204·19·A·25

XXXIII. I. 23.

Q. S.

ediz. non pregiata

PETRI IOANNIS PERPINIANI VALENTINI

E Societate Ieſu orationes duodeuiginti: Nunc primum in Belgio excuſæ.

Acceßit oratio Stephani Tuccij Societatis Ieſu habita in exequiis Gregorij XIII. Pontificis Maximi.

DVACI,
Apud Ioannem Bogardum.
M. D. XCII.

~~Dixit dominus~~ [illegible] sicut
Cogito bestia [illegible] unde transit
absque [illegible] deposito filio —
Domini [illegible]
desiit [illegible] deposuisse
filium medium — — —

~~Adrianus de~~ [illegible]
Joannes [illegible]

FRANCISCVS Bencius ex Societate Ieſu, ODOARDO FARNESIO PRINCIPI, S. P. D.

RECTE ſane ac ſapienter, Odoarde Farneſi, eruditi homines ac literis dediti, plurimũ ſibi præſidij ad omnem vitæ cultum et fructum, in nobilium virorũ & omni dignitate principum patrocinio poſitum eſſe voluerunt: ex quo factum eſt, vt non tantum quod Ariſtippus dicebat, potentiorum ædes celebrent, ſed etiam nihil literis mandent, quod non eorum, quos ſibi colendos ſuſceperunt, prefulciendum nomine atque honeſtandum putent, etenim, etſi lux quędam videtur ineſſe in omni genere monumentorum, tamen haud fieri poteſt, vt eluceat prius, quam eam clariſſimi alicuius viri

illuſtret nobilitas, & quaſi lumen accendat: vt vitrum quamuis ſuapte natura pellucidum ſit ac ſplendidum, nullam tamen ex ſe effundet lucem, que fulgeat ad oculos, niſi acceperit aliũde. Id vero cum alij ſunt alias experti, tum maxime experiuntur hoc tempore moderatores Collegij Romani (qui mihi mandarunt, vt hęc ad te ſcriberem) in edendis orationibus Petri Ioannis Perpiniani, cui etiam dum viueret, à ſummis noſtræ ætatis oratoribus primę deferebantur. Sunt illæ quidem per ſeſe illuſtres ac nitidæ, ſed ſi tuo conceſſu & munere, Farneſiani, vt ita dicam, ſolis, omnẽ iam dudum Chriſtianorum orbem admirabili ſua luce complẽtis fuerint colluſtratæ radiis, ſpes eſt fore, vt eo videantur ſplendore præditæ, qui nullis vnquam poſſit temporibus extingui. Nobis profecto ita faciendum fuit, non eam quidem ob cauſſam, hac vt ratione oſtenderemus gratum animum ac memorem, erga auguſtiſſimam familiam tuam: cum ex eorum ſimus ordine religioſorum hominum, quem Pontifex ſanctiſſimus atque optimus abauus tuus decretis conſtabiliuit ampliſſimis, inuictiſſimus auus beneficiis auxit: nunc etiam duo illi ALEXANDRI, Chriſtianæ alter militiæ fulmen pater tuus, alter lumen togæ, patruus magnus, ita fouent atque ornant, vt nihil noſtra in eos obſeruantia fieri poſſit ardentius. Enimuero immortalia

talia hæc ſunt omnia erga nos ac plane diuina promerita, &, quando commemoratione ac verbis pro dignitate prædicari non queunt, aſſidua potius, vt fit, recordatione ſacroq́. ſilentio veneranda. non hanc igitur ob cauſſam, ſed vt ab his initiis tu etiam incipias de nobis, quaſi de tuis clientibus bene mereri. Quanquam erit tibi, illud vbi feceris, nonnulla fortaſſe, ex facto, vel gloria, vel voluptas. Dabis lucem operi, niſi nos amor fallit, pulcherrimo: in quo non eſt, quod hoc aut illud viſendum præ ceteris eſſe contendam, cum apta quædam & æquabilis totius corporis compoſitio admirationem ſingulis partibus abſtulerit. illud vnũ non minus vere quam libere dixero, Perpinianum felici quadam ac perpetua Ciceronis imitatione conſecutum videri, vt eum tanquam Ciceroni ſimilem poſteri imitentur. Nec erit iniucundum iſta ætate, in qua ductis veluti lineis exarſiſti ad propriam generis tui virtutum ſpeciem exprimendam, earum lectione atque adeo animaduerſione rerum, quæ hoc volumine continentur, quaſi colores parare, quibus efficias quod inſtituiſti: vt vbi excellẽs iuris orator verborũ, quod de Achille ſcribitur, fortis idem ac ſtrenuus rerum actor exſiſtas. Quod non dubium eſt, quin vtrumque multo & melius & felicius aſſequare, quam is qui à Phœnice olim præcepta accipiebat pulchra dicendi,

magnaque faciendi: cum diuino prorſus conſilio datum tibi ſit, vt ad omnem exerceare virtutem, non in ſæua illa ac turbulenta prœliorum tempeſtate & procella, ſed in magiſtra optima, nõ tantum alumna tranquilliſſimę pacis atque otij: in aula videlicet florentiſſima Alexandri Farnesii Cardinalis: qui cum tot abundet laudibus, vt quot ſunt homines, tot prope videatur habere laudatores, in eo tamen laudando nihil dici tam amplum ac magnificum poteſt, quin plurimis omnino partibus ab eius virtutum prę ſtantia copiaque ſuperetur. Ex huius porro herois tam ſingularis diſciplina, aut, vt dicatur audacius, officina clariſſima, è qua ſemper viri, fortiſſimi animi, ſummi conſilij, diuinæ pietatis ac religionis, bellorum duces, Chriſtianæ ſenatores & principes reipub. ipſi etiam Pontifices maximi eſtitere: qualem te & quantũ, Odoarde, ſperemus futurum, cum ad egregiam iſtam indolem ſummæ probitatis & ingenij tale ac tantum exemplum quotidianum & domeſticum acceſſerit? Perge adoleſcens illuſtriſſimę & optime, atq. in prę clara æmulatione Farnesiorum Principum, quorum non antiquorum modo & virtute functorum, ſed viuorum etiam & ſpirantium exemplar propoſitum tibi eſſe debet, ne illam quidem laudem negligę humanitatis erga ſodalitatem noſtram &

bene

beneuolentiæ:vt quod illi ſua primum ſponte, id eſt, Dei vt arbitramur, inſtinctu, deinde etiã voluntate fecerunt; tu ſimiliter, in tuendis eorum in nos beneficiis, nobiſque omnibus complectendis, & iudicio tuo, & aliquo etiam fortaſſis officio adductus facere videaris. Quod etſi, quę tua eſt facilitas libenter facturum te eſſe confidimus, nihilominus tamen hunc ad te cuicuimodi eſt Perpinianarum orationum libellum, nunc per te primum FARNESII fulgore nominis illuminatum, non moleſtum certe flagitatorem, ſed modeſtum tantummodo admonitorem, allegare voluimus. Vale.

Ex Collegio Romano Societatis IESV, prid. Non. Martij. M. D. LXXXVII.

HORATIVS TVRSELLINVS E Societate IESV Sociis eloquentiæ ſtudioſis ſalutem.

MAGNA plane ac mirifica in Petro Ioanne Perpiniano indoles ad eloquentiam exſtitit, cuius admodũ adoleſcentis ingenium (quod de Hortenſio accepimus) item vt Phidiæ ſignum ſimul & adſpectum, & probatum eſt: ſic prorſus vt florente adhuc ætate omnium ſuffragiis, non in diſertorum modo, ſed in eloquentium etiam numerum peruenerit. Nã et adoleſcentulus in Luſitania cum primis dicendi laude floruit, et in Italiæ ac Galliæ luce ſpectatus ingenij gloria ſic excelluit, vt paucos haberet pares, ſuperiorẽ fortaſſe neminem. Quod quidem hoc etiã admirabilius videri oportet, quod in ipſo ætatis flore (nondum enim quadrageſimum annum attigerat) cum maxime ad eloquentiã effloreſceret in religionis propugnatione, Pariſiis extinctus eſt. Hic enim par ingenio ac virtu-

ti ſuæ theatrum nactus, vbi cũ teterrimis opinionum monſtris decertaret, poſt multorum menſium certamina, non minore impiorum gaudio, quã bene ſentientium mœrore ſpiritum effudit in victoria. Atque vtinã longior ei vita ſuppeditaſſet, vt præclara illa dicẽdi vis maturitatem ſuam cõſequi potuiſſet, profecto eßet (etſi alij noſtra ætate non deſunt) quem cum antiquitate, cumq́; eruditi illius ſeculi oratoribus, quodam modo cõferremus. Omnino illum ad Tullianum orationis genus natura ipſa ducebat; efferebat ſe in eo illa quam eloquentiæ parens optat in adoleſcẽte fœcunditas: non deſiderabatur id, cui idẽ ille ſuam in hoc genere excellentiam acceptam refert, ſtudiũ vrgendi ſtyli accuratæq́; ſcriptionis. quod ſi ei contigißet, vt ad M. Tullij, cuius dicendi laudẽ ſummo ſtudio æmulabatur, ætatẽ, quæ quinque et viginti annis lõgior fuit, perueniret; ne ille ad eximiam ſummi oratoris ſpeciem ac ſimilitudinem, quam propoſitã habebat, haud paulo propius acceſſiſſet. Etſi autẽ in quinq. primis orationibus, quas adoleſcentulus effudit, nõnulla ſunt, quæ

non ſatis deferbuerunt; ea tamē ſunt eiuſmodi, vt quod de iuuenilibus orationibus ſuis ſcripſit Cicero, non tam re, quā ſpe & exſpectatione laudentur. Nimirum ſatis conſtat, eum cum ſe natura duce ad diuini in dicendo hominis imitationem totum cōtuliſſet, aliquot etiam ante annis quam è vita diſcederet, in ſummis noſtræ ætatis oratoribus numeratū. Itaq. habēda eſt Deo gratia, quod talis noſtræ Societati vir, diuino munere datus cōceſſusq́; ſit, vnde politiorum literarum ſtudioſi non imitandi ſolum Ciceronis rationem percipere, verum etiam piæ Chriſtianæq́; eloquētiæ formam petere poſſemus. Atque vt eius in hoc genere præſtantia teſtata magis ac perſpecta ſit, præclara de illo Q. Marij Corradi, Pauli Manutij, & M. Antonij Mureti teſtimonia proferemus. At quorū virorum? nempe eorū qui noſtra tempeſtate eloquētiæ lumina ſine controuerſia fuerunt. Q. igitur Marius Corradus in epiſtola quadam ad Perpinianum:

a. Marcellus, *inquit*, frater meus, qui ſuperioribus diebus Roma ad nos rediit, miros de te mecū ſermones agitat quotidie,

a. *Teſtimonium Marcelli Corradi.*

tidie, & omnino tibi vix vnũ aut alterum confert plurimarum artium ſcientia, ſplendore orationis, acumine iudicij, & omniũ elegãtia & grauitate ſtudiorum. *& in alia ad eundem epiſtola*: Sic a. itaq. ex his rebus te velim exiſtimare, me tibi deuinctum eſſe, memoriamq. nominis, ſcientiæ & virtutis tuæ in omne tempus cõſeruaturũ: colere enim ſoleo doctiſsimos homines, vt nullos Romę, pauciſsimos in Italia eſſe ſciam tui ſimiles. quibus cum mihi amicitia non ſit, aut vſus literarum. *Paulus autem* b. *Manutius Zerbino Ritio ita ſcribit*: Deceſſit alieniſsimò tempore, cum ad eũ ſalutaris doctrinæ dogmata de loco ſuperiore oſtendentem omnis omnium concurſus fieret, cũ hæreticæ factionis inſidias patefaceret, impetũ frangeret, tela retunderet, deceſsit inquã, florente adhuc ætate nimis immatura morte, ſummo ingenio vir, incredibili ſciẽtiæ copia, maxima iam apud omnes bene ſentientes exiſtimatione et auctoritate

a. *Teſti. Q. Marij Corradi*. b. *Teſt. Pauli Manu. l. 7. ep.* Per-

a. Perpinianus noſter. *Muretus porro ſermonē exponens habitū cum Dario Bernardo,*
b. *ſcribit in hunc modū.* Habet & Italia præclaros viros, quique & ornatiſsime ſcribant, et diſertiſsime ac copioſiſsime, cū opus eſt, loquātur. Manutium, inquit, fortaſſe dicis, & Sigonium, & Ioānem Petrum Maffeium, aut ex eadem ſodalitate eum, cuius audita morte, vbertim tibi nuper lacrymas iſſe memini, Perpinianum, & ſi quos tales vix ſingulos ſingulæ ætates ferunt, & iſtos inquam, & alios, quanquā is quidem, quem tu poſtremo loco nominaſti, Hiſpanus, non Italus fuit, ſed ita diu in Italia fuerat, vt pro Italo haberi poſſet, quē tu virum, Dari, vtinam audire potuiſſes, neque te, quo tempore ille in hac vrbe eloquētiæ præcepta tradebat, alio vitæ genere implicatum aula tenuiſſet: nūquam enim quenquā audiſti, ac ne audies quidem (vt opinor) in quem illud de Neſtore eclogium melius conueniret, cuius ex ore melle dulcior fluebat

a. *Variarum lect. lib. 15.* b. *Teſtimonium Mureti.*

oratio *Sed quid externis præconiis Perpiniano opus eſt? ſatis iis, qui modo eius ſcripta legerint, tacito quodam domeſticoq́ præconio ſeipſe commẽdat, nullius vt teſtimoniũ magnopere cõmendationemq́ deſideret. Ac mihi quidem de rerum humanarum fragilitate cogitanti ſæpenumero in mentẽ venit extimeſcere, ne ſorte egregia illius facultas dicendi, quæ in eius maxime orationibus ſpirat ac viget, cum his pariter, vt fit, iniuria temporum interiret. Quocirca vt inſignis illa ſpecies etiam poſteris noſtis non tam ad intuendum, quam ad imitandũ proderetur, feci ſedulo ac denique effeci, vt omnia pene ex hoc genere eius ingenij monumenta aliquãdo proferrẽtur in lucem.* Nec vero *ſum neſcius, me apud quoſdam, qui diuturna huius libri exſpectatione cruciabantur, aliquam negligẽtiæ notam eſſe ſubiturũ, quippe qui eiuſmodi exſpectationem iam diu concitatam non ſemel viſus ſim fefelliße. verum me quidẽ conſcientia conſolatur ſedulitatis meæ; illis autẽ cauſſa tarditatis cognita (niſi iniqui iudices eſſe volent) profecto ſatisfaciet.* Nam *meum*

hunc

hunc conatum ex plurimorum voluntate pẽdentem (vt in eiuſmodi rebus plerumque vſu venit) aliud ex alio impediuit: ita multi ac varij caſus certam iam et exploratã negotij conficiendi ſpem perſæpe fregerunt. Quæ me res eo etiam vehementius afflixit, quam ceteros, quo propior ac maior me ſpes et exſpectatio tenebat. Sed tamen hanc præteriti tẽporis querelã, præſens Perpiniani tollet adſpectus, qui vt ſpero, ſic oculos animosq; omnium afficiet, vt non tam ſerus, quam exſpectatus eſſe videatur. Itaque non dubito quin vobis ſocij ac fratres mihi cariſſimi, aliisq; dicendi cupidis meus hic qualiſcumq. labor, hoc gratior, quo optatior ſit futurus. Iamq; mihi videre videor complures veſtrũ imitandi ſtudio incenſos, Perpiniani noſtri ſcripta lectitãtes, atq. in hanc curam toto, vt dicitur, pectore incumbentes, non ſolũ cum Societatis laude, ſed etiã (quod caput eſt) cum vtilitate populorũ. Nam (vt principia ſe dãt) Deo bene iuuante, fore non diffido, vt ex noſtris rhetorũ ſeminariis pro vno plures Perpiniani, vel ad patrociniũ, vel ad ornamentũ Chriſtianæ religionis exiſtant. Valete.

IN-

INDEX

VBI ET QVO TEMPORE DEINCEPS HVIVS voluminis orationes à Petro Ioanne Perpiniano ſunt habitæ.

PRIMAM, de Societatis Ieſu gymnaſiis, & de eius docendi ratione habuit Conimbricæ: Kal. Octobris 1555. cũ Luſitaniæ rex inuictiſſimus Ioannes hoc nomine tertius Conimbricẽſe gymnaſiũ Societati Ieſu tradidiſſet. pag. 1.

Secunda, eſt laudatio funebris Ludouici Principis, Ioannis tertij Luſitaniæ regis, germani fratris; quam dixit Conimbricæ, menſe Decembri eiuſdem anni 1555. 33.

Tertia, eſt primus liber laudationis in B. Eliſabetham Luſitaniæ reginam, quam habuit Conimbricæ, IV. non. Iulij anno 1556. 52.

Quarta, eſt liber ſecundus eadem de re, habita IV. non. Iulij anno 1557. 88.

Quinta, eſt tertius liber laudationis in eandem, dicta IV. non. Iulij 1558. 136.

Sexta, de Rhetorica diſcenda, quam habuit in gymnaſio Societatis Ieſu Romæ, cum ſcholæ Rhetoricæ præpoſitus, ad explicandos M. Tullij de Oratore libros aggrederetur, pridie non. Nouembris 1561. 167.

Septima, de perfecta doctoris Chriſtiani forma, habita Romæ, coram aliquot Cardinalibus in renouatione ſtudiorum menſe Nouembri, anno 1562. 181.

Octaua, ad Carolum Borromæum Cardinalem ampliſſimum, & Franciſcum Vargam regis Philippi legatum, quam dixit Romæ in ſchola Rhetoricæ, cum ſecundum de oratore librum explanaret: illi vero gymnaſium Societatis Ieſu, beneuolentiæ et humanitatis ergo viſerent, menſe Septembri anno 1562. 211.

Nona,

Nona, de Deo trino & vno Opt. Max. & Eccleſiæ conſenſione, habita Romæ ſanctiſsima Trinitatis feriis, in ſummorū Pont. ſacello, præſente Pio IV. Pōt. Max. a no 1565. 261.
Decima, ad Pium IV. Pont. Max. quam dixit Romæ in atrio gymnaſij Societatis Ieſu, cum id ille beneficij gratiæque cauſſa humaniſſime inuiſeret pridie Kalend. Auguſti anno. 1564. 250.
Vndecima, ad Romanam iuuentutem de auita dicendi laude recuperanda, quam habuit Romæ in gymnaſio Societatis Ieſu: cum Ariſtotelis artem Rhetoricam interpretandam ſuſcepiſſet, VIII. idus Nouembris. 1564. 253.
Duodecima, de retinenda veteri religione & falſa recentium hæreticorum doctrina reiicienda, Lugduni in publico gymnaſio Societati Ieſu commiſſo ante ſacrarum literarum explanationem, præſentibus Archiepiſcopo, et Pratore, V. non. Octobris anno 1565. 273.
Tertiadecima, de retinēda veteri religione etc. habita eſt Pariſiis III. non. Iunij 1566. præſente Iacobo Soriano Venetorum legato. 299.
Quartadecima, de eadem re dicta Pariſiis XVI. Kalend. Iulij 1566. præſente præpoſito mercatorum & nonnullis conſiliariis. 325.
Quintadecima, eadem de re habita eſt Pariſiis pridie Kalen. Iulij 1566. præſentibus Iacobo Betono Archiepiſcopo Glaſguenſi reginæ Scotiæ, & Iacobo Soriano Venetorum legatis, aliiſque primariis viris. 345.
Sextadecima habita eadem de re Pariſiis XII. Kal. Auguſt. 1566. præſente Iacobo Venetorum legato. 364.
Septimadecima habita Lutetiæ de eadem re III id. Auguſti 1566. præſentibus reginæ Scotorum & Venetorum legatis. 386.
Duodeuigeſima, Pariſiis de diuina & humana philoſophia diſcenda, menſe Octobri 1566. 407.

PETRI

PETRI IOANNIS PERPINIANI

DE SOCIETATIS Ieſu Gymnaſiis Oratio I.

Habita eſt cùm Rex Luſitaniæ inuictiſſimus Ioannes, hoc nomine tertius, Conimbricenſe Gymnaſium Societati IESV tradidiſſet.

ETſi natura ipſa ita comparatum eſt, Pontifices vigilantiſſimi, viriq́ue doctiſſimi, vt maiora ſe quiſque ſuſtinere poſſe arbitretur, quàm quantum eius ingenium ac vires ferre queant: ſæpeq́ue falſa quadam exiſtimatione roboris, mediocria illa onera eſſe putet, quorum pondere oppreſſus, vix ſe vſquam commouere poſſit, tamen huius rei, quæ à nobis hodierno die ſuſcipitur, magnitudo tanta eſt & grauitas, vt facilè cuiuſuis hominis animum, & ſe rebus omnibus futurum eſſe parem exiſtimantis, debilitare poſſit ac frangere, ne dum noſtrũ, quorum ſuſceptæ vitæ rationes id quodam modo videntur ſuo iure poſtulare, vt nullum tam leue ducamus onus, cui non vires noſtras impares eſſe fateamur: nam ad illud nos aggredi video, in quo, vt à nulla officij parte recedamus, difficile factu eſt, vt verò affera-

mus aliquid omnium ordinum expectatione dignum, vt doctiſſimorum virorum animos expleamus, vt reſpondeamus tam celebris Academiæ nomini atque famæ, quæ magnam iam terrarum orbis partem peragrauit; vix ab hac mediocritate, vel tenuitate potiùs requirendum eſt. Cogitate enim de primis illis initiis huius auguſtiſſimi ſapientiæ domicilij, ac repetite memoria, qui primi in his muſarum ſedibus Luſitanam iuuentutem ad humanitatem informarint: atque inde ſenſim, quaſi per quoſdam annorum gradus, ad hæc noſtra tempora delabentes, ſingulorum doctorum qui ſunt in hac aliquando luce verſati, laudem atque gloriam ponderate: nimirum primos illos huius Academiæ patronos tales fuiſſe comperietis, quales à potentiſſimo rege, literarumque amantiſſimo acceſſiri debuerunt, & quibus vix quidquam perfectius in hoc docendi genere Luſitania, illis præſertim temporibus auſa eſſet optare: quorum nomini hoc ſanctiſſimũ philoſophiæ ſacrarium, hæ humanitati conſecratæ ſedes, mirum quantum ſint dignitatis & amplitudinis conſecutæ, eos autem qui illis ſucceſſerunt, tam ſingulari fuiſſe doctrina fatebimini, tam ſubtili ac recondita imbutos maximarum artium ſcientia, tanta in docendo ſubtilitate ingenij, vt priorum abitu hinc, vix vllam hæ ſcholæ iacturam, inde lucrum ingens feciſſe viderentur, quæ pro doctiſſimis exteris hominibus doctiſſimos Luſitani nominis viros accepiſſent. Quamobrem nihil equidem miror, ſi expolitiſſimi humanitate homines, rebus maximis aſſueti omnia magna, incredibilia, diuina denique expectent. illud eſſet mirandum magis, qui omnia ſumma ſemper habuiſſent, eos quauis mediocritate poſſe eſſe contentos. Conijcite nunc oculos non iſtos humanitatis ac beneuolẽtiæ pleniſſimos, ſed illos acutiſſimos veritatis indagatores in nos, qui hodierno die in eorum locum ſufficimur, non dubito quin eiuſmodi eſſe exiſtimetis, vt neque inge-

ingenij, neque doctrinæ ornamentis, neque vſu ſimus cum illis multis partibus comparandi. Ac de noſtra quidem tenuitate, viri ornatiſſimi, plura hoc loco dicerem, niſi mihi verendum eſſet, ne modeſtię cauſa magis, quàm quòd vera eſſe putem, hęc à me dicta eſſe videantur. Quod ſi fortè pro veſtro erga nos animo, quē ſingularem ſæpe ſumus experti, creditis, id certè cogitate, quod nemini dubium eſſe poterit, tantas eſſe ſuperiorū doctorū copias, vt præ iis omnis copia pro ſumma inopia putāda ſit. Itaque nō eſt planè, nō eſt ingenij noſtri atque doctrinę tantę rei pōdus ſuſtinere, humanitatis veſtræ eſt, viri ornatiſſimi, perficere, vt quod doctrinæ viribus ſuſtinere non poſſumus, id ſtudio & alacritate veſtra perfe.amus. Ego quod in re tā magna, in qua omnis huius Academiæ exiſtimatio, maximū pręſtantiſſimæ vrbis decus & ornamētū, totius ferè Luſitaniæ vtilitas agitur, fieri neceſſe eſt, primùm à Deo Opt. Max. cuius imperio atq. nutu ſola terrarū gubernantur, cuius beneficio magis, quàm hominū ſtudio ac labore ſapientia cōparatur: deinde à ſacra Virgine, ceteríſque Sanctis omnibus, quorum preces plus apud Deū, quàm merita noſtra valent, pacem ac veniā peto, precórq. ab iis, vt hodiernum diē, & ad gloriam huius Academiæ conſeruandam, & ad pulcherrimum ciuitatis decus retinendum, & ad prouinciarum omniū fructus amplificandos, & ad harum rerum quandam quaſi immortalitatem illuxiſſe patiantur. Pulſus eſt iam omnis metus animo, viri ornatiſſimi, fugatus eſt, exceſſit: liberiorem poſthac curſum noſtra tenebit oratio. nam & diuinam opem imploratam imbecillitati noſtræ ſpero præſidio futuram, & frequens hic veſter conſpectus, hæc omnium ordinum alacritas, vultu, oculis, voce ſignificata, hic tantus concurſus, quantum me vnquam vidiſſe vix memini, meum animum mirandum in modum recreauit. cùm enim tam frequentes tanto ſtudio concurriſtis, tanta audiendi cupiditate inflammati,

in vna virtute comparanda deſigeremus. Quid ergo aut illis ſtultius, in quorum quaſi mancipio ac poteſtate ſumus, fingi poſſet, qui nobis hoc docendi negotium impoſuerũt, aut nobis ipſis leuius, qui obliti quid ipſo nomine totiusque vitæ ratione profiteamur, nos alienis à propoſito noſtro rebus, Grammatica, Rhetorica, Dialectica, Philoſophia, pueris, adoleſcentibus, viris, quaſi quibuſdam laqueis irretitos conſtrinxerimus, niſi hæc omnia ad illud ipſum, quod nobis omnibus in rebus propoſitum eſſe debet, ſtudium virtutis Chriſtianæ pertinerent? ſed ego plurimum illos vidiſſe arbitror, qui nec literas ab illa virtutis perfectione ſuapte natura abhorrere perſpexerunt, & magnopere referre intellexerunt, vt quamprimùm etiam in ipſa inſtitutione puerili cum illa coniungantur. Quæ res etſi tam clara & illuſtris eſt, vt aciem veſtræ mentis effugere nullo modo poſſit, tamen oratione nunc illuſtranda eſt, vt cum ad ipſius rei lumen hoc alterum orationis lumen acceſſerit, nihil ne ab iis quidem, quibus cœcus ſit quodam modo animus, deſideretur. Duo genera ſemper in Chriſtiana republica fuerunt eorum, qui verſari in literarum ſtudiis, atque in iis ſe excellentiùs gerere ſtuduerunt: quibus ex generibus alteri quadam doctrinarum pulchritudine honeſtatisque ſimulatione capti, in eo vno vehementer omni neruorum contentione elaborarunt, vt facilè diſputandi ſubtilitate, dicendi vi atque copia, arcanarum naturæ, rerum ſcientia, quæ ſunt à communi hominum ſecretæ ſenſu, ceteris omnibus antecellerent: alteri ſtudio publicæ ſalutis accenſi, vniusque virtutis ſplendorem admirantes, eius maximè, quę in communi hominum vtilitate tuenda augendáque verſatur, quæ & pulcherrima eſt, & ad hominum naturam vehementer accommodata, in eo curam omnem & cogitationem animi collocãrunt, vt & virtutem præſtantiſſimarum artium ſcientia, quaſi quibuſdam armis inſtruerent, & natię

omnibus virtutum ornamentis honeſtarint. & illorum quidem animos tantus ſæpe ſtupor occupauit, vt Chriſtianæ virtutis immemores, præclarè ſatis ſecum agi crederent, ſi quid ex cognitione rerum gloriæ inanis ac falſæ, vel ſceleratæ potentiæ nanciſcerentur: horum verò mens tantum in re perdifficili potuit tenere modum, vt nec doctrinam illam, quam honeſtatis expertem, ne doctrinæ quidem dignam nomine iudicarent, amplecterentur; nec honeſtatem ipſam artibus deſtitutam bonis, quam velut inermem cernerent omnibus omnium telis expoſitam, ſibi ſatis eſſe exiſtimarent. Itaque illi cùm famam duntaxat prædicationémque popularé ſibi in omni ſtudiorum ſuorum ratione propoſuiſſent, ad eam, literarum ſcientia ſunt abuſi: hi cùm mentem vimque omnem animi in vnam virturem conieciſſent, ad eam prorſus ipſa ſtudia literarum accommodauerunt. illi aura illa populari, quam ſtudioſiſſimè captabant, cùm adſpiraret leniſſimè, vltrà fortaſſe quàm vellent prouecti, eò ſæpe delati ſunt, vbi amiſſis rationis gubernaculis ac iudicij, ſic variis errorum fluctibus iactarentur, nullum vt capere poſſent veritatis portum & honeſtatis: hi cùm aliquando eſſent in tranquilliſſimum tutiſſimumque veræ pietatis portum, modeſtiæ, caritatis, ceterarumque virtutum ingreſſi, iactis anchoris conſtantiæ ac fortitudinis, ne vehementiſſimis quidem gloriæ famæque flatibus, in altum, in tempeſtates, in periculum impelli potuerunt. illi cùm de eo, quem tenere debuiſſent, curſu multum deflexiſſent, in ſcopulos, in vada inciderunt, vnde ſe vel ægrè miſeri, vel omninò nunquam expedirent: hi rectum ſemper tenentes curſum cùm de eo tempeſtatibus dimoueri non poſſent, quo intendebant, facilè nullo labore, nulla moleſtia peruenerunt. illi in quaſcunque inſulas, in quaſcunque terrarum oras, & littora illo quaſi æſtu fuerunt, atque illo animi fluctibus eiecti, omnia paſſim amentia &
furo-

furore incitati, motibus inſaniſſimis perturbârunt, populiſque rudibus ac imperitis, tranquillitatem vitæ ſimul & mentem ademerunt: hi cùm oratione ſua, integerrimæque vitę exemplo, amore quodã & ſtudio terras omnes peragrãtes, aut domi ſe neceſſariis de cauſſis continentes, ſcriptis libris ac epiſtolis, tumultus ab illis excitatos ſedauiſſent; tranquillitatem vitæ, quam amiſerant, multis gentibus afflictis reddiderunt. Etenim repetite memoria, viri ornatiſſimi, inde vſque ab Eccleſiæ Chriſtianæ primordiis omnes tempeſtates & procellas, quibus vbique ſacra Chriſti Optimi Maximi iactata eſt & afflicta nauicula, ſic credo ſtatuetis, aut omnes, aut longè grauiſſimas quorundam ſuperbiſſimorum hominum (ſi homines eos appellare fas eſt) fuiſſe concitatas amentia, qui inani quadam & ſtolida inflati exiſtimatione ſapientiæ, cùm nihil illis eſſet inſipientius, linguis ſuis ſcriptiſque impiis oppugnare tentauerunt ipſum Deum. An non erat initiatus Chriſtianorum ſacris, ineptiſſimus ille atque impudentiſſimus diuinarum literarum irriſor Porphyrius? non fuerat Origenis in ſtudiis Philoſophiæ ſocius ac penè par? ſed viſus eſt ſibi acumine ingenij, maximarum rerum ſcientia, conſilio ceteris anteire mortalibus, dignuſque planè, qui veritatem ipſam mendacij, Dei ſapientiam ſtultitiæ; ſupremi illius æterníque Patris ſplendorem turpiſſimorum errorum argueret: contempſit ſtultus arrogánſque philoſophus, quæ prudens ac modeſtus ideota probauerat; ridebat Apoſtolos duces Chriſtianæ militiæ, illudebat Euangeliſtarum monumentis, in ipſum Chriſtum huiuſmodi machinæ molitorem ac moderatorem furens atque amens inuehebatur; cumque à vera philoſophia, illius inanis ſtudio defeciſſet, eas ſuis ineptiis atque nugis turbas fecit, quas longa vix omninò ſecula compreſſerunt. Imbutus erat Arius ille, quẽ aptiſſimè Græci χριϛόμαχον ϗ θεόμαχον nominârunt; inde à prima pueritia re-

ligionem noſtram, ſacroſque ritus, vna cum nutricis lacte ſuxerat, verùm cùm interfuiſſet ſubtiliſſimæ Alexandrini Epiſcopi diſputationi, qua vir ſumma pietate, acutiſſimè de ſuprema diuináque natura diſſerens, vnâ diuinitatem in triplici hypoſtaſi eſſe aſſerebat: homo gloriolæ cupiditate inflammatus, & vt ſcripſit Socrates, dialecticæ loquacitatis non expers, pati non potuit ſuas illas non ineptas minùs, quàm impias argutias latere, reſtitit Epiſcopo ſuo acriter, vt videbatur, & in contrariam planè ſententiam declinans, nefariam illam diuinarum hypoſtaſeon diuiſionem, ore pluſquam ſacrilego inuexit. quam cum puerilibus quibuſdam argumentatiunculis ac ſpinoſis comprobare niteretur, tantum vbique terrarum tumultum aliis aliò inclinantibus, excitauit, vt nec incredibili Conſtantini Magni diligentia & cura; nec ſacri Concilij Nicæni diuina auctoritate, facilè componi potuerit; nec ducentorum aut trecentorum annorum ſpatio; nec vnius alteriúſve prouinciæ finibus terminari. ergo multis ætatibus propagata peſtis illa, omnes ferè terrarum oras, omnia maria peruaſit: vt publicè, atque in ipſis theatris Chriſtiana pietas ab hominibus flagitioſis rideretur. Taceo Iulianum deſertorem religionis, Chriſti ſeruatoris capitalem hoſtem: taceo ceteros, qui iam olim, dum veræ pietatis ſtudium contemnunt, cuiuſdam ſcientiæ puerilis opinione cæci, ſtatum reipublicæ Chriſtianæ vehementer perturbārunt. Iſtos ipſos, ne nimis antiqua repetamus, ſacrorum ac religionum hoſtes infeſtiſſimos, qui noſtra ferè memoria in Germania exſtiterunt, recordamini, qui cùm tantam ſibi diuinarum literarum ſcientiam adepti eſſe videantur, tantam rerum humanarum cognitionem, tantam occultiſſimorum myſteriorum notitiam, vt non ſolùm eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiam antiquitatis memoriam ſe ſapientia ſuperâſſe arbitrentur, euertunt omnem morum ſanctiorem diſci-

diſciplinam, labefactant non doctiſſimorum hominum modò ſententias, quorum & literæ quondam, & religio plurimùm enituit, verùm ipſius etiam Eccleſiæ vniuerſ, ſanctiſſima decreta, ſacra profana omnia habēt promiſcua, ſe tandem primos rectè ac perfectè libros ſacros intellexiſſe, & eorum abditiſſimas ſententias peruidiſſe credunt, ceteros fuiſſe plerumque grauiter allucinatos: nullius neque hominis, neque concilij, tam acre vnquam extitiſſe iudicium, vt cum ſuo debeat vlla ex parte comparari: ita harum furiarũm & peſtium humani generis amentia atque ſcelere, tantam fecit Eccleſia Chriſti iacturam, quantam vix multis ætatibus complurium pietas ſingularis, cũ admirabili quodam doctrinæ genere coniuncta reſarcire queat. & erit noſtrûm aliquis, viri ornatiſſimi, qui tot calamitates per homines literatos illos quidem, ſed ambitione ac ſuperbia furioſos, priſcis temporibus importatas legimus, tot ipſi audiuimus, propéque vidimus hiſce oculis, qui dubitet, quanti referat, quibus, qui ſe ad philoſophiam contulerunt, moribus â teneris aſſueſcant? an parum ea res ad communem Chriſtiani populi ſalutem pertinere videri debet, ſine qua illa tam ſæpè in ſummum eſt adducta diſcrimen? Vtinam non eſſemus tantis cladibus edocti, & tam recentibus, atque etiam nunc id ambigi ac diſceptari poſſet; ſed noſtra ipſorum mala nullum iam nobis penitùs reliquerunt dubitandi locum. Maxima ſanè quidem, maxima ad pietatem, tranquillitatem, ſalutem Chriſtianæ reipublicæ, vel omnium potiùs in eo momēta ſunt, vt nullum fiat vnquam veræ virtutis & philoſophiæ in hominum animis diſſidium, ſed pariter omnia benè ſubactis (vt ita dicam) nouatis & iteratis ingenijs, quaſi quædam mandata ſemina pariter etiam ſurgant & augeſcant, pariter ſuam maturitatem aſſecuta, omnibus vberrimos ſuauiſſimóſque fructus afferant. At enim princeps ingenij & doctrinę Plato, Philoſophiam Dei [a]

a. In Timæo.

donum eſſe prædicabat, quo maius bonum neque do-
natum eſſet vnquam hominibus diuino conſenſu, ne-
a. que tribuendum. hanc Marcus Tullius medicinam
eſſe animi dicebat, hanc inanes ſollicitudines detrahe-
re, cupiditatibus liberare, pellere timores: hanc eſſe vitę
ducem, virtutis indagatricem, expultricem vitiorum,
ſine hac nihil hominum vitam eſſe potuiſſe. Quam er-
go, dicat aliquis, viri ſummo ingenio, ſumma ſapien-
tia, verbis ampliſſimis laudatam eſſe voluerunt, omniū
ingenuarum artium & diſciplinarum quaſi procreatri-
cem quandam, hanc tu in celeberrimo doctiſſimorum
virorum conſeſſu, in his ipſi dedicatis ſedibus accuſa-
re audes? nec eorum qui ſe penitùs eius ſtudiis dedide-
runt, cogitationes occultas & tacita iudicia extimeſcis?
Ego verò, viri ornatiſſimi, ſi vel id tentem, vel efficere
me poſſe ſperem, vt maximum Dei munus aut repre-
hendam, aut verbis eleuem, amens ſim. ac de eius qui-
dem laudibus alio loco dicam, viri ornatiſſimi, atque
ita dicam, vt vix vnquam ampliores laudes illi à quo-
quam tributas eſſe fateamini. Nunc id mihi diligen-
ter expendite, quàm ſit noſtra ſuperior oratio cum iſtis
ipſis Philoſophiæ laudibus coniuncta. ſi enim illa
medetur animo, quia comprimit tumultus eius om-
nes, virtutem indagat, vitia expellit, iiſdémque de
cauſſis à Deo conceſſa mortalibus exiſtimanda eſt, at-
que his maximè rebus omnis eius nititur commenda-
tio: cui poterit eius philoſophia probari, qui vires illius
non ad ſedandas, ſed concitandas magis perturbatio-
nes animi; non ad virtutem indagandam, ſed ſepelien-
dam; non ad exſtirpanda vitia, ſed in hominum men-
tibus ſerenda contulerit? Tuámne ego Porphyri phi-
loſophiam medicinam animorum putem? quæ velut
venenis imbuta malis & tuum, & multorum animos
infecit, corrupit, perdidit? An tuam ſceleratè Ari con-
taminatam impietate loquacitatem? quæ tanquam pe-
ſtis contagioſiſſima, cùm ex Alexandriæ & Ægypti fi-

a. *Tuſcul. quæſt. lib. 3.* nibus

ribus ad omnium gentium perniciem erupiſſet, non ſolùm per innumeras Aſiæ prouincias manauit, ſed ſuperauit etiam mare,& obſcurè ſerpens cùm bonam Europæ partem occupauiſſet, vſque in Hiſpaniam extremam penetrauit,& quaſcunque terras attigit,ita crudeliter in iis graſſata eſt, vt vulgato morbo miſerrimam intulerit Chriſtianæ ac veræ pietati vaſtitatem? an tuam illam furioſam nefariè Iuliane rabiem? an tuam Manichæe dementiam? an veſtram perfidioſi Lutherani veſaniam? an eorum omnium præſtigias, fallacias, machinas, qui vano quodam nomine ſapientiæ cùm eſſent, medicos animorum ementiti, infinitos populos, maximas nationes à ſanitate mentis ad furorem & amentiam traduxerunt: hæc ego ampliſſima Dei munera confitear? Quod venenum, quam peſtem, quod exitium humani animi eſſe dicam teterrimis dæmonum furialium faucibus terris ac mortalibus afflatum, ſi huiuſmodi hominum, aut furiarum potiùs non philoſophia, ſed virus, animorum medicina, Deique donum exiſtimari debet? Auertat princeps ille mundi tantum à nobis malum, nec eò dementiæ fideles ſibi gentes venire patiatur, vt hoc ad ſanandos animos remedium tam peſtiferum adhibeant. Eſt planè animi medicina philoſophia, indagatrix virtutis, expultrix vitiorum, ſed illa quæ in comprimendis animorum motibus, qui ſæpè vehementiùs contra rationem incitantur, occupata eſt, non quæ in pacatis tranquilliſque mentibus maximos ac turbulentiſſimos variarum perturbationum fluctus excitet. Spero probari vobis orationem meam, viri ornatiſſimi, vehementer ſum iſto ipſo veſtro vultu recreatus. quantum potero voce contendam, vt me illi etiam, qui ſtant extremi exaudiant. Illa philoſophia medetur animis eorum, quos apud Platonem Socrates nunc verè Philoſophos, nunc a. rectè tractantes philoſophiã, nunc probè philoſophantes vocat: quorum omnis exercitatio nihil eſt aliud, niſi

a. In Phædone.

niſi mentis quædam à corpore ſeiunctio atque auocatio: qui, vt paulò antè coactus erat, diſputatione Socratis, confiteri Simmias, neque ſtudio tenentur huiuſmodi voluptatum, quales ex cibo atque potu, rebúsque venereis capiuntur: neque cæterum corporis cultum magni ducunt, vt veſtem pretioſam, vel calceos, neque alia corporis ornamenta in pretio habent, ſed ſpernunt potiùs & reiiciunt, niſi quoad omninò neceſſe eſt illis vti: quorum ſtudium non in corpore defixum, ſed quoad fieri poteſt, ab ipſo auocatum, ad animum videtur eſſe conuerſum, quos in hiſce rebus apparet ſegregare animum quàm maximè à ſocietate corporis, contra quàm faciunt ceteri mortales: denique vt omnia paucis complectar, qui nihil aliud meditantur niſi mortem. cuius ſententiam literis Latinis illuſtrans M. a. Tullius, tot philoſophorum vitam, mortis commentationem eſſe ſcripſit. quibus addamus nos etiam, ſi placet: qui nulla cupiditate gloriæ incitantur, nihil aura mutantur populari, ſpernunt inſanos multitudinis applauſus, acclamationes temerarias rident, quæ pleriſque magna ac præclara videntur, parua ducunt, eáque ratione ſtabili firmáque contemnunt, res verò duras atque aſperas ita ferunt, vt nihil à ſtatu naturæ diſcedant, nihil à dignitate ſapientis: quæ res non minùs ad Platonicam illam mortis commentationem, quàm ſuperiora pertinent, ac neſcio an multò etiam magis. Audiant igitur qui magiſtri Platonis, Marcíque Tullij auctoritatibus maximè nituntur, agnoſcant illam propè diuinam eorum, quos laudát, vocem, agnoſcant verba, agnoſcant ſententiam, vbi effecerint, vt tota vita Philoſophorum mortis ſit commentatio, & nihil aliud illi agant, niſi vt animum à corpore omnibúſque rebus ad illud ſpectantibus quàm maximè abducant & ſeuocent, tum ego illud ipſis tribuam & dabo, vt Philoſophiam animorum medicinam, diuinúmque donum eſſe prædicent; quamdiu animus in-

a. *Tuſcul. quæſtionum lib. 1.*

flammatus cupiditatibus; lætitia elatus ac geſtiens, acerbiſſimis dolorum aculeis confixus, perterritus impendentium malorum metu, fœdiſſimis corporis voluptatibus demerſus, curis rerum labentium veluti quodam pondere depreſſus, ad res viliſſimas, hominiſque præſtantia indigniſſimas abiectus non ſeſe erigere poterit, non rerum cœleſtium ſplendorem intueri, nihil magnum aut præclarum, nihil diuinum agitare: non dubitabo eius qui ita ſit affectus, philoſophiam perniciem humani generis, religionis Chriſtianæ labem atque ruinam nominare. eſt illa quidem per ſe pulchra, & ſuapte natura ſalutaris: verùm vt medicina aliqua vel ad ſanandum appoſitiſſima, ſi tùm, cùm capitur, venenum admiſceatur, non remedium illa quidem morbo, ſed exitium afferat laboranti, ſic Philoſophia, ſi dum hauritur ad curationem animi, cupiditatis, ambitionis, ſuperbiæ veneno inficiatur, non in mentibus ſanitatem, ſed furorem, ſed amentiam ingeneret; quibus ſacra prophana omnia labefactentur, euertantur, extinguantur. Quod certè vos, viri ornatiſſimi, tam multis exterarum gentium exemplis admoniti, veriſſimum ducere debetis, exiſtimaréque nihil referre magis non ad eorum qui diſcunt modò, ſed etiam ad populorum omnium ſalutem, pacem, tranquillitatem, quàm quibus initiò moribus, qui ad philoſophandum accedunt, imbuantur. Sed quoniam non omnes, qui parum rectè philoſophantur, ipſáque philoſophiæ præcepta aut perexiguam, aut nullam in ſuis animis vim habere patiuntur, eo furoris & audaciæ procedunt, vt variis rerum nouarum motibus rempublicam Chriſtianam conturbent: age illud etiam videamus, quid vitium in iis habeat illa diuinarum humanarúmque rerum ſapientia, qui multis contaminati ſordibus vitiorum, aut certe parum amantes probitatis, populos imperitos veram pietatem edocent. nam ſi adeò infirma eſt ac debilis, vt nihil poſſit efficere; ſi adeò inſana,

vt om-

vt omnium irriſione ludatur: nemini credo dubium eſſe poterit, quin illa cum virtute maximè ac probitate coniungenda ſit. Atque vt omittatis nunc de ſingulis cogitando recordari, vno adſpectu intueri poteſtis eos qui ſpretis bonis integriſque moribus, ſola mediocri, vel etiam ſumma rerum inſtructi ſcientia, ſe aliquã do ad tractandos multitudinis animos contulerunt, cùm ita laborantes acriter, tùm ita nihil proficientes, vt aliis miſerandi, aliis irridendi eſſe videantur. nec ſanè immeritò. eſt enim virtus morum quidam tanquam ſpiritus literarum, hæ verò quoddam quaſi corpus virtutis. hæc vbi abeſt, iacent literę veluti membra exanima. nec ſolùm nullam habent efficiendi vim, ſed nec ſe quidem poſſunt commouere. Quid facient pedes, quid manus, quid caput, quid ceteri corporis artus vitali ſpiritu deſtituti? Quid adhortatio, quid obiurgatio, quid admonitio, quid reliqui literati hominis conatus à virtute tanquam anima derelicti? Mihi verò non temerè videtur ſeruator ille hominum priùs ſalem
a. dixiſſe terræ diſcipulos ſuos, quàm mundi lucem, ſed diuina illa, qua cuncta ſolebat ſapientia. Eſt enim honeſtè acta vita, cuius exemplo ſaliuntur quodam modo corrupti mores hominum, & quę delapſa iam flu-
b. xerunt, adſtringuntur, vt S. Chryſoſtomus adnotauit, longè doctrina prior, cuius lumine terrarum orbis illuſtratur. Multò magis exemplis, quæ cernant oculis, quàm verbis impelluntur mortales, illáque maximè vel ab imperitiſſimis ſolent in iis, à quibus admonentur, requiri. Nulla eſt orationis quamuis doctiſſimę auctoritas, nullum pondus, quam ipſi dicentis mores confutant, & quantum affert virium ac momenti vel eloquentia, vel rei honeſtiſſimæ, de qua dicitur, natura, tantum vitæ detrahit turpitudo: neque eſt quidquam ſuperbius, nec arrogantius, quàm velle, vt alij tuam ſequantur doctrinam, à qua tu ipſe turpiſſimè diſſideas: neque ſtultius, quàm ſperare ceteros id eſſe facturos,

a. *Matth.* 5. b. *Homil.* 15. *in Matth.*

quod

quod videant te ipſum non facere, quì doceas. Quanquam iſtud ipſum, aliter loqui, aliter viuere, tantæ turpitudinis eſt, tantæ leuitatis, tantæ inconſtantiæ, vt etiam ſi noſtra ſine virtutis præſidio philoſophia plurimum ad mentes hominum, quo vellemus, impellendas, vnde vellemus deducendas poſſet, tamen ne ita viueremus, eſſet propter ipſam rei fœditatem magnoperè fugiendum. An excogitari quidquam turpius, aut fingi poteſt, quam in eo ipſo peccare, cuius ſcientiam profitearis, cuiuſque magiſter eſſe velis? Quis grammaticum barbarè loquentem ferat? quis non ſtomachetur, ſi benedîcendi magiſtrum balbutientem audiat? quis non rideat, inſanumque ac furioſum iudicet hominem, qui cùm ipſe perabſurdè canat, ſe tamen muſicũ & canendi magiſtrũ haberi velit? quis non os atque oculos auertat, vbi penicillum manu tenentem cernat illum, qui ne lineam quidem ſciat ducere, qua velit, & diſcipulorum turbæ vt ſe pingentem intueatur, præcipientem? & nos illum philoſophum ferendum eſſe nobis arbitrabimur, qui cùm ſe vitæ ducem profiteatur, ipſe turpiſſimè viuat, & in officio labatur, cuius ſe doctorem egregium credi velit? Accipite ſapientiſſimam illius Baſilij grauiſſimamque ſententiam, qui ob inſignem omnium ingenuarum artium ſcientiam, & ingenij ſingulare lumen, Magnus eſt ab ipſis Græcis Athenis nominatus: accipite, inquam, ſanctiſſimi, doctiſſimique viri de iis, qui ita philoſophantur ſententiam, atque eam ſic animis veſtris infigite, vt nunquam excidat, ſic imprimite, vt nulla vnquam obliuione deleatur. Qui aliorum verbo tenus philoſophiam re factiſque confirmat, is ſolus ſapit, ceteri tanquam vmbræ volitant. nam publice quidem ornatiſſime laudare virtutem, & multa de ea verba facere, priuatim autem voluptatem pluris quàm continentiam putare, & nimiarum opum potentiam præferre æquitati, id equidẽ ſimile eſſe dixerim ei quod in ſcena faciunt fabularum actores, a

a ὁμιλία πρὸς τοὺς νέους.

actores. illi námque regum vel magiſtratuum perſonam ſuſtinent interdum, cùm neque ſint reges, neque magiſtratus, ac ne liberi quidem & ingenui fortaſſe. Quid? muſicus non facilè pateretur habere ſe minùs temperatam lyram, & chori princeps non habere chorum quàm maximè concinétem, & quiſquam noſtrûm à ſe diſſidebit, neque vitam ſuam congruentem verbis præbebit? verùm lingua iurauit (inquiet cum Euripide) animus iniuratus eſt: & vehementius contendet vt videatur quàm vt ſit bonus. atqui hoc eſt iniuriç extremum, ſi cuius rei fides eſt habenda Platoni, videri bonum cùm non ſis. his verbis ille ſingulari ſapientia vir, cùm adoleſcentes quoſdam ad verè philoſophandum hortaretur, quàm turpe ſit demonſtrauit, non re ſed nomine, verbóque tenus eſſe philoſophum, atque ita vitam inſtituere, vt cum ea mirabiliter pugnet oratio. Rem ergo per ſe deformem ac fœdam, & ſi verè loqui volumus, flagitioſam, ſperem ego aliquid momenti ad honeſtatem habituram? aut illam philoſophiam apud alios in pretio futuram, quam is ipſe, in quo ſit, impudentiſſimè contemnat? aut eius oratione obſtinatiſſimas improborum voluntates flecti poſſe, qui ipſe non verbis, ſed re, non concluſis ratiunculis, ſed factis non contraria oratione, ſed vita atque moribus quæcunque doceat, euertat? Quæ tandem impudentia eſt, dicat is, quem admoneas, aliis præcepta viuendi dare, te ipſum ex præceptis tuis non viuere? fac tu diligenter quæ mones, tùm ſi voles, mihi etiam vitæ rationem præſcribes. Nec verò eos laudo, aut defendo, qui ſic rerum ſalutarium admonitoribus reſpondent, ſed hæc vna res, quæ ſolet vſu venire ſæpè, facilè declarat, quæ ſit literatum ſine virtute vis, ad aliorum animos permouendos. at vbi huius ſplendor acceſſit, tantum illç poſſunt, vt nullius tanta ſit obſtinatio ſententiæ, nullius tanta pertinacia, vt queat; nullius tanta impudentia, vt audeat earum viribus reſiſtere. Quis ſuſtineat eius ora-

orationis impetum, ſplendorem non admiretur, quam non ex inani quodam vanæ ſapientiæ ſtudio, ſed ex vera germanáque Philoſophia, & eius qui dicit, moribus efflorniſſe videat? cuius mira ſit cum omni vita, incredibiliſque conſenſio? quam ſeuera diſciplina morum commēdet, vitæ integritas ſanctam quodammodo efficiat, conſtantia firmam atque grauem? quis illa monita leuia eſſe putet, quæ ipſum admonitorem inaudita diligentia, ardentiſſimo ſtudio, infinito aſſiduóque labore præſtare cernat? quis eius præcepta non amplectatur ſtudioſè, cuius ſermo atque vita eodem adhortentur & impellant? cuius pectus maximis refertum eſſe virtutibus, mentem tùm ſapientia, tum pulcherrimis totius honeſtatis ornamentis condecoratam intelligat? Maxima profectò eſt, maxima diuináque vis, ſumma dignitas authoritáſque virtutis: quocunque illa incubuerit, eò cetera inclinent neceſſe eſt. Itaque videre eſt eos, qui ab vtraque re benè parati ad docendum accedunt, tanta apud omnes auctoritate, vt hîc in terris neſcio quid diuinitatis iam habere videantur. hos ceteri non vt quoſdam ex annalium memoria, ſed tanquam è cœlo delapſos homines intuentur, hos ſibi vitæ duces, morum magiſtros depoſcunt, horum orationem non vt ex humano illo pectore, ſed ex diuina mente manantem audiunt. hi ſunt illi Platonis verè philoſophi, quorum facta quodam admirabili conſenſu ac penè conflato cum oratione conſpirāunt. hæc illa Dei munere mortalibus donata & conceſſa philoſophia, qua nihil ab illo rerum parente, neque vberius, neque florentius, neque præſtabilius vitæ noſtræ datum eſt. hæc illa præſtantiſſima ægræ mentis medicina, quæ cupiditates effrenatas coërcet, ſpes vanas aufert, formidines inanes depellit, mitigat acerbiſſimos dolores, auellit prauas opiniones, inter ipſa nutricis vbera, inter oſcula parentum hauſtas, inſerit alias hominum excellentia & nobilitate dignas. Atque vero- a

a. *Dialog. de repub. & in Gorgia.*

nes intelligant, me tantum veræ philoſophiæ imper-tiri laudis, quantum rei pulcherrimæ, vitæque parenti debeatur, & quantum vix illa priſca ſecula tribuerunt, dico nihil eſſe in hominum vita maius, nihil humano ingenio ac naturæ accommodatius, nihil Chriſtianæ religioni neceſſarium magis, quàm ſummam & diui-narum, & humanarum rerum ſapientiam ſingularis virtutis illuſtratam ſplendore. quid enim nobis po-teſt præſtantius ad dignitatem, ad laudem prædicabi-lius, illuſtrius ad ſolidam verámque gloriam continge-re, quàm vt illius auguſtiſſimę naturæ, quam diuinam vocamus, nonnullam ſimilitudinem aſſequamur? At-qui cùm ex infinitis aliis, quæ in illa tanta ſunt, quan-ta nullius hominis mens & cogitatio capere poſſit, illa certè quodam modo emineant magis atque exſtent, bo-nitas, ſapientia, poteſtas atque vis; quę illa maximè hac tanta rerum molitione declarauit, efficit hoc vera philoſophia, vt bonitatem rectis moribus, augeat, am-plificet, multiplici rerum cognitione ſapientiam, atque huius finibus dilatatis, ipſa quoque vis efficiendi latiùs multò pateat & poteſtas. Quàm enim multa, quę alio-rum vires effugerent, eorum vim, qui mathematici vo-cantur, non effugiſſe credimus? quantò latiùs, quàm imperitorum hominum, Archimedis patuit poteſtas, vnici ſpectatoris cœli ac ſiderum, mirabilioris tamen inuentoris bellicorum tormentorum? quanto Calli-machi hominis in hac ipſa philoſophiæ parte vehemē-ter excitati? de quibus ille nobiliſſimam Siciliæ vrbem Syracuſas multùm ac diu à Romanorum impetu de-a. fendit; cui tantum attulerat philoſophia facultatis, vt quę hoſtes ingenti mole agerent, ea ipſe perleui momento ludificaretur, & cuius Imperatoris armis vniuerſa ciuitas terra maríque muniſſima non facilè potuiſſet reſiſtere, eius impetum vnius induſtria vel b. frangeret, vel retardaret. hic Amiſum clariſſimam Cappadociæ vrbem obſeſſam & oppugnatam à Lu-cullo

a. *Plut. in vita Marcel.* b. *Plut. in Lucul.*

cuſſo non ſolùm diu ſaluam & incolumem conſeruauit ſuis machinis, ſed affecit Romanas copias multis cladibus, vt non potuerit Imperator fortiſſimus aliter eas quàm calliditate ac dolo potiri. Quid illi qui medici vocantur, quàm multa, quàm incredibilia ſæpè Philoſophiæ viribus efficiunt? quid phyſici? quid ceteri? quantò propiùs quàm alij homines, ad diuinam poteſtatem accedere videntur? Itaque nulla propior, neque certior cognatio cum Deo nobis eſſe poteſt, quàm veræ philoſophiæ, quæ illius ornamenta, quæ ſunt illuſtriora quàm cetera, & notiora mortalibus multis in animis noſtris auget. nunc quemadmodum eadem cum noſtra natura congruat, conſideremus. Non enim vt tardæ languidæque pecudes ad obſequium, & indulgentiam corporis illud animal natum eſt, quod vnum ex omnibus particeps diuinæ mentis, plenum conſilij, libera voluntate præditum videmus. facti ſumus ab illo ſapientiſſimo mundi architecto, multiſque præſtantiſſimis muneribus exculti, tum ad intelligendum, tum ad agendum. ſuſciperenos ille iuſſit hunc pulcherrimum ornatum, & admiratione tantarum rerum inueſtigare ipſius numen; inueſtigatum autem non venerari ſolùm & colere, vti par eſt, ſed tanquam exemplar etiam nobis proponere ad imitandum; vt non ſecus nos ipſos, noſtraque omnia priuatim ac publicè tueamur & gubernemus, atque ab illo cernimus omnes mundi partes regi & conſeruari. ita viuentes in altiſſimas & illuſtriſſimas beatorum ſedes adſcendere voluit, ad aliam quandam vitam æternis refertam & cumulatam bonis perfruendam. Et quoniam parentem vniuerſitatis inuenire, difficile eſſe intelligebat, inuentum autem in vulgus indicari nefas, ſe ipſe quondam quibus voluit indicauit, reconditaque myſteria enucleauit. Itaque non eandem nobis quam ceteris animantibus attribuit corporis figuram, ſed noſtro

ingenio habilem atque aptũ: cumque illas prono corpore ad paſtum, & reliquas corporis voluptates abieciſſet, nos tanquam ſpectatores huius vniuerſitatis, ad cœli & aſtrorum conſpectum excitauit, vt illud ipſum domicilium erecti cõtueamur, quò nobis eſt omnis huius vitæ curſus dirigendus. At quænam res ſit conſentanea magis & congruens iis, qui ad contemplationem huius pulchritudinis, & honeſtas actiones procreati ſunt, quàm & humanæ, & cœleſtis philoſophiæ doctrina, quæ in duas diuiſa partes, altera ponit ante oculos mare, terram, aërem, cœlum, & partim ex his, & partim ex illis quæ ſunt hominibus patefacta diuinitùs, fabricatorem tanti operis inueſtigat; altera demonſtrat quemadmodum illum iam cognitum & debito cultu proſequi, & ſapientia, conſilio, generis humani caritate, iuſtitia, clementia, ceteríſque virtutibus quoad eius fieri poteſt, exprimamus. Abeant nunc pecudum ſimiles homines ac ferarum, iiſdem, quibus illæ, ſe voluptatibus oblectent, paſcant oculos atque animum belluarum ſpectaculis, ibi cogitationem omnem habeant defixam. Qui congruenter velit hominum naturę viuere, & pro ea quam à Deo omnes accepimus dignitate, ambas vtriuſque philoſophiæ partes amplectatur, & quæ in contemplatione rerum, & quæ in actione verſatur: in his ſe diligenter exerceat, in his elaboret, his vitam ſuam omnem inſtituat. hæc ſunt hominis nobilitate digna ſpectacula, hæc ſola hominum naturæ conſentanea voluptas, quę ex humanarum diuinarumque rerum cognitione, & actionum honeſtate capitur, quibus duabus partibus omnis humana & diuina ſapientia continetur. Infinita, viri ornatiſſimi, de his philoſophiæ laudibus dici poſſunt. verùm ad ea quæ longè omnium ampliſſima videntur, noſtra feſtinat oratio. Vos ego oro atque obſecro, quando vos illa tales, quales nunc eſtis, quodam modo genuit, & in eius quaſi gremio magis educati eſtis quàm in ſinu matris,

ne in laudibus illius, cui vos tantum debere intelligitis, audiendis defatigemini. ſic enim fiet non ſolùm vt qua æquum eſt pietate erga communem omnium parentem fuiſſe videamini, ſed etiam quod volumus planè cognitum habeatis atque perſpectum. ſunt illa quidem ſuperiora ſatis ampla & præclara, ſed quanto hoc maius videri debet, veræ philoſophiæ præſidiis Chriſtianam religionem contineri, & ex ea pendere noſtræ Reipublicæ ſalutem? Poſtquam enim ſummi philoſophi & iidem noſtræ religionis ſigniferi atque duces, eius vim omnem ad pietatem, à qua hominũ vitio diſſidere videbatur, defendendam tranſtulerunt, eiuſque præſidiis ſepti ac muniti ſteterunt contra temerè irruentes hoſtium acies: poſtquam noſtra fides iiſdem armis & oppugnari cœpta eſt & defendi, & vnde furioſi eius oppugnatores ſuxerant venenum, inde hauſerunt antidotum eiuſdẽ ſtudioſi defenſores, implicata eſt quodam modo cum philoſophia pietas & cohæret. vix poteſt illa ruere, quin hæc (niſi Deus præter hominum opinionem ſubueniat) eodem labefactata motu concidat. Fingite animis, quod ſæpe iam accidit, exiſtere quamplurimos homines oratione ornatos, copioſos, & graues, ſingulari armatos variarum rerum cognitione, qui furore inaudito, inuſitata rabie exſtinguere Chriſtianam pietatem ac ſepelire conentur: nullum eſſe qui inſtructus iiſdem armis, obuiam ire poſſit eorum conatibus, amentiam frangere, audaciam refrenare: quãto in periculo verſabitur populi Chriſtiani ſalus? quã liberè illi & impunè vagabuntur? quo impetu omnia deiicient atque proſternent? Nam etiamſi Deus tum maximè res labentes confirmare ſolitus ſit, & erigere iacentes atque proſtratas, cùm omninò ſumus humanis auxiliis deſtituti; poſtulat tamen exſpectátque ſæpe, vt nos induſtriam virtutémque noſtram excitemus, omnem ſpem conſeruandæ ſalutis in eo vno collocantes. Sapientiſſimè igitur maiores noſtri, quod eſt

vel in pugna, vel in omni medendi arte multò maxi-mum, & in quo exclamant homines & admirantur, gladium extorſerunt hoſti de manibus, eíque illa ipſa acie caput amputauerunt, qua is ipſorum iugulum petebat, eámque refecerunt morbo medicinam, ex qua vis eius omnis profluxerat. Nihil apud Ethnicos ſcripta Prophetarum, nihil Apoſtolorum, nihil Euangeliſtarum, auctoritate poterant: at philoſophorum monumenta ſententiæque plurimum, plurimum oratorum & poëtarum. Hæretici verò magni faciebant illi quidem ferè quæ ſunt ſcripta diuinitùs, aut cer è ſe magni facere ſimulabant: ſed omnia quibuſdam argutiis, tortuoſiſque interrogatiunculis, ac Chryſippeis ſophiſmatis, & ſententiis, è media philoſophia petitis, corrumpebant. Quid ergo vel aduerſus illorum impetum firmius excogitari potuit, quàm miſſis iis, quæ irridebant, poëtarum, oratorum, philoſophorum argumentis pugnare, quos ipſi ſolos ſapientes fuiſſe arbitrabantur? vel contra horum rabiem ſalutarius, quàm Chryſippeis illis nodis diſſolutis, vitatíſque cornibus hinc inde imminentibus, philoſophorum placitis illa coarguere, quę iiſdem ſe ipſi confirmâſſe ſatis exiſtimarent? Enimuerò inuſitatis illi quibuſdam afficiendi ſunt laudibus, qui primi hoc eximium defenſionis genus repererunt, nec eos labores reformidârunt, qui in re tam noua maximi ſubeundi neceſſariò fuerunt. fungemur & nos noſtro officio præclarè, ſi eorum veſtigiis inhærentes, in eodem nos genere defenſionis diligenter exercebimus, ita ne mores vnquam ab oratione diſſideât. O veræ vitæ lux, ô propugnaculum religionis, ô arx defenſorum noſtræ fidei philoſophia, ô promptuarium eorum, qui falſas impiorum hominum calumnias refutare voluerunt, quid omninò ſine te noſtræ res eſſe potuiſſent? tu bonos armâſti contra improborum audaciam: tuis præſidiis Chriſtiana ſæpe fides communita perrupit confertiſſimas inimicorum acies, omnia

con-

conieſta tela contempſit, clamores irriſorum & ſibila pro nihilo putauit: te duce, fortiſſimi illi Chriſti milites fuderunt infinitas tum hæreticorum, tum externorum copias, retuderũt eorum furorem, de perfidia glorioſiſſimè triumphàrunt. te ſocia, tumultuantis populi furias placarunt, depulerunt à communi peſte turbulentiſſimos fluctus diſcordiarum, ſedârunt excitatas errorum tempeſtates, miſeris vexatíſque gentibus exoptatam requiem pepererunt. tu Origeni, Celſi philoſophi ſuperbi cœcos impetus propulſanti affuiſti, eiusq́ue veritatis amantem animum tuis opibus confirmâſti. te comite, bene animati ac parati Methodius, Euſebius, Apollinarius tui præſtantiſſimi alumni, oblatranti quondam Porphyrio os atque fauces obturârunt. tuis Cyrillus, Gregoriúsque Nazianzenus corroborati viribus ſeptem illos Iuliani libros, quos ille in expeditione Parthica in Chriſtum ſeruatorem euomuerat, pluſquam canina rabie, faces humani generis extinxerunt. tuis ornamentis Quadratus, Ariſtides, Iuſtinus expoliti, elegantiſſimè conſcriptos à ſe libros pro religione noſtra, contra vanam & anilem exterarum nationum ſuperſtitionem, imperij Romani moderatoribus obtulerunt. tuis auxiliis Tertullianus, Minutius, Felix, Cyprianus, Arnobius, Lactantius, tuis Milciades, Didymus, Baſilius, Cæſarienſis Euſebius: tuis innumerabiles alij, qui nunc dignis pro ſuo labore præmiis apud ſuperos fruuntur, tùm exterorum hominum, tùm hæreticorum ſeſe effrenatè iactantem repreſſerunt audaciam. Satis opinor hoc eſſe laudis, viri ornatiſſimi, atque ita reputo, vt hoc vos intelligatis, à nullo iſtorum qui philoſophiæ detrahi queruntur, ſi vitę integritas laudetur, illam ſimiliter aliquando eſſe laudatam. Sed vt eò redeat, vnde noſtra manauit oratio; perſpicitis opinor quanti referat, coniungatur ne cum virtute philoſophia, an turpi funeſtóq. diſſidio diſiungatur. ſiquidé vnius acceſſione virtutis illa multũ viribus ad alios

benè inſtituendos, à fœda flagitioſaque vita reuocandos, multùm ad ſacram Chriſti Opt. Max. religionem tutandam valet: eiuſdem deceſſione nihil ad hominum mentes permouendas poteſt, ipſa religionem ſæpenumero, quoad eius fieri poteſt, labefactat. Quòd ſi copulanda hæc & quaſi conſocianda ſunt, nemo profectò dubitabit quin quamprimum poſſit fieri, ſit optimum, qui quam conſuetudo vim habeat, vnquam audiuerit, & quam magna res optimis quibusque à prima ætate aſſueſcere iudicanda ſit. Quæ cùm vniuerſa Societas videret, Eccleſiæ pro ſua tenui infirmaque parte adiuuandæ ſtudio, ex ſummi Pontificis, quem vnum in terris ſupremum Chriſti vicarium habemus, voluntate authoritatéque conſtituit, vt publicè in Academiis doceremus, eniteremurque pro viribus, vt qui darent nobis operam, cum literis pariter homine Chriſtiano dignas virtutes imbiberent, ſine quibus illæ vel leues, vel pernicioſæ eſſe ſolent. Et certè quàm turpe futurum erat, cernitis, reperiri magiſtros plurimos, ſi minùs in his noſtris prouinciis, quas ſingulari quadam cura videtur conſeruaſſe Deus, certè in aliis, qui ideò ad docendum accedant, vt à vera pietate homines ſenſim ad omnem impietatem transferant & conuertant: nullum reperiri, qui vt bonos mores inueheret, eaſdem quas illi iuuentutis erudiendæ partes ſuſciperet. Itaque eò ſpectat hic omnis conatus noſter, hoc eſt nobis in hac docendi ratione propoſitum, ſi fortè diuinis auxiliis poſſimus efficere, vt eadem ſit oratorum, poëtarum, dialecticorum, phyſicorum, mathematicorum, magiſtrorum vitæ, & proborum hominum officina. Ardua res, non nego: prouincia dura, fateor: non ita facilè flectuntur hominum voluntates: veriſſimè dictum eſt. Sed cùm conſcelerati homines in Germania, multiſque præterea locis hac vna re tantum in oppugnanda religione conſequantur, ſperamus nos eadem multò plus in bonis moribus iuuandis aſſecuturos, atque hæc de Societatis

animo

animo dicta ſint. Ex quibus illud etiam, quæ res Chriſtianiſſimum Luſitaniæ Regem impulerint, vt hoc collegium celeberrimum ei traderet, quæ fuit altera pars propoſitionis meæ, facilè mea ſententia cognoſci poteſt. Cogitate enim quo ille ſtudio, hoc literis domicilium erexerit, quanta auxerit diligentia quanta benignitate adornârit, quanta ſollicitudine ſemper quæ ad illud attinebant, peregerit: quàm inſolita non humanitate, ſed beneuolentia complexus ſit, quàm liberaliter aluerit doctores egregios; quos ad hunc diem habuiſtis, tum noſtram, ſi libet, inopiam, ieiunitatem, ſiccitatem, cum eorum copiis, vbertate, grauiſſimorum optimorumque verborum flumine ac ſententiarum conferte. hoc ipſum, credo, quod ego ſuſpicor, fatebimini, quæ cauſæ Societatem vniuerſam ad docendas publicè bonas artes incitârunt, eaſdem religionis amātiſſimum Regem, publicique boni cupidiſſimum vt nos in his ſedibus collocaret, impuliſſe. Sperat id quod & nos omnes ſperare optareque debemus, ſi ad ſciētiarum vim atque ſplendorem virtutis ſalubritas, aut potiùs ſanitas acceſſerit, aliquid quale priſca illa ſecula viderunt, & quale noſtra etiam ætate non rarò extitit, euaſurum. Id vt effici faciliùs & obtineri queat, omnia ſibi facienda, omnes adhibendas machinas, nihil intentatum relinquendum eſſe putat. O rem magnitudine incredibilem, vitio temporum inuſitatam, ſuperiore memoria inauditam, digniſſimam Chriſtiano Rege, & eius quodam modo propriam, omnium gentium literis atque linguis condecorandam. Silent nunc Rex inclyte, omnium Luſitaniæ Regum bellicæ illæ tantopere celebratæ laudes, tacent arma quæ ſummum ferociſſimis nationibus terrorem incuſſerunt: clara illa & exornata trophæa illuſtrium victoriarum inſignia & monumenta in diſiunctiſſimis terrarum oris erecta conticeſcunt: omnes eorum res geſtæ, quæ omnium oratorum dicēdi vim atque copiam ſuperare vi-

debantur, huius vnius tuæ gloriæ ſplendore obſcuratæ deliteſcunt. Nam bellandi virtus eſt illa quidem præclara, ſed neque Luſitaniæ genti inſolens, & Chriſtianis cum aliis omnibus communis. Itaque & Luſitanis ducibus magni quondam Romanorum imperatores, magnęque copiæ ceſſerunt, & de Chriſtianis pauciſſimi fuerunt ducibus externis pares. & imperij amplitudo ac maieſtas, quam illi mirum in modum auxerunt, non tam mentem atque animum Regis, vel eorum, quibus imperat, quàm potentiam quandam & nomen exornant. & nauigandi gloria, vltimarúmque terrarum incredibilis perueſtigatio, quibus ſuperiorum regum fama Oceanum Atlanticum, extima totius Africæ littora, Indumq́ue & Gangem ſuperauit: amplificarunt quidem huius regni opes ſupra modum, auri, argenti, gemmarum, aromatum vim penè infinitam & copiam exaggerarunt, locupletarunt multos fortunis, ſed exhauriunt penè quotannis Luſitaniam, publicos mores affligunt vehementiùs, antiquam illam virtutem debilitant, ſicut Romanam olim debilitârũt, vt difficile exiſtimatu ſit, plus ne illa hominum abutentium vitia incommodi attulerint, an eorum regum qui perueſtigârunt, inaudita diligentia ornamenti. At ingenij vis atque gloria, verâque philoſophandi ratio ornant eorum in quibus ſunt, animos, iis qui cum imperio ſunt, plurimum adiumenti afferunt, multos à finitimis populis trahunt allectos, opes non imminuunt rerumq́ue copias, mores bene conſtitutos conſeruant, labentes confirmant, afflictos excitant, iacentes extollunt, ipſi denique magnitudini imperij, decori & ornamento ſunt. Quæ cùm ſuperioribus ætatibus non deeſſent illa quidem, ſed tenebris obſita laterent, & vix nationes exteræ fieri poſſe exiſtimarent, vt Luſitanus homo clarus in hoc genere laudis euaderet, tantam his lucem tam breui tempore tua ſingularis liberalitas & diligentia potuit afferre, vt quare

dudum

dudum omnibus gentibus aliqua humanitate expolitis, inferiores tui credebantur, ea nunc facilè ceteris antecellant. Itáque ſuperiores Reges antiquiſſimam Luſitanorum laudem virtute ſua vel conſeruârunt, vel etiam, quod eſt verius, auxerunt: tu illa non omiſſa, immò ſummoperè amplificata, multis incredibilibus pugnis, terreſtribus atque naualibus, maximis & ornatiſſimis hoſtium claſſibus, partim vi tormentorum depreſſis, partim captis, ingentibus copiis vel fuſis, vel ad internecionem cæſis, vt nulli de ſuperioribus Regibus bellica laude videaris inferior, nouam illam, qua multùm diu illi caruerant, ita perfectam & abſolutam peperiſti, vt vix vllum reliqueris tuis poſteris amplificandi locum. illi propagârunt Luſitani fines imperij, tu defenſos, non dimittens propagandi curam, æquitate, ſapientia, religione munis atque ornas. illi potentiæ tùm ſuæ, tùm ſuorum quamplurima: tu prætereà & tui & tuorum animi longè maiora ornamenta comparâſti, tu variarum cognitione rerum, philoſophiæque ac pietatis copiis: illi ſuos pecunia ditarunt, facis tu, vt multi à proximis viciniſque populis ad nos pulchritudine diſciplinarum allecti, confluant; illi fecerunt vt ex ſolo ſedibúſque patriis ciues in vltimas terras commigrarent, illorum rebus præclarè geſtis multæ grauéſque peſtes ipſis nec opinantibus, ad optimorum labem morum atque perniciem obrepſerunt, tu honeſtis ſtudiis veræque ſapientiæ præſidiis, vt illæ à calamitate publica depelli poſſint, elaboras. illi eo potiſſimùm genere laudis floruerunt, quod velimus nolimus, cum multis exterarum gentium imperatoribus aliqua ex parte communicandum eſt: tu ea maximè gloria, quæ eſt omninò propria Chriſtiani Regis, eniteſcis. Quare illorum laudes celebrabuntur illæ quidem, & immortalitati, quoad fieri poterit, commendabuntur: ſed ſic vt cum Alexandri Magni, Scipionum, Pauli Æmilij,

Cæſa-

Cæſaris, Pompei rebus geſtis comparentur. at tua ipſa diuturnitate aucta cum Philippi primi Chriſtiani imperatoris, cùm Conſtantini Magni, cũ vtriuſque Theodoſij gloria conferetur, qui cùm imperij Romani maieſtate, opibus, potentia, rerum geſtarum gloria, tùm multo magis ſtudio pietatis floruerunt. Dicam enim quod ſentio, viri ornatiſſimi, &, vt arbitror, dicam verè, non deeſt Ioanni potentiſſimo Regi Luſitaniæ par animi virtus & voluntas, deeſt fortaſſe cauſſa & materia illa, campusque latiſſimus, quem illi habuerunt, vbi poſſit & virtutem ſuam & mirificam voluntatem declarare. Quod vt hæc ampliſſima tecta ſapientiæ prætercam, hanc partium deſcriptionem ſingularum, hunc doctrinæ ſplendorem, tot innumeris locis magnificentiſſimè exædificata templa, tantam religionis Chriſtianæ ſacrorumque curam, vel hæc hodierna commutatio ſatis indicat, qua ſignificauit apertiſſimè, quidquid agat id ex ſingulari quodam religionis Chriſtianæ, & virtutis ſtudio profectum, ad earundem incrementum referri. non quòd in hac præſertim prouincia literas vnquam vel à pietate abhorruiſſe, vel ab vlla virtute credam aut ſuſpicer. ſunt verò illi omnes eximia quadam gloria & prędicatione efferẽdi, quorum induſtria, ſedulitate, doctrina, multi partim dicendi copia, partim acumine differendi, partim abditiſſimarum cauſarum, vnde res quæque oriantur, numerorum magnitudinũ cognitione ac ſcientia florentes, ex hoc ludo tanquam ex equo Troiano exſtiterunt. Atque hoc etiam magis quàm ceteri, quòd hæc ita cum religione, cum Eccleſiæ totius veneratione, cum aliis quæ decent hominem Chriſtianum, copulauerunt, vt multorum, qui docti ſimul & probi euaſerunt, animi virtus atque doctrina eorum diligentiæ ac pietati, ſi qui verò aliter animati atque oportuit, aut parum docti emerſerunt, horum vel inſcientia, vel improbitas, non optimorum magiſtrorum culpæ vlli, aut negligentiæ, ſed ipſorum ſocordiæ

cordiæ deprauatóque ingenio tribuenda eſſe videatur. Quæ res adeò perſpicua illuſtriſque eſt, vt ne dormitã-tem quidem, nedum vigilantiſſimum in Reipublicæ gubernatione Regem potuerit latere. Nouit ille quidem omnium qui hîc docuerunt, animùm & voluntatem: quàm ſedulo ſuúm quiſque fecerit officium, qua alacritate ſuæ morem geſſerit voluntati, quam vberes fructus attulerit Luſitanæ iuuentuti, videt, afficietque omnes dignis ſuo labore præmiis, & eorum iuſta ac debita officia maximis beneficiis remunerabitur. Ergo non putauit ille aliter hîc rem literariam adminiſtrari, nec quiſquam eſt aliquando ſuſpicatus. Quid igitur? vbi Societatem hoc ipſum, quod illi ſatis diligenter faciebant, ex ſummorum Pontificum voluntate profiteri cognouit, & ad id conſequendum, quibuſdam vti remediis appoſitiſſimis, quæ alij adhibere non ſoleant, id nec repudiandum, nec contemnendum ſibi eſſe arbitratus eſt, cui nihil vnquam fuiſſet antiquius, quàm vt literæ vnà cum bonis moribus florerent. At nos quidem, viri ornatiſſimi, quantum onus hodierno die ſit noſtris humeris impoſitum, videmus. verùm eadem vos illa ſpes ſuſtentare debet, quæ nos etiam alit atque ſuſtentat. Quæ niſi adeſſet, caderemus planè animis, viri ornatiſſimi, nec in tanta luce ſapientiæ, ignorationis noſtræ tenebris locum vllum eſſe poſſe putaremus. Sed erigite, obſecro, veſtros animos, & tenuitate noſtra præterita, in Dei Opt. Max. potentiam illos, magnitudinémque defigite. Ille pro ſua bonitate ac reconditis illis æternæ ſapientiæ conſiliis, Societatem hanc initiis admodum paruis ortam, ſic per omnes terras & maria diffuſam dilatauit, vt ſperare nos quodam modo iubeat, vires diuinas imbecillitati noſtræ, inſipientiæ ſapientiam, conſilium officioſæ temeritati præſidio futurum. Quamobrem adeſte animis, viri ornatiſſimi, & pauciſſimis de omni docendi ratione Societatis accipite. Poteſt enim id dici, Deum quidem nunquam non

eſſe

eſſe ad opem ferendam paratiſſimum; verùm noſtram interim diligentiam, laborem noſtrum requiri. verè quidem id dicitur, ſed vos ea cuiuſmodi ſint, conſiderate breui, vt finem aliquando noſtra inueniat oratio. Atque vt ab humanioribus literis, quibus primùm iuuenes erudiri ſolent, exordium ſumamus. quoniam omnis doctrina Latinorum, quod nunquam illi negauerunt, à Græcorum literis, quaſi fontibus profecta manauit: ſolent in collegio Societatis, Græcæ literæ cum Latinis, cùm primùm fieri commodè vtiliterque poteſt, coniungi. Crebræ vtriuſque linguæ exercitationes inſtituuntur atque magnæ: grauiſſimi quique oratores, poëtæ, hiſtorici tùm ex Græcis, tùm ex Latinis explanantur, ratióque à ſingulis, quoad fieri poteſt, omnium rerum exigitur. Quæ res quantum momenti ad omnium artium ac ſcientiarum cognitio-
a. nem afferat, experti norunt. Hoc Marcus Tullius vnus ex Latinis omnibus non orator modò, verùm etiam philoſophus multò maximus ſe feciſſe ad vtilitatem ſuam, tùm in philoſophia, tum in exercitatione dicen-
b. di gloriatur: hoc Marcum filium Athenis commorantem, vt faciat, hortatur, vt par ſit in vtriuſque oratio-
c. nis facultate. hoc Marcus Cato ille ſenex præſtantiſſimum iudicauit, cùm ætate iam affecta & graui, impediri non potuit quò minus ſe ad literas Græcorum ediſcendas conuerteret. Iam in ſubtilitate diſſerendi, atque omnibus philoſophiæ partibus, preterquam quòd optimi quique auctores & in ea facilè principes explicantur, conſtituuntur aſſiduæ, maximæ, vtiliſſimæque diſputationes de difficillimis rebus, daturque opera in his, vt obſcura illuſtrentur, arcana atque abdita eruantur & proferantur in lucem, nodoſa & quibuſdam quaſi tortuoſa finibus explicentur: id quod in hac re teneſe creditur principatum. Sed quoniam vos diutiùs fortaſſe quàm par fuit, ſum remoratus (quod tamen quia cauſſa poſtulabat, neceſſariò faciendum fuit, & vos

a. In Bruto. b. 1. de Off. c. Lib. de ſenect.

ſpero, boni conſuletis) tempus admonet vt finem dicendi faciam. vos res ſingulas melius vſus ipſe, quàm noſtra oratio docebit. Nunc veſtræ partes ſunt, adoleſcentes optimi, obſeruare perofficiosè, colere peramanter quos habuiſtis ad hunc diem præceptores, in omnibus philoſophiæ partibus illuſtres, exiſtimatéque nihil eorum caritate debere vobis eſſe antiquius, quibus pro ſummis erga vos meritis, pro eorum quæ ab iis didiciſtis, magnitudine, pro laboribus immenſis quos diutiſſimè veſtra cauſſà tolerârunt, par vnquam referri gratia nullo modo poſſit: nouos autem, qui illis ſuccedimus, ea humanitate non excipere, ſed complecti, qua vos ipſi re & exemplo ſuo faciendum eſſe docuerunt. Etenim verè mihi videor dicturus, cùm vos quaſi alũnos eorum diſciplinæ, ipſumque adeò Chriſtianiſſimum Regem Luſitaniæ, cuius illi vt parerent voluntati, nullum laborem, nullam moleſtiam recuſarunt, eis debere multum, cùm nos longè plurimum, quos tanto inferiores, quanto omnes videtis, ſucceſſores tamen incredibili humanitate acceperunt. Atque illis quidem pro tam leni officioſoque animo Deũ Opt. Max. ſi minus in hac vita mortali, at in immortali illa, quę ſola verè vita exiſtimanda eſt, ampliſſima munera conceſſurum eſſe confido. Vos verò, ſtudioſi atque optimę ſpei adoleſcentes, eorum ſequẽtes veſtigia exhibete vos tales, quales philoſophiæ amatores, & iuuenes Chriſtianos eſſe decet. hoc vnum Societas vniuerſa quærit, hoc à vobis petit, hoc efflagitat, vt Chriſtianos vos eſſe recordantes, non contenti vano ſapientiæ nomine, omni virtutum genere rerum magnarum ſciẽtiam cumuletis, ſine quibus nihil ſolidum ſatis atque firmũ, nihil ſalutare eſſe poteſt. hoc Rex Chriſtianiſſimus veſtræ publicæq. ſalutis omniũ ſtudio incenſus hortatur, hoc cupit atque expetit, hoc pro immortalibus, quibus vos affecit, beneficiis, ſuo quodã modo iure poſtulat ac requirit, hoc tota orat atq; obſecrat Luſitania patria veſtra,

quæ vobis longè debet eſſe cariſſima. hoc ipſe Chriſtus ſeruator hominum ex illa, in qua pependit cruce, expoſcit, quod doctrinæ ſuæ lucis aliquid, populis ſalutis, Eccleſiæ ornamenti afferatis. Ego totius Societatis nomine id vnum vobis quod poſſumus, polliceor, omnes nos in veſtris bonis iuuandis, in amplificanda ſcientia literarum, quanta maxima poterimus ſedulitate, laboraturos, curaturoſque, vt quod alij doctrinæ magnitudine, ingeniorum felici vbertate, nominis ſui fama faciebant, id nos labore, diligentia, aſſiduitate, cura, ſtudio efficiamus. Nunc te, Pater omnipotens, qui ab alio nullo manas, téque Fili Opt. Max. Patri, rebus omnibus æqualis: téque ſanctiſſime Spiritus, qui ab vtroque in omni æternitate procedis, neutri poteſtate, dignitate, maieſtate, aut alia re vlla inferior: te denique ſacra, & ab humanis cogitationibus ſecreta Trinitas, vnus Deus, cuius poteſtate ac numine omnia continentur: téque Filij intacto pudore mater, Patris ſponſa pudiciſſima, auguſtiſſimũ Spiritus ſancti templũ, æterni regni particeps regina & ſocia Maria: voſq. Sancti ac Sanctę omnes immortales, qui ſplendidiſſimas arces ſuper cœli orbes incolitis conſtitutas, quorũ omnium cauſſa, vt veſtra gloria maneat in dies latiùs atque latiùs, hæc nobis eſt ſuſcepta prouincia, oro atque obſecro, ferte opẽ pariter nobis cunctæque Luſitanæ iuuentuti, ſubuenite inopiæ noſtræ, in re tàm difficili atque ardua, diuinum aliquod auxilium & numen oſtendite: date nobis eam mentem, vt multis poſſimus quàm maximè prodeſſe adoleſcentibus, qui noſtræ poteſtati permittuntur, ardentẽ iniicite ſalutaris doctrinę ediſcendæ cupiditatẽ, nolite eos à vobis ſupplices abſterrere & excludere, quos veſtra pręſidia ad audiendum, veſtra multis in rebus cognita perſpectáque libertas, & ad ferẽdam opem alacritas, ad ſupplicandum ac petendum excitabit.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

Laudatio funebris Ludouici Principis, Ioannis III. Luſitaniæ Regis, germani fratris.

Oratio II.

FECISSET vtinam Princeps ille Deus, viri ornatiſſimi, vt vel id nunquam accidiſſet, vt iterum mihi apud vos hodierno die verba facienda eſſent; vel quando eius permiſſu accidit, vt in hoc ipſo loco tàm breui interuallo dicendum ſit, ſic à rebus omnibus paratus accederem, vt illo die, qui fuit teſtis certiſſimus veſtræ mirificæ erga nos omnes voluntatis, me pro veſtra humanitate acceſſiſſe iudicâſtis. Nam aut ille, de cuius nunc laudibus dicendum eſt, hac iucundiſſima luce, nos illius ſuauiſſimo conſpectu frueremur, aut certè, ab eo auulſi & abſtracti ſi cum luctu & gemitu eſſemus, laudatione tamen officioſa perſoluta, vt eius erga omnes mortales meritis ſingularibus debetur, non nihil mitigatus animi noſtri dolor leuaretur. ſed contra omnia, quã & mihi & vobis optandum erat, eueniſſe video. nam & is nobis ereptus eſt, cuius vita omnibus exornata virtutibus, Luſitaniæ ornamento, rebus multorum priuatis perutilis, publicis perneceſſaria videbatur; & cùm plus afferre debuiſſem, multò minus affero facultatis ad dicendum. Quæſo, refricate ſuperioris orationis memoriam, eamque cum hodierno genere di-

cendi comparare: tunc eam rem nobis fuiſſe propoſitam intelligetis, quæ ſola per ſe magnitudine ſua, & noſtrum animum ad ornatius orationis genus excitaret, & vos quadam nouitatis erectos delectatione, paratiores redderet ad audiendum. nunc de eiuſmodi re dicendum eſt, quæ tametſi penè infinitam ſuppeditet orationi noſtræ materiam; tamen recenti acerbiſſimi vulneris memoria, omnem & mei & veſtri ardorem animi ſeſe erigere conantis, tanquam flumine obruat & extinguat. ſumma tum erat rerum exſpectatio, ingens omnium ordinum alacritas, ſtudium mirificum, vt etiam debilitata mens ac propè fracta iucundiſſimo talium virorum conſpectu recreari poſſet; nunc omnia confecta ſenio, ſqualent ciuitates vniuerſæ, mœret omnis ætas atque ſexus, iacent veſtri animi hac accepta inſanabili plaga atque mortifera, vt etiamſi promptiſſimo eſſem animo, tamen oratio ipſa ſqualere quodam modo in tanto luctu, & adſpectum hominum ac omninò lucem formidare videretur. Quid? nónne illi ipſi parietes, quos eo die periſtromatis, magnificis operibus depictis, adornatos lætari aliquo pacto & geſtire putabamus; nudati nunc & ſpoliati ornamentis omnibus, lugere vobis quodam modo videntur, atque in ſordibus ſqualoréque verſari? optimo id ſanè iure accidit, viri ornatiſſimi, nihil prorſus mirum eſt. ablatus enim eſt non immaturo illo quidem, ſed, vt hominum more loquar, inopportuno certè funere Ludouicus Princeps, & Princeps optimus, quales non admodum multos ſuperiora ſecula viderunt, maximi Regis filius, maioris etiam germanus frater, eius arcanorum particeps, ſocius conſiliorum penè omnium, pulcherrimum pacis ornamentum, ſubſidium belli firmiſſimum, nobilitatis decus, inferiorum ordinum patronus, potentibus propoſitum exemplum ad imitandum, tenuibus perfugium atque portus, Chriſtianorum columen, hoſtium nominis huius terror, earum natio-

nationum quę in extremas terrarum relegatæ oras, etiã in tenebris miſerrimè verſantur, procurator ſollicitus, ſcelerum vindex ſeueriſſimus, bonorum omnium & religionis ſtudioſiſſimus defenſor, ac ne ſingula, quæ ſunt infinita, conſecter, omnium Gentium, omnium ſeculorũ, omnis penè memoriæ facilè princeps. Quod ſi morte conſueuimus noſtrorum æqualium dolere, quorum obitus vel exitium, vel magnum aliquod detrimentum rebus ipſorum priuatis, nobis verò familiaribúsque ceteris ſolitudinem quandam afferat; profectò impium atque nefarium, & inauditi cuiuſdam ſtuporis exiſtimandum eſt, ab eius diſceſſu nihil, aut parum capere doloris, quo cum pariter ipſa res publica miſerabili funere elata eſſe videatur. Itaque non equidem miror, viri ornatiſſimi, ſic omnium animos triſti ſilentio, & mœſtitia tacita defixos eſſe in tam graui duróque caſu, illud ſimile portenti dicerem, ſi quem in tanto gemitu cunctarum ciuitatum à dolore vacuũ viderem. Verùm neſcio, quo pacto fiat, vt quantum illo die ſtudium veſtrum ſingulare attulit, tantum mihi nunc publicus hic iuſtiſſimúsque dolor, animíque mei ſenſus detrahãt ad benè ornatéque dicendum facultatis. quare cum tanto iniquiore conditione quàm tum, veniam ad dicendum; videte obſecro, quem vobis animum ſuſcipiendum putetis. Neque verò, quòd hæc noſtra tenuitas atque inopia, tàm multis incommodis impedita, ea ornamenta orationis & lumina nequit adhibere, quę quondã incredibili flumine abundantes oratores ſolent: idcircò minus vos ſtudij ad hanc cauſſam afferre decet. Soluimus enim officia iuſta ac debita illi Principi, cuius tanta eſt meritorum erga nos magnitudo, vt nullam eorum partem aſſequi non modò referenda, ſed ne cogitanda quidem gratia poſſimus: vt ipſa vos res, ipſum officium, ipſa pietas ſatis excitare debeat & accendere. Ille certè fructum omnis anteactæ vitæ, non maximum illum quidem, ſed qui perpetuò

ferè virtutem illuſtrem conſequi ſoleat, hodierno die cœpit; cùm tam multi laudes eius partim verſibus mādārunt, partim ſoluta oratione celebrārunt, tàm multi ad inſpiciendum ſtudio: è conflúxiſtis, declarāſtiſque non minùs vos nunc, quàm tum, cùm viueret adhuc & floreret, de eius eſſe dignitate ſollicitos, quod ei quidem meritò atque optimo iure contigit. quis enim eſt illo vel generis, vel naturæ, vel proprii ornamentis ac ſuis, vel vllo genere laudis præſtantior? Ego verò ſic ſtatuo, nullum eſſe tàm acutum & excellens ingenium, quod non dico peruidere ac comprehendere, ſed percurrere ac tueri; nullius tantam dicendi vim tantamque copiam, quæ non dicam augere exornando Principis Ludouici laudes admirabiles & infinitas, ſed percenſere numerando poſſit. Atque illa quidem prætereo, quę neſcio an in homine maiora vel aliquādo fuerint, vel ſint in omni conſequenti poſteritate temporis futura: quod illi eiuſmodi maiores imprudenti & nihil adhuc cogitanti contigerunt, quibus, ſi ex infinito hominum numero deſpicienti iam ſingula, data eſſet, quos mallet eligendi optio, nec magnitudine animi & fortitudine, nec rebus præclarè geſtis, nec in Deum Opt. Max. pietate illuſtriores habuiſſet, quos illis anteponendos iudicaret. Nihil de illo inclyto Alphonſo dicam, cuius primùm virtus peperit Luſitanis imperium; cuius ſi ſpectes pietatem animi, ſupplicanti pro victoria Chriſtus ipſe Deus Opt. Max. affixus cruci, viſus eſt; ſi ſtrenuitatem atque virtutem, illo viſo confirmatus, vno tempore, manu perexigua & tenuiſſimis opibus, dimicans cum quinque Regibus opulentiſſimis, infeſtiſſimis hoſtibus Chriſtiani nominis, ingentes eorum firmiſſimáſque copias, vno fuſas prœlio confectáſque deleuit. Mitto incredibiles aliorum Regum pugnas: non cōmemoro immortalem illam Ioannis primi gloriam, qui munitiſſimam illam arcem hoſtium, in dorſo Abilę montis celſiſſimi conſtitutam, induſtria & vir-

uite expugnarit, aditúmque illi Barbariæ ad vniuer-
ſam Hiſpaniam facillimũ præcluſit: qui ſi, vt anteà, pa-
teret, quę eſt eorum audacia atque furor, cruoríſque ſi-
tis inſaturabilis, effunderetur profectò in omnes Hi-
ſpaniæ populos ſæuiſſima belli tempeſtas & procella,
noſque hîc in mœnibus atque tectis, militum multitu-
dine ac telorum obrutos opprimeret. prætermitto prin-
cipis Henrici propè diuini hominis excelſum, omni-
búſque virtutum ornamentis, & mathematicorum di-
ſciplinis expolitum animum, qui cœlebs integerrimíſq;
moribus cùm totius ſæpè mundi ſtatum, mente ac co-
gitatione intueretur, primus eò ductus eſt, vt ad Indos
nauigari poſſe, Africæ littore ſuperato, crederet, & quo-
dam inſtinctu afflatúque diuino, vt exitus ipſe declara-
uit, Atlanticum Oceanum ingreſſus, rem in omni me-
moria inauditam tentare auſus eſt, multáſque fera-
ciſſimas inſulas ignotas anteà, & magnam Africę par-
tem explorauit. taceo fortiſſimum iuſtiſſimumque Re-
gem Ioannem ſecundum, qui cùm imperium à patre
Alphonſo accepiſſet, patrui ſui optimi fortiſſimíq; Prin-
cipis veſtigia ſecutus, cunctam Æthiopiam, Heſperiã,
vniuerſáq; Africę littora vſque ad extremum illud pro-
montorium, quod primùm ſpem Indicæ nauigationis
iniecit, ſumptibus maximis, ſtudio flagranti perueſti-
gauit. eiuſdem in conficiendis bellis celeritatem non
expono, quam opulentiſſimos ſæpè terruit exercitus
hoſtium, & res labentes atque afflictas diuino prope-
modum conſilio confirmauit & erexit. omitto & illud
belli fulmen Emmanuelem regem potentiſſimum, quo
patre natus eſt Ludouicus Princeps, qui breui cùm Afri-
cam maximis ornatiſſimiſque claſſibus, numeroſiſſi-
míſq; copiis obruiſſet, multa oppida opere munitiſſima,
propulſatis hoſtibus, vi cœpit. primuſq; ſuis, quod ma-
iores fuerãt aggreſſi, aditũ ad Indos, victis omnibꝰ ipſius
naturæ difficultatibus, ſuperatis vaſtiſſimi Oceani flu-
ctibus, aperuit: cui õnes propè dixerim Luſitanorũ opes,

omníſque vel nauigandi, vel bellandi gloria debetur, qui cùm terrarum orbem impleſſet nominis ſui fama; non ſolùm armis fines imperij, apud barbaras nationes, ſed religionem pariter Chriſtianam propagauit. miſſam facio Ioannis III. quem ille fratrem ſortitus erat, magnitudinem & ampliſſimam potentiam, exercitus hoſtium extinctos, depreſſas Turcarum aliáſque claſſes, latiſſimas prouincias bello domitas, eximiam pietatem, clementiam, ſapientiam, iuſtitiam, ceteráque imperij ornamenta longè maxima. ſileo Henrici Principis, in quo vno magnoperè nititur reipub. Chriſtianæ ſalus, inuſitatam prudentiam, humanitatem, ſplendorem, ſpectatiſſimam honeſtiſſimę vitę integritatem, humanarum rerum deſpicientiam, diuinarum ſtudium ardentiſſimum, & infinita alia, quæ ſi me percenſere poſſe putem, fallat prorſus atque errem. Quæ niſi per ſe tanta eſſe confitear, vt nullius oratione hominis explicari queant, non immeritò ſanè vobis parum ſanus eſſe videar. Sed de omnibus tamen facilè patiar ſileri, in quibus cùm non à nobis ipſis patiantur, vt vinci turpe non eſt, ſi ornamenta cetera non deſint, ſic excellere cù adſunt, minùs habetur glorioſum. Nec ſanè iniuria. quid enim iniquius aut impudentius cogitari fingíque poteſt, quàm ignauos & fœdos homines, &, vt vno verbo complectar, nequam niti maiorum gloria atque fama, quam illi virtute, induſtria, conſtantia, rebuſque ſtrenuè gerendis adepti ſint? quorum vitam ſi cum eorum factis, quorum crebro nomina vſurpant, conferre velis, vix credas ex talibus viris naſci tam immania, tã tetra, tam exitialia portenta potuiſſe. Prætermitto igitur ea ornamenta, quæ clariſſimi Principis propria non ſunt; ad ea veniam quæ ipſe ſibi labore, diligentia, aſſiduitate, ſtudio comparauit. quorum ſplendor tantus meis oboritur oculis, vt vehementer dubitem, ipſe ne maioribus, an maiores ipſi plus attulerint decoris & ornamenti. Nam quæ in illis ſingulis ſingulá magna

atque

atque diuina putabantur, ea vniuerſa in vno hoc ſumma, effector ille rerum collocarat, vt non ab illis natus, ſed ab ipſo Deo fictus eſſe videretur. Quæ nam in illorum laudes proferetis inſignia, quæ non ego vel maiora in hoc, vel certè paria fuiſſe doceam? An illā Henrici diuini Principis rerum cœleſtium totiuſque mundi cognitionem hauſtam ex reconditiſſimis eorum, qui Mathematici vocantur, abditiſſimíſque fontibus? at cùm acre ingenium à natura, & velox, & acutum Ludouicus accepiſſet, non vt ſolent viri nobiles, deguſtārat & attigerat, ſed diligētiſſimorum philoſophorum more, omnem eorū artem tam multiplicem, tam ſubtilem, tam obſcuram ita perſcrutatus animo, ita mente complexus erat, ita memoria ſepſerat, vt multos, qui omne vitæ ſuæ tempus in eiſdem rebus poſuerunt, ſuperâſſe crederetur. teſtantur id permulti, viri doctiſſimi, quibuſcū ille conſueuit ab ineunte ætate ſæpè de rebus obſcuriſſimis ac difficillimis, audire viros doctrina & ingenio præſtantes. teſtatur bibliotheca illa refertiſſima libris optimis, ipſiúſque parietes cubiculi, & illa, illa, inquā, lucerna, ſocia lucubrationum eius & particeps, libri denique ipſi, quos frequenter ſuis manibus terebat. Quid aliud feciſſe arbitramini Alphōſum illum Regem Hiſpaniæ potentiſſimum, cuius ſcripta etiam nunc ob inſignem rerum cœleſtium ſcientiam, omnibus hominibus admirationi ſunt? O felicem, ô iterum ac tertiò felicem Principem (te enim iam appello & alloquor, vbi vbi es) ô te felicem, inquam, cuius animus commoratus hîc adhuc in terris, incluſus corporis compagibus, ſeptus hic membris mortalibus & irretitus, tamen euolabat aliquando ex ipſo carcere, ſeque liber ad occultiſſimas præſtantiſſimarum rerum naturas contemplandas erigebat, luſtrabátque oculis illam immenſorum orbium vaſtitatem, percurrebat ſigna ſideráque ſingula, ſingulas ſtellas tum errantes, tum certis infixas locis, & earum infinita miracula intuebatur, & inde

parentis omnium atque rectoris magnitudinem & ſapientiam ponderabat. Alij voluptatibus corporum depreſſam mentem attollere nullo modo poterāt: tu erecto vultu ſplendorem illum cœli aſpiciebas & aſtrorū. illi in conuiuiis atque intempeſtiuis epulis: tu in altiſſimis domiciliis verſabaris, tu abditus tectis, defixis oculis aut ſtans, aut ſedens, figuris deſcriptis intentus, mundum omnem colluſtrabas: illi per vicos, per vrbes, per prouincias diſcurrentes, vix minimam perexiguæ terræ partem cognoſcebant, tu elucubrans contendebas magis ac magis vires animi ad ea percipienda, quæ velles: illi immoderato victu obruti, ſomnóque oppreſſi ſtertebant. Iam mihi tum præſentire videbaris, non habere te hîc habitandi domicilium, ſed diuerſorium commorandi, & breui ad illam æternitatis lucem, ex his tenebris mortalitatis noſtrę migraturum. O durum & acerbum literarum caſum, quæ te tantum alumnum tam triſti funere, tam inſperato amiſerunt. ô commutationem repentinam, ô volucrem & inſtabilem rerum humanarum conditionem. Gaudebant anteà tanto comite & ſocio ſtudiorum ſuorum, ſummo ingenio & diſciplina viri, illa ipſa vetuſtiſſimorum ſcriptorum eruditionis pleniſſima volumina, cùm in tuas manus venerant, recreari quodam pacto & voluptate quadam perfundi videbantur. te nunc ſi minus extincto, certè diuulſo & abſtracto, dolent literatiſſimorum hominum cœtus: mœrent libri, quos tu ſolebas verſare manibus, & antiquum illum, illum ſuum dominum requirunt: lugent radij illi tui exercitationum tuarum conſortes, vel potiùs adminiſtri, quibus tu in erudito puluere ipſas tibi conuerſiones cœleſtium orbium depingebas, & ab aliis tractari ſeſe moleſtè ferunt. ipſa denique aſtra, ipſi cœleſtes globi, ipſę terrę tāto inſpectore contemplatoréq erepto, mihi diſceſſum tuum flere plorareque videntur. Magnam ſanè iacturam literæ fecerunt, viri doctiſſimi, magnam prorſus, neſcio an maiorem

rem vllam aliquando fecerint. Sed nos ad illud reuertamur, vnde quondam abſtracta doloris ęſtu, noſtra lõgiùs aberrauit oratio. Quantum harum diſciplinarum ſubtilitate prçſtiterit, videtis, An illum nihil animi robore, imperatoriáque arte valuiſſe dicturi eſtis, quibus omnes eius maiores maximoperè floruerunt? O Luſitani nomen imperij, ô multa grauiáque iudicia, quæ de illius ſæpè virtute ſingulari, ſæpè de dimicandi peritia, clariſſimi viri atque principes fecerunt. ô inuictiſſimi Cæſaris inuſitata ſapientia ſyncerumque iudicium, cuius idem animum multorum leuiſſimis ſententiis fluctuantem magis, quàm belli difficultatibus periculiſque territum, paucis ſed grauiſſimis verbis confirmauit. te denique appello tempus illud conſcium eius cõſilij atque particeps, vosque Pœnorum agri hoſtilesq. manus, teſtes eius fortitudinis in bello: vos etiam tribuni, centuriones, atque milites, qui veſtri ducis tùm animi fortitudinem eximiam, tùm rei militaris ſcientiam, conſilium, celeritatémque vidiſtis in illa pugna memorabili, cùm incredibili ardore, omníque ingenij, animi, virium contentione, Caroli V. fortiſſimi Imperatoris auſpiciis, expugnatum eſt illud firmiſſimum propugnaculum Barbarorum hoſtium, non manu ſolùm, atque opere, ſed etiã natura ipſa loci muniriſſimũ; quod illę belluę ſanguinarię noſtris, & totius Chriſtiani populi ceruicibus impoſitum arbitrabantur. vos mutuæ Maurorum regiones, & Tingitanorum oræ imploro, vosque ſola terrarum vltimarum, quæ ſæpè huius audito nomine, ſubita formidine trepidaſtis. quid vnquam timuiſtis vehementius, aut quid demiſſius deprecata eſtis, quàm ne potentiſſimus Rex Luſitaniæ, cuius maximè vos arma perhorreſcitis, hunc ſollertiſſimum maximóque animo Principem, armatum ingẽtibus copiis munitiſſimisq. claſſibus in veſtra mœnia tectáque immitteret, rebus veſtris peſtem, vitę ac ſalutis exitium, imperio ruinam atque labem? Quod niſi Deus Opt.

Max. cùm hanc ille ſibi prouinciam expetebat, per ſummam maximi Regis auctoritatem prohibuiſſet, non dubito quin omnis Luſitania effuſa oppidorum portis atque vrbium proſecutura fuerit ad portum vſque proficiſcentem, partim diſceſſus eius dolore commota, partim ſpe ac lætitia victoriæ & tranquillitatis exſultans: vſque in Africam verò, & in medias Barbarorum acies quanta multitudo hominum eum ſecuta fuerit, non eſt obſcurum. Tanta erat de Principis Ludouici fide, virtute, prudentia; omnium hominum opinio; vt eo duce nec patriæ, nec fortunarum, nec vxorum ac liberûm, nec parentum rationem vllam ſibi habendam eſſe ſtatuerent, ac debere bellum otio, laborem quieti, & quæ in ſpe adhuc eſſent ac incerta viderentur, ea rebus certis atque partis, quas in manibus haberent, quibus frui liceret, anteferri: verùm aliter illi gubernatori Deo, longè, inquam, aliter viſum eſt. cecidit iam illa dextra fortiſſima, quæ vniuerſæ Africæ abſens, & Oceano defuncta, grauiſſimum incutiebat terrorem. occidit illa virtus, occidit ſæuiſſima vi morbi profligata atque confecta, iacet incluſa breui ſaxo, cuius fama per terras omnes, per maria longè latéque permanarat. Quid exſultatis ô truces & efferati populi? quid iſta ſibi vult geſtientis animi lætitia tãta, tam inſolita, tam incredibilis? an vos liberatos periculo, expeditos metu, cura ſolutos arbitramini? extinctus eſt quidem is, cuius exſpectatio frenabat veſanum veſtrum furorem, ferociam, & audaciam intolerabilem reprimebat, frangebat effrenatos impetus, nefarios conatus retundebat. ſed viuit, viuit adhuc, & viuet Dei beneficio diutiùs opulentiſſimus Rex Ioãnes tertius, cuius ille viribus nixus, cuius opibus munitus ornatúſque copiis, tantum vobis iniecerat terrorem. vehementer erratis, ſi vos hac potentia, hoc conſilio, hac magnitudine animi, his denique opibus impunè per maria volitare poſſe ducitis, & ex iſtis Mauritaniæ latebris erumpentes, in hac Luſitaniç luce verſa-

verſari. Quid de eius admirabili conſilio in prouidendo dicam? quod qui in maioribus dicat fuiſſe par, cum eo quidem non luctabor magnoperè, certè quî potuerit eſſe maius, non video. diuinitùs aliquo oraculo illum accepiſſe crederes, quidquid conſilij dediſſet. O vtinam audire nobis licuiſſet crebra illa cum Rege Ioanne priuatim habita de rebus maximis colloquia: vtinam penetralia illa & penitùs ſecreta tecta, quæ prudentiſſimos eorum ſermones fideliſſimè ſemper cuſtoditos occultârunt, eius nobis poſſent commemorare ſententias. Statueretis profectò nihil illo in hoc genere fieri potuiſſe perfectius. quis grauitatem, cùm ſententiam diceret, admiratus non eſt? quis non ſapientiam dilexit? omnia planè bona, quibus multis atque magnis tota iam diu fruitur Luſitania: omnia, inquam, humanitati, vigilantiæ, prudentiæ Ioannis III. debemus, qui omnium caput extitit atque fons. Sed ille ipſe non indignè feret communicari cum Ludouico fratre laudes ſuas, præſertim cùm non imminuantur illæ communicatæ quidquam, quod ſocium habeat earum & conſortem aliquem: ſed augeantur magis & creſcant, quòd fratrem eiuſmodi habuerit, quem in conſilium ſi adhiberet (nimium fortaſſe vobis dicere videbor, ſed tamen dicam verè) vix vnquam errare poſſet. Itaque, quòd reſpublica benè ſanctéq. adminiſtratur, quòd floret, quòd in ea vehementiſſimè coluntur ſtudia literarum, quòd in mediis atrociſſimorum bellorum fluctibus non iactamur abripimurque æſtu, quòd in tanta perturbatione rerum omnium, otio ſummo & tranquillitate fruimur, cæteráq. omnia magna ac præclara bona, quę numerare difficile eſt, non ſibi ſolùm auctori & principi, ſed partim huic nos etiam ſocio conſiliorum ſuorum debere confitetur. Quid commemorem, quàm eſſet de eorum populorum ſalute ſollicitus, quibus vel nondũ religionis Chriſtianæ lux affulſit, vel cùm affulſiſſet iã olim, tamen aut extincta funditus & oppreſſa cupidi-

tati-

tatibus, aut fœdiſſimorum errorum & nſiſſimis nubibus ablata eſt: quam ego ſollicitudinem atque curam, ſi in illis ſumma pietate Regibus principibus lectiſſimis, ingentem fuiſſe negem, nónne omnibus aliqua vi à ſenſu mentis abſtractus eſſe videar? Et quidē iure optimo, viri doctiſſimi: cùm eos non opum cupiditas, non imperandi impotens effrenatáque libido, ſed immortalis ipſe Deus, & earum Gentium conſeruādarum ſtudium in eam mentem impuliſſe videatur, vt impenſis incredibilibus, laboribus immenſis, remotiſſimas terrarum oras indagatas patefacerent. Verùm hoc maius quàm in illis, in principe Ludouico eſſe potuit; quòd hic, cùm iam maria cuncta & littora paterent, quàm multi populi, quàm potentes ſint, quàm cultu & expoliti ſpecie humanitatis aliqua, vel quàm barbaris contrà efferatisque moribus, quàm cupidi ſuſcipiendæ religionis noſtræ, vel quàm ab eo alieni, cognouerat. illi vel nulla, vel modica certè orbis terrarum explorata parte, obſcuriùs multò hæc, & quaſi ex caligine ac tenebris videbant. Iam ſi liberalitatem eius, ſi humanitatem, comitatem, tenuium & afflictorum hominum miſericordiam perſequi velimus, nullum vnquam finem noſtra inueniat oratio. Quando, quod honeſtè ab eo petiuiſſet aliquis non impetrauit? quem ille egentem, & quæ ad victum ſuppeditarent atque cultum corrogantem, vacuis à munere manibus dimiſit? quod ei verbū durum & probroſum excidit? cui vexato miſerè & iacenti abfuit, cùm ab eo auxilium expetiſſet? Senſerunt tuam munificentiam tui quondam milites, princeps clariſſime (tecum enim nunc loqui libet, ſi qua vox ad te noſtra peruenire poteſt) ſenſerunt, inquam, illi milites, quos tu domum ampliſſimis donis auctos, & opimis hoſtium ſpoliis ditatos dimiſiſti. expertæ ſunt quibus præeras, Eccleſiæ, de quibus decem ſacerdotes, vel certè iam ſacerdotio dedicatos iuuenes, qui aliquid ingenio valerent, in illa Henrici fratris tanquam arce,

magnis ſtipendiis alebas, quo perſpectis iis, quæ ad officium ſuum pertinerent & cognitis, crederes ſibi à te populos melius & cautius gubernarent. Te deflent inopes altorem & educatorem ſuum; te viduæ ſuos miſerantes liberos quaſi cognitorem, te tutelam ſuam pupilli deplorantes, ſolitudinem appellant. te impotentes, cuius fidem in ſuis periculis atque præſidium ſenſerant, profluentibus lacrymis gementés que deſiderãt: illi ipſi qui omnium rerum copiis abundantes tui minùs indigere videbantur, tamen tam fideli defenſore bonorum omnium ablato commouentur, & horum lacrymas adſpicientes, ęgrè ſuas continere queunt. Quin etiam quibus imperabas, populi ſeueritatem illam in iudicando tuã interiiſſe dolent. ſic enim acciderat, viri doctiſſimi, vt qui eſſet in omne genus hominum quàm leniſſimus, idem ſe, cũ res poſtularet, ſeueriſſimum in ſceleratos exhiberet. Quis inſanos illos ciuilé que ferociſſimæ gentis motus comprimebat? Ludouici Principis auctoritas. quis factiones partium diſſipabat ad effundendum ciuium ſanguinem conſpirantes atque cõflatas? Ludouici Principis auctoritas. quis inimicitiarũ fluctus turbulentiſſimos ſedabat? Ludouici Principis auctoritas. Magna mihi eſt memorãdi copia, quę ab eo ſeuerè grauitérque facta ſint, ex quibus quod dixi, perſpici facilè accognoſci poſſit. verũ nec obſcura hęc ſunt, & temporis anguſtiæ nequaquã orationem patiuntur longiorẽ. Illud certè mihi verè dicturu eſſe videor, in excellẽtibus illis ac diuinis hominibus lectiſſimi principis maioribus poteſtatem fuiſſe ampliorem, at iuuãdi ſtudium & conſeruandi quamplurimos, atque animaduertendi in improbos ſeueritatem non minorem in hoc atque in illis extitiſſe. Quid illud quod de maioribus nec audiuimus, nec legimus, de hoc ipſi ferè vidimus; quantum eſt? quod cùm natura parem ipſum maximo regi procreâſſet, niſi quod erat aliquanto natu minor, ſors verò ac conditio eodẽ feciſſet

inſe

inferiorem; ita ſemper ei fuit, non tanquam grandiori ſolùm, ſed etiam tanquam Regi morigerus, vt plus apud eum condicio, quam ipſa parens natura valere videretur. quæ virtus ſi tam rara eſt, quàm ſæpè non ſine noſtro malo experimur, quantus ille ſit exiſtimandus, in quo tantoperè enituit, veſtro iudicio relinquo. Quid quòd ſapientiſſimi Regis iudicio nihil eſt aduerſatus, cùm Africam ſibi optabat, depoſcebátque prouinciã: quòd ſuam ſententiam eius voluntati poſthabendam eſſe duxit: quòd ſe parum, vti æquum erat, illum proſpexiſſe plurimum arbitratus eſt, & cùm ipſius conſilium fortius vulgò putaretur; tamen cognito eius animo, parum vtile aut perniciosum iudicauit, qua demũ laude dignum, qua prædicatione, qua beneuolentia videtur? Ego verò hoc vnum eius factum omnibus ipſius rebus geſtis antepono, & anteponerem, etiamſi omnes totius terrarúm orbis partes, ſub ditionem Luſitanorum & imperium ſubiectas, victoriis innumeris ac triumphis illuſtráſſet. Nam qui longè à domo bellare cuperent, ſuúmque nomen clarum & illuſtre poſteritati tradere, permultos iam vidimus; qui cùm antea cuperet vehementer, vt alterius morem gereret voluntati, recuſaret; hoc excepto, fortè neminem. & cùm omnes terras debellaſſet, ea viciſſet, quæ complures imperatores ſuperiori memoria vicerunt, nunc feram truculentiſſimam, quæ in ipſis maximè dominatur victoribus, virtute ſuperarit. Quæ ſi huius eſſe propria videtis, ſi de nullo ferè alio memoriæ prodita ſunt, dabitis, credo, mihi hanc veniam, vt non minùs ornamenti attuliſſe maioribus ſuis Ludouicum Principem, quàm ab iiſdem acceperit, affirmem & prædicem. At inſignes illi fuerunt pietate & mirifico Chriſtianæ religionis ſtudio, quid ſi hæc ipſa tanta in hoc fuiſſe demonſtrem, quanta in omnibus reliquis principibus fuerunt? Teſtes ſunt illi ſecluſi penitùs ædium atque abditi receſſus, qui hunc ſtatis diei temporibus, omnia dicta, cogitata, ta-

cta,

ta,optatáque ſua iudicio acerrimo, tanquam aliqua ſtatera ponderantem, déque rebus diuinis cum lacrymis ſæpe, ſæpe verò cum incredibili gaudio cogitãtem, viderunt. teſtis eſt illa ſacra ædicula, ſepta parietibus domeſticis, vbi octauo quoque die apud ſacerdotem de peccatis ſuis confiteri, & ſacrum Chriſti ſaluatoris corpus accipere ſolebat. teſtis eſt libellus ille, quem verè & grauiter & ſapienter de rerum humanarum deſpicientia conſcriptum, in ſinu ſemper geſtabat,& ſtudiosè noctes atque dies euoluebat. teſtis eſt etiã amœniſſima illa ripa Tagi, in qua ſacrum domicilium eorum, qui aſperrimam illius magni Franciſci diſciplinam profitentur, collocauit. teſtes omnes eius ſanctiſſimi vitæ generis ſectatores, atque æmuli optimi & integerrimi & religioſiſſimi viri, quos ille per vniuerſam Luſitaniam multùm diu, ſumma diligentia & incredibili ſtudio protexit;quorúmque egeſtatem, maxima ex parte,ſuis alebat & ſuſtentabat ſumptibus, quoſque, vt vno verbo dicam, in oculis ferebat. teſtes iam omnes omniũ religionum ſigniferi atque duces,omneſque(vt ita dicam)milites, quibus ſępe ſapientiſſima cõſilia, quibus cum ille crebrò ſe ad humiles exercitationes demittebat. teſtes denique ipſæ noctis vmbræ ac circumfuſæ tenebræ, quæ è lecto ſurgẽtem illum,templum adeuntem cum religioſis viris, Deo,cùm alij quieſcerent, ſupplicantem ſæpenumero viderunt. Quæ cùm tanta eſſe intelligã in ampliſſimo Principe, quanta cuiuſquam hominis mens & cogitatio capere poſſit; tamen taceri omnia, & de memoria deleri, non equidem moleſtè feram. Sit illud infixum modò in veſtris animis,inhæreat penitus in mẽtibus omnium, immortalitatique mandetur, quod vnum magnitudine ſua, me de rebus aliis dicere cupientem ad ſe reuocat, nec in tot ipſius laudibus tam illuſtribus,tam diuinis diutius,vt par erat,immorari ſinit.Stupet admiratione tantæ rei perculſa mens, oratio ipſa inſolito ſplendore

terri-

territa, vt eius dignitatem poſſit conſequi, veretur. Dicam tamen vt potero, viri doctiſſimi: vos non ex oratione, ſed ex natura ipſa, rem omnem penditote. quo nomine appellem neſcio; rem vobis proponam, obſecro diligenter attendite. vbi cognoueritis genus ipſum, non magnoperè credo nomen requiretis. Ludouicus ampliſſima digitate princeps, maioribus ortus regibus: at quibus regibus? quibus difficile ſit inuenire pares: potentiſſimi regis frater, ipſe penè rex vel bello, vel pace clarus, quem noſtri vnum ex omnibus maximè admirabantur, hoſtes vehementiſſimè pertimeſcebant, quem Cæſar inuictiſsimus imperator ſibi rerum gerendarum ſocium expetiuerat, abiecit omnia (quemadmodum vulgus hominum appellat) ſuæ dignitatis ornamenta & inſignia, vt ipſe iudicauit, laqueos, ſegetem ac materiam vitiorum: nudauit parietes belluatis tapetibus, & aliis operibus magnificè depictis; abacos argento, ſe deniqueipſum elaborato auro, & magnificentiſſimè cœlato: dimiſit inutilem turbam puerorum, per vrbem exiguo comitatu ac penè ſolus incedebat: multò ſe eſſe dignius arbitratus eſt, quoad poſſet per illam, quam obtinebat dignitatem, Chriſti ſaluatoris tùm ſolitudinem, tùm egeſtatem, quàm aliorum profuſam luxuriam atque pompam imitari. O rem magnam & incredibilem, & omnium Gentium literis atque linguis prædicandam. O factum egregium, & post hominum memoriam propè inauditum. Vicerás ſuperioribus rebus tuis, heros inclyte, aut, vt quàm modeſtiſſimè dicã, æquaueras omnium hominũ laudem atque gloriam, nunc tu quodã modo te maior effectus es; &, cùm neminem haberes quem ſuperare poſſes, te ipſe ſuperaſti; nec ſummis contentus rebus, gloriam, quæ augeri nullo modo poſſe videbatur, hoc inſolito & nouo genere laudis cumulaſti. Multa memini, multa audiui, multa legi: nihil ex omnium ſeculorũ memoria tale cognoui. Abiecerunt ſæpe nobiles principésq. viri,

opes

opes potent[illegible]inam, ſpreuerunt imperia Reges aliquando potentiſſimi, ſeque ad vitæ genus longè hominum iudicio contemptiſſimum contulerunt. At tu priſtinam retinens, (quia neceſſe erat) dignitatem, ſuperuacaneas ac depictas venuſtates voluptatésque repudiâſti. Illi fluxarum rerum tædio id fecerunt, quod omnes ſi faciant, intereant Reſpub. ac ciuitates vniuerſæ: tu id feciſti, quod niſi ceteri ſequantur, ſaluæ illę & incolumes eſſe nequeant & florentes. illi relictis omnino rebus omnibus, ſubuenerunt iis, qui nihil cùm habeant, tamen aliquid habere cupiunt: tu cùm vitæ tuæ neceſſarias res ſolùm retinuiſti, rationem illis vitę præſcripſiſti atque formam; qui lauta nimis & elegantia & exquiſita conſectantur. quæ res quanto rariùs accidit, tanto ſanè difficilior quàm illa & pulchrior exiſtimanda eſt. Obſcurat atque obruit ceteras laudes tuas hæc vna laus, &, vt orto Sole, minora lumina noſtri adſpectus aciem effugiunt, ſic illæ vt illuſtriſſimæ ſint, tamen hoc effuſo ſplendore, extenuatur omnium earum lux & euaneſcit. Veniſti nobilitate generis in ampliſſimam Regum familiam, nunc in familiam Chriſt. ſupremi Regis adſcriptus es. eras generis claritate ceteris hominibus, nunc in tam præclaro facinore te ipſo videris auguſtior. proximè fraterno iure ad regiam dignitatem accedebas, nunc in principem amicitiæ Dei & gratiæ locum perueniſti. & cùm inſpiciebas ſiderum curſus & aſtrorum; mirabaris naturæ vim & pulchritudiné, nec in terris iam, ſed in altiſſimis domiciliis verſari videbaris, nunc omnium ora ſunt atque oculi in te vnum conuerſi, ſtupent homines tam inſolito ſpectaculo, téque tanquàm è cœlo delapſum intuētur, in illis denique feliciſſimis cœli ſedibus ſibi degere videntur, cū de te aut cogitant aut loquuntur. Eſſe verò hoſtibus terrori, timeríque ab iis, quos ſæpe res paruæ terrent, quàm magnū eſt? ipſa mihi crede, tanta, iſta tua, quam prętefers, tenuitate trepi-

dant. ſuſpiciunt tui fortitudinē illam atque prudentiā ſummo dignam imperio, Cæſar ipſe diligit te cognitam & expertam: hanc verò altitudinem animi deſpicientem omnia vehemēter ſunt admirati cœlites, ſummus ille moderator molitórque mundi conſpectam vehementiùs amauit. Confirmabas cohortando militum animos res duras periculoſaſque ſubire recuſantium: tacendo accendis à rebus iucundis atque gratis auelli reformidantes. atque illos quidem vt à mortalibus, hos vt ab immortalibus hoſtibus victoriam reportent: illos, vt arce vel vrbe potirentur, hos vt ouantes in illuſtriſſima mœnia beatorum atque in templa recipiantur. Sed quid ago demens? quid loquor? viuentem illum adhuc & præſentem cernere putabam. O inanes cogitationes hominum, ô ſpem fallacem, ô fruſtrà ſuſceptæ contentiones, ô ludibria infelicis miſeræque vitæ, quæ cùm in manibus habere arbitramur, eâm frui poſſe nos quàm diutiſſime ſperamus, de repentè auolant, & in media lætitia ac voluptate deſerunt hiantes omnibus ſenſibus & imminentes. Illa ne humanitas interiit? ille ſplendor extinctus eſt? illa virtus ſuperata? corruit illud columen Luſitaniæ? O rem luctuoſam & acerbam. ô miſerum, non huius modò ſed multorum populorū caſum. Quid pater ſumme paras (dabis enim id dolori meo, vt apud te pauliſper querar) quid, inquam, paras ſanctiſſime Pater? aut cur eripi nobis priuaríque luce illam auctoritatem, illam gloriam, illam ſapientiam paſſus es? an illum ſedibus iſtis beatiſſimis, quàm hoc exſilio calamitoſo iudicâſti digniorem? an nos indignos, qui talis Principis conſpectu & humanitate & ſapientia frueremur? nunquam profectò, niſi noſtra ſcelera commerita fuiſſent, ad alia grauiſſima vulnera, hoc tantū vulnus adieciſſes. ille quidē beatus, iterúmq. atque iterum beatus, qui exutus mortalitate noſtra, omnibus bonis affluentem illam immortalitatem adeptus eſt: & quæ moleſtiam afferre po-

terant, videre deſiit. illa videt ſempérque videbit, quibus perpetuò gaudeat & lætetur. Nos miſeri, nos infelices, qui in hoc exſilio relicti, illius præſidio ſpoliati ſumus, cuius præſentia mala noſtra faciebat leuiora. O nationes exteræ atque barbaræ, ſi intelligeretis quàm ſedulum, quàm ſollicitum, quàm beneuolum procuratorem amiſiſtis, tenebris abditæ certè, orto mœrore atque luctu, conficeremini. O felix aliquando & florens regia prole Luſitania, neſcio quàm adhibeam dolori tuo medicinam, cùm tanta plaga ſit ſuperioribus tuis impoſita, vt vix ſanari poſſe videatur. O vos cuiuſque modi viri, quos alebat ille aut iuuabat ſuis opibus & erigebat, quò nunc confugiatis, nihil reliquum eſſe video. Tu ipſe ô magne moderator imperij Luſitani, cùm multa dictu grauia, perpeſſu aſpera toleraueris æquiſſimo animo; tamen hóc acerbo vulnere percuſſus luges, ſat ſcio, ac mœres, non tàm tuis, quàm tuorum malis. Quis id te iure facere negare audeat? Amiſiſti fratrem, at quem virum? ſummo conſilio, ſumma prudentia, omnibus rebus ſummis. quando amiſiſti? quando eius opera tibi maximè erat viui futura. Tamen, ſi officioſam pietatem non eſſe contemnendam putas, relictus eſt tibi Henricus frater non minore ſapientia atque conſilio, benéque Deus rebus tuis proſpexit, vt cùm vterque in periculum veniſſet, tamen alter ſolùm auferretur, vt & infligeret ſimul vulnus & ſanaret. Leuet dolorem tuum huius præſentia atque recordatio, recreet mœſtum animum diuina liberalitas ac reficiat: denique illa tua ſapientia incredibilis confirmet. Túque ô ſupreme pater atque rex, huius vniuerſitatis gubernator, parce precor mentibus ægris atque ſauciis, cohibe vim illam potentiſſimæ dexteræ tuæ, ne vexes obſecro populũ afflictum, ne opprimas iacentem aduerſis rebus, ſed erige ſecundis atque excita, vt tibi lætus ſeruiat, tibi exhibeat honoré, te perpetuò laudet ac prędicet, cuius experiatur lenitatem & clementiam.

PETRI IOANNIS PERPINIANI
Laudationis in B. ELISABETHAM Luſitaniæ Reginam Lib. I.

Oratio III.

Tres hæ ſce orationes, tribus deinceps annis, ſacro B. Eliſabethæ die, Conimbricæ in Luſitania habuit adoleſcens.

QVANTAM hodierna dies lætitiam atque hic tam frequens ſummorum hominum conuentus factus, non ad obitum, neque ad triſtem è vita diſceſſum Eliſabethæ ſanctiſſimæ reginæ deplorandum, ſed ad diem natalem ac felicem eius introitum in vitam illam beatam & æternam, ſi minus debitis tantæ virtuti laudibus exornandum, certe iuſtis ac neceſſariis officiis proſequendum, nobis omnibus afferre debeat (viri ornatiſſimi) ipſa illa ſacra declarant, quæ hac luce multis Luſitaniæ partibus, magna cum ceremonia religionéq; celebrantur. Quanta ſapientia ac pietate Rex ille omniũ literis & monumentis decorandus, quem tanto gemitu ſuperioribus diebus amiſimus, inſtituerit, vt ad veterem illam & ſanctiſſimam celebritatem ſacrorum à ſummo Pontifice precibus ipſius & diligentia conſtitutam, hæc alia noua celebritas orationum & carminum accedat, nemo eſt qui non videat, nemo qui nõ intelligat. quam copioſos magnosque fructus ex ea re percipere poſſint omnibus annis, non ſolum adoleſcentes expertes adhuc magnarum artium, ſed etiam ſenes doctrinis omnibus humanitatis expoliti, ſciunt, qui de præclaris aliorum factis prędicationes magna hominibus & periculorum incitamenta & laborum eſſe, ſi

minus a magiſtro, certè (quod maximũ eſt) re atque vſu ipſo didicerunt. Quod ſi, quantum hæc lux, antiqua ſanctiſſimæ reginæ religione conſecrata, iucunditatis & delectationis habet, aut quantum Rex inclytus ad decernendum pietatis attulit & prudentiæ, aut quantæ huiuſce rei vtilitates eſſe poſſunt, tam magnificum ego, tamque præclarum genus orationis in me, in vobis verò par meæ facultati ſtudium & audiendi volũtatem eſſe cognoſcerem, ferrem magno & excelſo animo, viri ornatiſſimi, hoc onus meis primum humeris impoſitum, neque huius aditum loci, veſtramque frequentiam & grauiſſimum conſpectum mihi magnopere metuendum putarem. quanquam non mihi venit in dubium veſter ſingularis animus ad Eliſabethæ reginæ laudes audiendas & alacritas, quorum eximia religio, & aduerſus cœleſtes omnes amor ac reuerentia, multis in rebus cognita ſæpe atque perſpecta eſt: de ingenio & oratione mea, vt tam multa & egregia facta, tam diuinam vitam & admirabilem, tantam rerum maximarum varietatem animo complecti, memoria ſepire, verbis explicare poſſim: vt omnia mihi digna re, digna huius auctoritate loci, digna hoc animorum ardore, digna veſtris auribus & ſapientia, digna denique ſtudio meo ſuppetant, id verò non mediocriter pertimeſco, accedit ad hunc timorem, quem mihi conſcientia meæ tenuitatis attribuit, & verborum inopiæ, hæc æſtiui temporis moleſtia ſumma, quæ noſtros animos erectos & alacres ita debilitat & frãgit, vt etiam ſi vos humanitas veſtra cogat audire, nõ poſſitis. quo mihi magis prouidendum eſt, qui veſtras mentes in dicendo voluptate aliqua teneam, ne ſi forte huius tanti caloris moleſtia, quaſi nauſea delectationem audiendi ſuperarit, ante domum proſpectantes fugam ex his concionis fluctibus exploretis, quam nos in altum prouecti remis, orationis noſtræ vela pãdamus. quod niſi tantis incõmodis magnitudo rerũ ab Eliſabetha re-

gina geſtarum, & eius vitæ ſummus ſplendor ſubueniret, cederem ex hoc loco, viri ornatiſſimi, neque in cœtu doctiſſimorum hominum, atque in tanto vtriuſque Academiæ ſplendore, locum vllum orationi meæ fractę & debilitatę eſſe iudicarem: ſed laudanda eſt regina Luſitaniæ, & ea regina, quæ in numerum recepta Sāctorum, neſcias, vtrum ſocietate multarum rerum plus in animis hominum excitet beneuolentiæ, ac morum ſanctimonia ſingularibusque factis, admirationis. Quę nulla quidem bella fortiter geſſit; ſed multa Chriſtianorum regum, & principum inteſtina ſapientiſſime reſtinxit: non armata in campo atque acie verſata eſt, vt de multis feminis ſtultæ fabulæ poëtarum prodiderunt: ſed inermis obiecit ſe militum telis & furori, & in media arma penetrauit, vt vel ſua morte dirimeret infeſtas acies, & obſtrueret ſuo corpore hinc filio iuueniliter efferueſcenti ad patrem, hinc regi nimis iracunde reſiſtenti ad filium aditum, & vtriuſque tela à cæde miſera & luctuoſa contineret: non ferro vitam & ſpiritum multis hoſtibus eripuit, ſed incredibili animi robore, ſuam ipſa ſæpe contemſit, vt multorum ſalutem poſſet conſeruare. Quæ vt illis parua & contemnenda videantur, qui nihil magnum, nihil illuſtre putant, nihil memorabile, quod nō ferro atque tumultu geſtum ſit, & ſi quid manſuete, ſi quid moderate, ſi quid iuſte, ſi quid ſapienter factum eſt, pro nihilo ducunt, ſolas virtutes militares admirantur: apud vos certe, viri ornatiſſimi, plurimum valere debent, in quorum incredibilem ſapientiam hic tantus error cadere nullo modo poteſt, vt virtutum magnitudinem & dignitatem, ex armorum & tormentorum ſtrepitu, atque ex furore militari ponderetis. Quod ſi vos etiam in eam eſtis adducti ſententiam, vt nihil eſſe præclarum exiſtimetis, niſi quod obſtrepi clamore militum videatur & turbarum ſono; exacuite atque contendi e mihi paulisper mentis aciem, & eorum hoſtium vim & naturam intuemi-

tuemini, quos illa ſine ferro profligauit atque confecit: ſic credo ſtatuetis, omnia iſta bella grauiſſima, quę magni reges & imperatores, & potentiſſimi populi geſſerunt, ludum eſſe atque iocum; illud vnum eſſe difficile periculoſumque bellum, quod Eliſabethę reginæ, quod Petris, quod Paulis, quod ceteris, non fide ſolum, ſed etiam vita Chriſtianis, cum rerum humanarum inconſtantia & varietate, cum effrenatis cupiditatibus, cum acerrimis ducibus atque ſigniferis hoſtium humani generis atrociſſimum fuit atque diuturnum: non enim ſolum cum Barbaris, ferocibúsque gentibus res erat, ſed cum illo teterrimo dracone, cuius infinita ſitis hominum ſtragibus inſaturabiliter expletur, cuius furori nullæ vires, niſi diuinis confirmatæ præſidiis reſiſtere poſſunt, cuius calliditati verſutiſque fraudibus, nullius hominis, niſi diuina lux accedat, ſapiētia par & cōſiliū inuenitur; & cum illa crudeliſſima bellua, quā ne illi quidem vnquam ſuperare potuerunt, qui ſuis armis orbem terrarum omnium ſub ditionem poteſtatémq. ſuam ſubiecerunt. Ac corpus quidem nudum atque inerme, ſed animum tamen cœleſtibus armis cuiuſque modi gerebant armatum, & cum victi proſtratique eſſe videbantur, tum ipſi victores triumphum de profligatis hoſtibus agebant, vibrabant tanquam acutiſſimos quoſdam diuinæ doctrinæ gladios; vt clypeum, ſic fidem hoſtium telis opponebant; Chriſti memoria fiduciáque quaſi galea muniti erant; fulgebat lata & inſignis lorica iuſtitiæ, dictorum factorúmque conſtantia & veritate non aliter, ac baltheo cingebantur: ſtabant & manebant in quadam quaſi precationum aſſiduarum vigilia, neque vſquam diſcedebant, neque oculos à ſua ceterarúmque ſalute deiiciebant. itaque diabolo terrorem incutiebant, excitabant exemplo fortitudinis ſocios commilitonesque ſuos, propagabant religionis fines, rapiebant in ſummam admirationem reges & tyrannos, angelis atque ipſi Deo pulcherrimum ac iu-

cundiſſimum ſpectaculum præbebant. in hoc bello quam ſtrenue beata Eliſabetha rem geſſerit, quæ facinora ediderit, quas victorias reportarit; quid me attinet hoc loco dicere? vos ipſi, viri ornatiſſimi, ex iis quæ dicemus, facile perſpicietis. Mihi verò in tanta rerum præſtantiſſimarum luce, in tam incredibili copia egregie factorum, in hac pulchritudine virtutum excellentium, verendum non eſt, ne vel infantiæ meæ ad dicendum oratio, vel animus vobis & ſtudium deeſſe videatur ad audiendum. Sentio hanc primam ingreſſionem meam, à communi more dicendi abhorrentem, non è Rhetorum officinis & artibus ductam, ſed ex intimis religionis Chriſtianæ theſauris, atque è S. Pauli ſententiis repetitam, nō nihil vobis admirationis attuliſſe. Deſinite deſinite mirari, viri ornatiſſimi, hoc celebritas hodierna poſtulat, hoc animi veſtri pietas requirit, hoc cauſſæ magnitudo & ſplendor efflagitat. Nouus & ante hunc diem inuſitatus conuentus, nouum auditorum genus, noua res, non peruagatam illam atque contritam, ſed nouam quandam & inauditam dicendi rationem deſiderat. Faceſſant hinc oratorum diſputationes atque doctrinæ, ſileant præcepta ſophiſtarum, laudationum veteres & in ſcholis decantatæ leges deleantur; dominentur illæ quidem in rebus humanis efferendis, iaceant in iis, quæ diuinitus à ſanctiſſimis viris geſta ſunt, commemorandis: valeant in concione multitudinis imperitæ; in prudentiſſimorum hominum cœtu repudientur: quid enim illæ iubent? cōmendari patriam, exornari genus, augeri oratione opes, amplificari diuitias, commemorari ſtaturam corporis & vires, laudari præſtantiam dignitatémque formæ, illuſtrari celeritatem ingenij, memoriæ vim, mentis diuinitatem, nihil præteriri volunt, quod vel à fortuna, vt vulgus hominum loquitur, vel à natura donatum eſſe videatur. At iſta & apud eos commemorare, qui nihili eſſe facienda iudicant propter ſapientiam, ſtultitiæ nō

feren-

ferendæ; & in eorum laude ponere, qui propter virtutem & altitudinem animi contempſerunt, aut etiam abiecerunt; ſingularis cuiuſdam amentiæ putandum eſt. Equidem ſemper illam eloquentiſſimi hominis Lucij Craſſi vocem ſapientiſſimam exiſtimaui, qui cenſor, audiente populo Romano, dicere non dubitauit, quæ non eſſent in noſtra manu poſita, iis ſe inferiorem eſſe, quàm alios, non magnopere dolere: quarum rerum poteſtas omnis, in nobis ſita eſſet, & quæ hominum ſtudio, induſtria, labore compararentur, in iis ſuperari ſe à quoquam & vinci, nullo modo poſſe æquo animo pati: in illis multos habere ſuperiores non turpe ducebat, in his non omnibus antecellere, aut certè parem eſſe, ſummum flagitium arbitrabatur. Quod ſi ſuperſtitionibus innumeris implicati homines, quibus diuina lux nondum erat oborta veritatis, hoc modo fuerunt animati, vt iſtarum rerum abundantiam nullo loco numerarent: nos Chriſti Opt. Max diſcipuli, alũni veritatis, quibus diuinæ naturæ ſplendor affulſit, quo tandem animo eſſe debemus? Commendent alij feracitatem Aragoniæ tuæ patriæ, æquatas agrorũ planities depingant, altitudinem mõtium, fluuiorum opportunitates, oppidorum frequentiam, Cæſarauguſtæ celebritatem & copias, colligant res à maioribus tuis bello geſtas, opum maximarum potentiam, fortunæ abundaniam, formæ venuſtatem: ceteras omnes res huiuſce generis accumulent: ethnicorum hominũ, aut vt verius dicã, ne ethnicorũ quidem. ſed ſtultorum eſt iſta laudatio. Ego vero ſanctiſſima regina, non quod in Aragonia nata es, omnium rerum copiis affluente, felicem te ac beatam prædico, ſed quod in illam cœli regionem, omnium hominum patentem perueniſti: nõ quod in iiſdem locis ſanctus ante Laurentius ille ſummi animi martyr, in iiſdem S. Vincentius egregia conſtantia iuuenis, & incredibili animi robore ſeptus, in iiſdem alij permulti religione & acerbiſſimorum cru-

ciatum patientia inſignes extiterũt; non denique quod omnes olim Cæſaraugustæ anguli, ſanctiſſimorum hominum ſanguine redundarunt: ſed quod eadem fuit tuæ rationis regio atque via, & maximorum virorum ſectam & inſtituta fœmina perſecuta es: niſi quod illi, a quibus cruciarentur, habuerunt: tu eodem fine corporis cruciatu peruenisti, quo illi, ſummis doloribus perferendis, peruenerunt: non quod Aragoniæ, Vngariæq́. regum generoſa & antiqua ſtirpe orta, ſed quod in illud ſacrum & illuſtre beatorum animorum concilium, cætumq́ue aduocata, & recepta es: non quod auus tuus Iacobus Aragoniæ rex multis egregiiſque laudibus percelebratus, Maurorum fregit audaciam & furorem, Baleares inſulas recepit, Valentiam totúmque regnum illud recuperauit, & tantam eorum rebus plagam impoſuit, quantam illi nullis vnquam remediis ſanare potuerunt: nec quod eius filius hæréſque regni Petrus pater tuus, eas res geſſit armatus, de quibus vſque in extremas oras Luſitaniæ fama permanauit, ſed quod in alio pugnæ genere longe diſſimili & armorum, eorum famam & facinora præclara ſuperaſti: ad extremum non quod ipſe ille auus tuus eam adhibuit erga Deum reuerentiam & pietatem, vt S. Mariæ virginis, matríſque Chriſti ſeruatoris colloquiis, in hac cuſtodia corporis incluſus, ſit dignus iudicatus: nec quod magna illa matertera tua Eliſabetha, regis Vngariæ filia vitæ integritate, bonitate beneficentia, non ſolum ab illo rerum parente Deo maxima præmia, ſed etiam laudem ab omnibus gẽtibus ſingularem & gloriam adepta eſt; ſed quod facta eorum virtutis æmula, alterum ſanctitate viciſſe, alteram ipſius veſtigiis videris conſecuta: opibus potens, verum comitate & facilitate clarior: florens diuitiis, ſed omnium virtutum iucundiſſimis floribus inſignior: facie liberali & honeſta, ſed probitate & verecundia virginali pulchrior: omnibus rebus nobilis, ſed propriis ornamentis, & tuis te

ipſa

ipſa nobilior: de quibus dum verba facio, peto à vobis & precor, viri ornatiſſimi, vt aures mihi veſtras patientes & attentas accommodetis. ſic enim exiſtimate, vos de virtutibus diuinis, de rebus maxime prædicabilibus & admirandis, de factis non modo noſtris, verum etiam omnibus ſeculis inuſitatis, audituros. Ego ne ſim moleſtus nobiliſſimæ concioni, ea tantum attingam, quæ vel ante nuptias, vel nupta fecit: reliquum omne tempus integrum illis reſeruabo, qui poſt me proximis annis ſunt de laudibus eius verba facturi. Atque vt quibus gradibus olim eius ætas ad ſummam virtutis & officij perfectionem aſcendit, iiſdem nunc oratio noſtra creſcat, & vos, principiis cognitis, reliqua facilius intelligatis. Quod maximis viris accidit, qui aliquo genere laudis floruerunt, vt inſolita & noua ratio naſcendi futuram eorum gloriam & nobilitatem oſtenderet, id Eliſabethæ reginæ non defuit, quę princeps in omni genere verę ſolidæque laudis erat futura. Membrana quadam inuoluta nata eſt, non caput, non os, aut oculi, non manus, non pedes, non reliquæ partes corporis, veſtigia tantum quædam earum apparebant, quę cùm diuiſa atque diſrupta eſſet, exſtitit ex illa inuolucri & integumenti quaſi cuſtodia ſacra illa puellula, quæ magnum patriis auitiſque regnis, & vniuerſæ Luſitaniæ decus atque lumen erat allatura: hinc ad diuinum fontem baptiſmatis defertur, aqua ſalutari tingitur, nomen imponitur Eliſabethæ. Fuerat per id temporis Eliſabetha Regis Vngariæ filia, matertera Petri Regis Aragoniæ, huiuſce diuinæ puellæ patris, cuius religionem eximiam & pietatem, integritatem, rerum humanarum deſpicientiam, cœleſtium ſtudium & amorem, clementiam, benignitatẽ, ceteráque pulcherrima virtutum ornamenta teſtantur illę ſollemnes precationes atque ceremoniæ, quæ ante diem duodecimum Kal. Nouemb. ſunt ad eius laudem celebrandam inſtitutæ, huius ſanctiſſimæ feminæ nomẽ parentes & auus

Iaco-

Iacobus, recens natam puellulam habere voluerunt, humano quodam fortaſſe ſenſu propinquitatis & cognationis adducti, ſed recondita & abſtruſa Dei ſapientia iam tum id agebat & moliebatur, vt cuius erat adulta conſecutura virtutem, probitatem, ſanctitatem, eius etiam nomen, in illa ineuntis ætatis imbecillitate, ſortiretur. Etenim, qui reluctantibus propinquis omnibus, multò ante perfecit, ne nomen aliud, quàm conſtitutum eſſet, D. Ioanni tribueretur: idem, Petrum & Conſtantiam puellæ parentes, & Iacobum auum in eam impuliſſe mentem, putandus eſt, vt illud nomen ei facerent, quod eius mores deceret, & maximè futuræ magnitudini virtutis atque laudis conueniret. Vix Eliſabetha primæ illius ætatis crepundia depoſuerat, cum Iacobus auus, non minore vitæ rectæ laude, quàm potentia rex domum abductam, vnam ex omnibus Petri liberis apud ſe voluit eſſe: ibi quanta educata diligentia, quibus moribus imbuta, quibus verbis, ſententiis, opinionibus, ad religionem Chriſtianam & honeſtatem informata ſit, vt ipſe non dicam, vos ipſi, viri ornatiſſimi, aſſequi poteſtis coniectura. Nam neque ab impio aliquo & improbo, niſi impie & improbe, neque à tam diuino homine qui res maximas cœleſtibus magis auxiliis, quàm humanis opibus geſſerat, cuius pietatem erga Deum, erga ſuos manſuetudinem & clementiam admiratæ gentes, eum tanquam è cœlo delapſum hominem intuebantur, cuius ſalutem exercitus ipſi cœleſtes, formidine hoſtibus immiſſa, tuebantur, niſi diuine inſtitui atque erudiri potuiſſe, credendum eſt. quod ſi tantam vim educationis atque illius inſtitutionis puerilis eſſe cognouimus, vt etiam vitia quædam corporis magiſtrorum, diſcipuli multi expreſſiſſe memorentur, quantam Eliſabetha virtutem imitando conſecuta ſit, quæ nihil vnquam viderit in illo tam excellenti viro, niſi magnum, niſi laudabile, niſi diuinum, etiam ſi ego ſileam, res ipſa quodam

modo

modo tacita loquitur & clamat. Sanctum illum Athanaſium acerrimum noſtræ religionis propugnatorem memoriæ proditum eſt, cùm eruditus eſſet ab Alexandro ſanctiſſimo epiſcopo, cuius animus & ſingularis virtus & ſapientia in illa grauiſſima cum Arianis & difficillima contentione vehementer enituit, ſic illum in omni vita magiſtri ardorem effinxiſſe, vt nullis minis vnquam, nullis laboribus, nullis periculis, nullis inſidiis potuerit à defendenda veritate deterreri. Sic Eliſabetha in clariſſima ſanctiſſimæ diſciplinæ luce ab ætatis initio verſata, nulla malorum morum, nulla errorum prauitate corrupta, ita religionem & ſanctitatem aui præſtantiſſimi Regis aſſecuta eſt, vt eam homines cùm viderent, non ſe neptem videre, ſed quandam eius effigiem; non hominum manibus, ſed imitationis ardore; non ſtatuariorum ingenio & artificio, ſed ſtudio ipſius & diligentia expreſſam arbitrarentur. eminebat iam tum atque apparebat in illis teneris annis, maior quædam ad virtutem indoles, & ipſi illi ſimplices mores illius ætatis iam ſatis ſignificabant, quæ ſanctitatis eſſet futura maturitas, & ſpem magnam omnibus ſummæ ſapientiæ, ſummæ probitatis afferebant. mirabantur tantam grauitatem & prudétiam, tantum rerum omnium modum prædicabant, facilitatem & modeſtiam, & omnes iuuandi ac ſubleuandi ſtudiũ, incredibili beneuolentia complectebantur: apud regem quidem Iacobum propter exſpectationem, quam de ſe ſummam concitarat, tanto in amore erat, quantus indulgentiſſimi aui, ſimul & integerrimi erga neptem ſuauiſſimis amabiliſſimisque moribus eſſe potuit: tanto vero in honore ac pretio, vt quodam quaſi rerum futurarum augurio ſæpe dicere ſoleret, illam ſuam neptem ſanguine, alumnam educatione, inſtitutione diſcipulam, fore decus aliquando ac lumen feminarum omnium, quæ vnquam ex Aragoniæ nobiliſſima domo exſtitiſſent.

ſent. Iam nonum agebat annum Eliſabetha, moritur eius auus, & illa virtus immortalitate digna ſegregata ab hac concretione mortali, ad vitam illam ſempiternam & beatam euolat: ſuccedit patri ſuo Petrus rex, filiam reducit domum: quę in illo flexu quaſi ætatis, quo ſępe voluptates ac delitię cum incluſæ diutius, & prima ętate compreſſæ atque conſtrictæ fuerunt, ſubito ſeſe profundunt, & eiiciunt vniuerſæ, nihil de ſummo illo ſtudio & acerrima contentione animi remiſit. Ceteras virgines videmus ab ipſis incunabulis ita comptas & ornatas, tam multis pigmentis & fucis oblitas, vt non natæ, ſed Apellis alicuius arte factę eſſe videantur: dant ſe in conſpectum omnibus, volitant erectę tota vrbe, nullum cōnuentum hominum, nullam celebritatem declinant, & quicquid temporis aut operi fuit & labori, aut ſtudio pietatis tribuendum, id infelices ac miſerę leuitati, & cupiditatibus ſuis obnoxię partim in muſicis, partim in ſaltationibus ceteriſque voluptatum illecebris conſumunt. Hinc quę probra, quæ dedecora, quæ flagitia proficiſcantur, quam multæ grauéſque peſtes ex hoc vno fonte maneut, non eſt neceſſe dici: vtinam res tam obſcura eſſet, vt niſi diceretur à me, à nemine poſſet intelligi. Longe alia ratione putauit Eliſabetha ſibi eſſe viuendum, nullæ in victu delitiæ, nulla mollicies in moribus, nulla in veſtitu luxuria, quicquid nanciſcebatur otij, vel in corporis labore, vel in animi cōtentione, ſacris precationibus cōmentationibúſque rerum diuinarum collocabat: reſpuebat voluptates corporis, ludos æqualium & ſtudia deſerebat, non conuiuiis, non frequentia & celebritate delectabatur: reiiciebatur omnis inſignis gemmarum & margaritarum ornatus, nulla calamiſtra, nulli cincinni adhibebātur: fucati vero medicamenta candoris & ruboris omnia repellebantur, ſola mundicies in corporis cultu remanebat: caſtigabat inedia corpus innocens, ſuique victrix, ne occultis & tectis ſuperaretur in-

ſidiis,

ſidiis, hoſtem omnium teterrimum, inopia cibi & tenuitate deprimebat, in omni denique genere virtutis ſupra ætatem, ſupra vires præſtare ceteris & antecellere conabatur. Itaque tanti iam eius in omni vita conſtantia, & diſciplinæ ſeueritas fiebat, vt ipſe pater Aragoniæ rex, quicquid proſpere cecidiſſet, & ex animi ſententia geſtum eſſet, id puellę continentiæ atque probitati referret acceptũ, ſæpéque multis audientibus profiteretur ac prędicaret, quod opes regnorum ſuorum florerent, quod in dies latius propagarentur fines imperij, quod multa prçlia ſecunda fierent cũ hoſtibus infeſtiſſimis Chriſtianæ religionis, quod pax recte domi, bellum foris adminiſtraretur, omnia eius vnius eſſe tribuenda probitati. Interea fama de rebus à Petro rege pręclare geſtis, & Eliſabethę integritate, oras omnes peragrauit: adſunt à Britãnia legati, adſunt ab Apulia, qui Eliſabethã, eorum regnorum hęredibus, vxorẽ dari poſtulent. Iam tum Dionyſius in Luſitania, mortuo Alphonſo patre, regnum obtinebat. Eodem tempore fortè legati ab eo ad regem Aragoniæ peruenerunt, per quos eandem in matrimoniũ ducere ſe vehementer ſignificabat. Multum ac diu dubitauit rex, quis eſſet reliquis anteponendus. Vicit tandem Dionyſij legatio, & vt illis temporibus, amplitudo: ei ſpondetur Eliſabetha: quę non tam nubendi ſtudio, quam patri morem gerendi voluntate, nihil recuſat. Multa hic à me neceſſariò prætermittenda ſunt, nec ad augendam eius laudem exigua, nec vobis ad audiendum iniucunda. Ad illa enim grauiſſima, quorum vos magna iam exſpectatione teneri ſentio, feſtinat animus, timeóque, ne ſi omnia perſequi velimus, ſero nimis veniamus ad ea, quę maiorem dicendi copiam vbertatémque deſiderant. ſed quod & facile eſt, & breui dici poteſt, quàm alia mente atque animo, ac vulgus feminarum ſolet, venerit ad nuptias Eliſabetha, vita illa ſatis demonſtrat, quam poſt nuptiarum celebritatem inſtituit, nõ enim,

PETRI IOANNIS PERPINIANI

Laudationis in B. ELISABETHAM Luſitaniæ Reginam Lib. I.

Oratio III.

Tres hæ ce orationes, tribus deinceps annis, ſacro B. Eliſabethæ die, Conimbricæ in Luſitania habuit adoleſcens.

QVANTAM hodierna dies lætitiam atque hic tam frequens ſummorum hominum conuentus factus, non ad obitum, neque ad triſtem è vita diſceſſum Eliſabethæ ſanctiſſimæ reginæ deplorandum, ſed ad diem natalem ac felicem eius introitum in vitam illam beatam & æternam, ſi minus debitis tantæ virtuti laudibus exornandum, certe iuſtis ac neceſſariis officiis proſequendum, nobis omnibus afferre debeat (viri ornatiſſimi) ipſa illa ſacra declarant, quæ hac luce multis Luſitaniæ partibus, magna cum cęremonia religionéq. celèbrantur. Quanta ſapientia ac pietate Rex ille omniũ literis & monumentis decorandus, quem tanto gemitu ſuperioribus diebus amiſimus, inſtituerit, vt ad veterem illam & ſanctiſſimam celebritatem ſacrorum à ſummo Pontifice precibus ipſius & diligentia conſtitutam, hæc alia noua celebritas orationum & carminum accedat, nemo eſt qui non videat, nemo qui nõ intelligat. quam copioſos magnoſque fructus ex ea re percipere poſſint omnibus annis, non ſolum adoleſcentes expertes adhuc magnarum artium, ſed etiam ſenes doctrinis omnibus humanitatis expoliti, ſciunt, qui de præclaris aliorum factis prędicationes magna hominibus & periculorum incitamenta & laborum eſſe, ſi

minus a magiſtro, certe(quod maximũ eſt)re atque vſu ipſo didicerunt. Quod ſi, quantum hæc lux, antiqua ſanctiſſimæ reginæ religione conſecrata, iucunditatis & delectationis habet, aut quantum Rex inclytus ad decernendum pietatis attulit & prudentiæ, aut quantæ huiuſce rei vtilitates eſſe poſſunt, tam magnificum ego, tamque præclarum genus orationis in me, in vobis verò par meæ facultati ſtudium & audiendi volũtatem eſſe cognoſcerem, ferrem magno & excelſo animo, viri ornatiſſimi, hoc onus meis primum humeris impoſitum, neque huius aditum loci, veſtramque frequentiam & grauiſſimum conſpectum mihi magnopere metuendum putarem. quanquàm non mihi venit in dubium veſter ſingularis animus ad Eliſabethæ reginæ laudes audiendas & alacritas, quorum eximia religio, & aduerſus cœleſtes omnes amor ac reuerentia, multis in rebus cognita ſæpe atque perſpecta eſt: de ingenio & oratione mea, vt tam multa & egregia facta, tam diuinam vitam & admirabilem, tantam rerum maximarum varietatem animo complecti, memoria ſepire, verbis explicare poſſim: vt omnia mihi digna re, digna huius auctoritate loci, digna hoc animorum ardore, digna veſtris auribus & ſapientia, digna denique ſtudio meo ſuppetant, id vero non mediocriter pertimeſco, accedit ad hunc timorem, quem mihi conſcientia meç tenuitatis attribuit, & verborum inopiæ, hæc æſtiui temporis moleſtia ſumma, quæ noſtros animos erectos & alacres ita debilitat & frangit, vt etiam ſi vos humanitas veſtra cogat audire, nõ poſſitis. quo mihi magis prouidendum eſt, qui veſtras mentes in dicendo voluptate aliqua teneam, ne ſi forte huius tanti caloris moleſtia, quaſi nauſea delectationem audiendi ſuperarit, ante domum proſpectantes fugam ex his concionis fluctibus exploretis, quam nos in altum prouecti remis, orationis noſtræ vela pãdamus. quod niſi tantis incõmodis magnitudo rerũ ab Eliſabetha re-

gina geſtarum, & eius vitæ ſummus ſplendor ſubueniret, cederem ex hoc loco, viri ornatiſſimi, neque in cœtu doctiſſimorum hominum, atque in tanto vtriuſque Academiæ ſplendore, locum vllum orationi meæ fractę & debilitatę eſſe iudicarem: ſed laudanda eſt regina Luſitaniæ, & ea regina, quæ in numerum recepta Sāctorum, neſcias, vtrum ſocietate multarum rerum plus in animis hominum excitet beneuolentiæ, ac morum ſanctimonia ſingularibusque factis, admirationis. Quę nulla quidem bella fortiter geſſit; ſed multa Chriſtianorum regum, & principum inteſtina ſapientiſſime reſtinxit: non armata in campo atque acie verſata eſt; vt de multis feminis ſtultæ fabulæ poëtarum prodiderunt: ſed inermis obiecit ſe militum telis & furori, & in media arma penetrauit, vt vel ſua morte dirimeret infeſtas acies, & obſtrueret ſuo corpore hinc filio iuueniliter efferueſcenti ad patrem, hinc regi nimis iracunde reſiſtenti ad filium aditum, & vtriuſque tela à cæde miſera & luctuoſa contineret: non ferro vitam & ſpiritum multis hoſtibus eripuit, ſed incredibili animi robore, ſuam ipſa ſæpe contemſit, vt multorum ſalutem poſſet conſeruare. Quæ vt illis parua & contemnenda videantur, qui nihil magnum, nihil illuſtre putant, nihil memorabile, quod nō ferro atque tumultu geſtum ſit, & ſi quid manſuete, ſi quid moderate, ſi quid iuſte, ſi quid ſapienter factum eſt, pro nihilo ducunt, ſolas virtutes militares admirantur: apud vos certe, viri ornatiſſimi, plurimum valere debent, in quorum incredibilem ſapientiam hic tantus error cadere nullo modo poteſt, vt virtutum magnitudinem & dignitatem, ex armorum & tormentorum ſtrepitu, atque ex furore militari ponderetis. Quod ſi vos etiam in eam eſtis adducti ſententiam, vt nihil eſſe præclarum exiſtimetis, niſi quod obſtrepi clamore militum videatur & turbarum ſono; exacuite atque contendite mihi pauliſper mentis aciem, & eorum hoſtium vim & naturam intuemi-

tuemini,quos illa ſine ferro profligauit atque confecit: ſic credo ſtatuetis,omnia iſta bella grauiſſima,quę magni reges & imperatores, & potentiſſimi populi geſſerunt, ludum eſſe atque iocum; illud vnum eſſe difficile periculoſumque bellum,quod Eliſabethę reginæ,quod Petris, quod Paulis, quod ceteris, non fide ſolum, ſed etiam vita Chriſtianis,cum rerum humanarum inconſtantia & varietate, cum effrenatis cupiditatibus,cum acerrimis ducibus atque ſigniferis hoſtium humani generis atrociſſimum fuit atque diuturnum:non enim ſolum cum Barbaris,ferocibúſque gentibus res erat,ſed cum illo teterrimo dracone,cuius infinita ſitis hominum ſtragibus inſaturabiliter expletur, cuius furori nullæ vires, niſi diuinis confirmatæ præſidiis reſiſtere poſſunt,cuius caliiditati verſutiſque fraudibus, nullius hominis,niſi diuina lux accedat,ſapiētia par & cōſiliū inuenitur; & cum illa crudeliſſima bellua, quā ne illi quidem vnquam ſuperare potuerunt, qui ſuis armis orbem terrarum omnium ſub ditionem poteſtatémq. ſuam ſubiecerunt. Ac corpus quidem nudum atque inerme, ſed animum tamen cœleſtibus armis cuiuſquè modi gerebant armatum, & cum victi proſtratique eſſe videbantur, tum ipſi victores triumphum de profligatis hoſtibus agebant, vibrabant tanquam acutiſſimos quoſdam diuinæ doctrinæ gladios; vt clypeum, ſicfidem hoſtium telis opponebant;Chriſti memoria fiduciáque quaſi galea muniti erant; fulgebat lata & inſignis lorica iuſtitiæ, dictorum factorúmque conſtantia & veritate non aliter, ac baltheo cingebantur: ſtabant & manebant in quadam quaſi precationum aſſiduarum vigilia,neque vſquam diſcedebant, neque oculos à ſua ceterarúmque ſalute deiiciebant. itaque diabolo terrorem incutiebant, excitabant exemplo fortitudinis ſocios commilitoneſque ſuos,propagabant religionis fines, rapiebant in ſummam admirationem reges & tyrannos, angelis atque ipſi Deo pulcherrimum ac iu-

eundiſſimum ſpectaculum præbebant. in hoc bello quam ſtrenue beata Eliſabetha rem geſſerit, quæ facinora ediderit, quas victorias reportarit; quid me attinet hoc loco dicere? vos ipſi, viri ornatiſſimi, ex iis quæ dicemus, facile perſpicietis. Mihi verò in tanta rerum præſtantiſſimarum luce, in tam incredibili copia egregie factorum, in hac pulchritudine virtutum excellentium, verendum non eſt, ne vel infantiæ meæ ad dicendum oratio, vel animus vobis & ſtudium deeſſe videatur ad audiendum. Sentio hanc primam ingreſſionem meam, à communi more dicendi abhorrêrem, non è Rhetorum officinis & artibus ductam, ſed ex intimis religionis Chriſtianæ theſauris, atque è S. Pauli ſententiis repetitam, nō nihil vobis admirationis attuliſſe. Deſinite deſinite mirari, viri ornatiſſimi, hoc celebritas hodierna poſtulat, hoc animi veſtri pietas requirit, hoc cauſſæ magnitudo & ſplendor efflagitat. Nouus & ante hunc diem inuſitatus conuentus, nouum auditorum genus, noua res, non peruagatam illam atque contritam, ſed nouam quandam & inauditam dicendi rationem deſiderat. Faceſſant hinc oratorum diſputationes atque doctrinæ, ſileant præcepta ſophiſtarum, laudationum veteres & in ſcholis decantatæ leges deleantur; dominentur illæ quidem in rebus humanis efferendis, iaceant in iis, quæ diuinitus à ſanctiſſimis viris geſta ſunt, commemorandis: valeant in concione multitudinis imperitæ; in prudentiſſimorum hominum cœtu repudientur: quid enim illę iubent? cōmendari patriam, exornari genus, augeri oratione opes, amplificari diuitias, commemorari ſtaturam corporis & vires, laudari præſtantiam dignitatémque formæ, illuſtrari celeritatem ingenij, memoriæ vim, mentis diuinitatem, nihil prætetiri volunt, quod vel à fortuna, vt vulgus hominum loquitur, vel à natura donatum eſſe videatur. At iſta & apud eos commemorare, qui nihili eſſe facienda iudicant propter ſapientiam, ſtultitiæ nō

feren-

ferendæ; & in eorum laude ponere, qui propter virtutem & altitudinem animi contempſerunt, aut etiam abiecerunt; ſingularis cuiuſdam amentiæ putandum eſt. Equidem ſemper illam eloquentiſſimi hominis Lucij Craſſi vocem ſapientiſſimam exiſtimaui, qui cenſor, audiente populo Romano, dicere non dubitauit, quæ non eſſent in noſtra manu poſita, iis ſe inferiorem eſſe, quàm alios, non magnopere dolere: quarum rerum poteſtas omnis, in nobis ſita eſſet, & quæ hominum ſtudio, induſtria, labore compararentur, in iis ſuperari ſeſe à quoquam & vinci, nullo modo poſſe æquo animo pati: in illis multos habere ſuperiores non turpe ducebat, in his non omnibus antecellere, aut certè parem eſſe, ſummum flagitium arbitrabatur. Quod ſi ſuperſtitionibus innumeris implicati homines, quibus diuina lux nondum erat oborta veritatis, hoc modo fuerunt animati, vt iſtarum rerum abundantiam nullo loco numerarent: nos Chriſti Opt. Max diſcipuli, alumni veritatis, quibus diuinæ naturæ ſplendor affulſit, quo tandem animo eſſe debemus? Commendent alij feracitatem Aragoniæ tuæ patriæ, æquatas agrorũ planities depingant, altitudinem mõtium, fluuiorum opportunitates, oppidorum frequentiam, Cæſarauguſtæ celebritatem & copias, colligant res à maioribus tuis bello geſtas, opum maximarum potentiam, fortunæ abundaniam, formæ venuſtatem: ceteras omnes res huiuſce generis accumulent: ethnicorum hominũ, aut vt verius dicã, ne ethnicorũ quidem. ſed ſtultorum eſt iſta laudatio. Ego vero ſanctiſſima regina, non quod in Aragonia nata es, omnium rerum copiis affluente, felicem te ac beatam prædico, ſed quod in illam cœli regionem, omnium hominum parentem perueniſti: nõ quod in iiſdem locis ſanctus ante Laurentius ille ſummi animi martyr, in iiſdem S. Vincentius egregia conſtantia iuuenis, & incredibili animi robore ſeptus, in iiſdem alij permulti religione & acerbiſſimorum cru-

ciatum patientia inſignes extiterũt; non denique quod omnes olim Cæſaraguſtæ anguli, ſanctiſſimorum hominum ſanguine redundarunt: ſed quod eadem fuit tuæ rationis regio atque via, & maximorum virorum ſectam & inſtituta fœmina perſecuta es: niſi quod illi, a quibus cruciarentur, habuerunt: tu eodem fine corporis cruciatu peruenitti, quo illi, ſummis doloribus perferendis, peruenerunt: non quod Aragoniæ, Vngariæq. regum generoſa & antiqua ſtirpe orta, ſed quod in illud ſacrum & illuſtre beatorum animorum concilium, cætumq́ue aduocata, & recepta es: non quod auus tuus Iacobus Aragoniæ rex multis egregiiſque laudibus percelebratus, Maurorum fregit audaciam & furorem, Baleares inſulas recepit, Valentiam totúmque regnum illud recuperauit, & tantam eorum rebus plagam impoſuit, quantam illi nullis vnquam remediis ſanare potuerunt: nec quod eius filius hærésque regni Petrus pater tuus eas res geſſit armatus, de quibus vſque in extremas oras Luſitaniæ fama permanauit, ſed quod in alio pugnæ genere longe diſſimili & armorum, eorum famam & facinora præclara ſuperaſti: ad extremum non quod ipſe ille auus tuus eam adhibuit erga Deum reuerentiam & pietatem, vt S. Mariæ virginis, matriſque Chriſti ſeruatoris colloquiis, in hac cuſtodia corporis incluſus, ſit dignus iudicatus: nec quod magna illa matertera tua Eliſabetha, regis Vngariæ filia vitæ integritate, bonitate beneficentia, non ſolum ab illo æterno parente Deo maxima præmia, ſed etiam laudem ab omnibus gentibus ſingularem & gloriam adepta eſt, ſed quod facta eorum virtutis æmula, alterum ſanctitate viciſſe, alteram ipſius veſtigiis videris conſecuta: opibus potens, verum comitate & facilitate clementiſſimus diuitiis, ſed omnium virtutum iucundiſſimis dotibus inſignior: ſtirpe illuſtri & honeſta, ſed probitate & verecundia virginali pulchrior: cunctis rebus nobilis, ſed progenie ornamentis, & tuis te

ipſa

ipſa nobilior: de quibus dum verba facio, peto à vobis & precor, viri ornatiſſimi, vt aures mihi veſtras patientes & attentas accommodetis. ſic enim exiſtimate, vos de virtutibus diuinis, de rebus maxime prædicabilibus & admirandis, de factis non modo noſtris, verum etiam omnibus ſeculis inuſitatis, audituros. Ego ne ſim moleſtus nobiliſſimæ concioni, ea tantum attingam, quæ vel ante nuptias, vel nupta fecit: reliquum omne tempus integrum illis reſeruabō, qui poſt me proximis annis ſunt de laudibus eius verba facturi. Atque vt quibus gradibus olim eius ætas ad ſummam virtutis & officij perfectionem aſcendit, iiſdem nunc oratio noſtra creſcat, & vos, principiis cognitis, reliqua facilius intelligatis. Quod maximis viris accidit, qui aliquo genere laudis floruerunt, vt inſolita & noua ratio naſcendi futuram eorum gloriam & nobilitatem oſtenderet, id Eliſabethæ reginæ non defuit, quę princeps in omni genere verę ſolidæque laudis erat futura. Membrana quadam inuoluta nata eſt, non caput, non os, aut oculi, non manus, non pedes, non reliquæ partes corporis, veſtigia tantum quædam earum apparebant, quę cùm diuiſa atque diſrupta eſſet, exſtitit ex illa inuolucri & integumenti quaſi cuſtodia ſacra illa puellula, quæ magnum patriis auitiſque regnis, & vniuerſæ Luſitaniæ decus atque lumen erat allatura: hinc ad diuinum fontem baptiſmatis defertur, aqua ſalutari tingitur, nomen imponitur Eliſabethæ. Fuerat per id temporis Eliſabetha Regis Vngariæ filia, matertera Petri Regis Aragoniæ, huiuſce diuinæ puellæ patris, cuius religionem eximiam & pietatem, integritatem, rerum humanarum deſpicientiam, cœleſtium ſtudium & amorem, clementiam, benignitatē, ceteráque pulcherrima virtutum ornamenta teſtantur illę ſollemnes precationes atque ceremoniæ, quæ ante diem duodecimum Kal. Nouemb. ſunt ad eius laudem celebrandam inſtitutæ, huius ſanctiſſimæ feminæ nomē parentes & auus

Iaco-

Iacobus, recens natam puellulam habere voluerunt, humano quodam fortaſſe ſenſu propinquitatis & cognationis adducti, ſed recondita & abſtruſa Dei ſapientia iam tum id agebat & moliebatur, vt cuius erat adulta conſecutura virtutem, probitatem, ſanctitatem, eius etiam nomen, in illa ineuntis ætatis imbecillitate, ſortiretur. Etenim, qui reluctantibus propinquis omnibus, multò ante perfecit, ne nomen aliud, quàm conſtitutum eſſet, D. Ioanni tribueretur: idem, Petrum & Conſtantiam puellæ parentes, & Iacobum auum in eam impuliſſe mentem, putandus eſt, vt illud nomen ei facerent, quod eius mores deceret, & maximè futuræ magnitudini virtutis atque laudis conueniret. Vix Eliſabetha primæ illius ætatis crepundia depoſuerat, cum Iacobus auus, non minore vitæ rectæ laude, quàm potentia rex domum abductam, vnam ex omnibus Petri liberis apud ſe voluit eſſe: ibi quanta educata diligentia, quibus moribus imbuta, quibus verbis, ſententiis, opinionibus, ad religionem Chriſtianam & honeſtatem informata ſit, vt ipſe non dicam, vos ipſi, viri ornatiſſimi, aſſequi poteſtis coniectura. Nam neque ab impio aliquo & improbo, niſi impie & improbe, neque à tam diuino homine qui res maximas cœleſtibus magis auxiliis, quàm humanis opibus geſſerat, cuius pietatem erga Deum, erga ſuos manſuetudinem & clementiam admiratæ gentes, eum tanquam è cœlo delapſum hominem intuebantur, cuius ſalutem exercitus ipſi cœleſtes, formidine hoſtibus immiſſa, tuebantur, niſi diuine inſtitui atque erudiri potuiſſe, credendum eſt. quod ſi tantam vim educationis atque illius inſtitutionis puerilis eſſe cognouimus, vt etiam vitia quædam corporis magiſtrorum, diſcipuli multi expreſſiſſe memorentur, quantam Eliſabetha virtutem imitando conſecuta ſit, quæ nihil vnquam viderit in illo tam excellenti viro, niſi magnum, niſi laudabile, niſi diuinum, etiam ſi ego ſileam, res ipſa quodam

modo

modo tacita loquitur & clamat. Sanctum illum Athanaſium acerrimum noſtræ religionis propugnatorem memoriæ proditum eſt, cùm eruditus eſſet ab Alexandro ſanctiſſimo epiſcopo, cuius animus & ſingularis virtus & ſapientia in illa grauiſſima cum Arianis & difficillima contentione vehementer enituit, ſic illum in omni vita magiſtri ardorem effinxiſſe, vt nullis minis vnquam, nullis laboribus, nullis periculis, nullis inſidiis potuerit à defendenda veritate deterreri. Sic Eliſabetha in clariſſima ſanctiſſimæ diſciplinæ luce ab ætatis initio verſata, nulla malorum morum, nulla errorum prauitate corrupta, ita religionem & ſanctitatem aui præſtantiſſimi Regis aſſecuta eſt, vt eam homines cùm viderent, non ſe neptem videre, ſed quandam eius effigiem; non hominum manibus, ſed imitationis ardore; non ſtatuariorum ingenio & artificio, ſed ſtudio ipſius & diligentia expreſſam arbitrarentur. eminebat iam tum atque apparebat in illis teneris annis, maior quædam ad virtutem indoles, & ipſi illi ſimplices mores illius ætatis iam ſatis ſignificabant, quæ ſanctitatis eſſet futura maturitas, & ſpem magnam omnibus ſummæ ſapientiæ, ſummę probitatis afferebant. mirabantur tantam grauitatem & prudētiam, tantum rerum omnium modum prædicabant, facilitatem & modeſtiam, & omnes iuuandi ac ſubleuandi ſtudiū, incredibili beneuolentia complectebantur: apud regem quidem Iacobum propter exſpectationem, quam de ſe ſummam concitarat, tanto in amore erat, quantus indulgentiſſimi aui, ſimul & integerrimi erga neptem ſuauiſſimis amabiliſſimisque moribus eſſe potuit: tanto vero in honore ac pretio, vt quodam quaſi rerum futurarum augurio ſæpe dicere ſoleret, illam ſuam neptem ſanguine, alumnam educatione, inſtitutione diſcipulam, fore decus aliquando ac lumen feminarum omnium, quæ vnquam ex Aragoniæ nobiliſſima domo extitiſ-

ſe

ſent. Iam nonum agebat annum Eliſabetha, moritur eius auus, & illa virtus immortalitate digna ſegregata ab hac concietione mortali, ad vitam illam ſempiternam & beatam euolat: ſuccedit patri ſuo Petrus rex, filiam reducit domum: quę in illo flexu quaſi ætatis, quo ſępe voluptates ac delitię cum incluſæ diutius, & prima ętate compreſſæ atque conſtrictæ fuerunt, ſubito ſeſe profundunt, & eiiciunt vniuerſæ, nihil de ſummo illo ſtudio & acerrima contentione animi remiſit. Ceteras virgines videmus ab ipſis incunabulis ita comptas & ornatas, tam multis pigmentis & fucis oblitas, vt non natæ, ſed Apellis alicuius arte factę eſſe videantur: dant ſe in conſpectum omnibus, vol tant erectę tota vrbe, nullum cōnuentum hominum, nullam celebritatem declinant, & quicquid temporis aut operi fuit & labori, aut ſtudio pietatis tribuendum, id infelices ac miſerę leuitati, & cupiditatibus ſuis obnoxię partim in muſicis, partim in ſaltationibus ceteriſque voluptatum illecebris conſumant. Hinc quę probra, quæ dedecora, quæ flagitia proficiſcantur, quam multæ graueſque peſtes ex hoc vno fonte maneat, non eſt neceſſe dici: vtinam res tam obſcura eſſet, vt niſi diceretur à me, à nemine poſſet intelligi. Longe alia ratione putauit Eliſabetha ſibi eſſe viuendum, nullæ in victu delitiæ, nulla mollicies in moribus, nulla in veſtitu luxuria, quicquid nanciſcebatur otij, vel in corporis labore, vel in animi cōtentione, ſacris precationibus cōmentationibúſque rerum diuinarum collocabat: reſpuebat voluptates corporis, ludos æqualium & ſtudia deſerebat, non conuiuiis, non frequentia & celebritate delectabatur: reiiciebatur omnis inſignis gemmarum & margaritarum ornatus, nulla calamiſtra, nulli cincinni adhibebātur: fucati vero medicamenta candoris & ruboris omnia repellebantur, ſola mundicies in corporis cultu remanebat: caſtigabat inedia corpus innocens, ſuique victrix, ne occultis & tectis ſuperaretur inſidiis,

ſtdiis, hoſtem omnium teterrimum, inopia cibi & tenuitate deprimebat, in omni denique genere virtutis ſupra ætatem, ſupra vires præſtare ceteris & antecellere conabatur. Itaque tanti iam eius in omni vita conſtantia, & diſciplinæ ſeueritas fiebat, vt ipſe pater Aragoniæ rex, quicquid proſpere cecidiſſet, & ex animi ſententia geſtum eſſet, id puellę continentiæ atque probitati referret acceptũ, ſæpéque multis audientibus profiteretur ac pręedicaret, quod opes regnorum ſuorum florerent, quod in dies latius propagarentur fines imperij, quod multa pręlia ſecunda fierent cũ hoſtibus infeſtiſſimis Chriſtianæ religionis, quod pax rectè domi, bellum foris adminiſtraretur, omnia eius vnius eſſe tribuenda probitati. Interea fama de rebus à Petro rege pręclare geſtis, & Eliſabethę integritate, oras omnes peragrauit: adſunt à Britānia legati: adſunt ab Apulia, qui Eliſabethā, eorum regnorum hęredibus, vxorē dari poſtulent. Iam tum Dionyſius in Luſitania, mortuo Alphonſo patre, regnum obtinebat. Eodem tempore fortè legati ab eo ad regem Aragoniæ peruenerunt, per quos eandem in matrimoniū ducere ſe vehementer ſignificabat. Multum ac diu dubitauit rex, quis eſſet reliquis anteponendus. Vicit tandem Dionyſij legatio, & vt illis temporibus, amplitudo: ei ſpondetur Eliſabetha: quę non tam nubendi ſtudio, quam patri morem gerendi voluntate, nihil recuſat. Multa hic à me neceſſariò prætermittenda ſunt, nec ad augendam eius laudem exigua, nec vobis ad audiendum iniucunda. Ad illa enim grauiſſima, quorum vos magna iam exſpectatione teneri ſentio, feſtinat animus, timeóque, ne ſi omnia perſequi velimus, ſero nimis veniamus ad ea, quę maiorem dicendi copiam vbertatémque deſiderant. ſed quod & facile eſt, & breui dici poteſt, quàm alia mente atque animo, ac vulgus feminarum ſolet, venerit ad nuptias Eliſabetha, vita illa ſatis demonſtrat, quam poſt nuptiarum celebritatem inſtituit, nō enim,

dant. ſuſpiciunt tui fortitudinē illam atque prudentiā ſummo dignam imperio, Cæſar ipſe diligit re cognitam & expertam: hanc verò altitudinem animi deſpicientem omnia vehemēter ſunt admirati cœlites, ſummus ille moderator molitórque mundi conſpectam vehementiùs amauit. Confirmabas cohortando militum animos res duras periculoſaſque ſubire recuſantium: tacendo accendis à rebus iucundis atque gratis auelli reformidantes. atque illos quidem vt à mortalibus, hos vt ab immortalibus hoſtibus victoriam reportent: illos, vt arce vel vrbe potirentur, hos vt ouantes in illuſtriſſima mœnia beatorum atque in templa recipiantur. Sed quid ago demens? quid loquor? viuentem illum adhuc & præſentem cernere putabam. O inanes cogitationes hominum, ô ſpem fallacem, ô fruſtrà ſuſceptæ contentiones, ô ludibria infelicis miſeræque vitæ, quæ cùm in manibus habere arbitramur, eâm frui poſſe nos quàm diutiſſime ſperamus, de repentè auolant, & in media lætitia ac voluptate deſerunt hiantes omnibus ſenſibus & imminentes. Illa ne humanitas inter[illegible]? ille ſplendor extinctus eſt? illa virtus ſuperata? corruit illud columen Luſitaniæ? O rem luctuoſam & acerbam. ô miſerum, non huius modò ſed multorum populorū caſum. Quid pater ſumme paras (dabis enim id dolori meo, vt apud te pauliſper querar) quid, inquam, paras ſanctiſſime Pater? aut cur eripi nobis priuaríque luce illam auctoritatem, illam gloriam, illam ſapientiam paſſus es? an illum ſedibus iſtis beatiſſimis, quàm hoc exſilio calamitoſo iudicâſti digniorem? an nos indignos, qui talis Principis conſpectu & humanitate & ſapientia frueremur? nunquam profectò, niſi noſtra ſcelera commerita fuiſſent, ad alia grauiſſima vulnera, hoc tantū vulnus adieciſſes. ille quidē beatus, iterúmq. atque iterum beatus, qui exutus mortalitate noſtra, omnibus bonis affluentem illam immortalitatem adeptus eſt: & quæ moleſtiam afferre po-

terant, videre deſiit. illa videt ſempérque videbit, quibus perpetuò gaudeat & lætetur. Nos miſeri, nos infelices, qui in hoc exſilio relicti, illius præſidio ſpoliati ſumus, cuius præſentia mala noſtra faciebat leuiora. O nationes exteræ atque barbaræ, ſi intelligeretis quàm ſedulum, quàm ſollicitum, quàm beneuolum procuratorem amiſiſtis, tenebris abditæ certè, orto mœrore atque luctu, conficeremini. O felix aliquando & florens regia prole Luſitania, neſcio quàm adhibeam dolori tuo medicinam, cùm tanta plaga ſit ſuperioribus tuis impoſita, vt vix ſanari poſſe videatur. O vos cuiuſque modi viri, quos alebát ille aut iuuabat ſuis opibus & erigebat, quò nunc confugiatis, nihil reliquum eſſe video. Tu ipſe ô magnæ moderator imperij Luſitani, cũ multa dictu grauia, perpeſſu aſpera toleraueris æquiſſimo animo; tamen hoc acerbo vulnere perculſus luges, ſat ſcio, ac mœres, non tàm tuis, quàm tuorum malis. Quis id te iure facere negare audeat? Amiſiſti fratrem, at quem virum? ſummo conſilio, ſumma prudentia, omnibus rebus ſummis. quando amiſiſti? quando eius opera tibi maximè erat viui futura. Tamen, ſi officioſam pietatem non eſſe contemnendam putas, relictus eſt tibi Henricus frater non minore ſapientia atque conſilio, benéque Deus rebus tuis proſpexit, vt cùm vterque in periculum veniſſet, tamen alter ſolùm auferretur, vt & infligeret ſimul vulnus & ſanaret. Leuiet dolorem tuum huius præſentia atque recordatio, recreet mœſtum animum diuina liberalitas ac reficiat, denique illa tua ſapientia incredibilis confirmet. Tuque ô ſupreme pater atque rex, huius vniuerſitatis gubernator, parce precor mentibus ægris atque ſauciis, cohibe vim illam potentiſſimæ dexteræ tuæ, ne vexes obſecro populũ afflictum, ne opprimas iacentem aduerſis rebus, ſed erige ſecundis atque excita, vt tibi lætus ſeruiat, tibi exhibeat honoré, te perpetuò laudet ac prędicet, cuius experiatur lenitatem & clementiam.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

Laudationis in B. Eliſabetham Luſitaniæ Reginam Lib. I.

Oratio III.

Tres hæ [illegible] orationes, tribus deinceps annis, ſacro B. Eliſabethæ die, Conimbricæ in Luſitania habuit adoleſcens.

QVANTAM hodierna dies lætitiam atque hic tam frequens ſummorum hominum conuentus factus, non ad obitum, neque ad triſtem è vita diſceſſum Eliſabethæ ſanctiſſimæ reginæ deplorandum, ſed ad diem natalem ac felicem eius introitum in vitam illam beatam & æternam, ſi minus debitis tantæ virtuti laudibus exornandum, certe iuſtis ac neceſſariis officiis proſequendum, nobis omnibus afferre debeat (viri ornatiſſimi) ipſa illa ſacra declarant, quæ hac luce multis Luſitaniæ partibus, magna cum cęremonia religionéq. celebrantur. Quanta ſapientia ac pietate Rex ille omniũ literis & monumentis decorandus, quem tanto gemitu ſuperioribus diebus amiſimus, inſtituerit, vt ad veterem illam & ſanctiſſimam celebritatem ſacrorum à ſummo Pontifice precibus ipſius & diligentia conſtitutam, hæc alia noua celebritas orationum & carminum accedat, nemo eſt qui non videat, nemo qui nõ intelligat. quam copioſos magnoſque fructus ex ea percipere poſſint omnibus annis, non ſolum adoleſcentes expertes adhuc magnarum artium, ſed etiam ſenes doctrinis omnibus humanitatis expoliti, ſciunt, qui de præclaris aliorum factis prędicationes magna hominibus & periculorum incitamenta & laborum eſſe, ſi

minus a magiſtro, certe (quod maximū eſt) re atque vſu ipſo didicerunt. Quod ſi, quantum hæc lux, antiqua ſanctiſſimæ reginæ religione conſecrata, iucunditatis & delectationis habet, aut quantum Rex inclytus ad decernendum pietatis attulit & prudentiæ, aut quantæ huiuſce rei vtilitates eſſe poſſunt, tam magnificum ego, tamque præclarum genus orationis in me, in vobis verò par meæ facultati ſtudium & audiendi voluptatem eſſe cognoſcerem, ferrem magno & excelſo animo, viri ornatiſſimi, hoc onus meis primum humeris impoſitum, neque huius aditum loci, veſtramque frequentiam & grauiſſimum conſpectum mihi magnopere metuendum putarem. quanquam non mihi venit in dubium veſter ſingularis animus ad Eliſabethæ reginæ laudes audiendas & alacritas, quorum eximia religio, & aduerſus cœleſtes omnes amor ac reuerentia, multis in rebus cognita ſæpe atque perſpecta eſt: de ingenio & oratione mea, vt tam multa & egregia facta, tam diuinam vitam & admirabilem, tantam rerum maximarum varietatem animo complecti, memoria ſepire, verbis explicare poſſim: vt omnia mihi digna re, digna huius auctoritate loci, digna hoc animorum ardore, digna veſtris auribus & ſapientia, digna denique ſtudio meo ſuppetant, id vero non mediocriter pertimeſco, accedit ad hunc timorem, quem mihi conſcientia meę tenuitatis attribuit, & verborum inopiæ, hæc æſtiui temporis moleſtia ſumma, quæ noſtros animos erectos & alacres ita debilitat & frāgit, vt etiam ſi vos humanitas veſtra cogat audire, nō poſſitis. quo mihi magis prouidendum eſt, qui veſtras mentes in dicendo voluptate aliqua teneam, ne ſi forte huius tanti caloris moleſtia, quaſi nauſea delectationem audiendi ſuperarit, antę domum proſpectantes fugam ex his concionis fluctibus exploretis, quam nos in altum prouecti remis, orationis noſtræ vela pādamus. quod niſi tantis incōmodis magnitudo rerū ab Eliſabetha re-

gina geſtarum, & eius vitæ ſummus ſplendor ſubueniret, cederem ex hoc loco, viri ornatiſſimi, neque in cœtu doctiſſimorum hominum, atque in tanto vtriuſque Academiæ ſplendore, locum vllum orationi meæ fractę & debilitatę eſſe iudicarem: ſed laudanda eſt regina Luſitaniæ, & ea regina, quæ in numerum recepta Sãctorum, neſcias, vtrum ſocietate multarum rerum plus in animis hominum excitet beneuolentiæ, ac morum ſanctimonia ſingularibusque factis, admirationis. Quę nulla quidem bella fortiter geſſit; ſed multa Chriſtianorum regum, & principum inteſtina ſapientiſſime reſtinxit: non armata in campo atque acie verſata eſt, vt de multis feminis ſtultæ fabulæ poëtarum prodiderunt: ſed inermis obiecit ſe militum telis & furori, & in media arma penetrauit, vt vel ſua morte dirimeret infeſtas acies, & obſtrueret ſuo corpore hinc filio iuueniliter efferueſcenti ad patrem, hinc regi nimis iracunde reſiſtenti ad filium aditum, & vtriuſque tela à cæde miſera & luctuoſa contineret: non ferro vitam & ſpiritum multis hoſtibus eripuit; ſed incredibili animi robore, ſuam ipſa ſæpe contemſit, vt multorum ſalutem poſſet conſeruare. Quæ vt illis parua & contemnenda videantur, qui nihil magnum, nihil illuſtre putant, nihil memorabile, quod nõ ferro atque tumultu geſtum ſit, & ſi quid manſuete, ſi quid moderate, ſi quid iuſte, ſi quid ſapienter factum eſt, pro nihilo ducunt, ſolas virtutes militares admirantur: apud vos certe, viri ornatiſſimi, plurimum valere debent, in quorum incredibilem ſapientiam hic tantus error cadere nullo modo poteſt, vt virtutum magnitudinem & dignitatem, ex armorum & tormentorum ſtrepitu, atque ex furore militari ponderetis. Quod ſi vos etiam in eam eſtis adducti ſententiam, vt nihil eſſe præclarum exiſtimetis, niſi quod obſtrepi clamore militũm videatur & turbarum ſono; exacuite atque contendi e mihi pauliſper mentis aciem, & eorum hoſtium vim & naturam in-

tuemi-

tuemini, quos illa ſine ferro profligauit atque confecit: ſic credo ſtatueris, omnia iſta bella grauiſſima, quę magni reges & imperatores, & potentiſſimi populi geſſerunt, ludum eſſe atque iocum; illud vnum eſſe difficile periculoſumque bellum, quod Eliſabethę reginæ, quod Petris, quod Paulis, quod ceteris, non fide ſolum, ſed etiam vita Chriſtianis, cum rerum humanarum inconſtantia & varietate, cum effrenatis cupiditatibus, cum acerrimis ducibus atque ſigniferis hoſtium humani generis atrociſſimum fuit atque diuturnum: non enim ſolum cum Barbaris, ferocibúsque gentibus res erat, ſed cum illo teterrimo dracone, cuius infinita ſitis hominum ſtragibus inſaturabiliter expletur, cuius furori nullæ vires, niſi diuinis confirmatæ præſidiis reſiſtere poſſunt, cuius calliditati verſutíſque fraudibus, nullius hominis, niſi diuina lux accedat, ſapiētia par & cōſiliū inuenitur; & cum illa crudeliſſima bellua, quā ne illi quidem vnquam ſuperare potuerunt, qui ſuis armis orbem terrarum omnium ſub ditionem poteſtatémq. ſuam ſubiecerunt. Ac corpus quidem nudum atque inerme, ſed animum tamen cœleſtibus armis cuiuſque modi gerebant armatum, & cum victi proſtratíque eſſe videbantur, tum ipſi victores triumphum de profligatis hoſtibus agebant, vibrabant tanquam acutiſſimos quoſdam diuinæ doctrinæ gladios; vt clypeum, ſic fidem hoſtium telis opponebant; Chriſti memoria fiduciáque quaſi galea muniti erant; fulgebat lata & inſignis lorica iuſtitiæ, dictorum factorúmque conſtantia & veritate non aliter, ac baltheo cingebantur: ſtabant & manebant in quadam quaſi precationum aſſiduarum vigilia, neque vſquam diſcedebant, neque oculos à ſua ceterarúmque ſalute deiiciebant. itaque diabolo terrorem incutiebant, excitabant exemplo fortitudinis ſocios commilitonesque ſuos, propagabant religionis fines, rapiebant in ſummam admirationem reges & tyrannos, angelis atque ipſi Deo pulcherrimum ac iu-

ferendæ; & in eorum laude ponere, qui propter virtutem & altitudinem animi contempſerunt, aut etiam abiecerunt; ſingularis cuiuſdam amentiæ putandum eſt. Equidem ſemper illam eloquentiſſimi hominis Lucij Craſſi vocem ſapientiſſimam exiſtimaui, qui cenſor, audiente populo Romano, dicere non dubitauit, quæ non eſſent in noſtra manu poſita, iis ſe inferiorem eſſe, quàm alios, non magnopere dolere: quarum rerum poteſtas omnis, in nobis ſita eſſet, & quæ hominum ſtudio, induſtria, labore compararentur, in iis ſuperari ſe à quoquam & vinci, nullo modo poſſe æquo animo pati: in illis multos habere ſuperiores non turpe ducebat, in his non omnibus antecellere, aut certè parem eſſe, ſummum flagitium arbitrabatur. Quod ſi ſuperſtitionibus innumeris implicati homines, quibus diuina lux nondum erat oborta veritatis, hoc modo fuerunt animati, vt iſtarum rerum abundantiam nullo loco numerarent: nos Chriſti Opt. Max diſcipuli, alũni veritatis, quibus diuinæ naturæ ſplendor affulſit, quo tandem animo eſſe debemus? Commendent alij feracitatem Aragoniæ tuæ patriæ, æquatas agrorũ planities depingant, altitudinem mõtium, fluuiorum opportunitates, oppidorum frequentiam, Cæſarauguſtæ celebritatem & copias, colligant res à maioribus tuis bello geſtas, opum maximarum potentiam, fortunæ abundaniam, formæ venuſtatem: ceteras omnes res huiuſce generis accumulent: ethnicorum hominũ, aut vt verius dicã, ne ethnicorũ quidem. ſed ſtultorum eſt iſta laudatio. Ego vero ſanctiſſima regina, non quod in Aragonia nata es, omnium rerum copiis affluente, felicem te ac beatam prædico, ſed quod in illam cœli regionem, omnium hominum parentem perueniſti: nõ quod in iiſdem locis ſanctus ante Laurentius ille ſummi animi martyr, in iiſdem S. Vincentius egregia conſtantia iuuenis, & incredibili animi robore ſeptus, in iiſdem alij permulti religione & acerbiſſimorum cru-

ciatum patientia inſignes extiterũt, non denique quod omnes olim Cæſarauguſtæ anguli, ſanctiſſimorum hominum ſanguine redundarunt: ſed quod eadem fuit tuæ rationis regio atque via, & maximorum virorum ſectam & inſtituta fœmina perſecuta es: niſi quod illi, a quibus cruciarentur, habuerunt: tu eodem fine corporis cruciatu peruenisti, quo illi, ſummis doloribus perferendis, peruenerunt: non quod Aragoniæ, Vngariæq. regum generoſa & antiqua ſtirpe orta, ſed quod in illud ſacrum & illuſtre beatorum animorum concilium, cœtumque aduocata, & recepta es: non quod auus tuus Iacobus Aragoniæ rex multis egregiiſque laudibus percelebratus, Maurorum fregit audaciam & furorem, Baleares inſulas recepit, Valentiam totúmque regnum illud recuperauit, & tantam eorum rebus plagam impoſuit, quantam illi nullis vnquam remediis ſanare potuerunt: nec quod eius filius hæréſque regni Petrus pater tuus, eas res geſſit armatus, de quibus vſque in extremas oras Luſitaniæ fama permanauit, ſed quod in alio pugnæ genere longe diſſimili & armorum, eorum famam & facinora præclara ſuperaſti: ad extremum non quod ipſe ille auus tuus eam adhibuit erga Deum reuerentiam & pietatem, vt S. Mariæ virginis, matríſque Chriſti ſeruatoris colloquiis, in hac cuſtodia corporis incluſus, ſit dignus iudicatus: nec quod magna illa matertera tua Eliſabetha, regis Vngariæ filia vitæ integritate, bonitate beneficentia, non ſolum ab illo rerum parente Deo maxima præmia, ſed etiam laudem ab omnibus gẽtibus ſingularem & gloriam adepta eſt; ſed quod facta eorum virtutis æmula, alterum ſanctitate viciſſe, alteram ipſius veſtigiis videris conſecuta: opibus potens, verum comitate & facilitate clarior: florens diuitiis, ſed omnium virtutum iucundiſſimis floribus inſignior: facie liberali & honeſta, ſed probitate & verecundia virginali pulchrior: omnibus rebus nobilis, ſed propriis ornamentis, & tuis te

ipſa nobilior: de quibus dum verba facio, peto à vobis & precor, viri ornatiſſimi, vt aures mihi veſtras patientes & attentas accommodetis. ſic enim exiſtimate, vos de virtutibus diuinis, de rebus maxime prædicabilibus & admirandis, de factis non modo noſtris, verum etiam omnibus ſeculis inuſitatis, audituros. Ego ne ſim moleſtus nobiliſſimæ concioni, ea tantum attingam, quæ vel ante nuptias, vel nupta fecit: reliquum omne tempus integrum illis reſeruabo, qui poſt me proximis annis ſunt de laudibus eius verba facturi. Atque vt quibus gradibus olim eius ætas ad ſummam virtutis & officij perfectionem aſcendit, iiſdem nunc oratio noſtra creſcat, & vos, principiis cognitis, reliqua facilius intelligatis. Quod maximis viris accidit, qui aliquo genere laudis floruerunt, vt inſolita & noua ratio naſcendi futuram eorum gloriam & nobilitatem oſtenderet, id Eliſabethæ reginæ non defuit, quę princeps in omni genere verę ſolidæque laudis erat futura. Membrana quadam inuoluta nata eſt, non caput, non os, aut oculi, non manus, non pedes, non reliquæ partes corporis, veſtigia tantum quædam earum apparebant, quę cùm diuiſa atque diſrupta eſſet, exſtitit ex illa inuolucri & integumenti quaſi cuſtodia ſacra illa puellula, quæ magnum patriis auitiſque regnis, & vniuerſæ Luſitaniæ decus atque lumen erat allatura: hinc ad diuinum fontem baptiſmatis defertur, aqua ſalutari tingitur, nomen imponitur Eliſabethæ. Fuerat per id temporis Eliſabetha Regis Vngariæ filia, matertera Petri Regis Aragoniæ, huiuſce diuinæ puellæ patris, cuius religionem eximiam & pietatem, integritatem, rerum humanarum deſpicientiam, cœleſtium ſtudium & amorem, clementiam, benignitatē, ceteráque pulcherrima virtutum ornamenta teſtantur illę ſollemnes precationes atque ceremoniæ, quæ ante diem duodecimum Kal. Nouemb. ſunt ad eius laudem celebrandam inſtitutæ, huius ſanctiſſimæ feminæ nomē parentes & auus

Iacobus, recens natam puellulam habere voluerunt, humano quodam fortaſſe ſenſu propinquitatis & cognationis adducti, ſed recondita & abſtruſa Dei ſapientia iam tum id agebat & moliebatur, vt cuius erat adulta conſecutura virtutem, probitatem, ſanctitatem, eius etiam nomen, in illa ineuntis ætatis imbecillitate, ſortiretur. Etenim, qui reluctantibus propinquis omnibus, multò ante perfecit, ne nomen aliud, quàm conſtitutum eſſet, D. Ioanni tribueretur: idem, Petrum & Conſtantiam puellæ parentes, & Iacobum auum in eam impuliſſe mentem, putandus eſt, vt illud nomen ei facerent, quod eius mores deceret, & maximè futuræ magnitudini virtutis atque laudis conueniret. Vix Eliſabetha primæ illius ætatis crepundia depoſuerat, cum Iacobus auus, non minore vitæ rectæ laude, quàm potentia rex domum abductam, vnam ex omnibus Petri liberis apud ſe voluit eſſe: ibi quanta educata diligentia, quibus moribus imbuta, quibus verbis, ſententiis, opinionibus, ad religionem Chriſtianam & honeſtatem informata ſit, vt ipſe non dicam, vos ipſi, viri ornatiſſimi, aſſequi poteſtis coniectura. Nam neque ab impio aliquo & improbo, niſi impie & improbe, neque à tam diuino homine qui res maximas cœleſtibus magis auxiliis, quàm humanis opibus geſſerat, cuius pietatem erga Deum, erga ſuos manſuetudinem & clementiam admiratæ gentes, eum tanquam è cœlo delapſum hominem intuebantur, cuius ſalutem exercitus ipſi cœleſtes, formidine hoſtibus immiſſa, tuebantur, niſi diuine inſtitui atque erudiri potuiſſe, credendum eſt. quod ſi tantam vim educationis atque illius inſtitutionis puerilis eſſe cognouimus, vt etiam vitia quædam corporis magiſtrorum, diſcipuli multi expreſſiſſe memorentur, quantam Eliſabetha virtutem imitando conſecuta ſit, quæ nihil vnquam viderit in illo tam excellenti viro, niſi magnum, niſi laudabile, niſi diuinum, etiam ſi ego ſileam, res ipſa quodam

modo

modo tacita loquitur & clamat. Sanctum illum Athanaſium acerrimum noſtræ religionis propugnatorem memoriæ proditum eſt, cùm eruditus eſſet ab Alexandro ſanctiſſimo epiſcopo, cuius animus & ſingularis virtus & ſapientia in illa grauiſſima cum Arianis & difficillima contentione vehementer enituit, ſic illum in omni vita magiſtri ardorem effinxiſſe, vt nullis minis vnquam, nullis laboribus, nullis periculis, nullis inſidiis potuerit à defendenda veritate deterreri. Sic Eliſabetha in clariſſima ſanctiſſimæ diſciplinæ luce ab ætatis initio verſata, nulla malorum morum, nulla errorum prauitate corrupta, ita religionem & ſanctitatem aui præſtantiſſimi Regis aſſecuta eſt, vt eam homines cùm viderent, non ſe neptem videre, ſed quandam eius effigiem; non hominum manibus, ſed imitationis ardore; non ſtatuariorum ingenio & artificio, ſed ſtudio ipſius & diligentia expreſſam arbitrarentur. eminebat iam tum atque apparebat in illis teneris annis, maior quædam ad virtutem indoles, & ipſi illi ſimplices mores illius ætatis iam ſatis ſignificabant, quæ ſanctitatis eſſet futura maturitas, & ſpem magnam omnibus ſummæ ſapientiæ, ſummęque probitatis afferebant. mirabantur tantam grauitatem & prudētiam, tantum rerum omnium modum prædicabant, facilitatem & modeſtiam, & omnes iuuandi ac ſubleuandi ſtudiū, incredibili beneuolentia complectebantur: apud regem quidem Iacobum propter exſpectationem, quam de ſe ſummam concitarat, tanto in amore erat, quantus indulgentiſſimi aui, ſimul & integerri ni erga neptem ſuauiſſimis amabiliſſimisque moribus eſſe potuit: tanto vero in honore ac pretio, vt quodam quaſi rerum futurarum augurio ſæpe dicere ſoleret, illam ſuam neptem ſanguine, alumnam educatione, inſtitutione diſcipulam, fore decus aliquando ac lumen feminarum omnium, quæ vnquam ex Aragoniæ nobiliſſima domo exſtitiſſent.

ſent. Iam nonum agebat annum Eliſabetha, moritur eius auus, & illa virtus immortalitate digna ſegregata ab hac concretione mortali, ad vitam illam ſempiternam & beatam euolat: ſuccedit patri ſuo Petrus rex, filiam reducit domum: quę in illo flexu quaſi ætatis, quo ſępe voluptates ac delitię cum incluſæ diutius, & prima ętate compreſſæ atque conſtrictæ fuerunt, ſubito ſeſe profundunt, & eiiciunt vniuerſæ, nihil de ſummo illo ſtudio & acerrima contentione animi remiſit. Ceteras virgines videmus ab ipſis incunabulis ita comptas & ornatas, tam multis pigmentis & fucis oblitas, vt non natæ, ſed Apellis alicuius arte factę eſſe videantur: dant ſe in conſpectum omnibus, volitant erectę tota vrbe, nullum cōnuentum hominum, nullam celebritatem declinant, & quicquid temporis aut operi fuit & labori, aut ſtudio pietatis tribuendum, id infelices ac miſerę leuitati, & cupiditatibus ſuis obnoxię partim in muſicis, partim in ſaltationibus ceteriſque voluptatum illecebris conſumant. Hinc quę probra, quæ dedecora, quæ flagitia proficiſcantur, quam multæ graueſque peſtes ex hoc vno fonte maneant, non eſt neceſſe dici: vtinam res tam obſcura eſſet, vt niſi diceretur à me, à nemine poſſet intelligi. Longe alia ratione putauit Eliſabetha ſibi eſſe viuendum, nullæ in victu delitiæ, nulla mollicies in moribus, nulla in veſtitu luxuria, quicquid nanciſcebatur otij, vel in corporis labore, vel in animi cōtentione, ſacris precationibus cōmentationibúſque rerum diuinarum collocabat: reſpuebat voluptates corporis, ludos æqualium & ſtudia deſerebat, non conuiuiis, non frequentia & celebritate delectabatur: reiiciebatur omnis inſignis gemmarum & margaritarum ornatus, nulla calamiſtra, nulli cincinni adhibebātur: fucati vero medicamenta candoris & ruboris omnia repellebantur, ſola mundicies in corporis cultu remanebat: caſtigabat inedia corpus innocens, ſuique victrix, ne occultis & tectis ſuperaretur in-

ſidiis,

ſidiis, hoſtem omnium teterrimum, inopia cibi & tenuitate deprimebat, in omni denique genere virtutis ſupra ætatem, ſupra vires præſtare ceteris & antecellere conabatur. Itaque tanti iam eius in omni vita conſtanſtia, & diſciplinæ ſeueritas fiebat, vt ipſe pater Aragoniæ rex, quicquid proſpere cecidiſſet, & ex animi ſententia geſtum eſſet, id puellę continentiæ atque probitati referret acceptũ, ſæpéque multis audientibus profiteretur ac prędicaret, quod opes regnorum ſuorum florerent, quod in dies latius propagarentur fines imperij, quod multa pręlia ſecunda fierent cũ hoſtibus infeſtiſſimis Chriſtianæ religionis, quod pax recte domi, bellum foris adminiſtraretur, omnia eius vnius eſſe tribuenda probitati. Interea fama de rebus à Petro rege prędare geſtis, & Eliſabethę integritate, oras omnes peragrauit: adſunt à Britānia legati adſunt ab Apulia, qui Eliſabethā, eorum regnorum hęredibus, vxorē dari poſtulent. Iam tum Dionyſius in Luſitania, mortuo Alphonſo patre, regnum obtinebat. Eodem tempore fortè legati ab eo ad regem Aragoniæ peruenerunt, per quos eandem in matrimoniũ ducere ſe vehementer ſignificabat. Multum ac diu dubitauit rex, quis eſſet reliquis anteponendus. Vicit tandem Dionyſij legatio, & vt illis temporibus, amplitudo: ei ſpondetur Eliſabetha: quę non tam nubendi ſtudio, quam patri morem gerendi voluntate, nihil recuſat. Multa hic à me neceſſariò prætermittenda ſunt, nec ad augendam eius laudem exigua, nec vobis ad audiendum iniucunda. Ad illa enim grauiſſima, quorum vos magna iam exſpectatione teneri ſentio, feſtinat animus, timeóque, ne ſi omnia perſequi velimus, ſero nimis veniamus ad ea, quę maiorem dicendi copiam vbertatémque deſiderant. ſed quod & facile eſt, & breui dici poteſt, quàm alia mente atque animo, ac vulgus feminarum ſolet, venerit ad nuptias Eliſabetha, vita illa ſatis demonſtrat, quam poſt nuptiarum celebritatem inſtituit, nō enim,

vt ferè mos deſidioſarum & conſuetudo fert, non leges nuptiarum, non dignitatem regiam, non amplitudinem maieſtatis, non fluctus negotiorum, non imbecillitatem naturæ, non valetudinis tenuitatem, non alias cauſſas honeſtas prętendebat inertiæ: omnia vincula, omnes laqueos ignauiæ deſidiæque facilè perfregit atque perrupit. Nupta ſum, inquit, matrimonij legibus parendum eſt, ſed ita, vt me ſponſam meminerim eſſe Chriſti. perueni ad ſupremum honoris & dignitatis gradum: at omnium regi ac domino me dicto audientem eſſe neceſſe eſt: & maiorem in modum metuendum, ne quam diuina benignitas ad ampliſſimos honores extulit, ſuperbia & arrogantia deprimat ad ſupplicia ſempiterna. impendet vndique magna curarum moles & negotiorum: at mihi nihil diligentius curandum eſt, quàm id, ex quo mea vera vita ſalúsque pendet. Labores ſunt, ſuſcipiantur: moleſtiæ multę, deuorentur. ne tantulum quidem deiiciendi oculi, in perpetua quadam cuſtodia peruigilemus. cum ipſo corpore, cum his ipſis membris, quæ gerimus, longa ſubeunda difficiliſque dimicatio: non modo id non recuſamus, ſed appetimus etiam atque depoſcimus. Nam ſi hæc ſuſtinere ac perferre viribus non valemus, quę tametſi moleſta ſunt, multis tamen diuinitus præbitis ſolatiis, & illius vitæ beatæ ſpe leniuntur ac mitigantur: poterimus æternas flammas, poterimus cruciatus innumerabiles & exquiſitos in ſumma deſperatione rerum omniũ ſuſtinere? eiicienda, eiicienda ſane hæc mollicies animi, excutienda ſocordia, omnis illa vetus negligentia procul hinc, procul repellenda & fuganda eſt: quãquam enim ſemper fuerat in omnibus rebus acris & impigra: tamen, vt homines diuini ſolent, ſe deſidem & inertem fuiſſe arbitrabatur. Itaque cùm iam apud Dionyſium regem eſſet, multáque ab eo caſtella magnumque comitatum accepiſſet, vt reginæ poſtulabat dignitas; ſingularem quandam & admirabilem, & in

tanta

tanto faſtigio fortunæ fortaſſe in omni memoria inauditam ſectam rationémque vitæ ſecuta eſt. Audite me, audite, vt humanitas veſtra flagitat reíque præſtantia, viri ornatiſſimi: nunquam, audeo dicere, nunquam vos audiuiſſe pœnitebit. ſi enim in primis virtutis rudimentis, & tanquam incunabulis, & in ætatis illo quaſi tyrocinio & diſciplina puerili, admiratione tanta tenebamini: quamnam in ipſa virtute, & tanquam militia medióque certamine futuram admirabilitatem iudicatis? ſingulis diebus preces ad omnes horas, Pontificum inſtitutis comprobatas, ſeptémque Pſalmos mira quadam religione recitabat: adiiciebat ſollemnes S. Mariæ precationes & exequiarum: proſequebatur præterea multorum Sanctorum memoriam, quorum ſanctitatem maiore quadam colebat pietate: veniebat in ſacellum, quod mirifice ſemper habuit ornatum: intererat rei diuinę ſtudioſiſſime ac veſpertinis precationibus: reliquum omne diei tempus in opere partim faciundo, partim imperando, conſtituendáque re domeſtica ponebat. Nonne iam omnium ſacrarum virginum pietatem & religionem videtur eſſe conſecuta? quid enim vos, quid aliud agitis religioſiſſimæ virgines, quæ circumſeptę parietibus, incluſæ liberali cuſtodia, ſponte veſtra, corpore atque animo viuitis ſoli Deo mancipatæ? vos, inquam, quid aliud agitis, niſi aſſidue precamini, laudes Sanctorum celebratis, adeſtis rei diuinæ, ſemper aut in iis, quæ pertinent ad pietatem, aut in aliquo labore corporis eſtis occupatæ? Hæc Eliſabetha regina faciebat, hoc etiam admirabilior, quam vos, quòd tam diſſimili conditione nata, tam ſimilem ac propè parem arripuit vitæ veſtræ diſciplinam. Sed non his modici finibus, neque his tam anguſtis regionibus, eius animi religio circumſcripta tenebatur: neque tam diuinam feminam ceterarū pietatem aſſequi ſatis erat, vincere etiam ac ſupe[...] ...e oportebat. Quid? eſt in hoc genere virtutis antiqua v...a...

quo religio cuiuſque progredi poſſit? ſtudium Eliſabethæ ſingulare, nouam rationem aliquam excogitabit. Nam ſi illæ rei diuinæ adſunt, hæc id faciet, quod ipſæ facere, ſi maxime cupiant, nullo modo poſſint. Quæ omnium erat, excepto rege, dignitate princeps, genere nobiliſſima, iure atque imperio regina, in cuius conſpectu ſtabant aperto capite viri clariſſimi, qua cum nemo, niſi flexo genu & ſubmiſſo loquebatur, hæc, vbi ſacerdos, recitato ſymbolo fidei conſtiterat in gradibus aræ, corpore quidem erecta, ſed mente atque animo tremés accedebat, procumbebat ad eius pedes in genua, manum exoſculabatur, offerebat pro tempore dieque tantum. O animum vere magnum & excelſum, ô diuini numinis nunquam auditam reuerentiam: ô pietatem egregiam, & his miſeris reip. Chriſtianæ temporibus inuſitatam. Quotus enim quiſque non de regibus dico, non deiis, qui ceteris excellunt dignitate & imperio, non de nobilibus, qui natalium claritatem oratione magnifica, maiorumque facta iactant: ſed de iis, qui numerum aliquem & locum obtinere volunt: quotus quiſque reperietur, qui hoc facere audeat? accedunt iam ex omnibus templi partibus viri gregatim, ac feminæ: verum de media plebe, de medio opificum gregibus, de numero eorum, qui propter opum tenuitatem in obſcuro ſunt: ſi qui adſunt elegantius paulo culti, ſi qui maioris pretij, quam reliqua multitudo volunt videri, illi ſedent, vt ante faciebant: alienum id à ſua grauitate exiſtimantes: illos pios eſſe religioniſque colentes pudet. Ita iam antiquiſſimus ille mos Eccleſiæ, quem maiores ſanctiſſime ſemper coluerunt, repudiatus à ſummis, ſpretus à mediocribus, in ea quam dixi, humilitate & obſcuritate conſedit: multis vero locis, hominum inſolentia penitus ſublatus è medio & extinctus eſt. At Eliſabetha regina nihil ſe dignius putabat, quam quod ferebat conſuetudo ſacrorum, quod ipſa religio præſcribebat, nec vero ſe tum reginam, ſed feminam mor-

talem eſſe; nec ſacerdotem hominem, ſed Chriſtũ, cuius tum perſonam ſuſtineret, toto pectore cogitabat. Magna profecto laus, & omnium gẽtium prædicatione digna. ſed multo longius progreſſa eſt Eliſabethę religio. Nã, qui ſe Deo totos deuouerunt, non ſolum in aſſiduis precibus ſunt & celebritate ſacrorum occupati: detrahunt, quantum poſſunt, de cibo, & exiguo victu paſcunt corpus; ſed reſtinguunt cupiditatum ardorem, affligunt membrorum vires, diuinum illum mentis impetum ad rerum cœleſtium contemplationem erigunt. Id ſi ad comparandas virtutes Chriſtianę vitæ multum valet, ei certe prætereundum non erat, quæ tanto ad vitam honeſtam ſtudio inflammata raperetur. Nemini veſtrum latere arbitror, quanta ciborum exquiſitiſſimorum varietate menſæ regum extruantur; quanti apparatus, quæ conditiones adhibeantur. quorum ſalute cum publica ſalus ciuitatum regnorúmque contineatur, merito illi quidem ac iure optimo, ne tam graue vulnus afferant immatura morte ſuis omnibus, corpus curant & valetudinẽ tuentur diligenter. ne hoc quidẽ rationis habuit ſanctiſſima Eliſabetha, quod non minus honeſte quam ceteri, poterat habere: ſed cum id ab omnibus illis diuinis hominibus factitatum videret, vt illam beſtiam immanitate ac diritate teterrimam perdomaret, quæ multis exitium & peſtem intuliſſet, vt eius frangeret impetum, furorem frenaret, rabiem coërceret: omnibus diebus aduentus, totóque quadragenario ieiunio, & S. Mariæ peruigiliis & Apoſtolorũ, non ſolum à carnibus ceteriſque vetitis epulis abſtinebat; non erat communi continentiæ more contenta, omnes cibos lautiores remouebat, nihil adhibebat obſonij, pane tantum & aqua vitam ægre tolerabat. Video vos hæc magna ducere, viri ornatiſſimi, video vultus omnium admiratione quadam tacita defixos: ne tantopere miremini, parua hæc, parua in B. Eliſabetha ſunt, idem à die natali S. Ioannis Baptiſtæ, vſque in ante-

E 2 diem

diem duodeuigeſimum Kalen. Septembris, qui dies eſt religione publica Virginis Mariæ conſecratus, idem ab eo die rurſus, vſque ad diem tertium Kalend. Octobris, qui dies eſt Archangelo Michaeli ſacer. idem diebus Veneris & Saturni faciebat; idē multis aliis diebus, quos ipſa priuata quadam religione, propter certorum Sanctorū merita ſolebat obſeruare; extra hæc ſtata, definitáque anni tempora, tribus hebdomadæ cuiuſque diebus à cibo ſe continebat. & in hac tam aſpera auſteráque vitę diſciplina, nulla triſtitia, nulla frontis contractio, nullum ſupercilium, nullus horror, incredibilis quędam inerat humanitas & comitas. ô cōmemorabilis abſtinentia, ô inſtituta ſalutaria, ô femina non iam mulierum illuſtrium, ſed ſummorum virorū laudibus, & diuino quodam genere verborum prædicanda. quātulam vobis anni partem vacuam ab inedia & labore videtur eſſe voluiſſe? quot dies nos in molliſſimo victu, & in omni corporis indulgentia conſumimus, tot illa, fortaſſis etiam plures ad id affligendum & ſubigendum conferebat, vix totidem eius viribus reficiendis impertiebat, quot nos modicæ tribuimus cibi continentiæ. quibus rebus frenauit animi laſciuientis petulantiam, extinxit incendium cupiditatis, & vitioſum omnium compeſcuit appetitiones contra rationē incitatas vehementius, omnes turbulentos motus, & quaſi titillationes voluptatum repreſſit, ſedatúſque fluctibus perturbationum, ea tranquillitate integritatéque mentis fuit & corporis, ea moderatione cōſilij, ea iniuriarum patientia; non vt animum aſſidua commentatione ſeuocatum & abductum à ſocietate corporis habere, ſed vt ipſum corpus in mentis vim & naturā plane mutatum & conuerſum eſſe videretur. Vnum tantum factum vobis commemorabo, in quo mihi videtur omnis illa mentis elucere diuinitas: an me fallat meus animus vos ipſi exiſtimare volo: me, quęſo, diligenter attēdite. Rex communi ætatis illius errore, paulum

ſuum deflexit de recta regione,ſpretáque regina deuin-ctus aliarum conſuetudine tenebatur: perferebatur res ad eam.ipſa ſe audire diſſimulabat,dolebat quidem ve-hementer & angebatur contẽni diuina & humana iu-ra, deliniri virum ac pellici à non caſtis mulierculis, ruere ad interitum voluntarium; ſed cõmunis ille do-lor muliebris penitus in tantis iniuriis viri refrixerat. Heri multam ille veſtem pretioſam,hodie muræ nulas aureas egregie factas illis muneri miſit. Eliſabetha li-brum de rebus præclaris conſcriptũ ſumebat in manus, euoluebat,lectitabat. modo filiolus ei natus nuntiaba-tur pulchellus, vt aiunt, puer & elegans. illa matronas & puellas ad opus faciendum hortabatur. Hoccine eſt humanum factum? hoccine officium mariti? hoc tibi reginę potentiſſimæ ferendum? non agitanda res?non in tanta indignitate vociferandum? non ſupplicia, non mors abiectiſſimis mulierculis intentanda? regina vo-ces tumultuantium feminarum contemnens,multa de Deo cum ſuis,multa de rebus cœleſtibus ſermocinaba-tur. ô mentis altitudo,ô grauitas morum, ô rectæ atque perfectæ rationis conſtantia.non ætas temerariam,non iniuriæ magnitudo impatientem, non amplitudo di-gnitatis,& potentia effrenatam faciebat.Feminæ tenues obſcuro loco natæ, quam ſagaciter hæc omnia veſti-giis odorantur? quam patentes habent aures omnium ſermonibus & calumniis? quam acriter contendunt oculorum aciem & animi cogitationem? omnia lu-ſtrant, omnes rumorum ventos aucupantur, ingerunt ſe atque intrudunt, nihil non explorant, nullam non commouent ſuſpicionem. ſi quid à viro commiſſum eſt; inuolant in oculos inflammatæ dolore, ſpumas agunt in ore, ſtillant oculi lacrymis, ardet vultus at-que oculi, pectus æſtuat iracundia: domi vociferãtur, apud vicinos maledicunt, intus bellum habent indi-ctum miſero marito,iurgantur,iactant conuicia, petu-lantiſſima lingua conſectantur, foris omnia effutiunt,

continere ſe in illo dolore nullo modo poſſunt. Si qua vero potentia eſt, ſi quæ opes, ſi quæ cognatorum & amicorum copiæ, ſi qua nobilitatis opinio, Deum immortalem, qui motus, quæ turbæ fiunt, quæ tragœdiæ? ciuitatem omnem perturbant, cœlo terram miſcent, terra cœlum, excitant quotidianis querimoniis neceſſariorum in virum odia, incendunt animos amicorum, gladios propinquorum acuunt, inſtruunt intra mœnia, penéque intra parietes domeſticos armatas acies, ipſæ tanquam furiæ inter vtramque mediæ verſantur. hinc ſuorum iram ad iniuriam vlciſcendam inflammant, inde aliorum ad vim propulſandam animos impellunt. Vnde diuortia, vnde inimicitiæ primariorum hominũ, vnde diſcordiæ ciuiles ſæpe tãtæ, vt niſi ſanguine multorum obruantur, nullis manſuetudinis æquitatíſque remediis leniri ac mitigari queant. ſi nullus eſt in opibus & factione modus, ſi abeſt impotentis animi effrenatio, alienos quidem ignaros ſui doloris eſſe patiuntur, ſed in parentum fratrúmque manibus & gremio, mœrore & lacrymis conſeneſcunt. Quàm diſſimilis, quàm aliena fuit ab hac leuitate ſanctiſſima regina, tua ratio atque via? nulli tumultus, nullæ ſeditiones, nulla diſſidia, nullæ querimoniæ, ne ſermones quidem eorum ſuſtinebas æquo animo, qui gratiam aliquam à te perferendis omnibus inire cupiebant. quod ſi nihil aliud feciſſet viri ornatiſſimi, iam omnium tolerantiã, iam omnium moderationem, iam omnium ſapientiam infinitis partibus vicerát. non eo fuit Eliſabethæ grauitas contenta: deducãtur, inquit, pueri ſuſcepti domum, hic hic ante noſtros oculos verſentur, & quorum conſpectum ferre ceteræ non poſſunt, quos amandari procùl à domo, procul ab vrbe imperant, quos hoſtiliter oderunt, hos nos diligenter educemus, hos liberalem in modum inſtituamus, hos materna beneuolentia tueamur, his victum veſtitúmque benigne præbeamus. Itaque dabat eis pædagogos & cuſtodes, viros

inte-

integros & induſtrios, eosque multis beneficiis amplificabat, eorum dignitatem omnibus opibus, omni ſtudio, omni diligentia defendebat. ſtupet profecto animus admiratione tantæ rei, oratio ipſa tanquam inſolita luce perculſa hæret: verba me tantæ virtuti paria deficiunt. ſed age videamus extrema, videamus exitum. Nam cum reginæ modeſtia videatur incredibilis; multo tamen eſt illud maius & admirabilius, quod perfecit. Non potuit Rex tantam patientiam manſuetudinémque perferre, & qui iurgia, lites, clamores, ferrum denique & arma facile forte contemſiſſet, is excelſi animi præſtantiam miratus, & illam in hac mortalitate noſtra, & in his humanę vitę fluctibus & procellis inuſitatam tranquillitatem, confirmat ipſe ſeſe, expedit mentem ex illis laqueis, quibus conſtricta tenebatur, & quę ratione antea non perſpexerat, ea non importunis querimoniis permotus, ſed admonitionibus tacitis modeſtiæ victus, abiicit, reuocat ſe ab omni cupiditate, reliquam omnem vitam caſte atque integre traducit. Et miramur anteponi ceteris, quæ ſtudio Chriſtianæ religionis, & inſolito quodam ardore animi, ſic fregit cupiditates, dolores vicit, metus ſuperauit, ſpes inanes repreſſit, vt non in terris mortalis inter mortales viuere, ſed in cœlo iam mortalis cum immortali Chriſto regnare ac triumphare videretur? illud nobis magis mirandum eſt, feminam ſexu fragilem, ætate inconſtantem, in omni rerum abundantia viuentem, & in illo ſtrepitu regiarum ædium, ac tumultu eum vitæ curſum tenere potuiſſe, à quo ſanctiſſimi viri quondam ne depellerentur, in deſertas ſolitudines, in antra ſe ac rupes abdiderũt. Quanquam hæc illis mira videri debẽt, quibus non omnia Eliſabethæ facta ſunt perſpecta: mihi quidem pro cetera eius vita, parua & exigua videntur. non enim humanam, ſed diuinam quandam vitæ rationem perſequuta eſt. nihil iam videtur ad illam religionem addi poſſe, & quidem merito videtur: cuius

enim vnquam in reginę pectore tam ardens fuit ſtudiū pietatis? cuius mens à rebus humanis euocata ad cœleſtium & diuinarum amoré tam inflammata ferebatur voluntate? verum ſecū ipſa contendit & certat, & cum omnes iam cultu ſuperarit, & illius ſupremę naturæ reuerentia, nunc hoc agit, vt ſe ipſa perpetuo ſuperet & vincat. atque vtinam, vt hęc magna & præclara ſunt, ita verbis illuſtrari, ante oculóſque veſtros cōſtitui vel exiguitas temporis tanta, vel infantia noſtra pateretur, vel vtrumque: ſed incidenda ſunt omnia, vt ad ea tandem aliquando veniamus, quæ veſtris mentibus atque animis cupimus eſſe penitus infixa. Quod honorati nunc in ſua repub. ciues facere recuſant, ne habeantur humiles & abiecti, hoc regina in illa maieſtate & potétia faciebat. Sępenumero de peccatis confitebatur apud ſacerdotem, ſtatis temporibus ſacrum illum cœleſtéque pané corpus Chriſti Opt. Max. mirifico ſenſu quodam dolorum, quos ille noſtra cauſſa pertulit, ſumebat: non tam raro quam noſtra, vt quidam volunt, reuerétia, vt res ipſa indicat, iners & ſomniculoſa neglig étia conſueuit. Vbicunque cognouerat eſſe religioſiſſimum templum aliquod, adibat eo ſępe etiam pedibus, nec itineris labore, nec longinquitate locorum terrebatur. Diebus illis Iouis & Veneris, quibus vbique reprçſentatur ſanctiſſimis cęrimoniis mortis Chriſti memoria, ſumebat obſoletas viléſque veſtes, audiebat concionem, aderat diuinis myſteriis. Quis eorum dierum lacrymas? quis gemitus? quis ſingultus tacitos? quis cœlitus hauſtas cogitationes excellétis animi in illius dolore noctis poſſit oratione complecti? tum iis, quos inopiæ ſuæ pudere ſciret, ingentes pecuniæ diſtribuebantur: tum omnes vndique elephantia confectos, ceterosque mendicos conuocabat, quos, cum veſtitum ſingulis præbuiſſet, ornatos & hilares dimittebat: tum imperabat accerſiri feminas aliquot abſumptas elephantia, quibus illa Luſitaniæ regina, filia clariſſimi regis,

neptis.

neptis longe clarioris,mater vero maximi,pedes abluebat,deoſculabatur,abſtergebat linteo, & quas ceteri nō poterant videre, quin commouerentur & nauſearent, quarum ipſa tecta procul, vt aſpexiſſent, exhorreſcebāt, eas & tractare manibus & ore contingere non reformidabat. Quid reliquo anni tempore? quanta eius erat liberalitas & beneficentia? cum Conſtantino illo Magno,cum Theodoſiis, cum omnibus regibus & principibus, quorum eſt celebrata religio & bonitas, certare videbatur; quanquam, quonam hæc nomine appellem,neſcio: ſunt enim eiuſmodi, vt omnium virtutum dignitas,& pulchritudo, & ſplendor ſingulis videatur contineri.inuiſebat ægrotos ſæpenumero,accedebat ſine vlla reformidatione,manus imponebat,verbis conſolabatur,& vt requirebat cuiuſque morbus, ita quēque curari diligenter iubebat.Filias nobilium virorum vbi educauerat, dotatas dabat in matrimonium, aut in aliquo alio vitæ genere collocabat. Quis enumeret monachorum,& ſacrarum virginum cœnobia, quibus illa non in Luſitania modo, ſed etiam in finitimis regionibus, quæ ad victum ſuppeditarent veſtitumque, præbebat? quis commemoret quàm multas virgines in ſumma rerum omnium inopia periculoque dedecoris honeſtiſſime collocarit? quàm multas iam iam prope cadentes, & propter egeſtatem, omnem caſtimoniam abiicientes,ſuis opibus ſuſtentarit, & ex periculis impendentibus turpitudinis & infamiæ, largitate liberarit? quis egens & afflictus de iis,qui ſtipē oſtiatim cogunt,in eius ſe conſpectū dedit vnquā,quin aliquid abſtulerit? quē in magnis rei familiaris anguſtiis auxiliū à quoquam expetere vetentem non ſuis facultatibus ſuſtinebat,non in collocatione filiarum,adiuuabat? quod xenodochium,quod templum,quem pontem,quem aquæductū, quod opus aliud vel ad colēdam religionē, vel ad homines iuuandos vtile inchoatum vſquam vidit & rude, in quod non aliquid impenderit de ſuo?

audiſtis maximū cœnobium ędificatū eſſe prope Scalabim religioſis virginibus, quę S. Benedicti diſciplinā & inſtituta ſuſceperunt? cum à matrona quadam inchoatum accepiſſet, exædificauit Eliſabetha. accepiſtis in illo ipſo caſtello xenodochium ſatis amplum, & copioſum eſſe, vbi pueri à parentibus expoſiti educentur? vbi prolixe ſubleuetur egeſtas ægrotorum? Martinus quidem Ægidianus Epiſcopus prima fundamenta iecit: ad culmen perduxit, ornauit, præceptis inſtituit Eliſabetha. Gaudetis hic in huius vrbis conſpectu, in ripa fluminis, auguſtiſſimum Claræ templum, & ſacrarum virginum religioſiſſimas ædes eſſe collocatas? collocauit Eliſabetha. quid plura? omnia quæ in iis locis, quæ ſanctiſſima regina monumenta ſuæ benignitatis & religionis eſſe voluit, pie, religioſe, ſeuere, grauiter, caſte, liberaliter, humaniter aliquando facta ſunt (at quàm multa facta ſunt!) omnia, inquam, ſi recte ratiocinabimur, vni accepta referemus Eliſabethę. Quę eius facta tam multa, tam varia, tam inſignia, quàm accepta fuerint illi principi ac parenti Deo, multę res mirabiles, diuinitus ab ea factę declarant: ſed eas non exponam vobis in præſentia, viri ornatiſſimi, non committam, vt hac veſtra tanta in audiendo patientia videar abuti. nam neque vobis illas ignotas eſſe arbitror, neque vehementer in vita Sanctorum atque factis admirandas. ſunt illi Dei Opt. Max. filij, Chriſti ſeruatoris & ſocij & fratres, hæredes illius regni ſempiterni, Eccleſię duces atque ſigniferi, principes huius noſtræ militiæ cœleſtis, dęmonibus horribiles, hominibus admirabiles, cari cœleſtibus, ipſi illi mundi fabricatori Deo grati & iucundi: ſunt terrarum præſidia, gloria populorum omnium, quaſi ſtellæ quędam & lumina generis humani. incedunt veſtibus attritis, ſæpe ſeminudi, ſine vllo ornamento, ſine vlla venuſtate; contemnuntur, iactantur, omnium improborum irriſione luduntur: ſed ipſorum ornatum animi, virtuteſque diuinas

uinas cœlum miratur, omnes boni defixi contuentur, omnia muta & inanima prædicare geſtiunt: infimi ac deſpicatiſſimi mortalium habentur: ſed his permiſſa eſt ab illo cœleſti parente rerum omnium maximarum & admirabilium poteſtas. quorum ſi præſtantiam videremus animo, ſi nobilitatem, ſi diuinitatem illam intueremur, ſi perrupto hoc habitu atque hac corporis figura, noſtrę mentis acies ad illa magna & incredibilia bona penetraret, & munera, quę à ſummo rerum moderatore Deo acceperunt, omnes iſtos quorũ inceſſum ipſum geſtusque miramur, quos auro, argento, gemmis, bombycinis veſtibus, & omni concinnitate depictos, vix humi cernimus figere veſtigia, quorum vertices pulſare, manus conuellere, ipſi equi ferocitate ſua cœlum expugnare velle videntur, qui tanquam vnguẽtariæ tabernę circumferunt ſuauitatẽ odorum omniũ; tanquam oblitos cœno deluderemus, & omnium regum maieſtatem & potentiam prę iis, vehementer putaremus eſſe deridendam. depellunt imperio grauiſſimos quoſque morbos, mortuos reuocant ad vitam, ſedant tempeſtates, montes transferunt, fluuiorum curſus retardant, beſtiarum feritatem perdomant, venena ſerpentium extinguunt, omnia denique tanquã ipſius naturę domini ad arbitrium ſuum moderantur & flectunt. Hic quid dicam, oſculo purgatum eſſe cancrũ inſanabilem? quid narrem cuiuſdam mendici caput à ianitore reginæ, grauiſſime fuſte vulneratum, cum appoſuiſſet album oui, ſubito ſanum & integrum eſſe factum, obducta cicatrice? quid commemorem cuidã puellę, quę cæca nata eſſet, impoſitis manibus aſpectum eſſe reſtitutum? quid illos colligam, quos illa precibus adhibitis, grauiſſimorum morborum moleſtia periculoque liberarit? Non ego miror ſine medicina ſanatos eſſe quoſdam Eliſabethæ ſanctitate; ſed vbi virtus illa verſaretur, quæ tantam à Deo gratiam iniiſſet, ibi vim vllam morbi dominari potuiſſe; hoc vero moſtrum &

por-

portentum eſſe duco. itaque miſſa faciam hæc omnia in præſentia, in quibus mirum in modum ſe mea iactare poſſet oratio. Veniam ad illud, quod neſcio an ſplēdore ſuo ceterarum rerum gloriam obſcuret & obruat, vt etiam ſi maximæ ſint, tamen non appareant, & in id tanquam in ſolis radios incurrant: quo vobis expoſito, vt ipſius magnitudo, & temporis patientur anguſtiæ, ſimul à nobis erit peroratum. A vobis peto, viri ornatiſſimi, vt eius laudes, cuius in hac vrbe, et in omnibus Luſitaniæ partibus, liberalitatis, religionis, ſanctitatis videmus impreſſa veſtigia: quam omnes ciuitates patronam & vindicem, omnes oræ terrarum ornamentum, ipſum cœlum decus atque lumen ſuum eſſe confitetur & prædicat, æquis & attentis animis audiatis. Si quam ex oratione noſtra atque ex hoc tanto calore moleſtiam cepiſtis, extenuet eam huiuſce diei celebritas, diluant ſingularia S. Eliſabethæ merita, præſtantia rerum earum, quas commemorabimus, depellat. Quis non admiratur quę dicta ſunt? quis non tam magna ducit & tam illuſtria, vt ea nullius hominis factis, quãuis maximis, poſtponantur? mihi vero ceteras res ab ea geſtas cum hac conferenti perquam leuia videri ſolēt. nam præclaram habere ad virtutem indolem, ſtudia puerilia negligere, magno rerum diuinarum amore flagrare, inedia fameque frangere effrenatas appetitiones, liberalitate, modeſtia, ſubmiſſione animi, ceteriſque virtutibus & multis rebus florere ſupra conſuetudinē, ſupra naturam, ſupra mortalitatem; magnum quidem, magnum & commemorabile videtur: ſed contemnere tuam quietem, & corporis & animi otiū abiicere, vitæ tranquillitatem, ad quam omnes labores & vigiliæ referuntur, repudiare, vt alios pacifices, mentes eorum omni modo flectere, adducere quo velis, omnes ad id machinationes & artes adhibere; id demum magni viri, & præcellentis eſſe iudico. At vero S. Eliſabetha, quod non niſi ſummi viri faciunt; quid dico ſummos? quod

quod vix vlli viri faciunt, quod omnes propter moleſtiam & laborem, offenſionesque declinant, id arripuit, id tenuit, in eo quam diu vixit, acerrimo ſtudio, ſumma contentione virium & animi verſata eſt. Vt in facinoroſorum cauſſis prudentiam ſummam, ſic in calamitate miſerorum ſingularem adhibebat diligentiam: nec pro ſalute vnquam eorum, quos ſua ſcelera rapiebant ad ſupplicium, deprecabatur; & vbi in aliquem rex incitatus erat vehementius, maleuolorum ſermonibus & calumniis, in eo ſummopere elaborabat, vt innocentia cognita calamitoſi hominis, ad humanitatem & clementiam ex illa vehementiore animi concitatione traduceretur. Inſederat in eius memoria ille à Chriſto ſeruatore habitus, in extremo vitæ tẽpore de amore hominum & beneuolentia ſermo: hanc in eius vita, hanc in moribus omnium Sanctorum, atque factis enituiſſe maxime cognorat: eandem ſibi viam ingrediẽdam eſſe arbitrata eſt: non ſolũ, vt ipſa omnes homines amore ſummo complecteretur: ſed etiam vt aliorũ animos occupatos & efferatos odio, ad manſuetudinẽ beneuolentiamq. deduceret. ſi quos in Luſitania, ſi quos extra Luſitaniam inimicitias exercere perferebatur; vel ipſa grauiſſime ad eos placandos & acerrime incumbebat, vel totum illis negotium diligentiſſime mandabat, quos ad id conficiendum maxime putaret idoneos. Cognoſcebantur cauſſæ diſſidij, componebantur ex æquo & bono res: ſi alteri de iniuriis, quas alteris intuliſſent, ſatisfacere nequirent; regina de ſuo, quantum opus eſſet, tribuebat: ita qui fuerant hominũ ante perfidia diſtracti, auctoritate ſanctitateque Eliſabethæ, in concordiam reducebantur Nulla res ei tam grata poterat accidere, nec tam iucunda, quam eorum reconciliatam gratiam videre, conglutinatam amicitiam, animos conſentientes atque conflatos, quos antea ſimultates implacabiles et inexpiabiles diſtraxiſsẽt. Animaduertite obſecro ſanctiſſimæ reginæ in cõponenda gratia

dili-

diligentiam, audite ſapientiam, cognoſcite magnitudinem animi atque conſtantiam. Alphonſus princeps à rege fratre ſuo, magno totius Luſitaniæ motu, diſſidebat: iam res ad arma ſpectabat: iam vici aliquot à Dionyſio bello capti erant, magna regno calamitas imminere videbatur. Non latebat Eliſabetham, quanto Luſitaniæ totius malo decertaretur. Itaque multos Pontifices ad tantam peſtem extinguendam excitauit, & ipſa, quantum animo conniti potuit & contendere, tantum fecit; vt ex illa tam turbulenta tempeſtate belli, ſerena lux & tranquilla pacis oriretur. Rex dedit fratri veniā: Alphonſus, vt obtemperaret regi, cum ab eo vicos aliquot accepiſſet, adductus eſt: regina, vt hæc obtineret, Sintram quam acceperat à Dionyſio, reddere non dubitauit. Nihil dico quid omnes boni conſecuti ſint, nihil quid vos, nihil quid omnes Luſitaniæ ciuitates; non amplificabo verbis impendentes omnibus clades, nec à vobis contendam, viri ornatiſſimi, ſi magnas illas & luctuoſas iudicatis; vt eius virtutem exiſtimetis ſingularem, per quam fuerunt à publica ſalute depulſæ: ſunt enim alia multo maiora, quæ nos iam dudum ad ſe vocant, nec in his patiuntur orationem noſtram commorari. Ferdinandus Caſtellæ Rex, huius lectiſſimę reginę gener, & eiuſdem frater Iacobus Rex Aragoniæ, de Murciano regno, quod Ferdinandus per ſummam iniuriam ereptum ſibi eſſe querebatur, vehementer inter ſe contendebant. Interea Saraceni, quorum opes etiam tum in Hiſpania pluſquam modicę erant, confirmatis per occaſionem viribus, ad ſpem aliquam recuperandi vrbes & amiſſa regna ſuperioribus annis erigebantur. quod cum ad Eliſabethæ perueniſſet aures, pro eo ac debuit, grauiter & moleſte ferens, aſſidue deplorare incommoda chriſtiani populi; de die de nocte Deo Opt. Max. pro eius incolumitate ſupplicare; cum Rege, cum Pontificibus, cum omnibus, quorum aliqua erat auctoritas & conſilium, de pace colloqui; crebros ad

vtrum-

vtrumque nuncios, literas crebriores mittere; nihil nõ tentare & facere, quod ad tam graues offenſiones leniendas pertineret. perfecit tandẽ vt arbitrum caperent Dionyſium, amboque pariter profecti, vſque in Aragoniam Turriaſionem peruenerunt. Ibi venientibus præſto ſunt Iacobus & Ferdinandus Reges, exponunt ſuam quiſque regi cauſſam: audit ille diligenter pro ſe quemque dicentem, eo diſceptante, ſine tumultu, ſine ferro, ſine ſanguine ciuium dirimuntur controuerſiæ. diſceditur ex ea vrbe, ſic animatis omnibus, vt ad communem perniciem ex Hiſpaniæ finibus penitus eiiciẽdam & exterminandam auxilia mutua pollicerentur & offerrent. O felices terrarum oræ, in quas tua, ſanctiſſima regina, virtus delata eſt. ô beatæ gentes atque nationes, quæ tuum ſingularem in omnibus rebus modum & conſtantiam videre potuerunt. Luſitaniam vniuerſam ardentem inteſtino bello, induſtria & diligentia tua iam ante ſeruaras. nunc omnem Hiſpaniam ex faucibus teterrimorum hoſtium eripuiſti, qui iam omnes vrbes, iam omnia regna ſpe ac cogitatione deuorarant. obligaras antea tibi maximo quietis & tranquillitatis beneficio tuos, nunc non tibi modo, ſed etiã tuis omnes Hiſpaniæ populos ſalutis conſeruatæ munere deuinxiſti. Iam ex Aragonia redierãt, iam Alphõſus vtriuſque filius, ad quem hæreditarium perueniebat Luſitaniæ regnum, cum vxore Conimbricæ, quæ fuerat ei à patre attributa, conſederat, cum iuuenili quodam ardore filius cum patre graues inimicitias gerebat. Rex quorundam hortatu & impulſu, qui peſſime regni hæredem oderant, & per patrem, quia per ſe non poterant, circumuenire conabantur, eum Sintræ opprimere, quo tum forte venerat, omni ope contẽdit: ſed illum Eliſabetha ſua diligentia liberauit, vel dicam verius, ſanctitate. Conſeruato iam & erepto imperat, vt regem obſeruet & colat, eique tanquam domino ſit in omnibus rebus obnoxius. Tum vero eius auctores

con-

conſilij occulte fremere, amiſſam eſſe tam præclaram occaſionem explendi odij, vehementer indignari, plus vnius induſtriam feminę ad ſalutem Alphonſi, quam ad perniciem, omnium fraudes valuiſſe. Non eſt, non eſt inquiunt, quod ſperes rex potentiſſime, te, ſalua & incolumi regina, iuſtas ac debitas pœnas à turbulento filio repetere poſſe: quamdiu illa regiam obtinebit dignitaté, recident ad nihilum omnes tui conatus, quidquid fueris exorſus retexetur. Omni dignitate ſpoliata, vicis & caſtellis ereptis, amandetur aliquo, vbi in cuſtodia libera teneatur: ſic & ius patrium & regiam auctoritatem retinebis, & integrum erit vbi voles ac liberum, ſupplicio iuuenilem audaciam coërcere. Ardebat adhuc recenti dolore regis animus, probat conſilium, Eliſabetham Ierabicam relegat, quidquid nubenti datum erat, aufert, imperat, ne eo caſtello digrediatur, neue longius euagetur. Illa non circumueniri ſe conſiliis improborum vociferatur, non ad generum ſuum Ferdinandum regem, non ad Iacobum fratrem, qui tum Aragoniorum regnum obtinebat, ſe ſcripturam minitatur, non cunctatur, non tergiuerſatur, non recuſat, paret innocentiſſima regina ſubirati regis imperio: quidquid habebat meliore animo, quam acceperat, remittit. Peragrauit ſubito fama Luſitaniæ fines, reginam captæ ſimilem, nudatã omnibus ornamẽtis dignitatis, Ierabicæ cuſtodiri: inuadit mœror hominum mentes, veteres eius clientes, quique caſtellis præerant viri ſtrenui atque impigri, hoc repentino tam indignę calamitatis permoti nuncio, aduolant Ierabicam, adeunt Eliſabetham, moderatius multo quam homines exiſtimabant, & quam credi poteſt, hæc incommoda ferentem. Ac principio quidem vocem vis doloris & magnitudo ſupprimebat: vbi ſeſe confirmarunt; multo, inquiunt, maluiſſemus, maxima & humaniſſima regina, florentibus rebus tuis, quam afflictis & perditis, ſtudiũ erga te fidémque noſtram declarare. ſed quoniam res

ita fert, dabimus operam, ne tibi vnquam in vllo certamine defuiſſe videamur. Non eſt ferẽdum, inuidis homunculis eſſe ludibrio tuam innocentiam, & plus apud regem quorundam fraudes, quam ſanctiſſima iura nuptiarum, & vxoris lectiſſimę probitatem poſſe: nõ eſt ferendum, te quaſi in carcerem & vincula, ſic in hoc caſtellum detruſam eſſe, quam paulo ante dominam reginámque noſtram prædicantes, in ampliſſimo dignitatis gradu videbamus collocatam. In animo eſt tuum ius, quando aliter obtineri non poteſt, armis tueri: patent tibi vici, patent caſtella tua (tua enim ſemper appellabimus, quamdiu te viuam intuebimur) eo nobiſcum vna te recipe, iam faciemus intelligant aduerſarij tui, non vni fœminæ, quamuis nobiliſſimæ fuiſſe, ſed viris & vniuerſæ Luſitaniæ tantam ignominiam inuſtam. Hic quid fuit Eliſabethæ faciendum? Prætermitti debuit tam præclara retinendi iuris occaſio? Venerat illa peregre, reliquerat patriam & auita regna, propinquos & neceſſarios deſeruerat, nupſerat in ampliſſimam familiam Luſitaniæ regum, vixerat cum rege coniunctiſſime, fuerat incredibili modeſtia & patientia, in grauiſſimis matrimonij iniuriis perferendis, nihil vnquam contra ius faſq. fecerat, ne ſuſpicio quidem vlla delicti perferebatur, tantum patris gladios, ſi minus ſceleratos ac nefarios, certe parum pios repulerat ab adoleſcentis filij ceruicibus, denique remp. Luſitanam conſeruarat. Quid enim, quid te futurum fuiſſet, ô ſemper felix, proximis annis Ioannis auſpiciis maxime florẽs, nunc eiuſdem obitu mœrens & afflicta Luſitania, nocte illa fauſta vniuerſis ciuitatibus, vni reginæ, vt quidem homines opinantur, calamitoſa, & funeſta, reuera multo huic feliciore quam ceteris, cum Dionyſius interclusis itineribus, inflammatus animi dolore, ſeptus copiis armatorũ Lumeari profectus, inſcia regina, Sintrã incredibili celeritate cõtẽdit? ſi tũ quod parabatur perfici vllo modo potuiſſet, quãto in ſqualore & ſordib⁹ iacuiſſes?

quanto mœrore atque luctu fuiſſent omnia confecta? vna fortaſſe nox tibi tenebras attuliſſet ſempiternas, niſi ſingularis Eliſabethæ diligentia ſubueniſſet. ob hoc tantum beneficium collatũ in omnem Luſitaniã amiſerat omnia dignitatis ornamenta; iure illa repeti poſſe videbãtur: aderãt multi defenſores, vltro ſe offerebãt, eos ex animo loqui ſatis apparebat. potuit illa recuſare? potuit ſuorum orationẽ & preces repudiare? ſecuta eſt ſcilicet de nocte propugnatores ſuos, ſatellitum occulte comparata manu, contulit ſe in aliquod munitiſſimum caſtellum, vocauit populos ad arma, niſi quæ ſibi fuiſſent per iniuriam erepta redderentur; ferro, flamma vaſtitatem inferendam eſſe Luſitaniæ minata eſt. ô eximia mentis conſtantia, ô animi diuina tranquillitas, ô modus in omnibus rebus ſingularis. Non iniuriæ memoria refricata potuit accendi, non ſuorum ſtudiis adduci, non verbis magnificis ad diſcordiam impelli, vt nihil mirandum eſſe videatur illam concordiæ parentem, altricem amoris ac beneuolentiæ, pacis magiſtram, in quaſcunque terras delata eſſet, tanquam ſerenitatem aliquam diuinitus demiſſam, omnes fluctus ſeditionũ & tempeſtates compreſſiſſe. Grata mihi eſt, inquit, viri ſtrenuiſſimi, veſtra fides & beneuolentia: ſed doleo vos opinione officij, tam grauiter errare. me vero vehementer hic incluſam eſſe delectat, neque vnquã cuius ſuſceperim diſciplinam, obliuiſcar. Chriſtus ſeruator hominum tam multa dictu grauia, perpeſſũ aſpera tulit ęquo animo, neque ſuppliciorum indignitatem queſtus eſt: nos homunculi nullius pretij ne tantulam quidem iniuriam perferemus? rex mihi quod dederat, abſtulit, & ego ablatum eſſe gaudeo, & ille ſi commodum videbitur, reddet quod ademit. Non iſta ſunt ornamenta mea, quæ vos putatis, nec rebus iſtis dignitas reginæ Chriſtianæ continetur: alia ſunt longe potiora, quæ an ego ſim adepta, neſcio: illud tamen certo ſcio, ſi quid conſecuta ſum, id nullis mihi viribus eripi, ne in

ſumma quidem calamitate poſſe. Quare, ſi beneficio regis antea vos eratis mihi dicto audientes, quam mihi ſemper eius voluntate, fidem præſtitiſtis, eandem nunc mea regi veſtro præſtate. mihi multo eſt ſatius, iniurias perferendo, quam vlciſcendo propulſare: neque committam, vt innocentes multi mea cauſſa, fortunis euertantur, ferro trucidentur, omnia indigna patiantur. hæc Eliſabethæ patientia tanta, quæ gloriam ipſi peperit immortalem, magnum ignaris hominibus dolorem afferebat. Inſtare, vrgere, ſi bellum ipſa cum rege ſuſcipere nollet, ſi rebus gerendis intereſſe grauaretur, permitteret ſibi gerendi poteſtatem; ita futurum vt citius in priſtinum ſtatum reſtitueretur. Illa diſertiſſimis verbis imperat, ne quid nouarum rerum moliantur, ne quietum ſtatum Luſitaniæ perturbent, neue faciant de capiendis armis verbum vllum, & acrius oratione caſtigatos dimittit. Interea omnes vndique ſanctitate vitæ nobiles mulieres Ierabricam conuocabat, ſumma cibi continentia viuebat, ad illum numerum dierum, quibus à cibo abſtinere ſolitã eſſe diximus, plures hebdomadæ cuiusque dies addebat, omne otium in contemplatione rerum diuinarum collocabat. O excellens & diuina vis patientię. ô præſtantiſſima dignitas & pulchritudo virtutis, quæ nullis hominum fraudibus vinci, nullis calumniarum tenebris obſcurari & effundi poteſt. & vbi videtur eſſe obruta, robuſtior emergit è medijs malis & pulchrior, & admiratione ſui flectit etiam obſtinatas hominum voluntates. Poſtquã Dionyſius illam admirabilem æquitatem animi cognouit, incipit eum pœnitere facti, reginam illo tanquam exſilio ſolutam Vlyſſipponem ad ſe reuocari iubet, & in illis ſuis & ſuperiorum reginarum ſedibus verſari. Sed illa pluſquam ciuilis diſſenſionis calamitoſa peſtis, magis in dies ac magis inualeſcebat. Rex Conimbricam obſidet, quæ iam tum erat in filij poteſtate, vaſtantur agri, multi cæduntur, oppidani rerum inopia fatigan-

tur. Quod ſimul atque Eliſabethæ renunciatum eſt, Conimbricam magnis itineribus contēdit, modo cum rege, modo cum filio de pace loquitur, impetrat vt obſidione relicta, Dionyſius Leriam concedat, eoq̄ Alphōſus veniat ſalutandi patris & videndi gratia, eumq́ dominū atque regem ſuum agnoſcēs, vectigalium tantum accipiat, quantum ad tuendam principis dignitatem ſatis eſſe videatur. Ille ſedata diſcordia, quidquid abſtulerat, reginæ ſua ſponte reſtituit, miratus eam in huiuſmodi rebus eſſe totam occupatam. Verum non eſt paſſus ille crudeliſſimus hoſtis humani generis, hanc diutius ſeruari pacem, breuique nactus materiam diſſenſionis & ſegetem, tantum tumultū concitauit, quātus antea non erat auditus. Alphonſus obnixe à patre petere, vt ſibi faceret Vlyſſipponē eundi poteſtatem, rex obſtinate denegare, crebri nuncij, crebræ literæ. Filius, vbi vidit obfirmatum regis animum, Conimbrica proficiſcitur armatus, eo inuito ſe Vlyſſipponem iturum, vociferatur. Fit obuiam venienti cum delecta iuuenum manu Dionyſius ad Lauras. illi progredi conari, hi conantibus reſiſtere: inſtruitur vtrinque acies: dimicatur. pater ætate grauis, in filium ſuos hortabatur, ex altera parte filius adoleſcentiæ viribus ferox, in patrem cornua dirigebat: non erat recuſandum, quin quaſſata regna, quemcunque res tandem haberet exitum, & ornamenta multa pacis, & belli ſubſidia deſiderarent. iam multi vulneribus confecti iacebant, iam nonnulli ceciderant exanimati: perfertur tam ancipitis mali nuncius ad Eliſabetham. Quid illa magnopere facere potuit in tanto animorum ardore & armorum? fuit aliqua pacificandi ratio prius quam Alphōſus Conimbrica proficiſceretur: etiam alter locus vbi Alphonſum aduentare nuntiatum eſt: nunc certe iam acie inſtructa conſertiſque manibus, irritatis omnium animis cæde ſuorum, in medio furore pugnę & armorum ſtrepitu, quæ ſpes pacificationis, aut qui fœminæ

locus

locus eſſe poteſt? quidquid martis furor tulerit, & ira victoriæ, id æquo animo ferendum eſt. Itaque abiecit ſe ad fletum vlulatúmque muliebrem, regiam clamoribus compleuit: & quando non licebat facere tanto malo medicinam, certe lacrymis funera ſuorum proſecuta eſt. non erat tam paruo & anguſto animo ſanctiſſima regina, multo maiora conceperat animo & cogitatione, non niſi res magnas & arduas meditabatur. Subito mulam ornari iubet, aduolat ad pugnę locum: eius aduentu non eſt pugnari deſitum, nihilo ſecius lapides vtrinque, ſpicula ceteráque miſſilia tela torquebantur. perculſis metu ceteris & exterrito comitatu, ſola neque clamorem militarem extimuit, neque telorum confertim volitantium ictus declinauit, neque cæſorum cadauera ſanguinémque è vulneribus manantem exhorruit: coniecit ſe in medias armatorum acies, diuinis freta præſidiis, regem adit, inde ad filium accurrit, & cum nondum abſtineretur prælio, per infeſtos gladios & tela micantia non deſiſtit vltro citroque curſare, Deum ac Sanctos omnes cõteſtans, flens iratos obteſtatur, deducit eorum animos ad lenitatem & beneuolentiam, Alphonſum ad patrem venire iubet, eius manus oſculari ſupplicē, rex comiter accipit ferocem adoleſcentem, ſupplicanti omnia fauſta & felicia precatur: diſcedũt eo loco pariter, ſumma hominum lætitia dies ille celebratur, quē vere totius Luſitaniæ natalem appellare poſſumus: viuunt deinde cõiunctiſſime: nihil filio carius eſſe patre, nihil patri filio iucundius, neque vnquam Alphonſus in poſterum à Dionyſio diſſenſit. Quantam lucem, prô ſancte Deus, vnius feminæ ſingularis & diuina virtus, tam breui potuit omnibus Luſitaniæ ciuitatibus afferre, vt qui modo rempub. turbulentiſſimo conuulſam motu viderant, candē repente, pace & concordia florentē intuerētur. Hi ſunt patientiæ modeſtiæq́. fructus, hæc vtilitas māſuetudinis & bonitatis, hæc magni animi & excelſi

vis rerum publicarum ſtatum conſeruandum. Quos fluctus excitant cupiditates effrenatæ; hos animi temperati ſedat moderatio: quæ furor & improbitas euertit, hæc lenitas & boni mores erigunt: quas peſtes ad terrena diuerſoria, & huius vitæ ſordes viliſſimas abiecta mens importat, eas animus auertit, ad illa cœli domicilia & æternitatis lucem excitatus. Quæ quo maiora mirabilioraque videntur, viri ornatiſſimi, hoc nos vehementius adniti decet, qui ciuitatibus vtiles & ſalutares eſſe cupimus, vt ſummi ſimus in omni genere atque virtutis perfecti. Non patriæ gloria, non maiorum factis, non opum potentia, non principum gratia, non ſtudiis populorum, non externis vllis præſidiis, ſapientibus & Chriſtianis nitendum eſt: quantum à Deo virtutis erimus, quantum cæleſtium donorũ conſecuti; tantum in nobis opis erit ad calamitates reip. Chriſtianæ ſubleuandas. Adhibeamus erga ſummum illum rectorem ac dominum, debitum illi præſtantiſſimæ naturæ cultum ac reuerentiam: eius numen hominum ſcelere violatum, aſſiduis precibus placemus: in contemplatione rerum cæleſtium peruolutetur tota mens: ad ſacra myſteria ſtudioſe ſimul & religioſe ventitemus; expiemus animum confeſſionibus crebris de peccatis: ab indulgentia corporis diſcedamus: frangamus appetitiones, modeſtiam & temperantiam colamus: quanto magis excellere videbimur, tanto nos ſubmiſſius geramus; miſeros & afflictos omni ope tueamur; experiantur omnes liberalitatem noſtram & beneficentiam: eximio quodam amore genus vniuerſum hominum & ſingulos amplectamur: in tollendis inimicitiis, in reconcilianda gratia impigros nos & diligentes præbeamus: iniurias illatas æquo feramus animo: nullus labor, nulla nos rerum difficultas & aſperitas, nullus incommodorum metus à ſtudio virtutis Chriſtianæ deterreat. ſine his fallitur, atque errat, qui ſperat ſe mortalibus vtilem futurum; contra, his adiu-

mentis

mentis dici non poteſt, quam accepti rerum molitori & effectori Deo, quam cari cœleſtibus, quam hominum generi poſſimus eſſe fructuoſi. Quid tandem eſt, quod ab hoc vitæ curſu nos aut reuocet, aut retardet? an adoleſcentia aut pueritia? at ſtatim vt nata eſt, eum tenuit Eliſabetha. An grauis ætas & affecta? at in eo vſque ad extremam ſenectutem perſeuerauit Eliſabetha. An imbecillitatem naturæ pertimeſcimus? at quamuis femina, quamuis molliter educata, non timuit Eliſabetha. An dignitatem non decere noſtram & grauitatem arbitramur? at nihil ſe dignius eſſe, quamuis regina iudicauit Eliſabetha. An impedit multitudo negotiorum & tumultus? an iura matrimonij? an liberorum educatio? an rerum domeſticarum cura? at iſta vincula, & multo duriora, quam in vllo noſtrum eſſe poſſint, perrupit Eliſabetha. Omnis dubitatio nobis eſt, Eliſabethæ ſanctitate, præciſa; nihil eſt cur recuſemus, nihil quo deſidiam noſtram, ſi eſt vlla, defendamus. Hanc intueamur animo; huius veſtigia ſequamur in omni vita, huius ſimilitudinem quandam & effigiem moribus exprimere conemur. nihil ei gratius eſſe poterit & iucũdius, quam ſuæ virtutis æmulos habere quam plurimos: nihil magis probatum illi rerum conditori Deo, quam ſanctiſſimæ reginæ diuina facta propoſita eſſe multis ad imitandum: nihil nobis ſalutarius, quam iiſdem gradibus & veſtigiis, quibus illa ſingularis integritas in beatorum ſedes aſcendit, ad eandem illam vitam felicem & æternam peruenire.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

Laudationis in B. ELISABETHAM Luſitaniæ Reginam Lib. II.

Oratio IV.

TANDEM aliquando, Rector ampliſſime viríque ornatiſſimi, rediit anno vertente, illa dies; mihi quidem propter oneris huiuſce magnitudinem, nõ nihil fortaſſe pertimeſcẽda, vobis propter orationis noſtræ ieiunitatem non vehementer exſpectanda, omnibus vero propter gratam B. Eliſabethæ memoriam, admodũ iucunda. Sed neſcio quo pacto factum eſt, vt qui anno ſuperiore ſum veſtram humanitatem egregiam expertus, idem hoc tentem patientiam; & cuius immodica tum, & indigna veſtris auribus oratio, victa comitate veſtra facilitatéque diſceſſit, eiuſdem nunc importuna loquacitas, veſtram in audiendo benignitatem & clementiam ſuperare contendat. Magna profecto eſt vis obedientiæ, magna, viri ornatiſſimi, ac maior etiam, quam homines opinantur; vt neque ſubterfugere laborem, neque recuſare onus, neque declinare moleſtiam, neque ſuſpicionem temeritatis à ſe dimouere, neque impudentiæ crimen quemquam deuitare patiatur. Ac mihi quidem hanc veſtrum frequentiam, ſplendorem, & dignitatem intuenti, ſtimulat & pungit animum ſane triſtis & acerba recordatio, & quaſi morſu quodam acri, grauem & vix cõſolabilem efficit dolorem. Quod enim omnes eximia doctrina viri conueniſtis, quod ego in hunc locum adſcendi, quod vos me dicentem auditis, quod ego vobis audientibus dico, quod omnia

ſunt

ſunt ornata verſibus, atque ipſi parietes affixis chartis, ſanctiſſimæ reginæ virtutem taciti quodam modo prędicant, quod ſacris anniuerſariis hodierna luce multis in locis B. Eliſabetha colitur, reliqua ſunt illius magni regis, tum religionis, tum ſapientiæ non ad exigui prædicationem temporis leuiter preſſa, ſed ad omnis poſteritatis memoriam penitus fixa veſtigia, quem abſentem magis, quam mortuum omnes mihi terrę lugere deſiderareque videntur. Eius diligentia, multíſque ac magnis in rebus cognita & ſpectata pietas à ſummo Pontifice impetrauit, vt quacunque paterent imperij Luſitani fines, aras erigere ſanctiſſimæ reginæ, ſtatuere imagines, tabulas pictas dedicare, ſacra facere, ſollemni precatione atque ritu opem ab illa & auxilium expetere liceret. Fuit ille, atque vtinam etiam nunc eſſet, veruntamen fuit, vt in adminiſtrando regno, ſingulari quadam & commemorabili prudentia: ſic in colendo Deo, venerandiſque Sanctis inuſitata pietate: atque hę duæ artes in eo ita pręter ceteras multas & præſtantes virtutes, excelluerūt, vt neſcias vtrum admirere magis, ſummi conſilij prope diuinam gubernationem in rebus humanis, an in diuinis animi ſubmiſſi profectam à pietate reuerentiam. qualis enim fuit illa mens? quę vis animi? quanta ſapientia? quæ omnes reipublicę partes ita pulchre deſcripſit, ita prudenter compoſuit, ita magnifice ornauit, ita grauiter ſtabiliuit, vt virtutem quidem iam olim per alios omnes Luſitaniæ certe cultum & humanitatem per hunc primum regem exiſtimetur accepiſſe. religio vero poteſt non incredibilis videri, quæ non modo apud exteras gentes atque nationes Eccleſię Chriſtianę fines tanta cura, tāto ſtudio, tanta diligentia, tam longe lateque propagauit: ſed etiam hic apud nos noua ſacra feſtoſque dies inſtituendos, celebrandóſque curauit: quę ſanctiſſimas cerimonias omnium ſacrorū à maioribus vel per manus, vel literis traditas ſic obſeruauit & coluit, vt ne eum

quidem,qui vno verbo violaſſe crederetur,ferre poſſet? Equidem quid vobis accidat viri ornatiſſimi, de me ipſe facio coniecturam.nam,cum eum nunquam viderim,fueritque mihi tantum hominum ſermone atque fama non ignotus;tamen non poſſum non commoueri,cum mihi venit in mentem,tantam ſapientiā & pietatem extinctam eſſe. verum hoc moderatius nobis ferendum eſt hoc malum,quod & ille,vt ſperamus,perfruitur illa cœleſti ac beata ciuitate, & nos in hoc exilio calamitoſo,ſi minus eius aſpectu & præſentia,certe decretis ſalutaribus & inſtitutis recreamur. Incredibilis plane fuit, maxime Ioānes tua virtus, & erga tuos admirabilis beneuolentia,qui & perhumaniter eos cōplexus es in omni vita,& poſt mortem ea reliquiſti, ex quibus illi vel ad recte viuendum, honeſtatis; vel ad alacriter diſcendum, ſtudij: vel ad honeſte relaxandū animum,voluptatis vberrimos fructus capere poſſint. Prætermitto cetera,quæ ſunt & infinita & maxima: nō vagabitur oratio mea longius, atque his ipſis definietur rebus,quæ ſunt hodiernæ celebritatis propriæ. Si quid delectationis tu Rector ampliſſime.ſi quid vos viri doctiſſimi patrésque religioſiſſimi,ſenties voluptatis:ſi quem vos adoleſcentes optimi ad ea peſſendas liberales doctrinas, ardorem animi, ſi quid omnes, qui adſunt,ad bonos mores perſequendos alacritatis;quācumcūque demum illud erit, totum illi reip. parenti acceptum referri oportebit: qui & nos ad dicendum impulit ſuo iuſſu, & vos ad audiendum inuitauit pietate. Sed age miſſa faciamus ea, quæ afferunt dolorem, & ab ægritudine cogitationem auocemus ac luctu. nā & vixdum obductas animi cicatrices refricare moleſtum eſt, & extra rem tam multa dicere ad id quod agimus, parum neceſſarium, quamuis immortalibus eius beneficiis, & amori aduerſus omnes inaudito iam diu debitum:mihi vero in hoc dicendi negotio,ſi magnitudinem earum rerum, de quibus verba facturus

ſum,

ſum, conſequi me poſſe verbis arbitrarer, nihil omnino videretur eſſe metuendum apud tales viros: at nunc ita forte accidit, vt & res ab Eliſabetha regina geſtæ diuinum quoddam & inuſitatũ genus orationis efflagitent, & oratio noſtra (ſi tamen eſt oratio ſermo rudis & impolitus) ne res quidem humanas & quotidianas explicare poſſit. Multa nos anno ſuperiore diximus, multa ſæpe vos audiſtis prędicari, nonnulla plerique fortaſſe legiſtis aliquando, quæ viri præſtantes doctrina diligenter & accurate conſcripta ediderunt: quæ omnia cum animo ac memoria repetitis, non dubito, quin ita ſtatuatis, nihil in omni virtute fieri aut cogitari poſſe perfectius. verum in iis quæ dicam, tanta eſt dignitas, tantus in reliqua vita ſplendor, atque in iis, quæ non ſunt iactata vulgo, tanta laus, vt vos ipſos, quæ antea iure optimo mirabimini, leuia & exigua putaturos eſſe confidam, neque hoc vel ſic à me dici, vt eſt, vel ſic eſſe, vt à me dicitur, aut mirum aut abſurdum cuiquam videri debet. Non enim in exercitu atque in bello bonus miles ac ſtrenuus, vſu & exercitatione fit, & ad audendum fortior, & ad cauendum peritior, & ad laborandum alacrior, & ad pugnandum audentior, maioribusque in dies præmiis pro ſuis facinoribus egregiis decoratur, & his rurſus ad virtutem atque ad alia maiora excitatur: in his vero caſtris religionis noſtræ, atque in hac Chriſti militia cœleſti, in qua homines cũ diabolo decertant, effrenatę libidines cum animi moderatione prælianter, luxuria cum temperantia contẽdit: cum probitate ſcelus: flagitium cum vitę integritate pugnat: denique omnes virtutes confligunt cum vitiis omnibus, nec affert incrementum virtuti dies & exercitatio, nec ſunt propoſita præmia fortiter dimicantibus, ad eorum animos incendendos. ingens fiebat diebus ſingulis ad conſtantiam Chriſti militum acceſſio, & quo magis certamina creſcebant, eo mirabilius augebatur & dimicantium fortitudo, & laborantium

ani-

animus, & vincentium gloria. Etenim ſi flagitioſos homines & ſceleratos, paratiores ad facinus momentis ſingulis fieri videmus conſuetudine peccandi, & cum eorum nefarij conatus ad optatos exitus prouehuntur, magis ad ſcelus & improbitatem inflammari corroborarique vetuſtate audaciam: quid illis accidere putamus, qui caſte integréque viuũt, & omni opere veram ſolidámque virtutem perſequi conantur? certe maior eſt vis honeſtatis ad alliciendas & exſuſcitandas hominum mentes, quam turpitudinis, maior recte factorum iucunditas, quam iſta voluptas, quæ percipitur ex impuritate. ac ceteris fere rebus certus eſt magnitudinis conſtitutus ac definitus modus, neque vltra præſcriptos à natura fines, amplificari poſſunt: at caritas, cuius quaſi gradibus propius ad Deum accedimus, quę eſt ex illo perenni & inexhauſto fonte, quaſi delibata, vel nobiſcum potius communicata particula, quam non ipſi nos conſuetudine moréque perficimus, ſed Deus vno puncto temporis, in noſtros animos infundit: non ſtudia hominum acquirunt, ſed diuina liberalitas in animis bene ſubactis & pręparatis, occulta quadam ratione ſerit: non humana vis aliqua gignit, ſed ſancti Spiritus afflatus & numen incendit, quæ quo maior eſt, eo magis quaſi dilatat voluntatem, & quanto vberius exundat, tantum fundum animi capaciorẽ reddit, nullis certis regionibus, nullis limitibus circũſcripta tenetur, neque vſque eo creſcit vnquam, vt multo magis non poſſit augeri, & vbi peruenisse credimus ad extremum, nullaque iam afferri poſſe videtur acceſſio, tum infinitis partibus ſe ipſa maior effici poteſt. Hinc illa doctoris Gentium, tanquam tuba è cœlo demiſſa vox, vt corpus à capite, ſic omnem Eccleſiam mẽbris aptam & connexam à Chriſto, quaſi per quoſdam neruos & articulos vim ſuam accipere, & eius benefi-
Col. 2. cio atque munere crebris incrementis augeri. hinc illa S. Bernardi inſignis vitæ ſanctitate viri, grauis & metuenda

tuenda ſententia, in hoc ad Deum felicéſque cœli ciues itinere, qui non longius progrediantur, hoc ipſo quod inſiſtant, redire retro: hinc illa multorum Chriſtianorum in periculis fortitudo, in iniuriis altitudo animi, in laboribus patientia, in exquiſitiſſimis ſupplicijs & acerbiſſimis cruciatibus inuicta conſtantia. creſcebat videlicet animus in ipſo certamine, & quo acrius illi contendebant, hoc diuinitus auxilia maiora præbebantur, eoque ſæpe animi robore & virtute procedebant, vt furioſas tyrannorum minas, blanditias, vngues ferreos, pectines, & alia crudeliſſima genera pœnarum, delicias, mortis terrorem, ludum atque iocum eſſe arbitrarêtur; & tanquam nobiles ac generoſæ aquilæ, citius vitam & ſanguinem profunderent, quã prædam illam omnibus bonis cumulatæ vitæ, è manibus eripi ſibi paterentur, cuius dulcedinem atque ſuauitatem non animis modo percepiſſent, verum quodam etiam tacito ſenſu deguſtaſſent. Tales fuerunt illi Petri, Pauli, Bartholomæi, Simones, ceterique Chriſti Apoſtoli atque diſcipuli: tales, qui eos conſecuti ſunt Lini, Clementes, Cypriani, Gregorij, Athanaſij, aliíque permulti, quos nullus metus infirmare, nullus labor defatigare, nulla pericula deterrere potuerũt. Hos imitata ſanctiſſima regina, quantos effecerit proceſſus, qua celeritate excurrerit, vel potius euolarit, quanto ſeipſa mirabilior facta ſit, vos ipſi exiſtimabitis viri ornatiſſimi, quando illam cognoueritis eius vitæ partem, quæ hodierno die neceſſario nobis explicanda eſt. Ego enim ſic intelligo, omnem beatæ Eliſabethę vitã in quatuor diuiſam eſſe tempora, vnum pueritiæ, alterum matrimonij, tertium viduitatis, obitus ſupremum: quare in animo eſt, hanc ipſam temporum diſtributionem ſic in eius laudatione ſeruare. Et quoniam de primis duobus, anno ſuperiore ſatis multa diximus, res ipſa nos hortatur, vt ad tertium tempus viduitatis veniamus. Vos viri ornatiſſimi, quo hæc maiora videntur, eo me-

liore

liore animo noſtram orationem audire conuenit, neque quam varie copioſeque dicantur attendere, ſed omnia ſua magnitudine metiri, non verborum magnificentia. Etenim quod eſt ingenium tantum, quod tam incredibile verborum & ſententiarum flumē, quę tanta facultas orationis & grauitas, quæ maximæ & ſanctiſſimæ reginæ facta, omnium opinione præclara, diuino iudicio immortalitate digna, aliqua ex parte commemorare poſſit? quæ, cum omnium eſſet regina, ſic vixit, vt ſerua ſuorum eſſe videretur: quę in ſumma poteſtate, mãſuetudinem; in tanto faſtigio dignitatis, ſubmiſſionem; in ampliſſimis copiis, amorem inopiæ; in tam copioſa familia, ſolitudinem anachoretarum; in regię ſtrepitu atque tumultu, montium & receſſus tranquillitatem retinere potuit: cuius in cœlum communemque patriam contentum curſum, non adoleſcentiæ feruor deflexit atque æſtus, non ſenectutis effœtæ lenitudo, quaſi flatus intermiſſio retardauit, quæ in matrimonio, ſanctiſſimarum matronarum diligentiam, in viduitate cõtinentiam illuſtrium viduarum aſſecuta eſt. Audite obſecro, viri ornatiſſimi, audite diligenter ipſa principia, iam hinc, quæ fuerit eius vita poſt mortem regis, conjicere vobis ac perſpicere licebit. Iam quartum & quinquageſimum agebat annum Eliſabetha, maximis in rebus & honeſtiſſimis virtutum cœleſtium ſtudiis occupata, cum Dionyſius, quem illa ſemper mirifice coluerat & obſeruarat, non vt regina fortaſſe, at certe vt vxor optima, in grauem morbum incidit atque diuturnum. Quantum illa cœperit dolorem, propter vitæ tam veterem atque omnium rerum ſocietatem: hunc vero dolorem tantum quam tulerit non modo patienti animo, verum etiam æquo & libenti, propter excellentem moderationem & exaggerationem mentis quam altiſſimam, non eſt neceſſe dicere, res ipſa eiuſque facta declarabunt. Neminem veſtrum ignorare arbitror, quid fere principes feminæ faciant in morbis periculoſque

loque

loque maritorum. non alloquuntur, non intrant cubiculum, non ad limen accedunt, ſuo ſe gynæceo continent cum ſuis matronis & puellis, flent interdum atque eiulant, rogant, vt ſe habeant, eos qui viderunt: conueniunt nonnunquam diſcedentem medicum, confectæque lacrymis de virorum ſalute percontantur, & ſpe oblata recreantur, adempta cruciantur & anguntur: ſi quæ vero vehementius eos intemperantiusque amant, vbi iam ſpem nullam aut perexiguam reliquam eſſe ſentiunt, adeunt cum muliebri plangore atque vlulatu, poſtremumque complexæ ſemiuiuum cadauer, magis quam corpus, valere iubẽt, atque inde exanimatæ inter ancillarum manus auferuntur. interea circumcurſant obeuntque omnia honeſtæ feminæ viriq. primarij, quibus eſt omnis rerum domeſticarum adminiſtratio permiſſa, illi vero miſeri iacent ſine mente atque ſenſu: moriuntur, efflant animam, ab extremo cariſſimarum coniugum officio excluſi, vt in hac tanta rerum humanarum varietate, & in tantis vitæ malis, tolerabilior aliquanto mihi videatur conditio & fortuna aratorum, quam principum, quibus & ſolatium affert in morbis præſentis vxoris oratio, & in doloribus ſolicitudo ac diligentia leuamen, & officij debiti ſolutio in ipſa morte voluptatem. Conferte nunc Eliſabethæ nobilitatem cum iſtarum iactatione, huius dignitatem cum iſtarum humilitate, copias cum tenuitate, modeſtiã cum arrogantia, ſub miſſionem animi egregiã cum contumacia intolerabili, ſtrenuitatem cum ignauia, robur animi cum mollitie, non vt hanc cum iſtis comparetis, ne qua grauiſſimæ reginæ ſanctitati fieri videatur iniuria: ſed vt intelligatis inter feminas vere nobiles atque præſtantes, & iſtas quę vana quadam opinione efferuntur, quantum interſit. Audierat illud Apoſtoli præceptum, immo Dei, præpoſitos eſſe viros vxoribus, conſiliorum omnium factorumque moderatores, illis vxores in omnibus rebus morigeras & ob-

noxias

noxias eſſe debere, imperium virorum eſſe, vxoris obedientiam: illos oportere ſtatuere, has obtemperare. Huius igitur iuſtæ ac legitimæ ſeruitutis perſoluendæ præclaram occaſionem, ſibi nihil cogitanti oblatam eſſe ducens, non etiam in regis periculo grauitatem retinere regiam conata eſt, non maiorem auctoritatis ſuæ, quam pietatis & officij rationem habuit, & quæ ſponte ſua ſemper iſtas humanæ ſtultitiæ leges deſpexerat, tum non ſpreuit modo, verum etiam perfregit. Nuſquam à rege diſcedebat, vili veſtitu atque habitu aderat, ſedulo ac ſtudioſe miniſtrabat. Et principio quidem Dionyſius iniquo animo ac moleſte patiebatur, reginam tantum ſuſcipere laborem. quod iſtud eſt tā nouum ſtudium? quid ſibi vult iſta diligentia? quo mihi tuæ vigiliæ? quo tam aſſiduus labor? quo tam ſolicitæ concurſationes? an me interire parum eſt, niſi tu mecum vnà, inſomnia & laboribus confecta pereas? reſpice, amabo te, ſenectutem tuam, cura valetudinem, ſerua te communi filio, qui orbatus parente ſuo, tuo conſilio & prudentia indigebit. Si mihi tuum officium probare vis, cognita mihi ſatis & perſpecta eſt tua pietas: ſi ne quid mihi forte dent, times, vides quam multi, quam officioſe, quam amanter mihi ſeruiant: ſin autem viiū in hoc periculo deſerere te pudet, mihi crede non me deſtituis, ſed tum maxime iuuas & delectas, cum quieſcis. mihi vero ne ipſa quidem morbi vis tam moleſta eſt, quam tuus ſudor. At illa, falleris, inquiebat, falleris rex animo meo cariſſime, ſi has vigilias & labores mihi graues eſſe & moleſtos putas. Exſultat animus cum cogito me tibi debitum officium perſoluere conari, ipſum corpus iam ætate tardum atque hebes, & exhauſtę ſenectute vires, mihi hoc onere refici renouarique videntur. ſi quid vnquam mihi tribuendum eſſe iudicaſti, hanc oro te, da veniam, vt hoc vnum in omni vita tibi negem poſtulanti. egone, cum te laborantem videam, & oppreſſum difficili ac periculoſo morbo, ab

omni

omni cura vacua, metus expers & laboris, in vtramuis aurem otioſa dormiam? & cum iſti nullam moleſtiam ſubterfugiant, nullum onus recuſent, nullum laborem declinent tua cauſſa, quibus non tam cara debet eſſe tua ſalus: ego quidquam timeam, cui oportet eſſe cariſſimam? iube me mori potius, ſi me amas: nulla mihi mors acerbior, quam intermiſſio officij, & iſta libera otioſaque ceſſatio. Hac, vel non multum diſſimili victus oratione Dionyſius, omnium rerum fecit poteſtatē ſui amantiſſimæ reginæ. illa feſtinare, vltro citroque concurſare cum ancillis, adiuuare ſurgentem, iacentem conſolari, pernoctare, aquam potionesq. præbere, afferre cibum, faſtidium triſtitiamque morbi leuare verbis, denique nihil omittere, quod diligēs & officioſa vxor, quamuis infima fortuna, mariti laborantis gratia, vel facere deberet, vel poſſet. rex tamen Dei voluntate moritur. Quid commemorem ſanctiſſimæ reginæ tacitas animi cogitationes atque facta? quid exponam dicta plena grauitatis & prudentiæ? Aderat illa coram, intuebatur regem animam agētem, & regem maximum, & regem cariſſimum, quo cum multos annos coniunctiſſime vixerat, cuius vitam redemiſſet ſua. Quis dubitet, quin tantum animo caperet dolorem, quantum poſſumus cogitare maximum? continebat ſe tamen, reprimebat animi motus, cohibebat lacrymas (tametſi diſſimulare ſæpe vix poterat) conbibebat tamen & coercebat erumpentem fletum: & virum morientem, multis præſentibus, ardentiſſimis verbis confirmabat. Equidem, quæ erat eius mens, ſtatuiſſe credo ante oculos imaginem Chriſti pendentis in cruce, admonuiſſe vt in eam intueretur, & cum dolore veniam peteret delictorum: non eſſe metuendum, ne cuius liberandi gratia cruciatus atrociſſimos, & mortem indigniſſimam ſubiiſſet, ampliſſima & diuina maieſtate, eum ſupplicem à ſe reiiceret, & abſterreret in tanto periculo ſalutis. Hæc & huiuſmodi alia cum maxima commotione & incredibili

dibili ardore flens ageret & vociferaretur, aliud interea neſcio quid meditabatur, aliud cum animo ſuo conſiderabat, eadem ſe conditione recordabatur eſſe natam; quemadmodum illum diſcedentem cerneret, ſic ſe, aut maiore etiam cum dolore de vita migraturam: non copias, non honores, non opes & potentiam, non generis claritatem, non regna, non inſignia maieſtatis aut repellere mortem, aut retardare poſſe, omnia, quæ hominibus magna viderentur, eſſe nihili, ſomnia delirantium & vmbrarum effigies inanes; id tantum manere ſemperque manſurum, quod recte quiſque honeſteque feciſſet. O beatos, ô felices homines, quibus nihil aliud agere, nihil loqui, nihil cogitare libet, niſi quod in hoc ſupremo certamine ſit præſidio futurum: ô fortunatos, qui prorſus à ſe remouerunt omnia, quæ hunc animorum curſum è corpore, tamquam è carcere euolantium impedire ſolent. Talibus mortis commentationibus inflammata maximi animi regina, cum primum Dionyſius animam efflauit, ſeſe in cubiculum ſuum repente abdidit: ſecuta eſt vna de fœminis, quæ cum ea ſemper eſſe conſueuerat: clauſæ fores. Quid expectatis? fletum aliquem, aut eiulatum fortaſſe muliebremque lamentationem? vt omnes à ſe reiiciat? vt repudiet conſolatores? vt cibum introferri vetet? vt nullius orationem audiat? vt verberet os atque pectus? vellat crines? tendat in cœlum ſupplices manus, Dionyſiique nomen implorans queratur humanam conditionem? vitę inconſtantiam deploret? mortem ſuam crucem appellet? denique Deum atque homines accuſet? leuicularum ſunt iſta muliercularum, in quibus nihil eſt animi, nihil roboris, nihil neruorum. Atiacuit diu miſerabiliter exanimata dolore, mœrore perdita, deinde veſtimenta mutauit, lugubres ſordes induit, vt in ſqualore atque luctu funus regis proſequeretur? humana iſta ſunt & vitata. Eliſabethæ virtus & grauitas, integerrimique mores, nihil niſi nouum, inauditum,

diu-

diuinum meditantur. Quid igitur dicat aliquis, quid in tanto dolore, & in tam acerbo vulnere facere potuit? Exſpectate quam vultis magnum præclarumque facinus, maius erit quod dicam opinione omnium. Exuit quas habebat veſtes potentiſſima regina, & in medio luctu de ſua ſalute magis, quàm de hominum ſermone cogitans, vili tunica circundari ſeſe & veſtiri iubet, quali ſacræ virgines vtuntur, quæ in familia B. Claræ numerantur, & funiculo quodam more earum & inſtituto cingitur. O commemorabilis fortitudo, & prædicabilis vitæ conſtantia, plus quàm virilis animi magnitudo. Ceteræ fœminæ cum ornatæ eſſe cupiant, & auro gemmiſque collucere, tamen morte maritorũ coguntur miſeræ ſeſe ſpoliare ornamentis omnibus, inaures deponunt, armillas auferunt, annulos detrahunt, nudant collum monilibus, bombycinas aureasque veſtes, pullis, & ſordidis commutant, & ſæpe fit, vt magis ereptum ſibi lugeant ornatum, quam interitum virorum. At Eliſabetha cum omnem corporis ornatum ſua ſponte penitus odiſſet, iiſque tantum inſignibus vteretur, quæ viuo rege abiicere ſatis honeſte non poterat, eo mortuo prorſus à ſe abiudicauit omnia & reiecit, non ſolum animi æquitate ſumma, ſed etiam gaudens & triumphans, & omnem ſuam rationem ad illũ morem viuendi contulit, quem à ſancto Fráciſco, quẽ vnice colebat ac venerabatur, inſtitutum eſſe cognouerat: vt cum adempto ſibi ſocio cariſſimo & optimo mœreret, tamen hac tanta accepta plaga, non exiguum ſibi lucrum feciſſe videretur, cum liberius & diutius multo, quam antea, iam matrimonij neceſſitate ſolutæ viuere liceret. Si qua nunc, non reginam dico, non fœminam primariam, ſed ſi qua mediocris mulier idem facere vellet; Deus bone, quam multa venirent in mentem, quæ à ſuis eam inſtitutis & cogitationibus abducerent, & iam iam abiectam contemptamque veſtem induentem ab incœpto reuocarent? Quid paro ſtultæ?

quid facio? ego ne hoc ornatu in publicum prodibo? vbi dignitas priſtina? vbi honoris gradus? vbi exiſtimatio tanto labore collecta, quam certe tueri neceſſe eſt? qui de nobis rumores, qui ſermones erunt tota vrbe? non erit multo ſatius, veſtitu quidem vti mulierum communi, viuere more paucarum? nō longe tutius mediocritate habitus occultare virtutem, ſi qua eſt, quam amictus inſolentia in nos omnium oculos atque ora conuertere? hic, pro Deum immortalem, qui timor? quantus æſtus? quanta dubitatio? quantæ tenebræ cuiuis eſſent mulieri, horum certaminum inſolenti? ipſa profecto inciperet timere, ne qua re Deum ſibi conciliare magis conaretur, eo vehementius offenderet & alienaret. Quę cum videret regina ſanctiſſima, magno tamen & excelſo animo facile contempſit. nullo negotio ſe ex his laqueis expedit, qui vel æternam mortem extimeſcit, vel immortalis ac beatæ vitæ cupiditate tenetur, vel amoris diuini flammis ardet. Valeant, inquit, ornamenta regia, valeat dignitas & auctoritas, valeant humanæ leges, de me quidem vt velint, & ſentiant, & loquantur homines; ego tua cauſſa, ô bone IESV, decus meum, ſolatium meum, præſidium meū, abiicio libenter quidquid venuſtum & concinnum videri poteſt, & hanc ſqualidiorem & horridiorem tunicam circumiicio membris meis, vt te magis ipſa humilitate & vilitate delectem. Ego ne cum te deſpectum ab omnibus videam, & innumeris contumeliis affectum mea cauſſa, timeam contemni tua? & cum anteposueris tu ſummam inopiam omnibus copiis, vt mihi ſalutem dares, ego vt te colam & ſequar, inſignia paupertatis perhorreſcam? offendet fortaſſe ſqualor hic oculos hominum, ſed te ipſa nouitate recreabit: non deerunt qui noſtram inſaniam reprehendant, ſed tibi ſpero noſtrum hoc officium, quale id cumque demum eſt, gratum erit & iucundum. Interea Dionyſius iā effeſtabatur, pōpa procedebat, filius Alphōſus regni hęres,

multi-

multiq́ue cum eo Epiſcopi ac Principes mœſti ſequebãtur: cum prodiit in funus Eliſabetha, Chriſti paupertate conſpicua. mirantur omnes, optimates obſtupeſcũt; ipſe rex non parum diu animo perculſus hæret. venerunt tandem in cœnobium virginum Ciſtertientium, ædificatum ab ipſo Dionyſio magnifice non longe ab vrbe, vbi ſe voluerat ille ſepeliri. fiunt exequiæ more regio, magno apparatu, ſolenni precatione atque ritu, illudq́ue corpus regio iure ac maieſtate ſanctum, & inuiolatum, quod tantis honoribus affectum erat dum viueret, conditur in breuiſſimo ſepulchro. Redierant iam ceteri fere domum, regina, cui negotium a rege datum erat, vt quę teſtamento mandaſſet exſequenda cõficiendaq́ue curaret, cum ſuis ad monumentum fuit per aliquot dies, non tam ſolitudinem & viduitatem ſuam deplorandi, quam illius animam iuuandi cauſſa, ſi forte igne purgante cruciaretur. Quibus illa nudis per eos dies veſtimenta non dedit? quos inedia & fame perditos non ſuſtentauit? quibus pauperibus ſtipem non diuiſit? ſacra vero quæ ſingulis diebus pro Dionyſio mortuo fieri iubebat, erant pene infinita. Magnum eſt hoc & inſigne facinus animi fortis & excelſi: accipite aliud religionis eximiæ in diſſimili genere nihilo ſuperiore leuius. & quoniam hæc melius ex aliarum rerum contentione cognoſcuntur, quam ipſa per ſe ſe, ponite vobis ante oculos plurimarum morem & conſuetudinem reginarum: quæ ſi ſumma pietate ſunt, tamen intra parietes domeſticos ſunt piæ, nunquam non modo ex vrbe, ſed ne è cubiculi quidem vmbris emergunt: domi ſe continent, domi precantur, domi ſacraria, domi ſacerdotes, domi Pontifices habent, domi rem diuinam, domi concionem audiunt, quod ſi de loci alicuius, aut templi religione ad eas perfertur, in quo pręſens alicuius Sancti ſæpe multis ſit oſtenſum auxilium, etiam ſi non longe abſit, etiã ſi ex ipſo tecto proſpici poſſit, tamẽ per alios magis, quã per ſe venerari

 ſolent,

ſolent, & dona magnifica non ipſæ deferunt, ſed per domeſticos ſuos mittunt. Eliſabetha, quamuis illa rerum diuinarum ornamenta atque ille apparatus domi non deeſſet, non ſatis habebat, viſere per alios, & ornare ſacra & religioſa loca, ipſa viſebat, ipſa venerabatur, ipſa præſens muneribus afficiebat non ſolũ quæ erant proxima, ſed etiam quæ aberant quam longiſſime. Eſt apud Callaicos ſancti Iacobi templum, de quo ſępenumero audiſtis omnes, nonnulli etiam fortaſſe vidiſtis aliquando, magnitudine ampliſſimum, ornamentis copioſiſſimum, antiquitate primum, auguſtiſſimum religione, celeberrimum omnium populorum nationumque frequentia. vulgo prædicant, latere ſub eo templũ aliud in admirandam altitudinem depreſſum, in quo iaceat ſacrum illud corpus Hiſpaniarum defenſoris, eiuſque faſtigio, quod nunc viſitur & exſtat, eſſe nixũ, neque iam à quoquàm adiri poſſe, neque ſolere: & quidem omnes, qui adierunt, clariſſime huiuſce rei veſtigia ſe vidiſſe confitentur. Itaque cum apud maiores noſtros, vt accepimus conſtante fama, omnibus qui veniſſent in ea loca, ſancti Iacobi corpus oſtẽderetur, noſtra memoria nemo eſt, qui ſe vidiſſe dicat, imaginem tantum eius quandam venerantur. Habet duas turres altiſſimas, quæ venientibus in ciuitatem, tribus aut quatuor millibus paſſuum ab vrbe primæ apparẽt, vbi primum boues cum plauſtro, quo beatus Iacobus vehebatur, pauliſper requierunt: quem locum vbi peregrinantes attigerunt, nixi genibus ad quandam ibi defixã & erectam crucem, intuentesque templum, incredibili gaudio Apoſtolum ſalutant cum clamore, & lacrymãtes præ lætitia, quanta pietate poſſunt, ſeſe resque ſuas eius fidei, tutelæque commendant. Ardent perpetuo in beati Iacobi cella ante aram maximam, pendentes è ſummo tholo, decem & ſeptem lychni ex argento mirabili opere & artificio perfecti, grandi pondere, quibus oleum adeuntium pietas & liberalitas

abun-

abunde ſuppeditat. inter eos cernitur Emmanuelis munificentiſſimi regis Luſitaniæ donum, dignum regio munere, dignum hac copia, dignum illo templo atque illo maximo exterarum gentium conuentu. lychnuchus eſt penſilis ex argento egregie factus, tanto pondere, vt demitti funiculo & troclea non poſſit, vt ceteri; & per quoſdam gradus homines adſcendant ad lumen accendēdum. habet quinque lychnos vitreos in quincūcem directos, quatuor in quadrum, vnum in medio, & quod eſt mirabilius, dies noctesque ardet eius impenſa, qui faciendum dedicandumque curauit. Non aduenarum benignitatem exſpectat, vt ceteri: ſexterriū quinque millia rex idem attribuiſſe dicitur in ſingulos annos, ex qua pecunia vir quidā Luſitani generis, ei negotio præpoſitus, duo vel tria millia ſolet accipere, operę pretium & laboris ſui, reliqua in neceſſarios olei ſumptus impenduntur. Sedent parati certo loco Sacerdotes ad peregrinorum confeſſiones audiendas, multique diligēter expiatis criminibus, ſanctiſſimum Chriſti corpus accipiunt, præſertim in ſacello maximo & ornatiſſimo, quod à rege Gallorum factum & ornatum eſſe fertur; theſauri vero ſplendorem & copiam cuius oratio complecti poſſit? cella eſt ædificata magnifice, late patens & excelſa, in qua fere omnia, quæ ſancto Iacobo acciderunt in Hiſpania, effecta ſunt & expreſſa tanto artificio, vt muta ſigna viuere ac loqui putent, qui non viderunt. hic integra corpora Sanctorum, hic alterius Iacobi caput, hic innumerabiles aliæ ſanctiſſimorum hominum reliquiæ incluſæ auro & argento religioſiſſime ſeruantur. Ad omnes templi valuas ſunt manu facti fontes, in quibus & aqua ſiphunculis effluens, miſcet iucundiſſimum murmur, & crateribus non exiguis excepta continetur, vel ad aurium voluptatem idonea, vel ad vſus aduenarum neceſſaria: valuis vero maximis exaduerſum domus eſt hoſpitalis ample & magnifice ornata, regum opulentiſſimorum opus me-

morabile, quales pauciſſimæ reperiuntur in Hiſpania, vbi & peregrini perhumaniter accipiuntur, & ægroti magnis impenſis diligentiſſime curantur. nullæ ibi ſordes, vt in ceteris fere rebus eius gentis, contra tanta munditìes, quanta vſquam poteſt eſſe maxima; vt in eo Callaici ſui diſſimiles eſſe videantur. Huius templi ſanctitas tanta eſt apud omnes gentes atque nationes, vt eo qui proficiſcuntur, non ſe ad ſancti Iacobi templum religioſiſſimum, ſed ad ipſum Apoſtolum proficiſci arbitrentur. Quanquam olim ante Lutheranorum factionem, qui ſanctis & ſolennibus cæremoniis omniũ ſacrorum ac religionibus publicis bellum impium atque nefarium indixerunt, & hanc calamitoſam tempeſtatem, quæ per omnem Germaniam & multas alias prouincias longe lateque peruaſit, inſignior multo pietas erat illarum nationum & ardentiora ſtudia, ac multitudo longe maior ædem illam, licet non tam ornatam fortaſſe, frequentabat. Itaque optimis illis reip. Chriſtianę temporibus (tametſi, quo modo illa optima, quibus incredibilis iam partus malorum exſtiterat) ſed tamen melioribus, quam quibus nunc vtimur, etiã viri ſumma dignitate & potentia hoc tantum itineris, atque hanc tam lõgam & tam difficilem peregrinationem, religionis cauſſa ſua ſponte ſuſcipiebant. Nã Carolum magnum non adiiſſe modo, verum etiam ampliſſimis muneribus locupletaſſe monumentum Apoſtoli, multi tradiderunt, & Ioannem Brennum ducem egregiũ qui euocatus è Gallia, Hieroſolymæ rex appellatus erat, & rerum ſummam illis in locis adminiſtrabat, eo voti cauſſa veniſſe compertum eſt, & Guidonem Viennenſem pontificem, qui poſtea ſummum ſacerdotium adeptus Calliſtus ſecundus appellatus eſt; ad idẽ templum olim acceſſiſſe conſtat, multáque de eius religione conſcripſiſſe. Certe vt qui terras illas non tam Salomonis templo, quã Chriſti veſtigiis & cruore ſacras, ſic qui B. Iacobi religioſiſſimã ædem ſe viſuros eſſe

vouerunt, per alium, quam per ſummum Pontificem, voto ſolui nec fas eſſe, nec poſſe omnes ætates crediderunt. Itaque ne hanc quidem partem regina ſingulari pietate; ſibi relinquendam eſſe arbitrata eſt, quæ non nihil & à muliebri fragilitate, & à ſenili tarditate, & à regia maieſtate videbatur abhorrere. Acceperat ſępenumero quo ſtudio, qua alacritate, quo ardore ſuperioribus ætatibus homines, cum Ægyptus, & Syria etiam tum eſſent in ditione Chriſtianorum & poteſtate, loca illa plena ſanctitatis viſere ſolerent, quæ generis humani liberator & vindex, vel diuinis quondam pedibus obiiſſet, vel innocēti ſanguine imbuiſſet, vel totius corporis veſtigiis conſecraſſet. illud etiam fortaſſe cognorat, B. Paulam, quaſi alumnam S. Hieronymi doctrinæ, fœminam eximia religione & continentia, cum eſſet nobiliſſimis orta maioribus, & maritum amiſiſſet, reliquiſſe fratrem in Italia, reliquiſſe filiolũ paruulum nubilemq́. filiam, lacrymantes in littore, nec eorum retineri ſolitudine, nec fletu retardari potuiſſe, & comitatam Euſtochio in Palęſtinam vſque contendiſſe, vt videret oculis, quę audiens ante mirabatur. non tam longę nauigationis laboribus refugiſſe animum, nõ iactationem maris et nauſeam timuiſſe, non maritimas tempeſtates eſſe veritam, non reformidaſſe repentinos impetus prædonum. Ergo tacita ſecum ipſa cogitabat, illa extremo tempore ætatis tantum laborem & moleſtiam non recuſauit, nos etiam breuiſſimum iter pertimeſcemus? illa dulciſſimos, cariſſimosque liberos, quibus tum erat neceſſaria maxime cuſtodia & tutela matris, in perpetuum non videre ſuſtinuit; nos nec ad horam quidem à noſtris recedemus, qui minus noſtram operam & auxilium requirunt? illa non fortunarum, quas à ſe remouerat, ſed corporis quod vnũ fere retinebat domicilium, in locis religioſiſſimis collocauit, nos nunquam ad eas terras accedemus, in quibus apparent clariſſima veſtigia veteris illius ſanctitatis? equidē non

poſſum non eos fortunatiſſimos prędicare mortalium, quibus licuit ſpectare oculis Nazarenas ſedes: luſtrare antrum illud omnibus regum tectis auguſtius, in quo vnicus Dei Filius, ſuſcepta mortalitate noſtra natus eſt: contueri columnam, ad quam ille deligatus verberibus cæſus eſt: admirari crucis magnitudinem, atque pondus, non ſine dolore & lacrymis ſepulchrum venerari, caſtellum illud aſpicere, in quo à diſcipulis duobus, cum panem partiretur, eſt cognitus, & in domum Cornelij Centurionis ingredi, vbi Chriſtus primũ Spiritum ſanctum multis inſpectantibus, in homines à Iudęorũ ſacris, & moribus abhorrentes effudit. Sed quando nunc omnia ſunt in poteſtate hoſtium Chriſtiani nominis, nec longius nobis, aut diutius hinc abeſſe licitum eſt, certe quæ poſſumus, & quæ ſunt illis ſanctitate proxima, illa viſemus. Nondum erat annus cum Dionyſius è vita diſceſſerat, acceſſit ſuos, ſeſe ad iter cõparare iubet, proficiſcitur. iam aliquot dierum viam proceſſerat, iam Durium traiecerat; iam Minium ſuperarat, nemo tamen ex tanto comitatu aut quid ageret, aut quo intenderet, ſciebat; tametſi iam tum nonnulli fortaſſe partim ex eius vita & moribus, partim ex itineris ratione, ſuſpicabantur. ventum erat ad locum illum, ex quo primum ſanctiſſimi templi turres altiſſimæ proſpiciuntur, deſiliuit ſubito ad pedes grandis natu regina, & mirantibus cunctis, nec repugnare tamen audentibus, quod reliquum erat itineris ita cõfecit. Quis oratione conſequatur ardorem animi, cœleſtibus ignibus flagrantis? quis verbis explicet illius excelſæ ac diuinæ mentis tacitos reconditosque ſenſus ex illa Sanctorum admirabili ſuauitate delibatos? quis gaudia nõ humanitus concepta, ſed in illud caſtiſſimum pectus incluſa diuinitus, mente poſſit & cogitatione complecti? Me ne has terras ipſas aſpicere, quæ olim Apoſtolum Chriſti maximum, ſudantem concurſantemque viderunt? me ne hæc loca pedibus attingere, in quibus

illius

illius ſanctiſſima ſunt impreſſa veſtigia? me ne ad illud templum accedere, in quo venerandum omnibus gentibus, & colendum corpus eſt conditum? Te te ſancte Iacobe appello, te imploro, te mihi patronum & defenſorem adoptó, ſuſcipe cauſſam tibi deuotæ feminæ: flecte precibus tuis communem omnium parentem, vt mihi in tantis vitæ peccatis quotidianisque delictis ignoſcat. Hęc & alia multa, quæ ſentiri quidem animo & intelligi recte poſſunt, verbis exponi perinde atque ſentiuntur, non poſſunt, non quidem vociferans, ſed tacite cum animo ſuo cogitans, templum intrat, veneratur altaria, ipſam imaginem Apoſtoli præcipuo quodá eximioque cultu, & honore proſequitur. Inde digreſſa, quamuis inuita, diuertit tamen ad curandum longo itinere fatigatum corpus, & moderato victu quieteque reficiendum. Quantam attulerit lętitiam omnibus hominibus eius aduentus, qui concurſus tota vrbe facti ſint, quanta tenuerit omnem ciuitatem admiratio, quã humaniter & benigne, tecto atque domo viri principes inuitarint, ſuperſedebo dicere in preſentia, vos tamen facile coniicere & aſſequi poteſtis. Non multum aberat S. Iacobi feriarũ dies, qui eſt ante diem 8. Kal. Sextilis, quem cum illis in locis exſpectare decreuiſſet, interea perluſtrabat omnia ſigna & monumenta illius in Hiſpaniam aduentus, adſcendit in montem, in quo verſatus eſt viuus, cum gentes illas ab impietate ſua reuocare conaretur, tranſiuit illas per media ſaxa perforatas & patefactas vias, qua ille aliquando, cum homines eum inhumani, & barbari perſequerentur, ſolebat elabi; conſpexit & illa veſtigia, quæ ſubito ſe ex impiorum telis atque oculis eripiens, qui eum ſcelerato nefarioque ferro conficere tentabant, in ſaxo expreſſa defixaque reliquit; contuita eſt ingentem rupem, quæ cedens ſacrato corpori, ſæpe ſuo ſinu atque complexu, ſacrilegos mucrones inimicorum Chriſti fugientem illum excepit, & ſincerum atque integrum ab omni pe-

riculo conſeruauit: illam quoque petram duriſſimam conſpicata eſt, quam pro lecto molli narrant viro ſanctiſſimo fuiſſe; vidit & lapidem grandem, ex quo ſæpenumero concionantem illum Celticæ gentes audierũt: conſtitit in eo loco, ad quem nauicula cum ſacro cadauere & diſcipulis appulſa eſſe fertur, demerſumque in fluuium ac prope obrutum limo, ſaxum è ripa ſpeculata eſt, quod ciues à maioribus ſuis acceperunt corpus in terram expoſitũ recepiſſe mollius, & quem homines viuum repudiarant, ei mortuo ſinũ, & quaſi gremium ſuum tribuiſſe. Atque in his ſingulis inſiſtens, & ſingula contemplans, non modo fletum & lacrymas non continebat, orans Apoſtolum, vt vitam ſuam & ſalutem à Deo Opt. Max. deprecaretur, ſed etiam (qui eſt pietatis fructus multo maximus) ad omnia ferenda & perpetienda Dei cauſſa vehementius incendebatur. Hi hi ſunt labores, non quos nos recuſamus magis, quam ferimus; hæc vitæ pericula, non quæ nos circumſepti parietibus domeſticis timemus: hæc hominis Chriſtiani vita, non quam nos diffluentes omnibus deliciis nobis confingimus. nos vmbram tantum quandam effigiemque perſequimur: illi virtutem ipſam animo quaſi manu comprehenderunt, nos hanc ipſam adumbratam ſimulatæ virtutis imaginem ſæpe ſinimus è manibus elabi: illi veram atque perfectam cum tenerent, nõ prius dimiſerunt, quam bona illa ſempiterna ſunt adepti. Vtinam hoc mihi tribuas aliquando & concedas optime Ieſu, vita & ſpiritus animæ meæ, vt in me reperiatur aliqua tantarum virtutum, ſi non perfectio, at conatus tamen atque adumbratio. Aderat interea feſtus ille, ſolenniſq. S. Iacobi dies, & regina peragratis omnibus in oppidum reuerterat, cũ Archiepiſcopus apparatu maximo fecit ſacrificiũ. interfuit illa gaudens atq. hilaris: quo quidem tempore ſigni ſatis dedit, quo animo regiis ornamentis vſa eſſet, viuo Dionyſio. habebat coronam ex auro ingentẽ grandi põdere, multis clariſ-

ſimisque gemmis præclare diſtinctam ad aſpectum, veſtes magni pretij margaritis plurimis & gemmis collucentes, pocula ingentia tanta varietate operum perfecta, vt ars certare videretur cum copia: omnia ſpõte obtulit, & in ornamentis religioſiſſimi templi eſſe voluit. Magna vobis hæc videntur, admirandam hanc benignitatem eſſe ducitis, vix ſupra quidquam eſſe poſſe creditis: his tamen contenta nõ fuit Eliſabethę liberalitas. Deportarat ſecum iuſtũ atque integrum Põtificis ornamentum ad rem diuinam faciendam, multum omnino aurum erat, multum argentum, multæ gemmę. attulerat alia dona quamplurima, digna illa ſanctitate, digna celebritate loci, digna potentiſſimæ reginæ munificentia hæc etiam in Apoſtoli ſacrario reponi imperauit. Omnes qui aderant, mirari, obſtupeſcere, iterum atque iterum conſiderare, cupere, nequaquam poſſe ſatiari; exclamare, neminem vnum in omnì memoria tam multa, tam copioſa, tam ornata S. Iacobo dediſſe dono. Poſtquam omnia ſunt ab ea veteri more ritéque perfecta, præbuit archiepiſcopus in Luſitaniam reuertenti ſcipionem & peram, vt ipſo quoque habitu imitaretur illos, qui peregrinationes in ea loca ſuſcepiſſent. Quacumque faciebat iter, eo concurſus vndique maximi fiebant. nec modo ex iis oppidis, caſtellis, vicis, qua redibat, ſed etiã ex finitimis viſendi cauſſa conueniebãt, neque tam mirabantur homines maieſtatem regiam & comitatum, quam facilitatem, & humãnitatem, & religionis incredibilem amorem, cum eam, cuius opes & potentiam ſcirent eſſe ampliſſimam, ornatu communi voti cauſſa peregrinantium tantopere viderent delectari. Illa venit Olyſſipponem, vbi cum Alphonſo filio & multis epiſcopis anniuerſaria iuſta regi mortuo perſoluit. Ab ea vrbe rurſus profecta Conimbricam rediit, vt B. Claræ cœnobium, quod inchoatum habebat, perficeretur. Quid hic eã feciſſe dicam? quo nomine appellem tam nouum & inſigne facinus? vocem liberalitatem? nomi-

nominem humanitatem? appellem caducarum rerum deſpicientiam? dicam ſtudium religionis & amorem? nuncupem animi quandam amplam propoſitionem & excelſam? omnia mihi optime congruere conuenireque videntur. Habebat omnino multam pretioſam veſtem, auro & bombycino contextam, grande argenti optimi cælati, grande auri pondus. Quid, inquit, hiſce fiet tam multis rebus, tam pretioſis, tam magnificis? vtar ego? at aliud viduitatis ſolitudo, aliud huiuſce grauitas ætatis, aliud flagitat æternæ ratio ſalutis: dem liberis cognatiſque meis & affinibus? at his iſta ornamenta non deſunt, quibus etiam vereor ne nimis multa ſint. in veſtiario igitur, & armariis putreſcere patiar, & tineis vetuſtatéque conſumi? at quam multa nuda templa ſunt & inornata, quæ his copiis, licet exiguis, collucere tamen & illuſtrari poſſent? Iubet ad ſe vocari ſartores, aurifices, cælatores, vaſcularios, imperat fieri veſtimenta ſacra, calices, cruces, thuribula, acerras, candelabra, lychnuchos penſiles, & ornamenta cetera, quorum eſt in ſacris aliquis vſus, quę partim attribuit cœnobio, quod ædificabat, partim in omnia templa Luſitaniæ æquabiliter diuiſit. non nihil etiam ex coronis & monilibus, nurui ſuæ, non nihil neptibus, non nihil Marię reginæ Caſtellę, & Leonoræ reginæ Aragoniæ, multiſque aliis principibus fœminis, quæ cognatione nomen eius & genus attingebant, benigniſſime largita eſt; vt in ſeueriſſima vitæ diſciplina, morum facilitatem & comitatem retineret. Ac domum quidem illam cum templo quam libenti animo, qua pietate, quanto ſtudio religioſis virginibus ædificaret, quæ B. Clarę inſtitutis, Chriſto ſe in ſeruitutem addixiſſent, quæſo cognoſcite. Eam vnam ob cauſſam venerat Conimbricam, plurimos ſtructores, plurimos fabros, tignarios vndique conuocarat, nuſquam diſcedebat, nuſquam digrediebatur, nuſquam deflectebat oculos; vt opus inflammatis omnium animis eius præſentia maturaretur: hæc

tamen

tamen ei lenta nimis & tarda videbantur. ædes ſibi fecit, & ſuis in proximo, quæ etiam nunc exſtant, & viſuntur, vt ad virgines adire ſæpius, & inſtare fabris vehementius, & ædificationem illam perficiendam diligentius curare poſſet. Addebat plus in dies ad redditus annuos, augebat numerum mulierum ſacrarum, quas tam ſtudioſe tuebatur, vt earum commoditatem ſaluti ſuæ anteferret. Si vnum aliquem de ſuis virum ſtrenuum, & harum rerum intelligentem ac peritum, quē & diligentiſſime curaturum, & omnes partes ædificij ſcientiſſime deſcripturum, & operas ad laborem acriter hortaturum eſſe confideret, ei negotio præpoſuiſſet, ſi imperaſſet, ne opus vnquam intermitti pateretur, ſi abſens per literas de totius ædificij ratione & progreſſu & pulchritudine fieri certior crebro voluiſſet, hanc curā, opinor, magnam & inuſitatam eſſe duceretis: nunc vero cum opulentiſſima regina in illo loco ac pæne in ipſa ædificatione cœnobij domicilium ſuæ ſenectutis collocarit, non vobis videtur hanc vnam curam omnibus reliquis curis antepoſuiſſe? O fortunatiſſimos parietes, ô tecta ipſa beatiſſima, quæ talem præſidem habuerunt & magiſtram, ô vrbem feliciſſimam, ô mœnia florentiſſima, quæ tam nouo exemplo reginam potentiſſimam quaſi præfectam fabrûm architectantem, & imperantem opera viderunt. Sed quam in his ædibus vitæ rationem inſtituerit, operę pretium eſt audire. Equidem viri ornatiſſimi, principio ſubtimere cœperam, ne vobis, quibus minime velim, moleſtus eſſem, ſi diutius, quam par eſſet in tantis caloribus præſertim retinerem. verum nunc humanitas veſtra mihi facit animum, ſilentium adimit ſuſpicionem, ſtudium, & alacritas pellit timorem. Nam cum tanto fauore omniū quaſi ſecundis ventis hactenus delata ſit oratio mea, verendum non eſt, ne ſi excurrerit paulo longius, vbi nos ille defecerit, curſum tenere non poſſimus. res erit digna veſtris auribus, admiratione plena, exſpectatione

maior

maior,ne vobis longior quam velitis, videatur, elaborabimus. Memoria tenere credo pleroſque veſtrum ex priore oratione,qua fuerit in omni ratione victus temperantia,qua continentia,quam ſæpe ſe à cibo ſua ſponte abſtinuerit, viuo Dionyſio. Fuit hæc in B. Eliſabetha virtus egregia non ſolum in illo iuuentutis robore,ſed in hac etiam imbecillitate ſenectutis. nec ſane immerito ac ſine cauſſa tam ſtudioſa fuit huius abſtinentiæ, non modo rerum humanarum, verum etiam diuinarum prudentiſſima regina. Eſt enim in hac virtute tanta vis,tanta dignitas,tantus ſplendor,vt ſine ea ceteræ nec elucere,nec cohærere queāt; & quod eſt commune virtutum omnium, huic vni tanquam proprium & ſuum tribuatur. Hęc eſt veluti fideliſſima nutrix integritatis, firmiſſimum præſidium ſalutis ſempiternæ, quædam quaſi arx munitiſſima cum omnibus vitiis pugnare cupientium, & fortiſſimorum Chriſti militum clauſum ad omnes aditus caſtellum, quod qui tenuerunt vti oportebat,facile furorem teterrimorum hoſtium eluſerunt. reprimit enim corporis libidines, tuetur & cuſtodit caſtitatem, auocat mentem à curis viliſſimis fluxarum rerum,ad diuinas & æternas contemplandas conuertit,diminuit de onere,quo illa deprimitur ad terras, auget curſus in ſempiternam illam domum celeritatē: magnifice ſentientes & loquentes de ſe compeſcit; ſubmiſſe ſe gerentes,& ſui cognoſcentes excitat,ſuperbiam & contumaciam contundit, alit animi ſubmiſſionem & modeſtiam, ſatisfacit Deo de peccatis & maleficiis admiſſis, in poſterum ne plura committantur, obſtat: offenſionem illius magni patris,ſi quam habemus,delet, ſi quam timemus, vitat: corporis valetudinem ſuſtentat,mentis ſordes eluit,ſtultam & ſcurrilem loquacitatem repudiat, ſobriam & moderatam orationem ſemper amplectitur; denique,vt omnia paucis comprehendam,omnium vitiorū fluctus à noſtra pernicie depellit,pectus omnium virtutum moderatione tranquil-

lar.

lat, diabolos exterret, cœleſtes recreat, placat mundi huius fabricatorem, & ſcelerum vindicem ſeueriſſimum. Eſt vero ſtolidus atque amens, qui ſine huius præſidio virtutis conſequi ceteras, & indomiti corporis tamquã ferocis & exſultãtis equuli effrenatos impetus cibi copia & bonitate, atque omni indulgentia retardare ſe poſſe confidit. mens enim immoderato obſtupefacta potu atque paſtu, nihil magnum & excelſum cogitare poteſt, & diſtentus cibo vinoque venter ad ſuperą & cœleſtia euolare conantem cogitationem abiicit ad libidinem. Itaque ſeruator ille omnium gentium Chriſtus Ieſus cum omnes appetitiones haberet ſua ſponte obedientes rationi; tamen vt nos doceret, ſi quando reluctantes relinquere & abiicere conarentur obedientiam, quo pacto poſſemus eas rationi præbere ſubiectas, prius quam ad inſtituendos homines aggrederetur, quadraginta dies, & totidem noctes in vaſta ſolitudine ita vixit, vt nihil vnquam cibi caperet, neque potionis. Quod cum illi veteres incolæ ſolitudinis, & habitatores auidius arripuiſſent, Paulos dico, Antonios, Hilariones, Arſenios, Hieronymos, quando nullo protſus viuere non poterant, certe tam modico, & tam tenui victu vtebantur, vt nunc eorum continentia propter homines magis, quam propter ẽ incredibilis eſſe videatur: elixum, aut aſſum aliquid capere, luxuriem intolerabilem ducebant: alij tertio aut quarto quoque die, ſucco herbarum, aut paucis caricis ſemimortuum corpus reficiebant: alij pane tantum & ſale ſeſe tolerabant, alij perpauculis cariotis alebant frigida membra: alij hebdomadarum inedia carnis laſciuiam & appetitus furorem ſuperare contendebant, atque omnes eodem ſtudio & ardore in exercitu Chriſti militantes, ſimulacrum corporis magis, quam corpus ægre trahebant. Horum virtutem egregiam admirabatur Eliſabetha, horum vitæ ratione animo ſuſpiciebat, horum facta felici ac beata immortalitate digna quo-

ad poterat, & aliquanto etiam amplius, quá quantum poterat, imitari ſtudebat in vltima ætate. Antea non quoties vellet, licebat ei per regem à cibo ſe continere: poſt illius mortem, quoties, & quam diu ei videbatur, abſtinebat, iam in ſenili corpore refrixerat ille calor iuuenilis, iam longa meditatione multiſque ieiuniis, appetitiones longius euagantes repreſſerat, iam obtemperabant omnia rationi, & tranquillus animus omni perturbatione carebat; tamen verebatur ne fera & indomita beſtia rediret ad ſe atque ad mores ſuos, & exhauſtis ſenectute viribus, non extraordinariis modo cupiditatibus exquiſitos cibos, ſed etiam ipſi naturæ ac neceſſitati debitum victum denegabat, & quam à quibuſuis hominibus Eccleſia ſemper accepit excuſationem ætatis, eam à ſe ipſa non accipiebat regina, iam annos fere ſexaginta nata. Omne vero diurnum nocturnumque tempus quemadmodum haberet diſtributum, non tam difficile dictu eſt, quam iucundum auditu. Habebat circum ſe quinque fœminas ex B. Claræ familia; cũ his de nocte multa vigilabat, recitabat matutinas preces, deinde ad primam & multo mane in ara, quam ſecum ipſa portabat, quocũque iret, ſacrificium voce ſubmiſſa facientem ſacerdotem diligenter & attente audiebat, qua pietate animi, qua numinis diuini reuerentia, quo dolore cruciatus & mortis Chriſti, quo etiam ſæpe fletu, facilius vos cogitatione depingere, quam ego verbis commemorare poſſum. Ibi non ſua ſolum, verum etiam omnium hominum peccata deflebat; ibi à Deo deprecabatur, ne ſe aut quemuis alium à rectę vitæ curſu deflectentem, diutius per ſalebras vitiorum ſineret errare, ibi cruciatus grauiſſimos, indigniſſimamque necem Chriſti ponens æterno parenti ante oculos, quaſi pro ſuo iure contendebat, ſi filium illum ſuum agnoſceret, ſi vnicum, & omnibus ſibi rebus æqualem natum diligẽret, ſi olim eum pro generis humani libertate ac ſalute obieciſſet impiorum telis, & morti crude-

crudeliſſimæ, ne tantos illum labores, ne tantam ignominiam fruſtra ſubiiſſe pateretur. Quod ſi leue vobis hoc, & exiguum videtur, quia reges omnes ac reginæ quotidie ſanctiſſimis myſteriis adeſſe ſolent, conferte quæ diximus cum iis, quæ vulgo videtis, ita facillime cognoſcetis, quantum interſit. At certe omnes veræ virgines omnium familiarum, ſicut oportet, hoc faciunt, & ipſa etiam Eliſabetha iam ante faciebat. Audite obſecro cetera viri ornatiſſimi, vt quemadmodum non modo mulieres religione Sanctorum conſecratas; verũ etiam ſe ipſa vicerit, intelligere poſſitis. Vix peractum erat illud ſacrificium, cum ſe in ſacellum conferebat, præſto erãt ſacerdotes, qui cum ſolenni cęrimonia atque cantu, facerent rem diuinã pro rege mortuo, deinde cum illi alternis verſiculis pręeuntes ac reſpondentes, ſtatas pro Dionyſio precationes, flebilibus modis concinerent, omnes qui aderant, Deum verbis ſupplicibus orabant, vt eius animam igne purgante liberatã, acciperet illis beatorum ſedibus iucundiſſimis. Sancti Thomæ Aquinatis viri ſumma doctrina & ſapientia, tantam fuiſſe pietatem commemorant, vt ſingulis diebus & ipſe ſacrificaret, & ſacrificanti ſacerdoti ſedulo ac ſtudioſe miniſtraret: quod cum audimus aut legimus, quo amore incendimur? quo efferimur ſtudio? qua lętitia exſultamus? vt nonnunquam etiam, quod fieri nullo modo poteſt, illis vixiſſe temporibus, & ſanctiſſimi viri os atque vultum vidiſſe peroptemus. At Eliſabetha cum tam commemorabilem pietatem conſecuta eſſet, & hoc vno ſuperari videretur, quod cum mulier nata eſſet, factum, vt ille, facere non poſſet, quod de rei dignitate diminutum erat, id numero compenſandum eſſe duxit. Nunc homines vel feſtis diebus, vel vni ſacro intereſſe moleſtum & graue arbitrantur, illa tribus aderat quotidie. Iidem illi ſacerdotes, vbi pro rege Deo ſupplicarant, aliud ſacrificium inſtituebant, vt temporis & cuiuſque diei ratio poſtulabat, in eoque ſi quæ

feriæ celebrarentur, concio ſemper aliqua de rebus diuinis habebatur. Omnibus precationibus ad omnes horas publico ritu decantatis, regina cum ſuis comitibus ad tertiam, ſextam, & nonam recitabat. Tum demum non ſine dolore diſcedebat, & temperato victu corporis vires reficiebat. ſcilicet expleri non poterat, quam diu ſe longe abeſſe videbat, illius patriæ cœleſtis deſiderio, & illius ciuitatis gaudia, triumphos recordans, naturam ſuam & neceſſitatem ipſam obliuiſcebatur, & quo magis de Deo cogitabat, eo vehementius eius conſpectu frui cupiebat. Poſtea quam cibo & potione fames ſitisq. depulſa erat, quod pleriq. tempus vel ſomno, vel ſcurrilibus iocis, vel anilibus ineptiis, vel cantorum & tibicinum voluptati deberi cenſent; ſanctiſſima regina architectos & operum præfectos accerſebat, audiebat ædificationis totius reddentes & exponentes rationem, quod in rem eſſe exiſtimaret, imperabat. Erat hoc ingenio ſapientiſſima regina, nihil vt ædificaret, cuius non ſpeciem quandam & formam pulcherrimã animo comprehenſam contineret: quam intuens, in eaque defixa, ad illius ſimilitudinem architectorum, artificum & opificum manus dirigebat. Mirabantur præfecti, artifices obſtupeſcebant, omnes incredibile putabant, cum ab vna fœmina, & quæ fieri oporteret ſapientiſſime conſtitui, aptiſſime diſtribui, elegantiſſime deſcribi, & quæ parum bene perfec ſſent, prudentiſſime corrigi viderent: tam intelligens in hiſce rebus erat, tam eximium quendam ſenſum in omnibus habebat. His dimiſſis, omnium poſtulatis audiendis benigniſſimas aures & patientiſſimas accommodabat. tum ab hominibus cuiuſque modi quam plurimi libelli ſubiiciebantur. Ingens erat multitudo virorum & mulierum, voluntates variæ, ſtudia diſſimillima, alius aliud petebat, mihi hoc beneficij gratia quæ cauſſa concede, mihi liberiſque meis ad ſubleuandam inopiam iube aliquid dari, huic cœnobio non nihil eroga, illud

reg-

templum exorna, illi pupillæ miſeræ & egenti ſubueni, illam viduam tuere, illum ægrotum impera curari. Quibus illa pro re, pro loco, pro tempore, pro perſonis, pro numero, mira quadam prudentia & liberalitate, & animi æquitate reſpondebat, in eoque vehementer elaborabat, & facile ſenſu quodam, ac ratione loquendi conſequebatur, vt omnes à ſe cum bona gratia dimitteret. Non hominum tenuitas, non ſordida veſtis & lacera, non viduarum & pupillorum ſolitudo, non paganorum ſqualor & puluis, non morborum pallor, ne vlcerum quidem teterrimus fœtor ab eius domo & cubiculo excludebatur. Ad veſperam expeditis confectiſque negotiis in cubiculum ſe recipiebat, ſui colligendi cauſſa. quid hic ſola faceret, quid ſecum meditaretur, quid agitaret animo, quæ ſuſpiria, quos gemitus ederet, quas lacrymas effunderet, quam humiliter Deo ſupplicaret, vos ipſi, viri ornatiſſimi, exiſtimare non difficile poteſtis. Erat circumcirca ſolitudo, locus omni ex parte ſeptus, vt nec videri poſſet, nec audiri. tempus precibus idoneum, & ſuperarum rerum commentationibus atque cœleſtium, deſiderium Dei atque illius beatiſſimæ ciuitatis intolerabile, dolor exſilij triſtiſſimus grauiſſimuſque mœror, vt minime mirandum ſit, nullam tum potuiſſe partem capere quietis. hinc rurſus contendebat in ſacellum, audiſque veſpertinis precationibus, quas eis ſacerdotes ſolenni ritu pro tempore, vel paululum demiſſa voce recitabant, vel perquam ſuauibus modis concinebant, ipſa cum religioſis mulieribus eaſdem voce ſubmiſſa peragebat. Veniebat ad cœnam, niſi forte ieiunij dies eſſet (erant autẽ ei, vt oſtẽdimus ſuperiore anno, fere omnes) deinde recitatis ſupremis cuiuſque diei, & ſolennibus pro mortuis precationibus, ipſa in cubiculo ſuo remanebat, illæ vero quinq. ſociæ ſe in ſuo includebant. neque vero tota nox quieti ſomnoque dabatur; ſed bonam partem eius temporis, quod ipſa natura videtur

omnibus animantibus ad requieſcendum conceſſiſſe, illa in acerrima cogitatione & labore collocabat. O quoties nimis mollem, & delicatam eſſe vitam illam ſecum ipſa querens, exſiliebat è lectulo, & ætate graue corpus in vili duroque ſtrato proſternebat? quoties è ſomno vigilantibus excitata curis, ſeminuda membra abiiciebat humi, gemensque grauiter, cum fletu & lacrymis, magno animi dolore atque ſenſu, miſericordiã & auxilium diuinum implorabat? quoties erecto vultu tendebat in cœlum ſupplices manus? quoties rurſus ad pedes imaginis Chriſti ſuffixi cruci iacebat ſine mente atque ſenſu, quoties ſe ipſa, quoties ſuos, quoties Luſitanię regnum, quoties regis animam, verberans pugnis ſenile pectus atque eiulans illi mundi creatori & parenti commendabat? quoties legendo, quoties precando ſomnum vrgentem repellebat, donec defatigata labore membra, etiam inuito animo multumque reluctante, ipſa ſponte ſua collapſa quieſcerent? quoties vero poſt diuturnum eiulatum, & mœſtiſſimas querimonias, exſultare ſibi videbatur inter choros Angelorum, & incredibili voluptate perfuſa, & diuina ſuauitate li-
a. queſcens tacita clamabat: *Oleum effuſum nomen tuum, ideo adoleſcentulæ dilexerunt te. Trahe me poſt te, curremus*
b. *in odorem vnguentorum tuorum. Fundamenta eius in montibus ſanctis, diligit Dominus portas Sion ſuper omnia taber-*
c. *nacula Iacob. Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas* Dei. *Si oblitus fuero tui Hieruſalem, obliuioni detur dextera mea. Adhæreat lingua mea faucibus meis, ſi non meminero tui, ſi non propoſuero Hieruſalem in principio lætitiæ meæ.* Cuius oratio narrare, qui ſenſus percipere, quæ mens aut cogitatio capere valeat illius animi diuini gaudia cœleſtia, non ex hac humilitate noſtra, neque ex rerum labentium iucunditate orta, ſed ex altiſſima illa domo, beatorumque triumphis ac lætitia perpetua quaſi deriuata? Nolite exiſtimare, viri ornatiſſimi, cum integerrimi homines in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tam breui omnes

a. *Cant.* 1. b. *Pſal.* 86. c. *Pſal.* 136. deli-

delicias reſpuunt, omnia quę iucunda ſunt, repudiant, omnibus cum voluptatibus corporis bellum gerunt, multis magniſque ſe in laboribus exercent, contentiones grauiſſimas ſuſcipiunt, ſubeunt fortunarum & capitis dimicationes, nulla eos, vt id faciant, voluptate commoueri, nulla dulcedine teneri, nulla ſuauitate duci. Nam ſi crudeliſſimus ille generis humani hoſtis tãta delectatione perditos ac profligatos homines in illa impuritate vitæ demulcere poteſt, vt extincto omni animi lumine ad interitum ruant voluntarium: qua indulgentia, quibus deliciis, quibus blandimentis Deum Opt. Max. probos & moderatos in ſumma honeſtate vitæ delinire ſolitum creditis? qua voluptate allicere? qua iucunditate retinere? Aperit interdum ille ſuæ dulcedinis immenſæ atque infinitæ fontes, effundit tamquam flumina quædam æternarum voluptatum non quibus conniueat ſopita virtus, ſed quibus renouata difficiliora moliatur. Quarum ſi guſtum aliquem nobis præberet aliquando amantiſſimus ille noſtri parens, immo ſi nos vllum earum ſenſum haberemus, non ità corrupti caducarum rerum blandimentis, flueremus mollitia, conſeneſceremus otio, deliciis liqueſceremus, & illam ſempiternam ciuitatem, cuius omnes nos ciues ſumus, ſi modo homines ſumus, contento curſu, acerrimo ſtudio, animis inflammatis peteremus. Sed vt eodem vnde huc digreſſi ſumus reuertatur oratio noſtra, cum ita viueret Eliſabetha, cumque grauiſſimis in rebus & maximis, omne tempus etiam nocturnum poneretur, non ludorum ſpectaculis, non leuitate ſaltantium, non conuiuiorum magnificentia ſe oblectabat, ſed ſi quando opus erat, ita relaxabat animum, vt à ſanctiſſimæ reginę pietate nihil abhorreret ipſa remiſſio. Memorare poſſem in præſentia, quam ſæpe ad virgines miniſtras B. Claræ ſe conferret: quam multos dies commoraretur apud illas in ædicula, quam iuxta ianuam cœnobij ſibi iuſſerat ædificari, quemamodum

vna precaretur, vna cibum caperet, vna viueret, neque gratius quidquam haberet, quam inter mulieres religioſiſſimas verſari. Poſſem exponere quanto ſtudio inflammaretur & amore, cum illas omnino ſe Deo deuouiſſe ac religioni addixiſſe cogitaret: quā grauibus verbis, quam ſapientibus ſententiis, quanta contentione animi eas hortaretur, vt ſe Chriſto ſponſas fideliſſimas & caſtiſſimas exhiberent, vti promiſiſſent. quibus rebus illa quantopere delectaretur, vel ex eo cognoſci perſpicíque poteſt, quod cum eius quædam ſororis filia, quam ſecum habebat cum nonnullis æqualibus ſuis fœminis primariis, capta pulchritudine virtutis, honoribus facultatibúſque ſuis omnibúſque rebus humanis remittere nūtium conſtituiſſet, experta diligenter earum conſtantiam, libens & gaudens ſeſe beatæ Claræ addicendi fecit poteſtatem. Verum hæc omnia quæ ornatiſſime diu, & iucundiſſime audiri potuiſſent, prætermittam, libenter hanc tantam laudum faciam iacturam, modo ne vobis ſim moleſtior, quā intelligo me neceſſario futurum. Venio ad illa, quę cum ſint vna ex omnibus, quæ fecit longe maxima; tamen certum præfinitúmque tempus non habebant, ſed erant vt ſanguis in corporibus, ſic illa in perpetua vitæ ratione fuſa. Omnes homines tenebat ſingulari quadam beneuolentia complexos, quantum poterat ingenio & induſtria, quantum copiis & poteſtate perficere, quantum viribus & labore contendere, tantum faciebat vt omnes ordines, omnes ætates, omnes ſexus adiuuaret. ſi quam ab aliquo iniuriam accépiſſet, nō ſolum ignoſcebat facile, ſed ne ſibi quidem ſatisfieri volebat, eratque tanta in condonando & prætermittendo lenitate, vt iraſci nullo modo poſſe videretur. Quis illam vnquam ferocius alicui vidit minitantem? quis paulo acerbius loquentem audiuit? quis animo commotam vehementius aſpexit? dabat vtilia & ſalutaria conſilia permultis, nullum laborem, nullum certamen, nul-

hos ſumptus recuſabat, modo vnus aliquis emergeret aliquando ex ſuis ſordibus, & ſe ad frugem bonam,vt aiunt,reciperet:monendo, obiurgando,animaduertendo, hominum prauitatem corrigebat: eos, qui in luctu mœrore̋que iacebant,conſolabatur,& animorum ęgritudini ſapientiſſima oratione medicinam faciebat:incredibilem hominum peruerſitatem quam humaniſſime ferebat: aſſidue pro cunctis Deo ſupplicabat, maxime pro iis, quos huius opis magis indigentes eſſe cognouiſſet: ſubleuabat eorum calamitatem, qui in vinculis & carcere ſeruabantur,alebat inopes,captos ab hoſtibus redimebat, præbebat veſtimenta nudis, accipiebat peregrinos hoſpitio, atque vt etiam abiecta cadauera,in quibus nihil erat reſiduum,neque mentis, neque ſenſus,humanitatem eius experirentur, ipſos mortuos ſepeliebat.erat illa curſum tenentibus comes, errantibus magiſtra, pupillis parens, viduis præſidium, incitamentum bonis, improbis terror, ſecundis in rebus ſocia,conſolatio in aduerſis;ad caſtigandum tarda, prompta ad remittendum,patiens in iniuriis,in honoribus non inſolens. at eius domus perfugium miſeris, portuś iactatis,ſolatium deſperatis,horreum egentibus, nutrix fame perditis,cella penaria ab omni fortuna derelictis. Quę ſi vobis omnia ſingulatim explicarentur, quem finem aut quem modum noſtra inueniret oratio? duo tantum commemorabo facta magna, pręclara,inſignia, quorum laus præſtans & egregia meo iudicio, cum duorum Sanctorum excellēte laude contendit: de quibus dū breuiter dico,reficite,quæſo,viri ornatiſſimi, veſtros animos, redintegrate iucundam memoriā beatorum,ſtudium illud veſtrum audiendi renouate;quod nobis adhuc ſingulare tribuiſtis, & ad veterē benignitatem veſtram & amorem hoc adiicite, vt hęc pauca, quæ reliqua ſunt,diligenter velitis attēdere.De B.Clara virgine maximi animi,ſummę continentię,inuſitatę ſanctitatis omnes audiſtis,fuit per idē tēpus Eliſabetha

filia regis Pannoniorum, ſoror auiæ huius Eliſabethæ, cuius hodie feſtum diē celebramus, mulier admirabili religione, integritate, innocentia, inde vſque à prima pueritia, quę virum, cum eam pater Ludouico Turingiæ comiti collocauiſſet, ſedulo monendo & hortando tranſtulit ad ſuorum morum ſocietatem, & cum eo vitam diuino quodam, non humano more traduxit. poſt eius autem obitum, cum ab agnatis & gentilibus ereptæ facultates eſſent, quod nullos liberos haberet, ex eo quod reliquum fuerat, quod adimi nullo iure poterat, quod erat proprium ipſius, magnam & amplam domum excitauit, vbi & hoſpitio acciperentur, qui tectum nullum haberent, quo frigoris & æſtus vitandi cauſſa ſuccederent, & qui grauibus periculoſiſque morbis conflictarentur, ſuæ fortunæ miſerę & afflictæ portum, atque perfugium paratum inuenirent. in ea non ſolum multos collocauit adminiſtratores viros impigros ac diligentes, ſed etiam ipſa ſæpe pauperibus ſingulari quadam alacritate miniſtrabat, non ſolum inopum ingentem multitudinem ſuis impenſis ſuſtentabat, ſed etiam ægrotorum vlcera ſuis manibus curabat. hiſce rebus breui, ære diruta eſt, & omnis beneficentiæ materia ſublata. ſed eius tamen benigna proliẋáque natura, tametſi vnde ſuppeditaret, non habebat, nullum potuit ſuppeditandi reperire finem. quid ergo? auferebat aliis, quod aliis donaretur? ſpoliabat diuitiorum domos, vt inopum tecta locupletaret? & cum de ſuo non poſſet, de alieno laudem liberalitatis aucupabatur? Audite quid fecerit, vos ipſi profecto dubitabitis, an maius quidquam fingi poſſit. Non eſt, inquit, vnde tribuamus, certe manus, quibus honeſte quæramus, non deſunt. conſumpſit liberalitas fortunas, at corporis vires non exhauſit; abſtulit quod nobis erat traditum, quod labore parari poteſt non ademit. Lucubrabat ad multam noctem, ſurgebat ante lucem, toto die opus faciebat, nullus fere ſomnus, nulla requies, nulla intermiſſio,

miſſio, & ipſa egens mercede laboris ſui, & manu, pretio quoad poterat, inopes iuuabat. Itaque Gregorius ſummus Pontifex, qui fuit nonus hoc nomine, poſtea quam è vita diſceſſiſſe renuntiatum eſt, fecit, vt maxima cum cærimonia religioneque in numerum Sanctorum atque cœleſtium eam adſcriberet. Non eſt mihi dubium, quin tantum hoc vobis videatur, quantum cuiuſque mens & cogitatio capere poſſit maximum. Eſt enim vna fœmina B. Pauli propriam peculiarémque laudem aſſecuta, qui ſibi ſociiſque ſuis artificio ſuo veſtitum atque victum comparabat. Nunc quemadmodum Eliſabetha Eliſabethæ virtutem ſecuta ſit, cognoſcite. Acceperat hæc, quam hodierno die colimus, de illius ſanctitate; audierat ſe cum illa cognatione eſſe coniunctã, eodem nomine à parentibus vocatam eſſe videbat, nihil potius, nihil preclarius, nihil fœmina Christiana dignius facere ſe poſſe arbitrabatur, quam, vt cuius nomen retineret, eius excellentem virtutem pro viribus imitaretur. imperat ædificari domum ante ſuas ædes non longe à beatæ Claræ cœnobio: iubet in ea ſacellum extrui & ornari, fieriique duo domicilia ſegregatis locis, & diſtincta ſatis ampla, alterum mulieribus, alterum viris, & ſtratos in vtroque lectos ſupellectilémque ceteram collocari. his ita paratis & inſtructis, accerſit quindecim viros inopes rerum omnium, totidémque fœminas, ad ſuam vtroſque ſedem deducit, iubet eſſe bono animo; hortatur, vt honeſte viuant, & æquo animo ferant ſuam paupertatem, nihil eis vnquam in ea domo defuturum. præpoſuit ſacello iam dedicato Sacerdotem, inſtituit, vt omnes eo quotidie conuenirent, vt & rei diuinæ intereſſent, & ſtatas ſolenneſque precationes audirent, ipſa victum in ſingulos annos, & nouũ omnibus veſtitum, & ornamentum corporis præbebat. ſi quis eorum in morbum diuturnum incidiſſet, non humilitatem & mendicitatem contemnebat, non deſpiciebat depreſſam fortunam & afflictam, nõ tectorum

veſti-

dio cœleſti:huius ſubmiſſionem admirandam cum illius inaudita modeſtia:illam ætate præcurriſſe,hanc alacritate ſecutam eſſe:illam exemplum ſanctiſſimæ vitę reliquiſſe, hanc ſtudioſiſſime arripuiſſe.: illam propter exiguitatem conſumpſiſſe patrimonium, hanc propter magnitudinem diuitiarum manu & labore, quod daret, non quæſiſſe diceris, & vtramque omnium Gentiũ literis atque linguis prædicandam eſſe exiſtimabius, quod vtraque id fecerit, quod antea vel pauciſſimæ, illa amplitudine,illo ſplendore, illa nobilitate vel nemo fecit.Quod ſi etiam vtriusque condicionem atque fortunam conferre voleris, tanto hanc illi præſtitiſſe ſtatuetis, quanto regia maieſtas omnium principum dignitati antecellit.O miram,Eliſabetha,in omnes homines caritatem tuam, ô excellentem benignitatem atque laudabilem. tu enim ſi non ſola ex omnibus,at vna tamen paucis reginis inuenta es, cui non ſatis eſſet egenubus ad vſum & cultum ſuppeditare copioſe, niſi etiam ægrotantibus non humanitatem modo ſingularem,ſed operam etiam,laborem,diligentiam præbeies. ſi hoc de mediocri aliqua fœmina, ſi de muliere infimæ fortunæ apud Æthiopes, & Indos commemorarem,tamen homines inhumani & barbari magnitudine præſtabile,nouitate primum,genere ipſo ſingulare ducerent: nunc vero cum dicam de regina, & de ea regina, quæ non occulte quaſi per cuniculos ad tantos honores obrepſit,ſed publico omnium conſenſu in altiſſimo dignitatis gradu collocata eſt: non clariſſimis natalibus orta erat,ſed omnium regum, qui tum erant, nomen & genus cognatione attingebat: cum dicam apud tales viros, hoc cultu,hac humanitate, hoc ſplendore,hac ſapientia, ipſæ huius templi aræ, ipſi parietes, iſta ipſa ſubſellia,in quibus ſedetis, mihi mirari & obſtupeſcere videntur. Etenim ſi paulo ante in morbo periculoque regis, cũ vitæ cõiunctio poſtularet,officij ratio requireret,vxoris nomẽ flagitaret, mariti morientis

amor

amor cogeret, tamen mirabamur vehementer, & iure optimo, ita ſe ſubmiſiſſe reginam: quæ nunc admiratio noſtras omnium mentes occupare debet, ſi in re tam noua, in qua deterrebat animum hominum ſqualor, remouebat contagio morborum, retardabat maximarum rerum occupatio, dignitas & amplitudo reuocabat, ſola humanitas cum his omnibus pugnans hortabatur? pro certo habeo vos exiſtimare nihil iam omnino fieri poſſe præſtantius. Et quidē ego ipſe vobiſcū ſentirem, viri ornatiſſimi, fefelliſſetq. me huiuſce rei magnitudo, niſi cetera tenerem. ſed aliud, vt ego arbitror, multo maius hoc & mirabilius audite. Nemo veſtrum eſt, qui non aliquando de Baſilio Magno legerit, aliquando audierit, aliquando cūm iucundo quodam animi ſenſu cogitarit. exſtitit ille vere magnus ingenuarū artium doctrinis, diuinarum literarum ſcientia, bonorum morum diſciplina, ſanctiſſimæ vitæ conſtantia, Eccleſiæ regendæ prudentia, neque tantas vnquam ei laudes quiſquam tribuerit, quantis virtus excellens digna debet videri. Cum ille ſecundum ab Epiſcopo locum obtineret Cæſareæ, quæ ciuitas eſt in Cappadocia regerétque ipſum populi rectorem ſapientia, fuit in vrbe, omnibusq. circumcirca locis tanta ſiccitas agrorum, vt & frumenta naſci non poſſent, & homines ac iumenta ſiti miſerabiliter ſtrangularentur, & fierent paſſim pernicioſiſſimæ labes, cum ad infinitam altitudinem terra deſideret. ex quo tanta repente non inopia modo & caritas rei frumentariç, verū etiam fames conſecuta eſt, quantam nullus anteà vidiſſe meminerat. hic bonus Eccleſiæ curator, omnium ſuorum muneris dignitate princeps, animi ſubmiſſione poſtremus, amore frater, ſolicitudine parens, qui nulla ope facere valeret tanto malo medicinam, conſilium cepit non tam verſutum & ſolers, quam ſalubre ciuitati & neceſſarium. procedit in publicum, aduocat concionem, orationem habet vir ſingulari facultate dicendi & copia, quæ etiā nunc

a. Gregor. Nazian. et Greg. Nyſſen. in laudē Baſilij.

nunc exſtat, tanta grauitate ſcripta, tanto animi dolore, vt etiam cum legimus, lacrymas tenere nequeamus, impellit locupletiores vt impertiant indigentibus de ſuo victu, aperit horrea copioſorum, & quæ iam erant humanę vitæ more, ſua cuiuſq. & priuata, facit omniũ communia diuidendo. Poſtquam magnam copiam earum rerum comparauit, quibus inopes tolerari ſolent, congregauit vnum in locum ingentem egentium multitudinem, illisque accumbentibus, vt Chriſtum ducem ſuum imitaretur, linteo ſuccinctus ipſe miniſtrabat. Sic tam inſanabili malo vnius viri ſanctitas, ſi non remedium, alleuamentum certe aliquod inuenit, & famem atque ſitim, duas generis humani peſtes cum ſuis copiis, quæ nullæ erant, depellere non poſſet, qua plurimum valebat auctoritate, depulit. Similis aliquãdo pernicies Conimbricenſem ciuitatem pene deleuit, cum hic Eliſabetha moraretur, quibus diximus in rebus occupata. quo quidem tempore ſatis declarauit humaniſſima regina, ſibi nihil eſſe antiquius, quam excitare iacentes, tueri miſeros, ab omni ſpe derelictos conſeruare. Erat tritici modius prope tribus ſeſtertiis, quod tametſi nunc optabile videtur in tanta caritate rerum omnium & vilitate pecuniæ; tamen illa ætate videbatur incredibile. nunquam antea poſt hominum memoriam, annona tanti fuiſſe putabatur. laborabant homines, ſqualebant agri, ipſa tecta quodam modo mœrebant, nullum auxilium oſtendebatur aliunde, nulla medicina ægrotæ ac prope deſperatæ ciuitati reperiebatur. nam vrbes maritimæ ideo ferunt facilius hoc malum, quod cum à fluctibus alluantur mœnia extrema, habeántque portus in ipſa prope ædificatione incluſos & aſpectu, dant quibus abundant, accipiunt quæ non habent: vſui quæ non ſunt exportantur, importantur quæ ſint calamitati depellendæ. At Conimbricenſes diſiuncti longius à mari, nec quæ ſuppetebant, vendere poterant, nec quibus egebant, comparare; de iis, quæ

ade-

aderant, quid facerent, de iis, quæ aberant, quid ſperarent, non habebāt. itaque ſpe ſalutis abiecta tenues præſertim (quanquam omnium ordinum erat hoc cōmune malum) exibant in agrum, ſtirpes colligebant, alij iumenta mactabant, alij mures, & huiuſmodi ſordes venabantur, quas ne nominare quidem honeſtum eſt, & his miſeri perditique famem tolerabant. tandem his etiam conſumptis, vita in pœna, mors in lucro ponebatur. concurſare pueri totam vrbem, parentes appellare, opē flebili voce petere: illi ne ſuos liberos fame cruciatos, intereuntésq. videre cogerētur, erepto pene ex ore cibo, ſi quis erat, ipſi miſeri moriebātur. matres paruos complexę filios, obire domos omnium cum miſerabili vociferatione, atque fletu, atque hominū ſanctorum fidem obteſtantes. pallebant ora, facies obſolebat illuuie, deſloruerat ille natura diffuſus color, totum corpus ſine ſucco, ſine ſanguine, miſerandum in modum exarauerat, oculi penitus in ſuos orbes incluſi, tempora lacunis altiſſimis depreſſa, eminebant malæ atque dentes, p̄endebat è ſpina fere nuda pectus aridum, venter macie collapſus, oſſa cute pro carne tecta, digiti manus, ceterique artus neruis tantum, & articulis continebantur, obſtupuerant ſenſus, languebant vires, non vox emitti faucibus, non crura moueri ſolo, non manus in cœlum tolli poterant. quid plura? non homines, ſed eiecta cadauera putares, cum videres, aut quaſdam effigies velut ſpirantium mortuorum. Erat illud ſpectaculum triſte omnibus & luctuoſum, paſſim per medias vias atque fora proſtrata corpora eorum, quibus inopia cibi vitam ademiſſet, & quod erat miſerabilius, quamplurimi mortui ante mortem, & ante ſepulturam iam ſepulti. Quid hic Eliſabetha? quid excogitauit? quid fecit? ſcilicet prouidens in poſterum regina cautiſſima, ingentem numerum frumenti conuehi pro imperio & poteſtate iuſſit, condi in cellis imperauit & aſſeruari diligenter, ne quando etiam ſuos annona deficeret. hoc

fortaſſe feciſſet quicunque noſtrum. nolite vos tam humiliter, & demiſſe de tanta ſanctitate cogitare. Quã igitur rationem iniit? quam opem attulit? Deum precata eſt, vt panis imber efflueret, vt vltro ſe gregatim coturnices offerrent, quo fugiens populus in ſolitudine ſeruaretur? fecit vt ex hydriæ lecythique fundo, tanquam è fonte aliquo inexhauſta cibi copia perpetuo manaret, quæ quo plus hauriretur, eo magis accreſceret. & quanto crebrius exinaniretur, tanto vberius redundaret, quo ſe alentem aleret, & viduæ hoſpitalitatem hoc officio remuneraretur; an pauit multa hominum millia quinque panibus; & ita pauit, vt quæ reliqua facta eſſent, multis aliis menſis ſatis eſſe poſſent? Moſis iſta ſunt, & Eliæ, & illius magni Dei noſtri, ac fortaſſis etiam propria temporum illorum, quibus pertinacia multorũ huiuſmodi rebus mirabilibus & nouis, & naturã ſuperantibus conuincenda erat, & audacia coërcẽda. At Eliſabetha nec ſperauit, nec ſperare debuit hæc ſe poſſe perficere, cum non oporteret. itaque priuatis copiis calamitatem publicam ſubleuare conſtituit, & cum miſerabilem ciuitatis faciẽ ſine magno animi dolore non poſſet intueri, vna cũ omnibus, ſi neceſſe eſſet, interire maluit, quam ſola cum ſuis in tam fœda ciuiũ ſtrage viuere. patebat eius domus omnibus, dabat indigentibus de ſuis cibariis, tribuebat carnem, prębebat frumentũ, nummos diuidebat, inopes amplectebatur, diuites, ſi qua re egerent, non reiiciebat, alebat omnes familias cœnobitarum, ſuppeditabat victum ſacris virginibus, ne mors quidem extrema rerum omniũ eius officium & humanitatem à quoquam excludebat, mittebat qui mortuos conquirerent per vrbem, curabat ſepeliendos religioſe, quæcunque erant ſepulturæ neceſſaria, large ſubminiſtrabat. Quam multis vitam ſua liberalitate dedit & ſalutem? quam multos iam iam efflantes animam ex media morte liberauit? quam multi iacuiſſent inſepulti, ferasque & volucres ſuis

carnibus pauiſſent, niſi B. Eliſabethæ benignitas ſubueniſſet? venerat in certamen reginæ bonitas cum malitia decumanorum: pugnabat Eliſabethæ largitas cũ mercatorum auaritia: contendebat humaniſſimæ fœminæ amabilis clementia cum deteſtabili barbarorum hominum immanitate, illi multos interire patiebantur, hæc nitebatur conſeruare quamplurimos, illi rem familiarem vel cum omnium pernicie amplificare cupiebant, hæc vt vnum aliquem cuſtodiret incolumem, omnes ſuas opes effundere non dubitabat, illi theſauros humi defoſſos habere ſtudebant, hæc omnes ſuas rationes & copias in illam beatorum regionem conferre properabat; illi neſcio quid lucelli æternæ ac felici vitæ præponebãt, hæc ſocietaté ciuium cœleſtiũ omnibus regnis anteferebat, vt illud vere affirmare poſſimus, non tantum ad hominum perniciem illorum inexplebilem cupiditatem valuiſſe, quantum beneficam huius omnibus gratificandi voluntatem ad ſalutem. Redite nunc ad S. Baſilium, viri ornatiſſimi, & rem cũ re, admirabili ſanctitate virum, cum muliere ſingulari virtute prædita comparate: vt habuerit ille alia maiora, quæ hæc non potuerit habere, certe in hoc ſi non ſuperiorem illo, at parem illi tamen fuiſſe fatebimini. a. ille oratione alienę auaritię cellas aperuit; hæc ſuæ liberalitatis horrea humanitate patefecit: egentes ille cum copiis non poſſet, opera & diligentia conquirendi iuuit; hæc cum poſſet præbere de ſuo, aliunde quærere nõ habuit neceſſe: ille vnum in locum collectos vndique paſcebat; hæc ſuum cuique victum domum ſubmittebat: hæc ſe, quia miniſtram non licebat, præſtitit altricem, ille quoniam non poterat altorem, miniſtrum ſe effecit; hæc tam pauperes quam locupletes ſuis; ille pauperes, copiis locupletiorum ſuſtentabat; hæc pro facultatibus optima cibaria largiebatur; ille pro ciuitate fabas & alia, quibus inopes vti ſolent, apponebat: ille denique neminem, qui repugnaret, habuit; hæc plurimos

a. *Baſil. homil. in fame, & ſqualore.* nacta

nacta eſt, qui ſtudium retardare, reprimere beneficentiam, omnes ſuppeditandi vias nitei entur intercludere falſa quadam & aſſimulata ſpecie prudentiæ. Nonnulli enim ex domeſticis ipſius, viri ornatiſſimi quidem loco, ordine, nomine, copiis, ſed anguſto animo atque paruo, qui rem omnem & familiam curabant; afficiebantur magno metu, cum hæc videbant: verebantur, ſi omnia ita profunderētur, vt ſibi ceterisque, vel in pauciſſimos dies quidquam ſatis eſſe poſſet. veniunt ad eā, rem demonſtrant, docent illa effuſione quantum in periculum adducatur omnis familia. Quid agis ô prudētiſſima regina? quid cogitas? vbi tua illa ſemper laudata, & ab omnibus commemorata prudentia? quo loco ſint res, non cernis? te ipſa tuosq́ue perdis, dum alios conſeruare contendis. quanta ſit vbique non difficultas annonę, ſed etiam fames, intelligis. cuiuſmodi tempora conſecutura ſint, neque tu ſcis, neque hominum quiſquam ſcire poteſt. omnem rem ruſticam non ratio, non labor, non induſtria, ſed res incertiſſimæ, venti tēpeſtateſque moderantur. hoc tantum habemus affirmare, ſi paulo diuturnius fuerit hoc malum, & tu, quēadmodum cœpiſti, dare perrexeris, breui nos tecum vna perituros. conſule igitur pro tua ſingulari ſapientia officioſiſſimæ familiæ, reſpice te, ſtatue modū aliquem liberalitati tuæ, nemini es deuincta magis & obſtricta, quam tuis, quam tibi. Illa dolens ſimulatione prouidentiæ deceptos eſſe tales viros, & inani quadam formidine ab hominibus iuuandis abhorrere, Non poſſum, inquit, declarare vobis, quantam mihi triſtitiam attulerint iſtæ anguſtiæ veſtri pectoris, atque animi egeſtas. timuiſſe vos, ne eos Deus interire patiatur, ſi hanc tantam calamitatem noſtris opibus leuemus? non à Deo nos curari creditis? non eius nutu atque poteſtate omnem hunc mundum gubernari? An, cum ille ſuo numine ac ditione omnia moderetur & regat, ſi noſtrā humanitatem & miſericordiā ciuibus afflictis & per-

mum ad accipiendos egentes conſtitutam; omnia quæ in Deum pie ac religioſe, in te ſeuere & grauiter, in alios clementer & humaniter feciſti, prætermitto: hanc vnam ob rem tam præclaram ad commemorandum, tam gratam ad audiendum, tam iucundam ad cogitandum: ſi nullam aliam feciſſes, tamen omnes honores, omnia ſtudia, omnem cultum & reuerentiam deberi tibi arbitraremur. Nunc vero cum tua facta ſint multitudine infinita, varietate grata, genere diſſimilia, magnitudine admiranda, excellentia, vel omnium prima, vel non inferiora primis, qua lætitia, quibus gaudiis, qua alacritate celebrabimus tuos feſtos dies? quibus te laudibus efferemus? qua prędicatione commendabimus poſteritati? quo cultu, qua reuerentia proſequemur? hoc ipſum templum, tecta vrbis, viciniq́ue tumuli tibi gratias agerent, ſi quo modo poſſent, quod vitæ laudabilis atque perfectæ, quaſi quandam imaginem non verbis, ſed factis; non ſcribendo, ſed laborando, non ingenio ſed opere & manibus expreſſam nobis reliquiſti, quam non ſolum inſpiciamus cum ſumma voluptate, ſed etiam cum ſempiternæ vitæ fructu imitemur. Hæc fuit viri ornatiſſimi, B. Eliſabethę in viduitate & ſolitudine vitæ ratio: habetis eius facta, dicta, cogitata poſt regis obitum. Omitto in præſentia quod beatæ Claræ religioſæ diſciplinæ ſeſe tradere conſtitutum habuit, niſi vitam illam, quam agebat, gratiorem fore Deo ſtatuiſſent ij, quibus ipſa propter inſignem pietatem atque virtutem, maximam rerum omnium fidem habere deberet. Sileo quod ſacris virginibus quo die primum in cœnatione iam perfecta cibum ceperunt, ipſa gaudens ac læta miniſtrauit, quanquam enim hæc non ſunt vllis eius facta minora, & ampliſſimam dare poſſunt materiam ad dicendum; tamen ſentio me fuiſſe longiorem, quam vos exſpectabatis. In quo quidem non me fefellit opinio mea de humanitate veſtra, ſed nõ ero vobis grauior,

neque hac veſtra tanta patientia diutius abutar, tantum à vobis peto, & pro mea tenuitate ſubmiſſius, pro veſtra grauitate verecundius, pro amore, quem omnibus debeo, omni ſtudio, pro magnitudine periculi, in quo Chriſtiana res eſt, vehementius etiam, quam poſſum, contendo, vt hæc dies noctesque cogitemus, hæc meditemur, hæc agamus, quę modo nobis, cum de aliis narrari audiremus, admiratione ſumma digna videbantur: atque hæc ſit in noſtris animis infixa cura ſempiterna, vt quæcunque in aliis non ſolum probatur, verum etiam laudantur, hæc in omni vita, ſtudio virtutis incenſi, amore Chriſti diuino inflammati, quaſi ſtimulis beneficiorum, quæ accepimus, excitati, deſiderio videndi Dei atque omnium cœleſtium æſtuantes, re ipſa præſtemus. Diſiunctiſſimas terras & religioſa loca non vacat adire? at ingredi templa vrbis, & ibi quam humillime Deo ſupplicare certe vacat. Vrgent negotia? tribus quotidie ſacris intereſſe non licet? at vni licet adeſſe. Valetudo non ſinit? pernoctare non modo moleſtum eſt, ſed etiam pernicioſum? at facile eſt ſurgere paulo citius quam ſoles. Non potes exſtruere cœnobia? non xenodochia conſtituere? non alere ciuitatem? at quadrantem largiri potes, at tantillum panis præbere potes, at miſereri potes, & egentis lacrymas lenitate verborum & humanitate conſolari. Non opibus, non labore, non cibo, non denique te iuuare vales? at conſilio vales, admonitione vales, auctoritate vales: & quidē profecto multo his magis homines iuuari poſſunt, quam rebus ceteris. Regina prę iuit, nos iiſdem veſtigiis ſequamur: illa ſanctiſſime vixit, nos elaboremus vt eodem modo viuamus: illa prior in beatam illam ciuitatem ingreſſa eſt, nos eodem, quo iam illa peruenit, feſtinemus. In excelſo poſita eſt vita ſapientium, & eorum, qui ceteris dignitate antecellunt, latere non poteſt, omnes eam intuentur, quod illos facere vident, id etiam ſibi licere arbitrantur: niſi ab illis imperita multitu-

titudo capiat rectè viuendi exemplum, quid tandem futurum eſt? aut quem exitum habebunt res humanæ? mitto illa vetera reip. Chriſtianæ vulnera; hæc noua & recentia quam acerba, quam luctuoſa, quam mortifera ſint, videtis. Germania pæne tota diſſidio miſerabili diſſidet à nobis, manat in dies latius illa peſtis: periculum eſt, niſi aduigilemus, niſi adnitamur, niſi omnes ætatis induſtriæque neruos contendamus, niſi Chriſtus Opt. Max. nos reſpiciat (reſpiciet autem pro ſua bonitate ſemper) nauiculamque ſuam fluctuantem conſeruet, ne breui omnis Chriſtiana religio ex hominum animis memoriaque deleatur. Oro vos, viri ornatiſſimi, obſecro, obteſtor per illam in nos indulgentiam Dei ſingularem, tam multis beneficiis declaratam, per vulnera Chriſti ſalutaria, per ſanctiſſimum ſanguinem, quo noſtræ ſordes eluuntur, vt omnia ſtudia, omnes conatus, omnem induſtriam, operam, laborem, diligentiam ad ſanitatem mentis, ad Eccleſiam, quæ communis eſt omnium noſtrum parens, erigendam, ad Chriſtianam rempub. ex tantis miſeriis excitandam conferamus: vt vbi honeſtiſſimis in laboribus vitam hanc, quæ breuis eſt, conſumpſerimus, accepti ſedibus beatorum atque illo clariſſimo domicilio, Dei cõſpectu perpetuo fruamur, cui ſoli ſumma laus in omnem æternitatem, immortaliſque debetur.

oratione latera, vox, copia; in auditoribus attentio deſiderata eſt, & maior quædam in ratione téporis libertas, omnia maxime ſunt hodierno die requirenda: vt enim cygni cum ſunt ad moriendum vicini, tum quaſi prouidentes quantum ſit in morte boni, ſuauiſſimos iucundiſſimosque cantus cum incredibili delectatione fundere dicũtur: ſic maiore quadam ratione omnes boni, qui ſe integros caſtosq. ſeruarunt, & in corporibus humanis vitam ſunt imitati cœleſtium, præſentiẽtes ęternitatem illam beatiſſimam, & immortalia bona mente cogitationeq. proſpicientes, ſupremo vitę tempore, oculis, vultu, ſermone, factis, diuinitatem neſcio quam præ ſe ferunt animorum, & lęti atque hilares veluti cum tacito quodam cantu & voluptate moriuntur. Ac mihi quidem vehementer optandum erat, vt tanquam boni poëtæ & actores induſtrij ſolent, ſic ego in hac extrema concluſione muneris & officij mei, diligentiſſimus eſſe poſſem; vt hic vltimus noſtræ laudationis annus, tanquam extremus actus, ornatiſſimus extitiſſe videretur: ſed neque tantum eſt in me ingenij, neq. ſi eſſet, magnitudinem rerum conſequi poſſem, neque ſi poſſem, vobis grauis et moleſtus eſſe vellem. vos pro veſtra humanitate & religione, viri ornatiſſimi, noſtram orationem, qualis ea cumque demum eſt, diligenter & attente audietis. Etenim ea beneficia à beata Eliſabetha omnes accepimus, vt ingratus ſit exiſtimandus, qui laudes eius non libenter accipiat, etiam ſi non ornatiſſime iucundiſſimeque dicuntur. Mitto, ea quę viua & mortua mirabiliter fecit; nõ dico quam multis difficillimis morbis & incommodis grauiſſimis opitulata ſit: hęc omnia prætereo, quæ magna vobis, atque adeo maxima videri neceſſe eſt. illa quæ forſitan ne ſentimus quidem, quãta ſunt? quod pro nobis omnibus, quod pro vniuerſa Luſitania, quod pro imperij incolumitate ſemper in Deo Opt. Max. placando occupata eſt: quod iracundiæ diuinæ manus & tela continet à nobis: quod horribiles

pœnas iam diu debitas ſceleribus noſtris deprecatur, quas ſi, ſtatim vt peccatum quid eſt, ſubire cogeremur, quid nos, quid ciuitates, quid regna, quid omnino hominum vita eſſe poſſet? aut quæ iam exſtarent veſtigia tantarum rerum, atque huius tam admirabilis ornatus? quæ ſi veſtros animos nihil aut parum mouēt, ipſa res, ipſa virtutis dignitas, ipſum mortis genus ad audiendum excitare debet. Non enim in otio, vt non nemo fortaſſe veſtrum arbitratur, non inquam in otio, ſed in labore, non in vmbra, ſed in ſole ac puluere; non in cubiculo, ſed in acie; non in virtutis caſtris, quæ illa in ripa Mondæ collocarat, ſed in ipſo certamine atque congreſſu animam efflauit: & quæ res gloriam ſanctiſſimæ reginæ ſempiternam attulit, eandem ei cauſſam mortis extitiſſe cognoſcetis. Cum nobile illud ædificium, quod B. Claræ virginibus inſtituerat, perfectum videret vt optabat, cogitabat ipſa ſecum quantū à Deo Opt. Max. beneficiū accepiſſet, & illius erga ſe liberalitatem & clementiam ſæpe tacite conſiderabat, ſe, quod in hac humanæ vitæ breuitate vix ſperandum fuiſſe videretur, ad annos ſeptuaginta prope perueniſſe, vidiſſe tot reges, tot reginas, partim Luſitaniæ, partim Caſtellæ, partim citerioris Hiſpaniæ, partim Balearium inſularum, tot principes, tot filios regum, eoſque omnes aut cognatos, aut affines ſuos: nihil amplius in his rerum humanarum anguſtiis exſpectandum eſſe, plus etiam quam earum inconſtantia ferret, ſibi eſſe conceſſum. itaque gratias agebat immortales vitæ domino, & auctori Deo pro tanto munere, ſimulque ab eo quantum poterat, petebat ſupplex, vt ſi commodum putaret, liberaret ſe cuſtodiis corporis, quo ſoluta terrena ac cōcreta mole ad excelſum illud plenum ſtellarum domicilium & illuſtre penetraret. Homines vulgo nulla vitæ diuturnitate poſſunt eſſe contenti, nec ſe ſatis vixiſſe putāt, quamdiu aliquid vltra eſſe cognoſcunt. Da enim ſupremum tempus, Noë vel Mathuſalæ non auditam

poſtea exſpectemus ętatem: quorum alter nongentos quinquaginta vixit annos, alter nongentos ſexaginta nouem: non poteſt videri diuturnum illud, in quo eſt aliquid extremum, ſemper quam breuiſſima iudicatur ætas, quæ nobis non ſentientibus effluxit. Quam multos ſæpenumero annos nonaginta, centum viginti natos querentes audimus, & miſerabiliter huius vitę breuitatem lamentantes? quam multos ætate confectos cũ lacrymis mori videmus, quod ab ipſo vitæ introitu ac limine ſe repente reuocatos eſſe dicant & abreptos? Videlicet nihil vnquam altum illi, nihil æternum, nihil diuinum cogitarunt, & omnes animi curas in hoc fragili corpore perpetuo defixas habuerunt. Quanto aliter illi excellentes viri ſentiebant, qui elati ſtudio quodam fruendi Deo, & videndi ſacros illos beatorum animorum cœtus, vitæ ſuæ longinquitatem dies noctesque deplorabant, & cum dolore vociferabantur cupere diſſolui, & eſſe cum Chriſto? Quanto aliter ſanctiſſima regina animata erat? quanto aliter ſe gerebat, quæ deſiderio æternitatis incenſa, nihil eſſe ducebat quantumcunque ſibi poterat ætatis accedere, & huius miſerę vitæ faſtidio ac ſatietate iã nimis multos annos ſe vixiſſe credebat, ac fere quot dies, quot horę, quot momenta præterierant, tot hominum ætates actas & decurſas eſſe exiſtimabat. Quouſque, inquiebat, quouſque miſera huius corporis curis diſtinebor? ecquando aderit tempus illud optatiſſimum, cum ex hoc carcere atque ex his vinculis euolare liceat, cum imperatoris iuſſu de vitæ præſidio ſtationéque decedam? cum longe ab hominum ſocietate, longe ab vrbibus, longe ab omnibus terris, non in aliqua vaſta ſolitudine, ſed in concilio cæleſtium, atque Chriſti comitatu verſer? Nihil prorſus niſi obitum, nihil niſi veram vitam cogitabat, nihil niſi immortalitatem meditabatur. Videte quam ſeuocatum animum ab omni negotio, quam ſecretum à ſenſibus haberet, quam liberum & ſolutum compedibus

corporis. Attendite quid fecerit vno anno ante quam eſt mortua. Audiit in illo antiquiſſimo & religioſiſſimo ſancti Iacobi templo annum illum eſſe Iubilæi, quo anno quicunque illa loca pie ac religioſe adiiſſent, modo eos ſuorum peccatorum pœniteret ac pigeret, remiſſionem omnium pœnarum conſequerentur, quas poſt mortem in igne purgante perſoluere deberent. Non equidem crederem hoc de tam longo itinere niſi in hiſtoria regum Luſitaniæ legiſſem. Etenim cum nonnulla, quæ de beata Eliſabetha vulgo prædicantur, omiſiſſem, quoniam in antiquis literarum monumentis non repetiebam, non committerem, vt diminuerem apud grauiſſimos viros fidem & auctoritatem meã, ſi qua eſt, ſi ea pro certis commemorare viderer, quæ neque fama & ſermonibus hominum celebrarentur, neque cuiuſquam literis memoriæ prodita fuiſſent. Sed timendũ mihi non eſt, ne hoc à ſanctiſſima regina fieri non potuiſſe putetis. Non enim hominum excellẽtium res geſtas, imbecillitatis noſtræ ponderibus examinari côuenit, ſed mentes noſtras ad illam altitudinem animi excitari, qua dicuntur fuiſſe, qui geſſerunt. Quod ſi ſeruari oportet in eorum factis ponderandis, qui humanis opibus tantum nitebantur, quid in eorum vita, & moribus faciendum eſt, qui omnia diuinis præſidiis circumſepti faciebant? Audite igitur quod magis propter Eliſabethę virtutem, quam propter ipſius rei probabilitatem, credendum eſſe iudicetis. in quo nihil à me augendi gratia dicetur, latine loquar, non oratorie. Regina iam annum agens quattum & ſexageſimum, corpore effœto, ſed animo forti, cupida fruendi tanto Dei beneficio ſponte oblato, quid excogitauit? quid fecit? nõ aduocauit ſuos, non viaticum quæri, non pecuniam depromi iuſſit: ipſa calceos & veſtimẽta mutauit, baculum ſumpſit, vna aut altera comitata fœmina; dedit ſe in viam moleſtiſſimo anni tempore, maximis caloribus, & quã omnia regna propter ſingularem vitæ dignitatem obſerua-

ſerua-

ſeruabant, omnibus ignota propter veſtitus nouitatem, pedibus tantum iter & eundo, & redeundo confecit. Quid miramini? quid obſtupeſcitis? quid tacetis? nihil eſt quod dixi, attendite reliqua. Ipſa ſuam ſarcinam pendentem ex humero geſtabat anus nobiliſſima, ipſa quocunque perueniſſet, vicatim & oſtiatim ſtipem colligebat ad victum, vt egentes mulierculæ ſolent, quæ pietate animi, longas peregrinationes ſuſceperunt. non dico quam ſit hoc nouum: non quæro quæ regina idem vnquam in omni memoria fecerit: non contendam hoc iter cum illo itinere, quod eadem regina ad idem templum iam ante ſuſceperat. feſtinandum eſt, vt omnia de morte vobis ſine faſtidio poſſim exponere. ié ipſam ſimpliciter dictam eſſe volo: vos eam viri ornatiſſimi, ſuo momento ponderate. Non multo poſt quam Conimbricam rediit, ecce repente nuntiatur, Alphonſum Luſitaniæ regem ab Alphonſo rege Caſtellæ, ſuæ ſororis filio, vehementer diſſidere, magnam inter eos contentionem ortam eſſe, ad bellum ſpectare conſilia omnium, nihil eſſe propius, quam vt ferro decernatur. erat alter S. Eliſabethę filius, alter ex filia nepos: vt etiã ſi non haberet illum diuinum animũ, ac dẽ rebus humanis fœmina humano more ſentiret, tamẽ de eorum certamine, quos vnice diligeret, ſine magno dolore non poſſet audire. Pro Deus immortalis, quid inter te ſanctiſſima regina, atque illos intererat, qui certabant? quãta erat diſſimilitudo ſtudiorum atque voluntatum? tu cum adhuc morareris in terris, totam mentem iam penitus in cœlo collocaras: illi obliti rerum cœleſtium, animum in terras omnino depreſſum habebant: tu relicto mortali regno, omne ſtudium & operam ad illud immortale conſequendum conferebas: illi æterno relicto, de breui & caduco regno inter ſe omnibus viribus contendebant: illi alacres ad arma vocabant ſuos, & omnia neceſſitudinis iura violanda potius, quam modicam vel iacturam, vel iniuriam ferendam arbitra-

bantur: tu lugebas eorum implacabiles iras, & omnia regna potius abiicienda eſſe ducebas, quam tot ſanctiſſimas neceſſitudines contemnendas. Iam antea ſæpe, viri ornatiſſimi, B. Eliſabetha, permiſſu Dei, qui eam vſu virtutum omnium inprimis exercitam eſſe volebat, ſpectarat acerbiſſima prælia ſuorum, & impio ac ſcelerato ſanguine viderat imbuta militum tela: ſed prope dicā nulliç inimicitiæ, nulla diſcordia, nullum bellum vnquam ei tantum dolorem inuſſerat: excitabatur enim bellum inter ſocios & amicos, inter affines, inter cognatos proximos, pluſquam ciuile: auunculus prope alter parens oppugnabatur à ſororis filio; filius ſororis, quem liberûm loco haberi oportebat, ab auunculo: gener, prope alter filius, ſocero ſuo inferebat arma; ſocer, qui parentis grauitatem obtinere debuit, in generum infeſtas copias ducebat: duo florētiſſima regna in ſummum periculum adducebantur; vtrûlibet illa tempeſtas obruiſſet, doloris fluctus in reginam turbulentiſſimi redundarent. Lætaretur parens filij victoria? at victo nepote auia lugeret. Rebus ſecundis nepotis gauderet auia? at mater profligatum filium ſine ſummo luctu videre qui poſſet? quç cum cogitabat, ac ſibi etiam illa proponebat, oppreſſos & contrucidatos innocentes, improbos impune bacchantes in cçde miſerorum, factioſos exſultantes audacia, tenues atque humiles fortunis omnibus euerſos, religiones vexatas & ſepultas, regnantem & triumphantem impietatem, reges ad vindicandum tardos, latrones ad prædandum proiectos, bello ardentem Hiſpaniam, multorum ſanguine ſaginatam crudelitatem paucorum, omnium facinorum impunitatem infinitamque licentiam, tum regnorum æternam ruinam, & rerum publicarum, quas maiores tanto labore fundaſſent, miſerabilem interitum perhorreſcebat. non eos timuiſſe Dei numen? non hominum famam? non auiæ matriſque conſpectum eſſe veritos? non cognationem materni ſanguinis, & dulciſſimum

mum affinitatis, & propinquitatis nomen? O ferreos animos, ó barbaros mores conſiliariorum. tantam neeſſe hominum improbitatem & ſcelus & audaciam, vt duorum regum animos, vel naturę, vel ætatis vitio ferventes, dominatus inſolentia elatos, exiguo rerum vſu parum cautos in tam inexpiabilem fraudem impellāt, vt præ ſuis commodis tot res ſanctiſſimas pro nihilo ducant? Videte obſecro, viri ornatiſſimi, quantum inter B. Eliſabetham, & illos interfuit, qui impij belli gerendi duces erant & auctores. Illi nihil non eſſe faciendū, nullos non tentandos aditus, nullas non quęrendas artes exiſtimabant, vt ex aliorū malis & miſeria ſibi creſcere liceret. regina non auctoritatem modo, ſi quam adhuc retinebat, ſed vitam ſibi etiam amittendam eſſe ſtatuebat, vt arma impia ac pernicioſa, de regum iratorum manibus extorqueret. Vocat ſuos, omnia comparari iubet, ſibi & ad filium, & ad nepotem eundum eſſe, prius quam bellum illud calamitoſum atque funeſtū ſuſciperetur. Exſtiterunt, vt in huiuſmodi rebus ſolet, qui, cum ipſi prodeſſe non poſſent, obeſſe conarentur; tametſi animo fortaſſe proficiendi magis, quam nocendi voluntate. tempus maxime aduerſum eſſe dicebant, ne ipſas quidem beſtias vim ſolis, & æſtatis calores ferre poſſe. iam ętatem illam otio, quam negotio, quieti, quam itineribus magis idoneam videri. modo peregre pene confecta & ſemiuiua rediiſti, iam aliò cogitas: nondum ſatis ex itinere ſuperiore recreata, aliud rurſus ingrederis: vix ad has tuas ſedes peruen ſti, proficiſcigeſtis. ſemper feſtinandum tibi? ſemper eundum, ac redeundum eſt? ſemper in labore contentionéque viuendum? quando tibi frui licebit optatiſſimo tranquillitatis portu, ſi nunc extrema ſenectute iam prope vitæ ſpatio decurſo, in mediis fluctibus turbulētiſſimis verſaris, cum initium tibi requieſcendi fore iuſtum & ab omnibus cōceſſum eſſe videbatur? magnum profecto, magnum hoc tempore regina ſubis diſcrimen: nō poſ-

ſumus.

umus non timere vehementer, ſi hoc tantum exacta æ-tate, laboris itinerisque ſuſceperis. Verum, nihil hac oratione, Eliſabethæ animus grauis & excelſus commoueri, & labefactari potuit: tantum abfuit vt de gradu honeſtaque ſententia deiiceretur: permanſit in propoſito ſuſceptoque conſilio, hoc etiam quàm antea conſtantior, quod cum ſe grauius oppugnari cerneret, multo vehementius confirmabat animum ad reſiſtendum. Potero videre duo regna proxima non modo vicinitate locorum, ſed etiam cognatione ſanguinis infeſtis ſignis concurrentia? audiam militum clamorem, crepitum armorum, equorum hinnitum, & tubarum ſonũ, & cum non diffidam auctoritate mea ſedari poſſe hunc tumultum tantum, & ciuitates infinita cæde, vrbes euerſione prohiberi, rationem potius habendam eſſe ducam vitæ meæ, quam incolumitatis omnium & publicæ quietis? Quantum demum eſt hoc ætatis, quod anus decrepita poteſt viuere? ſi certo ſcirem ſexcentos annos ad eos, qui prçterierunt, acceſſuros hoc itineris vitato labore, tamen emori malle deberem, quam diſcordiam vniuerſæ Hiſpaniæ tam perniciofam non extinguere conari, ſi poſſem. nunc cum mihi momentis omnibus mors impendeat, non ſolum vt pueris etiam imminere dicitur, verum etiam quia perueni iam ad ſupremũ tempus ætatis meæ, mori ſola recuſem, vt conſeruem quam plurimos? ſi mihi prorſus iter hoc interitum eſt allaturum, qui nam reperiri vitæ poterit magis optandus exitus? inſtat cunctantibus, maturat, proficiſcitur ad ea loca, in quibus verſari filium audiebat, magnis itineribus contendit. Stremotium eſt oppidum trans Tagum peruetus, viri ornatiſſimi, cuius arcem altiſſima & firmiſſima turre nobilem, antiquiſſimi reges in monte præcelſo atque edito collocarunt. Huc ſe rex Alphonſus Eliſabethæ filius forte contulerat initium belli cum Caſtellæ rege facturus. Nam & locus ſatis munitus erat ad impetum hoſtium excipiendum,

& propter illius regni propinquitatem, ad omnia belli conſilia maxime videbatur opportunus. eodem primum aduolauit ſanctiſſima regina, vt rebus cum filio tranſactis atque deciſis, inde in Caſtellam ad nepotem properaret. ſed voluit Deus Opt. Max. tam ſalutaria mulieris excellentis conſilia, ad eum quem optabat, exitum peruenire: cui dubium non eſt, quin ob multa & grauia totius Hiſpaniæ delicta, pœnas à duobus potentiſſimis & florentiſſimis populis expetere voluerit, cum permiſerit pluſquam ciuile bellum tantum, & tã luctuoſum excitari. ſtatim vt attigit Stremotium, cum grandis natu fœmina, aſſiduis, exhauſta laboribus non breuiſſimum iter inepta via confeciſſet, defatigata & fracta, in morbum incidit primo ſane leuiorem; ſed is magis ac magis ingraueſcens, paucis diebus Luſitaniæ decus, Hiſpaniæ præſidium, orbis terrarum lumen extinxit, immo vero terris eripuit, cœlo reddidit. O diem illum tibi quidem ſanctiſſima regina, beatiſſimum, ſed non minus triſtem & acerbum tuis, quam lætum & iucundum, quo die vi morbi confecta, ea fugiſti, quorum faſtidium tibi vitæ ſatietatem afferebat; eo migraſti, quo iam dudum incredibili animi ardore feſtinabas; eos in ſolitudine & orbitate reliquiſti, quorum incolumitatem & quietem, vt bona parens tua ſapientia & auctoritate tuebaris, ad illos immortales beatorum cœtus perueniſti, qui tibi non oneri, ſed æternæ voluptati eſſe poſſent. Nam etſi ex iſto altiſſimo domicilio, vbi fidei remoto & detracto velo, cum incredibili gaudio Deum præſentem intueris, tanto melius tuis, qui iacebant adhuc in terris, poteras opitulari, quanto poſt obitum eras cum illo perenni bonorum fonte coniunctior; tamen quam pacem & tranquillitatem hiſce gentibus tua vita videbatur allatura, eam iure optimo intempeſtiua mors atq. diſceſſus credebatur ſuſtuliſſe. quæ enim poſterior lux nõ acerbior priore, aut quę nõ inſequẽs hora antecedente calamitoſior, duobus regnis opulẽtiſſimis,

illuxit? Vidit Hiſpania & illum hauſit vel acerbiſſimum oculis dolorem; vidit periculoſis dubiiſque temporibus, non conſiliis ſolum & ſtudiis, ſed armis etiam & caſtris diſſidẽtes maximos reges: adſpexit pedeſtres pugnas atque nauales non mediocri certamine, nec parua dimicatione commiſſas: luxit ornatiſſimas naues partim captas, partim depreſſas, & lectiſſimos fortiſſimosque viros, vel interfectos, vel in poteſtatem hoſtium redactos, cum regum cognatorum claſſes maximæ ſpe atque animis inflammatæ acerrimis ducibus, proxima & ſocia littora hoſtilem in modum vaſtare niterentur. Pertulit direptiones & agrorum vaſtationes Gallicia, quę cis Anam fluuium eſt regio maritima, ferrum hoſtile flammamque ſuſtinuit: extimuit Caſtella influentes cum pernicie Luſitanorũ copias: tranſtagana Luſitania Caſtellani regis, non ſine malo ſenſit aduentum. Quis obſidiones vrbium, regionum depopulationes, ſtrages, incendia ſine gemitu & dolore commemoret? Quamdiu Eliſabetha vixit, viguit pax, valuit ſanguis, non ſunt affinitatis iura violata; poſt illius diſceſſum omnia ſpreta ac repudiata iacuerunt: vt regum concordia, & ſimul cum illa floruiſſe, & eodem elata funere, vna ſepulta fuiſſe videatur. O Deus immortalis, magnam & commemorabilem laudem, viri ornatiſſimi. Magnum eſt reges inter ſe diſſidẽtes pacificare conari: pręclarum, vt id perficias, labores contentionesque ſuſcipere: vitam & ſalutem in apertum offerre periculum, inuſitatum. Quid dicam, quod B. Eliſabethæ contigit, in ipſa functione tanti muneris, & in cauſſa animam amittere? par tantæ rei verbum inueniri nullo modo poteſt. O animus magnus, & excellens ſanctiſſimæ reginæ: quæ cum in omni vita retinendæ concordiæ, extinguendi odij, reconciliandæ gratiæ ſtudioſiſſima fuiſſet, non prius deſtitit iratos hominum animos verbis & auctoritate placare, quam extremum vitæ ſpiritum edidit. Quod anni negabant, tribuebat

pie-

pietas: quantum de corporis viribus diminuerat ſenectus, tantum ad animi robur nouus ardor addiderat, & cum exacta iam ætate vix ſe commouere poſſet, tamen incredibili celeritate, quocunque vocaret conſeruandæ pacis amor, aduolabat. Fuit, fuit illa quondam virtus excellentibus viris, vt cum crudelitatem ferre non poſſent, nec eos homines eſſe ducerent, qui ſemper humanum ſanguinem ſitirent, manſuetudinem illius magiſtri cœleſtis imitantes, vt obſiſterent cœdi & furori, ac per ſummos quidem cruciatus non recuſarent. vetus eſt hoc, quod dicã, & perpaucis veſtrum fortaſſe cognitum, tametſi propter exempli nouitatem, nemini debet eſſe inauditum. Poſteaquam Roma princeps omnium terrarum publice veram religionem accepit, cum illa portentoſa ſacra, magna ex parte abieciſſet; tamen adhuc veſtigia quędam veteris impietatis retinebat, & in ciuitate Chriſto dedita, duorum Apoſtolorum ſanguine conſecrata, etiam tunc infeſtiſſimus hoſtis humani generis, quadã ex parte dominabatur. Ludorum diebus exhibebantur paria gladiatorum, qui nudi in medio theatro decertantes, ſuis vulneribus exprimerent imaginem quandam prælioũ. redundabat miſerando ſanguine tota cauea; ſpectatorum animi crudeles, illo tam triſti & luctuoſo ſpectaculo paſcebantur, tantâque immanitas hominum mentes errore cœcas imbuerat, vt eum fortiorem iudicarent, qui rueret ad interitum audacius, eum miſericordia minus dignum arbitrarentur, qui illam vehementius efflagitaret. hinc illa verba ſunt, Ferrum recipe, iugulum præbe: non hominũ ſpectaculis digna, ſed carnificina Barbarorum: non ciuitatum nobilium theatris, ſed luſtris immaniſſimarum belluarum. Igitur cum Theodoſij morte imperium Europæ datum eſſet Honorio, Telemachius quidam monachus, vir admirabili virtute præditus, ab orientis Solis partibus Romam venit eo animo, vt illam tantam inhumanitatem funditus tolleret, ſi poſſet. videte quã a

a. *Nicephor. Calliſtus lib. 13. cap. 1.*

inierit rationem. neminem in ea ciuitate norat; nemini ipſe notus erat, ingreditur in theatrum cum ceteris, celebritate ludorum. ſedet tacitus inter deſpectos hominum greges, rei gerendæ commodam occaſionem exſpectans. ecce duo procedunt gladiatores valentes & robuſti profligata audacia: quos vt ille deſtrictis gladiis congredientes aſpexit, exſiluit ſubito exanimatus dolore, vociferatur, accurrit, tendenſque ad eos ſupplices manus, pro ſalute ipſorum multis lacrymis orabat, ne ſe tam nefario ſcelere contaminarent. Cum certamen impediretur, fit repente clamor, fit populi concurſus atque lapidatio, & qui ſpectandi cauſſa venerant, facti ipſi gladiatores, dæmonis inſtinctu, qui ſuum euerti regnum iniquiſſimo animo ferebat, ducem & auctorem pacis obruerunt. renuntiatur optimo principi tam indignum facinus. exarſit ſcilicet, vt in re tanta oportebat, iuſta quadam iracundia & dolore. itaque qui interfectus erat, eum in numerum diuorum referendum curauit: improba vero & inhumana ſpectacula penitus è medio ſuſtulit edicto. ſic vir ille diuinus quod viuus precibus & voce non potuit efficere, id extinctus plagis & morte ipſa perfecit. Magna ſanè res, magna virtus, magna laus, non dubitaſſe ſuum ſanguinem profundere, vt duorum hominum vitam conſeruaret. Verum attendite, quæſo, diligenter, quāta magnitudine animi, veſtigia Telemachij perſecuta ſit Eliſabetha. Ille non pertimuit populi furorem diſtrictoſque gladios: Eliſabetha morbos imminentes ſenectuti contempſit: illius feliciſſima cædes finem attulit vetuſtiſſimæ crudelitati ludorum; reginæ vita neceſſaria, nouorum bellorum ſtirpem ipſam ſemenque delebat. ille viuus gladiatorum ſalutem quodam modo remorabatur; huius dilatus interitus inflāmationem tectorum, & vrbium vaſtitatem retardabat: ſed vterque ea fuit altitudine animi, vt mortem contemneret. Telemachius quo certamen impium gladia-

torum

torum vel ſuo ſanguine, ſi quo modo poſſet, obrueret; Eliſabetha quo regum finitimorum prælia tanto magis perniciosa, quanto maioribus in acie copiis, & animis dimicatur, quam in theatro, vel auctoritate ſua prohiberet, vel opprimeret ruina, & vniuerſæ Hiſpaniç, quoad eius fieri poſſet, pacem relinqueret non ad tempus, ſed æternam. Quod ſi tum alieno Reipub. tempore illa virtus nō eſſet erepta (neque enim extincta) tametſi verbis & precibus iratos regum animos mitigare nequiuiſſet, & effrenatus ac præceps furor eos à mente & conſilio deduceret, tamen in ipſo congreſſu medioque certamine, collatis iam ſignis, extorſiſſet arma de manibus, & in gratiam quamuis nolentes, quamuis recuſantes & reluctantes reduxiſſet. Meminiſſe vos arbitror, quid illa fecerit in pugna filij cum rege Dionyſio, quo animo militum tela contempſit? qua celeritate per medias acies ſola penetrauit? qua prudentia hinc filium placauit, inde patrem? quod igitur ad concordiam tantum valere reipſa iam ante didicerat, id in ſummo periculo ſuorum omiſiſſet? non ferret animi pietas, non ſineret publicæ tranquillitatis amor, ipſa pacis conciliandæ vetus conſuetudo nullo modo pateretur, vt ad illud inſigne Telemachij & ſingulare facinus, qui inermis in media ſe arma conieeit, non animus ei defuiſſe videatur, ſed facultas. Vtinam diuturnior tibi vita contigiſſet ſanctiſſima regina, neq. ipſo belli principio diſceſſiſſes à nobis: non ornatiſſimas claſſes demerſas maria vidiſſent: nō agris vaſtitas, mœnibus excidio, tectis inflāmatio, duobus Hiſpaniæ regnis euerſio fuiſſet illata: aut certe ſi tanta mala, & tam humilem peſtem ab aris & focis minime repellere & arcere potuiſſes, impiis tuorum armis obrui te & extingui paſſa eſſes, ne omnia collapſa & exciſa videres. Atque vt clarius perſpiciatis Eliſabethæ merita in omnem Hiſpaniam ſingularia, viri ornatiſſimi, proponite ante oculos veſtros priſtinum ſtatum Chriſtianæ reipublicæ, &

eum qui nunc eſt, mente vobis & cogitatione depingite, veteráque ſimul & recentia vulnera repetite memoria, vt explicatis ordinibus temporum, quę oculis cernere non poteſtis, ea in animo tanquam in vno cõſpectu videatis: quidquid vbique gentium acceptum eſt calamitatis, id à Chriſtianorum diſſenſione, non ſecus atque à ſeminibus arbores ac ſtirpes, ortum eſſe cognoſcetis. In Cicilia & Italia, ſummis opibus Hiſpani cum Gallis dimicabant: principes & ciuitates modo Gallorum, modo Hiſpanorum arma ſequebantur: Germani cum Saxonibus, cum Gallis, cum Romanis confligebant: Galli cum regibus Britannorum bella grauiſſima gerebant: Pannonij in Italiam copias infeſtas inducebant: Itali & Galli cum ducibus Byzantiis decertabant. Neque vero qui Solis orientis partes obtinebant, pacatioribus rebus ſuis vtebãtur. omnes inſulæ, omnia maria, omnes ſinus atque portus, omnes denique terrarũ oræ diſtributis imperiis, miſerabili bellorum incendio conflagrabant. Quod ſi gentes ſolum vniuerſas, aduerſus alias ille furor armaſſet, etiamſi fuiſſet hoc ipſum luctuoſum ac funeſtum; tamen aliquanto melius cum rebus humanis actum eſſe videretur: ſed vbique locorum exitialis illa peſtis ciuilium diſcordiarum ab infinita regnandi cupiditate profecta, dominabatur. In Hiſpania rerum ſummam alij alio trahebant: in Italia ciuitates, populi, principes crudeliſſimis præliis contendebant: in Gallia tumultus, in Britannia ſeditiones, in Germania varij motus populorum, in Pannonia repentinæ regnorum commutationes, in Thracia proditiones Imperatorum, aliorum creationes, defectiones, vrbium oppugnationes, direptiones, & alia quæ ſine lacrymis commemorari non poſſunt. Aduocabantur ad Chriſtianorum perniciem & vaſtitatem à Chriſtianis, Saracenorum, Turcarum, & aliorum hoſtium nominis Chriſtiani duces cum maximis copiis: omnia diuina & humana agebantur & ferebantur. in Syria Ligu-

res volebant obtinere principatum, Veneti reſiſtebant acriter, & cum Liguribus omnibus viribus de imperio certabant. Neque res Eccleſiæ in tanto bellorum tumultu meliores erant. Epiſcopi Byzantij, & Imperatores à Romano Pontifice deficiebant, eum palam armis oppugnabãt, peſtem Vrbi terrarum & religionis principi machinabãtur. nunc in Gallia, nunc in Germania ſummi Pontifices noui creabantur, nunc in ipſa Italia intra Vrbis mœnia exſiſtebant, qui ſibi munus illud ſcelerate vendicarent. Interea Saraceni, ac Turcę gentes inimiciſſimi Chriſtiani nominis, emergentes ex Arabię Scythiæque latebris, Pontum, Paphlagoniam, Galathiam, Bithyniam, Phrygiam, Cariam, Lyciam, Pamphiliam, Ciliciam, Cappadociam, vtramque Armeniam vi ceperunt: inde Syriam omnem & Hieroſolymam, & Ægyptum, & Africam ſub ſuam poteſtatẽ ſubiecerunt, confirmatoque imperio duarum fere partium orbis maximarum, cum in Europam traiecissent, pene totam Hiſpaniam perdomuerunt, Thraciam occuparunt, vtramque Myſiam inuaſerunt, Macedoniam eripuerunt, Græciam ſubegerunt, totam Pannoniam depopulati ſunt, & maximam eius partem ſub ſuam ditionem & imperium ſubiunxerunt. Atque, vt ad hæc noſtra tempora deueniamus, quę non minores calamitates ſępenumero viderunt, occupatis omnium animis inteſtino bello (tametſi hanc pacem tam æquis conditionibus conſtitutam, tot ſanctiſſimis affinitatibus ſtabilitã, totã Deo precibus omnium gentium & votis impetratam, æternam fore confidimus) tamen dum Chriſtiani principes inter ſe pugnant atque contendunt, imminent illi cũ infinitis copiis, in omnes terras & maria claſſibus maximis ædificatis & ornatis quocunque libet, impune peruagantur: penetrant in ſinum atque in complexum Italiæ, Galliæ, Hiſpaniæ, & in iis portibus volitant armati, quibus vitam & ſpiritum ducimus, neque metu aliquo affecti diſcedunt, ſed ſatietate, cum regum Chri-

ſtianorum oculos totius terrarum orbis prædonũ remi reſpergãt, inſulas diripiunt, vrbes incendunt, regna ferro & flamma vaſtant, omnes terrarum oras habent infeſtas, eoque iam immaniſſimorum hominum audacia proceſſit, vt Gaditano freto in Oceanum irrumpere non dubitarint, & partem Luſitaniæ maritimæ luſtrare. In tanta igitur calamitate vniuerſæ Reipublicæ, in tanto dedecore Chriſtiani nominis, in tanto periculo omnium gentium, quas reliquas fecit teterrimarum belluarum crudelitas inſaturabilis? Fingite animis vnum aliquem exſiſtere præcellentem hominem atque diuinum, qui quod nunc ſua ſponte, non humano, ſed diuino conſilio inchoatum videmus, auctoritate ſua perficiat, pernicioſa Chriſtianorum bella deleat, lites componat, ſeditiones comprimat, inueterata odia penitus extinguat, atque omnium Gentium arma transferat, & conuertat ad illa tam multa & tã magna, quæ ſunt per diſcordias amiſſa, vno conſenſu conſpirante atque conflato repetenda: quantum iudicaretis huic homini deberi, qui tam breui tempore tantam Chriſtianorum rebus afflictis lucem afferre potuiſſe? Tantum ego Eliſabethæ credo omnem Hiſpaniam debere: atque hoc etiam aliquanto amplius, quod ille vulneribus iam acceptis faceret, ſi poſſet, medicinã, regina prius quam mali quidquam accideret, ne accidere poſſet, prouidere conabatur: quod etſi perfectum non eſt, tamen eam pari laude dignam puto, cum vt perficere poſſet, ad extremum vitæ ſpiritum elaborarit. mortem enim impendentem contemnere potuit, vitam ſibi longius propagare non potuit. Quid ſanctæ Eliſabethæ cauſſam mortis attulerit, videtis, nunc qua ratione ſit mortua conſiderate. etenim in ipſo obitu hominum virtute præſtantium, non minus eſſe ſolet admirationis, quam in vita fuit ſanctitatis. Principio cum non vehementer ægrotaret, quotidie veniebat in ſacellum regium, & ſuo priſtino more, aderat rei diuinæ

cum

cum Alphonſo filio.poſt grauius affligente valetudine, & vrgente morbo, die Lunæ quodam ſe cubiculo ſuo continuit: aderat ſocrui laboranti nurus, diligenter & pie famulabatur, & quibuſcũque rebus poterat, ſanctiſſimam anum moleſtiſſimo morbo intabeſcentem, ad lætitiam & hilaritatem reuocare nitebatur. audite quid euenerit, mirari profecto deſinetis, ab hominibus tantopere laudari, quam cœleſtes inuiſerint. Equidem non temere grauiſſimos doctiſſimosq́ue viros credidiſſe arbitror, impiorum hominum, & facinoroſorum mentes migrantes à corpore, ſimulacris & ſpectris horribilibus, ac furiarum pœnis metuendis perterreri, neque vſquam poſſe conſiſtere: at qui ſancte integreque vixerunt, eorum animos placide & quiete diſcedentes è vinculis corporis, Chriſti Opt. Max beatorumque omnium præſentia & numine, obiecta aliqua ſpecie grata & iucunda, non recreari modo, verumetiam confirmari. nam credibile non eſt, aut infeſtiſſimos hoſtes non illis inſtare morientibus, quos ſuæ crudelitati iam deditos, quodam modo & addictos eſſe arbitrentur; aut mitiſſimum parentẽ non illis adeſſe in tanto diſcrimine, quos intelligat ſibi dicto ſemper audientes extitiſſe. Mitto cetera, tametſi magna & admirabilia, quæ ſumma fide & auctoritate homines literis mandauerunt: id ſolum dicam, quod eſt quadam ex parte cum reginæ laude coniunctum. beata Clara, eximia religione virgo, & laborum patientia, cuius humilem & anguſtam ædiculam Innocentius Pontifex maximus, qui fuit quartus hoc nomine, pontificia maieſtate ſibi cohoneſtandam eſſe duxit, vltimo vitæ die Chriſtum Ieſum, eiuſque matrem ſanctiſſimam, ceterasq́ue virgines ſtolis candidis ornatas, ad ſe ingredientes, hilaris & læta conſpexit, nec de tanto gaudio celare potuit comites ſuas; ſed exultans & geſtiens quæſiuit, an ſacrũ illum cœtum, quem ipſa cerneret, viderent. Iuſtum plane ac pene debitum erat, vt ſanctæ Mariæ reficeretur

aſpectu, cuius exemplo & inſtitutis clariſſimæ virginũ ſacrarum familiæ, Chriſto initiatæ ſunt atque deuotæ. Huius ſanctiſſimæ virginis rationem & mores non ſolum probarat maxime, ſed etiam & ante nuptias, & in matrimonio, & in viduitate, pro ſua virili parte proſecuta fuerat Eliſabetha. huius in ipſa morte nõ eſſe diſſimilem oportuit, cuius in vita ſimilitudinem aliquam aſſequi ſtuduiſſet imitando. Vidit, cum morbo vrgeretur, Dei matrem accedentem virginali habitu atque veſtitu, & nurum ſuam, & alios qui aderant, hortata eſt, vt illi matronæ cederent quæ albata veniret. ego vero non abfuiſſe credo ſacrum virginum beatarum chorum, quo ſtipata Chriſti parens feliciſſima ſolet vagari libere, qua libet. Claram autem iam apud ſuperos agentem quis in illo tali conuentu fuiſſe deſideratam opinetur, cum inuiſeretur in diſceſſu regina, quæ eius ſimillima eſſe voluiſſet in vita? Multum valet ad bene moriendum, multum valet tranquilla & honeſta vita, viri ornatiſſimi; & vt eſt valde difficile recte mori, qui male vixerit, ſic fieri fere non poteſt, vt eius mors ſit miſera, cuius vita fuerit beata. Scitis opinor, ac fortaſſe vidiſtis aliquando quod vſu venire ſoleat in morbis, & periculo præſertim eorum, qui opibus & honoribus antecellant. Qui metus medicorum? quæ familiarium & domeſticorum dubitatio? quãta omnium hæſitatio tractusque verborum? vix iam duos dies viuere poteſt: ac ſi hoc ipſe cognorit, ægritudine animi citius conficietur. quid igitur inſcium periculi ſui mori vis, nec opinantem? non eſt tam cito deſperandum, fortaſſe euadet. at in diſcrimine ſalutis oportet confiteri de peccatis. ſatis erit temporis, ſi res ita tulerit, & vt ſperamus, nõ erit neceſſarium: feſtinandum adeo non eſt, vt terreatur. Ita ſæpe accidit, vt prius eos qui ægrotant, mors opprimat nihil metuentes, quam ipſi potuerint ſe ad bene moriendum comparare. At Eliſabetha non medicorũ conſilium, non ſuorum admonitionem, nõ cuiuſquam

vocem exſpectauit,& cum ſæpius quotannis peccata cõfeſſione expiare conſueſſet, die Iouis proximo, quam cœperat morbus ingraueſcere, qui dies erat ante diem quartum Non. Quinctiles, vt hic eſt, vocari iubet ſacerdotem, à quo ſolebat audiri, animóque perpurgato ac delictis ſoluto, imperat fieri ab eodem ſacrificium extra cubiculum, vbi iacebat, ſed in eo loco, vt ipſa, & quæ gererentur, ſpectare poſſet, & accipere quæ dicerentur. O rem nouam & inſolitam, ô facinus pulchrum & inſigne, de quo quoties cogito, toties animus admiratione defixus, obſtupeſcit. Vtinam adeſſent omnes gentes atque nationes: Vtinam me tam præclarum factum commemorãtem audirent ſola terrarum vltimarũ: vt omnes mortales intelligerent, quæ pietas, qui cultus, quæ reuerentia Eucharistiæ ſacroſanctæ debeatur. quantum potero tantum voce contendam, vt hi ſaltem omnes exaudiant, qui hodierna die conuenerunt. Facta re diuina, regina ſummi animi, ſurgit è lecto, induit veſtem illam, quam ipſa ſibi delegerat poſt mortem regis. hoc fortaſſe mirum vobis videbitur, ſed nihil dicam, quod, ſi neceſſe ſit, vetuſtiſſimis literis probare non poſſim. illo amictu quo fuerat in ſolitudine & viduitate delectata, nulla adiutrice, nemine nixa, debilitata quidem morbo, ſed diuino numine corroborata, ſola ad aram extra cubiculum egreſſa eſt. ſubſedit genibus flexis, ſanctiſſimum corpus Chriſti cum fletu & eiulatu ſumpſit viaticum, perneceſſarium ad illud iter extremum in cœleſtem patriam conficiendum, & quod mihi multo rem mirabiliorem reddit, hæc illo ipſo die fecit, quo migrauit è vita. O mirificam ſubmiſſionem animi: & ſingularem erga Deum Eliſabethæ reuerentiam. Non, vt quondam Petrus Apoſtolus multitudine piſcium, a. quos præter exſpectationem cepiſſet, ſtupefacta apud ſe commorantem totius mundi rectorem & dominum orauit ſupplex, vt à ſe diſcederet: non vt ille Centurio, Chriſti verbis & oratione laudatus, magnitudine earũ b.

a. *Luc.* 5. b. *Matth.* 8. rerum.

rerum,quas ab eo fieri vidiſſet,per erita,domum ſuam venientem obſecrauit,ne tam humile anguſtumque tectum ingrederetur:ſed cum neceſſe eſſet,aut venientem accipere,aut quærere abſentem, ſemiuiua ad eum adire maluit,quam pati ad cubiculum ſuum accedere omniũ rerum parentem & gubernatorem. rediit ab altari ad lectulum,cœleſti cibo recreata & confirmata decubuit. Cum aduesperaſceret, nec medici tam cito morituram eſſe ſuſpicarentur, acceſiuit regem filium ſuum, multum & diu cum eo altercata eſt, nec dubium eſſe poteſt,quin egerit de pace, cuius rei cauſſa laborem illum & periculum non recuſarat. tandem vt ad cœnam iret, admonuit; ille cœnauiſſe reſpondit, ſed vt gereret morem ægrotanti, exiit tantiſper foras cum medicis. Vix Alphonſus peruenerat ad oſtium, cum repente mulierum,quæ cum matre remanſerant, tumultus auditur & vociferatio. aduolat exanimatus filius: parentem diſcedentem non ſine lacrymis & dolore compellat,oſculatur aniles manus,quæ ſæpe vlcera,ſæpe egentibus pedes abluerant. Interea regina ad ſe rediit, reſpirauit interruptis ac morientibus vocibus, cum filio de neceſſariis rebus collocuta eſt,ac ſubito ſe ad Deum cõuertens oblita res humanas, cum ſentiret illud tempus aduenisſe,quo tempore Deo reddendus eſſet animus, à quo eum accepiſſet, defixit oculos in imaginem Chriſti ſuffixi cruci, ſanctæ Mariæ virginis opem & auxilium implorauit, quam ſanctiſſime coluerat in omni vita: quam in morte nuper viderat præſentem. Maria, inquit, mater gratiæ,mater miſericordiæ; tu me ab hoſte protege, & hora mortis ſuſcipe. pronunciauit ſymbolum Apoſtolorum, vt fidem ſuam quam maxime manifeſtam teſtatamque relinqueret: recitauit,tametſi iam eam ſpiritus deficiebat, recitauit tamen, vt potuit,ſolennes precationes Eccleſiæ,animumque ſuum è corporis ergaſtulo fugientem, auctori & creatori ſuo commendauit. Obſtupeſcebant magis magisque ſen-

ſus,

ſus, hebeſcebat totum corpus, debilitabatur vox, intercludebatur anima, ægrius anhelabat, cum beatiſſimus ille animus, ſolutis vinculis, emergens è tenebris, relinquens concretum & mortale corpus, nactus liberum cœlum atque lucem, in illam ſempiternam domũ triumphans euolauit. Quid lacrymarum ipſum regem putatis profudiſſe, vbi matrem illam mortuam aſpexit, cuius precibus et diligẽtia ſæpenumero fuiſſet è ſummis vitæ periculis conſeruatus? quem fletum omnium cliẽtium fuiſſe? quem luctum & eiulatum circumſtantium fœminarum? quem ploratum pauperũm? quem dolorem & gemitum Caſtellanorum? quem mœrorem totius Luſitaniç? obiiſſe reginam talem, ſpecimen virtutis, exemplum integritatis & innocentiæ, pacis interpretem, omnium fere regnorum Hiſpaniç parentem, quæ ſuo conſilio ex ferro & flamma non ſemel, ſed iterum ac ſæpius liberauiſſet: cuius etiam ſi vita iam naturæ debebatur, ſapientia tamen reipub. videbatur neceſſaria. Quantum detrimentum quarto Nonas Quintiles accepiſti Luſitania, quantam illo die iacturam Hiſpania feciſti; quam inſanabilis & mortifera plaga fuit omnibus ciuitatibus inflicta? periit enim opulentiſſimorum regnorum dignitas, periit pax, periit tranquillitas, periit æquitas, quæ vis Martis perculit, quæ diripuit ira victoriæ, quæ vexauit militaris furor, quæ ferrum euertit, quę flamma conſumpſit, omnia pariter cum Eliſabeta perierunt. Fuit illa quidem certe fortuniſſima, quæ non ſolum vitam labentem immortali, breuem æterna, miſeram beata, vel potius mortem vita commutauit; ſed illud etiam conſecuta eſt diuino munere atque conceſſu, quod à Deo ſæpe fuerat precata, vt ſibi morienti Alphonſus filius adeſſet: terræ ipſæ infelices ac miſeræ fuerunt, quæ tale vel ornamentum rebus ſecundis, vel ſubſidium aduerſis perdiderũt. Verum ne magis deplorare mortem, quam reginę facta laudare videamur, & ingrati iudicemur, ſi vehementius

noſtras

noſtris malis doleamus, quam lætemur illius bonis ſempiternis, ad reliqua pergamus. Pauca enim ſunt quę mihi reſtant, admodum pauca viri ornatiſſimi, ſed eiuſmodi, vt nihil magis neque Eliſabethæ ſanctitatem, neque totius populi aduerſus eam caritatem & amorem declarare poſſint: ea, dum breuiter attingo, peto à vobis, vt benignas mihi veſtras aures & attentas accommodetis. In funere priſcorum regum & imperatorum, cum improba corpora & impura cremarentur, quorum à manibus nullum facinus, a reliquis partibus corporis, nullum flagitium vnquam abfuiſſet, ne odoris intolerabili fœditate eiectis iis, qui aderant, rariſſimis lignis ſemiuſtulata cadauera, nocturnis canibus dilaniāda relinquerentur, magna vis odorum in eaſdem flammas coniiciebatur, vt eorum ſuauitate, fœtoris grauitas ab hominum naribus depelleretur. Quid dicam vna
a. hora ducentas decem lecticas refertas odoribus arſiſſe cum L. Sylla? quid memorem imaginem eius ſatis amplam & excelſam, ex diuerſiſſimis fictam odoribus, cū exangui corpore fuiſſe incenſam? videlicet qui ſic vixerat, vt ille, & exitū vitę dignum moribus ſuis inuenerat, ſi aliter atque ille, combuſtus eſſet, contagione peſtifera corrupiſſet, & contaminaſſet ipſum cœlum. Alios præterea, quorum exitus non diſſimilis, vitæ prope par fuit turpitudo. Quam diſpar prô Deus immortalis, quam diſpar, quam diſſimilis ſolet eſſe mors piorum? quorum corpora ſanctiſſima, vt ab omni turpitudine & corruptela, dum viuerent, abhorruerunt; ſic mortua & exanguia, integra, & à corruptione aliena, diuino numine conſeruantur. Infinitum eſſet narrare de omnibus, quorum è ſepulcris patefactis atque erutis mira quædam ac diuina ſuauitas odoris afflata eſt, commemorarem de ſancto Dominico, ampliſſimę & religioſiſſimę familiæ parente: de B. Thoma Aquinate, egregia ſapientia & integritate viro: de aliis quamplurimis, quorum cum beneficiis immortalibus debitos reddit, tum nomini,

a. *Plutarch. in vita Syllæ.*

vir-

virtuti, rebus geſtis ſumma voluntate tribuit populus Chriſtianus feſtos dies, quorum vitam atque facta viri ſumma grauitate & doctrina nobis ſuis poſteris literis teſtata eſſe voluerunt. Æquum profecto, æquum erat, viri ornatiſſimi, ac prope neceſſarium, vt & illa monſtra ex omnium ſcelerum & flagitiorum colluuione nata, ipſa fœtoris nouitate, declararent mortua, quibus in ſordibus, quo in luto, quo in cœno viua iacuiſſent, & qui diuino quodam, non humano more vixiſſent, eorum odoris iucunditate ne mors quidem, quę maxime putatur propria hominum, humana videretur. At hoc certe defuit Eliſabethæ. quid vnquam magis nouum, magis inuſitatum, magis inopinatum in hoc genere, aut vidimus, aut legimus, aut audiuimus? Mandarat Alphonſo filio, & Epiſcopo Lamaceno, vt perficienda curarent, quæ teſtamento fieri iuſſiſſet. in teſtamento quodam loco ſic ſcripſerat: velle iuberéq. ſuum corpus deportari Conimbricam, & in templo B. Claræ à ſe ædificato ſepeliri. reclamabant viri primarij, & vehementer aduerſabantur, ferri non poſſe dicebant tali tẽpore anni, vel itineris tam longi, vel odoris tam tetri moleſtia: rex imperat fieri quod mater ſcripſiſſet. proficiſcuntur proximo die Veneris magno comitatu. Cõcurrebant ex omnibus oppidis, caſtellis, vicis, videndi & deplorandi cauſſa, virorum & fœminarum greges: ſequebantur obliti ſui, obliti ſuorum, obliti familiæ: perſonabant viæ atque agri plangore, & eiulatu miſerorum, cum ſe non reginam, ſed matrem optimam amiſiſſe quererẽtur: nullius auctoritate, nullius verbis, nullius minis à ſanctiſſimo corpore abſterreri poterãt: tantus erat omnium amor in Eliſabetham, ſic exarſerant dolore, vt omnia pro nihilo ducerent, modo officium iuſtum ac debitum vita ſenſúque carenti perſoluerent. Iam aliquantulũ proceſſerant, cum agitatione corporis, & concurrentis multitudinis iactatione, rimas agere ligneus loculus, quo cadauer erat incluſum, & hac illac

ſanie

ſanie perfluere cœpit. qui proſequebantur regis iuſſu funus, grauiter & moleſte ferre, palam conqueri, accuſare regum inſaniam, qui libidini ſuę parere mallent, quam amicorum ſalutaribus conſiliis obtemperare. Nihil eſſe facilius quam quietum, & nihil agentem imperare ceteris. ſi modo hic eſſet, quanto aliter ille ſentire, quam cum otioſus in vmbra de labore itineréque noſtro conſultabat? Potuit Strenotij in templo S. Franciſci maximo & ornatiſſimo interim ſeruari: potuit deportari Eboram, & in æde ſacratum maxima tantiſper cuſtodiri conditum in loculo, dum in puluerem corpus redigeretur: tũ oſſa nuda ſine vllo negotio vel in vltimas terras deportari licuiſſet. Hoccine tam putridum cadauer, cum totum iam dilabatur ac diffluat, integrum poterit Conimbricam peruenire? reperietur aliquis, qui ad loculum illum ſanie madentem velit accedere? nimirum ludibrio ſumus regibus omnes, qui in eorum imperio & ditione ſumus, neque ſatis iucundum illis videtur, quod nõ ſumma ſit omnium moleſtia perfectum. Cum hæc illi maxime vociferarentur, interea vnus accedit forte ad feretrum, exclamat nihil illo odore fieri, nec cogitari poſſe iucundius: nunquam tantam vlla ex re percepiſſe voluptatem. alter, tertius, quartus, permulti cum acceſſiſſent, eandem ſuauitatem non ſine ingenti admiratione ſenſerunt. plane diuinitus effuſus odor, non humanitus adhibitus eſſe videbatur: omniũ enim aromatum, & vnguentorum odoratus, ſi vnum in locum omnia conferrentur, non tam ſuauis & gratus fore credebatur. veniunt religionis antiſtites, venit ipſe Lamacenus Epiſcopus, mirari omnes, obſtupeſcere, Deo gratias agere, reginam laudare, clamare, nihil vnquam tale vidiſſe, dignam eſſe Eliſabetham, cui idem, quod paucis contingeret, quando ſemper vixiſſet, vt pauci. ita cum ingenti gaudio ac lætitia Conimbricam veniunt ſeptimo die, quam Strenotio fuerant profecti. Quis verbis conſequatur huius ciuitatis mœrorem atque luctũ,

cum illam ſine ſpiritu & anima referri vidit, quam ſuperioribus diebus incolumem proficiſci viderat? quæ certe, cum ſe non ſolum eius præſentia decoratam, ſed etiam liberalitate ornatā magnifico & religioſo ædificio, & in annonę caritate, & tamē conſeruatā eſſe recordaretur, magnum & intolerādum dolorē ex eius morte capiebat. Ipſa ripa fluminis, muta & inanima ſaxa, etſi iuie lætabantur illius beata & æterna vita, reginam tamen ſuam, ſuam illam reginam requirere quodā modo, ac lugere videbantur. Quantus concurſus factus ſit, quæ fuerit omnium mortalium collacrymatio, quam miſerabilis & luctuoſa vociferatio eorum, quos in ſumma inopia reginæ beneficentia paſcebat, etſi à nobis dici non poteſt, viri ornatiſſimi, à vobis certe cogitari poteſt. Tandem frequentiſſimo conuentu, publico luctu, maxima cum cærimonia, decantatis ſolennibus precationibus pro mortuis, multiſque perfectis ſacrificiis, honeſtiſſimi quiq. ciues ſanctiſſimum corpus ad ſepulcrum iam multo ante præparatum detulerunt. Eliſabetha ædificato cœnobio, cum intelligeret nihil eſſe morte certius, nihil incertius tempore ipſo moriēdi, monumentum ſibi faciendum curarat è lapide magnum & excelſum, & in ipſo templo B. Clarę collocarat, quod ne Mondæ creſcentis inundatione obrueretur (nam iam ſemel acciderat) ſed ne iterum idem eueniret, cum in locum editum ob eam rem ædificatum tolli iuſſiſſet, & in eo per ſcalarum gradus efferendo aſcenſu difficili atque arduo permulti homines iam diu molirentur, neque illud interea vlla labaret ex parte, impoſuiſſe dicitur regina bacillum ſuum, ac ſubito tam facile fuiſſe ſublatum, vt non commoueri vectibus ſubiectis, non rapi deligatum funibus, ſed pedibus ſua ſponte ſequi videretur. Conſtitutum eſt in illo ſuperiore ſacello, vbi nunc cernitur: nitebatur vt etiā nunc videtis, octo leonibus; multis vndiq. ſigillis ornabatur: vna imago reginæ pergrandis, virginū ſanctę Claræ habitu, manibus

ptatum blandimenta, delicias regni; iuuat fuiſſe patientem in iniuriis, fortem in periculis, in religione diligentem, abſtinentem in victu: delectat ſuſtentaſſe egentes, curaſſe ægrotos, abluiſſe pauperum pedes, tractaſſe vlcera, extinxiſſe odia, non timuiſſe armatas acies, non itinerum longitudinem reformidaſſe, omnes copias & ornamenta conſumpſiſſe. O feliciſſimi labores, ô contentiones ipſæ beatiſſimæ, quæ tantum præmium aſſecutæ ſunt: ô recte collocata certamina, quæ talem mihi coronam pepererunt, quam ſi non eſſem adepta, tamen tam benigni regis cauſſa nunquam quæ feci, me feciſſe pœniteret. ſic illa fortaſſe admirans tacita ſecum loquebatur. Vos vero viri ornatiſſimi, quantum eam apud Deum valere & valuiſſe cenſetis? quid nō obtinere, quid non ſuis precibus efficere poſſe putatis? Etenim ſi vulgo reges ac principes, quos in amicitiam receperunt, eis omnia concedenda eſſe arbitrantur, quis credat, Deū, qui vt maximus eſt, ſic etiam optimus, aut tam parum amantem ſuorum eſſe, vt nihil eorum precibus commoueatur, aut tam moroſum atque difficilem, vt nihil cuiuſque meritis & gratiæ putet eſſe tribuendum? Declarat ille ſæpe multis rebus mirabilibus & nouis, ſuam vim atque numen oratu cœleſtium, qui multis frequēter ad ſepulcra præſertim in difficillimis rebus, præſens auxilium ſuum obtulerunt. Senſit Eliſabethæ opem, vna ex ſanctæ Claræ familia, quæ religioſe oſculata loculum moleſtiſſimo inſanabilique morbo liberata eſt. Senſit Ferdinandus Stephanus ciuis Conimbricenſis, qui in illa turba diſcedentium cum ſe acutiſſimo clauo induiſſet, nec auelli poſſet, fidem eius & miſericordiam implorans, repente ſanum integrumque pedem aſpexit. denique ſenſerunt, qui febri æſtuque iactabantur, qui à dæmonibus vexabantur, cæci, membris capti, aliique plurimi, qui cum in opera medicorum & diligentia nihil præſidij ſibi reliquum eſſe viderent, partim ad monumentum magna pietate venientes & fi-

 ducia

ducia, partim ſudaria & lintea, quę forte retinuerant, a
hibentes, non modo leuabantur, ſed etiam ſani penitu
fiebant. Iure igitur ſanctiſſima regina, iure te his hon
ribus afficimus, qui poſt mortem iis qui ſanctè integr
éque vixerunt, tribui ſolent maximi: iure rex ille Ioa
nes tertius, vt ſapientia, ſic etiam religione pręſtans, q
non diffidimus tibi eſſe comitem in illo piorũ dom
cilio, tantum ſtudij & laboris adhibuit, vt hoc à Pont
fice maximo impetraret, & inſtituit, vt in hoc Colleg
regali, muſis & pietati dedicato, cum carminibus, tu
verbis ſolutis quotannis tuæ laudes celebrarentur: iu
Paulus Pontifex maximus hoc nomine quartus, que
Deo iuuante non mediocrem opem Eccleſiæ rebus a
flictis allaturum eſſe ſperamus, regi poſtulãti conceſſ
vt in omnibus eius regnis tibi altaria ſtatuere, tibi ſim
lacra tabulasque pictas dedicare, tibi ſacra facere, ti
ſolennes precationes publico ritu decãtare liceret. Eg
ipſe qui nunc primum res tuas vitamq́. cognoui, qui
quid laboris hiſce tribus annis à me tua cauſſa ſuſcep
eſt, ſi quid meum iudicium proficere poteſt ad ornan
da tua facta, plane in loco poſitum, beneq́. apud te co
locatum eſſe duco; vel potius quidquid de te human
voce dici poteſt, id ego longe eſſe iudico infra dignita
tem tuam. Sed iam fui fortaſſe longior, quam volebã
& quam fidei ac promiſſi mei ratio patiebatur. Quid re
ſtat? niſi vt in hac extrema oratione mea vos ore & ob
teſter, viri ornatiſſimi, ſi quid mihi aliquando quamu
indigno exiſtimaſtis eſſe concedendum, ſi huic tant
dicendi labori vllum præmium dari oportere cenſu
ſtis, vt hoc ſpecimen virtutis, hanc imaginem vitæ ſan
ctiſſime apud animum noſtrum frequenter propona
mus. Hanc ego mercedem, pro huius triennij labore
vobis omnibus & peto & flagito: operę pretiũ me fec
ſe arbitrabor, ſi videro vos ad ea imitanda, quæ à me cõ
memorata, ab Eliſabetha geſta ſunt, ſatis alacres & pa
ratos eſſe. Quid enim cogitari aut fingi poteſt ad hone
ſtatem

ſtatem pulchrius, ad delectationem iucundius, ad verã ſolidamque gloriam prædicabilius, ad incolumitatem Reipublicæ Chriſtianæ ſalutarius, quam omnes nos ita viuere, vt digni maioribus illis principibus religionis noſtræ, digni Deo parẽte, digni Sanctorum ſocietate videamur? At laborioſa res eſt, plena difficultatis, plena negotij, plena moleſtiæ. Sed per Deum immortalẽ quouſque tandem humi defixa noſtra mens erit? quouſque ſpectabimus quæ caduca ſunt: & breuia? illa quæ ſola ſunt æterna, negligemus? quouſque peranguſtã hanc hominum ſedem contemplabimur, non intuebimur illam ampliſſimam & illuſtriſſimã domum beatorum? quouſque cogitabimus quantum laborarit, quantum ſudarit Eliſabetha, quid aſſecuta ſit, obliuiſcemur? moleſtiæ nos retardant? certamina deterrent? magnitudo laboris exanimat? At erit, erit illud tempus aliquando, cum laboraſſe, vigilaſſe, decertaſſe cum vitiis, omnes exorbuiſſe difficultates, nos vehementer delectabit: cum noſter animus, qui naturali quadam veri videndi cupiditate exardeſcit, in illa diuina & beatiſſima natura ſimul omnium rerum genera, partes, vim, proprietates, ordinẽque diſpiciet, cum ratio numine diuino corroborata vigebit & dominabitur, neque poterit à recto & honeſto deflectere: cum mens æterno vinculo coniuncta effectori & parenti ſuo concors & particeps diuinitatis ad ſupremum honoris gradum euehetur: cum non hominum fama, quę ſæpe falſa eſt, & ſimulata, ſed Dei Optimi Maximi & omnium cœleſtium, qui nec fallere volunt, nec falli poſſunt, ſincera quadam & veriſſima prædicatione celebrabimur: cum ſummo & ſempiterno bono potiri, in quo rerum omnium pulchritudo continetur, diuitiis affluemus non labentibus & fluxis, ſed immortalibus atque perpetuis: cum nulla ægritudine interueniente, conſtanti quadam & æquabili voluptate perfruemur, tanto nobiliore voluptatibus corporis, quanto mens ſenſibus, Deus eſt ceteris rebus præſtã-

tior: cum ab omni metu vacui, ab omnibus periculis & incommodis liberi, certiſſime ſciemus in omnem æternitaté nos eſſe victuros in illis bonis. Quæ tandem erit illa geſtientis animi lætitia? quæ gaudia cæleſtiū? qui cantus? quę concurſatio? quanta iucunditas? Ergo vt hęc bona conſequamur tam multa tam magna tam admiranda, tam inaudita, quæ ne mens quidem & cogitatio capere poteſt, nō omnes moleſtias, omnes acerbitates, omnes dolores, omnes cruciatus perferemus? non contemnemus? non vltro depoſcemus? Tu tu ſanctiſſima regina, quæ ſupra cœleſtes orbes euecta, læta contemplaris auctorem tuum: cuius lætum feſtúmque diem agitamus: quam pro tenuitate & inopia orationis noſtræ, conati ſumus ornare: ſi tibi gratū hoc officium, ſi iucundum extitit; tu ſanctiſſima parens tuis precibus opitulare iis, quos iam olim in ſolitudine deſtituiſti: tuere hunc, qualiſcunque eſt, ſi non oratorem tuum, at ſtudioſum tui: defende hunc tantum ornatiſſimorum hominum conuentum, qui me de tuis laudibus tam attente; tam amice audierunt: cuſtodi Conimbricenſem Academiam: ab omni Luſitania pericula, famem, cædem, flammam, peſtilentiam auerte: regem Sebaſtianū, cuius vnius exſpectatione hæc florentiſſima regna ſuſtentantur: reginam, & principem Henricum, rectores imperij ſaluos & incolumes conſerua: experiamur qui te colimus, quantum gratia valeas apud opificem omnium rerum & gubernatorem. At tu mundi effector & molitor Deus, cuius maieſtatem atque numen in Sanctis veneramur: cuius immenſam amplitudinem illorum vita, mors, gloria maxime oſtendit, tu ſanctiſſime pater audi Eliſabethę preces, tibi pro noſtra ſalute ſupplicantem ne excludas, & omnibus qui eius facta cognouimus, eam mentē iniice, vt diligentiſſime perſequamur imitando, quo huius miſeræ vitæ curriculo confecto, ad eandem metam peruenientes, ſempiternam coronam, tuo munere & conceſſu capiamus.

PETRI

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De arte Rhetorica diſcenda.

Oratio VI.

Spectatum ſatis, & donatum iam rude quæris
Mœcenas iterum antiquo me includere ludo.
Non eadem eſt ætas. Horat. lib. 1. epiſt. 1.

LICET enim mihi Patres religioſiſſimi, verſibus iiſdem affari auditores meos, quibus affatur Mœcenatē ſuum ille bonus poëta, non eadem religione, neque iiſdem præceptis imbutus, quibus nos ſumus, ſed eruditus tamen, & vrbanus, & leporis cuiuſdam non ingrati plenus. Tametſi & ſentio & fateor, neque in me eſſe quidquam hominum cognitione dignum, neque rudem vnquam ignauum gladiatorem meruiſſe: verum & hoc, quidquid eſt vel ingenij, vel doctrinę, quod video quam ſit exiguum, tot annorum curriculo ſatis ſupérque cognoſci potuit; & ludo noſtro præfecti, homines mites & humani, me, quamuis non merentem, optato otij & tranquillitatis præmio donandum eſſe cenſuerunt: nec forte iniuria. nam ſi veteri gladiatori, fixis armis ad valuas Herculis, in agrum ſecedere licebat, ne populi miſericordiam, quam ſæpe iam eſſet in arena conſecutus, denuo efflagitare cogeretur, mihi certe tanto meliórem artem factitanti, qui tot annos fuiſſem in hoc oratorio certamine verſatus, toties depugnaſſem, toties populi non modo veniam, ſed etiam beneuolentiam obtínuiſſem, idem tranquillioris vitę receſſus concedendus fuit, vbi pauliſper animus ex illo

populari ſtrepitu recrearetur. at nunc ſiue ſtudiis veſtris, ſiue eorum imperio, quibus parere debeo, ſiue vtroque ad antiquum ludum reuocatus, ecce rurſus in arenam deſcendere, arma iam pene rubigine confecta capere, multitudinis gratiam aucupari cogor, ſi cogi dicendus eſt is, qui libenter vel roganti morem gerit, vel obtēperat imperanti. Vtinam adoleſcentes optimi, vtinam eadem eſſet, quæ quondam erat, vis corporis ad elaborādum; vt eadem mens eſt, eadē voluntas, idem ſtudium, quod ſemper fuit, ad parendum: minus mihi fortaſſe tam longo vti principio neceſſe fuiſſet. ſed NON EADEM EST ÆTAS, non idem robur, non eadem valetudo: quæ debilitata & fracta, animum quoq. ipſum imbecilliorem reddunt. Quare non poſſum equidem non commoueri, cum illi præſertim hodierno die ſuccedam, cui ne ſi omnia quidem eſſent integra, me parem eſſe poſſe confiderem. quo mihi magis omnes orādi & obteſtandi eſtis, vt hanc mediocritatem noſtram, vel potius tenuitatem & inopiam ſtudio, alacritate, beneuolentiaque veſtra adiuuetis: quas ego res ſi mihi nō deeſſe ſenſero, ſpero me diligentia compenſaturum ingenij tarditatem. Quod ſi peregrina literarum appellatio & inſolens, atque aliena veſtris auribus grauium, acutarumque vocum obſeruatio, alicuius animum offendet, eum ego oro atque obſecro, ne prius aut rideat, aut reprehendat, quam, cur ita quidque dicatur, acceperit. nihil enim erit, quod non aut multo rectius, aut nihilo certe deprauatum magis eſſe demōſtrem, quam quod homines politi & humani vulgo vſurpant. Nunc antequam de Ciceronis libris, quos explanandos ſuſcepi, ea dico, quæ mihi vobis audientibus ex hoc loco dicenda eſſe arbitror, exponam breui quid de tota facultate dicendi, quam omnes quærimus; de artificio rhetorico, quod profitemur; deque eius artificij tradendi ac diſcendi ratione ſentiam; vt & omnium ſtudia vehementius inflammentur, & via cognita, facile poſſitis

quo

quo intēditis,ac ſine errore peruenire. Peto à vobis,adoleſcentes optimi,vt attente & amice accipiatis, quæ dicam,neque humanitatis veſtræ fontes,qui omnibus ante me bonarum artium ſtudioſis maxime ſemper patuerunt, mihi vni clauſos eſſe patiamini. facultas eſt enim eiuſmodi, quæ maxime debet animos omnium ad diſcendum impellere,ſine qua neque hominum cōmune nomen cum dignitate obtineri poteſt: neq. conſilium ſapiens ad populi ſalutem in medium proferri; neq. religio à furioſo hominū nefariorum impetu humanis opibus defendi,pro qua maiores noſtri iiſdem, quibus hoſtes, eloquentia ſepti præſidiis fortiſſime propugnauerunt. Et quoniam omnibus nobis enitendū eſt, vt dignitatē hominibus præter ceteras animantes,diuino munere conceſſam,ornauiſſe potius & amplificaſſe, quā vel abieciſſe,vel diminuiſſe videamur; adhibenda eſt vobis illa vis,& omni ſtudio ac diligentia cōparanda, quæ maximum & pulcherrimū Dei munus tuetur & exornat:quo neglecto nō ſane video, quid inter mutas belluas & homines interſit. Etenim duo ſunt in nobis munera diuina, vtilitate magna, nobilitate prima, ipſo genere præclara,ratio,& quaſi nuncius quidam rationis & interpres,ſermo. Illa res abditas inueſtigat,inueſtigatas comprehendit, comprehenſas digerit & cōponit,diſſipata colligit,collecta diuidit,præterita recordatur,cernit inſtantia,futura coniectat,& extrema conferens primis, omnium rerum curſum, & euentorum conſequentiam notat:ſed hęc omnia veluti quibuſdam obruta tenebris latent, incluſa penitus in pectoribus & animis noſtris: quæ, vbi lumen orationis acceſſit, tum demum ab omnibus patefacta & illuſtrata cernuntur. hæc duo ſunt, quæ nos homines reddunt: hæc beſtias longe nobis faciunt inferiores,quæ tanta inter ſe naturæ cognatione iunguntur,vt animantia rationis expertia ſignificare volentes, muta dicamus. rationem autē, ne fallatur neque erret, diſſerendi vis, quam logicam

vocamus, informat: at orationē, quo ſit aptior ad perſuadendum, bene dicendi facultas, quam eloquentiam dicimus, verbis ſententiiſque locupletat. Quod ſi vix eos homines eſſe ducimus, qui non ſtudio & labore rationem meliorem effecerunt, quis non ab hominum ſocietate remouendos illos arbitretur, qui ſermonem non excoluerunt, ſine cuius luce illa vis ingenij mirabilis enitefcere non poteſt? quis non eos muta quædā hominum ſimulacra potius, quam homines appellet? quæ ſi vobis adoleſcentes optimi, turpia, contumelioſa, indignáque videntur, vt merito debent videri, ſtatuite quem vobis animum pro communi hominum dignitate ſuſcipiendum putetis. Quam multi vulgo ſummopere contendunt, vt excitent celeritatem pedum? quam multi omne ſuum ſtudium & operam conferunt ad augendum & confirmandum corporis robur? quam multi (quorum ego conditionem miſerrimam duco) toti ſunt in pulchritudine formæ conſeruanda & adornanda occupati? atqui hęc & alia generis eiuſdem, aut longe meliora ſunt in beſtiis quam in nobis; aut certe nobis communia cum illis. nos vero quod omnino noſtrum eſt, quod hominū proprium nobis à Deo Opt. Max. conceſſum ad vitæ ſocietatem, ad communionē iuris atque morum, ad mutuam vel voluptatem, vel ſalutem, negligemus? non exornabimus? non expoliemus? in obſcuro iacere atque obſoleſcere patiemur? Videte ne, vt illi mundi creatori, & parenti Deo glorioſum fuit, tantum nobis, & tam optabile bonum impertiri, ſic vobis turpiſſimum ſit, acceptum ab illo munus induſtria tueri, & ornare non poſſe. Quid? quod ſuperbiſſimo faſtidio mortalium recte & ſapienter cogitata, niſi lectiſſimis verbis grauiſſimíſque ſententiis ad aures perueniant; neque fidem faciunt; neque in hominum mentes influunt, neque animos quidquam mouent, neque memoriam gratam habent, neque diuturnam? at quæ iucunde audiuntur, etiamſi non ſalutariter dican-

dicantur. ea ſic arripiuntur, vt prope ad æternitatem inhæreant in pectore infixa. Quod ſi idem & ſapienter & ſuauiter diceretur, quam aſſenſionem hominum commoueret? quæ ſtudia excitaret? quantam efficeret admirationem? quam lætis acclamationibus omnium acciperetur? aut nulla profectò ſalus reliqua eſt afflictæ, ac prope deſperatæ reipublicæ Chriſtianæ; aut hæc vna reliqua eſt (excipio ſemper auxilia cœleſtia, quæ firmiſſima & certiſſima ſunt, de humanis tantum opibus loquor) aut igitur nullum iam in hominũ induſtria ſubſidium eſt; aut hoc ſolum reſtat è multis, vt iidem & ſapienter, & copioſe atq; illuminate dicant. Sunt enim pleraque religionis noſtræ decreta in ſpeciem inculta & horrida, contra deprauatas multitudinis opiniones, à publico vſu abhorrentia, huic corruptiſſimæ naturæ, profligatiſſimiſque moribus omnium gentium maxime aduerſa: quæ niſi ſplẽdeſcant oratione, & tanquam excolantur, & à populari ſententia diſcrepantia populariter dicantur; poſſunt illa quidem diuina vi, quæ nõ eſt indigens humanarum artium, multitudini perſuaderi, ſed dicendo tamen in vulgus probari non poſſunt. Itaque videre eſt eos, qui nullum ſequuntur florem orationis, & Stoicorum more, minutis quibuſdam interrogatiunculis quaſi punctis, id quod propoſuerunt, efficiunt, vbi loci illi inciderunt, de abiudicandis facultatibus, de propinquis & amicis relinquẽdis, de oppetenda morte, de contemnendis honoribus, de voluptate fugienda, de amplectenda humilitate, de condonandis iniuriis, ita hærere, vt neſcias, maiore ne odio digni ſint, quod ſua ſponte faciant, quod bene facere non poſſint; an miſericordia, quod infantiæ ſuæ miſeri quamplurimos teſtes, non domeſtico ſuorum, ſed publico totius multitudinis præconio colligere conentur. Vitioſa plane res eſt, & hominum generi valde pernicioſa, non tam quid dicatur, quam quo modo dicatur attendere. Sed quid cum populo agas? iam eo ventum

eſt.

eſt, vt nemo ſit ſola ſapientia contentus, omnes eloquentiam requirant. Quando non poſſumus ceteros quales volumus habere, ne ſit inanis omnis conatus noſter atque labor, demus operam, vt ſimus nos tales, quales illi volunt: volunt autem vitæ morumque magiſtrum eſſe non modo ſapientem & probum, ſed etiam copioſum & ornatum. Præclare, vt mihi quidem videtur, S. Auguſtinus, nihil eſſe melius ſalubri ſuauitate, vel ſuaui ſalubritate, quodam loco teſtatus eſt, & è quatuor libris, quibus doctorem Chriſtianum omni laude cumulatum inſtituit, vnum in eo conſumpſit, vt rhetorico prope more, quemadmodum inuenta ſint in lucem proferenda, demonſtraret. Intelligebat ille vir eximia reconditaque doctrina, & in hac ipſa dicendi facultate multum exercitatus, quantum ea res momenti afferat ad hominum mentes vel à turpitudine reuocandas, vel ad honeſtatem impellendas. Non dicam in præſentia quantum eloquentia ſemper in omnibus liberis ciuitatibus dominata ſit: prætermittam quanto in pretio fuerit apud omnes nationes: non enumerabo honores & imperia hominibus eloquentibus, nulla maiorum commendatione mandata: ſilebo quantas pecunias nonnulli ſint veterum oratorum conſecuti: ne verbum quidem vnum de voluptate dicendi faciam. hæc omnia facile patiar taceri apud tales viros, propterea quod vel ambitioſorum, vel auarorum, vel delicatorum hominum ſunt magis, quam eorum, qui ſalutem Reipublicæ Chriſtianæ omnibus & voluptatibus, & vtilitatibus ſuis, & honoribus anteponant. hoc vnum de tota facultate dicendi extremo loco dicam, quod & me ſemper ad ſtudium incitauit, & apud vos homines amantiſſimos publicę ſalutis plurimum valere debet, & in animis omnium, qui rem Chriſtianam ſaluam volunt, fixum eſſe par eſt ad memoriam ſempiternam: ſi ad tuendum hominum nomen, atque ad animos multitudinis recte de religione ſentientis pertra-

a. *Lib. 4. de doctrina Chriſtiana.*

ſtandos, nullus eſſet vſus eloquẽtiæ, qui certe maximus eſt: ſi nihil fructus haberet hæc exercitatio, neque ad honores adipiſcendos, neque ad augendas facultates, quæ non magnopere debemus optare: ſi nulla eſſet delectatio dicendi, quę tanta eſt, quantã vix credere poſſint, qui non ſenſerunt; tamen quia magnam vim habet ad veritatem oppugnandam, & aduerſus religionẽ administra ſæpe ac ſatelles ab improbis adhibita eſt, & adhibetur, ſummum ſtudium, omnem curam, operam, induſtriam in hac facultate comparanda figi oporteret. Video mirari vos, adoleſcentes optimi, eam à me cauſſam afferri eloquentiæ complectendæ, quæ ad deterrẽdos homines ab hoc ſtudio vel ſola plurimum poſſit. quid enim eſt maiore animi prouiſione fugiendũ, quã quod veritatis & religionis oppugnatoribus, quaſi quędam arma ſuppeditat? Accipite obſecro, accipite alacri ac prompto ore ac vultu, quę dicam, & ea penitus mentibus veſtris animiſque mandate. ipſi profecto fatebimini, illud ipſum nobis putandum eſſe maxime, quod vehementiſſime nobis obſiſtat. Habet enim eloquentia vim talem, vt eadem de re duas contrarias orationes explicare poſſit: ex quo δυνάμεως, id eſt, facultatis nomẽ accepit, non vt quidam philoſophi ambitioſi tradiderunt, quod homines collocet ἐν δυνάμει, καὶ ἐξοχῇ, hoc eſt, in poteſtate & excellenti dignitate. eadem, vera refellit & confirmat: falſa & probabilia reddit & arguit, turpia vituperat & laudat, honeſta commendat & accuſat. Itaque vt ceteræ artes ac ſcientiæ, omniaque vel externa, vel naturæ bona, ſic etiam vis eloquendi perinde eſt, vt ait comicus poëta, vt illius animus, qui eam poſſidet, qui vti ſcit, ei bona, illi, qui non vtitur recte, mala. Nam quod nonnulli nobiliſſimi rethores eloquentiam virtutem eſſe contendunt, neque poſſe niſi in bono viro reperiri, optandũ quidem illud eſt, ſed parum verum. ſi enim virtutem eam vocant, quę more perfecta, omnino bonos eos efficit, in quibus eſt,

quid

quid abſurdius dici poteſt, quam eloquentiam hoc virtutis genere contineri: ſin autem abutuntur virtutis nomine, & abſolutionem perfectionemque tantum cuiuſque rei ſignificant, eſt quidem eloquentia virtus in oratione poſita, vt omnes artes ac ſcientiæ, ſed cum hoc genus virtutis non ſimpliciter bonos homines reddat, verum cum adiunctione, vt bonos rhetores, bonos dialecticos, bonos philoſophos, nihil id obſtat, quo minus & eloquentiam improbi habeant, & eius viribus ad optimas quaſque res labefactandas & euertendas abutantur. Vellem feciſſet ille omnia contuens & regens Deus, vt aliquanto minor exiſteret huiuſmodi hominum multitudo; longe certe melius nobiſcum ageretur. Ceterum quam multi apud maiores noſtros incredibili audacia & furore perciti, impias in Chriſtum haſtas non ſolum Dialecticæ neruis, ſed amentis etiam eloquentię contorſerunt? quam multi noſtra memoria perditi ac ſcelerati homines, orationis copia tantum incendium excitauerunt, quantum, niſi Deus nos reſpexerit, vix multis annis bonorum virtus & induſtria poſſit reſtinguere? etiam nunc improbitate quorundam eloquentium, & nefario conatu, omnia diuina & humana iura perturbantur, violantur, reſcinduntur. Quid igitur eſt, quod in tantis malis ad retundendam & frāgēdam eorum corroboratam iam vetuſtate audaciam, facere debeamus, veritatis & religionis amatores? hoc vnum opinor: arma impiis & perfidioſis extorqueamus è manibus, vt eiſdem ipſi petantur telis, quibus nos oppugnant: & quoniam in vtramque partem valet copia dicendi, vt eam hæretici transferunt ad Eccleſiam opprimendam, ſic nos ad eandem fortiter defendendam conuertamus. illi callide ac verſute ſeſe inſinuāt in gratiam audientium, & aditum ſibi faciunt, vel ad turpiſſimam cauſſam; nos prudenter hominum nobis beneuolentiam adiungamus, & ad tuendam religionem, ac reprehēdendos ipſorum errores communiamus viam.

illi rem artificioſe narrant ad fallendum; nos idem artificium narrandi ad homines falſa opinione liberandos adhibeamus. illi argute & veteratorie noſtra refellunt, ſua confirmant; nos limata, & polita diſputandi ſubtilitate, & orationis acumine certiſſima patrum decreta comprobemus, illorum quaſi delirantium ſomnia coarguamus. illi varie mentes auditorum verſant & flectunt, ſimulata verborum & ſententiarum grauitate; nos veris integriſque ſententiis in omni amplificandi genere exardeſcentes, grandi, forti, & incitata oratione eorundem animos impellamus, ad quemcunque cauſſa poſtulabit motum. illi peſtiferum venenum tanta dicēdi ſuauitate condiunt, vt mortiferum poculum haurire libeat audienti; nos remedia ſalutaria dulciſſimo quodam genere ſermonis tēperata præbeamus, vt quanto magis verborum & ſententiarum dulcedine delectetur auditor, tanto ardentiore ſaluiferæ potionis cupiditate rapiatur. ſic tandem, bene iuuante Deo, piosq. conatus cœleſti fauore proſequente, fiet vt armata veritas nullo negotio armatam vincat & iugulet falſitatem, cuius modo bacchantis impetum inermis & nuda ægre ſuſtinet. quanquam fieri non poteſt, vt omnino veritas erroribus obruatur, quæ diuina ope ſine dubio pulchrior aliquãdo & clarior elucebit. Verum vos eius alumni videte, quid pro communis parentis incolumitate vobis faciendum exiſtimetis. Maiores noſtri, ſingulari religione & doctrina viri, eloquentiæ copiis inſtructi nullam pro veritate dimicationem recuſabãt: ſemper in campo, ſemper in acie, ſemper in ſole ac puluere verſabantur: nos illorum poſteri, ne tantum in adeundum vel periculi, vel laboris, abiectis armis, in vmbra atq. in otio tēpus omne conſumemus? illi quo paratiores eſſent ad certamē, relictā patria, propinquis, amicis, orationis locupletãdæ & excolēdæ gratia, longinquas terras peragrarunt: nos vltro ſe offerentem dicendi facultatem domo prohibebimus? à nobis abſterrebimus

mus & excludemus? illi res multas atque diuinas, magno labore quæſitas & inuentas, quam elegantiſſima potuerunt oratione nobis tradiderũt: nos ignauia quadam & ſocordia langueſcentes, quę ab illis accepimus, deteriora tractando faciemus? illi partim philoſophorum cæcum impetum, partim hæreticorum inſanam rabiem copioſe loquentis ſapientię telis à ſacris repulerunt; nos manibus vacuis & inermes, hoſtes religionis, euerſores ſacrorum, prædones diuini iuris & humani, omnia conuellere, diſſipare, extinguere ſinemus? magnopere verendum eſt, ne vt illi & ingentem ab hominibus laudem, & immortale à Deo præmium pro ſuo labore ſunt ac diligentia conſecuti, ſic nos, pro noſtra deſidia & ignominia notemur à poſteris, & ſempiternis à Deo pœnis viui mortuique mactemur. Quare incumbite animis omnique voluntate, adoleſcentes optimi, ad eam facultatem, qua propria hominum dignitas, totius populi ſalus, veræ religionis defenſio cõtinetur. Dixi de ipſa eloquentia, quæ viſa ſunt, nunc de artificio eloquentiæ paucis abſoluam, ſi me dicentem ſtudium veſtrum ad extremam orationem proſequetur. Nam quoniam non ex artificio nata eſt eloquentia, ſed, vt omnes confitentur, artificium ipſa peperit: magnique auctores inter naturam, imitationem, & exercitationem, quibus videtur bene dicẽdi vis ſatis poſſe perfici, vix vllum præceptis reliquerunt & doctrinæ locum, poſſet aliquis, quantumuis eloquentiæ ſtudioſus, contentus illis tribus, artem deſpicere, quam ad orationis copiam vel inutilem prorſus vel minus neceſſariam eſſe arbitraretur. Mihi vero multa de arte legenti, multa cogitanti longe aliter videri ſolet. ſic enim ſtatuo, quamuis plus adiumenti ſit ad dicendum in illis tribus, vel ſingulis, vel vniuerſis ſine arte, quam ſine illis in præceptis omnibus; tamen perfectam eloquentiam, & omnibus numeris abſolutam, non poſſe exſiſtere ſine ratione quadam & conformatione doctri-

næ. ars enim aut omnino tollit, aut corrigit vitia naturæ: quod vero eſt in ea boni, id auget ac melius reddit: eadem in exercitatione & imitatione quid ſequendum ſit, quid fugiendum, docet: vt nemo ne illa quidem eloquentiæ præſidia ſine præceptoribus artis poſſit habere perfecta. quanquam de imitatione verius dixiſſem, nullam omnino poſſe eſſe ſine doctrina. ſtatum enim, aut motum, aut amictum imitari alicuius, hoc non magnum eſt: illud præclarum, imitando magnorum oratorum neruos, varietatem, copiā, filum deniq. ipſum orationis expreſſiſſe. hæc autem quis vnquā aſſequatur, niſi qui eorum & conſilia inueſtiget, & initia obſeruet, & progreſſiones notet, & exitus intueatur? atqui hæc obſeruatio vel artificij tota eſt, vel à natura profecta, gignit artem. Quantum igitur ad eloquentiā adiumenti affert natura, quantum imitatio, quantum exercitatio, tantum artificio debemus, ſine quo illa aut omnino nulla ſunt, aut perpolita eſſe non poſſunt: atque hoc etiam fortaſſe plus arti debemus, quod illa inchoant, hæc eloquentiam perfecte abſoluit. Nam cauſſæ cur quidque fiat, aut non fiat: cur hoc vitandum, illud perſequendum: cur aliud laudabile ſit, aliud vitioſum, cui præter artificem notæ ſunt? aut vbi, niſi arte explicantur? qui vero non tenent cauſſas rerum, eos multa facere neceſſe eſt non decore, multa ſtulte, multa prope dicam flagitioſe. Vt enim illi medici, qui ſe empiricos eſſe profitentur, non cognitis morborum cauſſis, medicamentorumque natura, non poſſunt apte ad cuiuſque morbi vim varie commutare medendi rationem, & ea ſæpe faciunt, quæ ad necandum potius, quam ad ſanandum valere videantur: ſic qui non adhibent artem ducem & magiſtram ad agendum, neq. poſſunt pro cauſſæ natura omnibus modis torquere ac flectere dictionē ſuam, & multa ſæpe cōmittunt vel vitioſiſſima in dicendo. Mihi quidē ſtomachū nonnulli aliquando mouent, dū vel extenuāt, quod amplificandū

erat; vel quod erat diminuendum,augent: vel quę ſunt contraria,maxime illuſtrant: vel ab aliqua ſimilitudine ſemper exordiuntur orationem, cum illa fugienda ſit in primo aditu, præterquā in certis quibuſdam cauſſis: qui nō mediocrem fuiſſent dicēdi gloriam adepti, ſi vel hoc vnum vitium cognitū vitare voluiſſent. Magna proſus eſt hęc vtilitas,adoleſcētes optimi,magnus fructus artis & doctrinæ: ſed ille maior, quod facit,vt ab eo,quodcunque nobis propoſuerimus, minus aberremus. Etenim qui ſolis naturæ adiumentis propter cōſuetudinem bene quid dicunt,quoniam id temere fortuitoque faciunt,non quoties volunt,idem efficere poſſunt: at vero qui viam certam rationemque ſequuntur, niſi quid obſtet extrinſecus, & quod volunt efficiunt & quotieſcunq. volunt. Quid enim exiſtimatis eſſe cauſſæ, cur nonnulli oratores id facile ſemper aſſequantur, quocunque ſe mente ac voluntate coniecerunt: alij vero ſæpe auditorum animos conati concitare vehementius,in medio curſu repente concidant? ſæpe argumentationem artificioſe concludere volentes, inchoatam illam imperfectamque relinquant? ſæpe mirabilius aggreſſi locum aliquem ornare,conſilio ac ratione ſubito deficiantur? ſæpe pro amore odium, pro admiratione riſum commoueant,inuidiam pro miſericordia? nimirum illi boni artifices omnes dicēdi vias & aditus pernouerunt: hi tametſi bene aliquando forte dicunt; tamen artis ignari, ſemper id paratum habere non poſſunt: vt empirici non perpetuo appoſite curant ad ſanādum,quia dum medicinam ſpernunt, certi nihil habēt, quod ſequātur. Quapropter nemo rhetoricum artificiū contēnat,nemo reprehēdat,nemo ſe eloquentiā habere velle dicat,oratoria pręcepta nolle cognoſcere,cum ſine his nullius oratio poſſit eſſe perfecta: nemo queat in locū principum oratorum peruenire. Reſtat id quod in noſtra partitione fuit extremum, vt de arte tradenda & diſcenda pauca dicamus, Tradendi ratione omnia pręcepto-

ceptoris officia, auditoris vero munera diſcendi modo: continentur: quæ non conabor vniuerſa complecti oratione, quod eſſet infinitum, ſed ea tantum quæ magis neceſſaria videntur, breuiter commonebo. Primum igitur vt in ceteris artibus; ſic etiam in Rhetorica docenda ſpectandus eſt ordo. ac de ordine quidem tradendarum artium multa ex Platonicorum ſententia, multa ex antiqua Stoicorum diſciplina, multa ex Peripateticorum decretis hoc loco dici poſſent. verum vt rem lõge lateque patentem, modicis definiam anguſti. que regionibus, dico, poſt Grammaticam & Dialecticam, tum tertio loco Rhetoricam tradi oportere. primus enim eſt naturalis vſus ſermonis, quem Grammatica inſtituit. cum proxime ſequitur vſus rationis, quem Dialectica confirmat. poſtremus eſt naturalis vſus eloquentię, qui præceptis rhetoricis perpolitur. ſiquidem pueri primũ loqui incipiunt: deinde progrediente ætate rationem adhibent iudicem ad vnamquamque rem examinandam, ſuoque momento ponderandam: tum ad extremũ quæ cogitarunt, verbis ac ſententiis magnificentius aggrediuntur ornare. illud omitto, Dialecticam omnium artium comitem & adminiſtram, omnibus aliis antecedere debere, excepta vna arte ſermonis: prętereo illud quoque, rhetoricam inuentionem, & ſingulorum argumentorum diſpoſitionem, cum ſint magna ex parte propriæ Dialecticorum, eius artis ignaris recte tradi nõ poſſe: quæ ſi perſequi dicendo velim, facile oſtendam, prius diſſerendi præceptis informandam eſſe iuuentutem, quam oratoriis artibus inſtruatur. Ego vero vt de me ipſe confitear, non Dialectica ſolum, ſed etiam vniuerſa Philoſophia pertractata, tum demum ad ea cognoſcenda me contuli, quæ pertinent ad bene dicendum, non aſpernatus rhetorum vocem, licet aures iam eſſent ſapientiſſimorum hominum diſputationibus aſſuetæ. Quod ſi mihi vni, qua ratione vellẽ, omnes artes auditoribus meis tradere liceret, non alium ordinem

ſane, quam quē expoſui, ſequerer in docendo.ſed quoniam aliud ab alio diſcendum eſt, & ad rhetoricas exercitationes cogimur omnes accipere ſine delectu, qui iam aliquando loqui didicerunt, dabo operam, vt quæ à Dialecticis petenda ſunt, neque omnino prætermittam, neque tam copioſe explicem, quam illi ſolent. ita fiet, vt & tantum intelligant auditores, quantum ſit ſatis ad id, quod quæritur, & vnaquæque diſputatio integra ſuum in locum, & tempus reſeruetur. Si qui tamen adſunt iam imbuti Dialecticis, qualem arbitror adeſſe non neminem, ij ſperent, multo ſe maiores vno anno proceſſus effecturos, quam antea multis effeciſſent. illa porro à magiſtro huius artis requiruntur, ne multa cuiuſque generis vtilia, inutilia cōgerat in vnum locum, ſed delectum habeat, vtilia retineat, illa repudiet, quæ nihil, aut parum profutura videantur: ne in alienis refutandis diutius commoretur; ne minutis ac ſpinoſis diſputationibus ingenia diſcipulorum attenuet; vt egregium aliquem oratorem proponat ad imitandum, & in eo quæ maxime excellant, ſedulo demonſtret; vt eos crebris exercitationibus ad omnem dicendi copiā, varietatem, grauitatemque traducat: exercitationes autem ſint principio minores, quotidianoq. ſermoni proximæ, deinde quanta ad facultatem adoleſcentiū, tanta ad exercitationum magnitudinem fiat acceſſio. hæc omnia recipio me pro mea virili parte, ſi minus diligenter, at non negligenter tamen eſſe facturum. Auditorum autem officia partim cum doctoris officiis coniuncta ſunt, quæ, quoniā ex illis ſine mea oratione ipſa per ſe intelliguntur, non attingam: partim propria ipſorum. ea mihi videntur eſſe, primum vt magiſtrum diſſerentem diligenter audiant: deinde ſi quid non bene intellexerint, vt interrogent, tū vt omnia iam animo percepta, & cognita memoria comprehendant: poſtremo, vt in exercitationibus quotidianis omnia ſibi ſumma proponant, vt ea vel mediocria conſequantur: neque

magno-

magnopere laborent,quam multum aut quam cito di-xerint,vel ſcripſerint;ſed quam bene,hoc eſt,quam va-rie, quam numeroſe, quam abundanter, quam illumi-nate & rebus & verbis. Quamobrem cum & eloquen-tia ſit tã neceſſaria,vt nequeat ſine dedecore contemni; & ad eam comparandam magnum quoddam præſidiũ ſit poſitum in doctrina;& magiſtrum habeatis(etſi ma-giſter vobis nunquam defuit,qui vos hoc ipſum,quod ego moneo,commoneret)ſed cum magiſtrum habeatis & doctorem,ſi minus eruditum,at certe non indiligen-tem,qui ſe promittat,nunquam officio, neque ſuo, ne-que veſtro defuturum ; & quid illi,quid vobis agendũ ſit,non ignoretis,dubitabitis adoleſcentes optimi,hanc tantam, & tam pręclaram artem, eloquentiſſimorum hominum ingeniis olim inuentam, ſummorum po-ſtea philoſophorum diſputationibus amplificatã, no-ſtra memoria eruditiſſimorum hominum ſtudiis ve-hementer illuſtratam,ad exſtirpandam impietatem,ad ornandam religionem, ad Chriſtianam rempublicam dubiis formidoloſiſque temporibus tuendam, conſer-uandamque conferre? ſi vobis in extremam Italiam, Galliam, Hiſpaniam, ſi in vltimas Indiæ oras eius diſ-cendæ cauſſa proficiſcendum eſſet,tantum itineris, la-boris,moleſtiæ, periculi ſubire deberetis, ne tanto vel ornamento ad rempublicam Chriſtianam decoran-dam,vel ad defendendam præſidio caruiſſe videremi-ni;nunc vero cum non in Italia modo, ſed etiam in vr-be,ac pene domi veſtræ diſcere poſſitis, & in omni genere orationis exerceri, quid exſpectatis? quid cun-ctamini?an ipſam & audiendi,& ſcribendi,& declamã-di moleſtiam pertimeſcitis?plus ne igitur apud impios, plus apud ſceleratos homines nocendi voluntas, quã apud vos alios iuuandi ſtudium valebit?illi vt in erro-rem inducant quamplurimos,vigilant,ſudant,laborãt, contendũt,non rei familiari parcunt,non corpori,nul-lam partem capiunt quietis, omnes rhetorũ libros per-

uolutant, omnia veterum oratorum ſcripta perlegunt, & eorum quam ſimillimi eſſe conantur: vos, vt errore liberetis multos mortales, vt veſtros ciues è tantis malis conſeruetis, ſi minus maiorem, at parem certe curam non ſuſcipietis? illi vt multitudinem agant furore & amentia præcipitem, antiqua & religioſa templa violēt, ſacras imagines diſturbent, altaria demoliantur, ornatiſſimas cruces in publicis viis, maiorum pietate collocatas comminuant, ſanctiſſimas cærimonias ſacrorũ ex hominum memoria deleant & extinguant, nihil eſt, quod non aggrediantur & efficiant: vos vt tantam, & tam profligatam audaciam à templis, ab imaginibus Sanctorum, ab altaribus, à ſacris repellere poſſitis, non omnes & corporis & animi neruos contendetis? an quod pulſa foro iam eloquentia eſt, id vos forte remoratur? atqui ſenatui præeſt, moderatur doctorum hominum conuentus, dominatur in concionibus populi, ſacra concilia continet, & regit ad conſtituendam religionem conuocata. an timetis ne ſit tenuis & inops ad quæſtum faciendum? non eſt hominis quæſtu magis, quam hominum caritate commoueri. Valeat igitur, auditores optimi, valeat apud vos bonorum exemplum, valeat maiorum auctoritas, valeat communis hominũ dignitas, valeat reſpublica, valeat religio: cui ſi in hiſce tantis, & tam cæcis errorum nubibus & procellis, ſapientis & ornatę orationis facem prætuleritis, ad aliorũ ſalutem conſeruandam, immortalia vobis à Deo præmia operę laborisq; veſtri, tum viuis, tum mortuis perſoluentur. Hæc habui, adoleſcentes optimi, quę hodierno die dicerem: cetera, quæ ad explanationem Ciceronis attinent, veſtra bona venia in proximam lucem differemus.

PETRI

PETRI IOANNIS PERPINIANI De perfecta Doctoris Chriſtiani forma. Oratio VII.

NESCIO quo pacto fit, patres ampliſſimi, vt vbi me quam pudentiſſimum eſſe oporteret, ibi vix vllam priſtinæ verecũdię meę partem retinere poſſim. nam cum in hac vrbe principe orbis terrę vel vnum verbum facere pe eg inum hominem ſummæ ſit impudentiæ: me ab vltimis terrarum partibus non ita pridem aduocatum pietas, & officium, & amor erga iuuentutem ſtudioſam bonarum artium nimium ſæpe loqui, vel potius indecore clamare cogit. Repetite memoria antiqua illa roſtra, forum, curiam, & populi Romani gloriam, non ſolum in re militari, ſed etiam in omnibus partibus humanitatis atq. doctrinæ. cogitate Craſſos, Antonios, Hortenſios, Cicerones, & illam præclaram eloquentiæ formam, quam quondam accepimus, in hoc imperij domicilio fuiſſe verſatam. ſic credo ſtatuetis, ne Romanis quidem oratoribus, aut Italis, qui nunc ſunt, vllum iam Romæ eſſe relictum locum. ego autem neſcio vnde in hanc vrbem paulo ante miſſus, pingue quiddam ſonans, atque peregrinum, auribus veſtris obſtrepere cogor impudenter. Quid faciam, patres ampliſſimi, quo me vertam? quid conſilij capiam? non eorum audientem eſſe dicto, quorum me poteſtati permiſi, impium eſt: non morem gerere multis, hoc à me partim exſpectantibus, partim poſtulantibus, inhumanum: non ſeruire iuuẽtutis vtilitati, quoad poſſim, hiſce præſertim ſuſceptis vitæ rationibus, flagitioſum. Ergo quãdo ſemel tranſire fines verecundiæ neceſſe eſt, ero bene

& nauiter impudens, &, quãdo omnino conſulere pudori meo non licet, totum abiiciam, vt impudentiæ meæ videat impudentiorem exitum quæſiſſe. Vos parati veneratis omnium diſciplinarũ laudes audire, ego laudationẽ in deliberationem hodierno die conuertã. vos fortaſſe conſilio nobis opus eſſe exiſtimabatis, ego vobis non modo non petentibus, ſed ne ſuſpicantibus quidem dabo conſilium. vos de me vno iudicium factum iri putabatis; ego vos etiam vna mecum ad iudicium vocabo. Quid plura? vos breuem, ſed ornatam exſpectabatis oratiunculam prompti alicuius adoleſcentis; ego vobis explicabo ſatis longam, & impolitam orationem tardi ſenis. quare, ſi quis hic eſt vel negotioſus, vel faſtidioſus, vel certe parum moræ patiens; moneo, prædico, antedenuntio; vt de ſua ſtatione decedat, prius quam vndique frequentiore corona circumuentus, exitu prohibeatur. Ego namque ſentiens ea ſtudia iacere maxime, quæ apud homines & natura magnanimos, & religione Chriſtianos vel ſola, vel præ ceteris vigere oporteret, & ſummam illam ſapientiam hominum generi diuinitus donatam à pleriſque contemni, à paucis ita negligenter tractari, vt vno die repente ſuffragiis imperitæ multitudinis, & ſola voluntate, ſine labore Theologos euadere ſe poſſe confidant, & nihil aliud afferant, niſi aut immoderatam loquacitatem, aut ſophiſtarum ineptias plane pueriles; decreui non mecum eſſe, mecumque vt dicitur, viuere, nullam humanarum rerum partẽ attingens, vt S. Gregorius Nazianzenus aliquando ſe confitetur optaſſe; verum in hac frequentia virorum præſtantium perfectiſſimam quandam, & omnibus numeris abſolutam doctoris Chriſtiani formam proponere, & ad eam amplectendam omnes adhortari: ſi forte oratione conſequi poſſim, vt vel vnus aliquis pulchritudine ipſius & nobilitate capiatur. quod ſi dicendo non tantum effecero, quantum volo: hunc certe fructum omnes ex adhortatione mea

capie-

capiemus, vt qui nobis Theologi ſapientesque videmur eſſe, cum non ſimus, falſam de nobis opinionem hoc ipſo in loco deponamus. Neque vero quiſquam vel me, quem omnium rerum ignarum eſſe confiteor, vel aliū aliquem hominem intueatur animo, cum de præſtantis doctoris Chriſtiani forma diſputabo. nihil enim mortale, nihil caducum, nihil quod cerni oculis aut manibus tractari queat, oratione mea complectar: ſed, vt diuinus ille Plato ciuitatem poſteris, M. autem Tullius, & F. Quinctilianus oratorem talem ſuis literis effinxerunt, qualem nemo vidiſſet vnquam, vel poſtero tempore viſum iri arbitrarentur: ſic ipſe vobis talē Chriſtianæ philoſophiæ magiſtrum verbis depingam, qualis nemo vſquam eſt, neque ante fuit, neque fortaſſe cōſequentibus ætatibus exſiſtet. eos ſemper excipio, qui diuinitus, vel iam olim inſtituti fuerunt, vel poſthac inſtituentur aliquando. Denique dicam paucis, perfectionem ipſam Chriſtianæ doctrinæ ponam ante oculos, vt cum ad eam quiſque noſtrum omni ope contenderit, ſi prima minus aſſequi potuerit, certe in ſecundis aut tertiis non inhoneſte conſiſtat. res erit, vt ſpero, conſentanea ætati meæ, his altercationibus annuis, huic religioſo tēplo, his auditoribus cupidis erudiendæ multitudinis accommodata, non indigna veſtris auribus, patres ampliſſimi, his ornatiſſimis viris qui circumſtāt non inutilis, omnibus qui adſunt, ad cognoſcendum grata & iucunda. Dicendum eſt enim de ſapientiæ diuinæ dignitate atque fructu, de omnibus fere ſcientiis, & artibus humanis eius comitibus & adminiſtris, de honeſtate vitæ, & integritate morū: vt non tam mihi laborandum ſit, vt habeā paratum, quid dicam: quā prouidendum, ne, ſi omnia, quæ dici poſſunt, dicere voluero, nullus vnquam inueniatur exitus orationi meæ. adhibebo tamen ipſe mihi modū in dicendo, & rem prope immenſam anguſtis cancellis circumſcribā, quibus incluſa dictio, cum ad extremum venerit, ipſa ſua ſpō-

te conſiſtat. quæſo, quid agendum ſit, diligenter attendite, quo facilius rem totam percipere poſſitis. Omnes, qui in ciuitate Chriſtiana non ſibi ſolum proſpicere, ſed etiam aliis, quoad poſſent, adiumento eſſe voluerunt, duobus mihi videntur generibus contineri: partim enim non docendo, ſed agendo, non ſuperiorum præclara mirabilium virtutum exempla narrando, ſed ſua ipſi præbendo, cæteros ad probitatem & ſanctitatem morum incitare ſtuduerunt. ex hoc numero fuerunt caſtiſſimę illę virgines & viduæ, quæ inuſitato vitæ genere ſæpe maximam hoſtibus ipſis Chriſtianæ religionis admirationem attulerunt. ex hoc Pauli, Antonij, Hilariones, aliique diuini homines, qui abiudicatis à ſe facultatibus patriis & auitis, voluptatibus corporis reciſis, maiorum dignitate contempta, ſpe rerum humanarum abiecta, ſolitudinem oppidis, feras hominibus, antra tectis, lecto ſolum, ſomno vigilias, inediam ſaturitati, laborem quieti antepoſuerunt: partim docendo, monendo, cohortando ceteros ab errorum tenebris ad lucem veritatis, à turpitudine vitæ ad honeſtatem morum, à ſuppliciis æternis ad immortale præmium traducere contenderunt. Huius autem rationis duos inter ſe diſſimiles gradus ac diſpares fuiſſe video. Vnus eſt, eorum qui rerum cognitione diuites, orationis ornamentis inopes, prudenter illi quidem, ſed parum ad perſuadendum appoſite dixerunt: quales ego cognoui non paucos, qui cum cogitãdi prudentia cum primis æquarentur, eloquendi humilitate numerabantur in poſtremis. alter eſt gradus paulo altior eorum, qui & intelligendi prudentia, & dicendi facultate præſtantes, tum rerum, tum orationis copiis abundarunt, quales fere S. Hieronymi ætate, ſuperioribusque ſeculis permulti floruerunt, & noſtris temporibus etiam nonnulli florent. nam qui ornatiſſime quiduis explicant, nihil tamen ſapienter excogitare poſſunt, hi non adiumento ceteris, ſed calamitati eſſe

ſolent;

ſolent, vt ipſe parens eloquentiæ M. Tullius non vno in loco teſtificatus eſt; quos ego non ſecus atque furioſos tanto magis fugiendos eſſe iudico, quanto ſunt paratiores, quam qui eloquentiæ arma non habēt, & inſtructiores ad nocendum. Atque, vt in his duobus gradibus vtilium magiſtrorum poſteriores prioribus antecellunt; ſic de duobus hominum generibus alios adiuuare cupientium priores profecto tanto ſunt poſterioribus omnibus præponendi, quanto plus ad alios excitandos valent exempla, quam verba ſed nullum ex his generibus mihi videtur eſſe perfectum, ſi aliorum præſidiis nudetur. Aduertite, obſecro, veſtros animos, patres ampliſſimi, neſcio quid magnum & admirabile iampridem animo conceptum, & aliquot annos in pectore penitus incluſum, nunc demum geſtit in lucem erumpere. Dico nullum generum ſuperiorum auulſum à ceteris ipſum per ſe ſatis eſſe perfectum. namque ſapientia etſi per ſe ſola probatur intelligentibus; ad imperitæ concionis animos regendos vim ſatis magnam habere ſola non poteſt. Non diſputo in præſentia, quorum hoc vitio accidat. ita certe euenire quotidie ſentimus, ſi ad ſapientiam accedat eloquentia, erit illa quidem aliquanto fortior, verum fac abeſſe vitæ dignitatem, quantum demum oratio quamuis prudens & ornata virium habebit, quam eius, qui dicit, vel ſcelerata vel flagitioſa vita confutet? honeſtæ vero vitæ ſplendor etſi magis ipſe ſolus proficit quam ſine hoc vno cetera, ſæpenumero tamen vel ad conſilium dandum in rebus difficillimis, doctrinæ, vel ad reflectendas aut concitandas populi mentes, eloquentiæ ſubſidia deſiderabit. Is igitur erit doctor Chriſtianus omni laude cumulatus, mea quidem ſententia hoc tam graui dignus nomine, qui & quamcunque rem ſapienter prouidendo, & prouiſam copioſe ornateque loquendo, & vitam caſte ſancteque degendo, populi concionem bona docere, mala dedocere ſic poterit; vt & intelligenter, & libenter,

benter, & obedienter audiatur. non enim credi, non amari, non ſperari poteſt, quod intellectum non eſt, nec in mentes & ſenſus hominum intrat, quod audiatur inuite; nec intelligenter audiuiſſe & vidiſſe prodeſt, niſi parenti. Tenemus tandem aliquando, patres ampliſſimi, tenemus quem tanto ſtudio & labore quærebamus; aut, vt vere loquar, huiuſmodi quidem neminem habemus; ſpeciem tantum eius quandam verbis expreſſam animo continemus: quem ego ſi præſentem intuerer, non illum lacinia conarer retinere; ſed, vndique, ne qua elaberetur, arriperem; neque prius dimitterem, quam nos omnes docuiſſet, quibus ſemitis, quibus gradibus, quo iam ipſe perueniſſet, poſſemus aſcendere. idem vos credo faceretis, idem ab eo precaremini, idq́ vniuerſi efflagitaretis. magnum enim opus eſt, patres ampliſſimi, opus eſt magnum & difficile, tot res & tantas vnum aſſequi, cum vnaquæque vix diuturna hominis vita videatur eſſe contenta. Primo capite omnis cognitio diuinarum & humanarum rerum, quoddã Chriſtiani doctoris inſtrumentum, altero vis eloquendi tãquam inſtrumenti tractatio, diſtinctio, expolitio continetur: tertio virtutum vniuerſus ornatus, firmamentum vtriuſque partis ſuperioris atque robur. his omnibus de rebus polliceor me quinque diebus eſſe dicturum. nunc, dum primam partem explico, oro vos atque obſecro, vt ea benignitate, qua ceteros ſoletis, verba mea audiatis Etenim quam multiplici & varia cognitione rerum. quanta ſapientia opus eſt ei, qui ſit futurus vitæ magiſter, populi Chriſtiani rector, temperator animorum, dux omnium per tot tantaque pericula ad altiſſimum beatorum domicilium, magno labore & ſudore contendentium? Oratorem ſuum omnes antiqui dicendi præceptores negant in cauſſis forenſibus atque communibus, grauiter ſatis & magnifice poſſe verſari, niſi plurimarum & maximarum rerum ſcientia pectus ante compleuit, & in re tam tenui, vbi nihil niſi pecunia,

vel

vel ad ſummum ciuitas, libertas, exiſtimatio, denique vita agebatur; tamen erant tam diligentes & moroſi: nos quemuis impolitum hominem, rudem & ignarum bonarum artium, ſtipitem, inquam, aut lapidem huic tanto muneri præficiemus? & populum Chriſti morte ab interitu vindicatum, eiuſdem ſanguine redemptum à crudeliſſimis atque teterrimis hoſtibus humani generis, ad vitam beatam & immortalem, denuo quaſi creatum atque generatum ei committemus, cui vix quiſquam ſuæ rei familiaris curationem recte putet poſſe committi? Quid oratores commemoro? quid artifices nobiliorũ artium, quæ præſtantia ſua magno in honore ſunt apud omnes nationes? nemo veſtrum ſuos agros villico ruſticarum rerum experti, nemo pecuniæ procurationem & diſpenſationem huiuſmodi tuendæ rei familiaris imperito, nemo ędificationem alieniſſimo ab architectura commendat. dicam breui. quidquid alteri mandandum eſt, quod probe curari conueniat, quis eſt tam ſtultus, qui non eius rei bene peritum & intelligẽtem hominem ſedulo perquirat? ſola ne igitur ſalus animorum aut tam expedita eſt & facilis, vt nullam curatoris & magiſtri ſapientiam requirat; aut tam exigua & tam vilis, vt quæ vel minimis rebus tribuitur, ei vni non ſit tribuenda diligentia? Caluinianorum iſta ſunt inſtituta, quibus cum primum nouus Chriſtus (Antichriſtum dicere debui; nihil enim mihi videtur intereſſe, cum nouus Chriſtus nemo poſſit eſſe, niſi hoſtis primi) ſtatim igitur vt nouus Chriſtus nuper inter Alpes è cœlo delapſus, ſcilicet, ad corrigendos errores ab illo Chriſto per Apoſtolos & eorum ſucceſſores, ad nos vſque tranſmiſſos, neſcio quid in aures eis, conuiuiorum crapulam exhalãtibus adhuc, & nihil aliud niſi ſacrilegia & inceſta meditantibus inſuſurrauit; veluti magico aliquo carmine facti repente ſapientes, Hieronymum, Auguſtinum, Baſilium, Gregorios, omnes deniq. veteres populi Chriſtiani doctores præ ſe cõtem-

nunt,

runt. Vidi ego anno ſuperiore, cum iter facerē per Galliam Narbonenſem, in taberna diuerſoria quendam ex illo grege tanta doctrina, vt nihil plane ſciret; tanta grauitate, vt ſtabulo iumentisque præeſſet; tanta modeſtia, vt ſtabularius hebes & indoctus, illius vici magiſtrum ſe eſſe profiteretur. Recte illi quidem ad omnes res diuinas & humanas euertendas ex lacu Lemano ſubito emerſi, doctrinam, qua continentur illæ, contemnunt. facile namque eſt ſine præceptis, aratorum arua ſegetesque corrumpere, & firmiſſima tecta diruere ſine architectorum diſciplina. Nos vero, patres ampliſſimi, qui, quæ ſunt ab iſtis furiis corrupta vel euerſa, in antiquum ſtatum, quantum in nobis eſt, reſtituere velle debemus; quantum cuique deeſſe intelligemus de ſumma rerum magnarum atque artium ſcientia, tam eum lōge à perfectione Chriſtiani doctoris abeſſe putemus. Poſſem equidem commemorare quamplurimos; qui cum in omnibus vitæ partibus eſſent admirabiles atque perfecti, quod ſe à doctrina imparatos eſſe cognoſcerent, à populo docendo ſemper refugerunt, neque vllam huius muneris partem attigerunt; niſi quantum aliquando nata neceſſitas, & inſtinctus numinis diuini cogebat. nimirum intelligebant illi viri excellentes, indoctos homines quamuis optimos, ab officio multitudinis inſtituendæ eſſe remouendos. Ego vero, quantū aſſequi cogitatione poſſum, multorū eadem de re monumentis non negligenter perlectis, duplicem rerum cognitionem eximio doctori Chriſtiano neceſſariam eſſe arbitror. vnam earum, quę proprię ſunt huius muneris; alteram earum, quæ cum ad illas percipiendas & tractandas magnum adiumentum prębeant, extrinſecus aſſumendæ ſunt. illa Theologia vocatur à Græcis: hæc omnes humanas diſciplinas, aliasque res præterea non paucas comprehendit. Ac Theologię quidem, de qua ſola nobis hodierna die verba facienda ſunt, magnitudo & dignitas tanta eſt, vt etiam ſine vlla ſpe fructus,

incre-

incredibili amore ſui debeat noſtras mentes incendere: fructus iã iucundus & neceſſarius, vt etiã ſine dignitate, ſola ſpe vtilitatis, omnium in ſe ſtudia poſſit cõuertere: ratio diſcẽdi tam expedita, vt etiã ſine dignitate & emolumento, ipſa facilitate nos ad cognoſcẽdũ inuitet. quid enim maius, quid auguſtius, quid diuinitus excogitari poteſt illa doctrina, cuius materia ſubiecta Deus eſt, finis Deus, auctor ipſe Deus, forma ipſa digna Deo? Ponite vobis ante oculos, patres ampliſſimi, omnes artes ab hominibus inuentas, quę propter earũ rerum quas docent, a. magnitudinem, aut propter extremi eius quo referuntur, præſtantiam, aut propter inuentorum gloriam, aut propter exquiſitum aliquod & ſingulare docendi genus, commendantur. ex hac contentione magis diuinę doctrinę ſplendor elucebit. Illę humi penitus iacent: &, ſi quando ſeſe altius erigere conantur, non longe tamẽ ab humo recedunt: hæc relictis terris, aërem ſuperat, & procul ab hominum oculis abſtracta, cœlum ipſum, & illas quæ ſolo animo cernuntur, incorporeas mentes celeri atque arduo volatu tranſcendit. illę rerum humanarum perangustis regionibus circumſcriptę, ſi quando diuinas attingunt, transferunt ad humanas: hæc in latiſſimo rerum diuinarum campo libere peruagata, ſi quando tractat aliquid de humanis, traducit ad diuinas. illę partim quæ poſita ſunt in hominũ vita & moribus, partim obſcuritatem naturæ, partim numerorum magnitudinem, ſonorum cõuerſionumque cœleſtium rationem explicant. quę vero præ ceteris ampla diuinaque habetur, & in rebus ab omni materia ſolutis pertractandis occupata eſt, ea ſolum de Deo, mentibusque ſingularibus tradit, quæ humana ratio conſequi poteſt, cauſſas ex effectis inueſtigans. at hęc noſtra diuino numine nobis afflata, philoſophis antiquis penitus ignota ſapientia, cum nihil doceat, quod non aut Deus ipſe ſit, b. aut referatur ad Deum, permulta declarat, quę ſuapte natura illuſtriſſima, nobis ob imbecillitatem animi-

a. Gregor. 10. Moral. ca. 1. b. S. Thom. 1. p. q. 1. art. 3.

ob-

obſcuriſſima, cum à nemine viribus ingenij cognoſci poſſent, omnibus credere volẽtibus diuina benignitate patuerunt. noſtra eſt vnius & eiuſdem naturæ triplex hypoſtaſis ſola proprietate diſtincta : noſtra mirabilis illa mundi molitio, & primorum hominum tanquam alterius mundi minoris tam ſolers, tam ſtabilis, tam accurata fabricatio: noſtra eluuio terrarum, & animantium ſemina, Noë diligentia & labore ſeruata, noſtra diuina humani animi origo, noſtra Chriſti veri Dei hominiſq́ue vita & mors. noſtræ ſalutares peccatorum expiationes, noſtra mortuorum ἀνάςασις. noſtrum iudicium de omnibus hominibus formidoloſum. noſtra ſpes vere beatæ, & æternæ vitæ. quibus de rebus aliiſq́ue permultis, quæ ſunt propriȩ doctrinæ diuinæ, ſi quid aliquando nonnulli Græcorum ſapientes tetigerunt, aut tam inepti fuerunt, vt ridendi ſint; aut tam impij, vt deteſtandi. quare ſiue ſapientia eſt, quæ ſummarum rerum omnium cauſſam intuetur; hæc ſola profecto, quam accepimus à Deo, perfecta præ ceteris, & abſoluta ſapientia nominanda eſt; quæ tota in explicatione Dei, à quo omnia ſunt orta, verſatur: neque communia quædam & peruulgata perſequitur, quæ noſtra mens vi ſua videre, & explorare penitus poſſit; verum ea, quæ cum ſint maxime propria ipſius, ita latent, vt à nemine, niſi cui vel per ſe, vel per alios ipſe detexerit, per-
a. ſpiciantur. Siue de ſententia Platonis, earũ rerum ſcientiam, quæ ſola intelligentia comprehenduntur, vereq́. ſunt, neque oriuntur & intereunt, ſapientiam appellamus; hæc vna maxime omnium tam graui nomine digna cenſenda eſt, quȩ ad reconditiſſima diuinitatis myſteria, vnde humanæ ſcientiæ prorſus excludebantur,
b. ſola penetrauit. ſiue Ariſtotelis iudicio ſapientiam volumus eſſe earum rerum, quæ ſunt honore digniſſimæ natura, ſcientiam & intelligentiam; cui potius hoc tam illuſtre nomen tribuendum eſt, quam cœleſti diuinæque doctrinæ? quæ de natura illa omnium prȩſtan-

a. *Laert. lib. 3.* b. *6. Ethi. cap. 3.*

tiſſima ea nobis explicat, quæ quo minus hominum generi ſunt nota natura, eo maiore apud omnes in honore & pretio eſſe debent. Fuerit ſane Thales Mileſius a omnium opinione ſapiens: fuerit Anaxagoras ille Clazomenius: fuerit Solon Salaminius: alij permulti fuerint popularium ſuorum æſtimatione ſapientes; quod illis eximia quædam, & admirabilia, & diuina tenere viderentur, ego ſolum illum ſine adiunctione aliqua appellari arbitror ſapientem, non qui multa commentus pauca quædam de diuinitate fuerit mente complexus, neque magna, neque abſtruſa, vt illi fecerunt: ſed qui ex illa perfectiſſima ſcientia, ac beatæ mentis velut ex altiſſimo gurgite tantū hauſerit, quantum ipſius ſupremæ naturæ bonitas cum hominibus communicandum eſſe iudicauit, permultaſque res non acie ingenij ſui, ſed diuinæ liberalitatis munere cognorit, quas nemo nec hominum, nec cœleſtium cogitando fuiſſet aliquando conſequutus. Quantus in rebus, quæ tractantur, ſit ſplendor, vidiſſe vos opinor, patres ampliſſimi, finis vero quanto eſt omnium humanarum ſcientiarum atque artium fine potior? quanto diuinior? quanto optabilior? philoſophiam vniuerſam, quæ eſt laudandarum artium omnium procreatrix & quaſi parens, ad nonnullam ſimilitudinem Dei conſequendam Plato voluit referri; vt, quemadmodum Devs res omnes & cognoſcendo intuetur, & prouidendo gubernat, ſic qui philoſophiam perdidicerit, cuius vna pars cognitionis eſt, actionis altera, tum rerum omnium naturas, quoad eius fieri poſſit, animo contempletur, tum animi concitationes, & cetera, quæ ſita ſunt in nobis, conſilio moderetur & regat. Ariſtotelici autem philoſophiam ad vitam beatam pertinere tradiderunt, quam cum illi in præſtantiſſima naturæ noſtræ functione, id eſt, contemplatione Dei ponãt, efficit hoc illa pars philoſophiæ, quæ ſcientia ſola cernitur, vt & res diuinas, & naturā, quaſi quandam artem

a. *Ariſt. 6. eth. c. 7.* b. *Ammon. in Porph. proœm.*

Dei, mentis oculis inſpiciamus; ex quo θεωρητικὴ nominatur à Græcis: quæ vero continetur actione, ſedatis motibus turbulentis, ad ea intuenda præparat animi tamquam cœli quandam ſerenitatem. Honeſti ſane & præclari fines. verum aut proximi, & intimi philoſophię non ſunt, cum veritatis cognitio, & honeſtas actionis propius vim eius attingant; aut naturę ſunt humanæ terminis & regionibus circumcluſi. quiuis enim noſtrum poteſt & ad illam Dei ſimilitudinem philoſophicam, ſuis ipſe præſidiis, & ad hanc naturæ noſtræ conuenientem diuinarum rerum cognitionem vitamque beatã, ſtudio & induſtria peruenire. At Theologię noſtræ ſumma eſt fides, ſpes, caritas. fide, ad quę propter infirmitatem noſtram non poſſumus aciem mentis intendere, ea tamquam in quodam ſpeculo intelligentia videmus: ſpe, ad ea, quæ non cernimus ipſi, ſed eſſe credimus, exſpectanda, generoſa quædam virtus animi confirmatur: caritate, ad ea diligenda, quæ & eſſe credimus, & conſequuturos nos eſſe ſperamus, voluntas accenditur. fide ad Deum accedimus, ſpe iam ante adeptionem quodam modo tenemus; caritate cum eo copulamur. fides tandem aliquando cedet, ſpes euaneſcet, caritas vna permanebit. fidem cedentem illuſtris adſpectus excipiet, fugientem ſpem poſſeſſio ſtabilis cõſequetur, caritatem corroboratã, & præſentia & poſſeſſio tanti boni vehementius inflammabit. Ad has tres plane cœleſtes animi virtutes, quæ non hominum induſtria pariuntur, ſed ab illo perenni fonte diuinitatis ortæ mirabiliter in noſtrum pectus influunt, alendas, confirmandas, augendas omnia pręcepta, omnes rerum geſtarum expoſitiones, omnes prædictiones diuinorũ vatum, omnes admonitiones & ſententiæ dirigendæ ſunt: eodem ſpectant inſtituta diuina ſine ſcripto ab Apoſtolis tanquam per manus tradita poſteris: eodem Eccleſiæ, maximorumque Pontificum decreta: eodem ſapientum explanationes, & ſubtiliores eorum, qui in

a. 1. Cor. 13.

ſchola

ſchola verſantur, diſputationes. Itaque S. Auguſtinus, a.
quicunque neque fidem ex literis ſacris inſtruat, neque ſpem erigat, neque caritatem incendat, eum nondum intellexiſſe, conſtanter aſſeuerat, magiſque putat illum interpretem eſſe laudandum, qui hæc tria perficiat explicando, licet ab eius, qui ſcripſit, ſententia longius aberret: qui vero tribus hiſce virtutibus nixus, ita contento curſu feratur in cœlum; vt nulla res eum non dicam reuocare, ſed retardare poſſit; eum affirmat diuinorum librorum non niſi ad alios erudiendos indigere. Paulus autem in epiſtola priore, quam ad Timotheum dedit, grauiter eos reprehendens, qui ad inutiles de fabulis neſcio quibus, & genealogiis concertationes diuinis libris abuterentur, exclamat finem eſſe præcepti caritatem de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. De corde puro, quia niſi animo libero ab omnibus affectionibus humanis, & perpurgato, vt quod oporteat ſolum, & quemadmodum oporteat, ametur, caritas non poteſt eſſe perfecta. de conſcientia bona, quoniam debilitatur & frangitur ſpes adipiſcendi, quod amas, ſi cuius te peccati conſcientia perturbat. de fide non ficta, propterea quod quorum fides eſt ſimulata & falſa, hoc eſt, qui vel quod credere prohibentur, credūt, vel non credunt quod credere iubentur, vel quod non credunt; cum debeant, ſe credere ſimulant & fingunt; hi neque Deū vere & ex hoc animo diligunt, & illius conſpectu ſe temere fruituros eſſe confidunt. Ac rurſus ad inſtitutam reprehenſionem ſubito reuertens, quibus in ſacrorum librorum explanatione hæc tria propoſita non fuiſſent, eos affirmat ad inanem & ſtultam loquacitatem eſſe conuerſos: cum, & quid loquerentur, ipſi neſcirent, & quæ neſcirent, tamen aſſeueranter loquerentur: ita prorſus erat neceſſe, vt amentes gubernatores qui neque clauum rectum tenere poſſent, neque ſcirent quam in partem vela dari oporteret, in ſcopulos & vada impetu cœco raperentur. vnde, niſi fracta naui, nun-

a. 1. *de doctr. Chriſt. cap.* 36. *et* 38. b. *Cap.* 1.
c. *Auguſt.* 1. *de doctr. Chriſtiana cap.* 40.

quam emergerent. Verum quantum hæc ſcientia cœleſtis omnibus & ſcientiis & artibus humanis anteponenda eſt, cum fines illarum tanto ſint huius fine inferiores? Tertia ſequitur auctorum contentio, in qua quæ tandem poteſt eſſe controuerſia? Non laudabo ſummos illos homines, à quibus libros diuinos accepimus fuiſſe conſcriptos. non dicam Moſem in clariſſimam
a. familiam adoptatum Ægyptiorum regum, non modo liberaliter, ſed etiam regio more educatum, omnibusque diſciplinis & literis quas ab ea gente Græci tot poſt ſeculis acceperunt, ſumma cura per ſapientiſſimos viros eruditum, ad eam magnitudinem perueniſſe, vt & verbis & rebus omnium opinione longe plurimum va-
b. leret. non commemorabo Salomonem regem, cuius nonnulla ſcripta in diuinis libris habemus, cum tantum ei diuinitus datum eſſet ſapientiæ lumen, quantum neque habuiſſet ante quiſquam, neque habiturus eſſet, omnium rerum naturas, cauſſas, vires animo per-
c. ueſtigaſſe. nihil magnificentius de Daniele prædicabo, qui regis Babylonij iuſſu Chaldæorum doctrinis imbutus, omnium eſt maximarum rerum ſcientiam conſe-
d. quutus. tacebo illud etiam, Paulum Apoſtolum & à prima pueritia literis Hebræorum fuiſſe diligenter inſtitutum in vrbe clariſſima, doctiſſimo præceptore, optima diſciplina; & de Græcorum rebus didiciſſe tantum, vt ne poëtas quidem eorum ignoraret, Aratum, Epimenidem, Menandrum. non abutar illa Porcij Feſti voce, inſanis Paule, multæ te literæ ad inſaniam conuertunt: quæ facile teſtantur & Apoſtoli qui pro ſe dicebat doctrinam, & eius, qui in media oratione ſic exclamauit, admirationem. Harum tot tantarumque rerum iacturam non moleſte feram, quia non eadem aliis de omnibus vere dici poſſunt: video enim opiliones, & bubulcos, & piſcatores extitiſſe quoſdam; quorũ monumenta ſacra diuinaque habentur. video Petrum &
e. Ioannẽ admirationi fuiſſe Iudæis eo magis, quod idio-

a. Exod. 2. Act. 7. Baſil. hom. 1. in Exam. b. 3. Reg. 4. c. Dan. 1. d. Actor. 22. 26. e. Actor. 4.

Exod.
Exod. hex
Exod. hex

-tæ eſſent,& omnis doctrinę liberalis expertes. nihil igitur eorũ exaggerabo verbis, quæ, vt in quibuſdam etiã mirabilia fuiſſe fateamur; in plerisque nulla exſtitiſſe negare nequeamus:ne dum alios laudibus efferimus in cœlũ,alios ad terram, aut etiam ſi fieri poteſt, infra terram abiicere ac deprimere videamur imprudẽtes,illud tantum afferam, quod æque,conueniat in omnes diuinorum librorum auctores: quæſo diligenter attendite. Excellentes illi homines, qui liberales artes ac diſciplinas vel primi repererunt,vel ab aliis inuentas locupletarunt, vel iam ſatis locupletatas accuratius paulo quã ſuperiores compoſuerunt, & ſi non érant auxilio diuino deſtituti,viribus tamen ipſi ſuis nitebantur,quocirca fuerint illi quidem ingenio prę ſtantes, aſſiduo vſu exercitati, variarũ cognitione rerum prope diuini, flagrarint incredibili ſtudio, & cupiditate veri videndi tantam diligentiam adhibuerint, quantam poſſimus cogitare maximam;fugerint hominum cœtus;cibũ potumque neglexerint, dies noctesque vigilarint, omnia ea fecerint,quę nos vix adduci poſſimus,vt à quoquam facta fuiſſe credamus, certe cogitando & meditando nihilo plus aſſequuti ſunt, quam quantum humanæ mentes humi ſtratæ ſuſpicere potuerunt. nihil cœleſte illi,nihil diuinum, nihil penitus à noſtra cogitatione ſecluſum, ne ſuſpicionibus quidem obſcuris, attigerũt. At noſtri ſacrorum librorum ſcriptores, numine afflatuque diuino multo altius euecti, quam quo poſſent humanæ mentes adſcendere, tantum animo viderunt, non quantum ingeniorum acies tulit,ſed quantum eos Deus voluit videre: voluit autem tantum, quantũ erat non ipſis modo neceſſarium,quos ita mirabiliter ſubleuarat; verum illis etiam omnibus quos paucorũ opera ſtatuerat errore liberare, & excitare ad ſpem immortalitatis æternę perfruẽdæ.itaq vt breuiſſima ſtatura puer impoſitus in turrim editam &excelſam multo longius latius que proſpicit in omnes partes,quam quiuis alius

N 3 quam

quamuis procero corpore ex humili & depreſſo loco;ſic illi quamuis hebetes & tardi, quamuis agreſtes & impoliti,tamen ex illa altiſſima ſpecula,in qua eos vis numinis diuini collocarat,lóge plura proſpexerunt,quam omnes ſapientes in hac humilitate & infirmitate naturæ depreſſi. Miſſos facio ceteros, quorum partim ante Chriſtum natum, inſtinctu diuino concitati res penitus abditas & latentes poſteris aperuerunt;partim cũ ipſo Chriſto,aut cum iis qui Chriſtum viderant,colloquuti,eiuſdem numinis afflatu omnes prope gentes ad nouum quoddam & illis temporibus inuſitatum vitæ genus traduxerunt. Moſes & Paulus duorum populorum à Deo delecti duces;quorum alter Hebræis ex miſera ſeruitute liberatis, præſcripto diuino, leges attulit: alter omnibus fere nationibus errore & ſuperſtitione cæcis, in illa teterrima nocte facem verbis factisque prætulit: vt ingenio & doctrina fuerint Græcorum ſapientibus inferiores, diuinis muneribus & donis illos omnes longe multumque ſuperarunt. Eſto, neuter, vt ſanctiſſimis doctiſſimisq. viris placuiſſe intelligo, beatam illam immortalemque naturam quoad vixit, oculis mentis adſpexerit: certe quantum hominibus viuentibus hanc vitam mortalem & caducam, & in ergaſtu-
a. lo corporis incluſis concedi fas erat, tantum vtrique fuit à Deo tributum & conceſſum.nam ceteris vatibus, aut ſecundum quietem animo ſoluto & libero, & à vinculis corporis relaxato, quæ volebat, ſignificabat Deus,quod poſtremum eſt vaticinandi genus:aut quod eſt multo ſuperiore nobilius & præclarius genus vaticinationis, vigilantibus & ſentientibus, quamuis impedito animo, & multis rerum imaginibus extrinſecus occurſantibus in diuerſas partes ante diſtracto quibuſdã viſis obiectis,partim cœleſtia myſteria patefaciebat,
b. partim quid futurum eſſet, declarabat. At vero Moſi mirabilius atque diuinius res penitus occultas enunciabat:

a. *Numer.* 12. *Deuter. vlt.* *Matth.* 1. 2. *Gen.* 37. 40, 41. b. *Actor.* 7. *Hebræor.* 2.

tiabat:nullæ rerum ſpecies,nullæ ſimilitudines extrin- a.
ſecus iniiciebantur,quibus demonſtrarentur,quę ab eo cognoſci oporteret:ſed ipſe Deus per angelum aliquem cum eo colloquens,planius & familiarius, quæ vellet, exponebat. Quid?Paulus non repentino ſplendore per- b.
culſus, & à ſenſibus corporis abſtractus mente in tertium vſque cœlum adſcendit? non audiuit ea quæ efferre,& in vulgus indicare propter magnitudinem, fas non eſſe arbitratur?non ſtimulis corporis vrgebatur,ne rerum illarum diuinitate, quas ipſi diuina bonitas detexiſſet, immoderata lætitia elatus, inſolenter ſeſe intoleranterque iactaret? Quod ſi vel minima munera cœleſtia quibuſuis naturæ donis, quamuis maximis, genere ipſo potiora ſunt,& omnes, quos ipſe Deus aliqua mirabili ratione ſine literis,ſine magiſtro, ſine voce docuit, illis longe præſtant, qui multa opera, literis exquiſitis, erudita voce doctoris, magnam opinionem ſapientię conſequuntur:quanto iiſdem omnibus anteſtare illi credendi ſunt,qui tanto ceteris hominibus diuinitus edoctis antecellunt? Ter in Siciliam inſulam c.
Plato venit,ſi forte reperiret aliquam ciuitatem, in qua nouam illam reipub.ſpeciem,quam animo conceptam d.
retinebat,re ipſa exprimeret inſtituendo. Deus bone, quantis doctrinę copiis,quo apparatu & ſplendore verborum?vt & propter magnitudinem rerum,quas doceret,vulgo iam diuinus haberetur, & propter orationis amplitudine iunctam ſuauitatem, omnes exiſtimarent ne iouem quidem ipſum,ſi Græce loqui voluiſſet,aliter ac Platonem fuiſſe loquuturum. Quid igitur effecit? quem ſui laboris fructum aſſequutus eſt?quod nauigationis tam moleſtę ſolatium reportauit?ciuitas quidem nulla reipublicæ formam illam, quam afferebat, accepit?ipſe adoleſcentem nactus vnum nobilem,ingenioſum,et celſi animi,apud quem clanculum ſuas illas copias explicaret, vix Archytæ Tarentini deprecatione,

a. *Dionyſ. de Cæl. hier. cap.* 4. b. *Act. cap.* 9. Dio-
2. *Cor.* 12. c. *Laert. l. b.* 3. d. *Chryſ. hō.* 2. *in ep. ad* Rō. *Io.* 4.

Dionyſij tyranni crudelitatem effūgit: pari ratione ceteri veteris illius Græciæ ſapientes, à ciuitatum gubernaculis excluſi, in vmbraculis gymnaſiorum apud adoleſcentulos imperitos rerum ſeſe magnificentius oſtentabant: ſi qui vero prudenter reſpublicas inſtitutis legibusque fundarunt, vt de nonnullis memoriæ proditum eſt, illa inſtituta, illæ leges vnius vrbis mœnibus, aut certe regionis vnius finibus continebantur, à vicinis ciuitatibus repudiabantur. At Paulus noſter, patres ampliſſimi, ſpreta humana ſapientia, reiecto inani eloquentiæ ornatu, pene ab Arabia profectus, quo incredibili ardore ad opprimendam naſcentem religionem aduolarat, eodem repente, diuinitus mutato conſilio, Syriam, Palæſtinam, Ciliciam, Aſiam, Græciam, Macedoniam, Illyricum, Siciliam, Italiam, admirabili cœleſtis doctrinæ luce compleuit; hac vna re maxime nobilibus principibusque viris commendatus, quod cum artem ſordidam factitaret, ne in media quidem inſtituendarum gentium occupatione, opus vnquam intermittebat, & ne grauis eſſet iis, quos ad bene beateque viuendum ſuis præceptis erudiret, ipſe ſibi victum ſuis manibus & labore quæritabat: eodem modo ceteri diſciplinæ Chriſtianæ doctores cum ea docerent, quæ prudentioribus delirantium ſomnia eſſe viderentur, diſtributis prouinciis, orbem terrarum non modo peragrarunt, ſed etiam errore ac ſuperſtitione liberarunt, vt homines omnibus ingenuis artibus expoliti, rudibus earum, & ignaris, diuites egentibus, opulenti inopibus, reges opificibus libenter obtemperarent. Prô Deus immortalis, quæ præſidia diuinitus oblata iis fuiſſe credimus, qui nullis humanis auxiliis illud perfecerunt, quod cum aliquando philoſophi tentaſſent, tanto rerum omnium inſtructu & apparatu infectum & inchoatum reliquerunt? verum quid homines cum hominibus illos, à quibus libri diuini ſcripti ſunt, cum omnium bonarum artium au-

ctoribus inepte contendo? quaſi vero auctores illi ſint huius diuinę ſapientiæ,qui literis nobis myſteria cœleſtia conſignata reliquerunt. Longius progrediar, patres ampliſſimi, non quam veritas ipſa patitur, ſed fortaſſe quam iſti humanæ ſtultitiæ(neque enim ſapientię) laudatores & admiratores exſpectāt.vt illud omnes intelligant certarum quidem contentione rerum ſcientias humanas à diuina ſuperari,auctorum vero comparatione tanta illas offundi luce & obrui,vt nullo ſint in numero locoq́ reponendæ.vulgares iſtę artes, ac ſcientiæ ab hominibus inuentæ, amplificatæ deſcriptæque ſunt.etenim præclara illa & omnibus expleta partibus ſapientia, quæ primo parenti generis humani tributa fuerat,pertenui & perobſcura fama multis errorum obtenta velis, vt veritas plane diſpici nequiret, ad poſteros permanarat; & illud ipſum reliquum ſcientiæ lumen tam exiguum, & tam obſcurum, ita nocte vitiorum, & impietatis tenebris erat oppreſſum, vt vix eius vlla ſcintilla paucis in caligine ignorationis tam cæca præluceret. tum homines prudentes tantarum rerum admiratione commoti, quæ in natura inſunt,notare animo docereq́.cœperunt,ac ſenſim aliis aliud adiicientibus,quotidianis acceſſionibus, ad eam magnitudinē philoſophia peruenit:vt nihil fere, quod quidem non eſſet penitus ab hominum ingenio ſecluſum,deſiderari videretur.quare in dialecticis,in phyſicis,in mathematicis,in aliiſque fere præclaris artibus,& quis quamque primus repererit, & quid quiſque ad inuenta ſuperiorum addiderit,demonſtrari ſolet. neque vero crediderim tot res, tam reconditas & abſtruſas ab hominibus quamuis prudentiſſimis, animaduerti ſine ope diuina potuiſſe. verū cum eodē modo quidquid fit, quidquid agitur à nobis,diuinum auxilium ſine dubio requirat: etſi omnis humanarum origo diſciplinarum ad Deum referenda eſt,hominum tamen inuenta vere & ſunt, & dicuntur. At noſtra Theologia tametſi multos & varios

a. habuit auctores tanquam Dei Opt. Max. librarios: aut, ſi mauis, interpretes: non ab his tamen, quorum ille vſus eſt opera, ſed ab ipſo Deo vere dicitur eſſe profecta. nam, vt qui Italicum aliquid Italici ſermonis ignaris declarare volunt, adhibent interpretem, qui quę Italice acceperit, aliis ipſorum lingua fideliter enunciet, ſic optimus ille rerum parens, & rector cum multa nos docere vellet, quæ per nos ipſi nunquam animo peruestigare poſſemus, neque diuinas eius patefactiones, cœleſtem quendam videlicet peregrinumque ſermonem caperemus; paucorum mentes ad illas arcanas ſignifi-
b. cationes accipiendas excitauit, vt per eos nobiſcum, nõ aliter atque cum Gallis, vel Germanis Italus colloque-
c. retur. Moſes ille iudex Hebræi populi & legiſlator, quidam interpres erat Dei. Ieſus eiuſdem gentis Imperator, interpres erat Dei. Samuel. Dauid, Salomon, Eſdras, ceterique librorum veteris Teſtamenti ſcriptores, interpretes erant Dei. denique Apoſtoli & Euangeliſtæ ſiue quid literis mandabant, ſiue præſentes voce conſtituebant, quod à Chriſto accepiſſent, nihil erãt aliud, niſi Dei quidam interpretes & adminiſtri. quidquid illi vel voce, vel ſcripto præcipiebant, non ipſi præcipere putabantur, ſed qui per eos cum hominibus loquebatur Deus. Perquam ſcitum illud eſt, quod in concione quadam ſcriptum reliquit ille Ioannes, qui cognomen
d. ab aureo genere orationis inuenit, ſacros libros velut epiſtolas eſſe quaſdam ad homines miſſas à Deo: eorum autem librorum ſcriptores eſſe, quaſi pueros & tabellarios diuinos. vt non magis eorum, quæ ſacris literis continentur, auctores putandi ſint, qui ſcripſerunt, quam epiſtolarum illi, qui reddunt. Deus, patres ampliſſimi, Deus eſt Theologiæ noſtræ princeps & parens. ille generis humani magiſtrum ſe eſſe profeſſus, quę vel ad alios informandos neceſſaria, vel vtilia fore viderentur, paucis, quos tanquam ad manum ſibi ha- buit,

a. 1. *Petr.* 2. b. *Chryſoſt. in Gen. hom.* 1. 3. 4. c. *Aug.* 11. *cõfeſ. ca.* 30. 31. 42. d. *Chryſoſt. hõ.* 1 *in Gen.*

buit occulto quodam admirabiliq́ue modo dictauit. horum monumenta qui contemnunt, non hominum ſcripta contemnunt, ſed tacitam Dei, qui fuit ipſis auctor ſcribendi, vocem. quid enim quondam philoſophi non tentarunt, immo quid non fecerunt ad hanc cœleſtem philoſophiam extinguendam? quam multa Celſus ex illo teterrimo pectore effudit? quam multa Porphyrius non tam doctrina, quam pecuniis abundans euomuit? quam multa Iulianus ille transfuga leuiſſimus non modo ſcripſit, vt philoſophus, verum etiã inſtituit & edixit, vt imperator? qua calliditate maiores noſtros literis etiam, & doctrina liberali priuauit, futurum ſperans, vt ſenſim omnis Chriſtiana philoſophia ex hominum mentibus penitus obliuione deleretur? quam ſæpe alij elati ſapientiæ opinione cum noſtris in contentionem venerunt atque certamen, ſi forte ſuis diſputationibus hanc diuinitus nobis donatam ſapientiam ex hominum animis exſtirpare poſſent? Hæretici vero, quam multa moliri ſunt ad eandem euertẽdam? quæ machinæ, quæ ſupplicia, qui cruciatus, quod indignæ necis genus, à quo tempore Nero primus in noſtros impium & nefarium gladium diſtrinxit, vſque ad Conſtantinum Magnum, & ab illo rurſus vſque ad noſtram ætatem (modo Arianis, modo Saracenis, modo aliis in miſera innocentium cæde bacchantibus) non in eorum corporibus, qui ſtabant à veritate, conſumptum eſt? omnia conſpirarunt, quę valerent ad quamuis diſciplinam comprimendam: doctrina, diuitię, nobilitas, multitudo, vis: tamen & philoſophos inſolentes & arrogantes, non ſolum noſtri doctores, ſed etiam homines indocti puellęque ſuperarunt, & diuites egentibus, nobiles obſcuris, paucis multi ceſſerunt: & imbecillarum mulierum nuda corpora firmiora fuerunt ad ferendum, quam valentiſſimorum lictorum armatæ manus ad cruciandũ. quã multa genera philoſophorum intra paucos annos, aliorum contra ſentientium

rerum diſputationibus ita fracta & extincta ſunt, vt eorum nunc memoriam prope nullam teneamus? quamdiu Ariſtotelis doctrina iacuit in tenebris abdita atque retruſa, cum Platonis philoſophia maxime vigeret? contra nunc Ariſto ele florente, vt contemnitur, vt ignoratur, vt reiicitur à philoſophis ipſis & exploditur Ariſtotelis magiſter Plato? vix ille vir tantus in officinis rhetorum locum aliquem tenet. At noſtra Theologia cœleſtis, ex illis anguſtiis Hebrææ gentis, poſt Chriſti mortem ſalutarem educta, quo vehementius multorum & vocibus, & literis, & armis oppugnabatur, eo longius latiusque ſpargebatur & diſſeminabatur in omnes terras atque maria, & ipſa dimicatione corroborata magis, illuſtrior ad nos vſque permanauit. ex quo profecto perſpicitur, quis diuinæ ſapientiæ fuerit auctor & princeps, cum eius vim nō inſolentia philoſophorum, non rerum copiæ, non generis claritas, non tot ciuitatum opes, non imperatorum crudelitas potuerit ſuſtinere. Quæ cum ita ſint, quantum homines ab illa præſtante æternaque natura diſtant, tantum certe eſt inter hoc vere cœleſte Theologiæ noſtræ donum, & omnia hominum inuenta diſcrimen. De auctore dixi, patres ampliſſimi: reliqua eſt ratio ipſa formaque doctrinæ, quam ego mihi extremo loco propoſueram, cum eſſem de eius dignitate dicturus; quæ & ſententiarum varietate, & naturalis habitus integritate, & cum eorum qui inſtituuntur ingeniis conuenientia, omniū diſciplinarum formis antecellit. etenim illæ ſic traduntur, vt iiſ-
a. dem verbis plus vno ſignificare non poſſint. at hæc diuino munere nobis conceſſa doctrina, vno eodemque genere ſermonis, & rem geſtā exponit, & myſteria cœleſtia ſubtili magis & arcana ſignificatione demōſtrat. in illis verba ſola tum propria, tum tranſlata ſignificāt: in hac vero diſciplina plane cœleſti non verba modo, verum etiam res ipſæ, quæ ſignificantur, aliquid deſignant. Illud eſt diuinæ ſapientiæ cū omnibus facultati-

a. *Greg. 10. mor. init. S. Tho. 1. p. q. 1. art. 10.*

ribus & artibus & ſcientiis commune:hoc quantumcũque demum eſt,totum eſt proprium ipſius.nihil ſibi ex iſta laude Grammaticorum exquiſitæ reconditęq. literæ,nihil argutię dialecticorum,nihil oratorum ille apparatus & quaſi pompa decerpit. quin etiam illa ipſa philoſophia,quæ rerum tum humanarum, tum diuinarum cognitionem, & cauſſarum, quibus eæ continentur,tradituram ſe eſſe profitetur, nomine quidem verecunda & modeſta, re autem arrogans & impudẽs & proterua,nullam ſibi partẽ illius poſſeſſionis, ne defringendo quidem ſurculo, vſurpat; diuinæ ſapientiæ de iure cedit; quidquid dignitatis & ornamenti in hac tam multiplici optimarum artium varietate poſitum eſt, id totum huius vnius doctrinæ proprium eſſe confitetur.poſſunt quidem homines,qui ſine dubio ceterarum diſciplinarum conditores, & amplificatores extiterunt, veteres verborum ſignificationes abrogare, inſtituere & promulgarę nouas:arbitrioque ſuo verba fabricare,quibus id ſignificetur quod ipſi velint. poſſunt rẹs iam ante factas ad alias declarandas accommodare: licet non ideo factæ fuerint,vt eas ſignificarẽt; vt,ſi quis ea, quæ in aliquo prœlio contigerunt, transferat ad ea demonſtranda, quæ nobis in hoc bello vitiorũ atque virtutum efficienda ſunt ad vincendum. poſſunt aliquid facere,quod ipſum dum fiat,aliud declaret: vt ille fecit,qui filio,ſummis papauerum capitibus baculo decuſſis, Gabinæ ciuitatis principes aliqua arte opprimẽdos indicauit. fingere denique multa poſſunt tum narrando,tum deſcribendo,vt in poëtarum fabulis fieri videmus. omnia vero, quæ geſta ſint aliquando, ad alia declaranda narrare ac docere;vt non ſolum dum narrãtur, myſticas habeant ſignificationes;ſed etiam tũ cum gererentur, aliud aliquid notarẽt, hoc nullius hominis eſt,hoc ſolius Dei eſt, quo auctore noſtra ſapiẽtia iure gloriatur. quare in ſcriptis hominum, cuius illa modi ſint,vbi ſentẽtiam eam,quæ vi verborũ continetur, co- a.

a. *Tarq. ſuperb. apud Liui. 1. ab vrb. con.*

gita-

gitatione comprehenderetis: nihil habes amplius, quod requiras, niſi ſi quid aliquando forte ſit factum, aut à
a poëtis ingenioſe fabricatum alicuius rei indicandæ cauſſa, vt de papaueribus modo dicebamus, & in poë-
b. tarum fabulis explicandis viri grauiſſimi fecerunt, S.
c. Auguſt. fieri poſſe negauit. quanquam in hiſtoria virtutum exempla proponuntur quæ ſequamur, vitiorum quæ vitemus: & ex rebus in bello geſtis aliqua ſimilitudo peti poteſt, ad hanc vitæ Chriſtianę militiam ſalutaribus præceptis inſtruendam: atque hęc multo maxima vtilitas hiſtoriæ iure cenſetur: tamen quæ commemorantur ſic interpretari, vt Pompeio Chriſtum, Cęſare malum dæmonem ſignificari dicas: & huiuſmodi portenta longa & aſſidua commemoratione non excogitare ſolum, ſed etiam mandare literis, edere, peruulgare, vt neſcio quis aliquando fecit; hominis eſt, ſi qui-
d dem ſentit quantam maculam ſuſcipiat, exiſtimationem ſuam contemnẽtis: ſin autem non intelligit quãtum flagitium admittat, vel ſtupidi, vel amentis. fabulas autem vel pueriliter & inepte ſine cauſſa, vel ad id tantum, quod accidiſſet, aut in natura poſitum eſſet, cũ voluptate declarandum, fictas ab antiquis ad noſtram religionem traducere conari, Ianumque bifrontem, aut tergeminam Hecaten, aut Cerberum tricipitem, aut tres Parcas, aut totidem Gorgonas, aut tridentem Neptuni, aut triſulcum Iouis fulmen, aut clauam Herculis trinodem cum Deo trino, & vno comparare, ceteraque inania monſtra priſcorum, vt non modo ex prophanis, verum etiam ex impiis non nemo tentauit: quid quæſo aliud eſt, patres ampliſſimi, niſi gemmas clariſſimas lutulentis conculcare pedibus, & ſplendorem diuinarum rerum impuriſſimorum hominũ ſordibus obſcurare? At in literis diuinis, cognita vi & ſignificatione verborum, ſiue ſuam quodque ſedem obtineat, ſiue non impudenter migrarit in alienam, quæ, pro Deum im-

a. *Marc. ſom. Scip. & in Satur.* b. *Proculus in rip.* · *Plat.* c. 3. *de doct. Chriſt. ca.* 7. d. *Geſt. Rom moraliſata.*

immortalem, ex rerum ſignificatione ſubtilitas, quę diuinitas ad cogitandum, quanta copia, quam grata & iucunda varieta ad dicendum oſtenditur? Illæ veteris legis cærimonię vmbram quandam habebant veritatis, & quaſi notæ quędam erant atque ſigna eorum, quæ exſpectabantur: quam multa hinc, quam nouæ ſententiæ, quam admirabiles exiſtunt, quantus vtriuſque Teſtamenti & veteris & noui quaſi concentus reperitur? Res à Chriſto geſtæ, præſertim in ſanandis corporum morbis, quid nobis faciendum ſit in animis curandis oſtendunt: quanta ſententiarum ex hoc vno fonte vis, quam copioſum orationis flumen erumpit ad conformandos hominum mores, ad vitam inſtituendam, ad monendum, ad cohortandum? Quæ illuſtribus quondam viris vnius Dei cultoribus tum veteri lege, tum ante legem latam naturæ præſcripto bene beateque viuentibus acciderunt, liberatoris noſtri facta ac diſcipulorum ſolennes Eccleſiæ ritus cærimoniæque ſacræ quandam imaginem illius hierarchiæ cœleſtis habent & diuinæ vitæ, quam ſperamus, quam immenſus campus aperitur, quam infinita ſilua proponitur & ad commentandum & ad loquendum? quam abſtruſę ſententiæ, quam graues ad erigendam ſpem ſuppeditantur? Teſtes ſunt libri virorum & ſapientiæ & vitę laude pręſtantium, qui profecto neque vbertatem, neque grauitatem, neque varietatem tantam haberent, niſi illi à quibus conſcripti ſunt, omnes literas diuinas explanādi vias incredibili ſtudio fuiſſent, cura, diligentia perſecuti. teſtis vna S. Pauli epiſtola ſcripta ad Hebræos, in qua mirandum in modum elucet veterum cærimoniarum explicatio, conueniens Eccleſiæ moribus & inſtitutis. teſtes reliquæ tum eiuſdem, tum aliorum Apoſtolorum literę diuinæ, quę hac tam multiplici veterum Prophetarum ſcripta interpretandi ratione dici non poteſt quanta ſint & copia refertæ & varietate diſtinctæ. neque vero tam diuerſæ interpretandi rationes

quid-

quidquam habent ſimile illis ineptiis; Pompeio Chriſtus, Cæſare dæmon improbus deſignatur. quorum nihil, neque qui res geſſerunt, neque qui narrarunt, aliquando cogitarant. ſed omnia, quæ humana mens vere & apte excogitare poteſt in illis generibus explicãdi, & multo etiam plura quam quiſquam aſſequi cogitando poſſit, declarare nobis ille voluit, à quo omnis noſtra philoſophia manauit Deus. neque vna ſententia alteri ex diſſimili genere aduerſa eſt, vel alia quauis ratione obſiſtit: verum omnes ab vna, quæ vi & genere verborũ
a. conficitur, velut à capite ortę, mira quadam inter ſe cõſenſione & ſocietate conſpirant. illa, ſi S Gregorio credimus, tanquam facies diuinarum literarum eſt; mens ipſa intus penitus incluſa latet. qui verba ſolummodo vidit quam vim habeant, is diuinam ſapientiam veluti de facie tantum nouit: mentem ipſam occultoſq́ue ſenſus ille perſpicit, qui aſſiduo vſu poteſt ab aliis, quę ver-
b. bis concluſa ſunt, ad quæ rerum ſignificatione ducimur, animo peruenire. veriſſime idem ille ſcriptum fecit: quanto quiſque magis in verbis atque in literis diuinorum librorum hæreat, tanto eum ab illorum intelligentia longius abeſſe. quãto igitur ipſa forma ſermonis hæc præſtat omnibus diſciplinis ac ſcientiis humanis, cum illę vno ſint interpretandi genere contentæ; hæc, quatuor tã inter ſe diſſimiles ac diſpares rationes accipiat explanandi? nõ dubito, patres ampliſſimi, quin hanc tantam varietatem cum ad cogitandũ vberem, tũ ad ornãdum amplam atque magnificam eſſe iudicetis. Verum non ſatis habuit Deus Opt. Max, diuerſis generibus ſignificandi multiplices declarare ſententias, niſi vno illo & eodem genere, quod in verbis propriis trãſlatiſq́ue conſiſtit, miram quandam oſtentaret diſſimilitudinem & copiam, ſolaq́ue verborum ſignificatione multas nobis & valde diſiunctas ſententias explicaret,
c. nã inuentores & principes cõmunium artium (homines nimi-

a. 4. *Mor. cap.* 1. b. *Gregor. ibid.* c. *Aug. conf. ca.* 31. 32. *&* 3. *de doct. Chriſt. ca.* 2. *et* 17.

nimirum erant) quod ipſis venerat in mentem, id videbant; quid aliis eadem de ſe cogitantibus, conſequentibus annis occurſurum eſſet, non videbant: cum tamen alia permulta vere & cogitari & dici poſſent. itaque dederunt operam, vt quamcunque complexi eſſent mente ſententiam, eam ſic verbis exprimerent, vt alio ſcripti ſignificationem trahere non liceret. quod ſi quando parum diligenter aut verbi aut ſermonis ambiguitatem declinarunt, vt duæ pluresve ſententiæ accipi poſſint, vna eſt tamen quæ in eorum animis inſidebat, quam nobis oratione aperire voluerunt; ceteræ quamuis veræ, quamuis vtiles, quamuis neceſſariæ ab illorum mentibus, & voluntatibus erant prorſus alienæ. At vero Deus, cui nihil eſt præteritum, nihil inſtans, qui omnia, & quæ fuerunt, & quæ futura ſunt, non aliter ac præſentia contuetur, cum ſacros libros quos habemus, ipſe dictaret; quæcunque ſententię legentibus & de rebus eiſdem cogitantibus, munere vnquam ipſius atque dono in mentem erant venturæ, eas perinde cernebat, quaſi occurriſſent. Quocirca manus eorum & ſermonem, quos tanquam librarios & interpretes ex tanta hominum multitudine ſibi delegerat, ita mirabiliter temperauit, vt eodem genere verborum omnes illæ ſententiæ comprehenderentur; ſiue hoc etiam diuino beneficio illi ipſi viderint qui ſcribebant, ſiue vnam tantum ſententiam illi cognorint, ceteras ignorarint. Ac debet illa quidem potior videri, quam illi cogitarunt, qui ſcripſerunt; ſed cum auctor præcipuus huius philoſophiæ cœleſtis omnes iam ante viderit, & nullam non intelligi voluerit à nobis, nulla reiicienda eſt, quę neque cum fide, neque cum veritate pugnet, & cum antecedentibus, & conſequentibus ſententiis apte cohæreat, ſiue aliis diuinarum literarum locis, ſiue coniecturis tantummodo veriſimilibus cõprobetur, ſi pręſertim ſacrorum interpretũ accedat auctoritas. At enim hæc ſententiarum ex eodẽ ge- a.

a. *Aug. 3. de doct. Christ. cap. 2. & 27.*

nere orta varietas perturbationem magnam affert, nullam omnino intelligenti. quid ita? quia omnes ab errore quam longiſſime abſunt, cum domina rerum veritate mire conſentiunt: ſi qua vero cum falſitate coniuncta eſt, illa reiicitur, & exſibilatur. quo mirabilior ac diuinior nobis doctrinæ celeſtis forma & ſpecies videri debet, quæ ſine confuſione aliqua, vna & eadem quaſi facie verborum, tantam ſenſuum varietatem & tam multiplicem tegat.

Aliæ quatuor reliquæ orationes, quas eadem de re Perpinianus pollicetur, deſiderantur.

PETRI

PETRI IOANNIS PERPINIANI

Ad Carolum Borromæum S.R.E. Cardinalem amplissimum, & Franciſcum Vargam regis Philippi legatum Oratio VIII.

CN. ille Pompeius, Cardinalis ampliſſime, & ſapientiſſime legate, qui victor de tribus orbis terræ partibus, tres inſignes triumphos reportauit, & ob magnitudinem rerum geſtarum Alexādro Macedoni, cui bellorum gloria Magni cognomen in perpetuum confirmarat, primum prærogatiua militari, deinde ſuffragio totius ciuitatis, & publica omnium gentium confeſſione fuit æquatus, cum ex Aſia decederet, victis potentiſſimis regibus, domitis quamplurimis & bellicoſiſſimis nationibus, tot vrbium copiis, tot populorum præda, tot regnorum ſpoliis ornatus, veniſſe Rhodum, & in illa vrbe clariſſima, cum gloria nauali, tum optimarum artium ſtudiis, & ſummis hominum ingeniis florente, dies aliquot fuiſſe dicitur commoratus. a videbitur hoc incredibile fortaſſe, quod dicam, ſed ita rem geſtam eſſe antiquiſſima literarum monumenta teſtantur, neque mihi pro cetera præſtantis imperatoris facilitate & humanitate, magnopere videtur eſſe mirandum. adiit omnia gymnaſia, & ſapientium virorum quaſdam velut humanitatis officinas: omnes liberalium artium doctores, de ſuis quemque rebus diſſerentes, & amice, & diligenter audiuit: talentum vnicuique dari iuſſit, vt quorum diſputationes, præſentia ſua & nomine iam ante decoraſſet, eorum tenuitatem & inopiam ſuis copiis ſubleuaret, eſſetque munus illud tanquam pignus quoddam ſuæ perpetuæ erga doctos homines volun-

a. *Plut. in eius vita.*

tatis. Magna profecto res, magna laus, ſed illa maior, quod cum Athenas perueniſſet, in vrbe principe Græciæ totius, parente humanitatis, vitæque magiſtra, eundem aduerſus doctrinam animum & amorem ſuum declarauit: illa vero longe maxima, quod imperij maieſtati, & gloriæ rerum à ſe geſtarum armis antepoſuit ſapientiæ dignitatem. Nam cum de Africa, & Hiſpania prius triumphaſſet, quam per ætatem ei, vel in ſenatum legi, vel magiſtratum vllum capere liceret, ad tertium triumphum de tertia terrarum parte decedens, & Poſidonium philoſophum inuiſens, vetuit ille à lictoribus pulſari muſarum fores, cuius armis & victoria fuerat legionibus Romanis, Aſia prope tota patefacta, & vnius hominis priuati ianuæ ſubmitti iuſſit laureatos illos faſces, quorum nudorum vim non Mithridates, non Tigranes, non alij opulenti reges, non tot ignotæ antea Romanis, barbaræque gentes, non tanta orbis terræ portio à Mæotico lacu vſque ad Erythræum mare potuerat vel viribus, vel animo ſuſtinere. Prô Deus immortalis, quem ille Poſidonio, quem ipſi ſapientiæ honorem habuiſſet, ſi quam eius formam & ſpeciem videre potuiſſet, qui foribus ipſis, & limini tam inornato, tantum iudicarit eſſe tribuendum? præclara hæc certe, præclara & eximia videri neceſſe eſt. Sed ego tum humilitatem noſtram, tum magnitudinem veſtram intuens, neſcio quid maius & incredibilius de hoc aduentu tam inopinato, mente concepi. Nam Pompeius & ſi tantum doctrinæ tribuit, quantum nemo vnquam fuiſſet auſus optare: tamen non tam forte ductus amore ſapientiæ, quam gratiam popularem aucupans, illa fecit, vt tanto maiori in pretio ipſe haberetur, quanto pluris facere putaretur omnem humanitatem atque doctrinam: aut ſi bonarum diſciplinarum ſtudio fecit, erat in illis tamen, quos inuiſebat, quod merito poſſet amare: erat multiplex & varia cognitio rerum, ac ſcientia: erat verborum & ſententiarum flumen, & melle ipſo dul-

eior oratio;erat denique philoſophica grauitas,nomen, auctoritas; vt non tam mirandum ſit, ad illos adiiſſe ſummum imperatorem;quam non aut cum illis poſtea perpetuo vixiſſe,aut ſecum illos abduxiſſe Romam. talenta vero,& ſubmiſſi faſces quid habent admirationis, cum tanto plus ille vno impetu cepiſſet, quam quantum diſtribui potuit in omnes philoſophiæ magiſtros? & ſæpe accidat, vt qui facile aliis de honore concedũt,in eo ipſo vel maxime gloriolam popularem quærant. At vero hic veſter aduentus mihi iure videtur eſſe mirandus.non enim popularem auram captantes, non aliquod fragile falſæ gloriç choragium comparare ſtudentes,hoc tam anguſtum,tamque humile tectum ſubiiſtis; non doctrinæ varietas ad cognitionem, non eloquentiæ iucunditas ad delectationem inuitauit, quæ in nobis equidem ſentio quam ſint exigua; non denique noſtra promeritą, non dignitas, quæ nulla eſt, impulit, vt ſcholam noſtram præſentiæ veſtræ luce decoraretis,ſed vnus religionis amor atque doctrinç, & illa beneuolẽtia ſingularis,quam pro veſtra bonitate habetis aduerſus omnes publicæ ſalutis amatores, fecit,vt veſtrç dignitatis pauliſper obliti,ad eos cohoneſtandos venire tis, quos exiſtimaretis, & religioni pro ſua virili parte dare operam, & ad publicum bonum conſeruandum & augendum, nonnullam curam induſtriamque conferre. neque vero talenta,neque argenti & auri pódera viritim diuiſiſtis: ſed veſtros animos, veſtras voluntates,vos denique ipſos nobis totos tradidiſtis:quo munere nullum fuit à vobis neque maius, neq. gratius, neque mirabilius exſpectandũ.neq.fores pulſari vetuiſtis, aut imperaſtis ianuæ noſtræ ſubmitti faſces:ſed cũ ſplẽdor veſter & multis variiſq. bonis effulgens,nó ſecus atq.lumen Solis, omniũ oculos menteſq perſtringeret, obtexiſtis vos cum humanitatis veſtræ quaſi nube,vt acies noſtra ferre poſſet:& cũ amplitudinem veſtræ dignitatis vix Roma ipſa capiat, contraxiſtis vos.

mum poſſis, quantum poſſis tamen iuuare velis. Tu vero, ſapientiſſime legate, cuius cum in ceteris vitæ partibus, tum in hac legatione fungenda, plurimarum virtutum inſignia, iam inde vſque à Carolo Cæſare cognita, verbis aſſequi me poſſe diffido, cum primum hoc limen attigiſti, omnem potentiſſimi regis, cuius tu perſonam in hac vrbe geris, vim, poteſtatem, maieſtatem, in vnam paruam domum conieciſti: quod cum vel ſemel, vel nunquam etiam feciſſe meritis noſtris ſatis eſſet, amori tamen erga nos tuo, ne bis quidem, vt arbitror, erit ſatis. Pro hoc tam ſingulari beneficio parem vobis gratiam negarem à nobis referri poſſe, niſi princeps Romanæ copię ſapienter dixiſſet, hanc eſſe gratiæ naturam, vt eam & qui habeat, retuliſſe, & qui retulerit, habere videatur. Ego certe nomine omnium, & qui hic viuunt, & qui hanc non magnam illam quidem, ſed veſtri tamen amantiſſimam bonarum artium domum frequentare ſolent, tantas vobis ago gratias, quãtas maximas agere poſſum; precorque à Deo Opt. max. cuius nutu ſola terrarum gubernantur, vt vos omnibus diuinis muneribus et donis cumulatos et ornatos, nobis diu ſaluos & incolumes conſeruet. Idem facerent hæc ipſa tecta, ſi loqui poſſent, quæ nunc tacita, quodam modo lætari mihi exſultateque videntur tam inſolito & nouo aduentus veſtri illuſtrata ſplendore, orateque ſuppliciter & obſecrare, vt vos patronos ac defenſores, vt ſemper feciſtis, literis & religioni prębeatis. Te præcipue, Cardinalis ampliſſime, cuius & poteſtas eſt maxima, & arctiſſima vincula coniunctionis cum pietate atq. doctrina. Etenim ſi Pompeius imperator belli gerẽdi, cuius omne ſtudium à prima pueritia fuerat in cõtentionibus præliorum occupatum: cuius amplitudo non tam ſapientium voce & præceptis, quam armorum vi & terrore nitebatur, optimarum artium doctores nõ ſalutatos pręterire nefas eſſe duxit; tu certe, Cardinalis ampliſſime, quem artes pacis à prima ætate ſuſceptum

in gremio ſuo educauerunt: quem Pontifex maximus alterum ſecum eſſe voluit reipub. Chriſtianæ ducem: cuius omnis dignitas ſanctiſſimis religionis, & ſapientię decretis continetur, exiſtimare debes, hanc pietatis officinam, hunc bonarum diſciplinarum cœtum, has doctrinæ ſedes, nos denique omnes ad aliquam curæ & ſolicitudinis tuæ partem pertinere.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De Deo trino, & vno Opt. Max. deque totius Eccleſiæ conſenſione, Ad Pium IV. Pont. Max. Oratio IX.

NON equidem miror P. B. hodiernum diem Dei Opt. Max. qui natura vnus eſt, triplex hypoſtaſi, feſtum atque ſolẽnem, iucũdiſſima præſentiæ tuæ luce, frequentiſſimo conuentu purpuratorum patrum, publica Chriſtiani populi lætitia, grata oratoris quamuis non boni voce, maxima cærimonia religionis antiquæ celebrari: miror potius tacere quenquam, & ſe continere, & in tanto gaudio populi Chriſtiani vniuerſi, orationem vnius hominis exſpectari. debetur enim hoc illi rerum effectori & molitori Deo, quem venerãtes, animo quaſi præſentem intuemur, vel propter naturæ præſtantiam & dignitatem, vel propter magnitudinem beneficiorũ erga vniuerſum hominũgenus, vel propter immortaliũ bonorum quæ ſperamus ab ipſo, iucunditatem, vt omnes ordines, omnes ætates, omnes nationes geſtiant, exſultent, exclament, & eius magnitudinem, quoad poſ-

poſſint, voce cantuque declarare conentur. Sed me, quẽ aliis tacentibus, vnum loqui neceſſe eſt, illæ res ipſæ vehementer conturbant, quæ maxima ceteris incitamenta dicendi ſolent eſſe: auctoritas loci, temporis breuitas, rerum difficultas. Locus hic ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus timorem mihi magnum affert, vt hominum exſpectationi par eſſe poſſim: anguſtiis temporis ita coarctor, vt nec in re quidem perfacili me ſatis vnquam expedirẽ: res autem eſt eiuſmodi, vt nec in omni quidem æternitate pro dignitate poſſit explicari. Quis enim in hac mortalitate noſtra infirmitateque naturæ, & in hiſce tam cœcis humanæ vitæ nubibus & procellis illam ſupremam diuinamq. naturam: quis hypoſtaſis cuiuſque proprietatem, & omnium inter ſe coniunctionem tantam & ſocietatem: quis illius vel hypoſtaſi triplicis vnitatis, vel natura ſimplicis trinitatis imaginem, in populo Chriſtiano diuina vi mirabiliter expreſſam vel oratione conſequatur, vel cogitatione cõprehendat? Eſt Deus clariſſima, & immenſa lux, eſt veluti ſol quidam παμφαής, hoc eſt, a.
vt Græci loquebantur, vndique collucens, & omnia illuſtrans. eſt illi pro domicilio ſplendor inacceſſus, pro b. c.
amictu circumfuſum lumen. ſi longe adſpicias, aut in d.
rebus ab ipſo perfectis tanquam in aqua intuearis, perobſcure cernas; ſin propius vt oculorum, ſic mentis aciem intendas, quo magis accedas, eo minus ferre poſſis. Quod ſi hæc ideo minus placent, quia lucem qui e.
contueri nequeunt, tamen eius vim fulgoremque ſentiunt, eſt Deus quaſi tenebræ quædam cœcæ; abditus ille atque retruſus, & ex omni parte denſa caligine f.
circumſeptus, in obſcuro deliteſcit: vt etiam ſi eius be- g. h.

a. 1. *Ioan.* 1. *Dion. li. de diu. no. ca.* 4. *Damaſ li.* 1. *de orth. fide cap.* 4. b. *Plat.* 6. *de rep.* *Cyrill. lib.* 1. *in Iul. prope fidem. Nazi. orat. in Athan. initio.* c. 1. *Tim.* 6. d. *Pſal* 103. e. *Damaſc. lib.* 1. *cap.* 4. *in fine.* f. *Damaſc. li.* 1. *cap.* 4. g. *Cic. lib.* 1. *de nat. deor.* *Pſal.* 16. h. *Cic. lib.* 1. *de nat. deor.* *Pla.* 10. *de leg.* *Damaſ.* 1. *ca.* 1. *Nyß. conc.* 6. *de vita beata.*

neficio ſingulari prænotionem ipſius quandam, & inſitam, atque innatam cognitionem habeamus, nihil ta-
a. men de Deo aſſequi cogitando valeamus, niſi quantũ aut hic cœli terræque pulcherrimus ornatus ab ipſo deſcriptus oſtenderit, aut ipſe nobis pro naturæ ſuę bonitate, & in omnes homines beneficentia voluerit indicare. Non immerito profectò Acmon, vt eſt apud Iuſtinum, non tam philoſophi, quam martyris nomine clarum & inſignem, Deum πάγκρυφον eſſe dicebat, hoc eſt, penitus occultum & abſtruſum. Rectè Mercurius Triſmegiſtus, & Platonicus Timæus perdifficile eſſe ſtatuerunt, mundi opificem & parentem inueſtigare animo, & complecti cogitatione, vbi vero fuerit perueſtigatus, enunciare, & in vulgus indicare neminẽ poſ-
b. ſe. Prudenter Simonides, non modo poëta ſuauis, verũ etiam doctus, tyranno percontanti, quid eſſet Deus, ob-
c. ſcuriorem ſibi rem indies videri reſpõdit. Quare quem nemo hominum hac vita fruens vnquam vidit: quem
d. nemo poteſt humanis opibus intueri: quem, vt pluri-
e. mi, & antiquiſſimi rerum diuinarum ſcriptores tradi-
f. derunt, neque Moſes, qui cum illo amiciſſime & familiariſſime colloquebatur; neque Paulus à ſenſu corpo-
g. ris abſtractus, & ſpiritu diuino ad tertium vſque cœlũ excitatus humo, cum illo triduo multa recõdita & arcana didiciſſet, qui, & qualis eſſet adſpexit, de eo ex hoc loco verba facere, & æternitatem ipſam in has anguſtias vnius horæ tantas includere, non eſt ingenij noſtri, non humanę imbecillitatis, non mentium denique ſingularium atq; cœleſtium, quarum vis & natura proxime ad diuinam accedit. Deo plane, Deo, inquam; ipſo eſt opus ad illam beatam immortalemque naturam

a. *Damaſ lib.1.ca.1. Nyſſ conc.1. & 6.ibid.* b. *Cic.* præ- *lib.1.de na.deor circa medium.* c. *Ioan.1.1.Tim.6. Exod.33* d. *1.Tim.6.* e *Chryſoſt.hom.14.in Ioan Nazianz. orat.2.Theol.Cyril.lib.1 ſup.Ioan.cap.22.Greg.18.Moral.27. Enar. Papa epiſt.1. Dion. de cal. hier. cap. 4. Nyſſ. conc.6 de vita beata.* f. *Exod.33. Num.12.* g. *2.Cor.12.*

prædicandam. Verum de multis tamen, quæ Deus ipſe de ſe hominum generi patefecit, dicam ego quæ potero, & dicam ſimpliciter, ac ſine vlla ſerie diſputationũ. Tu P. B. ſi videris meam orationem fluctuare nonnunquam, & de ſuo curſu depulſam temere iactari, feres æquo animo pro tua ſingulari humanitate, & veniam infirmitati dabis, idque totum partim magnitudini & obſcuritati rerum adſcribes, partim ipſi tibi cuius iſta maieſtas tanta & poteſtas, diuinitus permiſſa & tradita facit, vt etiamſi tuo humaniſſimo conſpectu mirãdum in modum recreemur, tamen ne gaudere quidem ſine aliquo timore poſſimus. Mihi in hac vrbe, quam Deus voluit eſſe principem orbis terræ: apud te, P. B. qui ſecundum Chriſtum Opt. Max. es reipublicæ Chriſtianę caput: in ampliſſimo cœtu purpuratorum patrum, quorum arbitrio vera religio vbicunque terrarum gubernatur: hac luce triũ vnius naturæ diuinæ perſonarum feriis conſecrata, quarum incredibilis eſt omnium rerum, admirabiliſque communio, & de myſterij diuinitate, & de totius Eccleſiæ conſenſione, quæ velut effigies quędam eſt illius inexplicabilis coniunctionis, videtur eſſe dicendum. Precor ab illo parente vniuerſitatis, cuius feſtum hunc diem anno vertente, læte agitamus: cuius cauſſa & hæc multitudo tanta conuenit ad audiẽdum, & ego ſum ad hunc dicendi laborem ſuſcipiendum incitatus: qui & ſurdorum aures ante clauſas a.
ad vocem, aperit, & linguas infantium facit loquentes b.
& diſertas, ne me tanquam Ozam, res tantas oratione c.
non ſecus ac manibus tractare inſtituentem, euertat & percellat: ſed tanquam Obededonem potius cœleſtibus donis cumulatum, ea dicere patiatur, quæ præſtantia ipſius non aliena, tibi probata, P. B. vobis, patres ampliſſimi, iucunda, omnibus qui audiunt, vtilia ſint & ſalutaria futura. Duas de diuinitate ſententias multum inter ſe diſſidentes, ac repugnantes, magno in errore video fuiſſe, Iudæorum vnam, alteram earum Gentium,

a. *Eſai.* 35. b. *Sap.* 10. c. 1. *Reg.* 6. & 1. *Paral.* 13.

quæ omnium ſuperſtitionum laqueis miſerabilitér cõ-ſtrictæ tenebantur. Nam Iudæi dũ ea. quæ de vno Deo ſacris literis aperte ſunt tradita, imprudenter defenderent, neque cæci viderent, quę de trina hypoſtaſi propter ipſorum tarditatem occulte ſignificarentur, in illum errorem miſeri inciderunt, quem nunc maiorum ſuorum falſis opinionibus adſtricti, valde pertinaciter tuentur, vt non modo naturam diuinam, verum etiam hypoſtaſim vnam eſſę crederent. Contra illæ nationes, quæ imbutæ prauitatis erroribus, vel monſtris quibuſdam atque prodigiis, vel certe rebus nihilo ſe melioribus diuinum principatum tribuerunt, dum partim multitudinem deorum à ſuperioribus acceptam, obſtinatis animis retinere conarentur, partim populi metu vnum verum Deum, ratione peruestigatum & inuentum, profiteri palam & colere non auderent, vt hypoſtaſes, ſic etiam naturas diuinas permultas, vecordes, atque amentes induxerunt. Inter vtrumque erroré media veritas, quam ſola pręfert, & in medium profert Eccleſia Chriſtiana, diuino conceſſu ac munere ſingulari vtriuſque caliginem cęcamque noctem, admirabili ſplendore diſcuſſit. diluxit, illuſtrantur & patent omnia, quæ Iudæis obſcure ſignificata, cum ea nulla vis ingenij, nulla mentis acies, nulla hominum ſollertia conſequi poſſet, tot ante ſeculis craſſis occultata tenebris & circumfuſa latuerunt. vnam enim eſſe naturam diuinam prædicamus, ſed eam in triplici hypoſtaſi perfecta, Patre, Filio, & Spiritu ſancto, ſine vlla diuiſione conſiſtere confitemur: vt quia non vna eſt hypoſtaſis, non ſit ſolitarius: quia vero eadẽ eſt trinæ hypoſtaſis natura, vnus tantum vere ſit & nominetur Deus: quod neque diuinis in literis Iudęi, præter admodum paucos agnouerunt, neque in Syria Chaldæi aſtrorum cognitione pręſtantes, neque Perſarum magi ingeniorum celeritate nobiles, neque ſacerdotes Ægyptiorum tot antiquiſſimis literarum monumentis abundantes, neque Bactrianorum.

norum Semanæi, aut gymnoſophiſtæ Indorum tam incredibili diſcendi ſtudio flagrantes, neque druides Gallorum inſignes tot annorum diſciplina, neque Græcorum ſapientes, omnium artium inſtructi pręſidiis, neque Latinorum doctores, omnium prope gentium literis & præceptis perpoliti, aut animo comprehendere, aut attingere ſuſpicione potuiſſent, niſi Deus ipſe mortalibus vltro necopinantibus patefeciſſet. Etenim a. humanæ mentes, quia Deum ipſum intueri nequeunt, ex hac tanta molitione rerum & gubernatione, ſibi nonnullam opificis & rectoris notitiam ſtudioſe quęrunt, eaque ſolum aſſidua cura, & diuturna commentatione aſſequuntur, quæ procreatorem, & quaſi fontem omnium rerum illum eſſe declarant. Quę ſi pertinent ad naturam diuinam omnia, & communia ſunt omnibus perſonis inter ipſas, quamuis multi Deum vnum eſſe cognouerint, quod non negamus, quis tamē vnquam hac vſitata & trita via, potuit ad vnamquamque hypoſtaſim ſua proprietate diſtinguendam, & omnes inter ſe naturæ ceterarumque rerum, ſine vlla exceptione communitate iungendas peruenire? Scio fuiſſe b. crebram in Sybillarum carminibus patris, filiique mētionem, & Sybillam Sambethen oriundam, vt aiunt, à Noë xxiiij libros de Chriſto, de ſuę gentis origine, de mundi ortu conſcripſiſſe. Video ſermones Mercurij Ægyptij, quem Triſmegiſtum appellatum fuiſſe ferūt, quod diuinitatem vnam in triplici hypoſtaſi eſſe tradiderit, eiuſmodi ſententiis refertos, quę cum vera c. religione mire conſentiant. non ignoro Zoroaſtrem, & Chaldęos de patre, & filio aliquid aliquando tradidiſſe, vt Pſellus philoſophus, & Chriſtianus eſt auctor. Illud etiam accepi, cum Deum Ægyptij tenebras ignotas d. nominarent, ter hoc eos acclamare ſolitos, ad trinā hypoſtaſium deſignandam. legi Orpheum poëtam, quem Iuſtinus martyr cognouiſſe teſtatur, Dei filium effecto-

a. S. *Thō. 1. par q. 32. art. 1.* b. *S. Aug. in ora. de quinq. tent. ↓gr. ca. 3.* c. *Suidas in verb. Mercurius.* d. *Damaſ. Plat.*

poſteros diſciplina patria, & communi fama permanaſſe?quid cenſemus eſſe cauſſæ, cur in Ariſtotelis, & Peripateticorum libris, qui omnia ad acerrimam normam rationis dirigebant, ne litera quidem vna de trina diuinitatis hypoſtaſi reperiatur: apud Platonem autem, qui plurimû antiquitati tribuebat, & priſcos illos mortales præſtantiores nobis, & Deo propinquiores a. opinabatur exſtitiſſe, & apud eos, qui coluerunt Platonis diſciplinam, multa ſimilia noſtris inueniantur? videlicet in hiſce rebus indagandis, eruendis, demonſtrandis non acies ingenij, ſed fama valebat: quæ quo longius ætate procedebat, eo erat obſcurior, eo magis falſa veris affingens, vt ſolet, ab illa prima integritate diſcedebat. Quare cum antiquiſſimi illi ſapientes, & Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum Deum eſſe dixiſſent: neque, iit ne vnu, an tres, aperte ſatis oſtendiſſent, nõnulli de Platonicis Chriſtianæ religionis odio, b. tres Deos eſſe commenti, tanto maiorem hominibus peſtem attulerunt, quanto plus tum apud multitudinem, tum apud principes ob illuſtre ſapientiæ nomen, auctoritate & gratia valebant. Gratias tibi agimus ingentes & immortales mundi creator, conſeruator, & rector Deus, qui naturę noſtræ & imbecillitati, & peruerſitati, & tarditati ſubueniſti: imbecillitati, cum ea docuiſti principes humani generis, quæ nunquam homines ipſi odorari potuiſſent: peruerſitati, cum cęleſtem doctrinam, tum vetuſtate corruptam, tum deprauatam à poſteris, & ignorationis malitięque tenebris offuſam, per Moſem, & alios pręſtantes viros in priſtinam dignitatem vindicaſti: tarditati, cum non ſatis à nobis percipi cernens, quę per illos obſcurius tectiuſque tradidiſſes, vnigenam filium tuum è ſinu tuo, tanquam internuntium, & interpretem ad nos miſiſt, qui rem totam, c. quoad humana mens capere poſſet, abſque vlla circuitione verborum & anfractu, dilucide & aperte nobis enar-

a. *Platon. in Phil. & M. Tul. in 1. Tuſc. ſub initio.*
b. *Amelius. Porph. Procl. Theod.* c. *Ioan.* 1.

enarraret. tua nos tam grata & iucunda recreati luce, in tanta inſcitię caligine, tuam non ſolum omni oratione, verum etiam cogitatione ſuperiorem liberalitatem & beneficentiam, te adiuuante prædicabimus, exornabimus, efferemus in omni vita, ſi minus vt eſt merita de nobis, certe quantum imbecillitas noſtra patietur. Eſt igitur vnus & trinus Deus; cum illa præſtans ſuprema que natura, vna & eadem in tribus perſonis, Patre, Filio, & Spiritu ſancto conſiſtat. Pater aliunde non eſt, non factus, non creatus, non genitus: non ab alio exſiſtit & manat, principium principio carens, ex omni æternitate, non alterius beneficio, ſed ſua vi cohęrens: fons non ſolum omnium rerum, quæ factæ ſunt, ſed etiam Filij, & Spiritus ſancti. Filius eſt principiũ ex principio, non ab vllo certo tempore factus, non creatus, ſed ex æternitate, ratione quadam hominibus incognita genitus à ſolo Patre, eiuſque naturali dono ac munere per ſe cohærens, cum generatore ſuo ſine vlla perturbatione, confuſione, permiſtione vna penitus natura coniũctus, & ab eodem ſine vlla diſtractione, alienatio-
a. ne, auulſione, hypoſtaſi diſtinctus. Spiritus ſanctus ex Patre, & Filio, vno ipſius principio, æternus ex ęternis, non creatus, non generatus, mirabiliter procedit, & ita procedit, vt cum vtroque eiuſdem prorſus naturæ cō-
b. munione copulatus, alius ſit ab vtroque. Itaque in literis diuinis & Patris, & Filij ſine diſcrimine Spiritus eſſe dicitur, & quo magis eorum, qui contra ſenſerunt, ſtultitiam miremur, priſca illa Theologia omnium nationum, quamuis erroris & ſuperſtitionis plena, tamen eum & à Patre, & à Filio procedere confitebatur. Atque ortus quidem Filij, & Spiritus ſancti proceſſus, tam admirabilis eſt, tam ſeclutis à mentibus humanis, vt eum neque vllius hominis oratio declarare, neque cogitatio
c. capere poſſit. Vt enim non eodem modo Deus efficit, atq. homines, ſic diſſimillima eſt Dei, & hominum ratio

a. S. Thom. 1. part. q. 36. art. 2. 3. et 4. Mag. 1. ſentent. diſt. 2. b. *Magiſt. 1. ſent. diſt. 11.* c. *Damaſ. lib. 1. cap. 8.*

ratio generandi & ſpirandi, iureque optimo vates ille ſanctiſſimus admirans exclamauit, filij Dei generationem enarrari non poſſe. viderunt hoc etiam antiqui illi theologi exterarum nationum, & vt potuerunt homines nondum ab ipſa veritate docti, declararunt. Quid enim aliud Mercurius Triſmegiſtus in illo ſuo ſermone perfecto ſignificauit, cum filium dixit a eſſe filium bonæ voluntatis, niſi patri ſolam vim, & naturæ ſuæ fœcunditatem eſſe ſatis ad gignendum, cui perpetua, b. conſtans, immutabilis voluntas, & gaudium immortale comitetur? quid aliud idem oſtendit, cum Deum ἀῤῥενόθηλον nominauit, niſi ab illa ſempiterna generatione coniunctionem omnem, qualis alicui ſtulto forte venire poſſet in mentem, excludendam eſſe? quid aliud Plato tanto poſt deſignauit, cum teſte Porphyrio tradidit, à ſummo bono, quod apud illum nomen eſt c. patris, mentem, quod ille nomen filio attribuit, ortam eſſe ratione quadam hominibus ignota, niſi velut infinito quodam ſpatio diſſimilitudinis diuinum illũ ortum à noſtro diſtare? Nihil igitur hic humile, P. B. nihil abiectum, nihil ſordidum cogitandum eſt; nihil à nobis transferendum ad Deum: ſed excitandi & erigendi animi, vt de Deo magnificentius, quemadmodũ illam amplitudinem & maieſtatẽ decet, & ſentiamus, & loquamur; & quidquid à nobis aut dici verbis, aut animo comprehendi poſſit, id infinitis partibus infra diuinam dignitatem eſſe fateamur. Pater in illa immutabili æternitate ſeipſum perfecto intelligens, perfectã quandam concipit ſimilitudinem ſui: quæ cum ſit ipſa d. natura diuina, non eſt alius Deus ac Pater, ſed vnus & idem cum Patre Deus: quẽ ideo Filium vocamus, quia oritur à principio viuente, immo à fonte vitę coniuncto, & ex ipſa naſcendi ratione & modo, vnam & eandem habet naturam, atque Pater. Ambo vero iam inde vſque ab ęternitate ſe mutuo infinite diligentes, amo- e.

a. *Aug. in orat. cont. hæreſ. cap. 3.* b. *Mag. 1.* P. ſem. ſent. *diſt.* 5. c. ἐν τ̃ ἀγαθ8. d. *Th. 1 p. q. 27. artic. 2.* *Id. li. 4. cõt. Gẽt. c. 2. e. Id. 1. p. q. 27. art. 4. et 4. et cõ. Gẽ. l. 4. c. 19.*

rem ſpirant æternum & infinitum: qui non affectio aliqua eſt, non habitus, vt noſter amor, ſed verus Deus, & eiuſdem, ac Pater, & Filius naturæ. Hunc nos diuinitus inſtituti non Filium appellamus, ſed Spiritum ſanctũ, quoniam non, vt intelligendo mens, ſic etiam voluntas amando ſimilitudinem aliquam informat eius, quod amatur, ſed abrepta velut Spiritu quodam vehementi, impellitur ad potiundum & fruendum. Filius
a. tametſi eſt alius, ac Pater, vt ipſe demonſtrauit, cum ſuum Patriſque teſtimonium, duorum teſtimonium
b. eſſe dixit, tamen ex omni parte, ſimilis & ęqualis eſt Pa-
c. tri. Quid enim abſurdius fingi poteſt, vt S. Auguſtinus perquam prudenter & acute colligit, quam Patrem ſibi Filium generare aut non potuiſſe, quod infirmitatis eſt, aut noluiſſe, quod eſt inuidę voluntatis? ſane ſapienter in ſymbolo fidei, Deus de Deo, lumen de lumine à ſanctiſſimis Patribus afflatu diuino appellatus eſt, quia cum de lumine lumen accenditur, nihil vel de altero diminuitur, vel in altero deſideratur. diuinitus à Paulo
d. dictus eſt figura ſubſtantiæ Patris, propterea quod vt
e. impreſſa figura neque maior eſt archetypo, ne qua ex parte ſit rudis & informis; neque minor, ne qua ex parte ſimilitudinem archetypi non habeat expreſſam: ſic Dei Filius totus referens, totum Patrem, omnino par & æqualis eſt Patri, neque minorem ſe ipſe aliquando dixit, niſi quia noſtram naturam induit, vt nos ereptos ex miſera ſeruitute in libertaté filiorum Dei vindicaret. Pari ratione Spiritus ſanctus à Patre & Filio hypo-
f. ſtaſi diſtinctus, vt ille ſuauiſſimus Chriſti ſermo, quem, appropinquáte iam morte, cum diſcipulis habuit, multis locis oſtendit; nulla re tamen inferior eſt Patre, vel
g. Filio, cum & à B. Paulo in epiſtolis, & à ſancto Petro in
h.

a. *Ioan.* 8 b. *Mag ſentent. lib.* 1. *diſt.* 19. & 20. hiſto. *S. Tho* 1 *p. q.* 42. *art.* 1. & 2. c *Lib.* 3. *cont. Max ca.* 7. & 16. *I de. lib quæſt. q.* 83 *q.* 50. *Mag ſent.* 1. *diſt.* 20. d. *Ad Heb.* 1. e *Theop. in* 1. *ca ad Heb.* f. *Ioa.* 14. 15. 16. et 17. g. *Magiſt.* 1. *ſentent. d* 19. *S. Tho.* 1. *par. q.* 42. *artic.* 3. *Greg. Nyſſen. homil.* 3. *de orat. Domini.* h. 1. *Corinth.* 6.

hiſtoria Lucæ, Deus aperte nominetur. Eſt quidem ali a.
quis perſonarum inter ipſas ordo, nō naturæ gradibus, b.
non temporum conſequentia, non diſſimilitudine dignitatis, ſed originis tantum ſerie conſtitutus. primus
eſt Pater, Filius ſecundus, tertius Spiritus ſanctus. nam
à Patre naſcitur Filius, & Spiritus ſanctus procedit
ab vtroque. verum in hoc ordine nihil diſpar, nihil
prius tempore, nihil maius, nihil minus, nihil ſuperius, nihil inferius intelligendum eſt. Non enim ſi Pa- c.
ter Filio dat hoc ipſum, quod eſt, & vterque Spiritui
ſancto, continuo minores exiſtimandi ſunt, qui eandē
diuinitatem acceperunt. neque vero, vt hic apud nos accipi ſolet, ſic æqualitas accipienda eſt in natura diuina.
etenim nos æqualia vocamus, quæ ſunt illa quidem
diuerſa, veruntamen ſic inter ſe paria, vt neutrum ab altero ſuperetur. At hypoſtaſes diuinæ ita ſunt æquales, d.
vt ſint prorſus vnum atque idem. Non alia eſt natura
Patris, alia Filij, alia Spiritus ſancti nobilitate pari &
præſtantia, ſed trium perſonarum vna & eadem eſt penitus natura, ideoque in Patre Filius, in Filio Pater eſſe e.
dicitur. tolle ortum, & proceſſum, & alia quæ comparationem ſignificant perſonarum inter ipſas, cetera
omnia, licet aliud alij certis de cauſſis tribuatur, pe f.
nitus eadem reperientur. vna mens, vna voluntas, vna
ſapientia, vna bonitas, vna æternitas, vna immenſitas,
vna vis & poteſtas, denique vnus & idem Deus, cuius
& imperio, cum antea nihil eſſet, omnia exſtiterunt, &
numine ac ditione continentur, & voluntate nutuque
gubernantur. O reconditam, et admirabilem diſtinctionem: ô mirabiliorem in tanta diſtinctione communionem rerum omnium, & ſocietatem. Sic ſunt tres hypo- g.
ſtaſes, vt non ſint diuerſæ: ſic vnum & idē ſunt omnes,
vt non ſint perturbatæ, neque confuſæ. Cui vnquám

a. *Act.* 12. b. *Magiſt.* 1 *ſent diſ* 20. *S Tho.* 1. P ho-
p.q. 42. *art.* 3. c *Hil. li.* 9 *de Trin. Cyril li* 2 *in*
Ioan. ca Tho. 1. *p.q* 4.. *art* 4 *ad* 1. d. *Mag ſt* 1. *ſent diſt.* 19.
Athan. in ſym. e. *Mag. lib.* . *ſent. diſt.* . 9. *Tho.* 1. *p q.* 4.. *art.* 5.
f. *Tho.* 1. *p q.* 39. *artic.* 7. & 8. g. *Tho.* 1. *p. q.* 31 *art.* 2. *ad* 1.

homini hoc in mentem venire potuiſſet, niſi nobis aperuiſſet ille ipſe, qui ſolus perfecte ſe ipſe cognoſcit? aut ſi cui acuto homini atque diuino aliquando veniſſet in mentem, (quod fieri non potuiſſe intelligo) ſed ſi veniſſet, quis noſtrum ei hæc docenti fidem vllam habuiſſet, niſi diuina auctoritate niteretur? quo maior & amabilior tua erga nos liberalitas debet videri, ô mundi opifex, & ſanctificator Deus, qui ea nobis per ſummos viros declarare voluiſti, quæ aliunde, quam à te, nemo ne infinito quidem tempore cognouiſſet. Hæc omnes qui recte de religione ſenſerunt, iam inde ab initio profeſſi ſunt: hæc afflata ſpiritu diuino docet Catholica Eccleſia Romana; hæc nobis vel cum extremo vitę periculo tuenda ſunt, quæ naturę rerum ſubobſcuris adumbrata veſtigiis, tum in literis diuinis, tum in publicis Eccleſiæ moribus & inſtitutis, rebus permultis
a. aperte ſignificantur. A Sole coæuum ipſi lumen exiſtit,
b. & calor vtrique coæuus ab vtroq. noſter animus vnus eſt, qui memoriam tamen habet, & intelligentiam & voluntatem. In eodem vna mens eſt, ſed ea gignit notitiam ſui: à mente vero, ſuiq. notitia proficiſcitur ſui amor: quæ tametſi quam longiſſime à veritate abſint, tamen vt vmbra corpus indicat, ſic illa veritatem. Moſes
c. Deum, & omnibus mundi partibus deſcriptis, de homine faciundo, & hominibus Babyloniam turrim ędificantibus, de opere impediundo cum Filio, & Spiritu
d. ſancto quaſi deliberantem induxit. Abrahamus tres
e. vidit, & vnum adorauit. Eſaias Deo in ſolio ſedenti ſeraphinos acclamantes audiuit: Sanctus, Sanctus, San-
f. ctus. Ioannes quatuor animalia, circundata oculis ex omni parte, vidit ſimili Deum acclamatione ſine in-
g. termiſſione venerantia. Idem illud τρισάγιον in ſacrificiis maxima cærimonia, publico ritu decantatur. in ſacris carminibus Dauidis ter interdum appellatur
h. Deus. Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, Pater,

a. Dam.li.1.c.8. b. Mag.1 ſent.di.3.et Aug.li.8. de ciuit. Dei, c.6. c Geneſ.1. & 2. d. Gen.18. e. Cap.6. f. Apoc. 4. g. Pſal. 66. h. 1. Ioan. 5.

Verbum, & Spiritus ſanctus. & hi tres vnum ſunt. Chri- a.
ſto ad Iordanẽ abluto Spiritus ſanctus, columbę ſpecie,
ſeſe oſtendit, Pater autẽ vocem amoris plenã fudit è cœ-
lo. nos omnes ex Chriſti præcepto in nomine Patris, & b.
Filij, & Spiritus ſancti, aqua ſalutari tincti ſumus. in o-
mnibus actionibus ſuſcipiẽdis patria, & antiqua diſci-
plina crucẽ à fronte ad pectus & humeros, tribus digitis
deſignantes, tres hypoſtaſes diuinas, & ſecũdæ à prima
ortum, tertiæ ab vtraq. proceſſum indicamus. in ſacris
exorciſmis, in myſteriis diuinis & tres perſonæ nomi-
natim appellantur, & ſacerdos interuallis quibuſdam
ter crucem manu deſcribit. Chriſti feriis à mortuis ex-
ſiſtentis cereus vnus in tres partes diuiſus, eiuſdem ceræ
pabulo tria lumina æquabiliter nutrit. in publicis ſup-
plicationibus ac priuatis iiſdem verbis Patris, & Filij, &
Spiritus ſancti miſericordia imploratur. Pſalmi deni-
que omnes in templis, & omnes ſollennes precationes,
vnius & trini Dei cõmemoratione terminantur. Quid?
quod de ſapientibus Indorum narrant, qui viderunt,
mediocre ne argumentum eſt, hanc ſententiam omni-
bus ætatibus diuino munere apud ſapiẽtiſſimos quoſ-
que valuiſſe? vetus eſt quod dicam, P. B ſed nemini eo-
rum, qui adſunt, vt arbitror, ante hanc diem vnquam
auditum, quod à noſtræ Societatis hominibus ab vlti-
mis vſque partibus orientis Solis, proximis annis ad
nos perſcriptum, non tantam mihi tum admirationem
attulit, quantam nunc, rem totam diligentius conſide-
ranti ſolet afferre, Brachmanes apud Indos reliqui ex
illa veteri gymnoſophiſtarum diſciplina tres diuinita-
tis perſonas, vnum tamen Deũ eſſe credunt, et quod hu-
mana mens capere ſine fide nõ poteſt, id ipſi ſantali ar-
boris, in illis terris bene notæ; ſimilitudine nõ ſatis ex-
quiſita, ſed in hominibus tam alienis à veritate neuti-
quam contemnenda, perſuadere ceteris conantur; quo
in ligno vno, & eodẽ hæc tria, frigus, color, & odor, in-
ter ſe diuerſa reperiuntur. Itaque funiculum geſtant ex

a. *Matth.* 3. b. *Matth.* 28.

tribus aliis funiculis intortum, quorum ſinguli rurſus conſtant è tribus linis ad perſonarum numerum deſignandum: quas vnum & idem eſſe declarantes, extrema funiculi inter ſe nodo connectunt, is pueris iniicitur à parentibus ſeptimo ætatis anno, inſigne pietatis & religionis, quo Brachmanes à ceteris diſcernuntur. eũ rumpere nefas eſſe dicunt, & tamen rumpunt, vbi repudiata veteri ſuperſtitione Chriſtianorum ſacris initiari decreuerunt. Hæc illis à maioribus tradita fuiſſe credo, multis obſcurata commentis, & erroribus inuoluta, ſed conſuetudine Luſitanorum, qui in illas terras nauigauerunt, melius aliquanto, quam antea, eos loqui, atque adeo ſentire cœpiſſe. Mira profecto vis eſt veritatis, mira prorſus & incredibilis, cuius lumen cinctũ tenebris tam denſis ab omni parte, tamen emicat interdum, & ſplendidiſſimo candore, quaſi fulgur ex mediis nubibus elucet. Quanquam non eſt argumentis opus in iis, quæ non idcirco credenda ſunt, quia probantur, ſed quia nobis diuinitus traduntur. Verum vt omnes intelligant, quanta ſit vis cæleſtis diuinæq́. doctrinæ, quę res vnquam ab impiis eſt oppugnata vehementius? quid maiorem apud omnes gentes contentionem & certamen atrocius excitauit? armis, armis atque caſtris tentatum eſt, & Cæſareis edictis, ne tres hypoſtaſes vnius naturæ crederentur. Ab Ægypto illa peſtis orta, cum Syriam, Aſiam, Thraciam, Græciam, Macedoniam, Italiam, Galliam peruaſiſſet, ſic adoleuit vt Gothorum armis in extremam Hiſpaniam vſque penetrans, occupatis orientis obeuntiſq́ue ſolis, Aquilonis Auſtriq́ue partibus, prope trecentos annos rempublicam Chriſtianam miſerandum in modum afflixerit. ſed aliquando diuina ope, & bonorum diligentia, ita compreſſa & extincta eſt, vt ne minima quidem contagio ad poſteros permanarit. Nimirum ab Eccleſia fides & veritas, ab illis, qui diſſentiebant, fraus & mendaciũ ſtabat: pro falſitate malus dæmon, pro veritate Deus

ipſe

ipſe pugnabat,& ad nihilum recidere neceſſe eſt omnes illorum conatus, qui verę religioni cœleſtique doctrinæ bellum habent impium,atque nefarium indictum. Dixi,P.B.quæ de re tam obſcura,& ab omni cogitatione longe remota, hac imbecillitate noſtra, his temporis anguſtiis , hac ſummorum hominum frequentia, quibus ne ſim moleſtus, diligenter prouidendum eſt, dici vel potuerunt,vel debuerũt. Sequitur illa pars ampla atque magnifica, quę non tam ſcientiæ lumen deſiderat,quam dolorem actionis:neque tantum habet obſcuritatis ad intelligendum , quantum , niſi Deus præſens nobis auxilium ſuum atque numen oſtendat, difficultatis ad efficiendum. Aperienda enim nobis eſt admirabilis Eccleſię Chriſtianæ,ex illa trium diuinarum hypoſtaſeon communione expreſſa coniunctio; quam improborum audacia magna ex parte diuulſam atque diſtractam,ſine gemitu & luctu intueri non poſſumus; tua vero,P.B. qui illi præes,cura, labore, vigilantia, ad eam concordiam,qua ipſam eſſe par eſt,reuocari vehementer omnes optamus. Etenim optimus ille & leniſſimus parens generis humani, per Filium ſuum Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, ex multis variisq. gentibus nos pro ſua clementia delectos conuocauit,vt trinum & vnum Deum non ſolum verbo confiteamur, ſed etiam ipſo vitæ genere diligenter imitemur. Vereor vt ea,quæ dicam,perinde intelligi auditu poſſint,atque ego ipſe cogitans ſentio. Voluit Chriſtus liberator noſter non modo,vt ſe hominem homines ſequamur; verum etiam vt mẽtes humi ſtratas & abiectas erigamus, & excitemus altius ad illam magnitudinem diuinam, & in noſtris animis imaginem quandam tam occulti myſterij,moribus,non ſecus atque coloribus,exprimamus, vt quemadmodum hypoſtaſes diuinę ſunt idem, ſic nos etiã quodam modo vnum,& idem ſimus: *Pater ſancte,* inquit,*ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, vt ſint vnum,ſicut & nos* . at id poſtulabat diſcipulis ſuis, a.

a. *Ioan.* 17.

inquit, vnum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint. Magna certe res, ad cogitandū non omnino facilis, difficilior ad docendum, ad vitam beatam neceſſaria, ignorata paucis, prope omnibus neglecta, quæ quanto maiorem cœleſtium bonorum copiam retenta & culta peperiſſet, tanto ſpreta ac repudiata grauiores in hominum vitam, & atrociores calamitates effudit. Magnum & arduum munus, quod nulla vis non humana modo, verum ne cœleſtis quidem, niſi diuina, præſtare poſſit. Singularis enim illa, & omni cū oratione, tum etiam cogitatione ſuperior trium perſonarum naturalis coniunctio, tribus potiſſimum rebus mihi videtur contineri, mente, voluntate, efficientia. non enim alia mens eſt Patris, alia Filij, alia Spiritus S. pari & ad res videndas acumine, & ad cōprehendendas celeritate; ſed vna eſt omniū intelligentia, qua pariter, ſine vlla diſtractione, præterita, inſtantia, futura vno quaſi adſpectu intuentur. non ſunt tres voluntates, item vt tres hypoſtáſes inter ſe conſentientes & conſpirantes, ad idem ſtatuendum, ſed eadē eſt trium perſonarū voluntas, qua res omnes abſq. vlla diuiſione, ex ęternitate decreuerunt. non quot perſonæ, totidem ſunt poteſtates inter ſe æquales ad efficiendum, totidem item pares in rebus & gignendis, & cōſeruandis: & gubernandis, functiones: ſed Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, nō alius ab alio ſeparatim verum omnes coniunctim, vna vi, vna cōmunis efficientię functione, mundū procrearunt, cōſeruant, regunt & omnia quęq. ſupra quęque infra lunā ſunt, ſine ſollicitudine, ſine defatigatione, ſine labore procurant. Hanc tam incredibilem, & tā admirabilē triplicis hypoſtaſis rerum omnium ſocietatem, & naturæ cōmunionem, qui ſe penitus aſſequi poſſe cōfidat, amēs ſit. Longiſſime abeſt ab illa diuinitate natura noſtra: infinito quodā interuallo à Deo diſiungimur. fieri nullo pacto poteſt, vt aut in tam multis corporibus & tam diuerſis inſit prorſus vnus animus natura: aut in animis

tam diſiunctis & diſtantibus, eadem omnino ſit mens, eadem voluntas, eadem vis efficiendi. Quonam igitur modo tantum munus inſiſtemus, vt arbitremur nos aliquam ſimilitudinem illius æternæ Trinitatis conſequi poſſe imitando? Via mihi quędam oſtéditur ante clauſa viribus humanis, nunc aperta cœleſtibus atque diuinis, & patens; quam breuiſſime, quoad eius fieri poterit, oratione demonſtrabo. Sunt in nobis, vt multi ac diuerſi animi, ſic etiam multę ac diſtinctæ, ſingulæ videlicet in ſingulis, mentes atque voluntates; quæ tum à ſe inuicem diſtrahi ac diuelli, tum inter ſe coniungi & copulari poſſunt, & quodam quaſi communi vinculo adſtringi. ac noſtrę quidem mentes opinionum, & ſententiarum diſcrepantia diſſociantur & diſiunguntur: earundem ſimilitudine & conſenſione in vnum coaleſcunt. Nam cum omnium rerum, quas comprehendunt, ſpecies quaſdam, & velut imagines in ſe inſidentes habeant, cum illis ita copulãtur, vt ipſarum prorſus
a. naturam induiſſe videantur, animique noſtri ſapienter à philoſophis omnia dicantur eſſe, quod omnia & quæ ſubter, & quæ ſupra, cogitatione queamus & mente cõplecti. vbi vero notitiam alicuius rei conceptam pepererunt, eam non aliter, ac matres partus fœtus que ſuos, eximio quodam amore naturę amplectũtur. ita fit, vt & quando varie ſentiunt de rebus, diſtrahantur, ac velut in contrarias partes rapiantur, & quando ſententiarum coniunctione inter ſe coëunt, vnum & idem fiat è multis, ſi minus natura, certe conſpiratione atque conſenſu.
b. Taceo in præſentia de duabus illis philoſophiis antiquiſſimis, quarum vna à Thalete Mileſio vſque ad Socratem, altera à Pherecyde Pythagoræ magiſtro, vſque ad Democritum & Leucippum in obſcuritate naturæ potiſſimum fuit, & in cognitione diuinarum rerum occupata. quantæ fuerint in eis diſſimilitudines, prætermitto.
c. Ab vno Socrate, qui primus dicitur de cœlo deduxiſſe

a. *Ariſt. li. 3. de anima, cap.* 8. b. *Dioge Laër. li.* 1. c. *Cic. li.* 3. *de Orat.* *Dioge. Laër. in vita Socrat.*

deduxiſſe philoſophiam, & in mediis hominum cœtibus collocaſſe, tanquã ab vno ſapientiæ iugo, quę diſciplinarum ſunt facta diuortia? tempus me citius deficiat, quam Socraticorum omnes multum inter ſe diſtantes vias, & rationes enumerem. Cynici, Stoici, Cyrenaici, Epicurei, Peripatetici, Academici, hique duplices, veteres & recentes, Herilij, Eretrici. Megarici, Pyrrhonei; alię multæ familiæ proſeminatę ſunt tam inter ſe diſpares, tam diſiunctæ, vt nihil magis diſſimile fingi poſſit. atqui omnes ab iiſdem Socratis fontibus manarant. Sed dum alius in ſocraticis diſputationibus, patientiam, & duritiem præcipue miratur; alius maxime capitur voluptate; alius cognitionem & ſcientiam, præ ceteris rebus amplexatur; alius mediam quandam inter duritiẽ & diſſolutionem, ſententiam tuetur, diſſenſione ipſa diſcerpta, & quaſi diſciſſa Socraticorum doctrina. vna cum eſſet, multiplex & varia, ſuique diſſimilis effecta eſt: neque iam vlla ratione poſſumus eorum vnam dicere fuiſſe mentem, cum ſententiæ fuerint tam inter ſe diſſidentes ac diſcrepantes, & alius aliam viam, aliam ſectam, alia inſtituta perſequeretur. At eos omnes, quibus idem probabatur, vſque eo non ſegregamus, vt vulgo pro vno numeremus. voluntates autem vt abalienantur odio, ſic amoris mutui vinculis arctiſſime conſtringuntur. habitat enim penitus, qui amat, in eo quẽ diligit, vel quia omnia eius conſilia, quamuis abdita & inuoluta, cogitationesque tacitas animo inueſtigat & euoluit: vel quia ſuſcipit perſonam ipſius, eiuſque tum bona, tum mala ducit ſua; atque eo ſenſim progreditur amando, vt à ſe ipſo alienus & abſtractus, apud eum magis, quem amore proſequitur, quam apud ſe eſſe videatur. quod ſi is, qui diligitur, mutuum facit, & ei, qui ſe amat, parem atque accipit, voluntatem reddit, tum illud profecto euenit, quod eſt in amore ſummum, vt alter in alterius pectore quodam modo viuat, & vnus è duobus animis, mira quadam & inexplicabili ratio- a. b.

a. *S. Tho. 1. 2. q. 26. ad 3. et q. 28. art. 1. et 2.* b. *Aug.* ne

a. ne cõfletur. Veriſſime nobilis ille Pauli diſcipulus Dionyſius Areopagita dixit, amorem habere vim faciendi vnum & colligandi, præſtantiq. modo res inter ſe miſcen li. prudentei Hierotheus & nomine,& vita Deo ſa-
b. cer, vt idem commemorat, ſcriptum fecit, amorem eſſe vim coniungentem ac miſcentem. recte maiores noſtri conſuetudinem eam, quæ ab amore proficiſcitur, coniunctionem nomina erunt: ſiquidem deuinciuntur,& copulantur, & conglutinantur amantium, & eorum, qui ſunt in amore, quamuis diuerſæ voluntates, vt non iam multæ, ſed vna putetur: neque aliud quidquam eſt
c. amori propoſitum, vt copioſe diſſerit Ariſtophanes apud Platonem, niſi vt efficiat è duobus vnum, Itaque ſi Deus ab eis, qui amore iuncti mutuo, nunquam à ſe diſcedunt, ſciſcitaretur, quid ſibi velint, quid optent, vnũ ne fieri,& tanquam vnus eſſet, ita & viuere, & mori,& poſt mortem etiam permanere, non dubitat auctor grauiſſimus, quin id vnum cupere ſe, id in optatis habere reſponderent; quod ſi quando adipiſcerentur, tum demum nihil præterea deſideraturos. Quid multis opus eſt: literæ diuinæ quibus aliis verbis amoris vim amplificare ſolent, niſi iis, quæ adhæſionem ſignificant &
d. copulationem? non animum Sichemi cum Dina con-
e. glutinatum fuiſſe teſtantur? non animos Ionathæ & Dauidis tradunt fuiſſe conglutinatos? qui vero vtitur hoc verbo in amore declarando, is oſtendit, tantam in eo vim eſſe, vt vnum animum efficiat è multis. Hoc igitur duplex eſt vinculum voluntatis, & intelligentiæ, quo homines cum hominibus nectuntur: hæc gemina conglutinatio animorum in vnum coëuntium, quarum & vna ex altera ſæpe naſcitur, & neutra per ſe ſine altera poteſt eſſe aut perfecta, aut diuturna. nam quo voluntas quadam inclinatione propendet, eodem vergit interdum etiam intelligentia, difficillimeque fit, vt diſſentias ab eo, quem amas: & quorum opiniones

a. *Dion. de diuinis nomin.* c. 4. b. *Hierotheus apud Dion. ibid.* c. *Plat. in conuiuio.* d. *Gen.* 34. e. 1. *Reg.* 18.

ac ſententiæ inter ſe mirifice conſentiunt, eorum voluntates diſcrepare, & in contrarias partes impelli fere non ſolent. & ſiue diſſentiant, ac inter ſe pugnent opiniones, coniunctio voluntatum nequit vel vnum plane animum efficere, vel retinere diutius, & conſeruare vim ſuam: ſiue diſſideant inter ſe voluntates atque diſcordent, neque ſola intelligentiæ conſenſio, & opinionum ſimilitudo perfecte colligat, & conglutinat animos humanos; neque diu poſſunt, qui ſic affecti ſunt, in eadem manere ſententia. Atqui vbi ſumma eſt & mentium & voluntatum concordia, vt neque ſententiæ ſententiis, neque appetitiones appetitionibus repugnent & officiant, tum illud vnum oritur, quod quærimus, abſolutum ex omni parte atque perfectum, cuius nuſquam in rebus humanis, præterquam in amicitia vera, ſimilitudo vlla reperitur. hinc à veteribus Latinis vnanimes & concordes appellati. hinc Ariſtotelis illud non minus in vulgus notum, quam acutum & graue reſponſum, amicum animum eſſe vnum in corporibus duobus habitantem. hinc eiuſdē illa memorabilis, & vera ſententia; qui eadem velit alteri, quæ ſibi; & in eum ſit non ſecus animatus, ac in ſe ipſum: qui pari dolore patiq. lætitia afficiatur, atque amicus: qui cū altero ſentiat, eademque non vna aliqua animi parte, ſed toto animo expetat, hunc eſſe verum amicum atque germanum. hinc illa priſcorum ſapientiū ab ipſa natura profecta, & à pleriſque ſcriptoribus crebro vſurpata vox, amicum eſſe alterum eundem. Quoties vidimus, P. B. quoties vidimus præſentes amicos, in adſpectu & ſermone mutuo acquieſcentes, incredibili cumulari gaudio, & quadam voluptate ſine ſatietate paſci: abſentes autem, & locorum interuallo diſiunctos, licet abundent aliis omnibus animi, corporiſque bonis & externis: in media tamen copia neſcio quid requirere, & angi animo, & tacito quodam deſiderio contabeſcere? Huius

a. b.

a. *Laërt. in Ariſt. vita. Aug. l.* 4. *conf. c.* 6. *Ariſt. l.* 9. *Eth. c.* 4. *et.* 2. *Rhet. c.* 4. b. *Ariſt. l.* 9. *Eth. c.* 4. *Aug. l.* 4. *cōf. c.* 6.

Huius autem deſiderij, & doloris quam arbitramur eſſe cauſſam? nimirum cum ſit vnus animus cõflatus è duobus, alterum alterius dimidium eſſe neceſſe eſt, vt per-
a. eleganter prudens poëta dixit, & cum diuiduntur locis, vterque ſibi aliquid deeſſe ſentit, & eam, quæ abeſt, deſiderat partem ſui: vel potius cum in amicitia perfecta vnus alteri ſit alter ipſe, cum longe abſunt, vterque ſeipſum à ſe abeſſe dolet, & ſe ipſe præſens requirit abſentem. Ab hoc tanto mentium voluntatumque conſenſu ſimiles inter ſe prorſus functiones, actiones, officia, ſicut ab vno fonte manant. etenim ſi omnis hominum vita intelligentia, & voluntate gubernatur, atque hæc ſunt nobis duo præcipua & faciendi, & agendi principia, qui poteſt eorum vitæ genus eſſe diſſimile, quorum ſenſus omnibus in rebus mire congruant? cernimus eos, quorum eſt inſignis inter ipſos animorum coniunctio, non ſolum iiſdem ſtudiis teneri, iiſdem rebus delectari & dolere, ſed etiam vti ſimili amictu, & inceſſu. tanta eſt vis illius concordiæ, quę mentes eorum, voluntatesque conſtrinxit, vt ne minimis quidem in rebus eos à ſe inuicem diſiungi ac diuelli patiatur. Verum hanc tantam & animorum, & factorum conſenſionem, quantam vix in duobus, tribusve paribus amicorum aliquando vidimus, vel audiuimus, vel legimus fuiſſe, in omnibus hominibus, tanta varietate nationum, ciuitatum diſſimilitudine, diſcrepantia ſermonis atque linguæ, ſine aliquo diuino munere & dono exiſtere poſſe credere, ſtultum eſt, cum præſertim ne ciues quidem eiuſdem ciuitatis vt idem omnino ſentiant, idem velint, humana vi, & induſtria perfici poſſit. Magna eſt in rebus ipſis obſcuritas: magnę in hominum ingeniis diſſimilitudines: celeriora, tardiora, acutiora, hebetiora: crebras, & graues oriri de rebus diſſenſiones, neceſſe eſt. Legimus priſcorum philoſophorum libros diligenter & accurate conſcriptos. quam multa non diuerſa modo, verum etiam inter ſe pugnantia

a. *Hor. ode. 3. lib. 1. car. Aug. lib. 4. Conf. cap. 6.*

reperimus? mitto de natura; nam id magis fortaſſe ferendum videretur: de vita beata, de ſummo bono, de forma ciuitatis, de publicis priuatisq. moribus, de virtutibus & vitiis, de rebus appetendis & fugiendis, & quod ad vitam bene ſanctequε inſtituendam caput eſt, de natura & immortalitate animorum, quam vehementer inter ſe, & quanta contentione decertant? neque vero facilius eſt coniungere voluntates, & ad concordiam omnes omnium appetitiones adducere. ſunt variæ corporum conſtitutiones, diſſimiles naturæ, diuerſi mores. accedit educatio inſtitutioque puerilis, & diſciplina partim publica cuiuſque gentis atque ciuitatis, partim priuata atque domeſtica, quibus in rebus cum tanta ſit differentia, quantam nemo verbis explicare queat, ſperandum non eſt amoris humani viribus effici poſſe, vt ſit omniū hominum vna & eadem voluntas: at certe in rebus ad ad ſaluté ęternā neceſſariis idē ſentire, idem velle ac nolle oportet eos, qui ſalui eſſe velint. Quid hic excogitauit Deus Opt. & Max. ille Deus, qui nos ad hanc ſentētiarum & volūtatum coniunctionem delegit, conuocauit, aggregauit, quid excogitauit? quid fecit? Vide, P. B. quantum principi & parenti ſalutis noſtræ debeamus. nullis noſtris promeritis, naturæ ſuæ ſingulari benignitate, duas nobis virtutes, fidem, & caritatem dedit, vt quod aſſequi per nos ipſi non poſſemus, id diuino munere atq. beneficio non magno negotio conſequeremur. fides contrarias de rebus neceſſariis opiniones ex animis euellit, caritas tollit omnia diſſidia voluntatum: fides quid omnes cōueniat ſentire, demōſtrat; caritas ad ea eligenda, quæ amāda ſunt, animos accēdit. fides conſpiratione ſententiarū, mentes cōiungit: caritas amoris diuini vinculis, colligat voluntates. Contendebant antea multis de rebus diſſidentes inter ſe familiæ philoſophorum, & cum ſæpenumero contraria docerent, ſua quæque decreta contrariāns, aliis etiam perſuadere nitebatur. Fides magna ex parte

tollit

tollit è medio moleſtum illud perniciosumque certamen: vt etiam ſi nonnullis de rebus contraria exiſtimare non ſit nefas, de illis tamen, quæ ſunt prorſus ad beatam immortalitatem aſſequendam neceſſaria, idem omnes & ſentiamus, & loquamur. Quid enim ais philoſophe? quid in illis gymnaſiorũ exedris otioſe reſidens, tumultuoſe vociferaris? an nullũ eſſe Deum? at eſſe, fide pro explorato nos habemus. an humanam eum habere ſpeciem & figuram. at Deũ corpore carere, & ab omni concretione ſegregatum eſſe, docet fides. an non regi res humanas prouidentia? at ne foliũ quidem vnũ ex arbore, vel capillum ex hominum capite defluere ſine diuina voluntate, fides tradit. num ęternum eſſe mundum? at nouam rerum molitionem, & initium huius vniuerſitatis fides nobis exponit. nihil ne omnino manere, nullum ſenſum reſidere poſt mortem? at noſtros animos immortales eſſe, & ad corpora ſua redituros aliquando, fides oſtendit. aniles ne eſſe fabulas, improborum ſupplicia poſt obitum, præmia bonorum? at reddituros omnes Deo totius vitæ rationem, & digna quemque ſuis dictis atque factis vel præmia vel ſupplicia reportaturum, declarat fides. nullus error eſt, ab illa beata & immortali vita nos excludens, quem non radicitus extrahat & exſtirpet fides. Multa conturbare ſolent hominum vitam, & alienant aliorum ab aliis voluntates, tantumque vel odij, vel inuidiæ incendium excitant, vt nulla queat hominum prudẽtia reſtingui. ea omnia caritas, cum omnino è medio tolli nequeant, ita debilitat & frangit, vt nulla iam pernicies ab illis impẽdeat.
a. iis, qui cœleſti amore ardent. eſt namq. caritas magnanima in perferendo, benigna & lenis in condonando, in rebus aliorum ſecundis non inuida, non inhumana neque crudelis in aduerſis, inconſtanti leuitate nõ fluctuat, contumaci ſuperbia non intumeſcit. honos vel ignominia proponitur, non ambitione incenditur, non iniuſtæ ignominiæ metu commouetur, ſpes quæſtus

a. 1. Cor. 15.

inuitat? non ſuis magis commodis, quam aliorum vel neceſſitati, vel vtilitati ſeruit. offenditur? non excandeſcit iracundia. læditur? nemini vlciſcendi ſe cauſſa machinatur aliquid mali. verbis improborum excitatur ad nocendum? nullius iniuria, vel incõmodo delectatur, ad fallendum, ad fraudandum impellitur? veritate mirabiliter gaudet. quid eſt tam durum, tam aſperum, tam acerbũ, quod non illa ferens æquo animo, libenter ſileri patiatur? quid is qui diligitur loqui poteſt, quod illa non credat? quid tam difficile, quid tã arduum videri, quod illa perficere ſe poſſe non ſperet? quid tã formidoloſum atque terribile, quod non illa vel ſuſtineat præſens, vel adueniens excipiat animo erecto, parato, & inuicto? denique quidquid eſt, vnde diſcordiæ atque diſſidia naſci poſſint, id in eius animo nihil habet loci, quem diuinæ caritatis ardor inflammat. Quid ergo eſt? quoniã qui idem credunt, idem amant, idem ſperãt, eorum nec oratio verbis, nec moribus vita diſcrepare poteſt, fit vt omnes eiuſdẽ fidei, & diuini amoris vinculis diuincti, toto cum ſermonis, tum vitæ genere mirifice concordent. Itaque S. Paulus omnia ſemina diſcordiarũ è Chriſtianorum animis euellere contendens, Hebræos hortabatur, ne ſe variis doctrinis, & nouis, atq; peregrinis à veritate abduci ſinerent, & leuiter huc illuc circũferri: Corinthios obſecrabat, vt idẽ loquerentur omnes, & ſine concertatione, ſine diſſidio, perfecte in omnibus rebus eſſent vna mente ſententiaque copulati: pro Romanis Deum verbis ſupplicibus orabat, vt quod quiſque de ſe, idem de aliis quoque ſentiret; quod eſt caritatis: rurſus Corinthios admonebat vt idem cogitarent, & ſentirent, quod efficit fides, & pacem cum omnibus haberent, quod præſtat caritas diuina: poſtremo Philippenſes vt idem ſentirent, eãdem erga ſe mutuo caritatem & beneuolentiam haberent, grauiſſimis verbis obteſtabatur. videlicet intelligebat, ad concordiam & a. b. c. d. e.

a. *Ad Heb.* 13. b. *Ad Cor.* 1. *ca.* 1. c *Ad Rõ.* Q [illegible]
d. *Ad Corinth.* 2. *cap.* 13. e. *Ad Phil.* 2.

a. animorum coniunctionem nos fuiſſe conuocatos, vt vno animo, vno ore debitam Deo laudem, honorem, cultumque tribuamus: & nos officio muneriq; noſtro non deeſſe cupiebat, quando Deus non defuiſſet ſuo: & rem tantam ſine fidei caritatisque præſidiis non poſſe perfici ſentiebat. Et certe vnde inter hæreticos tum antiquos illos, tum hos nouos ac recentes tam multę de rebus maximis contentiones ortæ, vt in eos vetus illud egregie conueniat, quot capita, tot ſententiæ, multoque vehementius ipſi inter ſe & pugnarint, & pugnent, quã nobiſcum? nonne quod fidem communem mentium & ſententiarum nexum reiecerũt? vnde inter eos etiam, qui de rebus diuinis non aliter, quam oportet, opinantur, & loquuntur, tum publice, tum priuatim, tam diſſimiles vitæ rationes, tam diuerſi mores, tam inter ſe contraria ſtudia, & actiones? vnde tot ſimultates, tam graues inimicitiæ, tam acerba odia, tot bella, pugnæ, cædes? an non quia ſanctiſſimum caritatis & beneuolentiæ mutuę nodum impie ruperunt, vt etiam ſi ſentẽtiis congruant, appetitionibus tamen in diuerſas partes rapiantur? at vero qui fidem & caritatem integram retinuerunt, eorũ tam firma & conſtans eſt, & ſemper fuit, opinionum voluntatumque ſocietas, tanta dictorum factorumque conſenſio, vt cum vndique turbulentiſſimis diſcrepantium errorum fluctibus, & procellis exagitata fuerit, & etiam nunc exagitetur, nulla vi tamẽ
b. queat, nullo improbitatis turbine diſſolui. vt quõdam fuit totius multitudinis credentium cor vnum, & anima vna, ſic modo quicunque ſunt tales, quales Homines Chriſtianos eſſe conuenit, vno animo, vna ſententia, vna voluntate conſpirant. Nullum eſt gentium, nul-
c. lum ciuitatum diſcrimen: nihil intereſt vbi quiſque ſit natus: nõ refert quam ſecutus fuerit ante diſciplinam, modo ſe contulerit ad Chriſtum. non eſt Iudęus, neque Gręcus, non eſt ſeruus, neq. liber; non eſt maſculus, ne-
d. que fœmina: ſed omnes gente, conditione, ſexu, ætate

a. *Ad Rõ.15. ad Phil.2.b. Act.4.c. Ad Rõ.10.d. Col.3.* dif-

differentes, vnum ſumus in Chriſto, quoniam omnia, & in omnibus Chriſtus, corpore inquam, & ſpiritu vnũ ſumus. diſiungimur quidem hoc naturali corpore hebeti & tardo: ſed cum omnes ſanctiſſimo Chriſti corpore ſanguineq́; paſcamur, cibi cœleſtis & potus communitate, vnum cum eo corpus efficimur, & eiuſdem myſtici corporis diuerſa quidem, ſed non auulſa, neque ſeparata membra ſumus animis diuiſi. cum animũ quiſque ſuum habeat, ab alterius animo diuerſum: verum in mentibus omnium licet diuiſis atque ſeparatis, vnus & idem habitat Spiritus ſanctus, qui totum corpus Eccleſiæ velut animus format, fingit, quo vult, impellit, & regit. is nos vnum ſecum ſpiritum reddit, quoniam qui adhæret domino, vnus cum eo ſpiritus eſt. contemnimus enim vitam hanc nobis cum beſtiis cõmunem, & ſancti Spiritus legibus omnino paremus, factique diuinæ naturæ conſortes, filij Dei nominamur, & ſumus. eiuſdem Spiritus ſancti beneficio habitat in nobis Pater, habitat filius, habitat Spiritus ſanctus, habitant omnes tres hypoſtaſes, vnus Deus, qui nos inter nos admirabili quodã modo, ſecumq́ coniũgit. ſi quis, inquit, diligit me, ſermonẽ meũ ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eũ veniemus, & manſionem apud eũ faciemus. in quibus igitur habitat idẽ Pater, idem Filius, idẽ Spiritus ſanctus, vnus & idem Deus: qui cum eo vnum & idem efficiuntur, hi non vnum, & idem inter ſe eſſe qui poſſunt? Non ſine cauſſa generis humani liberator illud poſuit in precatione ſua: *Sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint*: ſed illa diuina, qua cuncta dixit & fecit ſapientia, tacite ſignificare voluit, vt ipſe cum Patre eſt vnum, quod eiuſdẽ naturæ communione, penitus inſit alter in altero: ſic nos ad aliquam ſocietatẽ diuinitatis adſpirantes, quod idem ſit in omnibus Deus, & cum eo fide, & caritate

a. *Cyril. lib.* 11. *in Ioan. cap.* 20. & 26. b. *Ad* Q. 1 copu- *Epheſ* 3. *ad Col.* 3. *ad Rom.* 12. c. 1. *Cor.* 12. d. 1. *Cor.* 6. e. 2. *Pet.* c. 1. f. *Ad Rõ.* 8. g. *Ioã.* 14. h. *Ioan.* 17.

copulati hæreamus, aliiq; in aliis eſſe quodam modo; & omnes inter nos indiſſolubili nodo cōſtrictos, in vnum quaſi corpus coire debere. Hęc eſt Eccleſiæ Chriſtianæ diuinis virtutibus nixa conſenſio: hæc ſempiternę Trinitatis imitatio: hæc tam abſtruſi myſterij ſimilitudo, quam Chriſtus in populo ſuo requirit: hęc eorum regio atque via, qui ad hunc tam altum dignitatis gradum adſcendere conantur. Vult ſeruitutis noſtræ depulſor, dux, & parens libertatis, nos omnes in fide, in beneuolētia, & caritate mutua permanere, firmiſſimo pacis vinculo ſic inter nos cōiugatos & connexos, vt hęc animorum coniunctio voluntaria vnitatis naturalis triū perſonarum imago quædam videatur eſſe, nulloque modo neque iucundarum rerum illecebris diſſolui, neque triſtium exſpectatione & metu diſrumpi, aut diſcindi poſſit, ſed pietatis & ſanctitatis communione, integra ex omni parte inuiolataque ſeruetur. Hic nobis laborandum & ſudandum eſt; hic ſtudium, hic cogitatio, hic cura defigenda, in hoc omnes corporis animiq. nerui contendendi, ſi digni hoc nomine videri, quo iure optimo gaudemus, ſi vita beata & ęterna frui volumus, vt ad illam omnes menteſ creatas ſuperantem diuinā hypoſtaſeon coniunctionem proxime, quoad noſtra feret mortalitas, accedamus. Illarum penitus eadem eſt intelligentia: noſtræ mentes, quamuis diuerſæ, tamen eiuſdem fidei decretis ſine vlla diſſenſione conſpirent. Illarum vna prorſus eſt voluntas; noſtræ diſſimiles voluntates, ita mutuæ beneuolentiæ, & caritatis vinculis alligentur, vt nulla vi queant, nullo periculo diuelli. Illarum eadem eſt vis ac poteſtas, qua res omnes pariter, & procreant, & tuentur, & regūt: hic in nobis vnum, & idem vitæ genus omnibus virtutibus inſignitum, ab eadem fide, & caritate proficiſcatur. Quid plura? non poſſumus omnino idē eſſe natura; ſit tanta fidei, & ſtudiorum, & voluntatum, & recte factorum ſocietas atque conſenſus, vt tollatur omnium nationum delectus

atque

atque diſcrimen. Si membra corporis inter ſe pugnare a. perniciosum eſt, nonne omnes eiuſdem corporis partes ſumus? ſi, quæ anima vna, & ſpiritu aluntur & reguntur, diſcrepare fœdum eſt: nonne totum corpus Eccleſiæ, cuius nos membra ſumus, eiuſdem ſancti Spiritus vi & numine continetur? ſi, qui pariter idem præmium exſpectant, ſperati boni ſocietate deuinciuntur: an non omnes ad eandem ſpem vitæ beatæ, & immortalis vocati ſumus? ſi qui numerantur in eiuſdem familia concordes eſſe par eſt: num non omnes communem dominum habemus Deum? ſi religio, & opinionum ſimilitudo coniungit animos: nonne omnes eandem diuinitus hauſimus fidem? ſi ſacra, ſi cæremoniæ, ſi myſteria conglutinant voluntates: an nō omnes eiuſdem baptiſmatis participes ſumus? eadem ſacra colimus? eandem cæremoniam & cultum, aduerſus illā ſupremam beatámque naturam adhibemus? denique ſi fratrum diſſidia merito reprehenduntur; nonne omnes filij Dei ſumus, & occulta ſancti Spiritus adoptione, quem antea, etiam viri boni, vt ſeueriſſimum iudicem exhorreſcebant, eundem nos vno ore cum tacita quadam animi voluptate nominamus patrem? Liceat mihi, P. B. in hoc grauiſſimo concilio orbis terræ, ſimpliciter & ſine fuco aperire quid ſentiam. vos, patres ampliſſimi, bonam in partem obſecro accipite, quæ dicam. Etſi populus Chriſtianus vniuerſus hanc tantam concordiam amplecti, & colere ſtudioſe debet, nuſquam tamen tam incenſum eius conſeruandę ſtudium, quam in hoc grauiſſimo ſanctiſſimoque cœtu, cerni arbitror oportere. tu P. B. quem iure iſta auctoritate tanta, & maieſtate præditum videmus, Chriſti Opt. Max. locum obtines. vos, patres ampliſſimi, Apoſtolorum, qui cum illo erāt, perſonam ſuſtinetis. vt Apoſtolis & inter ipſos, & cum magiſtro ſemper egregie conuenit, ſic vos inter vos iūctos animis, & concordes eſſe decet. qui excelſo in loco ætatem agunt, eorum vitam, ſingula dicta, atque facta b.

a. *Ad Ephe.* 4. b. *Ad Rom.* 8 *ad Gal.* 4. *ad Ephe.* 1. ocu-

oculi multorum obſeruant. Si, quod Deus auertat, ſi collegium hoc auguſtiſſimum aliqua diſcordia inteſtina laborabit, & aut ipſum à ſe, aut à ſuo principe & capite Chriſti vicario diſſidebit, quid tandem mali non erit ſubeundum populo Chriſtiano? aut quæ ſpes reſidebit, poſſe alios inter ſe iungi hac concordia cœleſti? ſin autem, quod ita ſemper futurum ſperamus, hoc cõcilium idem cum ſuo duce & ſentiet, & volet: ſi tu, P. B. nihil omnium gentium ſalute duces antiquius, ſi vos, patres ampliſſimi, ſemper memineritis, vos ob curę ſimilitudinem, quam omnibus gentibus æquabiliter à vobis præſtari conſentaneum eſt, patres appellatos, & omnes homines in liberûm loco ducetis, quo ſtudio ceteri tum publice, tum priuatim ad pacem incumbẽt! quam facile principum inimicitiæ, ſi quæ fuerint exortæ, delebuntur! qua vitæ tranquillitate perfruemur! huc igitur, huc operam induſtriamque noſtram conferamus, & quoniam ad mirificam omnium rerum cõſenſionem conuocati ſumus, demus operam, vt vitam, quemadmodum hoc tam præclaro fine dignum eſt, inſtituamus: humiliter ac demiſſe de nobis & ſentiamus, & loquamur: mites nos erga ceteros, leneſque præbeamus: alij aliorum vel ineptias, vel iniurias æquo animo feramus: ſollicitudinem conſeruandi mutua concordia ſancti Spiritus communionem, nullo tempore aut loco deponamus. Hoc Filius Dei quærens, humanam induit naturam, cum ſe ipſe ad homines pacificandos veniſſe profiteretur. hoc verbis, hoc factis docuit, hoc egit, dum inter homines fuit, hoc denique ſupremo vitæ tempore à Patre precatus eſt, vt ex omnibus gentibus vnum quaſi corpus Eccleſiæ conflaretur. hoc Petrus, hoc Paulus, hoc ceteri Apoſtoli à Chriſto docti, quantum ex ipſorum ſcriptis intelligi poteſt, maxime contenderũt, vt in Eccleſia nulla eſſet de religione diſſenſio, nulla diſcrepantia voluntatum, nullum diſſidium morum atque vitæ, quo maiore odio digni illi

videri

videri debent, qui amentia quadam & furore inſtincti, turbulentis ac ſeditioſis clamoribus Reipub. Chriſtianæ partes, tanquam eiuſdem corporis membra, diſtrahere ac diſcerpere conantur. Fuit cõſuetudo ſemper hæreticorum, conſuetudini bonorum, & recte de religione ſentientium contraria penitus, & aduerſa. illi idem omnes loquebantur, hæretici non ſolum alij ab aliis, verum etiam ipſi à ſe nõnunquã vehementer diſſentiebant: illis erat Eccleſiæ concordia propoſita; hæreticis nihil niſi diſſidia & ſeditiones: illi colligere diſperſos, diſcrepantes ad vnam reuocare ſententiam, componere res perturbatas; hæretici congregatos diſſipare, concordantes in multas diſſimiles ac inter ſe pugnantes opiniones diſtrahere, ſacra profana miſcere & conturbare nitebantur. Nihil de Nicolaitis dicam, nihil de Ebionitis, nihil de aliis impuriſſimis gregibus transfugarum, qui iamtum Apoſtolorum temporibus, magnos in Eccleſia tumultus & diſcordias pernicioſas concitarunt. non colligam Arianos, Sabellianos, Eunomianos, Macedonianos, aliaſque veteres Reipub. Chriſtianæ peſtes, quæ diuiſæ contrariis erroribus, magnas nobileſque partes à toto corpore abſciſſas, ad perniciem & interitum abſtraxerunt; hos modo turbines, has Eccleſię procellas intuere animo, quæ noſtra patrumque memoria, bonis parum vigilantibus, extiterunt. Nondum quinquageſimus annus eſt à Lutheri nefaria religionis oppugnatione. Audiuimus domeſtica, crudelia, & exitioſa bella Germanię, qualia nulla vnquam Barbaria cum ſua gente geſſit, quæ miſera nunc & perdita, non ſolum ab Eccleſię communitate ſegregata, ſed etiam in hæreticorum factiones amplius octoginta diſtracta, quotidie veteres opiniones contemnens, amplexans nouas, calamitatibus ipſa ſuis paſcitur & delectatur. Paucis ab hinc annis Caluinus neſcio quis illuſtre ſuum nomen Eccleſię calamitate reddere velle cœpit. Vidimus prope oculis per hoſce duos annos, & videmus totam

Galliā in armis, non viſitato, non humano more tumultuantem. quam multa oppida obſeſſa ſunt! quā multa vi capta & direpta! quot viri præſtantes, ereptis bonis, è ciuitatibus quique ſuis præcipites eiecti! quā indigne ſacerdotum, & monachorū factę cædes? quę ſtrages editę! à quibus templis antiquis, religioſis, ornatis, & refertis impias & inceſtas manus illæ beſtiæ continuerūt? modo læti nuncij, modo triſtes aff. rūtur. recreamur, angimur, ſperamus, timemus: quæ ſi tam varie noſtrum abſentium animos afficiunt; quid illis accidere putamus, qui ſingula mala præſentes, & acerbiſſima patriç funera intuentur! vtinā dubiæ ac formidoloſæ res vetuſtiſſimi Chriſtianiſſimiq. regni meliores exitus habeant, quam veremur: & illa pax ob indignam clariſſimi ducis necē facta cum obſeſſis, ad ſalutē potius illius gentis, quam ad perniciem fuerit conſtituta: illi certe magno apud omnes odio eſſe debēt, qui tam breui tot bella tam atrocia, tā calamitoſa conflare potuerūt. Vos nę generis humani peſtes, Eccleſiæ furiæ, faces patriæ, religionis hoſtes, ſacrorum prædones, labes ac ruina orbis terrę; vos, inquam, qui è ſtabulariis & cerdonibus, facti eſtis repēte populi magiſtri & doctores, tanta eritis confidētia & audacia, vt ſpreta antiqua diſciplina, ſanctiſſimis tēplis incenſis, effractis atque proſtratis pietatis maiorum monumētis, pollutis religionibus, cum omnia iura diuina & humana, incredibili ſcelere violaueritis, in illis ganearum tenebris, cibo vinoq. confecti, eructetis ſermonibus veſtris cædem piorum, direptiones vrbiū, regnorum vaſtationes & incendia? Magna immortali Deo, quem Reip. Chriſtianę principem & cuſtodem vere nominamus, habenda eſt gratia, P. B. quod animū tuum magnum & excelſum, qui ſecundum Chriſtū Opt. Max. dux & caput es Eccleſiæ, ad opem nobis in tantis calamitatibus ferendā excitauit. tu ad diſcutiendas errorū nubes, & corrigendam morum diſciplinam, Cōcilium œcumenicum Tridentinum indixiſti; tu per legatos omnes

omnes Germaniæ principes, & liberas ciuitates ad remedium malorum accipiendum inuitaſti: tu viros eximia doctrina tum pontificia, tum diuini iuris, & ſacrarum literarum ſcientia præſtantes ad vnamquamque rē examinandam tua liberalitate ſuſtentas: cum eis aperte præcipias, vt nihil aliud dicant, niſi quod cū vero viderint conuenire: tu pœnarum metu recuſantes, & tergiuerſantes ſingularum Eccleſiarum rectores, ad ſuū munus obeundum impellis; & ceteras Reipub. Chriſtianæ partes afflictas propeque deſperatas, inſtitutis & decretis ſalutaribus, recreas & confirmas. Omitto cetera, quæ de te, P. B. dici poſſunt. profecto aut nulla iam ſpes reliqua eſt retinendæ pacis & concordiæ; aut ſi qua reliqua eſt, tota poſita eſt in hac vigilantia, labore, diligentia tua. Perge igitur, bone paſtor, perge alere, tueri, ſanare gregem tuū, & cuius cauſſa Ieſus Chriſtus princeps paſtorum omnium ſanguinem & vitam ſua ſpōte profudit, in eius tu ſalute conſeruanda noli defatigari. Vos vero, patres ampliſſimi, quorū conſiliis Pius IV. Pont. Max. regit & moderatur orbem terræ, incūbite obſecro, incumbite in eā curam, quæ eſt maxime propria cum muneris & officij, tum ſapiētiæ veſtræ, & in omnes homines beneficentiæ. Tendunt ad vos ſupplices manus Pānonia, & Germania, quæ maxima ex parte ſic impiorum impetu ſunt deformatæ, vt veſtigia priſtinæ, ac veræ religionis vix vlla compareant: tendit Gallia, quæ amiſſo prope cognomento maiorum pietate parto, regē ſuum à ſuis pacis conditiones accipientem adſpexit, omnes quæ vbique ſunt nationes, veſtram opem exſpectant, veſtrum auxilium ac miſericordiā implorant, vt reconciliatis tot ciuitatibus, & ſuo corpori reſtitutis, cōſenſione doctrinæ, coniunctione voluntatum, honeſtate vitæ, illam diuinarum perſonarum naturæ vnitatem imitantes, quę modo credūt, videre poſt obitū poſſint, & ſempiterna ac beata vita cum Patre, & Filio, & Spiritu ſancto vno Deo perfruantur, cui in omnē æternitatē gloria, & imperiū debetur.

officinam. commemorabunt publicam reip. Chriſtianę pacem, quæ te Pontifice maximo ſic omnium principum animos mutua caritate ſemper tenuit deuinctos, vt vnus omnibus terris imperare videatur. celebrabuntur literis multorum, atque linguis diurni nocturníque labores tui, & illæ tam aſſiduæ vigiliæ atque curæ, quę ad exſtirpandas falſas de rebus diuinis opiniones, & errantes in viam reducendos, penitus incubuerunt. conuentus illi Tridentini, tantóque ſummorum hominum frequentia, & ſplendor, ac decreta ſalutaria, te duce & auctore facta, prædicabuntur: quæ cum omnia & auctoritate tua, quæ proxime ad diuinam accedit, comprobaris, & tam ſedulo ad exitum adducenda cures, nulla vnquam ætas de tuis laudibus conticeſcet. Bella vero Galliæ pro veritate, pro bonis moribus, pro reip. Chriſtianæ dignitate, contra perditorum hominum fraudem, corruptelas, conſiliaque nefaria ſuſcepta, & ſubſidia fideliſſimæ atque antiquiſſimæ prouinciæ propemodum oppreſſæ, regi optimo, & ſingulari pietate, à ſuis fere circumuento; bonis denique omnibus in illa tanta perturbatione ac deſperatione rerum à te miſſa, quantam ad dicendum materiam, quantam ad ornandum copiam, quantam facultatem ad augendum illis præbebunt, quos Italia, ingenuarum artium ſecundum Græciam parens, alit veteris eloquētiæ hæredes, quam quondam accepimus in hac vrbe fuiſſe verſatam? Ego vero te, P.S. cum virtutibus tuorū, cum actionum tuarum ſplendore beatum eſſe arbitror. nam cum eos circum te habeas propinquitate coniunctiſſimos, de quibus nihil vnquam audiuimus alienum vel ab humanitate, vel à maieſtate tua, multa vero digna tuo nomine, digna genere, digna pietate; tu ipſe nunquam ea meditari, dicere, agere deſiſtis, quæ iucundam ad poſteros reddant tui pontificatus memoriam ſempiternam. Mitto quibus, P.B. beneficiis publice, priuatimque cumularis, non dico quam multa contuleris

in

in alias familias ordinum religioſorum, noſtram hanc Societatem, vt tempore, ſic etiam dignitate poſtremam, quanto fueris amore complexus, vt alia plurima & certiſſima argumenta præterea m, illa tua quotidiana liberalitas declarat, quæ cum pecuniam non exiguam in ſingulos annos ad hanc tantam multitudinem alendam vltro ſuppeditet, omnia à te ſumma nos exſpectare iubet. Conuerte, P. B. quoquo verſus iſtos oculos, indices lenitatis & beneficentię. hæc atria, hos parietes, illum hortum, hæc tecta circūſpice. quidquid intuebere, totum id monumentum eſt humanitatis & liberalitatis tuę, tanto nobilius, quam quæ in ornamentis & munitionibus vrbis cōſtituta ſunt, quanto corporibus tardis & abiectis celeres ac diuinæ mentes antecellunt. Etenim cum antea inquilini in hac vrbe erraremus, tu ſtatim vt Pontifex maximus creatus es, nos in hoc tam amplo & illuſtri domicilio collocaſti; quod cum omnia noſtra merita per ſe vincat, à tua tamen incredibili benignitate ſuperatur; quæ ſtudens vetera beneficia nouis augere, neque humilitatem noſtram, neq. parietes inornatos nudoſque contempſit; ſed omnia magna & auguſta effici vere ſentiens, quæ ipſa ſua luce decorarit, maieſtatem illam, cui anguſtus eſt orbis omnium terrarum, in hanc domum, velut in vnum vrbis angulum, totam incluſit, vt illud munus tantum hoc tacito quaſi teſtimonio de nobis multo & gratius, & illuſtrius redderetur. Quæ cum ita ſint, P. B. quas tibi nos gratias nec agere, nec habere poſſumus, pro tuis beneficiis immortalibus ac diuinis, eas vt tibi reddat ab illo architecto, & gubernatore mundi Deo perpetuo precabimur: et qui ſuſcepto vitę inſtituto ſēper fuimus omnino tui, deinceps tum veteribus, tum recētibus meritis tuis, tibi magis obſtricti, pro noſtra virili parte, Deo bene iuuante, dabimus diligenter operam, ne qua pars officij noſtri iure requiratur: atque hoc bonarum artium ſepti comitatu, quem cernis, vt adhuc fecimus, & ſedis

Apoſtolicæ maieſtati, & Eccleſiæ vniuerſæ tum ſaluti, tum dignitati ſeruiemus. Tu, P. B. perge noſtrę Societatis vel potius tuæ, operam, ita vt facis, cum in aliis rebus omnibus, tum in bene inſtituēda iuuentute verbis, auctoritate, reiuuare, quo maiores tibi fructus ferre poſſis; & illud ſtatue, quod certe exiſtimare debes, hos tam alacres tuæ poteſtatis adminiſtros in tuis maximis occupationibus, tantisque de omnium gentium ſalute curis, tamen aliqua tuæ prouidentię parte contineri.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

Ad Romanam iuuentutem de auita dicendi laude recuperanda. Oratio XI.

GAVDEO, patres religioſiſſimi, gaudeo vehementerque lętor, intermiſſum anno ſuperiore Rhetoricæ docendæ munus, mihi rurſus hoc tempore fuiſſe mādatum; & vt quod ſentio loquar, diuino conſilio factum eſſe arbitror, vt apud ſapientiſſimos ęquiſſimosque viros plus ad hanc prouinciam expetito deferēdam communis multorum vtilitas, quam ad laborem tantum feſſo minuendum, priuata vnius requies valeret. primum enim offertur mihi occaſio bene merendi, quod multo eſſe pręclarius, quam accipere beneficium, cœleſtis hominum magiſter aliquando confirmauit. deinde obſeruantia erga eos, quibus omnes vitæ meæ rationes vltro cōmiſi, declaratur, quæ ſatis intelligi ac perſpici profecto nō poteſt, niſi cū arduę res ac difficiles imperantur. poſtremo hoc me etiam Romanę iuuētuti debe-

debere intelligo; qui cum mirificum ſemper erga me ſtudium alacritate, frequẽtia; vbi opus erat, ſilentio: vbi res poſtulabat, oratione declararit, niſi ei ad ſummam eloquentiæ laudem efflorefcenti tantum ipſe prodeſſe coner quantum poſſim, quod certe per exiguum quiddam eſſe video: ſed niſi omnes ætatis, & induſtriç meæ neruos in ea adiuuanda contendam, iure ſane optimo exiſtimet & dicat ingratus. Vos Romani iuuenes, pari ratione gaudere lætarique debetis, non mea minus quam veſtra cauſſa: veſtra, quoniam id nobis non petentibus datur, quod neſcio an vobis veniſſet in mentem poſtulare: mea, quoniam hoc officium meum mihi fructuoſum, iucundum vobis, Deo gratum & acceptum fore confido. Neque vero me vnquam puduit, neque pudebit, quam aſſecutus ſum bene dicendi rationem, ſi tamen ſum aliquam aſſecutus, certe in qua tam diu elaboraui, eam aliis explicare, in ea præſertim vrbe, quæ & ante, & poſt accepta religionis Chriſtianæ myſteria, ſummos homines artem eloquentiæ palam profitentes adſpexit: neq. ſi Cicerones, Victorinos, Auguſtinos auctores proferre non poſſem, cauſſæ quidquam eſſet, cur turpe eſſe ducerem, eam docere artem, quæ viam ad orationis laudem communiret. nam ſi noſtræ rationis veluti fœtus quidam eſt oratio, neque minus hęc hominum propria, quam illa cenſetur; cur iis, qui logici vocantur, glorioſum ſit, rationem ad omnia ſua munera probe fungenda, monitis quibuſdã adiuuare, rhetoricis autem doctoribus hominum orationem ad multitudinis animos prudenter tractandos, certis præceptis conformare, turpe videatur? diſſidium equidẽ linguæ atque cordis, patres religioſiſſimi, quod eloquentiæ pater abſurdum & inutile vere nominauit, ſemper improbaui: neque aut eos, qui inflati opinione ſapientiæ eloquentiam contemnerent: aut eos, qui inani verborum ſonitu delectati, ſapientiam exagitarent, ſatis putaui eſſe perfectos: & illam ſummi oratoris,

totis, nec à philoſophiæ ſtudio abhorrentis vocem diuinam plane iudicaui: compoſite & apte ſine ſententiis dicere inſaniam eſſe: ſententioſe autem ſine verborum & ordine & modo, infantiam; ſed eiuſmodi tamẽ infantiam, vt ea qui vtantur, non ſtulti homines haberi poſſint, etiam plerumque prudentes: eloquentem vero omnibus oportere ita rebus excellere, vt ei turpe ſit, quidquam aut ſpectari, aut audiri libentius. Hanc ego veram & germanam eloquentiam puto, quam idẽ ille grauiſſimo nomine copioſe loquentem ſapientiam nuncupauit: hæc ex cognitione rerum exiſtit, adiuuante natura & exercitatione: perficitur autem velut extrema præceptoris manu: vt eam non immerito quendam quaſi ſapientiæ partum dicere poſſimus. Præclare illud Horatius, vt alia multa, quod in mẽtibus omniũ qui copioſe, & ornate loqui voluĩt, perpetuo infixũ eſſe debet:

Scribendi recte ſapere eſt & principium & fons. a.

Multos ille vel poëtas, vel qui poëtę videri vellẽt, quotidie ſcriptitare, non ignorabat, magnarum artium, & doctrinæ ſubtilioris expertes: plenum tamen & graue carmen, dignum auribus eruditis, niſi ab eo, qui pectus ante compleſſet plurimarum & maximarum rerum ſcientia, componi non poſſe ſentiebat. Quod ſi poëta, cuius omne ſtudium aurium tantum delectationem aucupatur, ſine reconditis exquiſitiſque diſciplinis nõ omnino creditur eſſe perfectus; oratorem, qui magis vtilitati ſeruit, quam voluptati, nec oblectãre ſolum audientium animos, ſed quod vult etiam ab eis obtinere, & efficere conatur, quis excellentem eſſe poſſe arbitretur, niſi omnem optimarum artium doctrinã mente fuerit ante complexus? Nõ hoc arbitrabatur Platonicus Socrates, qui cum Phędro adoleſcente colloquens, ideo Periclem principem Athenieñſium affirmat, omnibus aliis dicendi gloria præſtitiſſe, quod doctorem nactus Anaxagoram, eximium virum, cum ab eo diligenter omnem naturę ſubtilitatem cognouiſſet, tantum b.

a. *De arte poët.* b. *In Phædro.*

inde, quantum erat opus, ad hoc bene dicendi ſtudium tráſtuliſſet: non princeps & parens ille Romanæ copię, qui ne phyſicorum quidem ignarum eſſe vult oratorem ſuum, vt omnia, cum ſe à cœleſtibus rebus transferet ad humanas, excelſius magnificẽtiusq́ue & dicat, & ſentiat. Illa igitur inanis profluentiæ, & ſtultitiæ loquacis fucata ſpecie, multis verborum quaſi medicamentis oblita, rerum ſucco & ſanguine, & eo qui ſanguine diffunditur, colore carens, quam nunc fere ſolam imperiti falſo eloquentiam vocant, omnium eſt irriſione ludenda: hęc hæc pręclara eloquentiæ forma, ſpecioſa verbis, admirabilis rebus, quam vnam veteres tam graui, & honeſto nomine dignam putauerunt, iis, qui plurimum oratione valere ſtudent, adamanda eſt: de qua dum ea dico, quæ hoc tempore his auditoribus dicenda ſunt: & Romanam iuuentutem adhortor ad patriam, auitamq́ue latine dicendi gloriam recuperandam, vos, patres religioſiſſimi, oro & obteſtor, vt qua ſoletis beneuolentia, & humanitate verba mea audiatis. Veſtra enim eſt, ſi vere loqui volumus, veſtra eſt Romani iuuenes hæc omnis Latinæ copiæ poſſeſſio: quæ, quoniam in eam quaſi caducam, atque vacuam exteræ nationes permultę vobis aliud agentibus inuolauerunt, hoc maiori ſtudio vobis aſſerenda & vindicanda eſt, quod cum nulli facultati neque de dignitate, neque de vtilitate concedat, non difficillime recuperari & retineri poteſt. Nolim aliter hæc accipi, atque à me dicuntur. Cogor ita loqui peracerbo quodam animi mei ſenſu & dolore, quem capio, cum huius ciuitatis excellentem dignitatem, in aliis rebus magna ex parte conſeruatam, in hac vna prope ad nihilum recidiſſe cogito. Græcia quondam & militari virtute, & doctrinæ atque eloquẽtiæ laude florẽs, cultus & humanitatis parens habebatur. ſecuti ſunt Romani illi veteres, qui vt armorum diſciplina, morum grauitate, vitæ conſtãtia Gręcis aut pares, aut ſuperiores erant, ſic liberalibus

doctri-

doctrinis, & ornamentis orationis principio longe inferiores videbantur. Extitit tandem ætas illa, quam huiuſce reipub. vere iuuentutem nominare poſſumus: qua ætate, permultis hominibus omne ſuum ſtudium & operam conferentibus ad artes ingenuas cognoſcendas, cum aliorum, qui in eo vno elaborauerunt, tum vel maxime M. Tullij Ciceronis induſtria, quę propria fuerat antea gloria Græcorum, ea vel ad Romanos tranſlata fuit, vel communicata certe cum Romanis. quæ tum habuit hæc ciuitas lumina? quos hæc vrbs principes vidit in ſubſelliis, in roſtris, in curia? quam ampla, quam excelſa, quam magnifica ſpecies orationis in omnibus reipub. partibus verſata eſt? meminiſtis vos Craſſos, Antonios, Hortenſios, Cicerones, Iulios: quos vero non omnes recordamini, illi non idcirco tacentur, quod non egregie dixerint, ſed quod aliorum, quos nominaui, ſplendor ipſorum gloriam obſcurarit. ab hac vrbe, velut a corde ſanguis ad omnes corporis partes, ſic latinæ dictionis ornatus ad omnes ciuitates, quę in poteſtate ac ditione populi Romani tenebantur, permanauit. Itaque non è Latio ſolum, ſed etiam ex vtraque Gallia, ex vltima Hiſpania oratores non pauci numerabantur. Verum vt ab Atticis alij Græci oratores, ſic Latini ciſalpini, & tranſalpini omnes a Romanis, etiamſi ceteris rebus pares eſſent, tamen certa quadam voce propria Romani generis, & neſcio quo vrbanitatis colore vincebantur. Poſtea multis variiſq; caſibus, & luctuoſis oppreſſa repub. qui dies imperandi potentiſſimo populo, idem finem pariter attulit benedicendi: vos vero, quæ vobis a maioribus eloquētiæ veræ iure veniebat hæreditas, eam hæreditatem omnē, nulla veſtra culpa, ſola humanarū rerū varietate perdidiſtis. at quam hæreditatē prō Deum immortalē? qua ſiue copioſe loquēdi finem, ſiue vſum ſpectare velimus, neſcio an quidquam in rebus humanis poſſit aut nobilius, aut fructuoſius inueniri. Hoc a me ita dici nemo mirabitur,

cuius in animo illa, quam initio depinxi verbis, eloquentiæ pulcherrima ſpecies inſidebit. Quid enim eſt oratori propoſitum in dicendo? quonam omnes eius conatus referuntur? quo illa ſpectat animi & virium tanta contentio? nimirum eo, vt auditorum animos in quamcunque partem velit, impellat, & efficiat, atque ingeneret in eorum mentibus perſuaſionem, non eam, quæ à ſubtili & accurato docendi genere profecta, veram & exquiſitam rei propoſitæ ſcientiam parit, quam recte ſentiendi, & ornate loquendi princeps Plato
2. διδασκαλικὴν appellat; ſed eam quæ à populari quodã genere dicendi & probandi orta, opinionem tantum & fidem in eorum, qui audiunt, animis gignit, quã ille idem πιστευτικὴν conuenienter ipſius naturæ nominauit. Nam ceteræ ſiue facultates, ſiue artes, ſiue ſcientię omnia reſecant ad viuum, & quaſcunque res explicandas ſuſceperunt, eas quam poſſunt diligentiſſime, non tam ad multitudinis ingenium, quam ad ipſarum vim & naturam accommodate perſequuntur: in quibus illa vel maxima ſæpe laus eſt, à populari ſententia quam longiſſime abeſſe. At eloquentia, quamuis omnibus doctrinæ copiis abundet, ſine quibus inſtrumentũ hoc oratorium perexiguum atque mendicum eſt, omnia tamen explanatius dicit, & vberius, & ad communem hominum ſenſum accommodatius: in qua nihil eſt vitioſum magis, quam à cõmuni iudicio, & à vulgari cõſuetudine ſermonis abhorrere. quare magnę illę reconditęque artes ab orationis copia ſeiunctæ, tacita cogitationis voluptate frui poſſunt, & ſuauiſſimis cognitionis epulis, quibus noſter animus maxime paſcitur, inſaturabiliter expleri; ad rerum publicarum vſum in circumfuſa multitudinis corona dignum aliquid & magnitudine ſua, & hominum eruditorum auribus proferre omnino non poſſunt. Audite, Romani iuuenes, audite, quæſo, diligenter; & quæ dicam nunquam è memoria vobis elabantur. Doleo enim interdum, &

2. *In Gorgia.*

vehe-

vehementer angor, vbi video pleroſque non deprauate, & corrupte ſolum ipſos de hac tota dicendi facultate iudicare, verum omnes etiam in eo neruos contendere, vt quo in errore ipſi ſunt, in eundem ceteros inducant. Si quando in veterem & locupletem domum ingrederemini, referta auro, argento, ebore, precioſa veſte, margaritis, gemmis, tabulis pictis, ſignis, omni denique apparatu ornatuque viſendo, neque eas res vobis quiſquam patefaceret, proferret, ante oculos proponeret, quem ex illa copia fructum, quam voluptatem caperetis? nihilo maiorem imperita multitudo mihi poſſe percipere videtur ex eorum doctrina, qui locupletes rebus, verbis inopes, præclarum illum apparatum, quem inuolutum in pectore tenent, & penitus incluſum, nequeunt in adſpectum hominum, lucemque proferre. Vidi quendam, adoleſcentes, quo nomine appellem neſcio, ſed vidi quendam tamen, qui in vrbe clariſſima, loco ampliſſimo, frequentiſſimo conuentu, cum ex literis diuinis, graui & ardenti oratione populi mentes à vitiis deterreri, ad virtutes inflammari oporteret, nihil fere egit aliud, niſi de tribus ratiocinationum formis ex analyticis Ariſtotelis valde lente & faſtidioſe diſputauit. De alio mihi bene noto audiui ex iis, qui mori, quam mentiri mallent: proceſſiſſe in publicum eum aliquando rogatu multorum: poſuiſſe quęſtionē è media Theologorum ſchola: de ea in vtramque partem non minus exiliter & ieiune, quam in publico gymnaſio ſolebat, diſſeruiſſe, cuius ego vt ſubtiliorem in illo genere doctrinam, his temporibus præſertim non vtilem modo, verum etiam neceſſariam, & in docendis Theologiæ ſtudioſis acumen ſingulare magnopere admiror, ſic ad multitudinem inſtituendam tenuitatem & exilitatem orationis, non ſatis aptam fuiſſe contendo. quid enim illos perfeciſſe, quid aſſecutos eſſe creditis? hoc vnum, opinor, vt amicos puderet, docti riderent, indocti oſcitarentur. At illi veteres Eccleſiæ prin-

cipes, quorum ſingularem eloquētiam ex ipſorum ſcriptis agnoſcimus, quam prudenter hominum animos regebant? quantum rerum apparatum, quam inſignem, quam varium, vbi neceſſe erat, ex illis & humanæ, & diuinæ ſapientiæ theſauris depromebant. vt explicabant, vt euoluebant omnia, vt conſtituebant in hominū pene oculis & adſpectu? itaq. nihil erat tam difficile, quod non ſuſciperēt; nihil ſuſcipiebant, quod nō efficerēt dicēdo. Vetus eſt quod dicā, ſed paucis, credo, veſtrū adhuc auditum nam qui hæc legunt, ad alia maiora feſtinantes, quę ipſis videntur minora, prætereunt. Cæſarea eſt oppidum in ora Mauritaniæ perantiquum: quo in oppido fuit mos ille quondam patrius, vt certo anni tempore promiſcue ciues omnes ad impiam cędem, tanquam ad ſtatum & ſollenne ſacrificium conuenirent. cateruam illi vocabant crudelem nefariumque ludum: quo in ludo duæ aduerſæ ciuium acies lapidibus inter ſe tanto furore dimicabant, vt omni delectu ac diſcrimine ſublato, propinqui a propinquis, à liberis parentes, à parentibus liberi non oppugnarentur modo, verum etiam opprimerentur. non tulit Auguſtinus barbaram illam & inauditam immanitatē: qui, vt erat oratione copioſus atque grauis, concionem aduocauit: inhumanam conſuetudinem accuſauit vehementer: neque prius fecit dicendi finem, quam ex omnium gemitu fletuque cognouit, feros audientium animos & indomitos ad humanitatem & clementiam fuiſſe reuocatos. quid ergo conſecutum eſt? ille quidem ſui laboris præmium ampliſſimum tulit, Cæſarienſis autem tam inhumane certamen de ſuæ ciuitatis moribus ſuſtulerunt. ex quo perſpicitur quantum eloquentia poſſit, cum nuda & inermis, impia ciuium arma compreſſerit, quæ forte magiſtratus omnes firmiſſimis militum ſepti præſidiis paulſper reprimere non potuiſſent. Multa generis eiuſdē commemorare poſſem, niſi anguſtiis tēporis vrgerer, quæ quoniam mihi neceſſario prætermit-

mittenda ſunt, videte vos R. iuuenes, quid vobis agendũ eſſe exiſtimetis. ſi enim popularis hæc perſuaſio tota eſt oratorum: ſi prudens docti hominis, & eiuſdẽ ornati, grauisq. vox tantam vim habet ad flectendas hominũ mentes: quo vos tandem animo, hoc iã lauto, & tam copioſo patrimonio amiſſo, eſſe debetis? quo ſtudio, qua cõtentione animi, ingenij, viriũ, omnes eniti decet, ne fruſtra maiores veſtri tantũ in eo conſtituendo & amplificando laborarint? præſertim cum dicendi vſus tam longe lateque pateat, vt nullum fere ſit ab eo vacuum publicum munus: in officiis vero priuatis non parum dominetur. Etenim prudentia ciuilis, quę totam continet ciuitatis gubernandę rationem, ex multis magnisque facultatibus conſtat; quarum qui ſunt expertes, ij non ſatis idonei cenſentur ad rempublicam bene gerendam. earum autem facultatum, quæ ſcientiæ regendarum ciuitatum veluti comites & miniſtræ ſeruiunt, omnes vnam hanc eſſe oratoriam confitentur. Ille quidem hoſpes Eleates apud Platonem, perfectum quendam hominem, & ad reipub procurationem aptum inſtituens, bene dicendi vim, item vt artem imperatoriã, & magno in pretio haberi oportere teſtatur, & cum ſcientia ciuili naturæ quadam cognatione eſſe coniunctam: qui illud etiam adiungit; hanc regiæ facultatis quaſi ſociam, id quod ius eſt perſuadentem, communi quodam modo cum ea conſilio quæcunque in ciuitatibus geruntur, gubernare. Neque Ariſtoteles mihi diſcrepare videtur à ſententia magiſtri: qui cũ ſcientias eas quæ ſummo in honore ſunt, prudentiæ ciuili dixiſſet eſſe ſubiectas, in earum numero repoſuit ornate loquẽdi facultatem. Quid? quod memorię proditũ eſt, à Siculis primum reſpirante libertate ad res per iniuriam ablatas longo interuallo iudiciis repetendas artẽ eloquentiæ inuentam eſſe, non ſatis declarat, omnẽ orationis copiã ad officia ciuilia præcipue pertinere? aſſumpſerunt quidem eã ad ſuas illas eruditiſſimas diſputatio- a. b.

a. *In Dial. de Regno.* b. *Primo Polit.*

tationes nonnulli philoſophi ſuauitatis cauſſa, vt academici, vt peripatetici, quorū olim non ſubtilis magis & exquiſita, quam elegans & polita philoſophandi ratio admirationi fuit: ſed non eſſe propriam ipſorum, ex eo cognoſcimus, quod ſi qui tenuiter iiſdem de rebus, & ieiune diſſeruerunt, non idcirco minus eos philoſophiæ ſatis feciſſe credimus, quam qui ornatiſſimi ſunt locuti, cum nequeat omni laude cumulatus ciuitatis rector exſiſtere, niſi multa & magna ſit ornamenta dicendi conſecutus. Non hic exaggerabo verbis vim ciuilis facultatis, atque pręſtantiam: non dicam id quod ſcriptores antiqui multi probauerunt, deſidioſę, & oſcitanti quorundam ſapientiæ, qui ſola contemplatione veri contēti, ſe ab omnibus muneribus publicis omnino remouerunt, negotioſam hanc laborioſamque prudentiam anteponendam eſſe, quæ ſe ad reipub. curam aliquando conuertit. neque illud ſciſcitabor à vobis, quanti faciendam eloquentiam putetis, cum in ea, cui deſeruit, facultate tanta ſit laus, vt omnibus aliis facultatibus, artibus, ſcientiis vna præſit, & quæ reiiciendę, quę in ciuitate retinendæ, quatenus vna quęque ſit addiſcēda pręſcribat. Hæc omnia pręteribo tacitus, dūmodo illud intelligatur à vobis, quam late pateat vis eloquentię. Neque vero locum illum attingam in præſentia, quantum Athenis olim, quantum in Aſia, quantum Romę, quantum in omnibus pacatis liberiſque ciuitatibus viguerint ſtudia dicendi, cum omnes partes rerum publicarum eſſent in eloquentiæ tutela. de nobis duntaxat, hoc eſt, de republica Chriſtiana vniuerſa quam breuiſſime potero perſtringam. Quis non videt concionādi munere & ſalutem omnium, & publicas priuataſque religiones maxima ex parte contineri? atqui totum hoc, concionari, quoniam populare eſt, boni oratoris eſſe proprium, neminem eſſe credo tā ignarum rerum, qui neget. fateor equidem requiri diuinarum, & humanarum rerum exquiſitiſſimam do-

ctrinam, quam nunc illi ſibi ſuo iure vindicant, quos theologos vocamus. verum illa materiam tantum cócionatori ſuppeditat: quam apte deſcribere & illuſtrare oratione, ad multitudinis animos vel reflectendos, vel incitandos, eamq́ue orationem cum quadam actionis dignitate pronuntiare, eloquentium omnes eſſe dicent, non theologorum. quocirca ſi multitudinem in concione docere, & mentes hominum pro re modo huc, modo illuc impellere, ſacerdotum ſunt Epiſcoporumque partes: qui fieri poteſt, vt ſine oratoria facultate quiſquam vel ſacerdotis, vel Epiſcopi dignitatem, & auctoritatem per ſe ipſe tueatur? Legationes vero, quæ vel à ciuitatibus, principibus, regibus, imperatoribus, ad Pontifices maximos, vel ab his ad illos, vel ab illis denique inter ipſos de religione, de publicis rebus crebro mittuntur, poſſuntne ſine magnis eloquentiæ viribus ſuſtineri? quam turpe, & prope flagitioſum eſt id, quod plerumque fieri videmus, vt aliis mandata dentur, ab aliis eadem exponantur? Iam in imperiis, in præfecturis vel militaribus, vel vrbanis, quam graues nonnunquam offenſiones concitantur; quæ dedecora, quæ maculæ ſuſcipiuntur, dum illi qui præſunt, tanquam mutæ pecudes, ne verbum quidem vnum in conuentu loqui poſſunt? quid de conſultationibus dicam, quæ ſæpe incidunt, aut de ſalute, aut de vtilitate communi? ſi quis eximia præditus prudentia, verbis compoſitus, & ornatus in conſilio publico verſaretur, ſiue de bello, ſiue de pace, ſiue de vectigalibus imponendis, ſiue de tollendis, ſiue de præmio bonorum, ſiue de improborum ſupplicio deliberaretur; quam ille facile omnium aliorum, qui non eſſent pares in dicendo, ſententias arbitrio ſuo moderaretur? Teſtes ſunt parentes & propinqui veſtri, Romani iuuenes, qui tametſi ea grauitate ſalutem publicam tuentur, quæ maxime decet nobile & illuſtre apud omnes nationes huius ciuitatis nomen, tamen non dubito quin aliquádo, cum conſilium com-

omnibus de rebus caperetur, eique conſilio ipſi interreſſent, Demoſthenem aliquem, aut Ciceronem in curia exoptarint. teſtes ſunt ampliſſimi cardinales, vrbis Romanæ lumina, qui in illo grauiſſimo principum Eccleſiæ conſeſſu, & ſummo conſilio orbis terræ, vbi variæ frequenter ſententiæ de Italicis, Germanicis, Gallicis, Hiſpaniciſque rebus agitãtur, vnius interdum hominis diſerti verba dominari regnareque viderunt. teſtes ſunt alpium fauces, & Tridentina mœnia, Concilio œcumenico frequentiſſimo atque ſanctiſſimo ſuperioribus annis à Paulo, Iulio, Pio, Pontificibus maximis deſtinatæ ſedes, quæ in illis accuratiſſimis diſceptationibus de religione, & de publica conſuetudine viuendi, atque in explicanda ſententia de maximis grauiſſimiſque rebus quantum poſſit erudita & prudens eloquentis hominis vox & oratio, conſpexerunt. teſtes denique omnes prouinciæ, regna, vrbes; teſtes omnes gentes, atque nationes, quæ anguntur ſæpenumero, & lugent, vbi vinci meliorem ſententiam à deteriore cernunt, & ius ab iniuria magno multorum malo ſuperari propter eloquẽtium, qui ea poſſint defendere, paucitatem. Magna hæc magna ſunt prorſus, & admiranda munera eloquentiæ, quæ ſi quis, modo non elinguis, à ſe præclare ſperat poſſe præſtari, quod fieri qua ratione poſſit, non intelligo: sed ſi quis tamen ſperat, nunquam ſe ad hęc officia perfungenda orationis ornamenta deſideraturum; quid de illis nationibus dicemus, quæ à vera religione diſceſſerunt? an quibus cum agi ſine verborum & ſententiarum ſplendore non poteſt, ab iis qui loqui neſciat, quidquam impetraturum ſe eſſe confidet? ego vero, patres religioſiſſimi, magnopere interdum doleo, nos qui à veritate ſtamus, à falſitatis defenſoribus ſtudio, aſſiduitate, cura, labore, diligentiaque ſuperari, & cum antiquiſſimæ, ac fideliſſimæ prouinciæ loquaciſſimis hominibus abundent, ad omnia diuina & humana iura peruertenda, reperiri iam paucos eloquentes viros, qui

ſapien-

ſapiētis orationis grauitate ſceleratos impiorum conatus aut frangant, aut retardent: quorum ſi magnam copiam in illis terris haberemus, auderem equidem polliceri, breui omnes illas ciuitates ab erroris & nequitiæ caſtris, ad veritatis & Eccleſiaſticę diſciplinæ ſigna, quæ reliquerūt, eſſe redituras. verum hæc publica: ad priuata veniamus. In menſis moderatorum principum, qui eruditis ac politis de rebus abſtruſis diſputationibus magis, quam epulatum apparatu delectantur, cui niſi docto oratori palma tribuenda eſt? epiſtolas porro eorūdem nomine, de publicis priuatisq; negotiis tū ipſorum, tum alienis non poſſe ſcribi, niſi à diſertiſſimis viris, vel hoc vnū apertè demonſtrat, quod neminem, vnū in hoc genere præſtitiſſe cognouimus, qui non idem plurimum valuerit dicendo. Sæpe obiurgandus eſt aliquis: quę vis, quæ contentio, quæ verborum & ſentētiarum pondera adhibenda ſunt? admonendus alius: quam prudenter, quam artificioſe ſermonis aſperitas, monitoris humanitate quadam & ſuauitate leniēnda eſt? alius cohortatione inflammādus: poteſt hoc perfici niſi ab eo, qui ardentes admoueat orationis faces? alleuandus mitti conſolatione dolor, animusque mœrens à cogitatione malorum abducēdus: quod orationis flumen, quæ varietas in tam difficili re deſideratur? Omitto gratiarum actiones, gratulationes, petitiones, expoſtulationes, deprecationes: quęquantam orationis copiam, quanta eloquentiæ ornamenta requirant, ſciunt qui hęc aliquando, cum tentarint, nunquam tamē, aut difficillime perficere potuerunt. Nam quod ad vnum vel ad paucos, non ad multitudinem hæc aguntur, permagni quidem id refert, ad orationis genus deligendum, ne quid fiat præter id, quod decet; ad illud autem, ornate ne ſint, an ſecus agenda, nihil refert. Magnifice nimis Gorgias apud Platonem, &, vt ſophiſta dignum erat, glorioſius, quos ægrotos medici adducere nullo modo potuiſſent, vt aut potionē ſumerēt, aut ſe viēdos a.

a. *In Gorg.*

ſecandosque præberent;eos à ſe facile non alia quam oratoria facultate ad omnia & facienda, & ferenda impulſos fuiſſe prædicat. Sed illud nobis hominis exercitati ſermo, detracta iactatione verborum, oſtendit, etiā in circulis priuatiſque congreſſibus atque colloquiis, magno eſſe vſui, ſi quis apte vti ſciat, hanc oratoriam conſuetudinem rationemque dicendi. quod ſi miniſtra eſt prudentiæ ciuilis eloquentia; & actiones propemodum omnes tum publicæ, tum priuatæ quamcunque ſequi malis viam, inſtitutumque viuendi, ſine dicendi exercitatione iacent: vos Romani iuuenes, quorum hæc præclara facultas, velut hæreditaria iure exiſtimatur: qui nō modo veſtram rempublicam, verum etiam omnium gentium ſacra, cærimonias, religiones moderari ac regere debetis, hoc tantum rerum gerendarum adiumentum negligetis? vos ne committetis, vt patria auitaque poſſeſſio, veſtra incuria vobis erepta eſſe videatur? Quid tandem eſt, quod vos à ſtudio deterreat? an difficultas? ſi tam difficilis res eſſet, vt eam vix pauci de multis poſſent poſt diuturnas exercitationes, & aſſiduum laborem aſſequi, tamen in re tam honeſta & fructuoſa omnes vos laborare & ſudare par eſſet, vt vel vnus talis euaderet, quales multos cupimus habere: nunc ea vos habere adiumenta video ad eloquentiam comparandam, vt quiuis veſtrum, modo ne ſit plane abſurdus, modo ne ſtudium omnino fugiat & laborem, non difficillime queat oratorum numerum aliquem obtinere. ingenia tanta ſunt, quanta me vſquam videre memini. vidi autem multa præclara. Latinum ſermonem quis non intelligit, vobis magis proprium, quam ceteris, & quodam modo naturalem eſſe? præceptores, à quibus non hæc tantum rhetorica præcepta, ſed omnium etiam grauiſſimarum artium doctrinam accipiatis, neque hic apud nos, neque in gymnaſio ſapientiæ vobis deſunt; quod quidem gymnaſium ſingulari Pij IV. Pontificis maximi cura, & ſtudio erga
bonas

bonas artes, ad antiquæ diſciplinæ normam reuocari, & doctiſſimorum hominum frequẽtia, digna vrbe Roma celebrari, magnopere gaudemus. vel noſtris igitur, vel illorum, vel vtrorumque potius monitis & exemplis, ſi modo vobis in hoc ſtudio elaborãdum eſſe duxeritis, facile poteritis illam conſequi, de qua initio dixi, eloquentiam. Veruntamen ne quid forte deſideretis, vt illi, qui iam aliquo peruenerunt, idem iter ingredi entibus, & viarum diuortia, & latronum pericula demonſtrare ſolent, ne aut longius aberrent, aut occultis inſidiis excipiantur: ſic ego, qui licet eam, quam opto, dicendi copiam nondum aſſecutum eſſe me ſentiam, vt aſſequerer tamen diu multumque laboraui, & aliquanto certe longius, quam vos, in hoc itinere proceſſi, vobis eandem rationem perſequi volentibus, qua eundũ, quid cauendum ſit, paucis ex hoc loco, tanquam è ſpecula, intento digito diligenter indicabo, ne aut errore viæ decepti, aut falſis quorundam opinionibus velut ex inſidiis oppreſſi, aut nunquam, aut ſero queatis, quo intenditis, peruenire. Et quoniam incorrupta Latini, puriq́. ſermonis, omnibus vitiis detractis, integritas quaſi ſolum eſt, & fundamentum oratoris; illa prima debet eſſe cura, vt latine quam̃ elegantiſſime & apertiſſime loquamini: deinde, quoniam inanis eſt, & deridendus omnis orationis ornatus, niſi ſubſit res digna hominum auribus, ab oratore percepta & cognita; danda eſt opera, vt omnes & diuinas, & humanas diſciplinas adiungatis; verum ita, ne totam in eis perdiſcendis conteratis ætatem, ſed cognoſcatis modo fontes ipſos, vnde tantum poſtea, quantum neceſſe erit, hauriatis. tũ peruolutandi ſunt ornatiſſimi quique ſcriptores, oratores maxime, quorum lectione veluti pabulo quodam alitur oratio, & exemplis multis atque illuſtribus ad imitandum animus informatur. Non verebor aliquid de me ipſo confiteri apud eos, quos optime inſtitui vehemẽter opto. Incideram ego adoleſcens in non

optimos magiſtros; à quibus deceptus contuli me ad eos legendos,& imitandos. quorum ſimili nemo, niſi ſi omnino ſtultus, eſſe velit. ibi cum de recto tramite deflexiſſem, laborabam, quantum illa ferebat ætas; verum ab eo, quod mihi propoſueram, longius indies diſcedebam. tandem errore cognito, redij in viam. omne meum ſtudium ad legendum Ciceronem & cognoſcẽdum penitus, conuerti. tum demum intelligere cœpi, quid ſit compoſite & ornate loqui: tum primum illam eloquentiæ, non pigmentis oblitam fucoque puerili, ſed veram, ſed naturalis ſucci plenam, & ſuo colore florentem faciem adſpexi. Itaque tametſi me parum profeciſſe & agnoſco & fateor, tamen non omnino nihil egiſſe veſtrum omnium ſtudium, & hodiernus hic concurſus tantus facit, vt credam. Quamobrem hunc eundem oratorem ita notum vobis eſſe volo, vt & cõmentantibus & ſcribentibus, & vero etiam agentibus multa de ſcriptis eius, quæ ſequamini, celeriter occurrant. Ne ars quidem eloquentiæ, quæ vulgo traditur, pulchre & oratorie dicere volentibus negligenda eſt: quæ licet eloquentes non faciat ipſa per ſeſe, tamen huic ſtudio neque pauca, neque exigua adiumenta ſuppeditat. Sapienter illud ab eloquentiæ Romanę principe ſcriptum arbitror; magnis ingeniis præditos quoſdam dicendi copiam ſine ratione aſſequi, ſed artem ducem eſſe certiorem, quam naturam. Quapropter aſſumenda ſunt rhetorum præcepta: ſed cum ea partim ab antiquiſſimis, & copioſiſſimis hominibus Græcis, Latiniſque literis illuſtrata fuerint; partim à recentibus, & quaſi minorum gentium ſcriptoribus varie tractentur; illos ego & ſibi, & aliis optime conſulere ſemper iudicaui, qui ad ſcripta veterum magiſtrorum cognoſcenda penitus incumbunt, nouos & recentes eatenus legunt, quoad nonnihil adiumenti ad ea intelligenda videantur afferre. Exorti ſunt enim proximis annis tam in dialecticis, quam in rhetoricis noui

qui-

quidam doctrinæ veteris emendatores: quibus cum nihil eſſet aliud propoſitum, niſi principibus, & prope dixerim parentibus omnium diſciplinarum aduerſari; & magnis auctoribus reprehendendis ſuum adoleſcentulis rudibus & imperitis ingenium venditare, ſtudio repugnandi longius, quam par erat, prouecti, ſæpe ſine ratione ab iis, quos defendere debuerant, diſſenſerunt. legi aliquando, vel inſpexi potius, vnum ex illo grege, qui cum Topica Ciceronis explananda ſuſcepiſſet, præter pauca quædam à Boetio compilata, nihil, niſi mera conuicia, bonus interpres afferebat. hinc profeminatæ ſunt illæ pueriles opiniones & abſurdæ, quas nōnulli iam ſolas in ſcholis intolerabili cum arrogantia, & faſtidio pro veriſſimis certiſſimisque iactant: bene dicere, non perſuadere, finem eſſe oratoris: ſolam elocutionem eſſe huius artis, aut elocutionem cum pronuntiatione & actione: ridiculum eſſe nunc quærere numeros in oratione, videlicet ſtipites repente nos, aut lapides factos eſſe arbitrantur, quos putant ſubito quodam animi ſtupore omnem eius rei, quæ maxime cognata eſt mentibus noſtris, ſenſum amiſiſſe. Hæc, & alia permulta iſti nobiliſſimorū ſcriptorum inepti correctores inuexerunt, quę, cum ad eas diſputationes ventum erit, ita falſa eſſe conuicero, vt ne ipſi quidem, ſi adeſſent, inficiari poſſent, nolo cuiuſquam mihi rei fidem in poſterum haberi. Ac videte quantum inter modeſtiam veterum, & iſtorum impudentiam interſit. Socrates apud Platonem, cum ſe audiſſe Phæ- a
drus diceret, non eſſe oratori neceſſarium, quid reuera ius, quid iniuria ſit, quid bonum, quid malum, exploratum habere, ſed quid eſſe videatur: tametſi falſam hanc ſententiam erat ipſe refutaturus, quam non arroganter tamen, quam non inſolenter de auctoribus locutus eſt? Minime, inquit, reiiciendum eſt Phædra, quod à ſapientibus dictum fuiſſe conſtet, ſed videndum an aliquid dicant. Hippias autem apud eundem, b

a. *In Phædro.* b. *In Hippia maiore.*

cum

cum omnes veteres ſophiſtas præ ſe contemneret, in eoque à Socrate illa ipſius propria diſſimulatione facetiſſime deridoretur, cogente natura tamen ſe conſueuiſſe affirmat, priſcos homines, qui ante floruiſſent, laudare magis, quam præſtantes illa ætate viros, partim viuorum inuidiam verentem, partim extimeſcentem irã, & odium mortuorum. Itaque illi, quamuis falſi fuiſſent aliqua in re ſuperiores, tamẽ eorum dignitati parcebant, iſti etiam in iis, quæ veriſſime dixerunt, eorum auctoritatem eleuare verbis atque infringere conantur: illi propter vetuſtatem etiam ſe inferioribus humaniſſime ſingularem honorem deferebant; iſti quem antiquiſſimis auctoribus honorem omnia ſecula conceſſerunt, hunc eis impudentiſſime detrahere nituntur. Quanquam iſtorum leuitatem grauitati veterum inimicam eſſe non miror: illud miror, eſſe tam multos, qui quorum facta imitentur, eorum exitus non perhorreſcant; cum viderimus eum, qui ſe ſigniferum præbuerat ad antiquorum auctoritatem eueitendam, deſerta religione ſe ad impietatis & impuritatis caſtra contuliſſe. Vos vero, Romani iuuenes, vos, quos hæc cõmunis religionis parens ad ſpem Eccleſiæ Chriſtianę procreauit, ab hac temeritate & intemperie veſtros animos quam longiſſime ſegregantes, ac memores illius Socratici præcepti, nihil eſſe reiiciendum, quod dixerint aliquando ſapientes, ſed videndum an aliquid dicant: illos colite, illorũ ſcriptos de arte dicendi libros ſedulo euoluite, quibus omnen prope debemus huiuſce rei diſciplinam. hæc Demoſthenis, hæc M. Tullij fuit, hæc omnium excellentium oratorum regio atque via: quorum ſi vos ſectam & inſtituta diligenter fueritis perſecuti: ſi iactis ante fundamentis elegantis dilucidique ſermonis, omnem animo comprehenderitis maximarum artium doctrinam: ſi ſcriptores optimos, Ciceronem maxime, vobis ad imitandum propoſueritis: ſi rhetorica præcepta didiceritis, ab iis præſertim, quos

omnis

omnis antiquitas comprobauit, quod in tanta & ingeniorum, & doctorum abundantia facile, vt dixi, effici poteſt: promitto & recipio, breui fore, vt illa vetus latine dicendi gloria, funeſtis reipublicæ caſibus amiſſa, floreat rurſus in his veſtris, & maiorum ſedibus, recuperata per vos & reſtituta: quo quid per Deum immortalem vobis ad fructum optabilius, ad exiſtimationem honeſtius, ad hominum famam prædicabilius poteſt accidere? maiorum laudem, obrutam quondam patriæ ruinis, per vos longo interuallo renouari, facultatemque præclaram, propoſito fine, perſuaſionis popularis effectricem, vſu ſcientiæ ciuilis comitem, & ſociam; omnes in ciuitate tum publicas, tum priuatas actiones cum ea moderantem; quæ ad vos velut hæreditario iure veniebat; iam olim communibus omnium gentium cladibus vobis ereptã; veſtra opera, ſtudio, labore, quaſi denuo comparari? quantum laboris & moleſtiæ veteres illos Romanos vltro ſuſcepiſſe, & conſtanter ſuſtinuiſſe creditis, quantum vigilaſſe Ciceronem, quantum Hortenſium, quantum ceteros, vt hanc vobis oratoriæ laudis hæreditatem, quam maxime firmam, ſtabilem, certam, æternam denique relinquerent, ſi quo modo poſſent? qui cum legebant, cogitabant, ſcribebant, declamitabant, agebant, illud, opinor, optabant, ſtudij, laboris, gloriæque ſuæ æmulos poſteros habere. ergo illi nihil recuſarunt, vt hoc vobis quaſi patrimonium traderent quam ampliſſimum; vos, vt ablatum vobis & recuperetis & conſeruetis, hoc, quidquid eſt ſubeundum laboris, refugietis? quam turpe, quam ignominioſum eſt, quod illi primi veſtra cauſſa tam ſtudioſe parauerunt, id vos ab illis acceptum, & aduerſis caſibus ademptum, nolle recipere, cũ poſſitis? Ruſticos homines videmus, quiduis malle perpeti, quam auferri ſibi vel ſalinum, vel patellam, vel ſolium à parentibus auiſque relictum, vos tam amplam eloquentiæ poſſeſſionem æquo animo amiſſam patiemini? ſi cui veſtrum tantu-

lum

lum de patriis bonis alicuius fraude diminueretur, nō vociferaretur? non prætorem adiret, iudicium poſtularet, volitaret toto foro Patronorum & aduocatorum multitudine ſtipatus, teſtamentorum tabulas proferret, per omnia tribunalia vltro citroq; curſitaret, quiduis potius ferret, quam perexiguum quiddam de pecunia patria deperderet? & tantas orationis copias, has eloquentiæ diuitias, non teſtamentorum iure, ſed propagatione ſanguinis, vobis à maioribus traditas, direptas, diſſipatas, laceratas ferre poteſtis? videte ne quantam illis gloriam peperit incredibile nouæ laudis aequirendæ ſtudium, tantum vobis dedecus afferat veteris recuperandæ & retinendæ negligentia. Ego quidem, Romani iuuenes, quoniam hoc mihi hodie onus imponitur, curabo quantum in me erit, ne qua in re officij mei partes deſiderentur, meamque operam, quam vnā vobis præſtare poſſum, ſtudioſis eloquentiæ nunquam denegabo. vos incumbite, obſecro, incumbite ad ſtudium dignum ingenio, dignum ætate, dignum ſplendore veſtro, nobilitate patriæ, maiorum gloria, & efficite, vt hi patres religioſiſſimi, hi doctiſſimi eloquentiſſimique viri, qui vos audientes præſentia ſua decorare voluerunt, multo aliquando iucundius dicentes & agentes, hac tanta grauitate & auctoritate cohoneſtent.

PETRI

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De retinenda veteri religione, & falſa recentium hęreticorum doctrina reiicienda, ad Lugduñenſes. Oratio XII.

QVOD precatus aliquando ſum à Deo parente ſalutis noſtræ: quod optauerunt omnes boni tum cum impietas armata per haſce regiones peruagata eſt, vt illa pax à Chriſtianiſſimo rege facta cum obſeſſis, ad ſalutem potius antiquiſſimi fideliſſimique regni, quã ad perniciem valeret, id nobis primum diuino beneficio, deinde conſilio bonorum & virtute tributum ac donatũ eſſe, maxime lætor Lugdunenſes. Nam cũ antea Deo nobis propter peccata noſtra vehemẽtius irato, nemo domi ſuæ tutus eſſet; furor vero quidã & audaciæ, paſſim impune volitaret, & omnibus omnia minitaretur: nũc illo metu liberati, nõ intra parietes domeſticos, nõ intra mœnia ſolũ, ſed in agris etiã tanto fruimur otio, quantum neſcio an quiſquam veſtrum, tam breui tempore ſe eſſe conſecuturum ſperauit. Nolo renouare memoriam illius triſtiſſimi luctuoſiſſimíque temporis: nolo quæ vobis perpeſſũ aſpera & grauia fuerunt, ea duriora & moleſtiora facere commemorando. vos ipſi me tacente recordamini, quas res auaritia in rapinis, libido in flagitiis, in violandis religionibus impietas, crudelitas in ciuiũ cędibus, in direptionibus vrbiũ, in tectorum incendiis, in vaſtationibus agrorũ efficere potuerit, eas res omnes vos proximis annis ſuſtinuiſſe: quæ profecto mala, dictu grauia, perpeſſu difficilia, cũ noſtros qui lõge aberamus, & ea ſero, neque integre audiebamus, animos vehemẽtius cõmouerent, exiſtimare

poſſumus, qualia vobis viſa ſint, qui ea præſentes non vidiſtis modo, quod ipſum per ſe ad acerbitatem doloris erat ſatis, verum ſenſiſtis etiam & pertuliſtis. At nunc quamcunque circumſpexerimus rei ubi veſtræ partem, omnia multo meliora reperiemus. Recreantur in dies magis & confirmantur animi bonorum: pietas erga Deum, quæ illius turbulentiſſimi temporis procella penitus obruta eſſe videbatur, ſpecioſior & conſtantior ex illis fluctibus emergit: coaleſcunt mutua concordia mentes omnium: nullus armorum ſtrepitus, nulla cædes, nullum improborum facinus auditur: ipſa mœnia & tecta vrbis, è tot calamitatibus emerſa, quodam modo lætantur & geſtiunt, vt etiamſi Deus ob delicta noſtra pœnas ab hoc populo graues & acerbas expetierit, tamen placatus iam, atque mitigatus malis hanc tandem reſpexiſſe vrbem, ſeque ad clementiam & benignitatem reuocaſſe videatur. quibus ex bonis omnibus inſperatis atq. diuinis, etſi maxima ad vos Lugdunenſes, quorum ea ſunt propria peruenire debuit, non minor tamen ad me, qui vobis optime cupio, quam ad vos ipſos lætitia peruenit. Ortus enim atque ſermo peregrinum me fecit; religio & beneuolentia, quam erga omnes homines habere debeo, veſtrum ciuem facit, fratremque germanum: vt veſtris commodis non minus homo longinquus alienigenaque gaudeam, quam ſi his ijſdem in ſedibus natus, educatus, inſtitutus eſſem. Quæ cum ita ſint, vos Lugdunenſes, tanti beneficij memores, quantum accepiſtis, Deo Opt. Max. dum vixeritis, gratias ingentes agere par eſt, & nouam iſtam recentemque diſciplinam (tametſi quomodo iſta diſciplina, quæ fatuos & ſceleratos reddit, quorum in animos ſemel inuaſit?) ſed tamen recentem iſtam peſtem, quæ tot iam hominum mentes peruaſit, ne vobis aliquando nocere poſſit, vos fugere par eſt, omnique animo ac volũtate repudiare. Sentio equidem aut omnes, aut pleroſque veſtrum non immemores illius religio-

nis,

nis quam memoriæ traditum eſt, olim in hac vrbe fuiſſe verſatam, egregie animatos & paratos eſſe, neque meam adhortationem magnopere deſiderari. Quoniã tamen hoc mihi negotij datum eſt, vt aliquid publice de diuinis literis exponam ad falſitatem coarguẽdam: & nonnulla pars huius belli ſpiritalis, quod cum impietate geritur, cura in luſtriq́ue meæ videtur eſſe cõmiſſa, officio meo non deero, Lugdunenſes: & vt imperatores bona acie inſtructa, licet ardentes videant militum animos, tamen eos adhortantur, ſic ego vos prõptos atque alacres ad retinendam veterem religionem, ad reiiciendam falſam recentium hæreticorum doctrinam cohortabor. Non enim eſt, non eſt grauitatis conſtantiæq́ue veſtræ, Lugdunenſes, negligere tot ſeculorum ſpatio comprobatam diſciplinam, amplecti eam, quæ noſtra memoria neſcio vnde repente exorta eſt: non eſt huius ciuitatis, cuius excellens quondam extitit fidei, religionis fortitudinisq́ue gloria, deſerere à maioribus, ab apoſtolis, ab ipſo Chriſto accepta myſteria: noua quædam, & apud fideles inaudita, neſcio quorum nulla auctoritate hominum commenta ſectari: quæ neque vllo miraculo martyrióve confirmantur, & ex omnibus terris, vbi ſtudium pietatis viget, exſibilantur & exploduntur. Quis non intelligit, in quæſtione præſertim de commutanda religione, vetuſtati plurimum tribuendum eſſe? noſtri certe ſcriptores & Græci, & Latini, quot es aliqua exſiſtit huiuſcemodi de de rebus contentio ad inueniendam veritatem quærere ſolent, quid iam inde vſque à Chriſto, & Apoſtolis traditum nobis fuerit patria diſciplina. Videlicet exiſtimabant, quorum vſque ad Chriſtũ & Apoſtolos, ſuperiora repetendo, nullam originem reperiremus, ea rata & fixa eſſe oportere: noua vero paucorũ hominum decreta illis aduerſa eſſe inducenda. Itaque Euſebius [a] Cæſarienſis errorem illum impiũ Artemonis, & Theodori Coriarij, qui hominem tantum fuiſſe Chriſtum

a. *Lib. 5. hiſt. Eccleſ. cap. vltimo.*

affirmabant,hac vna ratione confutat: docet enim ſcriptores omnes, qui proximi Apoſtolis fuiſſent, Chri-
a. ſtum & hominem & Deum eſſe confiteri. Ex quo neceſſario effici putat,illam ſententiam ab ipſis Apoſtolis fuiſſe profeſſam, & ab Eccleſia conſtanter eſſe retinendam. Auguſtinus autem,quem vnum vulpes illa Gebennenſis deprauandum ſuſcepit, quam eſt in hoc genere frequens? quantum tribuit huic vni rationi? probandum erat, baptiſma puerorum infantium inutile non eſſe,nec inane, quamuis nec animo credere ad iuſtitiam,nec ore confiteri queant ad ſalutem?non aliunde argumentum à ſe firmius putauit poſſe depromi. oſtẽdit poſitũ hoc eſſe in more & inſtituto Eccleſiæ vniuerſæ, neque Concilij alicuius decreto primum inductum,ſed omnibus ætatibus,etiam ante Concilia œcumenica factitatum, nullum vt tẽpus aliquando fuerit, quo tempore pueri ad nouum & diuinum ortum ſacro fonte non abluerẽtur. Hoc autem probato, conſequens illud eſſe vere arbitratur,pueros nihil adhuc intelligentes lauacro nouæ generationis expiandi non alios au-
b. ctores,quam Apoſtolos exſtitiſſe. quæſitum ex eo fuerat de tempore, atque ordine myſteriorum die Iouis hebdomadæ maioris; mane, an veſperi; à ieiunis,an a cœnatis ea peragi ac participari oporteret?nõ aliud probandi genus adhibendum eſſe duxit. Licet Chriſtus à cœna diſcipulis dediſſet myſteria corporis & ſanguinis ſui, tamen eorũ magnitudini, & religioni magis conſentaneũ viſum eſſe demonſtrauit, vt cœleſtis ille panis ante vulgarem corporis cibum ore caperetur, ex eoque principio ieiunij conſuetudinem ante myſteriorũ perceptionem introductam eſſe: quam conſuetudinẽ cum vbicunque terrarum ſine vlla varietate ſeruet Eccleſia, colligit eam ab Apoſtolis ortã eſſe,ac pręcipue à Paulo:
c. nam dũ poſteaquam Corinthios obiurgaſſet,quod ſuis menſis Euchariſtiã miſcerent,nec ſingulari veneratione

a. *Lib. 4. de bapt. cont. Donat. cap.* 24. b. *In epiſt.* 118. *ad Ianuarium.* c. 1. *Cor.* 11. ſepa-

ſepararent à ceteris cibis;eoſq. monuiſſet,vt conuenientes ad Domini cœnam alij alios exſpectarét, ſi quis eſuriret,tamque molli eſſet animo,vt appetentiæ cibi temperare tantiſper non poſſet,dū alij conuenirent,is domi ſuæ potius famem expleret; ſubieciſſe , cetera ſe, vbi ad eos veniſſet,præſenté eſſe ordinaturum. Quare vir ſanctiſſimus inſtitutum hoc Eccleſiæ ipſis Apoſtolis ęquale ad Spiritum ſanctum auctorem referre non dubitat: quod mihi merito, ac iure facere videtur . quid enim ſperemus accepiſſe nos à Spiritu S.ſi quę ab ipſis religionis noſtræ principibus tradita,Eccleſia vniuerſa omnibus ſeculis obſeruauit, ea non à ſpiritu ſancto profecta eſſe credamus ? Exempla ſunt alia permulta . ſed ne ſim longior, quā vos vultis,his paucis de multis ero contétus. Ac de ſingulis quidē partibus diſciplinę noſtræ diſputare,& vnamquamq. rem à Chriſto,& Apoſtolis ad nos vſque deriuatam eſſe demonſtrare,non eſt tā anguſti tēporis,Lugdunenſes,non huius inſtitutæ orationis; quæ ne ſit moleſta vobis, multa mihi neceſſario prætermittenda ſunt,Quocirca diſputationem hanc totam ad ſcholas eas,quas ſum habiturus , integram mihi reſeruabo : nunc hoc dico, quod breuiſſime dici poteſt, nullam eſſe religionis noſtrę partem , quam doctiſſimi viri non oſtenderint,à Chriſto & Apoſtolis manaſſe:in quo tam grauiter conuincuntur iſti , qui diſſentiunt à nobis,tam turpibus, & tam manifeſtis in erroribus tenentur,me ipſum vt aliquando pudeat,tam turpiter labi,qui ſe palam profiteantur eſſe doctrinæ , religioniſq. veteris correctores. Eorum autē,quę iſti docent,antiquitas tanta eſt, vt ego ſim propemodum æqualis , qui ad quadrageſimum annum nō perueni. Quod enim Apoſtolorum ſcripta nobis obiiciunt,vt ſemper omnes hęretici fecerunt,& eorū quaſi teſtimoniis conantur ſomnia ſua confirmare,id magis declarat, quam lōge commenta iſtorum ab illorum temporum vetuſtate diſtet. ſiquidem eoſdem ſanctarum literarum locos aliter illi,

nimirum apte ad ſuam impietatem, accipiunt: nos aliter, accommodate videlicet ad noſtrā religionem, interpretamur. Sed nos explanationis noſtræ duces, ac principes habemus priſcos illos diuinorum librorum interpretes, quorum ſumma eſt & propter vitæ ſanctitatem, & propter facultatem ingenij, & propter doctrinæ abūdantiam apud omnes auctoritas: illi ne vnum quidem ſuæ interpretationis teſtem ex omni vetuſtate producunt. quocirca non poſſumus veterem illorum æſtimare eſſe doctrinam, quam non ſcripta vetera, ſed veterum ſcriptorum recens, & in omni memoria inaudita explicatio peperit contra grauiſſimorum explanatorum auctoritatem. Prô Deus immortalis, quænam hæc eſt quorundam hominum tanta peruerſitas? aut quæ mentis infirmitas? vt aut in media luce offendant & incurrant, aut prudentes, ſcientes, videntesque ruant ad interitum voluntarium? nondum anni quinquaginta ſunt, cum illa Germaniæ furia bellum impium Eccleſiæ atque nefarium indixit. illius veluti partus omnes iſti ſunt, de quibus audiſtis. ab illo quaſi parente profeminatę ſunt omnes familiæ diſſidentium, & inter ſe pugnantium hęreticorum: neq. vero ignoro, multa ipſos à veteribus hęreticis, magiſtris ſcilicet optimis accepiſſe. verum illi ipſi primi errorum magiſtri ſunt recentes, neque ſuum ortum ad Chriſtum, & Apoſtolos perpetua ſucceſſione referre poſſunt, cum ſint ipſi primi ſuarum opinionum auctores. Ex quo perſpicitur, quam antiqua ſit iſtorum diſciplina, cum illa, vnde ſumpſerūt, reperiatur noua. Et erunt qui tot ſeculorum memoriæ paulo amplius XL. annos anteponant? reperientur qui pro nouis commentitiisque rebus pugnent contra omnem vetuſtatem? exſiſtent, qui vini veteris auſteram ſuauitatem, & ſolidam faſtigioſe reſpuant, dulcē neſcio a. quam, vel decoctam ament & admirentur? Ariſtoteles quidem vbi legum correctio parū vtilitatis, conſuetudo facile diſſoluēdi leges ex correctione nata, detrimēti

a. *Lib. 2. polit. cap. 6.*

mul-

multum allatura videatur. ferri mauult quædam legũlatorum & magiſtratuum peccata, quam ciues aſſu ſcete magiſtratibus non parere, nos maxime ſalutaria Eccleſię veteris inſtituta, nouę factionis pernicioſis inuentis deprauari patiemur? vt magno reipub. Chriſtianæ malo, nullo bono, eorum, qui præſunt, obedientia funditus abiiciatur? Hoſpes Athenienſis apud Platonẽ ſummum affirmat eſſe malum, in ciuitate reprehendi ac vituperari vetuſtatem, & hanc quidem in contemptionem venire, magno autem in honore & pretio eſſe nouitatem: nos inſtituti rebus optimis, ac cœleſtis philoſophiæ pręceptis abundantes, antiquis præferemus noua? ille puerilibus in ludis permagnum putat momentum eſſe poſitum ad firmitatem legum: nos rationem religionis, quæ totam continet humanæ vitæ diſciplinam, negligemus? ille, ſi ludi ſic inſtituantur, vt iiſdem pueri ſemper delectentur, futurum credit, vt quę magna cura ſanctæ ſunt leges, perpetuo fixæ maneant, ſi vero nulla ſit in illis conſtantia, ſi noua crebro genera excogitentur, ſi variæ ſæpe commutentur, ſi nunquã eadem grata pueri apellent, & in veſtimentis, in coloribus, in reliquo cultu corporis, denique in omni inſtructu & ornatu alias aliis in rebus decorũ, & indecorum ponant: ſi, qui ſemper aliquid noui pariat his in rebus, & inducat aliud, quam in communi conſuetudine poſitum ſit, eum præcipue admirentur & colant, nullam capitaliorem dicit eſſe peſtem ciuitati vniuerſæ: nos incolumem ac ſaluam exiſtimabimus illam poſſe eſſe rempub. in qua ſingulis diebus, horis, momentis ſingulæ nouæ, diuinis de rebus opiniones, religiones, cęrimoniæ exſiſtant? in qua vetera frequenter nouis, tanquam teſtamẽta codicillis, abſque fidei commiſſo permutentur? ille quotidianis ludorum commutationibus conuerti ſentit occulte puerorum mores, neque fieri poſſe ait, quin alij viri euadant, aliam vitam, alia ſtudia, alias leges quærant, qui ludicris in exercitationibus a.

a. *Lib. 7. de leg.*

aſſiduo moliantur noua: nos illos quieſcere poſſe arbitrabimur, rebusque præſentibus viuere contentos, qui ne religionis quidem alicuius antiquitati honorẽ vllum tribuendum putent? ille rationem aliquam ineundam monet, qua ciuitas illud conſequatur bonum, vt quibus in legibus educati ſint ciues, eas venerentur, ac vehementer timeant peruertere præſentem reipub. ſtatum: nos leuiculos quoſdam clamatores, cupidos nouarum rerum, maximis de rebus audiemus? ille ſtatui ac definiri vult legibus, quę cani carmina, quas ſaltationes adhiberi conueniat ad ſacrificia Deorum: ſi quis autem hymnos, aut choreas nouas induxerit, eum à ſacerdotibus, & cuſtodibus legũ ſancte ac legitime coërceri, ac, ſiquidem paruerit inuitus, ſacrum eſſe, quiuis vt ab eo repetere poſſit impietatis pœnas: nos neſcio cui terræ filio, remigi, aut baiulo ducemus liberum eſſe oportere, vetuſtiſſimas religiones tollere, inferre nouas? ſi quis puer imperitus rerum viam ſibi non ſatis notam ingreſſus, in triuium incideret imprudens, auderet paſſum vnum procedere, prius quam certo ſciret, quænam eo via duceret, quo vellet ipſe peruenire? ac ſi neminem haberet, vnde percontaretur, non conſiſteret cogitatione tacita defixus? non circumſpiceret, ſi quem forte vſquam videret? non exclamaret, ſi quis alicunde voci reſponderet? non ad proximas caſas, vel tabernacula paſtorum accederet, ſi quem, à quo doceretur, inueniret? nos autem, viri ſapientes, hac ætate, hoc vſu, ſatis officio noſtro facere videmur, ſi quod ſartor aliquis, aut lanius, aut coquus obrutus immoderato paſtu atque potu, ſomniarit, aut quod veterator callidus, confecto corpore, perturbata mente, atra bili dominante, improbe fuerit de religione commentus, perſequamur? Vos Lugdunenſes quid vobis, quid nobilitate veſtrę ciuitatis dignum ſit; quid maiorum veſtrorum hominum ſanctiſſimorum exempla poſtulent, diligenter cum animis veſtris conſiderate, vt facitis; & exiſti-
mate,

mate,eam vnam ſequendam eſſe religionem atque diſciplinam, quæ à Chriſto doctore omnium gentium, & ab Apoſtolis eius adminiſtris, per omnes Eccleſiæ principes ad nos peruenit. Iſta doctrina paucis ab hinc annis inuenta,mihi credite,vetuſtatem nõ feret; aceſcet & euaneſcet breui, vt Arianorũ,Sabellianorum,Eunomianorum,& aliorũ nouas opiniones videmus prorſus euanuiſſe. Poteſt illa quidem inſtar muſti Noëm ebriũ a. facere, grauiq. ſomno oppreſſum, nudum abiicere ad terram: mentem exhilarare vere, & corroborare nullo pacto poteſt. Satis multa pro tempore de antiquitate. reſtat vt de hominum auctoritate dicam. Quanquam ſi ſumma eſſet hominum auctoritas, vbi noui quid afferrent. Eccleſiæ vniuerſæ decretis contrarium, nulla eorum eſſet habenda ratio. Sed videamus tamen,quæ ſit iſtorum, qui vetera Eccleſiæ inſtituta conuellere aggreſſi ſunt, dignitas, grauitas, auctoritas. Cerno quam ſcopuloſo & periculoſo in loco verſetur oratio mea. vos ipſos conſulo,Lugdunenſes,quid mihi faciendum putetis. de vita & moribus iſtorum verba multa faciã? eorum probra, quæ vel audiui, vel legi, proferam in lucem? maledici conuiciatoris officio potius functus videbor,quã modeſti & Chriſtiani hortatoris. tãtis igitur de rebus penitus tacebo? modeſtiæ fortaſſe laudem non amittam; ſed cauſſam ne perdam, timendum eſt; quibus enim nullum fuerit probrum obiectum; quorum nulla commemorata macula, magna illi apud omnes fide & auctoritate videbuntur eſſe debere. quid ergo eſt, quod fieri poſſit? quid hoc vnum opinor. totum illud orationis genus,quod maledictionis magis videtur eſſe, quam adhortationis, relinquamus, & in ſcopulum illum potius incurramus, vt cauſſam videamur amiſiſſe,quam linguæ procacitas aliena educatione liberali,ac pudore noſtro,& eo inſtituto vitæ, quod ſecuti ſumus,iure accuſetur. Atque hic attẽdite, quæſo, Lugdunẽſes,quam nos diſſimili pro veritate, atque iſti

a. *Geneſ. 9.*

pro falſitate ratione pugnemus. Nā iſti ne eorum quidem dignitati parcunt, quibus obtemperare debuerūt:
a. & cum inhoneſte forte nonnunquam iacentem patrem à filiis quodam ſilentij quaſi pallio tegi, ne ab aliis cerneretur, æquum eſſet, irridere ipſi & aliis demonſtrare malunt impudenter: multasq́ue adeo fabulas, vbi vera deſunt, callide confingunt, deludendi cauſſa; & contra
b. Eccleſiaſtici præceptum ignominiis eorum, quos haberi iubemur omnes in parentum loco, intoleranti ſſime exſultant, vt mirandum non ſit, hoc qui faciunt, eos ad tantam animi cæcitatem deueniſſe. Etenim ſi lumen
c. eius, qui maledicit patri & matri, vt Salomon ſcriptum reliquit, in mediis tenebris extinguetur, quem errorem, quas illis tenebras fore arbitramur, qui omnibus eos probris maledictisq́ue vexant, quos apud nos Deus obtinere voluit locum, vim & auctoritatem ſuam? nos autem habemus loci, & temporis, habemus perſonarum dignitatis rationem; neque tam quid aliis obiici poſſit, quam quid à nobis dici, à vobis audiri conueniat, cogitamus. Omnia, quæ commemorare ex hoc genere licebat, miſſa faciam & ſilebo. nullum iſti ex me verbū audient, quo ſe queri poſſint fuiſſe læſos. Eam aduerſus pares dicendi moderationem adhibebo, quam ipſi nūquam erga ſuperiores adhibuerunt. Sunt aliæ multæ graues, ac firmæ rationes, quibus vere, ſine cuiuſquam contumelia, quam leuis, quam nulla ſit iſtorum auctoritas demonſtretur. quæſo, diligenter audire. Omnis populi docendi & inſtituēdi auctoritas, vt beatus Pau-
d. lus oſtendit, miſſione continetur: *Quomodo*, inquit, *prædicabunt, niſi mittantur?* conſtat autem a multis prædicatum eſſe Chriſtum, qui miſſi non fuiſſent, vt ab illis,
e. qui Antiochenorum animos conturbarunt. quid ergo Paulus negat prædicari poſſe Chriſtum, niſi mittantur à quibus prædicetur? nimirum ſentiebat ille, à nemine legitime tradi cœleſtem Chriſti diſciplinam, niſi cui aliqua pars huius muneris fuerit conceſſa, neque au-

a. *Gen.* 9. b. *Cap.* 2. c. *Prouer.* 20. d. *Rō.* 10. e. *Act.* 15.

ctoritatem vllam in eo doctore reſidere, qui nō ſit miſſus ad docendum. Verum beatus Hieronymus, eximia a. ſanctitate & doctrina vir, quatuor ſtatuit Apoſtolorum eſſe genera hoc eſt, eorum qui mittuntur. Primum genus eſt plane diuinum, eorum, quos non homines, neque Deus per homines mittit, ſed occulto quodam afflatu & inſtinctu ſolus Deus impellit. Alterum ſuperiori dignitate proximum, eſt eorum, quibus Deus quidem, vnde hæc omnis poteſtas & auctoritas ducta eſt, ſed per homines defert populi erudiendi munus. Tertium quod à priorum grauitate & ſplendore longe abeſt, eorum eſt, quos non Deus, ſed homines mittunt. Quartum execrandum & deteſtabile genus eos complectitur, qui nec à Deo, nec ab hominibus, ſed à ſe ipſi mittuntur, hoc eſt, qui prædicandi Christi munus, cum ei à nemine præpoſiti fuerint, temere vſurpant. Qui primis tribus generibus continentur, ij proprie ac vere dicuntur mitti: quarto vero in genere qui numerantur, nō illi quidem mitti, ſed vltro impudenter accurrere: non aduocari, ſed inferre ſe atque intrudere: non accedere, ſed irrumpere dicendi ſunt. Itaque in illis primis poteſtas eſt & auctoritas: in his, quoniam miſſi non ſunt, quamuis ſe miſſos eſſe ſimulent, nihil eſt præter audaciam proiectam, & nefarium ſcelus. Veteres illos vates, Ioannem Baptiſtam, duodecim Apoſtolos, & extra numerum duodecim, beatum Paulum, qui ſe non ab ho b. minibus neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum Apoſtolum eſſe factum, aliquando neceſſario gloriatus eſt, ego in primo genere repono. Iudam & Silam ab c. Apoſtolis legatos Antiochiam cū publicis primi Concilij mandatis Timotheum, Titum, denique omnes ab Apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus præpoſitos Eccleſiis, ad ſecundum genus arbitror pertinere; niſi forte Iudas ille fuit Iacobi frater, quem ſcimus in duodecim Apoſtolorum numero fuiſſe. Quicunque vero ſtudiis hominum ſacerdotia conſequuntur, eos tertium ad genus

a. Initio cōment. epiſt. ad Gala. b. Gala. 1. c. Act. 15. ——ſeſe

referendos puto: quibus tamen auctoritas non deest & quidem diuina, modo legitime fuerint ordinati: ſed ab hominibus, non à Deo dicuntur mitti, quia non id ex-
a. ſpectant, vt à Deo vocentur tanquam Aaron, verum humano fauore abutentes, honorem ſibi ipſi aſſumunt.
b. poſtremo omnes falſos vates, quos non miſerat Deus, ipſi tamen alacriter currebant, quibus nihil loquebatur, nihil ſignificabat Deus; ipſi vero vaticinabantur: o-
c. mnes falſos Apoſtolos, operarios ſubdolos, transfigurantes ſe in Apoſtolos Chriſti, vt cum ſint Satanæ miniſtri, ſpeciem quandam adumbratam miniſtrorum iuſtitiæ præ ſe ferant, quarto genere comprehendo. Hæc cum ſint quatuor genera eorum qui mittuntur, neque plura ne cogitatione quidem fingi poſſint, videamus, iſti noui Chriſtiani populi magiſtri (etſi magiſtros appellare non debui, quorum eſt erroribus referta doctrina.) Veruntamen iſti, qui ſe miſſos eſſe iactant ad excitandum Euangelium iam ſepultum, videamus quo in numero ſint habendi. Sic enim leuitas eorum facillime perſpicietur. Non defuit ex iſto grege, qui ſe alterum Eliam, & currum Iſraëlis eſſe prædicaret. Quare non ab hominibus fortaſſe, neq. per homines, ſed ab ipſo Deo & liberatore noſtro Ieſu Chriſto hanc ſibi traditam eſſe poteſtatem credere nos volunt, & tanquam è cœlo delapſos ad Eccleſiam in libertatem vindicandam, Beato Paulo, & omnibus Apoſtolis pares, nihil facere ſe, nihil loqui, niſi diuini ſpiritus afflatu & impulſu. Magna ſane res: excellens dignitas: grauis auctoritas & ſingularis. Sed tamen vbinam iſte latet cœleſtis inſtinctus & impulſus? prorſus inquiunt incluſus eſt in pectoribus ac mētibus noſtris, neque res eſt eiuſmodi, vt ſub adſpectū oculorū cadat. probe: ſed ego ſic accepi, quoſcunq. Deus aliquando miſerit, eos afflatus diuini multa & magna ſigna, quę & dubitantibus, & vero etiam negantibus fidem facerent, præ ſe tulisse, multaſque res mirabiles & nouas, vel vno verbo perfeciſſe, vt Moſen,

a. Hebr. 5. b. Ierem. 23. c. 2. Cor. 11.

ceteroſq. vates; vt Petrum, vt Paulũ, & alios Apoſtolos, qui earum rerum, quas patrabant, admiratione omniũ in ſe oculos & animos conuerterunt. quęnam igitur iſti habent argumẽta diuinę miſſionis? qui docere poſſunt, ſi quis forte neget, cœleſti ſe ſpiritu afflari? cui ægro valetudinem, ſurdo auditum, adſpectum cæco, muto vocem, ingreſſum claudo reſtituerunt? quem mortuum ad vitam reuocarunt? nam iactare diuini ſpiritus inſtinctum, eius autem inſtinctus indicium nullum poſſe proferre, vel ſtultitię, vel amentię mihi videtur eſſe. Atqui ne noſtri quidem miraculis confirmant doctrinam ſuam. quid tum? quaſi vero noſtri ſint tam arrogantes, vt nõ ab hominibus, ſed ab ipſo Deo ſe miſſos eſſe glorientur: qui cum à ſucceſſoribus Chriſti & Apoſtolorum præfecti ſint Eccleſiis inſtituendis & regendis, iure optimo ſperant, ad officium ſuum obeundum ſibi ſpiritum diuinum affuturum. Tametſi noſtri antiquiſſimam ſequuntur diſciplinam, ad nos a Chriſto, & ab Apoſtolis vſque propagatam: quam cum illi, & quos ipſi Eccleſiis præpoſuerunt, tam multis rebus mirabiliter diuina vi perpetratis confirmarint, neceſſe nunc non eſt, eam hoc genere denuo comprobari. iſtis iſtis, qui priſcorum patrum doctrinam omnibus ætatibus retentam & conſeruatam, funditus delere ſtudent, noua quæ afferunt, ſomnia factis mirabilibus atque diuinis confirmanda erant, vt nos eorum non ſermonem, ſed virtutem, hoc eſt, vim & poteſtatem res admirabiles patrandi, cognoſceremus. non enim in ſermone eſt regnũ Dei, vt beatus Paulus ait, ſed in virtute. Verum a. eſto. diuinæ miſſionis vlla eiuſmodi argumenta nequeunt afferre, qualia de veteribus Prophetis, qualia de Apoſtolis permulta legimus. At alias coniecturas habent, ſane bonas atq. firmas, quibus, niſi ſumus obſtinatis animis atq. voluntate, fidem habere debemus. Adeſte animis, Lugdunẽſes, & attẽtis auribus accipite quæ dicam, nec ea vobis excidere aliquando patiamini.

a. 1. Cor. 4.

Nam

Nam mihi quædã infirma illa quidem, ſed ad ſpeciem præcara defenſio iſtorum oſtenditur: quæ ne nobis obſit, vehementer cauendum eſt. noui locum. ſcio vbi exſultare & triumphare ſoleat iſtorum oratio. quam multi in Italia, Germania, Gallia, Hiſpania pro diſciplina ſua alacres ad mortem adierint, commemorabunt, exaggerabunt verbis acerbitatem & crudelitatem ſuppliciorum, eorum, qui cruciabantur, patientiam, magnitudinem animi, alacritatem ornando ſubiicient pene ſub oculos & adſpectum. In tanta vero tot populorum & principum ſæuitia, in tanta quaſi tyrannide religionis intra quinquaginta annos tam longe lateque ſparſam ac diſſeminatam fuiſſe prædicabunt hanc fidem ſuam, vt iam omnes fere terrarum oras occuparit. tum ad extremum geſtientes victoria ſciſcitabuntur à nobis, an hæc cœleſtis afflatus ſatis certa ſigna putemus? tum etiam pro ſuo iure contendent, vt religionem tot martyrum morte confirmatam, orbis terræ iudicio probatam, noſtris quoque ſententiis comprobemus. Negare non poſſum, Lugdunenſes, magnifica mihi prima ſpecie & ſplendida hęc eſſe videtur oratio. ad omnes meos impetus, veluti murus quidam martyrum nomẽ, & plurimarum gentium conſenſus opponitur. Sit doctrina noſtra noua: ſit recens: ſit nuper à nobis excogitata & inuenta: careat miraculorum fide, at multorum non vocis, ſed ſanguinis eſt teſtimonio confirmata, & paucis annis, multis ciuitatibus, principibus, regibus vehementer aduerſantibus, diſſipata prope per omnes terras. Non agam ſummo iure cum iſtis. non dicam id, quod ſi dicerem, omnes mihi concedi oportere faterentur: etiamſi martyrio multorum diſciplina iſta niteretur, quod fieri nequaquam poteſt. ſed ſi niteretur, fidem tamen ei nullam adiungendam eſſe, quæ veterum patrum ſententiis, quæ conciliorum decretis, quę Chriſti & Apoſtolorum doctrinæ omnino repugnet. non a. proferam memorabilem illam beati Pauli ſententiam,

a. *Galat.* 1.

quę omniũ hæreticorũ cauſſam vno ictu iugulat: *Licet nos aut angelus de cœlo euangelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema ſit. Sicut prædiximus, & nunc iterũ dico. Si quis vobis euangelizauerit præter id, quod accepiſtis, anathema ſit.* Sic agã, vt iſtos velle ſentio. quid dicunt? quid vociferantur? an martyrum quamplurimorum cruciatu atque morte ſuum Euangelium fuiſſe fundatum? audio. veruntamen quorũ? quando? apud quos? ego enim ita mihi videor ex antiquiſſimorum & optimorum ſcriptorum monumentis didiciſſe, nõ ſuppliciorũ genere martyrem fieri, ſed conditione cauſſæ: nõ ſi quis extremos corporis cruciatus mortemq́ue ſubeat voluntariam, ſed ſi quis hæc vltro pro vera religione & fide Catholica ſuſtineat, ei vni tam illuſtre martyris nomen eſſe tribuendum. Vt enim eum, qui probabili aliqua ratione periculum adit, vt pro incolumitate patrię, pro ſalute communi, fortem appellamus: qui vero temere, ac nulla ratione ſeſe offert in medium periculum atque diſcrimen, hunc licet idem, atque ille faciat, indignum fortitudinis laude ducimus, inconſideratum & audacem nominamus: non ſecus maiores noſtri, ſingulari ſapientia viri, qui ſincerę religionis integræque fidei cauſſa patiendo certans, mortem occubuiſſet, hunc verum, hunc perfectum, hunc ſolum martyrem eſſe putauerunt: ſi vero quis, vt opiniones tueretur ſuas, vt fictas atque fabulas defenderet, ac perſuaderet aliis cõtra veterum ſcriptorum, Eccleſię vniuerſę Chriſti, & Apoſtolorum auctoritatem, ab iis, qui in poteſtate eſſent, iure damnatus, vltro mortem oppetiiſſet, etiã ſi omnia tormenta ſine voce gemituq́ue ſuperaſſet, non eum martyrem fortem & conſtantem, ſed nocentem, reum, audacem, ſuperbum, contumacem nuncupandũ eſſe recte cenſuerunt. Vidi ego Valentię, quæ clariſſima vrbs eſt in Hiſpania, piratico myoparone capto, cum duo Mauri, quorum fuerat inſignis crudelitas, publice lapidibus obruerentur viui, ſpreta facilioris con-

conditione mortis, quæ proponebatur, ſi Chriſtianam religioné amplecterentur, tam alacres eos ad ſuppliciũ feſtinare, intentis oculis in cœlum, Mahometem illum ſuum clara voce appellantes, ſic in media etiam morte exſultare, eiuſdem falſi Prophetæ nomen crebro vſurpantes, vehementer vt omnes mirarentur, voluntatis obſtinationem & pertinaciam poſſe tantum, vt ſpeciem quandam & imaginem veterum martyrum in hominibus impiis adumbraret. non dubito quin multa generis eiuſdem acciderint vbique gentium: ſed ego non omnia potui videre. Cogitent igitur ſecum iſti, & videãt quid velint. Nam ſi omnia, pro quibus vitam vnquam multi contempſerint, pro veris & ſynceris habenda eſſe contẽdunt, Mahometanorum diſciplinam, erroris fallaciæque plenam, pro qua non pauci vitam & ſpiritum ſponte profuderunt, integram & ſynceram eſſe cogentur profecto confiteri. Quare ſupplicia ſuorum commemorare deſinant, & amplificare oratione, quæ pro nobis ſunt potius, quam contra nos, & oſtendunt non acumine diſputandi modo, verum puniendi etiam ſeueritate nouum iſtud Euangelium vndique repelli. Illud doceant, recentem iſtam ſiue religionem, ſiue fraudem nullis falſis opinionibus eſſe deprauatam: cum veterũ ſcriptis, cum Eccleſiæ Catholicæ moribus & inſtitutis, cum Apoſtolorum Chriſtique doctrina congruere ex omni parte. hoc vbi planum fecerint, tum illud eis tribuemus, & dabimus, vt ſuos illos participes & ſocios Euangelij modo primum naſcentis cauſſa damnatos, cruciatos, necatos, editis etiam libris in martyrum numerum adſcribant. quamdiu opiniones nobis ſuas probare non queunt, ſimiles illos iis, de quibus dixi, Mauris exiſtimari patiantur, magiſtros erroris, corruptæ diſciplinç teſtes, falſi Euangelij miniſtros. Venio ad alterum defenſionis caput. non enim tam late patet iſta peſtis quam ipſi gloriantur. Primum in Germania, vnde ortum eſt hoc malum, ſcimus principes eſſe nonnul-

los, de populo vero multos, qui conſtantiſſime retineát patriam & antiquam religionis diſciplinam. In Gallia reflorescere videmus eam indies magis, Euangelij vero noui paulatim exareſcere doctrinam: vt non ſine cauſſa ſperare poſſimus, futurum aliquando, & quidem breui, vt errorıbus ope diuina ſublatis, omnes vnanimes, vno ore honorificemus Deum & Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod ſummi boni loco B. Paulus a. Romanis à Deo precabatur. In Italia ſunt nonnulli fortaſſe prauis opinionibus imbuti; ſed illi latent in tenebris abditi atque retruſi, & hominum lucem pertimeſcunt. Sunt enim liberæ ciuitates egregia pietate: ſunt potentiſſimi principes incredibili ſtudio veritatis retinendæ, qui vt Hydram immanem tot capitibus reuiuiſcentem exſcindant, ſumma ope contédunt. Hiſpaniæ nomen ipſum arbitror iſtos exhorreſcere. Etenim eſt illa tota prouincia valde inimica nouitati; ſalutaribus inſtitutis ita munita & ſepta, vt ad eam iſta bellua adſpirare nullo modo poſſit. Nullam in religione illa ne leuiſſimam quidem ſuſpicionem patitur nouarum rerum, nihil vnquam generi, nihil clientelis, nihil opibus condonandum eſſe duxit. cuiuſcunq. fuerit vel minimus deprehenſus error, qui pertineat ad religionem immutandam, eum ſumma grauitate ſeueritateque coercet. Traiecit illa quidem paucos ab hinc annos in Luſitania cum eſſem, Oceanum Atlanticum, & partim in eam Americæ regionem, quæ eſt in ditione Luſitaniæ regis, partim vſque in Indiam cis Gangem nauigauit; ſed ex India reuincta catenis in Luſitaniam, vnde occulte conſcenderat, publice nauibus eſt reportata: in America, vbi iam ſibi luſtrum communierat, Luſitani Prætoris armis, qui cum imperio tum oram illam maritimam obtinebat, oppreſſa penitus & exſtincta eſt. falſo igitur iſti iactant, diſſeminatum eſſe ſuum Euangelium per omnes terrarum oras, cū, quibus in terris maxime viget, non tamen omnium mentes occupauit, & à

a. Rom. 15.

plurimis, maximis, nobiliſſimisq. prouinciis omnibus viribus arceatur. Sed age, ne nimis duri videamur, tribuamus hoc iſtis, quod volunt. Peragrarit omnes terras, & maria iſta diſciplina: in omnium gentium animis penitus inſederit: vndique noſtram, hoc eſt, veram religionem exturbarit. at non omnia, quæ late funduntur, numeranda ſunt in bonis. quam late proximis annis peſtilentia peruaſerit, vtinam feciſſet Deus Opt. Max. ne vos, Lugdunenſes, ſentiretis. verum quot hominum millia in Hiſpania, Gallia, Germania, Italia illius mali contagione deleta ſunt? ergo ne luem illam ſalutarem nobis, & optabilem fuiſſe dicemus? ecquis inficiari audeat, Arianorum doctrinam venenatam & peſtiferam exſtitiſſe? Atqui ab Auſtro exortus ille furor, cum ſolis orientis partes, Aquilonisque compleſſet, vſque in vltimas occidentis ſolis oras, non longiſſimo ſpatio temporis peruenit: prope nullus vt ſit angulus orbis terræ tam diſiunctus, tam reconditus, tam obſcurus, vbi non fuerint Ariani perbacchati. Taceo cetera, video ad extrema mihi feſtinandum eſſe. hoc vnum vos memoria tenere volo, Lugdunenſes, quod præclaram illam iſtorum defenſionem funditus euertit; ſi qua doctrina breui ſpargatur & diſſeminetur per orbem omnium terrarum, non continuo probabilem & laudabilem illam ducendam eſſe; cum multæ ſæpe graues ac perniciosæ peſtes latiſſime permanarint. Nam quod veram atque germanam diuinorum librorum explicationem, quam ſuperbe nimis nobis omnino detrahunt, ſibi totam arrogant & aſſumunt, certiſſimum argumentum eſſe dictitant ſpiritus afflatusque diuini. hoc plane ridiculum eſt, Lugdunenſes. quid? tu ab ipſo Deo te miſſum eſſe, ſpiritu diuino duci affirmas, ob eamque cauſſam à te legitime ſacras literas exponi, tibi fidem ab omnibus haberi oportere. ego contra, nullam tibi fidem tribuendam eſſe, libros diuinos a te deprauari contendo: te à Deo miſſum eſſe, ſpiritu diuino regi pernego:

eius rei certum aliquod argumentum ſignumque requiro & efflagito. tu nullum mihi profers niſi legitimam ſcriptorum diuinorum explanationem? & ad cōfirmandum id, quod eſt in controuerſia, ſumis illud ipſum quod tibi probandum eſt? nullam iſti, nullam omnino firmam coniecturam, nullum argumentum probabile, nullum ne tenue quidem habent veſtigium illius, quam iactant diuinæ miſſionis afflatusque cœleſtis. At vero nos quam multa, quam manifeſta, quam certa proferre poſſumus indicia & ſigna, quibus iſtos alias non à Deo miſſos, ſed ab improbo dæmone immiſſos eſſe: non cœleſti ſpiritu afflari, ſed ſuorum ſcelerum furiis agitari demonſtremus? Ego ſic intelligo, Lugdunenſes, quod poſſum ex literis diuinis facile docere; cum aliquis exiſtat, qui ſe Dei iuſſu, tacito & inſtinctu acceſſiſſe dicat ad docendum, ſi cetera ſigna deſint, vt iſtis oſtendi deeſſe, exitum in primis ſpectare oportere Stephano crudeliter à Iudæis interfecto, cum ceteri quoque noſtræ religionis homines ad vincula, ad ſupplicia, ad mortem raperentur, illi tempori cedentes, alij alio diffugerunt. Ex eo numero nonnulli Antiochiam peruenerunt, tametſi nihil eis ab Apoſtolis fuerat mandatum, Chriſtum tamen etiam Græcis, hoc eſt, idololatris denunciare cœperunt. Ab errore quamplurimos ad veritatem conuerterunt, cum diuina vi multa facerent, præter conſuetudinem, ſupra omnium hominum facultatem. *Erat enim*, inquit Lucas, a *manus Domini cum eis*, qui ſi nihil eiuſmodi feciſſent, tamen ex iis, quæ poſt acciderunt, cognoſci potuiſſet, eos fuiſſe diuinitus impulſos ad multitudinem docendā. Nam ſtatim vt ea res peruenit ad Apoſtolorum aures, Barnabam illi miſerunt Antiochiam: qui cognita munificentia diuina, hortabatur omnes, vt in ſuſcepto conſilio propoſitaque ſententia permanerent. Ductus eodem eſt poſtea Paulus à Barnaba: eorum, & horum opera tanta multitudo breui ad fidem adducta eſt, b vla

a. *Actor.* 11. b. *Actor.* 11.

vt in vrbe primum appellarentur diſcipuli Chriſtiani, quænam, obſecro, clariora impulſus diuini argumenta deſiderari poſſunt? probauit Eccleſia factum eorum, qui primi inſtituerant Antiochenos. Barnabas miſſus ab Apoſtolis cognoſcendi & iuuandi cauſſa, quæ illi tradiderant, confirmauit; eadem Paulus docuit. Dicam audacter fortaſſe, veruntamen, vt arbitror, vere, Lugdunenſes, ſi falſam aliquam corruptamque diſciplinam populus Antiochenus didiciſſet, cum illa poſtea, quæ dixi, contigiſſent, iure optimo queri poſſent, à Deo ſe fuiſſe circumuentos. Exorti ſunt non multo poſt alij, qui pari ratione cum nullam ab Apoſtolis poteſtatem accepiſſent, populum eundem vltro docerent, & circumciſionem in Eccleſiam introducere molirentur. illos non admonitu diuino ſuſcepiſſe, ſed effrenata cupiditate inuaſiſſe multitudinis inſtituendæ munus, eadem ratione ac via perſpici poſſe credo. multorum enim
a. animi conturbati ſunt. oppoſuerunt ſe Paulus, & Barnabas, eorumque peruerſæ doctrinæ vehementer reſtiterunt. res ad Apoſtolorum concilium relata eſt. illi ſancti Spiritus inſtinctu, præfati nulla eos à ſe homines accepiſſe mandata, decreuerunt falſa & inania eſſe, quæ docuiſſent; neq. qui ab idololatria veniſſent ad fidem, circumcidendos eſſe. Fieri ne vllo modo poteſt, vt occulto ſancti Spiritus hortatu, & impulſu aggreſſi fuerint ad docendum, qui turbas tantas fecerint? quorum doctrinam Barnabas, Paulus, vniuerſum Apoſtolorum concilium tam aperte damnarit? ſic eſt, ſic prorſus
b. eſt, Lugdunenſes, vt prudens poëta ſcriptum reliquit, exitus acta probat: neque res vlla quale quidque ſit, magis oſtendit, quam quę quidque conſequuntur. Euāgelij vero noui, quod iſtis in ore fruſtra ſemper eſt, qui fuerit exitus, quanquam non eſt obſcurum, tamen ego vobis indicabo paucis, vt iſti magnifice loqui deſināt, è cœlo ſe eſſe delapſos. Extitit primus Martinus Lutherus, extiterunt alij poſtea permulti ab illius diſciplina,

a. *Act.* 15. b. *Ouid. in epiſt.*

voluntate ſimiles inter ſeſe, & magiſtri, opinionibus multum diſſentientes ac diſcrepantes. hi ſacra, cęremonias, imagines Sanctorum, omnem antiquam religionem euertere: noua quædam, & ad id tempus inaudita piis, inducere in eorum locum, contra veterum ſcriptorum, ſanctiſſimorum & doctiſſimorum hominum ſententias & inſtituta, ſine ſcripto nobis à Christo, & Apoſtolis tradita per manus, repudiare, Eccleſiæ, generaliumque Conciliorum, & Pontificis Romani ſupremum iudicium auctoritatemque deſpicere; contra literas diuinas, non à ſe corruptas, verum ab antiquis interpretibus, & ab Eccleſia recte explicatas repugnare velle cœperunt. Multorum hominum mentes, doctrinæ nouitate permotæ ſunt. Complures integritate ſingulari & doctrina viri, & Epiſcopi contradixere palam, & ſcripto, voce, auctoritate vehementiſſime ſunt aduerſati. Delata res eſt ad Pontifices Romanos, quorum ſemper fuit, vt etiam nunc eſt, & poſthac erit, ſummum in Eccleſia iudicium & auctoritas. factum improbarunt. diſciplinam falſam pernicioſamque eſſe ſtatuerunt. liberæ ciuitates, principes, reges nouas quæſtiones, noua ſupplicia in eius erroris conuictos decreuerunt. Concilium œcumenicum conuocatum eſt, & in eum locum conuocatum, quo facile iſti, modo vellent, adire poſſent. libera poteſtas eis diſceptandi facta. publica fides data, cum per legatos eſſent perhumaniter inuitati, non adfuerunt. abſentes condemnati, & anathematis pœna, quod more maiorum non niſi grauiſſimis in rebus fieri ſolet, affecti ſunt. Et erit quiſquam tam amens, tam à communi ſenſu alienus, qui diuinum illis afflatum attribuat, quorum doctrina omnibus in quibus eſt aliqua poteſtas, patribus antiquis, & Eccleſiæ vniuerſæ contraria, tantas in iis, quaſcunque attigit, oris tragœdias excitarit? Coniectura valde bona eſt, Lugdunenſes. reſponderi vere nihil poteſt. obmuteſcẽdum iſtis penitus, vel ad ſolitas artes, mendacia dico, &

fallacias confugiendum eſt. Aliud argumentum nihilo minus firmum accipite. Deus idem ſemper eſt, ſemper ſui ſimilis, ſemper vnius modi. vt natura, ſic voluntas & ſententia diuina non mutatur, neque ſibi ipſe aduerſarius eſſe poteſt, ſecumque pugnare. quod cum ita ſit, fieri nullo pacto poteſt, vt quorum diuerſæ ſunt, ac inter ſe pugnantes opiniones & ſententiæ, ij omnes diuini ſpiritus inſtinctu loquantur. conſentire ſibi mutuo ſenſibus, & conſpirare neceſſe eſt eos, qui à Deo ſemper idem ſentiente doceri ſe, credere nos & exiſtimare velint. quam autem iſti ſint inter ſe concordes, quam opinionibus congruentes, ipſi cerniris, etiamſi ego non dicam. Octauus, opinor, & quadrageſimus annus eſt, cum Lutherus, iſtorum omnium parens atque dux, publice ac palam ab Eccleſia vniuerſa diſceſſit. Eorum vero ſectas, qui ab illo orti, & à ſe mutuo, & à magiſtro multis de rebus diſſenſerunt, multo inter ſe magis, quam nobis aduerſas, amplius octoginta numerant, auctoribus, temporibus, & opinionibus notatis, qui his in rebus colligendis nonnihil ſtudij operæque poſuerunt; vt ſubductis rationibus, binæ propemodum in ſingulos annos contrariæ diſciplinæ diſtribui poſſint. Altercantur quidem interdum etiam, & inter ſe noſtri contendunt nõ nego. verum eiuſmodi de rebus contendunt, de quibus liberũ cuique eſt opinari, quod velit. Quęre quid credant? explora eorum fidem, omnes idem dicent, mirus omnium conſenſus reperietur. quod ſi quando accidit, vt etiam de fide quæſtio aliqua exſiſtat, Pontificis Max. vel generalis Concilij decreto & ſententia lis omnis & controuerſia terminatur. Iſtis autem & illis de rebus, quas oportet credi, vt nobiſcũ, ſic etiam inter ipſos, eſt omne certamen; neque vllum habent commune caput, iudicio cuius in concordiã reducantur. Ex quo perſpicuum eſt, neminem iſtorum impulſu diuino moueri, cum omnes, tam inter ſe de fide pugnantes clament, ſe diuinitus haurire quæ dicãt.

Mitto quod verbum iſtud, vt ipſi vocant, diuinum, vt ego ſentio, commentitium, contemptum ordinum religioſorum parit, quod omnē obedientiam tollit, quæ principibus Eccleſiæ debetur, quod maledicendi licentiam immoderatam affert, & intempeſtiuam, atque importunā loquacitatem; vt qui ſectam iſtorum perſequūtur, publice, priuatim, in concionibus, in vicis, in plateis, in tabernis diuerſoriis, in circulis, in conuiuiis omne acerbitatis ſuæ virus in eos effundant, quos obſeruare & colere debuerunt, & in mediis etiam poculis impia euangelij noui myſteria impuris ſermonibus eructent. Hæc, & alia prætereo, quæ ſi quis colligere velit, ac ſecum ipſe cogitare tacitus, facile adducetur, vt credat, iniuriam Deo facere, qui dicat, in iſtis hominibus quidquam ſpiritus diuini reſidere. Dictum eſt de primo genere eorum, qui mittuntur; à quo recentes iſtos doctores longiſſime abhorrere didiciſtis. alterum ad genus accedamus. Nam iſti de primo illo depulſi quaſi gradu, ſecundum fortaſſe capient, in eoque conſiſtent, ac ſe à Deo quidem, verum per homines accepiſſe reſpondebunt docendi poteſtatem. honeſta ſane defenſio. Illa enim extraordinaria, planeque diuina ratio mittendi, neque nunc eſt neceſſaria, neque vſitata. hæc à Deo inſtituta eſt: hæc omnibus ſeculis vſurpata eſt: hæc vſurpabitur omnibus ætatibus conſequentibus ad glorioſum vſque aduentum Chriſti: hac nos etiam tuemur eorum, qui nobis præſunt, auctoritatem. Itaque B. Paulus quamuis certo ſciret, ab ipſo Deo ſe fuiſſe ad erudiendas gentes extra ordinem aduocatum, multūque ac diu, Apoſtolis, & vniuerſa Eccleſia probāte, fuiſſet in eo negotio verſatus; tamen peragraturus orbem terræ, ſibi manus imponi paſſus eſt, a. & humanam auctoritatem cum diuina coniunxit: idemque poſt XVII. annos, quam Chriſtum denuntiare cœperat, vt ipſe narrat, iterum admonitu diuino Hieroſolymam contendit, & cum Apoſtolorum principibus contulit doctri- b.

a. *Actor.* 13. b. *Galat.* 2.

nam ſuam, ne forte operam illam, & laborem tantum fruſtra conſumeret, aut ad illum diem ante conſumpſiſſet. Tanti vir ſanctiſſimus putabat eſſe faciendam legitimam hominum poteſtatẽ. Sed illud quæro, quonam iſti modo per homines, opinẽtur aliis hominibus à Deo dari dicendi poteſtatem. an impoſitione manuũ eorum qui ipſi vel ab aliis, vel à ſolo Deo legitimam habeãt poteſtatem? ſi negãt, nullo negotio conuincam. quid enim aliud ſignificauit Paulus, cũ illa Timotheo
a ſcripſit: *Noli negligere gratiam, quæ in te eſt, quæ data eſt tibi*
b *per prophetiam cum impoſitione manuum presbyteri. Propter quam cauſſam admoneo te, vt reſuſcites gratiam* Dei, *quæ eſt in te per impoſitionem manuum mearum.* audis presbyterium? audis manuum impoſitionem? gratiam diuinam quam Timotheus acceperat ad mandatum ſibi munus probe fungendum, confirmat ei manuum ſuarum impoſitione, cum Epiſcopus ordinaretur, fuiſſe conceſſam. Quapropter vbi manuum impoſitio legitima alicuius qui legitimam ipſe poteſtatem habeat, nulla eſt, ibi gratia, poteſtas, auctoritas per homines à Deo cum hominibus communicata qui poteſt eſſe? Percontor nunc ab iſtis, per quos homines dicant ſecum hanc auctoritatem eſſe communicatam; quis eis impoſuerit manus; à quo fuerint ordinati. noſtros, credo, Pontifices ne nominabunt quidem, quippe quibus omnem dignitatem, atque poteſtatem adimere nitantur. Lutherum dicet aliquis, alius Philippũ, alius Caluinum, alius alium neſcio quem fortaſſe nominabit. illi vero ipſi, quicunque fuit, quis impoſuerat manus, quis tantã permiſerat poteſtatem? ad primum aliquem neceſſario deueniendum eſt, qui non fuerit Eccleſiæ magiſter à Deo per homines creatus, cum præſertim iſti noſtrorum ordinationem, quæ multis ipſorum non defuit, ſuperbiſſime adſpernentur. ille certe, cum ab ipſo Deo ſine cuiuſquam impoſitione manuum poteſtatem nullam acceepiſſet, vt ſupra oſtendi, non id potuit cum aliis com-

a. 1. *Tim.* 4. b. 2. *Tim.* 1.

muni-

municare,quo caruit. Vnde efficitur profecto, nullam in iſtis auctoritatem reſidere à Deo per homines tributam quorum ſi ab vltimis regrediaris ad primos, nulla ſit ordinationis, nulla legitimæ manuum impoſitionis perpetua & continuata ſucceſſio. Ergo neque primum iſti, neque ſecundum gradum tueri poſſunt. pedem referant neceſſe eſt, ſicubi forte queant ita inſiſtere, vt nullis viribus deturbentur. Non autem eos tam contemnentes eſſe credo dignitatis ſuæ, vllam vt ſibi cum tertio genere ſocietatem eſſe velint, quod totum eſſe diximus ambitione deprauatū. quid ſit conſequens, abſque mea oratione quiuis veſtrum intelligit. Velint nolint ad quartum illud deuoluuntur genus, in quo nulla dignitas, nulla poteſtas eſt, nulla niſi ficta & ſimulata auctoritas, cōtra ſumma turpitudo & infamia. Nequeo hoc ſine magno animi dolore dicere, Lugdunenſes. angor enim & crucior, viros non expertes ingenij, neque doctrinæ eo delapſos eſſe, vt hæc in eos conueniat oratio. Dicendum tamen eſt, maiorque veritatis ratio ducenda, quam doloris. non iſti verbi diuini miniſtri ſunt, non vindices Eccleſiæ, non Euangelij aſſertores, ſed vna cum mendacibus Prophetis, vna cum falſis Apoſtolis adnumerandi. Tales iſti ſunt, qualis ille Sedechias fuit, qui Michææ in conſpectu duorum regum colaphum infregit: aut omnino quales illi vates, qui Baali diuinos honores tribuebant; aut quales illi alij, qui patriæ ſuæ nihil euenturum mali teſtificantes, & omnia ſecunda & optabilia falſo prædicentes, cum Hieroſolymitani ciues ſuos fefelliſſent, Hieremiam vera prænuntiantem in teterrimum carcerem coniecerunt. Non maior eſt iſtorum auctoritas, quam fuit illorum, qui cum adumbratam Apoſtolorum perſonam induiſſent, circumciſionem Antiochenis perſuadere voluerunt; aut illorum, qui Corinthios in errorem inducere conati ſunt; aut illorum, qui Galatas ab Euangelij libertate ad Iudaicam ſeruitutem traduxerunt: aut

a. 3. Reg. 22. b. 3. Reg. 18. c. Hier. 17. 23. 27.
d. Act. 15. e. 2. Cor. 1. f. Gal. 1.

decore inconſtantiæque nota, male damnabitis quod rectè omnibus annis ſuperioribus comprobaſtis? vos vos appello duo ciuitatis huius principes, atque duces, quos præſentes intueor: quorum alter diuinis rebus, alter humanis præeſt atque ciuilibus. veſtram opẽ hæc reſpub. implorat & efflagitat. in vobis magna ex parte ſitum eſt, quam vitæ conditionem ſequantur ciues. cura, labore, vigilantia, ſtudio, diligentiaque veſtra omniũ ſalus continetur. Tu, pater ampliſſime, ſacrorum in hac vrbe cuſtos, præſes, propugnator perge, vt iam olim cœpiſti, veterem ſolamq. veram religionem omni ratione defendere ac tueri, & hoc collegium auctoritate tua, beneficio ciuitatis inſtitutum atque fundatum, cuius tu patrocinium tam alacri animo ſponte ſuſcepiſti, ſolito fauore complecti ac fouere. quantam vim ad conſeruandam pietatem obtineat educatio inſtitutioque puerilis, tu minime omnium ignoras. hic hic vna cum literis, vna cum artibus ingenuis, & bonis moribus, & ſalutaribus diſciplinæ veteris inſtitutis ac præceptis iuuentus Lugdunenſis, quantum erit in nobis, imbuetur. hæc erit arx, hoc propugnaculum ſinceræ fidei, omnibus iſtis Euangelij recẽtis importunis doctoribus oppoſitum & obiectum, ſi tu, pater ampliſſime, ſtudio, & auctoritate tua, vt facis, noſtros conatus adiuuabis. Maximam exſpectationem tui non hic apud tuos modo, verum etiam in Italia concitaſti. Pius IV. Pont. Max. in te ſpem ſummam habet collocatam, eam non vt ſuſtineas, & tuearis tantum, quod ſatis quidem eſt aliis, tibi parum: ſed vt vincas etiam tibi contendẽdum eſt, quod cœleſtibus auxiliis facile ſpero conſequeris. Tu vero, prętor ſapientiſſime, quem pacis bellique procuratorem, adminiſtratorem, ducem hæc ciuitas nuper accepit, quam aliis ciuitatibus, quibus difficillimis temporibus magna cum laude pręfuiſti, præbuiſti prudentiam, eandem hoc tempore Lugdunenſi reipub. tot, tamque diuturnis afflictæ malis impertito.

Eſt illa vere felix & beata, cui talis hoc tempore cuſtos & gubernator oblatus eſt, qualem haud ſcio, an auſa fuiſſet optare. Vrbana iuriſdictio ſcientiam legum requirebat? habet, qui ſi omnium iure conſultorum libri intercidiſſent, ius ipſum poſſet ab interitu vindicare. quæſtiones criminum vim & ſeueritatem deſiderabāt? nacta eſt, qui, ſi omnia iudicia corrupta eſſent, ea poſſet ad priſtinam grauitatem reuocare. pericula denique inteſtini mali, atque domeſtici auctoritatē, & nonnullam armorum exercitationem poſtulabant? tu diuino conſilio datus es, regij conſilij priuati princeps, cuius virtus & induſtria, & fides, domi militiæque cognita, ſuperioribus annis maximo difficillimoq. bello multis ciuitatibus ſaluti fuit. nulla in eo laus, qui ciuitatem hanc eſſet gubernaturus, poterat optari, quæ non in te ſumma reperiatur. hanc felicitatem Lugdunēſi reipub. te prætore fore perpetuam ſperamus; & quam omnibus aliis in rebus fidem, domo, tuis, ciuitate, ſolo patrio relicto, maieſtati regię pręſtitiſti, eandem te in hoc etiam magiſtratu præſtiturum: neque dubitamus, quin vt aliis in terris, vbi cum imperio verſatus es, iucundam reliquiſti memoriam nominis & integritatis tuę, ſic ab hac vrbe decedens, magnum tui ſis deſiderium relicturus, in omnium Lugdunenſium animis infixum. Spem vero noſtram tu prætor ſapientiſſime, iuuante Deo, re factiſque ſuperabis; & qui bonam ætatis tuæ partem in literis conſumpſiſti, in grauiſſimis muneris tui curis ac laboribus, nonnihil etiam huic gymnaſio publico noſtræ fidei commiſſo & tradito putabis eſſe tribuendum loci. Non minus enim res ciuiles, quam religio, quod tuam ſapientiam fugere non poteſt, ex iuuentutis inſtitutione pendent. Vos denique, Lugdunenſes, gratias immortales agite principi & auctori ſalutis noſtræ Deo, qui tales donauit præſides veſtræ ciuitati. & quoniam intelligitis, quanti referat, à quibus liberi veſtri erudiantur, gaudete habere vos in hoc noſtro gymna-

lio

ſio magiſtros, quibus eos tuto committere poſſitis, ne corrumpantur à pædagogis illis, quos iſti callidi venatores, tanquam canes ad hominum mentes capiendas emittunt in omnes partes, diligenter vobis prouidendum eſt. Hac priuata cura atque domeſtica, quæ maxima ex parte veſtra eſt, conſenſione bonorum omniũ, clariſſimi archiepiſcopi optimi religioſiſſimique viri auctoritate, prætoris præſtantis inſigni ſapientia & virtute, quodq́ue omnibus in rebus caput eſt, auxiliis diuinis atque cœleſtibus hæc veſtra reſpublica, è tot tamq́ue grauibus recreata malis, magis indies ac magis effloreſcet, & diuina liberalitate omnibus bonis cumulata, diuturna pace, otio, tranquillitate perfruetur. Hæc ante omnia dicenda eſſe duxi, craſtina die ad explicationem literarum ſacrarum aggrediemur, cuius ex præfatione omnem conſilij noſtri rationem cognoſcetis.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De retinenda veteri religione, & falſa recentium hęreticorum doctrina reiicienda, ad Pariſienſes. Oratio XIII.

QVANTAM mihi venienti lætitiam huius ampliſſimæ, pulcherrimæq. vrbis primũ cogitatio, deinde aſpectus attulit, Pariſienſes; tantum apud vos commoranti doctiſſimorum hominũ offenſio, neſcio vnde ſane, non ab vlla quidẽ certe noſtra iniuria nata, multorumq. ciuium à nobis alienatio affert dolorem. Nam vt iucundiſſimum fuit hoc humanæ diuinæq. ſapiẽtiæ

liæ, multiſq. aliarum gentium ciuitatibus delecta, nullis diſtracta odiis, nullis impedita diſcordiis, nullis tumultibus perturbata, quo quiete magis, eo etiam vtilius ad percipiēdam optimarum artium doctrinam & ipſorum opera, & noſtra vteretur. Verum vna me conſolatio ſuſtentat, quod neque vllo noſtro peccato diſſident à nobis, neque per nos aliquando ſtetit, quo minus cũ iis, quos nulla à nobis cauſſa diſiunxerat, rurſus omnibus offenſionibus obliteratis, coiremus. Illud enim tantum poſtulamus, quod in hac vrbe nemo non obtinuit, niſi qui noluit, vt Academiæ inſtitutis, ac moribus parentes, ne deteriore, quam cetera collegia, conditione ſimus: & ea dicere ac facere nunquam deſtitimus, quæ ad multorum animos iratos & quamuis horribiles impetus placandos, pertinerent. Hac æquitate cauſſæ, innocentiaque noſtra fretus, nullius equidem hominis, niſi qui ante damnare, quam audire voluerit, iudicium pertimeſco: regem certe ſapientiorem, quam fert ipſius ætas, lectiſſimosque viros, quos ille in conſilium adhibet, cauſſam eam probaturos eſſe non dubito, quæ nihil in ſe habet neque criminoſum, neque iniquum, niſi aduerſariorum odio inuidiaque confictum. Nam quod nos omnes, quia pauci ſumus Hiſpani, magis accuſatorie, quam vere, parua ac parte peregrinos vocant, videant ne duriorem ſibi ipſi conditionem ſtatuant, ſi neminem alienigenam in hac vrbe ferendum eſſe cõtendant, cum totius aduerſarium nos belli principem ac ducem habeant hominem externum. Ego vero me cur Hiſpanum eſſe negem, apud vos præterum Pariſienſes, quos audiui de multis amiciſſimos eſſe noſtræ nationi. Illi illi profitentur meant ciuitatem ſuam, qui aut religione diſiuncti ſunt, aut ſic inter vos, tanquam inter hoſtes implacabiles verſantur. nos vna ſententia, vna fides, vna religio non proximis annis ex obſcuris alpium faucibus exorta, ſed iam inde ab Apoſtolorum temporibus longe lateque diffuſa per omnes terrarum

oras,

oras, ſanctiſſimis vinculis vobiſcum adſtringit. nos rẽgum concordia & neceſſitudo, mutuis officiis confirmata, quam æternam fore & opto, & ſpero, vobiſcum omnino deuinctos tenet: vt & veſtrum apud nos, & noſtrum apud vos nomen nõ ad odium, neque ad pœnam, ſed ad beneuolentiam, atque ad laudem debeat valere. Ipſe quidem in hac vrbe ita viuo, mihi vt in patria mea eſſe videar: veſtrum in conſeſſum ita procedo, me vt apud Valẽtinos ciues meos dicturum putem: ſalutis, incolumitatis, gloriæque veſtræ tanto me ſentio ſtudio teneri, nullam vt ciuitatem eſſe malim ſaluam, & incolumem, & florentem: comprehendam breui, vno excepto ſermone, nihil habere me alienum credo, nihil peregrinum. Quod ſi parem vos erga me voluntatem habere ſenſero: ſi plus apud vos veritatem, quam fraudem; æquitatem, quam inuidiam; tot ſanctiſſimas neceſſitudines, quam vetera diſſidia valere cognouero, maior ad ea, quæ ſunt agenda, mihi animus accedet. Si vero res opinionem meam, quam de vobis habeo, fefellerit, quod hac humanitate, religione, fide veteri non poſſum, ſed ſi res aliter euenerit, quam ſperamus, nihil nos tamen de ſtudio erga vos noſtro aut diminuemus, aut remittemus, Pariſienſes, ac veſtris commodis conſtanti voluntate, more & inſtituto ſodalitatis noſtræ inſeruientes, ſi quid in nobis erit ingenij, doctrinæ, eloquentiæ, quãtulum idcumque demum erit; ſi quid ſpiritus & ſanguinis, id omne ad communionem horum temporum conferemus. Venimus enim in medium rerum omnium certamen atque diſcrimen: iugulum crudeliſſimus hoſtis generis humani, iugulum omniũ noſtrum petit, qui, cum antiquius nobis religione, ac fide Catholica nihil eſſe debeat, hanc ipſam, ſine qua ſalui eſſe non poſſumus, conatur auferre. Atrocia illa & periculoſa tempora, quæ B. Paulus Timotheo futura
a. prędixit ad extremum, non aduentare & appropinquare, ſed inſtare iam plane, adeſſeque videntur: quibus tẽ-

a. 2. Tim. 3. pori-

poribus quam magno vos animo præ ceteris à regia maieſtate,à dignitate & ſalute patriæ,à veritate religionis antiquæ ſteteritis, Pariſienſes, tametſi longiſſime tum aberam à vobis, tamē vſque in vltimas Auſtri partes ad me fama peruenit. Magna huic ciuitati laus ab omnibus bonis: magna Deo à vobis gratia debetur, cuius munere ac dono ſingulari, teтram illam immanemque belluam,vti par erat,exhorreſcentes, & patriæ ad interitum ruenti caritatem, & regi ad maiorū ſuorum gloriam effloreſcenti fidem,& Deo vos, patriā, regem,omnia tuenti & conſeruanti, cultum illius beneficentiæ debitum præſtitiſtis. quem animum cum retineatis adhuc,& ſpes certa ſit,perpetuo vos eundem habituros, laudatione potius apud vos copioſa & ornata opus erat,quam graui & ardenti cohortatione. Verum quia curriculum veræ integræq. laudis nullis certis regionibus definitum eſt,ac nemo tantum proceſſit in officio colendo, quin ſpatium quoddam immenſum habeat ad excurrendum;& qui ceteros longo poſt ſe interuallo reliquerunt, vincere tamē ac ſuperare ſe ipſi poſſunt,faciā ipſe libenter in concione,quod in circo prudentes aurigæ, incenſi victoriæ cupiditate faciebant, voſq. ſponte veſtra ſatis incitatos,voce & adhortatione mea ad curſum adiuuabo. Magna enim cura prouidēdum, omnibus corporis ingeniiq. viribus enitendum vobis eſt, Pariſienſes,ne quam in medio armorum terrore adepti eſtis, eam omnem gloriam in otio & pacis ſecuritate perdatis. Cauendum eſt diligenter, ne dum nouam amplecti vultis (quāquam vos nolle certo ſcio) ſed cauendum ne velitis aliquando nouam amplecti, atque omnem interea religionem amittatis. Et quoniā hæc ciuitas iam inde vſque ab Apoſtolis per Dionyſium Areopagitam, eiuſque ſocios excellentes viros imbuta Chriſtiana pietate,deinde Francorum regū imperio in altiſſimo dignitatis gradu collocata, quam ſemel arripuit, eam ad hoc tēpus magna cū laude ſerua-

uit fidei doctrinam, danda vobis eſt opera, ne quando patriæ veſtræ ſplendorem illa turpitudine & macula, quam nulla vnquam præclare facta delere poſſint, obſcuretis; vt vos primi poſt hominum memoriam in hac vrbe dicamini à Chriſto liberatore noſtro atque duce, ad improbi dæmonis hoſtis teterrimi ſigna transfugiſſe. Adhibete, quæſo, animos menteſque veſtras, Pariſienſes, non ſolum aures ad orationem meam admouete, vt intelligatis, quam deteſtanda ac fugienda ſit iſta noua, vt ipſi vocant, religionis, vt ego ſentio, impietatis diſciplina. declarant illi ſuo ſibilo, quid ipſi de religione ſentiant. verum id me recreat, Pariſienſes, quod ex eorum murmuratione debilitata & fracta cognoſcere potuiſtis eſſe paucos. non vnum eſt eorum, qui res nouas moliuntur, genus. multæ nobis valde inter ſe diſſidentes obtrudunturdiſciplinæ. Sed omnes tamen iſti, qui ex officinis & tabernis, non tanquam ex equo Troiano, ſed velut ex Apollinis Delphici ſpecu repente nobis doctores prodierunt, ſe dicunt ſancti Spiritus afferre doctrinam. Ego contra religionem à maioribus acceptam, ſolam à Deo profectam eſſe aio: recentem autem iſtam, & inanem ſpeciem religionis à malo dæmone adumbratam, & hominum animis obiectam eſſe contendo. Nam Ieſus Chriſtus Dei Filius genus humanum à diabolo graui ſeruitute oppreſſum, plurimiſque tum diuinis, tum humanis de rebus, falſis opinionibus quaſi tenebris obcæcatum, ab errore & vana ſuperſtitione, illo ſuperato & eiecto, ad veritatis lucem reuocauit: cuius doctrinam cum Apoſtoli diſcipulis ſuis, illi poſteris tradiderint ſumma cura, atque fide, vera religio perpetua quadam Eccleſiæ ſucceſſione ad nos vſque permanauit. Quod enim lacus Lemanni Tritones buccina ſigno dato Rhodani ranis vniuerſis prædicare ſolent, iam pridem illam doctrinæ ſucceſſionem interruptam eſſe, tempus notent, definiant perſonas, doceāt: quando primum illa fuerit, & quibus in hominibus

a Ioan. 12. & 17. inter-

intercisa. libenter eos audiemus, quamdiu infinite loquentur, quamdiu certi nihil afferent, quamdiu ſuum illud, iam pridem, planius explicare non poterunt, merito nos veteribus illis aſſentiemus, Irenæo, Auguſtino, a. Optato, qui ad hæreticos refutandos, totum ſucceſſio- b. nis ordinem in Eccleſia Romana, in qua illa maxime c. eluxit, nominatim expoſuerunt: iſtos autem exiſtimabimus in illa tam denſa & tam cæca fluminis, lacunarumque nebula & caligine, nondum ſatis perſpicere potuiſſe quid dicant. nimis longum eſſet, Pariſienſes, omnia in medium proferre, quę in vtramque partem de ſucceſſionis huius ratione diſputantur. Libros habetis permultos à doctiſſimis religioſiſſimisque viris accurate conſcriptos: quibus ex libris cognoſcetis, iſtos è cœlo non delapſos, verum deiectos doctores in hac ſalebra, nullo exitu inuento, ſic hęrere, magis vt miſerandi videantur eſſe, quam vrgendi. Ac certe ſi rem ipſam volumus penitus intueri, quam abſurdum eſt, ſucceſſionem tamdiu continuatã veræ pietatis aut patrum noſtrorum, aut ſuperiore memoria ſubito fuiſſe præciſam, vt per excucullatos quoſdam homines, longo interuallo reuocata pertexeretur? neque vero ſum tam hebes, vt non intelligam, quid ignorantia affinxerit, quid auaritia introduxerit, quid negligentia detraxerit, quid dominandi cupiditas excogitarit. ſcio multa temporis diuturnitate, multa populi in parendo ſocordia, multa eorum, qui prę ſunt, in remittendo diſſolutione, multa multis omnium ordinum vitiis atque peccatis eſſe corrupta. fuit hoc ætatum omnium commune malum. Nunquam defuerunt, qui ad exitium perniciemque conuerterent quæ ad vtilitatem fuiſſent atque ad ſalutem inſtituta præclare. Corinthij, viuente Paulo, Domini menſam intemperantia ſua contami- d. nauerunt. Ille idem quoſdam reprehendit, qui quęſtũ e. arbitrarentur eſſe pietatem. In Creta extiterunt, qui f.

a. *Lib.1.ca.2.3. et li.3.ca.3.* b. *Epiſt.* 165. c. *Li.2.cõt.Parmẽ.* d. *1.Cor.11.* e. *1.Tim.6.* f. *Tit.1.*

a. docerent, quæ non oporteret, turpis lucri gratia. Exorti ſunt aut Epheſi, aut alibi, qui ad inanem loquacitatem conuerſi, vellent eſſe legis doctores, cum ipſi, quid
b. loquerentur, omnino neſcirent. Romæ cum ille eſſet in vinculis, reperti ſunt, qui partim inuidia permoti, ſi quo modo poſſent gloriam eius infringere; partim odio concitati, quo maiorem in eum inuidiæ flammam accenderent, Chriſtum denuntiarent. Quare nihil ſane mirum, iacere nunc multas Eccleſiaſticæ diſciplinæ partes, cum Apoſtoli ipſi nonnulla viderint tanto ante deprauata. Verum vt illa vetera Eccleſiæ vulnera tum Apoſtolicæ literæ, tum Concilia œcumenica ſanarunt; ſic omnibus plagis recentibus Concilium Tridentinũ maximum atque ſanctiſſimum, proximis annis medicinam fecit: cuius decreta ſalutaria ſi apud nos valere pateremur, nouos iſtos non denuo formandæ, vt ipſi dicunt, ſed deformandæ religionis artifices nihil profecto deſideraremus. quæ vero continentur exquiſita diſciplina; quæ conſuetudinis rectæ ſunt, non corruptelæ, ea vel ab ipſo Deo per Apoſtolos ad nos fluxerunt, vel poſt ab aliis eximia vitæ ſanctitate viris eiuſdem ſpiritus afflatu inſtituta, non ad alium, quam ad Deum auctorem referri debẽt. niſi forte exiſtimamus, quæ intemperantes Monachi, relicta maiorum diſciplina inter ludentium liberum greges cum amica cõmunicauerunt, à Deo manaſſe: quæ viri continentia, & omni genere laudis præſtantes incredibili diligentia conſtituerunt, humanæ prudentiæ aſſignanda eſſe, non conſilio diuino. At iſta noua peſtis quem alium auctorem habeat, niſi diabolum hominum ſaluti inimicum & infeſtum, vt omnia quæramus, non inueniemus. ille ſe Chriſti cruciatu atque morte perculſum confectumque ſentiens, & amiſſi regni dolore furens, quantum ſuis viribus poteſt, tantum ei de poſſeſſione conatur auferre. ille bona ſemina ad æternæ vitæ fructus à Christo iacta, vel ex mentibus humanis eruit ac diſſipat, vel

a. Tim. 1. b. Philip. 1.

adul-

adulterat contrariis ſeminibus occulte diſperſis. ille nobis Nicolai quondam, ille Hebionis, ille Marcionis, Valentini, Montani, ille Sabellij, Arij, Eunomij, Macedonij, Neſtorij, ille alias tot tamque diſſimiles, & tam perniciosas diſciplinas improbe diſſeminauit, ille noſtra memoria peſtiferas in multorum animis opiniones de religione ſeuit, vt cum illecebris vitiorum quaſi malis herbis, multis iam antea mortalibus mentẽ eripuiſſet, hoc errorum veluti præſenti veneno, breui multitudinem tolleret infinitam. Hic inſiſto, hic hæreo, Pariſiẽſes, nihil quæro aliud, hoc ſum contentus vno, in quo tantum eſſe momenti arbitror, vt ſi nulla re alia, hac vna certe poſſe putem omnium veſtrum animos cõmoueri. Vt enim à Deo, cuius eſt ad communicandum larga & benefica natura, nihil niſi præclarum & illuſtre, & hominum generi ſalutare potuit oriri; ſic ab improbo dæmone generis noſtri capitali hoſte, quidquid fuerit profectum, improbum, & nefarium, & exitiabile ſit, neceſſe eſt. His ego auditoribus non probabo, dæmonem malũ vt veterum hereſeωn, ſic huius etiam recentis amentię principem exſtitiſſe? ſuſtinebunt hi tales viri tot eruditiſſimorum hominum ſententiis conſpirantibus atque conflatis, tam diſcrepantia paucorum delirantiũ ſomnia præpoſuiſſe? ſuſtinebunt tot ciuitatibus, tot nationibus, prouinciis, regnis, denique terrarum orbi nõ credidiſſe? ſuſtineant. reperiemus quibus eos fidem non habere pudeat: reperiemus quæ ſpernere non queant, ne ſi maxime quidem velint. Nam ſiue cauſſam & originem quæramus religionis nouæ, ſiue ipſius quaſi partus atque fœtus intueamur, omnia ſunt eiuſmodi, auctorem vt demonſtrent malum dæmonem fuiſſe: ſiue teſtimonia, quam argumenta malimus, ipſi noui Euangelij miniſtri teſtificantur, à diabolo ſe didiciſſe quæ docent. Etenim duæ ſunt, vt Auguſtinus oſtẽdit, a. natura diſſimiles & inter ſe contrariæ quaſi radices, quas in animis noſtris duo inimiciſſimi agricolę ſerũt.

a. *Serm. de temp.* 44.

a. radix omnium malorum eſt cupiditas. radix omnium bonorum eſt caritas. vt cupiditas nihil ex ſeſe efferre poteſt boni, ſic caritas nihil ex ſe fundere poteſt mali. cupiditatem ſtirpem omnium malorum diabolus, quẽ b. inimicum hominem conſeruator noſter appellat, in mentes hominum immittit: caritatem, omnium bonorum ſeminarium Chriſtus, qui ſe modo ſeminatorem, modo ſeminis boni ſatorem vocat, noſtris in pectoribus defigit. de caritate neminẽ veſtrum dubitare ſuſpicor: cupiditatem paucis accipite, vt aduerſarius noſter ſerat. Viderat omnium viuẽtium mater illam arborem, cuius fructus vim habebat ſcientiæ boni maliq́ue gignendæ; ſed nunquam in mentem ei venerat attingere, contra quam fuerat diuina lege præſcriptum. affatus eam eſt callidus hoſtis atque verſutus. negauit morituros, ſi fructum vnquam illius arboris ediſſent. poſtea vero quam ſublato metu mortis magnam cupiditati feneſtram patefeciſſet, vim illam ſcientiæ bonarũ malarumq́ue rerum ingenerandæ prędicauit. tum demum fructus ille mulieri ſuauiſſimus ad veſcendum eſt viſus: tum gratiſſimus eius oculis fuit color: tum adſpectu delectata, repentina quadam exarſit cupiditate potiundi & fruendi. hæc inimici noſtri ars eſt, Pariſienſes: hæc fallendi ratio, hæc nocendi via. quod tum palam & aperte geſſit, idem occulte quotidie intimis in ſenſibus cogitationibusq́ue noſtris gerit. Quocirca vt omnes caritatis fœtus iure adſcribimus & attribuimus Deo, eius virtutis auctori, ſic omnes cupiditatis noxios venenatosq́ fructus diabolo, vnde ſtirps illa naſcitur, acceptos ſine dubio referre debemus. nũc ab vtra radice tot Euangelia noua ſint orta, videamus. Nemini dubiũ eſſe puto, quin Martinus Lutherus princeps nouã Germanię dederit religionis formam: a quo tametſi vehementer diſſenſerunt, qui ſunt poſtea conſecuti, quoniam omnes tamen ab illo orti conſilia ſua nefaria eodem contulerunt, ad Pontificatum Max. euertendum,

a. 1. *Tim.* 6. b. *Matth.* 13.

quæ res illi dederit noua docendi cauſſam, eandem a-lijs multa comminiſcendi cauſſam attuliſſe credendū eſt. De Luthero autem conſtat inter omnes, quod ex ipſius etiam ſcriptis planum fieri poteſt; cum prędicandi remiſſionum earum, quas indulgentias noſtri vocāt, poteſtas Auguſtinianis, in quibus erat ille, adempta fuiſſet, atque ad B. Dominici familiam tranſlata, tantumque illi damnum ea re feciſſent, quantum antea quæſtum illo pręconio facere conſueſſent, hominem pecuniæ magis cupidum, quam ſalutis amantem vel alienæ, vel ſuæ, ſane grauiter moleſteque tuliſſe, nec minus cœpiſſe cruciari, quam Terentianum illum Syrum, a bolum tantum ſibi ereptum tam ſubito è faucibus. hac vnam illi principio fuiſſe cauſſam extenuandi Romanorum Pontificum auctoritatem. Itaque primo nihil aliud, niſi quæ detrimenti magnitudine quaſdam ei doloris ardentes faces admouerant, pœnarum remiſſiones oppugnabat: in quo cum eſſet aliquando vehementior & effrenatior quam deceret, in diſputatione præſertim de religione; & admoneretur, Dei cauſſam paulo modeſtius ac lenius oportere tractari, cum illi ipſi, cuius res ageretur, fracti animi, & arbitrio ſuo carentis impotentes motus maxime diſplicerent, exclamaſſe dicitur homo furioſus, neque propter Deum cōtrouerſiam illam agitari cœptam eſſe, neque propter Deum aliquando factum iri finem eius agitandæ. O magna vis veritatis, Pariſienſes, quæ ſæpe eorum ex ore ipſis non ſentientibus erumpit, quorum intereſt eam taceri. alij, honeſti homines, qui nihil iſtiuſmodi ſuſpicarentur, Dei cauſſam à Luthero ſuſceptam eſſe & opinabantur, & prędicabant: exſiluit ipſe ira flagrans, Deique cauſſam à ſe agi in conuentu palam omnibus audientibus negauit. nonne hoc vobis viſus eſt dicere? non propter Deum, ſed propter pecuniam; nō ad illius maieſtatem conſeruandam, ſed ad retinendum familiæ noſtræ quæſtum, hæc omnis eſt à me ſuſcepta conten-

a. *Heautontim. act. 4. ſce. 2*

tio. quapropter nullo Dei nec amore,nec metu deſiſtā ab incœpto,neque prius finem vociferandi faciā,quam illam oppreſſero, vnde detrimentū tantum accepimus. & querimus adhuc,à cupiditate ne,an à caritate nata ſit Lutheri præclara correctio veteris diſciplinæ. cū ipſum audierimus confitentem,illius primæ diſſenſionis fontem auaritiam fuiſſe? an illam arbitramur Deo tribui debere doctrinam, quam ipſe eius princeps infitietur initium à Deo duxiſſe? an dubitamus ad hoſtis noſtri malitiam improbitatemque referre,quod non ſit attribuendum Deo?at mentem poſtea mutauit, & malis auaritiæ orſus initiis, laudabiles inprimis habuit exitus continentię prope dicam ſingularis: qui vero ſunt ſecuti, non auaritiæ modo crimine, verum etiam ſuſpicione caruerunt. Egregiam vero mutationem ſententiæ,Pariſienſes,an vobis videtur ille,Germanię principes impuliſſe ad inuadendas pecunias pietate maiorū ſuorum Eccleſiæ aſſignatas,vt de tam opima præda ipſe auctor conſilij nihil auferret ab iis,quos tantis diuitiis præter exſpectationem auxiſſet? fac illum, ſpecimen ſcilicet temperantiæ,voluiſſe diſcedere inanem: at paſſa non fuiſſet illa, quam à contubernio virginum ſacratum abductam habebat ſecum.concubina,inquam, ne in egeſtate liberi relinquerentur, expertem illum prædæ diutius eſſe non ſiuiſſet, hominemque minis, blanditiis,de conſilio & inſtituto ſuo deduxiſſet. Ceteri quam ſint ab auaritia remoti, neſcio. illud ſcio, plebem egentem initio ſtipe ſolitam ab iſtis allici ad audiendum; nunc palam ſacræ cœnæ nomine pecunias ingentes imperari, iamque rationem iniri ſolere vulgo, quantum Gebennæ, quantum Lugduni, quantum aliis in locis celebrata cœna,fuerit redactum. Audiui ego Aprili proximo, cum eſſem apud Aruernos, quendam illic patremfamilias X X I V. HS. in ſingula capita ſoluere eſſe coactum. quid multis moror? refertiſſimas quondam vrbes tota Gallia publice & pri-

uatim in illa regni perturbatione diripuerunt. oſtendant, aſſem vnum illis à ſe redditum, vnde abſtulei ũt, nihil vnquam eos cupide feciſſe confitebor. Sed ſint iſti per me ab auaritia quam velint, alieni. nulla in eos, ne leuiſſima quidem poſſit conferri ſuſpicio. tamen quis nõ intelligit, omnes iſtos ab illo vno manaſſe, qui maiorem ſui quæſtus rationem habuit, quam publicæ ſalutis? tamen doctrinæ iſtorum nefariæ quaſi ſeminatorem teterrimum dæmonẽ fuiſſe, quis neget, qui modo recordetur, primam eius originem ex auaritia Martini Lutheri ductam eſſe? poſt ad pecuniæ cupiditatem illa perniciosa magis gloriæ cupiditas acceſſit, quę impurum illum nefariæ tragœdiæ hiſtrionem tanta affecit amentia, iam vt nemini ſuorum tolerandus videretur. erat ille natura ſuperbus; animo elato & inflato. vbi vero non cauſſa, non ingenio, non doctrina, ſed impudentia & audacia, & immoderata licentia maledicendi cœpit eſſe ſuperior, tantos ſibi ſpiritus, tantam arrogantiam ſumpſit, omnium vt iudicia reiiceret, doctrinaque ſua, quam cœleſtem ac diuinam eſſe compertum habere ſe affirmabat, non de omnibus modo gentibus, verum de angelis etiam iudicium factum iri magnifice nimis & glorioſe prædicaret. Inuidia intolerabilis erat cum hac inſolentia coniuncta. neminem de ſuis ferre poterat, non dico adęquari ſecum, ſed omnino vllo eſſe numero, aut loco, niſi per ipſum. Quis illi fuit Andrea Caroloſtadio vſu, neceſſitudine, amore coniunctior? quis rurſus inimicior, poſtquam liturgiam, ipſo abſente ſuſtulit, ſacrum habitum depoſuit, Euchariſtiam profanis manibus tractandam abiecit, infeſta ſigna in templa intulit, imagines & altaria demolitus eſt? quæ ſi Luthero prius veniſſet in mentem aut facere, aut docere, clamaſſet hanc eſſe puram atque integram Euangelij doctrinam: quia alium habuerant auctorem, ne amiciſſimi quidem hominis fama ſuſtinere potuit ſuum eſſe nomen offuſum. Hãc in-

ſolentiam Lutheri, & inſanam gloriæ incredibili inuidia iunctam auiditatem ſic imitati ſunt ceteri, magiſtrū vt artificio ſuo ſuperârint. Quam frequentur illa nobis obiiciunt? non ſequi ſe hominum opiniones: ſcriptores quamuis antiquos falli & errare potuiſſe. quaſi vero non ſint homines qui hoc dicunt, aut opiniones ipſi non ſequantur ſuas, aut ſoli ex omnibus errare nequeât; aut eos non id ipſum potuerit latere in quo dicunt alios fuiſſe falſos. Lugdunenſes bibliopolas accepi, quęrentibus veterum libros aliquando reſpondiſſe, quid vobis cum illis ſenibus deliris? ac ſimul doctores ex illo grege laudibus in cœlum extuliſſe. atqui ſapienter illud M. Tullius, temeritatem eſſe florentis ætatis, prudẽtiam ſenectutis; & in illo Næuij poëtæ ludo percontanti, Cedo, qui veſtram rempublicam tantam amiſiſtis tã cito? prudenter illud referebatur, Proueniebant oratores
a. noui, ſtulti, adoleſcẽruli. Scripſit Bucerus, ab omnibus iure reprehendi Martinum, cum aliis nominibus, tum quod neminem quidquam contradicere pateretur, aut à ſe vlla de re diſſentire, perinde quaſi ipſe eſſet Deus. Quid? tu Bucere, qui alienam arrogantiam accuſas, non in eo maxime indicas tuam, dum oſtendis valde tibi graue & moleſtum eſſe, omnes aditus nouę laudis ab illo ceteris præcludi? Oecolampadius diuinę doctrinæ ſpeciem tantum inanem concedit Lutheranis. videlicet veram eius faciem ſibi, ſuisque ſolum eſſe notam nos credere volebat. Tigurini miniſtri conſtanter
b. affirmant, ſua quærere Martinum, pertinacem eſſe, inſolentius efferri, continuo Satanæ tradere, ſi qui nollent ſententiam eius ſequi. nimirum licere ſibi volebant à Luthero diſcrepare, ne vnus ille omnia inueniſſe videretur; ſeque ſuæ ſententiæ duces aliis malebant eſſe, quam alium aliquem ſequi ducem. queruntur omnes Sacramentarij, non ſublatam à Lutheranis eſſe Pontificis maximi tyrannidem, ſed vſurpatam; & pro ligneo illius iugo ferreum ab eis fidelium ceruicibus imponi.

a. *In Dial. cõt. Melanch.* b. *Ad Luth. li. cõt. Zuinglian.* An

An non aperte vobis dicere videntur, à ſe primum tyrannidem pontificiam extinctam eſſe, ſibi deberi laudē restitutæ libertatis? Porro Caluinus quibus conuitiis Lutheranorum vniuerſam nationem conſectatus eſt? a. quibus verborum contumeliis lacerauit? infinitum eſſet commemorare omnia: quæ cum ſcriberet, profecto volebat, nos omnia contraria de ſe, ſuiſq́. cogitare. Iam Michaelem Seruetum nō idem Caluinus extremo ſupplicio mactandum curauit? audiui de viris, qui Caluino quondam intimi fuiſſent, cum dicerent, Seruetum nulla re magis, quam Hiſpàni nominis inuidia oppreſſum. Sed cauſſam Serueti, ſiquidem ille tam impie de diuinitate ſentiebat, tantum abeſt vt defendam, vt nihil vnquā rectius à Caluino factum eſſe fatear in omni vita. cogitare tamen ille potuit in alterius calamitate, quæ iam diu impietati ſuæ pœna deberetur, qui non minus antiqua Eccleſiæ ſcita conuelleret: verum periculoſum eſſe duxit, apud ſuos alium pari impietate ſecum de laude certare. Brentius vero, Vrbanus Regius, Andreas Oſiander cur in Confeſſionem Auguſtanam iurare noluerunt? an alienum exiſtimatione ſua putauerunt, ſequi fidei formulam compoſitam & expreſſam a Philippo, cui aut ſe pares arbitrarentur eſſe, aut etiam ſuperiores? an ſuæ ſententiæ auctores eſſe maluerunt, quam adſtipulatores alienæ? nimis hæc antiqua fortaſſe videntur & obſoleta. Carolus Molinæus Germaniam à ſe peragratam eſſe gloriatur: nullum vidiſſe miniſtrū paulo nobiliorem, qui cum præcipuis de rebus non diſputarit. exclamaſſe omnes, natum illum & à Deo factum eſſe ad Euangelium illuſtrandum. præconium ſane verumne, an falſum, nihil nunc moror, ſed inſigne certe præconium atque magnificum, ſi ab alio non à Molinæo commemoraretur, & à Molinæo iam ſene. Proximo vere, Lugduni cum eſſem, vidi librum medici cuiuſdam, cognomento Gentilis, quem αὐτόγραφον aiebant eſſe qui mihi obtulerunt. in eo vero libro præ-

a. *In vltima admonitione ad Ioachimū VVeſtphalū.*

ter multa de Deo, multa de myſteriis, à Caluinianis decretis longe abhorrentia, ſcripti erant permulti in Caluinum verſus, quem nihil omnino vidiſſe, nihil intellexiſſe nouus è cœlo præcipitatus doctor affirmabat, vt ab eo diſcipulos abduceret, ſi poſſet. at illum aſſectatoribus circiter quadraginta ſtipatum, Caluiniani, vt audiui poſtea, vi atque impetu incitatæ multitudinis ex vrbe expulerunt. ita neque vir ſpiritus ingentis Caluino deferre voluit principatum; neque à Caluini diſciplina exorti magiſtri paſſi ſunt, alio genere doctrinę recepto, omni ſe laude & dignitate ſpoliari. de Spifamio vero quod nuper accidit, poteſt ſileri? poteſt tam inſignis inuidia diſſimulari? qui quod multis rebus eſſet Beza ſuperior, paulo liberius de quibuſdam, quam vellent ipſi, loqueretur, æmuli crudelitate miſer morte luit alienæ inuidię pœnas. Crimina quę ſunt in eum collata magis ne nihil cauſſæ diceretur, affiicta, quam quod vera vel illo ſupplicio digna putarentur, videntur obiecta. Omitto Anabaptiſtas, Suenckfeldianos relinquo, prætereo ceteros. id vos tantum intelligere volo, Pariſienſes, quod nemo negabit, qui iſtorum vanitatem, inuidiam, certamina, odia cognorit, ſuæ quemque gloriæ ſtudere, honori velificari ſuo, famam poſteritatis aucupari, id agere, vt ſua, nō aliorum diſciplina diuino munere, ac dono conceſſa mortalibus exiſtimetur. Opulēti
a. quondam viri, vt eſt in libro Pſalmorum, nomina ſua poſuerunt in terris ſuis; qui nomen vt ſuum immortalitati commendarent, fluuios, vrbes, agros, montes, portus, inſulas à ſe nominari voluerunt. nō ſecus iſti diſciplinis variis nomina de ſuis nominibus fecerunt, vt cum alij dicātur eſſe Lutherani, alij appellentur Zuuingliani, alij aliis principum ſuorum nominibus notentur, tamdiu memoriam illorum viuam teneamus, quādiu has diſſimilium ſectarum appellationes audiemus. Illa vero viuet, vigebitque ſemper, nec ei finem vlla
b. vnquam afferet vetuſtas: verum ita vigebit, vt Hero-

a. Pſal. 48. b. Matth. 24.

dis

dis regis, qui omnes pueros intra biennium natos iugulauit; vt Herodis alterius tetrarchæ, qui Ioannem co- a.
gnomento Baptiſtam ſecuri percuſſit, vt Iudæ Iſcariotę, b.
qui magiſtrum cœleſtem prodidit Iudæis; vt Annæ, & c.
Caiphę, qui multitudinem ad opprimendum liberatorem à Deo ſibi promiſſum concitarunt, vt Pilati, qui damnatum illum in crucem ſuſtulit, vt tertij Herodis regis, qui cum Iacobum Zebedęi filiū necaſſet, & à populo diuinis honoribus affectus eſſet, pediculari morbo extinctus eſt; deniq. vt eorum omnium memoria, qui inſigni aliquo facinore, aut flagitio nobilitati ſunt, etiam nunc viget. at nos qui laudis auiditate, & opinione doctrinæ cæci, omnia Chriſtianæ caritatis iura violarunt: qui rumorem hominum ſcelere collegerūt, eos non aliquo inflatu diuino, qui vanitatem, arrogantiam, æmulationem, obtrectationem odit, veram docere pietatem: ſed ſcelerati dæmonis furiis inſtinctos, omnes perſequi credemus impietatis vias. illum Deus nomine balænę ſignificat ſuperbis omnibus imperare. illum generis humani doctor huius mundi principem vocat: vnde cariſſimus illi diſcipulus vitę affirmat oriri ſuperb ā, quidquid ſuperbia peperit, illi ſuperbiæ principi ſine controuerſia tribuēdum eſt. Redeo ad Lutherum: qui auaritia, cupiditate gloriæ, inuidia inflammatus, has tot, tamque graues animi peſtes ira cumulauit. ea poſteaquam inueterauit, & in odium conuerſa eſt, ſic hominem interdum incitabat, ita furore præcipitē agebat, vt exiſſe de poteſtate videretur. Nam cum eum multi reprehenderent, multi ſcriptis libris oppugnarēt, cum Pont. Max. grauiter in eum vehementerq. decerneret, nō aliter exarſit, ac beſtia immanis in cauea multis vndique telis appetita. Scripſerat aliquando rem eſſe præclaram, ſub vtraque ſpecie percipere diuina myſteria, ſi in Cōcilio generali ſtatueretur. cōtra hanc autē eius ſententiam quidam neſcio vnde libellus emana- d.
tat:

a. *Matth.* 14. b. *Matth.* 16. c. *Matth.* 17.

d. *In li. Bœemos in declaratione Euchar. In li. de capti. Babyl.*

rat:cui libello cum reſpōderet,quoniam eiuſmodi homines et charta,& otio abundarent,daturum ſe operam profeſſus eſt,ne ad ſcribēdum eis materia deeſſet,dumque gloriosiſſimi doctores de vna aliqua hæreſi ſua,vt ipſis videretur, triumpharent, interea ſe nouam aliam eſſe moliturum,& probaturum omnes eſſe impios, qui
a. in cōmunione myſteriorum altera ſymboli parte Laicos priuent. quod in certamen cum ipſe fateatur, non ſua ſe voluntate deſcendiſſe,ſed prouocatum.&,vt verbis eius vtar,per vim raptum,apparet eum antea ex animi ſui ſententia vere de myſteriorum cōmunione diſſeruiſſe; quæ poſtea literis mandauit, ea , non quod ita ſentiret, ſed quod dolori ſuo, & impotenti iracundiæ obſequi cogeretur, prope inuitum, nullo quidem certe animi iudicio, temereque effudiſſe. Odium autem illius furiæ quis melius docere nos poterit, quam eius familiaris Philippus?audite quid ille,dum Caroloſtadium argueret,de præceptore ſuo ſcripſerit imprudens: *Sicut Lutherus*, inquit, *Papæ, ſic ille viciſſim odio Lutheri, non al qua pietatis opinione,controuerſiam hanc de cœna* Domini *mouit.* O præclarum amici hominis teſtimonium, ô iudicium diſcipuli de magiſtro ſingulare: non igitur apud Caroloſtadium,Philippe,nō apud Martinum doctorem tuum opinio valuit vlla pietatis. apud Martinum odium Pōtificis Max.apud Caroloſtadium Martini odium dominabatur.quæ ambo de myſteriis contra veterum auctoritatem tradiderunt,non ea putarunt conſentanea magis eſſe pietati, ſed idcirco docuerunt, quod intelligerent alter Pontifici Max. alter Luthero ea eſſe maxime aduerſa . & potes eum Philippe diuinitus ad Eccleſiam liberandam natum eſſe dicere, quem impulſum odio,omnia feciſſe confiteris? Nihil arbitror illuſtrius dici potuiſſe Pariſienſes. tamen ne Martinus queri poſſit,ſe fuiſſe falſis teſtibus circumuentū, ipſum ſi poſſumus,ab inferis excitemus: aut potius, quia non poſſumus,me ipſius perſona non aliis verbis,quam quę

a. ibidem. ipſę

quæ ipſe ſcripta reliquit, loquentē audite: *Si quo caſu id* a. *Concilium ſtatueret, minime omnium nos vellemus vtraque ſpecie potiri: immo tunc primum in deſpectum Concilij, vellemus aut vna, aut neutra, & nequaquam vtraque potiri, & eos plane anathema habere, qui talis Concilij auctoritate potirentur vtraque.* Satis ne magnum Conciliorum odiū putatis eius in pectore incluſum contineri? vtramque ſymboli partem in communicatione myſteriorum neceſſariam eſſe contendebat. ſi tamen alicuius Concilij decreto ſub vtraque myſteria participare iuberemur, ei decreto ne videretur parere, omnino ſe potius nō percepturum eſſe profitetur. Quid grauius dici? quid acerbius cogitari aut fingi potuit? alia rurſus accipite ex ore meo non mea verba, ſed illius: *Diffiteri nec poſſum, nec* b. *volo.* Odium enim in Apoſtolicam ſedem, non occultandum, ſed præſeferendum & gloriandum opinabatur. *Quod ſi Caroloſtadius, aut alius quiſpiam.* Nihil curabat, à quo diſceret, dummodo Pontificatum maximum euerteret, *ante quinquennium perſuadere mihi potuiſſet, in Sacramento præter panem, & vinum eſſe nihil, ille magno beneficio me ſibi deuinxiſſet.* Quid erat Martine, cur magni beneficij loco duceres hoc tibi probari: *Grauibus enim curis*, inquit, *anxius in hac excutienda materia multū deſudabam. omnibus neruis extenſis me extricare, & expedire conatus ſum.* Video Martine cauſſam. cum argumenta, quibus hoc perſuaderi poſſet, magna cura, ſtudio, labore conquireres, cum omnes ingenij tui neruos contendiſſes, in eaque vna cogitatione defixus eſſes, nec inuenires tamen non immerito tu quidem, qui tanto te labore moleſtiaque liberaſſet, qui tibi demonſtraſſet quod non reperiebas, ab eo beneficium immortale te crederes accepiſſe. verum quæ te Martine, quæſo, tam graues angebant curę, quid animum tuum dies, atque noctes tam ſollicitum habebat, cur ſudabas? an ſtudio cognoſcendæ veritatis eras incenſus? attendite, obſecro, quid ipſe reſpondeat. *Cum prope perſpicerem hac re papa-*

a. In li. de captiu. Babyl. b. In epiſt. ad Argētin.

tui valde me incommodare poſſe. ergo non quid verum, quid rectum, quid Euangelio conſentaneum eſſet, quærebas, ſed quid Pontifici maximo valde noceret. tu te induiſti, Martine, tua te confeſſione irretitum tenemus. Spiritum ſanctum putabas, quod nemini ſignificaſſet vnquam, patefacere tibi voluiſſe? maiorem Deo, quam hominibus fidem habendam eſſe arbitrabare? nullius emolumenti ſpe, nullius incommodi metu, veritatem diſſimulandam exiſtimabas? tua te refello oratione. nō ducebaris amore veritatis, ſed odio Pontificis Max. præceps ferebare. doloris vlciſcendi libido in viſceribus, atque in venis penitus incluſa, non ſtudium reſtituendę religionis, neq. de hominum ſalute, cura te ad quærendum incitabat. quæ vero Deus antea celauerit animi quieto & placato ſtatu, quæ amentia eſt, ea agitato & perturbato demonſtraturum illum exiſtimare? Tenemus odium Lutheri, Pariſienſes. ille ipſe, ſi nunc exſiſteret ab inferis, infitiari non poſſet. ceteros pari fuiſſe odio concitatos cognoſcimus ex eo, quod nullo non tempore & loco, fictis etiam fabulis non Pontificem maximum ſolum, verum vniuerſum etiam ſacrum ordinem in contemptionem adducere conantur. Quid de acerbiſſimis omnium inter ſe odiis dicam? ſi ea de Caroloſtadio, Sacramentariiſque omnibus Lutherus, Philippus VVeſtphalus, aliique Lutherani, ac de Luthero viciſſim, & Lutheranis vniuerſis Caroloſtadius, & Sacramentarij ceteri ſcripſerunt, quę de populo quilibet iratus in ſuos inimiciſſimos non ſcripſiſſet: ſi ea vtrique in Anabaptiſtas, Anabaptiſtæ cōtra in iſtos effuderunt, quæ neſcio an quiſquam alius in ſuum aduerſarium dixiſſet: ſi ea Philippus in Oſiandrum, Oſiander in Philippum, ac ceteri eodem modo Lutherani alij in alios maledicta coniecerunt, nemo vt ipſorum grauiora contulerit in Pont. Rō. eiuſque defenſores: poſſumus iſtos animo ſedato & tranquillo declamaſſe, ſcripſiſſe, omniaſſe illa credere, quę nemo vnquam niſi ira odioq.

furens

furens cogitarit? aut in tanta odij flamma quidquam fuiſſe pietati relictum loci? ſceleratum illum magiſtri ſui proditorem accepimus cum auaritiæ ſtimulis vrgeretur, effuſoque vnguento lucri ſpem ſibi doleret eſſe præciſam, exclamaſſe, rem indignam videri, perdi temere pecuniam tantam, vnde multorum egentiũ poſſet inopia ſubleuari, ac rapacitati ſuę populare miſericordiæ beneficentięque nomen quaſi velum quoddam obtendiſſe. pari ratione iſti ſeueri diſciplinæ veteris emendatores, etiam ſi ſpeciem quandam religionis inanem præſeferant, & hominum caritate adducti, ad illuſtrandam veritatem, & ſuam fidelibus libertatem reſtituendam, acceſſiſſe videri velint, variis tamen cupiditatibus inflammati, auaritia, ſtudio laudis immodico à ſuperbia nato, ira, odiorum noſtri, tum mutuo inter ipſos, veniſſe putandi ſunt ad ſtatũ Eccleſiæ perturbandum, labefactandum, conuellendum. E enim ſi qua cura veritatis, ſi quod ſtudium ſincerę pietatis, ſi quis incorruptę religionis amor eos, nõ effrenatæ animi libidines, ad hoc certamẽ impulerũt, quid eſt, quod multa ipſi faciunt, quę eadem in nobis acerbiſſime reprehẽdunt? nolunt hypodiaconos, diaconos, presbyterosque noſtros de altari viuere, nolunt à populo quidquã eos accipere in cellam, qui ſi vt in ſuis, ſic etiam in Eccleſiæ rebus luxurioſos nepotes reprehendunt, (quanquã non omnes ita viuunt, multiq. ſunt ſtudioſi continentiæ veteris imitatores) ſed ſi luxurioſos, vt dixi nepotes reprehendunt, habebunt nos etiam adiutores. ſin autem omnino nihil Eccleſiæ miniſtratores accipere debere cõtendunt, vnde ipſi pecunię tãtę, non vt cõmunis vitæ modo, verum vt bellorum etiam ſumptus, diſtantibus in locis queãt ſuſtinere? Quare Viretus Lugduni paulo ante meum in eam vrbem aduentum, cum filiam collocare vellet, tot millia nummũ aureorum, dotis nomine coegit? quare eidem in eadẽ vrbe publice quę ſuppeditarent ad victũ, præbebantur? at neque Vireto, neque

vlli iſtorum cer.æ pecuniæ ſunt in ſingulos annos attributæ. quid refert, quomodo accipiant, modo cõſtet, eos plus etiam accipere, quam ſit neceſſe? verum & rectum eſſe negant, ſacrificiorum nomine pecuniam ſolui. an liceat, & quatenus non diſputo in præſenti, tantũ quæro, quid cauſſæ ſit, quamobrem ipſorum in cœtibus, nomine ſacræ cœnæ certa ſumma in ſingula capita imperetur? eleuant controuerſis de rebus & Pontificis maximi & Eccleſiæ iudicium. cur Lutheranorum miniſtri, cur Saxonum ciuitates doctrinam Sacramentariorum publico decreto condemnarunt? cur Caluinus de Serueti dogmatis aut ſolus, aut cum ſuis cognouit, ſtatuit, iudicauit? cur Martio extremo Lugduni me præſente in Gentilem contemnentem Caluini ſententias, & multa nunquam ante id tempus audita de diuinitate comminiſcentem Caluiniani miniſtri, ſe iudices eſſe velle dixerunt? cur recuſantem illum, & ad Eccleſiam vniuerſam prouocantẽ ad Eccleſiæ totius, hoc eſt ad ſartorum, ſutorum, cerdonum, fullonum, & aliorum opificum, & mulie:cularum, & adoleſcentulorum iudicium inuiti reiecerunt? inhumanum, crudele, impium vociferantur eſſe, à noſtris regibus, principibus, magiſtratibus in ſuos nomine religionis animaduerti. atque Lutherani ſuos principes ad Sacramentariorum licentiam ferrò coërcẽdam ſæpe ſunt adhortati: de Serueto Caluinus extremum ſupplicium ſumpſit, editoque libro docuit, iure hæreticos capite damnatos morte mulctari. Sperrũt omnia ſine ſcripto nobis à maioribus tradita quaſi per manus, noſque ad literas, & ſyllabas in omni diſceptatione vocant. Quid ergo Luthero veniſſe dicemus in mentem, vt contra ſacramentarios de myſterio corporis, & ſanguinis abſque ſcripto pugnaret, tradita per manus Eccleſiæ diſciplina? quid Lutheranis, & Sacramentariis, vt vno conſenſu aduerſus Anabaptiſtas de puerorum infantium baptiſmo, non ſcriptis apoſtolorũ decretis maxime contenderent? quid

a. In epiſt. ad Albertũ Marchionẽ Brandenbur.

omnibus omnium hæreſeωn hominibus, vt non niſi ieiuni capiant myſteria diuina? quid denique Caluino, vt ſcriptum faceret, iuberi nos habere corda ſurſum, cum nuſquam hoc reperiatur, niſi in liturgia? Suenckfeldius etiam ſcripta diuina repudiat, noſque ad ſomnia & nocturna viſa intentos eſſe iubet. quære qui ſententiam ſuam confirmet. comperies, auctoritate librorum diuinorum, quos reiicit, eum abuti. clamant omnes, plus æquo nos philoſophiæ tribuere, ad eiuſque normam velle dirigere Chriſti doctrinam. quare plerique iſtorum dum Peripateticorum, & Academicorum decreta fugiunt, qui liberos eſſe homines volebant, in Stoicorum ſententiam declinant, qui omnia fati neceſſitate deuinciebant? quare horum argumentis vtuntur ipſi, nos illorũ rationibus vti vetant? quare Caluinus in illa plena erroris, & impietatis de corpore, & ſanguine Chriſti diſputatione philoſophiam maluit ſequi ducẽ, quam cœleſtem Apoſtolorum Chriſtique doctrinam? quare victusiis, quę à phyſicis de corporum natura diſſeruntur, in apertiſſimis Euangeliſtarum, Paulique verbis nouos quæſiuit verborum modos? Bella Pontificũ Romanorum cum principibus Chriſtianis geſta reprehendunt. nec ipſe vllam in partem diſputo. vnum hoc mihi reſpondeant, quibus cum ipſi quarto abhinc anno dimicarint, cum Turcis, an cum Chriſtianis? dies me deficiat, ſi perſequi velim omnia ſigillatim, quæ ridiculi correctores, cum eadem ipſi faciant, in nobis reprehendunt. Illud modo memoria tenete, Pariſienſes, qui non curent quid ipſi faciant, dummodo noſtra non ſine aliqua ad ſpeciem probabili ratione peruertant, neque veritatem eis, neque pietatem, neque hominum ſalutem, neque Eccleſiæ ſtatum, neque Deum eſſe curæ, ſed vnum id eſſe propoſitum, infinitas & inſatiabiles animi cupiditates explere. Satis iam ſatis diu nos iſtorum hominum quibuſdam quaſi religionis pigmentis fucata oratio fefellit, ſatis diu falſa veræ pietatis,

Euangelij, libertatis vſurpatione deluſi ſumus. nunc quæ antea latebant, patent, illuſtrantur, erumpunt omnia. nemini iam illa excuſatione vti licebit, diuinos quoſdam eſſe homines, omnia diuinitus & facere, & loqui arbitrabar, & id tantum agere, vt quæ obſcuraſſet ignoratio, illuſtrarentur, quę vetuſtate iacerent, excitarentur, quæ negligentia delapſa iam fluxiſſent, ſeuerioribus legibus vincirentur. nullus iam reliquus eſt huic excuſationi locus. audietis poſt aliis orationibus ex me ipſo cetera, quæ ſunt à me initio propoſita, nec tā anguſtis vnius horæ ſpatiis includi potuerunt, nunc ad ea, quæ dixi, nihil addo. Si cupiditatum omnium ſator, altor, amplificator diabolus eſt, vt caritatis Deus: ſi diabolo accepta referenda ſunt quæcunque à cupiditate proficiſcuntur: ſi omnis iſta pietatis colore florens, neruis impietatis iuncta, & conſtricta diſciplina ex pecuniæ cupiditate nata, ſtudio laudis immodico, arrogantia inuidiaque aucta, iracundię, odiique viribus cōfirmata eſt; poteſt vlla ei venia concedi, qui media luce nihil cernat, neque intelligat, cui tot, tam diſſimiles, tam deteſtabiles cupiditates initium, incrementum, robur attulerint, eam non aliunde, quam à nefario generis humani hoſte oriri potuiſſe doctrinam? poteſt ignoſci ei, qui ſancti Spiritus, Chriſti, Apoſtolorum, religionis, pietatis, Euangelij ſe dicat ſpecioſis nominibus fuiſſe captum, cum originem ipſam videat his nominibus maxime aduerſam? vos aciem mentis intendite, Pariſienſes, & omnes iſtos, qui ſolent crebris hæc vſurpare ſermonibus, qui in conuiuiis, vbi maioribus poculis popoſcerunt, tanquam in ſchola garriunt diuinis de rebus, qui ſe nuſquam non inculcant auribus noſtris, penitus intuemini. nunquam vos illi falſa imagine eludent, nunquam artificioſa, & callida oratione decipiēt; quem habuerint magiſtrum facile cognoſcetis, quoad fixum illud veſtris in mentibus hærebit, omnia iſtorum conſilia ſpectare, ad eas, vnde orta ſunt, effrenatas

animi libidines exſaturandas. iſti illi ſunt falſi & adulterini doctores, quos Petrus in Eccleſia futuros aliquando prænunciauit, vt inter Iſraëlitas adumbrari vates extitiſſent: qui tametſi nihil niſi Euangelia, Pauli epiſtolas, Apoſtolorum vitam, & facta loquuntur, tamen occulte ſectas perniciosas, & diſciplinas exitiabiles inducunt: tametſi nihil niſi Chriſti ſanguinem in ore habent, dum eius verba tamen, & myſteria peruertunt, eum qui emit eos, dominum negãt: tametſi vitam beatam & immortalem & ſibi, & ſuis quietis, ac nihil agẽtibus pollicentur, celerem tamen interitum, & exitium ipſi adſciſcunt ſibi. Nihil vos moueat, quod eorum intemperantem diſciplinam, & inſtituta exitioſa quamplurimi perſequuntur. tot ante ſeculis hoc euenturum eſſe prædixerat Petrus, idem ante Petrum denuntiauerat omnium magiſter Chriſtus, qui illud etiam adiecit, ipſos illos à Deo ex omni numero delectos homines propemodum in errorem inducendos. Multi mortales hæreticos olim ſunt ſecuti: multi etiam nunc ſequuntur Mahometen: multi relicto Chriſto ſe conferẽt ad Antichriſtum. Moueant illa potius veſtros animos, Pariſienſes, quod per iſtos factum eſt, vt derideatur à Iudæis, id quod præſente, & audiente me aliquando cõtigit, & contumelioſe reiiciatur veritatis ratio, atque via; cum dicant, veram illam religionem eſſe nõ poſſe, in qua tam multæ grauiſſimis de rebus contentiones exiſtant: quod adumbratam abſtinentiæ ſpeciem ſuis cupiditatibus prætexentes, pulchris virtutum nominibus, & ad captandas voluntates compoſito ſermone vos ad ſe allectos per auaritiam, ad ſuum arbitriũ nundinantur: poſtremo quod eorum damnatio, & pœna non cunctatur; quod interitus, vt Petri Apoſtoli verbo vtar, non dormitat, ſint illi nunc ſane, ſint metu liberi, ſint ſoluti: ſua illa venena ſpargant impune; & quoniam neceſſariis de cauſſis hac in ciuitate tolerantur, ſint, quandoquidẽ ipſis ita videtur, beati, ſint florentes,

a. 2. Pet. 2. b. Matth. 24. c. 2. Pet. 3.

erit erit illud aliquando tempus, niſi ad ſe redierint cũ iuſtas, amentięque ſuæ iamdiu debitas pœnas perferent, tanto grauiores & atrociores, quãto diuturnior eis fuerit impunitas conceſſa. veniet tandem ille dies, quo die diuina vis ac ſeueritas, animaduerſionis tarditatẽ ſupplicij grauitate compenſabit. Quæ cũ ita ſint, Pariſienſes, præbete vos, vt feciſtis adhuc, in veteri fide conſtãtes, in antiqua religione firmos, graues in maiorum diſciplina, in Eccleſiæ inſtitutis, ac moribus laborioſos, atque diligentes. A quibus hæc ciuitas primum acceperit Chriſti doctrinam, recordamini; Dionyſium dico, Ruſticum, Eleutherium, & alios ſanctiſſimos eruditiſſimosque viros. quemadmodum illi vixerint, aſſiduo vobiſcum cogitatę, quo iam ita viuendo peruenerint, conſiderate, eorum & vitæ genus, & recte dictorum recteque factorum ſempiterna præmia intuentes, imitamini religioſam fidem. a. Ieſus Chriſtus heri, & hodie, ipſe & in ſecula. Semper eadẽ fuit, quę nunc eſt, & conſequentibus annis erit in Eccleſia Catholica doctrina. variis, & peregrinis, hoc eſt, ab ea, quæ perpetua Eccleſiæ ſucceſſione prodita nobis eſt, alienis doctrinis nunquam vos abduci patiamini; nec eo vela detis, vndecũque ſe flatus aliquis erroris oſtenderit; b. ſed voluntate ſtabiles, fide fundati, gratia noſtri liberatoris immobiles, in ea quam animo à prima pueritia imbibiſtis, & ad hanc ætatem retinuiſtis diſciplina vſque ad extremum ſpiritum permanete.

a. *Hebr. vlt.* b. *Epheſ.* 4.

PETRI

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De retinenda veteri religione, & falſa recentium hæreticorum doctrina reiicienda, ad Pariſienſes, Oratio XIV.

VENIT alterius orationis dies, Pariſiẽſes, quo die pars altera promiſſi muneris, ſi minus tota, aliqua ex parte certe perſoluenda eſt. Precor Deum Opt. Max. vosque idem omnes ab eo precari velim, vt ſine turbis hunc conuentum omnium lætitia celebrari patiatur. nos enim vt actiones has inſtituimus ad confirmandos animos bonorum, ſic valde cupimus eas ad exitum ſine cuiuſquam vel malo, vel iniuria peruenire: quod vt conſequamur, in eorum, qui audiunt, moderatione ſitum eſt. Nam ſi tumultus illius, qui ſuperioribus diebus exſtitit, cauſſam quæſieritis, reperietis eum non actione mea, ſed paucorum, nequid dicã aſperius, parum modeſtis vocibus eſſe commotum; quas an probet, aut concedat Caluini diſciplina, haud equidẽ ſcio; Euangelia certe, Apoſtolorumque literæ vehemẽter reprehendunt, quæ noſtram in factis dictisque modeſtiam omnibus hominibus notam eſſe volunt, & a. probatam. Ac nos quidem primo breuem epiſtolam in gymnaſio noſtro fiximus, qua monebamus lectorem, diuinis de rebus orationes me crebras habiturum, eorum potiſſimum cauſſa, qui linguæ Gallicę ignoratione nullum è ſacris concionibus fructum capere poſſunt. hic nemo credo tam iniquus erit æſtimator rerũ, qui aut conſilium noſtrum, aut verborum genus reprehendat. Poſt aliquanto breuiſſima ſceda per compita ſignificauimus, de veteri religione retinenda verba me

a. *Philip*.4.

III. Non. Iun. eſſe facturum. hic index fortaſſe nonnullorum animos permouit; qui me non tam impediunt, quod noſtram religionem peſſime oderunt, quã adiuuant, quod ſuam nouam eſſe confitentur. Ego vero, Pariſienſes, non quidquid euenerit ex oratione mea, ſed quod ex iis, quæ à me facta dictaue ſint, euenire debuerit, id vnum mihi arbitror eſſe præſtandum. quid autem erat vel in illo facto, vel in verbis, quod iure quenquam poſſet commouere? non legitimum, nõ viſitatum eſt, indicare ſcripto, ſi quid in tuo gymnaſio ſit agendum, quod ceteros iuuet audire? non omni contumelia oratio illa caruit, de veteri religione retinenda? niſi hoc ipſum iſti contumelioſum putant, eſſe aliquẽ, qui homines recte diuinis de rebus ſentientes ad maiorum ſuorum pietatem conſeruandam adhortetur. quod ſi ita eſt, nos tamen neque clamoribus eorum, neque minis, neque armis aliquando cedemus, Pariſienſes. Quanquam enim edicto regio publicę quietis cauſſa propoſito, ſapienter cautum eſt, nequid fiat, neue dicatur quod ſpectet ad multitudinem concitandam, nemo tamen antiquæ veræq. religionis amatores ad eam retinendam adhortari prohibetur. hoc ſuapte natura pulchrum eſt: hoc publice ab omnibus vſurpatum eſt, hoc iure communi rectum eſt, proprio conceſſum regẽ habemus præclare ſentientem: erga religionem Catholicam egregie animatum: à nouitate tota voluntate abhorrentem: qui tametſi regni pacificandi cauſſa multa, quæ nollet, patiatur & ferat, tamen optat, quam à ſuis maioribus fidem accepit, ſartam & tectam conſeruari; optat, quorum adhuc integra mens eſt, eos incorruptos ad ſupremum tempus permanere; optat, ſi qui animo dubio fluctuent in vtramque partem, eos oratione, conſilio, auctoritate confirmari; optat, omnes à veritate variis opinionum ſemitis aberrantes, in viam, ſi quo modo fieri poſſit, reduci. nunquam ille contra voluntatẽ ſuam veniſſe iudicabit, qui fecerit quod ipſe optat

ani-

animo, permittit edicto. Si populum ad contemnendum regis imperium fuiſſem conatus impellere, ſi multitudinem ad cædem, ad rapinas concitaſſem, ſi vllam vt iniuriam alicui hominum generi inferretis, à vobis, Pariſienſes contendiſſem: ipſe me grauiſſimi criminis reum, ipſe me regiæ maieſtatis contemptorem, ipſe me extremo ſupplicio dignum confiterer. Sin autem illa ſumma fuit orationis meæ, vt veterem religionis diſciplinam, quam rex omni animo, omniq́ue voluntate ſequitur, conſtanter eſſe retinendam, dicam libere, Pariſienſes, non à me regia maieſtas, quæ religionis dignitate quadam ex parte continetur, imminuta eſt, ſed conſeruata & amplificata. Iſtis iſtis, quemadmodum factum ſuum defendant, prouidendum eſt, qui communicato conſilio, domi noſtræ preſente ornatiſſimo viro Iacobo Soriano Venetorum Legato, religionis antiquæ defenſionem contra regis edictum exſibilauerunt: neq; prius quieuerunt, quam Iacobum Rhodeicum Falconium iuuenem animo præſtantem, qui hoc ſe primũ aduerſus Deum pietati, deinde caritati erga præceptorẽ ſuum debere arbitrabatur, ad arma inuitum impulerunt. At in noſtram religionem aſperius inuectus eſt, quaſi vero poſſim oſtendere, pietatem antiquam eſſe retinendam, quin demonſtrem, quantum in iſta falſa ſpecie pietatis inſit & turpitudinis, & mali. at diſciplinam impietatis noſtram appellaſti diſciplinam. ridiculum erat exſpectare, vt aliter à diſciplinæ veteris defenſore nominaretur. Sed vtrum eſt grauius impietatem dicere, an idololatriam? mihi vel hæc paria, vel poſterius nomen atrocius videtur. Euolue nunc omnes Caluini, & aliorum libros, omnes paginas inuenies hoc verbo refertas. audi miniſtrorum omnium conciones: comperies, nullum eos habere frequentius in ore verbum. & queri audent, impietatem a nobis appellari diſciplinam ſuam, cum ipſi noſtram vocent idololatriam? ſi ferre non poterant veritatis vocem, ad audiendũ venire non

debuerunt. nos enim non, qui ſibila ſerpentis antiqui imitarentur, quęrebamus, ſed qui prudentiam illam ſerpentum columbarum ſimplicitate iunctam ſequeren-
a. tur, quam hominum magiſter diſcipulis quondã ſuis magnopere commendauit. Verum illi cum diſrumperentur, veterem Eccleſiæ fidem contra noua commenta defendi, ad impediendum orationis noſtræ curſum parati, de induſtria venerunt. vellent in Pont. Max. in ſcriptores antiquos, in omnes vetuſtæ diſciplinæ partes dicere quod liberet, & quã liberet diu, nos pro veritate, pro religione maiorum, pro Eccleſiæ Catholicæ dignitate omnino hiſcere non audere. Errant pietatis veteris oſores, amatores impietatis nouæ, errant vehementer, ſi paſtoritia fiſtula obrui poſſe putant tubæ cantum. falluntur, ſi ſperant, me minis & mortis metu poſſe terreri hanc enim ego non vitam, ſed mortem; quam ſuis pollicitus eſt Chriſtus, quam exſpectant omnes boni, cuius fruendæ ſtudio interdum efferuntur, illam vnã vere eſſe vitam puto. quare vt opto neminem facere cõtra Chriſtianæ caritatis officium, ſic, ſi quid humanitus accideret, quod in hac vrbe intelligo, mihi non eſſe timendum, ſed ſi quid accideret tamen, ſummi beneficij loco ducerem, eripi mihi breuem, miſeramque vitam, ęternam, & immortalibus bonis affluentem reddi. Vos non modo corporibus, verum animis etiam adeſte, Pariſienſes, & cuius diſciplinæ cauſſas turpitudinis infamięque plenas oratione ſuperiore didiciſtis, eius nũc partus cognoſcite, quæſo, diligenter. vos ipſi etiam ſi ego nihil dicam, facile ſtatuetis à quo tantam malorũ
b. ſementem factam exiſtimetis. Non enim eſt, Pariſienſes, nõ eſt diſſenſionis auctor Deus, ſed pacis, beneuolé-
c. tię, coniunctionis, vt Paulus in omnibus Eccleſiis docebat. Has ille virtutes tanti fecit, vt filium ſuum vnigenam per ſummos cruciatus necari permiſerit, modo quos adoptare ſibi decreuiſſet, non tam regionibus, quã animis diſperſos, & opinionum magis, quam locorum

a. *Matth.* 10. b. 1. *Cor.* 14. c. 2. *Cor.* 13.

in-

interuallo diſiunctos, in vnum non tam ſpatiis terrarū, a. quam voluntatum conſpiratione congregaret. Itaque generis humani vindex grauiter aliquando de Hieroſolyma queſtus eſt, quod ſuos ab ſe ciues aggregari minime pateretur, iam dudum id ſe operam dare teſtatus. Contra Satanæ, qui ſemper hominibus aduerſatur, & , quoad poteſt, etiam Deo, nihil aliud propoſitum eſt, quod intueatur; & in quo efficiendo ſine intermiſſione elaboret, niſi eorum, qui vna ſententia & voluntate conſtricti tenebantur, repentina diſſidia atque diſcordiæ. quocirca libertatis & ſalutis noſtræ parens, qui ad furorem eius comprimendum erat delapſus in terram, poſtquam demonſtrauit Iudæis, nullam ſibi pactam eſſe cum illo ſocietatem, illud adiecit, qui cum ipſo non ſit, contra ipſum eſſe, & ſpargere ac diſſipare, qui cum ipſo non colligat, ſignificans, & Satanam, & eius adminiſtros aduerſandi ſtudio diſpergere conari, quos ipſe magno labore congregarit. Viderunt hoc etiā veteres poëtæ, quamuis eſſent inani ſuperſtitione cæci, qui diſcordias & bella per furias quaſdam apud inferos commorantes excitari, non ſine cauſſa fictis fabulis memoriæ prodiderunt. Deo videlicet concordiam, pacem, quietem, diabolo, vt eſt apud Mantuanum vatem: b. c.

triſtia bella,

Iráſque inſidiáſque & crimina noxia cordi d.

opinabantur eſſe: Deum exiſtimabant placare iras, tollere diſſidia, conglutinare voluntates; diabolum non externos tantum, & alienos, verum etiam vt idem ille poëta ſcripſit:

vnanimes armare in prælia fratres;

nec inter peregrinos, & ignotos modo ſerere diſcordias, verum etiam, *odiis verſare domos*, & propinquis ad mutuam perniciem arma præbere. Quæ cum ita ſint, vt illa, quæ pacem Eccleſiæ vel conſeruat, vel reconciliat, diſperſos colligit, diſſidentes in gratiam reducit, diſciplina cœleſtis, atque diuina, ſic quæ ſocietatem

a. *Ioan.* 11. b. *Matth.* 23. c. *Matth.* 12. d. *Ænei.* 3.

Eccleſię diſrumpit, aut diſſuit, collectos diſpergit, omnibus ſenſibus congruentes diſiungit, ac diſtrahit, nõ aliunde, quam ab aduerſariis poteſtatibus ortum habuiſſe ducenda eſt. Ioannes quidem, quem propter excellentem diuinarum rerum ſcientiam τὸν θεόλογον appellant Græci, cum filiolos ſuos cariſſimos admoneret, ne omni ſpiritui crederent, ſed tentarent ſpiritus potius ac periclitarentur, an à Deo profecti eſſent, ne ſimulata falſorum prophetarum ſpecie fallerentur, ſignum hoc addidit, quo facile ſpiritus vere diuinus à ſimulato & adumbrato diſcerneretur: quicunque confiteatur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ſpiritum illum vere eſſe diuinum, qui Ieſum ſoluat, eum que in carne veniſſe neget, illum ſpiritum, licet diuinus videatur eſſe, non à Deo tamen afflatum fuiſſe, verum eſſe Antichriſtum: quo verbo ſignificare voluit diaboli ſpiritũ illum eſſe, cum Paulus Antichriſtum affirmet ſecundum operationem Satanæ eſſe venturum, ab eoq. vim & poteſtatem accepturum, res magnas, nouas, & admirabiles patrandi. Intendite, quæſo, ſenſus menteſque veſtras, Pariſienſes, & quæ ſit huiuſce ſigni vis, cõſiderate. Arius, Eunomius, Macedonius, Donatus, aliiq́ multi veteres hæretici nonne Chriſtum in carne veniſſe fatebãtur? eos autem qui ſpiritu diuino excitatos fuiſſe dicat, ac non potius malorum dæmonum furiis exagitatos, amens ſit. quid ergo eſt, quod ſcriptũ fecit Apoſtolus, quicũque fateatur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, hunc diuino numine afflari? nimirum illi confitentur, vt B. Auguſtinus explicat, qui et Dei filium vere hominem eſſe factum, verbis dicunt: & cauſſam, quę illũ ad ſuſcipiendam noſtram naturam impulit, hoc eſt, caritatem, factis retinent & omni vita. Illi contra Ieſum ſoluunt, eumque in carne veniſſe infitiantur, qui vel alterutram ei naturam impia oratione adimunt, vel eum in carne veniſſe ore quidem loquuntur, dum caritatem tamen, quæ ei fuit veniendi cauſſa, non ſer-

a. 1. Ioã. 4. b. 2. Theſſ. 2. c. Tract. 6. in epiſt. Ioannis.

uant,

uant, dum Eccleſiæ membra diſſoluunt, quę cœleſtis amoris vinculis ille adſtrinxerat, factis atque vita negant. Conuertite mihi nunc animos in omnes partes, & quoniam oculis non poteſtis, mente & cogitatione circumſpicite omnes terrarum oras. quæ fuit ante Lutherum omniũ Chriſtianorum de religione cõſpiratio atque concordia? quæ vbicunq. locorum ſimilitudo, & conuenientia myſteriorum? quam admirabilis omniũ pene Gentium, quæ Chriſtum colunt, ſtudiorum, volũtatum, ſententiarum, & quam inimico noſtro metuenda conſenſio? magnæ nobileſque partes vetuſtioribus diſſidiis fuerant ab Eccleſiæ corpore abruptę: quæ vero in ſocietate remanſerant, & ſi nonnullis fortaſſe de rebus humano more diſſidebant, de ſumma tamen religionis miro cõſenſu, omnes inter ſe deuinctę tenebãtur. non aliud Germanus, aliud Hiſpanus de libertate volũtatis humanæ ſentiebat. non ſecus Polonus atq. Gallus de myſterio corporis, & ſanguinis Chriſti loquebatur. vna erat Hungari & Itali; vna Angli & Siculi, vna Scoti & Sardi de originis peccato, de baptiſmate, de iuſtitiæ noſtræ ratione ſententia: eadem omnium de ſingulis religionis noſtræ partibus & mens, & oratio. At vero nunc quanta eſt inter nos & eos, qui à nobis deſciuerunt, diſſimilitudo? vix vt ab eodem vtrique genere videamur orti. mitto nos, inter illos ipſos, qui ab Eccleſia defecerunt, quanta doctrinarum ſunt facta diuortia? quam miſeranda diſſidia? poteſt quidquam fieri tam diuerſum, quam Lutheranus, Anabaptiſta, Sacramentarius, Suenckfeldianus, Seruetianus? poteſt aliquid magis diſpar cogitari, quam Oſiander Philippo? poteſt inimicius quidpiam fingi, quam Flaccus Illyricus vtrique? poteſt reperiri quid magis aduerſum, quam Gentilis, & Ludouicus Alemanus Caluino? nullum vnquam inueniet exitum oratio mea, Pariſienſes, ſi omnia genera enumerare voluero & à nobis, & inter ſe diſſidentium hæreticorum, de iuſtitia noſtra ſolũ amplius

plius X X. Lutheranorum ſententiæ numerantur inter ſe valde diſiunctæ: quod oppida ſunt, totidem fere diſſimiles, & contrariæ fidei confeſſiones proferuntur. ſi quando noſtri doctores leuioribus de rebus non ſentiunt, neque ſcribunt eodem modo, præcipuis tamen, ac neceſſariis de locis non diſcrepant, neque ſuã quiſque diſciplinam inſtituit, omnesque gentes ad ſe allicere conatur, verum eandem omnes Chriſtianam videlicet diſciplinam, licet variis, probabilibus tamen & in vnum exitum ſpectantibus dubiis de rebus diſputationibus illuſtrant. at iſti apud ſe quiſque Eccleſiam eſſe aiunt, apud alios negant, eorumque conſuetudine, & conuictu prohibent ſuos. O magnum & intolerandum dolorem, Pariſienſes: ô caſum acerbum atque luctuoſum! ô miſeram Eccleſię Chriſtianæ conditionem. tot membra, tam pulchra ſpecie. tam firma viribus, tam neceſſaria vtilitate, ab eo corpore, quod fidei, ſpei, caritatisque neruis Deus ipſe colligarat, fuiſſe diuulſa? quæ tot ex gentibus natura diuerſis, diuino dono conſpirantibus iuncta, velut acies ad pugnam
a. inſtructa ſuis hoſtibus formidabilis incedebat, eam paucorum fraude laceratam, fuſam, diſſipatam, gentibus expertibus veritatis eſſe ludibrio? Solemus dolere vehementius, nõnunquam etiam lugere, vbi nobis venit in mentem quam crudeliter ſanctiſſimum Chriſti corpus à Iudæis fuerit dilaniatum. quanto nobis acerbiorem dolorem atque luctum deberet illud cõmouere, diſtrahi ac diſcerpi temeritate quorundam Eccleſiam, cuius conſtituendæ cauſſa Dei filius verus Deus, cruciatus illos tã horribiles voluit ſuſtinere? ille quidem neque cum iniurioſius tractaretur, neque cum verberibus concideretur, neque cum immaniſſimo ſupplicij genere mactaretur, vllum pro ſe verbum fecit: vbi vero Paulum in Ec-
b. cleſiam naſcentem incredibili audacia furentem adſpexit, ſub.ta luce perculſum abiecit humi, formidabilique voce caſtigatum à cędę reuocauit. nos autem, qui

a. *Cant* 6. b. *Actor.* 9.

carni.

carnificum illorum ne nomen quidem ſuſtinemus audire, hos in deliciis habemus, qui ſceleratas Eccleſiæ manus attulerunt; & cum interfectores Chriſti, malorū dæmonum inſtinctu feciſſe fateamur; quę fecerunt carnifices Eccleſiæ ad cędendas & diſiiciēdas myſtici corporis reliquias, diuinitus eſſe credimus impulſos, & quia neutram Chriſto verbis detrahunt naturam, licet caritate vacui ipſo vitæ genere diſſoluant Chriſtum, Eccleſiam diſſipent, illum in carne veniſſe factis negēt, ſpiritu tamen eos afflatuque cœleſti dicimus commoueri. atqui non diceret Aurelius Auguſtinus; ille, inquā, Auguſtinus, quem vnum ex omnibus antiquis auctoribus laudare ſe ſimulat Caluinus, iſtos diuino ſpiritu afflari pernegaret. Vultis eius à me verba recitari? vultis ipſum ex ore meo quodam modo loquentem audire? *Quiſquis non habet caritatem, negat Chriſtum in carne veniſſe. nunc iam interroga omnes hæreticos: Chriſtus venit in carne? venit. hoc credo, hoc profiteor immo, hoc negas. vnde nego? audis quia hoc dico. immo ego conuinco, quia negas. dicis voce, negas corde: dicis verbo, negas factis. quo modo, inquis, nego factis? quia ideo venit in carne Chriſtus, vt moreretur pro nobis, ideo mortuus eſt pro nobis, quia caritatem multam docuit maiorem hac caritatem nemo habet, quam vt animam ſuā ponat pro amicis ſuis.* Audi Luthere, audi Caluine, audi quicunq. per ſpeciem pietatis ab Eccleſia Romana defeciſti. audi non me, ſed Auguſtinum. *tu non habes caritatem, quia pro honore tuo diuidis vnitatem.* audi rurſus, vide ne excidat. *tu non habes caritatem, quia pro honore tuo diuidis vnitatem.* vos autem, Pariſienſes, quid vobis loquatur accipite, ne qua fallaci inflatus diuini ſimulatio ne capiamini. *Ergo hunc intelligite ſpiritum ex* Deo. quem Auguſtine? dic, quæſo, planiſſime. *qui dicit Ieſum in carne veniſſe. qui dicit non lingua, ſed factis. qui dicit non ſonando, ſed amando.* quid ſi qui falſo iactabunt ſpiritum afflatumque cœleſtem? *pulſate, tangite vaſa fictilia, ne forte crepuerint, & male reſonent. videte ſi integre ſonant. videte*

ſi ibi

ſi ibi eſt caritas. nunquam vos hic factorum & caritatis quaſi ſonus fallet; Pariſienſes. tu vero Lutherane, tu Caluiniane, tu quiſquis recentẽ iſtam cuius modi doctrinã tanquam filiolam complexam tenes, cur diuinum inſtinctũ nobis obiectas? audi quid ſequatur apud eundẽ ſcriptorem. *tollis te ab vnitate orbis terrarum. diuidis Eccleſiã per ſchiſmata. dilanias corpus Chriſti. ille venit in carne, vt colligat, tu ideo clamas, vt ſpargas. ille venit colligere, tu venis ſoluere. diſtringere vis membra Chriſti. quomodo non negas Chriſtum in carne veniſſe, qui diſrumpis Eccleſiã, quam ille congregauit?* periculoſa ſunt quæ reſtant, Pariſienſes. quemadmodum accepturi ſint aduerſarij noſtri, perhorreſco. ſed quoniam Auguſtini verba ſunt; non mea, dicam, non ita me Deus amet, contumeliæ cauſſa, ſed veritatis, ſi quo modo poſſint agnoſcere errorem ſuum. *Contra Chriſtum ergo venis. Antichriſtus es. Intus ſis, foris ſis, Antichriſtus es. Sed quando intus es, lates: quãdo foris es, manifeſtaris. Soluis Ieſum, et negas eũ in carne veniſſe. nõ es ex Deo.* Quid igitur eſt, dicat fortaſſe aliquis:
a. *Non veni pacem mittere, ſed gladium?* quid eſt, *veni ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam, & inimici hominis domeſtici eius?* potuitne Chriſtus apertius indicare diſcordias? negare poſſumus, earum inimicitiarum, quæ religionis caſſa ſuſcipiuntur, auctorem illum eſſe, qui ſe ipſe fateatur, ad eas excitãdas in terram eſſe delapſũ? O præclaros laborum diuinorum interpretes, in retinendis literis ac ſyllabis, cum primis ſanctos atque diligentes, in prætermittenda voluntate diſſolutos. vobis auctoribus nullum nouum præceptum nobis Chriſtus dedit, vt nos inter nos mutua caritate complectamur:
b. non pacem præ ceteris rebus & ſuis diſcipulis, & per eos Eccleſię vniuerſæ commendauit: non à Patre ſupremo tempore precatus eſt, vt & diſcipulos ſuos, & omnes, qui per eos eſſent credituri, ſeruaret, vt quemadmodum Pater & Filius eiuſdem naturæ diuinæ commu-

a. *Matth. 10.* b. *Ioan. 13. 14. & 17.*

munione ſunt idem, ita nos & ſententiarum, & voluntatum, & myſteriorum coniunctione ſummam illam ſocietatem & vnitatem, quoad eius fieri poteſt, imitantes, in vnum coiremus. vobis interpretibus inepta eſt illa tam crebro a beato Paulo vſurpata ſimilitudo, Eccleſiam eſſe quaſi quoddam corpus è diuerſiſſimis quidem, inter ſe tamen conſentientibus membris aptum atque connexum; quod & ſpiritu diuino contineatur, & ita temperetur, vt in tanta varietate, ac diſſimilitudine partium incredibilis quidam ſit abſque vlla diſcrepantia concentus, omneſque omnium & malis doleant, & lætentur bonis: fruſtra idem Apoſtolus Corinthios per Chriſtum obſecrabat, vt idem loquerentur omnes, vt nullo animorum diſſidio diſtrahi ſe paterẽtur, vt eadem eſſent mente, & eadem ſententia concordes: nihil erat cur Epheſios obteſtaretur, vt ſollicite ſeruarent vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. At ego qui non ſum tam acutus explanator, vt ex Chriſti verbis non diſcipulum Chriſti modo, verum ipſum etiam Chriſtum ſtultitiæ condemnem, illud didici à maioribus noſtris, in eoque libenter acquieſco, Dei filium per Apoſtolos ſuos, & eorum ſucceſſores ancipitem diuinæ doctrinæ gladium in omnes propemodum terras immiſiſſe; quo gladio naturalium affectionum vincula cum abſcidiſſet, liberos à parentibus, affines à ſuis affinibus ita diuiſiſſe, vt cum fidem alij amplecterentur, alij extra Eccleſiam permanerent: propinqui à propinquis, credentes à fidei expertibus ad iudicia, ad ſecures, ad rotas, ad cruces, ad flammas raperentur: id quod & iam olim accidiſſe Eccleſiaſticæ hiſtoriæ demonſtrant, & etiam nunc vſu venire ſcimus vbicunque gentibus veritatis ignaris Euangelium denunciatur. Eccleſiam autem hoc neceſſario ſanctiſſimoque bello conſtitutã, accepi & Chriſtũ, & Apoſtolos voluiſſe, mira quadam cetũ omnium ſocietate contineri. in eam qui gladium

a. *Rom.* 12. b. 1. *Cor.* 12. c. *Epheſ.* 4. X im-
d. 1. *Cor.* 1. e. *Epheſ.* 4.

immittat, eam qui diuidat, & diducat in cōtrarias præcipuis de rebus opiniones, Antichriſtū eſſe. Illuc ipſum, inquiunt, nos etiam & ſentimus, & docemus, verum cū Eccleſia, per Apoſtolos cōſtituta, fuerit extincta, homines que ſenſim redierint ad impietatem & idololatriam, neceſſe fuit cœleſtis doctrinæ gladium denuo diſtringi, ac per nouos apoſtolos vetuſtiſſimum pietatis cum impietate bellum renouari. Ad Apoſtol. cę doctrinæ ſucceſſionem redit oratio, Pariſienſes. Quando Eccleſia adſpectabilis eſſe deſiit? quando fuit illa ſucceſſionis legitimæ tela præciſa? iam pridem: iam olim. eſto. verum quando fuit iſtud, iam olim? ſi diem, ſi menſem, ſi annum non potes, ætatem certe nota, quo primum ſeculo Eccleſia cœpit eſſe nulla? nullam enim Eccleſiam aliquando fuiſſe dicunt, qui dicunt adſpectabilem illam eſſe deſiiſſe, cum iſtam, quæ ſub adſpectum non cadat, Eccleſiam nemo ſcriptorum diuinorum agnoſcat. qua igitur ætate primū ſine ſchola diſcipuli, ſine matre liberi, ſine Eccleſia cœpimus eſſe Chriſtiani? quid iſti dicturi ſint, neſcio: id vnum affirmare poſſum, quod in omnium veſtrum animis penitus inhærere velim, niſi virorum illuſtrium, qui omnibus ſeculis, à Chriſto ad nos vſque floruerunt, monumenta præclara ſepeliantur, ætatem nullam poſſe notari, cuius ætatis diuinarum rerum ſcriptores non ita exponant ſummam religionis eius, quam nobis patres noſtri velut optimam hæreditatem reliquerunt, eandem vt oſtendant ſuperioribus temporibus fuiſſe. aut ſi tempus iſti vere definire poſſunt, quo primum tempore cœperint eſſe quæ nos habemus, cum ante Lutherum hæc ſola viguerint multos annos, deleantur illa
a. ex Euangelio Chriſti verba: *Ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi*: inducantur illa,
b. *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram*, hoc eſt, ſuper te, quem
c. ad ſignificandam ſolidæ fidei firmitatem cepham, id eſt, petram cognomento vocari volui. *ædificabo Eccleſiam meam, & portę inferi non prævalebunt aduerſus eam:*
a. Matth. vlt. b. Matth. 16. c. Ioan. 1. — tol-

tollantur illa. *Quæ eſt Eccleſia Dei viui, columna, & fir-* a
mamentum veritatis: illa denique plane extinguantur,
Sed firmum fundamentum Dei ſtat: quę omnia ſi nequeũt b
aliter eſſe, quam ſcripta ſunt, quis dubitat, nunquã Ec-
cleſiam neque eſſe deſiiſſe, neque deſituram? quis non
videt, eam continuata Apoſtolicæ doctrinæ ſucceſſio-
ne & ad nos vſque perueniſſe, & ad ſupremum tempus
eſſe peruenturam? quæ ſi quando deſiiſſet, nunquam
tamen ab auaritia, ſuperbia. cupiditate laudis, inuidia,
ira, odio initiũ eius inſtaurandæ ſumi paſſus eſſet Deus.
Ergo ſit hoc conſtitutum, Pariſienſes, nunquam Eccleſię
ſuæ defuiſſe Chriſtum: nunquam illam ad veteris im-
pietatis conſenſionem recidiſſe, neque neceſſariũ fuiſ-
ſe bellum, niſi malis moribus indici: nouam recentiũ
magiſtrorum diſciplinam, quæ mirifice conſentientem
antea Eccleſiam miſerandum in modum laceratit, quæ
tot, & tam atroces tragœdias excitarit, non à Deo, qui
conſenſum animorum & quietem amat, ſed ab illo diſ-
ſenſionum auctore, inimico pacis, otij, & quietis pertur-
batore eſſe profectam, video vos eſſe feſſos, Pariſienſes:
video me horæ breuitate iam vrgeri, cupio vos ad ora-
tiones alias audiendas integros atque alacres venire.
Vnam tantummodo, eamque non longam, ſed valde
firmam tamen addam coniecturam. per veſtram vos
humanitatem oro & obteſtor, vt mihi animos ad eam
cognoſcendam redintegretis. Februario ſuperiore non
multis ante Ceneralia diebus Lugduno mihi Turno-
nem vſque Rhodano ſecundo nauigandum fuit. aduer-
ſarij non pauci eadem nauicula mecum vehebantur.
eorum. vnus, quem ego miniſtrum eſſe de facie ſuſpi-
cabar, lepidus & ſalſus eſſe velle cœpit. Cum autem ei
iocandi materia deeſſet, veſtimenta monachorum, ita
vt fit, cogitanti occurrerunt. Ego, inquit, aliquando Ro-
mæ quoſdam vidi monachos, quos ob inſigniore cu-
cullum vulgo iam appellant cucullatos. hi habitant ad
Mineruæ, amictu cęruleo vtuntur, neſcio quid ad ſuum

a. 1. Tim. 3. b. 2. Tim. 2.

illud acroama feſtiuum adiungere velle videbatur. cum ego, non te pudet, inquam, omnium mortalium mendaciſſime tam aperte falſa loqui? an neminem, qui tam impudens mendacium arguere poſſit, adeſſe putas? annos ipſe paulo minus quatuor ſum Romæ commoratus. apud iſtos monachos non ſemel fui. atqui nec ad Mineruæ domicilium vllum habent, nec veſte cærulea teguntur. quid refert, inquit alius, vbinam illi habitét, aut quonam colore veſtiantur? nihil admodum fortaſſe, inquam ego. verum eius, qui Euangelium iactet, permagni arbitror intereſſe, vere ne loquatur, an ſecus. an putas, inquit ille, quod errauerim in domicilio, & colore cucullatorum, eadem ratione me falli in Euangelio explicando? fallaris, inquam, nec ne, in præſenti nō dico: illud duntaxat confirmo, cuius mendacium tam manifeſtum ipſe deprehenderim, ei me nullius rei fidem in poſterum eſſe habiturum. At ille ſtudebat riſum aliis mouere, id agebat, vt cauillando moleſtiam nauigationis omnibus alleuaret. Tradunt autem vrba-
a. nitatis præceptores, narrationem facetam ſolere maxime rideri, ſiue habeas, vere quod narrare poſſis, modo id mendaciunculis adſpergas, ſiue fingas. Nolo durus, nolo ſeuerus nimium videri, Parisienſes, Gaudeo Caluini diſcipulos, quos aiebant eſſe triſti ac recondita natura, tanto iam hilariores eſſe factos, licere vt ſibi putent riſus concitandi gratia, quamuis malitia non careat iocus, & ſpectet ad ſanctiſſimos Eccleſiæ ritus deludendos, aliquando mentiri; quod certe ne fiat, non minus diligenter Euangelio cautum eſt, quam ne temere iuremus. Verum ſi oſtendero, non tantum in iocis vnum è multis, ſed ſummos etiam illorū doctores frequenter in tractandis decretis diſciplinæ ſuæ, ſerio mētiri, infitiari poterunt, omnē illam religionis vmbram nixam eſſe mendacio? Conqueruntur, Pontificum Max. tyrannide (ſic enim modeſtiſſimi viri Pontificatum maximum appellant, qui nolunt impietatem à nobis

a. *Cicer. 2. de Orat.*

reli-

religionem appellari ſuam) à Pontificibus igitur Max. conqueruntur in communione myſteriorum populo calicem ademptum, & per Concilia Conſtantienſe, ac Baſileenſe primum altera ſymboli parte multitudini interdictum eſſe. hic quam multa inſunt mendacia? quam inſignia? Exſtat Leonis I. Pont. Max. ſermo, in quo a. populum vniuerſum ad calicem ſumendum adhortatur. decretum de multitudine à calice arcenda nullius Pont. aduerſarij proferre poſſunt. Concilia Conſtan- b. tienſe & Baſileenſe inueteratam ſolum conſuetudinem c. ſub altera ſpecie capiendi myſteria diuina, laudarunt, approbarunt, ſine Eccleſiæ vniuerſę auctoritate immutari vetuerunt, quod idem proximis annis Concilium d. Tridentinum fecit. quod ſi illa duo Concilia hoc inſtituiſſent, vt altera tantum ſymboli pars in diſtribuendis myſteriis populo præberetur, tamen Pontificum Max. tyrannide calicem ereptum fuiſſe populo iure negaremus, cum ea tam libera fuiſſe cõſtet, vt Pontifices Max. coegerint Põtificatu ſe abdicare. negant fidei nomen ei, quæ in ſceleratis reperitur, attribui à ſcriptoribus diuinis, non recordabantur ſcilicet, ſcripſiſſe Paulum, *ſi habuerim omnem fidem, ita vt montes transferam, caritatem* e. *autem non habuero*. Exciderant ex animo illa Iacobi verba, *quid proderit fratres mei, ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem nõ habeat? nunquid poterit fides ſaluare eum?* nõ f. quærit, an ſit illa vera fides, ſed cũ pro certo ponat verã eſſe, quærit, an ſatis valeat ad ſalutẽ? At abutũtur interdũ fidei nomine ſacri ſcriptores, vt cum nos hominem mortuum hominẽ tamen nominamus. quid, quęſo, eſt corrũpere literas diuinas, ſi hoc non eſt? Iacobus fidem ſine recte factis mortuam eſſe ſcripſit, vt ſine ſpiritu corpus, quod quidem veriſſimũ eſſe corpus omnes fatebũtur; tu ſimilitudinẽ Apoſtoli transfers à corpore ad hominem, quem poſt mortẽ nõ niſi abutẽtes nomine, hominem vocamus? multi exiſtimare nos aiunt, homines

a. *Serm 4. de Quadrag.* b. *Seſſ 13.* c. *Seſſ. 10.* d. *Seſſ. 21. q. 5.* e. *1. Cor. 13.* f. *Iacob. 2.*

per ſacrificium ex opere operato,vt theologi loquuntur, reconciliari Deo,etiam ſine fide.atqui ſacroſanctum ſacrificium negamus omnes, ad vitam æternam conſequendã cuiquam poſſe prodeſſe,qui cum Chriſto,& Eccleſia non ſit fide & caritate copulatus. affirmant ſcripſiſſe Paulum,ſine ſanguinis effuſione non fieri ſacrificium. omnes Pauli epiſtolas peruoluta, illud tantummodo de lege per Moſen data ſcriptum inuenies, *ſine*
a. *ſanguinis effuſione non fit remiſſio*. hęc aut omnia, aut pleraque ſunt Caluino communia cum multis. alia non pauca ſunt omnino propria ipſius non eſt in animo tamen omnia in præſentia colligere, Pariſienſes, vt ad exitum aliquando venire poſſit oratio mea. Sint ei per me cetera omnia libera & ſoluta mendacia, quamuis maxima & impudentiſſima. ſileatur illud, quod
b. ſcripſit, Auguſtanæ Confeſſ. homines nihil à Tigurina ſchola diſsẽtire de myſterio corporis & ſanguinis Chriſti,& Philippum ipſum ſecum facere gloriatus eſt, in
c. quo quam fuerit verax, Ioachimum VVeſtphalum, & alios, qui tam inſignem contumeliã non tulerunt, Philippum ipſum denique atteſtor. nulla nunc mentio fiat,quod illam fidei diuiſionem in viuam, & mortuã,
d. aſſerit literis diuinis aduerſari, cum in epiſtola Iacobi fidem mortuam legamus, neceſſe vt ſit aliam viuentẽ
e. confiteri:& Paulus non quamlibet commendet fidem, ſed eam,quæ per caritatem operatur,vt cogamur aliam intelligere ſine caritate ceſſantem, quam Iacobus mortuam nuncupauit. quod fidẽ à noſtris opinionem quãdam, aut perſuaſionem exiſtimari ſignificat, prætereatur:cum fidem omnes opinione quidem longe ſuperiorem eſſe dicant, ſciẽntia vero tum euidẽtia inferiorem, propterea quod videmus nũc per ſpeculum in ęnigmate, tum firmitate multo præſtantiorem, quia diuina veritate fundatur. Vnum hoc commemorabo, hiſce diebus Eucharistiæ ſacris perquam accommodatum;

a. *Heb. 9.* b. *In ſumma Confeſ de Sacram.* c. *In vlt. admoni. ad Ioachimũ VVeſtphalũ.* d. *Cap. 2.* e. *Galat. 5.*

quod mihi tam apertū videtur, nemo vt inficiari poſſit, tam magnū, me ipſum vt puduerit videre. Poſtquā Euchariſtiæ cultū ſuperſtitioſum eſſe copioſe ſibi demōſtraſſe viſus eſt; huic malo, inquit, proculdubio voluit obuiare Nicæna ſynodus, cum vetuit nos intentos eſſe ad propoſita ſymbola. a. vbi Caluine ſynodus Nicęna vetuit Euchariſtiam humiliter ac demiſſe coli? cur non omnia ſanctiſſimorum Patrum verba profers? cur argumentum tam firmum pœne tacitus præteriiſti? Vos antiquiſſimi & ſanctiſſimi Concilij orationem integrā audite, Pariſienſes, quam ἐκ τῶν διατυπώσεων ἐκκλησιαςικῶν, hoc eſt, ex Eccleſiaſticis inſtitutis, ac decretis, quæ extant inter actorum eius Conſilij fragmenta, primus Franciſcus Turrianus vir ſane diligēs & doctus protulit in lucem. Mirabimini, certo ſcio, virum illum qui nihil niſi Spiritum ſanctum loqueretur, tam impudenter voluiſſe mentiri. ἐπὶ τῆς θείας τραπέζης μὴ τῷ προκειμένῳ ἄρτῳ, καὶ τῷ ποτηρίῳ ταπεινῶς προσέχωμεν, ἀλλ᾽ ὑψώσαντες ἡμῶν τὴν διάνοιαν, τῇ πίςει νοήσωμεν, κεῖσθαι ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης τραπέζης τὸν ἀμνὸν τοῦ θεοῦ τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀθύτως ὑπὸ τῶν ἱερέων θυόμενον. καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα ἀληθῶς λαμβάνοντας ἡμᾶς πιςεύειν, ταῦτα εἶναι τὰ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας καὶ ἀναςάσεως σύμβολα. habetis Græca verba, ne quis in alterius fraude coarguenda me putet fraudulētum eſſe voluiſſe; accipite, Latina vt omnes intelligant. In diuina menſa ne ſimus in propoſitum panem, & calicem intenti, ſed cogitationem noſtram erigentes, fide intelligamus, in illa ſacra menſa poſitum eſſe agnum illum Dei, qui tollit peccata mundi, ſine mactatione à ſacerdotibus mactatum, ac pretioſum ipſius corpus & ſanguinem vere ſumentes, illa credamus eſſe ſymbola ſalutis & reſurrectionis noſtræ. vetat in pane, & calice, quæ

a. *In lib. 4. Inſtit. cap. 17. art. 36.*

quæ videntur, defixam nos habere cogitationem. vetat credere nihil eſſe niſi panem atque vinum. fide iubet comprehendere, quod aciem oculorum fugit. mactari Chriſtum à ſacerdotibus affirmat, ſed ita, ne ei denuo nex afferatur. vbinam illud Caluine latet, quod tam grauibus tu verbis colligebas, Euchariſtiam non eſſe venerandam? non tu verba ſynodi non intelligebas, quem nihil omnino latere potuiſſe opinantur tui, ſed cum veritatẽ ferre nequires, tenebras ei fraudibus mẽdaciisque tuis offundere volebas. iam tandem mirari deſino, eſſe tot inter vos, tantasque pugnas, vix vt duo reperiantur qui ſentiant idem. nunc intelligo quid ſit, quamobrem ſententias quotidie tanquam teſtamenta mutetis. nimirum veritas vna eſt, & ſimplex, vt ſapienter à Gregorio Nazianzeno dictum eſt, multiplex autẽ variumque mendacium: vera dicendi vna tantum ratio eſt; falſa dicendi ſibi quiſque multas atque diſſimiles, idemq. alias alio tempore rationes excogitare poteſt. Et ſunt qui turpiſſimis mendaciis fundatam diſciplinam diuinam dicere audeant? ſunt qui tam male de Deo ſentiant, illum vt credant aut fallere voluiſſe, aut potuiſſe falli? ille & ingenio & doctrina facile princeps,
a. ſuperſtitione cœcus Plato ipſum quidem mendacium, hoc eſt, ignorationem in eius animo, qui falſo quid opinetur, inſidentem, omnibus & diis, & hominibus odio eſſe cenſet: mendacium autem in verbis, quod illius quaſi imitatione expreſſum ſimulacrum eſt, vtilitatis cauſſa nonnunquam ab hominibus adhiberi. ſed cum emolumenti nihil Deo mẽdacio poſſit accedere, nolle vnquam eũ aut verbo, aut facto mentiri. prorſus, ἀψευδὴς, id eſt, mendacij expers eſſe numen diuinum, animo ſimplex & verax tum verbis, tum factis; neque ipſum mutari, neque alios fallere, neq. viſis obiectis, neque verbis, neque in ſomnis, neque vigilantes. hæc ille de natura diuina magnifice, vt mihi videtur, atq. præclare: at nos autẽ mõſtrum immane, totum ex fraudibus,

a. In 2. de Repub. men-

mendaciisq. conflatum, atque concretū, ex Deo natum eſſe affirmare non pudebit? vnde igitur iſtā dicemus or- a. tam eſſe diſciplinā? vnde Pariſienſes, niſi ab illo, qui pa- b. rentem generis humani mendacio impulit in fraudem? vnde niſi ab illo, qui in veritate non ſtetit? in quo veritas non eſt? qui cum mentitur tum loquitur de ſuo? qui mendax eſt, vt cœleſtis magiſter dixit, & mēdacij pater? iactent iſti magnifica magis oratione, quam vera diuinos inſtinctus. Sancti ſpiritus reconditam abſtruſamq. diſciplinam ſpecie quadam ſimulationis oſtentēt. nihil in ore habeant, niſi verbum Dei. ego nunquā adducar, vt credam, Deum mentiendi impudentia delectari. Sētio me fuiſſe longiorem, quam volebam. plura non dicam. fœtus alios iſtius religionis egregie ſequentibus diebus cognoſcetis. nūc quę ſūt à me tractata, ea penitus animis veſtris mentibusq. mandate. maneat hoc fixum in pectoribus omnium; hæreat in medullis atque in viſceribus veſtris, quæ tam multas, & tam graues, & tā calamitoſas in Eccleſia idem antea credente diſſenſiones de ſumma religionis noſtræ commouerit, quę non ſolum aliquando ludens mentiatur, ſed ipſa manifeſtis etiam, impudentibusque mendaciis fulciatur, eam non à Deo turbatum, & fraudis inimiciſſimo, ſed ab improbo dæmone ſatore, & aliore diſcordiarum, principe, & parente mendacij, ac fraudis exſtitiſſe doctrinam. Quo etiam diligentius cauendum vobis eſt, Pariſienſes, ne aduerſarij noſtri capti dolis in ea mala incidatis, quibus mederi poſtea non poſſitis, aut multo difficillime poſſitis. Si quis vobis capitalis hoſtis, veſtri ſanguinis exſorbendi cupidus, multisque rebus iam ante cognitus, munus ornatiſſimum ſua ſponte mitteret, quidquid illud eſſet, quod offerret, non quo maioris pretij, pulchriusque videretur, eo ſuſpectum magis haberetis? non eo vehementius latentem fraudem pertimeſceretis? nō venenis imbutum id eſſe, adſpectu ipſo vos è medio ſublatum iri exiſtimaretis? non auferri

a. *Ioan.* 8. b. *Geneſ.* 3.

 ſubi-

ſi ibi eſt caritas. nunquam vos h c tactorum & caritatis quaſi ſonus fallet; Pariſiēſes. tu vero Lutherane, tu Caluiniane, tu quiſquis recentē iſtam cuius modi doctrinā tanquam filiolam complexam tenes, cur diuinum inſtinctū nobis obiectas? audi quid ſequatur apud eundē ſcriptorem. *tollis te ab vnitate orbis terrarum. diuidis Eccleſiā per ſchiſmata. dilanias corpus Chriſti. ille venit in carne, vt colligat, tu ideo clamas, vt ſpargas. ille venit colligere, tu venis ſoluere. diſtringere vis membra Chriſti. quomodo non negas Chriſtum in carne veniſſe, qui diſrumpis Eccleſiā, quam ille congregauit?* periculoſa ſunt quæ reſtant, Pariſienſes, quemadmodum accepturi ſint aduerſarij noſtri, perhorreſco. ſed quoniam Auguſtini verba ſunt, non mea, dicam, non ita me Deus amet, contumeliæ cauſſa, ſed veritatis, ſi quo modo poſſint agnoſcere errorem ſuum. *Contra Chriſtum ergo venis. Antichriſtus es. Intus ſis, foris ſis, Antichriſtus es. Sed quando intus es, lates; quādo foris es, manifeſtaris. Soluis Ieſum, et negas eū in carne veniſſe, nō es ex Deo.* Quid igitur eſt, dicat fortaſſe aliquis; a. *Non veni pacem mittere, ſed gladium?* quid eſt, *veni ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam, & inimici hominis domeſtici eius?* potuitne Chriſtus apertius indicare diſcordias? negare poſſumus, earum inimicitiarum, quæ religionis cauſſa ſuſcipiuntur, auctorem illum eſſe, qui ſe ipſe fateatur, ad eas excitādas in terram eſſe delapſū? O præclaros laborum diuinorum interpretes, in retinendis literis ac ſyllabis, cum primis ſanctos atque diligentes, in prætermittenda voluntate diſſolutos. vobis auctoribus nullum nouum præceptum nobis Chriſtus dedit, vt nos inter nos mutua caritate complectamur: b. non pacem præ ceteris rebus & ſuis diſcipulis, & per eos Eccleſiæ vniuerſæ commendauit: non à Patre ſupremo tempore precatus eſt, vt & diſcipulos ſuos, & omnes, qui per eos eſſent credituri, ſeruaret, vt quemadmodum Pater & Filius eiuſdem naturæ diuinæ com-

a. *Matth.10.* b. *Ioan.13.14.&17.*

munione ſunt idem, ita nos & ſententiarum, & voluntatum, & myſteriorum coniunctione ſummam illam ſocietatem & vnitatem, quoad eius fieri poteſt, imitantes, in vnum coiremus. vobis interpretibus inepta eſt illa tam crebro a beato Paulo vſurpata ſimilitudo, Eccleſiam eſſe quaſi quoddam corpus è diuerſiſſimis quidem, inter ſe tamen conſentientibus membris aptum atque connexum; quod & ſpiritu diuino contineatur, & ita temperetur, vt in tanta varietate, ac diſſimilitudine partium incredibilis quidam ſit abſque vlla diſcrepantia concentus, omnesque omnium & malis doleant, & lætentur bonis: fruſtra idem Apoſtolus Corinthios per Chriſtum obſecrabat, vt idem loquerentur omnes, vt nullo animorum diſſidio diſtrahi ſe paterentur, vt eadem eſſent mente, & eadem ſententia concordes: nihil erat cur Epheſios obteſtaretur, vt ſollicite ſeruarent vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. At ego qui non ſum tam acutus explanator, vt ex Chriſti verbis non diſcipulum Chriſti modo, verum ipſum etiam Chriſtum ſtultitiæ condemnem, illud didici à maioribus noſtris, in eoque libenter acquieſco, Dei filium per Apoſtolos ſuos, & eorum ſucceſſores ancipitem diuinæ doctrinæ gladium in omnes propemodum terras immiſiſſe; quo gladio naturalium affectionum vincula cum abſcidiſſet, liberos à parentibus, affines à ſuis affinibus ita diuiſiſſe, vt cum fidem alij amplecterentur, alij extra Eccleſiam permanerent: propinqui à propinquis, credentes à fidei expertibus ad iudicia, ad ſecures, ad rotas, ad cruces, ad flammas raperentur: id quod & iam olim accidiſſe Eccleſiaſticæ hiſtoriæ demonſtrant, & etiam nunc vſu venire ſcimus vbicunque gentibus veritatis ignaris Euangelium denunciatur. Eccleſiam autem hoc neceſſario ſanctiſſimoque bello conſtitutã, accepi & Chriſtũ, & Apoſtolos voluiſſe, mira quadam cœtũ omnium ſocietate contineri. in eam qui gladium

a. Rom. 12. b. 1. Cor. 12. c. Epheſ. 4. d. 1. Cor. 1. e. Epheſ. 4.

immittat; eam qui diuidat, & diducat in cõtrarias præcipuis de rebus opiniones, Antichriſtũ eſſe. Illuc ipſum, inquiunt, nos etiam & ſentimus, & docemus, verum cũ Eccleſia, per Apoſtolos conſtituta, fuerit extincta, homineſq; ie ſenſim redierint ad impietatem & idololatriam, neceſſe fuit cœleſtis doctrinæ gladium denuo diſtringi, ac per nouos apoſtolos vetuſtiſſimum pietatis cum impietate bellum renouari. Ad Apoſtolicę doctrinæ ſucceſſionem redit oratio, Pariſienſes. Quando Eccleſia adſpectabilis eſſe deſiit? quando fuit illa ſucceſſionis legitimæ tela præciſa? iam pridem: iam olim. eſto. verum quando fuit iſtud, iam olim? ſi diem, ſi menſem, ſi annum non potes, ætatem certe nota, quo primum ſeculo Eccleſia cœpit eſſe nulla? nullam enim Eccleſiam aliquando fuiſſe dicunt, qui dicunt adſpectabilem illam eſſe deſiiſſe, cum iſtam, quæ ſub adſpectum non cadat, Eccleſiam nemo ſcriptorum diuinorum agnoſcat. qua igitur ætate primũ ſine ſchola diſcipuli, ſine matre liberi, ſine Eccleſia cœpimus eſſe Chriſtiani? quid iſti dicturi ſint, neſcio: id vnum affirmare poſſum, quod in omnium veſtrum animis penitus inhærere velim, niſi virorum illuſtrium, qui omnibus ſeculis, à Chriſto ad nos vſque floruerunt, monumenta præclara ſepeliantur, ætatem nullam poſſe notari, cuius ætatis diuinarum rerum ſcriptores non ita exponant ſummam religionis eius, quam nobis patres noſtri velut optimam hæreditatem reliquerunt, eandem vt oſtendant ſuperioribus temporibus fuiſſe. aut ſi tempus iſti vere definire poſſunt, quo primum tempore cœperint eſſe quæ nos habemus, cum ante Lutherum hæc ſola viguerint multos annos, deleantur illa
a. ex Euangelio Chriſti verba: *Ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi*: inducantur illa,
b. *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram*, hoc eſt, ſuper te, quem
c. ad ſignificandam ſolidæ fidei firmitatem cepham, id eſt, petram cognomento vocari volui. *ædificabo Eccleſiam meam, & portę inferi non præualebunt aduerſus eam:*

a. Matth. vlt. b. Matth. 16. c. Ioan. 1.

tollantur illa. *Quæ eſt Eccleſia Dei viui, columna, & firmamentum veritatis*: illa denique plane extinguantur, a
Sed firmum fundamentum Dei ſtat: quę omnia ſi nequeũt b
aliter eſſe, quam ſcripta ſunt, quis dubitat, nunquã Eccleſiam neque eſſe deſiiſſe, neque deſituram? quis non videt, eam continuata Apoſtolicæ doctrinæ ſucceſſione & ad nos vſque perueniſſe, & ad ſupremum tempus eſſe peruenturam? quæ ſi quando deſiiſſet, nunquam tamen ab auaritia, ſuperbia, cupiditate laudis, inuidia, ira, odio initiũ eius inſtaurandæ ſumi paſſus eſſet Deus. Ergo ſit hoc conſtitutum, Pariſienſes, nunquam Eccleſię ſuæ defuiſſe Chriſtum: nunquam illam ad veteris impietatis conſenſionem recidiſſe, neque neceſſariũ fuiſſe bellum, niſi malis moribus indici: nouam recentiũ magiſtrorum diſciplinam, quæ mirifice conſentientem antea Eccleſiam miſerandum in modum lacerarit, quæ tot, & tam atroces tragœdias excitarit, non à Deo, qui conſenſum animorum & quietem amat, ſed ab illo diſſenſionum auctore, inimico pacis, otij, & quietis perturbatore eſſe profectam, video vos eſſe feſſos, Pariſienſes: video me horæ breuitate iam vrgeri, cupio vos ad orationes alias audiendas integros atque alacres venire. Vnam tantummodo, eamque non longam, ſed valde firmam tamen addam coniecturam. per veſtram vos humanitatem oro & obteſtor, vt mihi animos ad eam cognoſcendam redintegretis. Februario ſuperiore non multis ante Ceneralia diebus Lugduno mihi Turnonem vſque Rhodano ſecundo nauigandum fuit. aduerſarij non pauci eadem nauicula mecum vehebantur, eorum vnus, quem ego miniſtrum eſſe de facie ſuſpicabar, lepidus & ſalſus eſſe velle cœpit. Cum autem ei iocandi materia deeſſet, veſtimenta monachorum, ita vt fit, cogitanti occurrerunt. Ego, inquit, aliquando Romæ quoſdam vidi monachos, quos ob inſigniore cucullum vulgo iam appellant cucullatos. hi habitant ad Mineruæ, amictu cęruleo vtuntur, neſcio quid ad ſuum

a. 1. *Tim.* 3. b. 2. *Tim.* 2.

illud acroama feſtiuum adiungere velle videbatur. cum ego, non te pudet, inquam, omnium mortalium mendaciſſime tam aperte falſa loqui? an neminem, qui tam impudens mendacium arguere poſſit, adeſſe putas? annos ipſe paulo minus quatuor ſum Romæ commoratus. apud iſtos monachos non ſemel fui. atqui nec ad Mineruæ domicilium vllum habent, nec veſte cærulea teguntur. quid refert, inquit alius, vbinam illi habitêt, aut quonam colore veſtiantur? nihil admodum fortaſſe, inquam ego. verum eius, qui Euangelium iactet, permagni arbitror intereſſe, vere ne loquatur, an ſecus. an putas, inquit ille, quod errauerim in domicilio, & colore cucullatorum, eadem ratione me falli in Euangelio explicando? fallaris, inquam, nec ne, in præſenti nõ dico: illud duntaxat confirmo, cuius mendacium tam manifeſtum ipſe deprehenderim, ei me nullius rei fidem in poſterum eſſe habiturum. At ille ſtudebat riſum aliis mouere, id agebat, vt cauillando moleſtiam nauigationis omnibus alleuaret. Tradunt autem vrba-
a. nitatis præceptores, narrationem facetam ſolere maxime rideri, ſiue habeas, vere quod narrare poſſis, modo id mendaciunculis adſpergas, ſiue fingas. Nolo durus, nolo ſeuerus nimium videri, Parisienſes. Gaudeo Caluini diſcipulos, quos aiebant eſſe triſti ac recondita natura, tanto iam hilariores eſſe factos, licere vt ſibi putent riſus concitandi gratia, quamuis malitia non careat iocus, & ſpectet ad ſanctiſſimos Eccleſiæ ritus deludendos, aliquando mentiri; quod certe ne fiat, non minus diligenter Euangelio cautum eſt, quam ne temere iuremus. Verum ſi oſtenderem, non tantum in iocis vnum è multis, ſed ſummos etiam illorũ doctores frequenter in tractandis decretis diſciplinæ ſuæ, ſerio mẽtiri, infitiari poterunt, omnẽ illam religionis vmbram nixam eſſe mendacio? Conqueruntur, Pontificum Max. tyrannide (ſic enim modeſtiſſimi viri Pontificatum maximum appellant, qui nolunt impietatem à nobis

a. *Cicer. 2. de Orat.*

reli-

religionem appellari ſuam) à Pontificibus igitur Max. conqueruntur in communione myſteriorum populo calicem ademptum, & per Concilia Conſtantienſe, ac ac Baſileenſe primum altera ſymboli parte multitudini interdictum eſſe. hic quam multa inſunt mendacia? quam inſignia? Exſtat Leonis I. Pont. Max. ſermo, in quo a. populum vniuerſum ad calicem ſumendum adhortatur. decretum de multitudine à calice arcenda nullius Pont. aduerſarij proferre poſſunt. Concilia Conſtan- b. tienſe & Baſileenſe inueteratam ſolum conſuetudinem c. ſub altera ſpecie capiendi myſteria diuina, laudarunt, approbarunt, ſine Eccleſiæ vniuerſę auctoritate immutari vetuerunt, quod idem proximis annis Concilium d. Tridentinum fecit. quod ſi illa duo Concilia hoc inſtituiſſent, vt altera tantum ſymboli pars in diſtribuendis myſteriis populo præberetur, tamen Pontificum Max. tyrannide calicem ereptum fuiſſe populo iure negaremus, cum ea tam libera fuiſſe cõſtet, vt Pontifices Max. coegerint Põtificatu ſe abdicare. negant fidei nomen ei, quæ in ſceleratis reperitur, attribui à ſcriptoribus diuinis, non recordabantur ſcilicet, ſcripſiſſe Paulum, *ſi habuerim omnem fidem, ita vt montes transferam, caritatem* e. *autem non habuero.* Exciderant ex animo illa Iacobi verba, *quid proderit fratres mei, ſi fidem quis dicat ſe habere,* f. *opera autem nõ habeat? nunquid poterit fides ſaluare eum?* nõ quærit, an ſit illa vera fides, ſed cũ pro certo ponat verã eſſe, quærit, an ſatis valeat ad ſalutẽ? At abutũtur interdũ fidei nomine ſacri ſcriptores, vt cum nos hominem mortuum hominẽ tamen nominamus. quid, quęſo, eſt corrũpere literas diuinas, ſi hoc non eſt? Iacobus fidem ſine recte factis mortuam eſſe ſcripſit, vt ſine ſpiritu corpus, quod quidem veriſſimũ eſſe corpus omnes fatebãtur; tu ſimilitudinẽ Apoſtoli transfers à corpore ad hominem, quem poſt mortẽ nõ niſi abutẽtes nomine, hominem vocamus? multi exiſtimare nos aiunt, homines

a. *Serm* 4. *de Quadrag.* b. *Seſſ* 13. c. *Seſſ.* 10. d. *Seſſ.* 21. *q.* 5. e. 1. *Cor.* 13. f. *Iacob.* 2.

quod mihi tam apertũ videtur, nemo vt inficiari poſſit, tam magnũ, me ipſum vt puduerit videre Poſtquã Euchariſtiæ cultũ ſuperſtitioſum eſſe copioſe ſibi demõſtraſſe viſus eſt, huic malo, inquit, proculdubio voluit obuiare Nicæna ſynodus, cum vetuit nos intentos eſſe ad propoſita ſymbola. vbi Caluine ſynodus Nicęna vetuit Euchariſtiam humiliter ac demiſſe coli? cur non omnia ſanctiſſimorum Patrum verba profers? cur argumentum tam firmum pœne tacitus præterijſti? Vos antiquiſſimi & ſanctiſſimi Concilij orationem integrã audite, Pariſienſes, quam ἐκ τῶν διατυπώσεων ἐκκλησιαστικῶν, hoc eſt, ex Eccleſiaſticis inſtitutis, ac decretis, quæ extant inter actorum eius Conſilij fragmenta, primus Franciſcus Turrianus vir ſane diligẽs & doctus protulit in lucem. Mirabimini, certo ſcio, virum illum qui nihil niſi Spiritum ſanctum loqueretur, tam impudenter voluiſſe mentiri. ἐπὶ τῆς θείας τραπέζης μὴ τῷ προκειμένῳ ἄρτῳ, καὶ τῷ ποτηρίῳ ταπεινῶς προσέχωμεν, ἀλλ᾽ ὑψώσαντες ἡμῶν τὴν διάνοιαν, τῇ πίστει νοήσωμεν, κεῖσθαι ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης τραπέζης τὸν ἀμνὸν τοῦ θεοῦ τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀθύτως ὑπὸ τῶν ἱερέων θυόμενον, καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα ἀληθῶς λαμβάνοντας ἡμᾶς πιστεύειν, ταῦτα εἶναι τὰ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας καὶ ἀναστάσεως σύμβολα. habetis Græca verba, ne quis in alterius fraude coarguenda me putet fraudulẽtum eſſe voluiſſe; accipite, Latina vt omnes intelligant. In diuina menſa ne ſimus in propoſitum panem, & calicem intenti, ſed cogitationem noſtram erigentes, fide intelligamus, in illa ſacra menſa poſitum eſſe agnum illum Dei, qui tollit peccata mundi, ſine mactatione à ſacerdotibus mactatum, ac pretioſum ipſius corpus & ſanguinem vere ſumentes, illa credamus eſſe ſymbola ſalutis & reſurrectionis noſtræ. vetat in pane, & calice, quæ

a. In lib. 4. Inſtit. cap. 17. art. 36.

mendaciiſq. conflatum,atque concretũ, ex Deo natum eſſe affirmare non pudebit? vnde igitur iſtã dicemus ortam eſſe diſciplinã? vnde Pariſienſes, niſi ab illo, qui parentem generis humani mendacio impulit in fraudem? vnde niſi ab illo, qui in veritate non ſtetit: in quo veritas non eſt? qui cum mentitur tum loquitur de ſuo? qui mendax eſt, vt cœleſtis magiſter dixit, & mẽdacij pater? iactent iſti magnifica magis oratione, quam vera diuinos inſtinctus. *Sancti* ſpiritus reconditam abſtruſamq. diſciplinam ſpecie quadam ſimulationis oſtentẽt. nihil in ore habeant, niſi verbum Dei. ego nunquã adducar, vt credam, Deum mentiendi impudentia delectari. Sẽtio me fuiſſe longiorem, quam volebam. plura non dicam. fœtus alios illius religionis egregie ſequentibus diebus cognoſcetis. nũc quę ſũt à me tractata, ea penitus animis veſtris mentibuſq. mandate. maneat hoc fixum in pectoribus omnium; hæreat in medullis atque in viſceribus veſtris, quæ tam multas, & tam graues, & tã calamitoſas in Eccleſia idem antea credente diſſenſiones de ſumma religionis noſtræ cõmmouerit, quę non ſolum aliquando ludens mentiatur, ſed ipſa manifeſtis etiam, impudentibuſque mendaciis fulciatur, eam non à Deo turbarum, & fraudis inimiciſſimo, ſed ab improbo dæmone ſatore, & altore diſcordiarum, principe, & parente mendacij, ac fraudis extitiſſe doctrinam. Quo etiam diligentius cauendum vobis eſt, Pariſienſes, nę aduerſarij noſtri capti dolis in ea mala incidatis, quibus mederi poſtea non poſſitis, aut multo difficillime poſſitis. Si quis vobis capitalis hoſtis, veſtri ſanguinis exſorbendi cupidus, multiſque rebus iam ante cognitus, munus ornatiſſimum ſua ſponte mitteret, quidquid illud eſſet, quod offerret, non quo maioris pretij, pulchriuſque videretur, eo ſuſpectum magis haberetis? non eo vehementius latentem fraudem pertimeſceretis? nõ venenis imbutum id eſſe, adſpectu ipſo vos è medio ſublatum iri exiſtimaretis? non auferri

a. Ioan. 8. b. Geneſ. 3.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De retinenda veteri religione, & falſa recentium hereticorum doctrina reiicienda, ad Pariſienſes, Oratio XV.

SILENTIVM veſtrum inopinatum, & illa modeſtia ſingularis, qua me nudius quintus decimus audiſtis, Pariſienſes, incredibili quadam & lætitia, & ſpe meum pectus animumq́. compleuit. lætor enim & vos grauitatis veſtræ fructum illo die maximum cœpiſſe, & orationem meam ſine periculo ſcopulum offenſionis eſſe prætervectam: ſpero autem, quæ difficultates illas benignitate veſtra ſuperarit, deinceps eam ſecunda ſtudij veſtri aura poſſe curſum tenere. Nam cum vix dum egreſſam è portu recordarer in tam aduerſas tempeſtates incidiſſe, vt non longe à naufragio abfuiſſe videretur, tametſi humanitati veſtrę non diffidebam, nõnihil tamen verebar interdum, ne poſtquam eſſet in altum prouecta, procellæ tam immanes, ac tam cæci turbines coorirentur, vt ante inuidiæ fluctibus frangeretur, quam portum optatũ conſpicere poſſet. Nunc incredibiliter gaudeo, tanto rem ſecus eueniſſe, quam verebar; & qui turbas illas alienæ inuidiæ fuiſſe re ipſa didicerim, non eorum, qui fecerunt, magnam ſpem habeo primum in bonorum omnium parente Deo, deinde in omnium veſtrum moderatione, et comitati iuncta grauitate, omnia mihi non quieta & pacata modo, verum beneuola etiam atque amica in poſterum futura. Gratias vobis quantas maximas vel oratione, vel animo complecti poſſum, & ago, & habeo, Pariſienſes, qui me non merentem, licet oratio nonnunquam valetudine,

dine, quæ mihi ſi vnquam antea, illo die maxime fuit aduerſa, debilitaretur, pro naturę veſtrę bonitate ſtudiis tantis proſecuti eſtis, quanta non dico ſperanda, ſed ne optanda quidem mihi eſſe arbitrabar. Ego viciſſim, etſi me nihil dixiſſe memini, quod debuerit quępiam permouere, tamen promitto ac recipio, diligentius operam daturum, ne cuiuſquam animum offendam, neque dicam aliquid præter ea, quæ de rebus ipſis dici neceſſe eſt: quibus profecto lædi ſe non magis exiſtimare debēt qui diſſentiunt à nobis, quam nos eorū verbis, vbi quid ab ipſis contra noſtram ſententiam diſputatur. Vos oro & obſecro, Pariſienſes, vt hanc alacritatem animorum, hanc attentionem tantam, hoc ſilentium veſtra moderatione dignum, ad extremam orationem conſeruetis. Nam mihi antequam aggrediar ad ea tractanda, quæ reſtant, hodierno die quam breuiſſime quædam à me prope iuſta multorum querimonia deteſtanda ac deprecanda eſt, quæ ad me delata ſero, ne veſtras à nobis voluntates alienet, non mediocriter pertimeſco. non quo mihi potior eſſe debeat hoc tempore veſtra de me exiſtimatio, quam religionis dignitas & amplitudo; ſed vt, conſilio meo atque facto omnibus probato, maiore apud vos & fide, & auctoritate poſſim priſcam illam populi Chriſtiani pietatem ab omni nouitatis iniuria tueri. Ac primum quidem politiſſimis philoſophis reſpondebo, qui diligentius examinant pondera officiorum omnium, ac nihil prorſus fieri volunt præter decorum, negant peregrinum atque incolam decere, tam libere de republica in Gallia loqui: quorum reprehenſio & querela eo me vehementius mouet, quod nefas & vitium videtur eſſe, ab inſtitutis ac præceptis bene viuendi, vllo non modo facto aut dicto, ſed etiam cogitato diſcrepare. ſcio externorum atque hoſpitū illas eſſe a. partes, quas apud M. Tulliū vitæ magiſtra philoſophia definit; nihil pręter ſuum negotium agere, nihil de alieno inquirere, minimeq; eſſe in aliena repub. curioſum.

a. *In lib. 1. de Officiis.*

non

non ignoro, ad conſilium de repub. dandum caput eſſe, noſſe rempub. vt optimi dicendi magiſtri ſcriptum a. reliquerunt, neque homini paulo ante ab vltimis terris b. aduecto notam illam eſſe poſſe. qui aliena in ciuitate de ſumma reipub. ſuum audeat explicare conſilium nô rogatus, vel eum ad agnatos & gentiles eſſe deducendum, vel omni ſuppliciorum acerbitate coërcendum puto Sed videte etiam atque etiam, Pariſienſes, ne falſo me dicant meam publicis de rebus, nullius rogatu ſententiam interpoſuiſſe Quando enim Galliæ conſilium, vt de ſumma rerum ſtatueretur, aduocatum eſt? quis ei conſilio præfuit? quis ſententias rogauit? quando ipſe illud in conſilium nullius vocatu veni? quãdo de quo deliberabatur, quid mihi videretur vltro impudenter expoſui? an peregrinus de repub. ſententiam dicere potuit, qui publicum in Gallia conſilium nullum vidit? Dixi de veteri religione retinenda, quæ iudicabã huic tempori conuenire, & dicam Deo iuuannte, eadem de re multa. Sed oratio mea hic in priuata concione verſatur, apud eos, qui licet de ſe quiſque, ſuisque rebus poteſtatem habeant ſtatuendi quod velint, de vniuerſo regno tamen conſultare, & controuerſias ad imperij ſummam pertinentes diſceptare non poſſunt. Nõ hoc quærimus, dicat quis, vbi, aut ad quos verba facias: illud quærimus, qua de re dicas. Etenim ita coniuncta eſt religionis cauſſa cum reip. ſtatu, nulla vt res hoc tempore maiores poſſit efficere aut in hac ciuitate, aut in toto regno commutationes. Si quicunque in cœtu populi de religione diſſerunt, huic affines crimini, quod mihi intenditur, habendi ſunt, omnes cõcionatores in cuſtodiam publicam tradantur, non illi ſolummodo, qui priſcam Eccleſiæ tuentur fidem, verum illi etiam, qui multitudinis auribus inculcant nouam. omnes in vincula detrudantur, qui ne cõuiuia quidem huiuſmodi ſermonibus vacua eſſe patiuntur: niſi hoc dicturi ſunt, licere aliis, aduenæ non licere. Ego vero, Pariſiẽſes, an

a. Ariſt. 1. Rhet. cap. 8. b. Cicer. 2. de orat.

ribiliora, quanto diuturniora, quę ſunt improbis poſt mortem apud inferos conſtituta. quorum ipſorum, ita mihi Deum propitium eſſe velim, vt mentionem nullam feciſſem, niſi eos, qui ſe nobis inimicos eſſe profitentur, tam illa cuperem effugere, quam me ipſum. Totũ igitur illud genus, longe abhorrens à tenuitate mea, ſi homo aduena coner attingere, & in hanc rempublicam curioſius inquiram, optimo ſane iure reprehẽdar. hanc autem priuatam de religione deliberationem, ad ſalutem cuiuſque noſtrum accommodatam, noſtro iure nobis aſſumimus. in tanta perturbatione religionis, eſt veſtræ prudentiæ videre, vtra ſit verior, aut quæ veriſſima diſciplina: eſt officij mei, & eius, quam erga vos habeo, beneuolentiæ, palam teſtari, quid ſentiã, & monendo, hortando, ſuadendo, quantum in me ſitum erit, perficere, ne vllam in partem de recta via deflectatis. Quanquam enim ſum ortu alienus, animo tamen ac religione omnes cuiuſuis gentis Chriſtiani fraties inter nos ſumus, & eiuſdem corporis vna fide, ſpe, caritatẽ iuncta membra: neque hæc de religione quæſtio ciuium magis propria, quam externorum, exiſtimari debet. & ſi monitores, & hortatores vobis in tanta doctiſſimorum hominum frequentia deeſſe non poſſunt, nihil tamen oberit ad eos, quos iam habetis, monitorem, & hortatorem vnum acceſſiſſe. Itaque in iis, quæ ſunt regię conſultationis, tantum à Deo deprecabor, vt omnia regis Chriſtianiſſimi conſilia moderetur & regat, neque fieri quidquam aut decerni ſinat cõtra publicam incolumitatem & ſalutem: quod autem ſtatuetur, quod imperabitur, quod edicetur, dum in eius ero regno, quã potero diligentiſſime obſeruabo. at vero in his quę priuato vniuſcuiuſque noſtrum conſilio continentur, nec preces & vota ſolum adhibebo, ſed vocem etiam, & latera, & quidquid dicendo conſequi potero ad preces adiungam, vosque vt in religione maiorum, quam ſolam eſſe veram credo, conſtanter permaneatis, cohortabor:

tabor:neque patiar eſſe tam multos,qui eloquentiæ ſuæ vires conuertant ad Eccleſiæ Catholicæ ſtatum euertẽdum,me communi parenti omniũ noſtrum non optãti modo,verum etiam poſcenti & efflagitanti,ſi quã forte poſſim,opem oratione non afferre:neque enim verendũ eſt, ne quis à cõmuni cauſſa omniũ nationum peregrinum hominem,ſiue Hiſpanus ille ſit,ſiue Italus,ſiue,vt longius progrediar,Scytha,repellendum putet.Sed me, Parilienſes,multo etiam magis illa Theologorum elegãtium querela,quam philoſophorum accuſatio commouit,qui moleſtiſſime ferre dicũtur,in vno verbo ita me fuiſſe lapſum,vt & inſcitiam ſimul, & acerbitatem animi indignã homine Chriſtiano declararim. Sit, inquiunt, omnium gẽtium religionis cauſſa communis: ſint cuiuſuis etiam peregrini partes defendere pietatẽ à maioribus acceptam : liceat cuicunque aperire de fide quid ſentiat,& quod verum rectumq́ cenſeat ad id impellere populum vniuerſum adhortando,at impios tamen eos,qui aliter,ac tu, ſentiunt, dicere non debuiſti, neque diſciplinam eorum impietatis appellare diſciplinam. Impius enim, & ἀσεβὴς vnus is eſt, quem ἄθεον alio nomine vocant Græci, hoc eſt,qui vim omnẽ poteſtatemq́ue diuinam funditus tollit.quocirca nec hæreticos quidem, nec omnino eos, qui religionem vllã colerent,qualis illa cumque demum eſſet.aut ἀσεβεῖς aut impios maiores noſtri nominauerunt. Quid ſi ipſi nos idololatras appellent?nõ par pari referemus, eosq́. viciſſim nos impios dicemus?hoc eſt, inquiunt,accuſatorie non Chriſtiane loqui. Quid faciam?quo me vertam, Pariſienſes? quo orationis meæ conferam rationẽ? ſi oſtendam recentem iſtam fidei doctrinam recte impietatem nũcupari,multorum voluntates offendã, qui eam pro cœleſti atque diuina cupide arripuerunt.nã ſi ferre minime potuerunt impietatis nomen, longiorem hoc de nomine diſputationem quis æquis eos animis accepturos credat?ſin relinquam hoc totum ac negligã,

illoque me verbo temere abuſum eſſe confitear, magnā à noſtris aduerſariis fortaſſe gratiā inibo: verum quam apud vos fidem habeā in poſterum, qui ne propriā quidem verborum vim exiſtimer tenere, neque tam noſtra vere defendere velle videar, quam inuidioſe & inimice accuſare aliena? Quid igitur eſt, quod fieri poſſit? hoc vnum, opinor: de iſta noua diſciplina nihil in præſentia dicamus: vere ne impietas illa dici poſſit, an nō poſſit, omittamus vim verbi propriam paucis explicemus. Hęreticos à maioribus noſtris impios vocari ſolitos demonſtremus. cum hæreticos dico nemo ſuſpicetur, eos à me ſignificari, qui nunc diſſident à nobis. hos ipſe neq. hæreticos eſſe dico, neque dicā. illos intelligi volo Valentinianos, Marcioniſtas, Arianos, Manicheos & alios, quos ipſi nobiſcum hęreticos eſſe confitentur, eos à maioribus noſtris impios vocari ſolitos demonſtrabo. ita fiet, vt & veritas illuſtretur, & nos crimine ſoluamur, & nullius à nobis voluntas abalienetur. precor à vobis quicunq. diuerſas religionis perſequimini ſectas atque rationes, vt Euangelicæ modeſtiæ memores, me ſine cuiuſquam iniuria meum factum purgare patiamini; neo hæreticorum, aut impietatis nomine permoueamini, nec prius incipiatis tumultuari, quam ſit à me totus hio locus pertractatus. Ego enim diſciplinam nullā nominabo, niſi veſtro etiā iudicio condemnatam. de genere tantum hæreticorum vniuerſo dicam ea, quæ vos ipſi, ſpero, mihi facile cōcedetis; nemo vt mihi poſſit iraſci: niſi qui ſe hęreticū eſſe voluerit antea cōfiteri. ſinite me, quæſo, venire ad extremū. vbi peroraueto, tum ſi quid a me contumelioſius in vos dictum eſſe iudicabitis, non recuſo quo minus hic in ſuggeſtu me, ſi ita vobis videbitur opprimatis. Impius & ἀσεβὴς, ille nominatur, qui expers eſt pietatis; qui parum ſancte pietatē colit; qui cogitatione, voce, facto pietatis iura reſcindit. & quoniam philoſophi Latini pietatem, Græci εὐσέβειαν a non ſimplicē eſſe dicunt, ſed partim aduerſus cōſangui-

a. *Ariſt. in lib. de virtutibus.*

 neos,

a. neos, partim aduerſus patriam, partim aduerſus Deum adhiberi, omnes impij ſunt & ἀσεβεῖς, à quibus quoduis horum triũ pietatis genus vllo modo violatur. Superſedeo exemplis, ne in hoc eruditiſſimorum hominũ cœtu repetere videar ab incunabulis puerilis doctrinæ verbi ſatis aperti ſignificationem. nolo in re tam illuſtri nimius videri. nemo hoc negabit, qui vel Græcos Latinoſque ſcriptores vnquam attigerit, vel inſpexerit collectiones verborum vtriuſque linguæ. Quod ſi non omnes, qui vel in patriam, vel in parentes inexpiabiles fraudes conceperunt, continuo Deum omnino nullum eſſe putauerunt, vbi nam illi ſunt, qui neminem impiũ arbitrantur eſſe, niſi qui Deum vllum eſſe prorſus infitietur? an illud ſibi volunt? etiam ſi & in patriam, & in parentes impij multi ſint, non omnium religionum penitus expertes, in Deum tamen impios dici non ſolere, niſi qui diuinum principatum funditus euertant? quid
b. ergo eſt, quod M. Tullius Verrem ait Deorum, quos veneraretur, templis ac religionibus bellum ſacrilegum & impium indictum ſemper habuiſſe? quod priſcos illos Galliæ incolas, qui non omnino tollebãt vim Deorum, ſed eos humanis hoſtiis credebant facillime poſ-
c. ſe placari; & aliarum gentium religiones, direptis incẽſiſque templis prope deleuerant, impios appellat? quid
d. poëtæ Veronenſi dicemus, qui Perſarum religionem impiam vſurpat? qui ſi nullam prorſus religionem reliquerunt, ne impiam quidem religionem habere potuerunt. Quid tot Græcorum, tot Latinorum ſcriptoribus ornatiſſimis faciemus, qui ſæpiſſime impie quid in Deos dixiſſe, aut feciſſe aiunt illos ipſos, qui Deos eſſe fatebantur? nihil ne Græce illos, nihil Latine ſciſſe credemus? & ſermonem reprehendemus eorum, à quibus initia Græce Latineque loquendi ſumere debemus? an illos potius putabimus errare, qui eundem eſſe ἀσεβῆ, id eſt, impium, & ἄθεον affirmant, atque ad-

a. *Cic. 1. de Inuentione.* b. *Lib. 7. Accuſat.* c. *pro Fonteio.* d. *Catull. in Gellium epigramma.* d. 22. *poſt elegiam.* an-

antiquam illam conſuetudinem loquendi conformabimus orationem noſtram?etenim ſi liberos erga parẽtes impios eſſe confitemur, non ſolum qui parentes illos eſſe negant ſuos, quos eſſe conſtat, ſed etiam qui ſcelerate quid faciunt aut dicunt in eos, quos parentes eſſe ſuos non diffitentur; cur non aduerſus Deum pari ratione non illos modo impios exiſtimemus, qui tollunt è medio ſupremam illam immortalemque naturam, & beatam, verum eos etiam, qui vllo aut verbo, aut facto violant ampliſſimam illius, quam non negant eſſe, naturæ diuinæ dignitatem? ille quidem elegantiſſimus poëta, qui dicta ſibi negat impia verba in ſanctos Deos, a. alioq. in loco magnos Deos infitiatur impia ſibi lingua læſos, non alia mihi mente videtur, & ſententia fuiſſe: b. non alia Africæ quondam lumen Arnobius, qui toties Gentes à veritate abhorrentes impias eſſe, vereq. in im c. pietate iacere confirmat, non quod eas omnino nullã, ſed quod falſam colere religionem arbitraretur. toties Chriſtianos oſtẽdit impios habitos eſſe vulgo, qui certe non omnem funditus religionem extinguunt, ſed verã introducunt in falſæ locum. Quamobrẽ non ſine cauſſa maiores noſtri ſapientiſſimi mortales hæreſim non *ματαιότητα* modo, id eſt, ſtultitiã, & *δεισιδαιμονίαν*, id eſt, ſuperſtitionem, & *δεισιδαίμονα ἄνοιαν*, hoc eſt, ſuperſtitioſam amentiam perhibuerunt, vt Conſtanti- d. nus ille Magnus in ea epiſtola; quam ad omnes hæreticos dedit: aut ineptias, inſaniam, peſtem, vt Cyprianus e. aliquando; aut profanam peruerſitatem, vt idem ſcribens ad Cornelium Pontificem Romanum: ſed quoniã hæreſis nulla eſt, quæ non cum diuina veritate pugnet, illis etiam vocabulis eam crebro deſignauerunt, quibus omnia dicta atque facta diuinam maieſtatem minuentia ſignificantur. quam ſæpe *βλασφημίαν*, id eſt, impie dictum in Deum vocat Iuſtinus, Irenæus, Cyprianus, f. g. h.

a. *Lib.1.eleg.3.* b. *Lib.3.eleg.4.* c. *Lib. 1. contra Gentes.* d. *Apud Euſeb. lib. 3 de vita Conſtan.* e. *ad Iubaian. de hæret. baptiz.* e. *Lib.1.epiſt. 3.* f. *In dialo. cum Tryph.* g. *In præfat. lib. 1. & 4.* h. *Ad Iubaianum.*

Arij furorem paulisper repreſſit, in ea epiſtola, quã ſcri-
pſit ad omnes Epiſcopos ante Synodum Nicęnam, Aria a
nam hęreſim impietatis nomine ſignauit. Euſebius Cę-
ſarienſis omnes illas hæreſes vetuſtiſſimas, quas Con b
ſtantinus penitus extinxit, δυσσέβειαν, id eſt, impieta-
tem vocat. Nicæna Synodus in literis ad Alexãdrinos, c
Ægyptios, Libycos, & Pentapolitanos datis, & Arij im-
pietatem, & impiam Arij opinionem ſæpenumero ap-
pellat. Conſtãtinus Magnus poſt Nicęnę Synodi decre- e
tum, ſcribens Alexãdrinis, ab Ario memorat illud ma-
lum impio animo fuiſſe diſſeminatum. Athanaſius, Ba d
ſilius, Chryſoſtomus, Ambroſius, Hieronymus, Augu e
ſtinus, Optatus, Victor eodem verbo frequenter vti ſo f
lent. vox me citius & vires, quam auctorum nomina g
deficiant, ſi percenſere velim omnes, qui hæreticos hoc h
elogio decorare voluerunt. Sed ego & quos adhuc no- i
minaui, & quos nominare poſſem, omnes prætermit- k
to. nemo eorum neque hæreſim impietatem, neque hę-
reticos impios, aliquando dixerit. Apoſtolorũ teſtimo-
nia eiuſmodi habemus, vt alia quærere ſuperuacaneum
videri poſſit. quid enim cenſetis, Pariſienſes, de hęreticis
exiſtimaſſe Ioannem Euangliſtam? an pios ac religioſos
illos eſſe, quos nõ ſemel nuncuparit Antichriſtos? quid
vero Petrum? quid Paulum? quorum ille βλασφημεῖν,
hoc eſt, vt poëtę more loquar, impia in Deum verba di-
cere hæreticos affirmat: hic μόρφωσιν quidem, id eſt, l
informatam quandam, & primis lineis adumbratam m
ſpeciem eos ait habere pietatis, virtutẽ autem eius abne-
gare, & veræ pietatis naturalem faciem à ſe lõge remo-
uere, &, quo nihil illuſtrius dici poteſt, profanas eo-
rum κενοφωνίας, id eſt, à religione vacuam orationis

 vani-

a. *Li. 3. de vita Conſtantini.* b. *Apud Soc. ſchol. li. 1. hiſt. Eccl.* c. *Ibid.* d. *De decretis Nicęn. Syn. cont. Euſeb. et Ariũ.* e. *In Eunomiũ.* f. *Li. 1. de fide ad Gratiã, c. 1. et 9.* g *In Heluidiũ. in Pelagianos.* h. *2 Cont. lit. Petilia. ca. 8. epiſt. 48. & 2. cont. epiſtol. Parmeni ca. 13.* i. *Lib. 1. cont. Donatiſt.* k. *Lib. 1. perſec. Afri.* l. *1. Pet. 2.* m. *2. Tim. 3.*

vanitatem proficere multum ad impietatem. Quid ad hæc reſpondere poſſunt, qui hæreſim, ἀσέβειαν & impietatem dici non poſſe contendunt? audebunt tot ſcriptoribus Græcis ac Latinis elegantia exquiſita, reconditaque doctrina, repugnare? contemnent diuinam trium nobiliſſimorum Apoſtolorum auctoritatem? Quod ſi tantum apud eos, quæ ſunt à me commemorata valēt, quantum debent valere, libenter equidem illud ipſis tribuam & dabo, quod volunt: idē eſſe ἀσεβῆ, hoc eſt, impium, & ἄθεον confitebor. Videte quam ad conditionem deſcendam ſponte mea, Pariſienſes. Sit apud eos modo ſanctum illorum, quos teſtes laudaui, nomē, niſi demonſtraro & hæreſim, & hæreticos ἀθέους ab illis nominari, ne ἀσεβεῖς quidem, & impios eos dici poſſe concedam. ſin autem verbum illi omnium atrociſſimū non refugerunt, nihil eſſe fateantur, quare nos quod multo eſt leuius, formidemus. Vnde igitur probari po-

a. teſt, ne ab hoc quidem illos verbo refugiſſe? Euſebius Nouatianos, Valentinianos, Marcioniſtas, Paulianos, &

b. alios hæreticos, quos Conſtantinus vno edicto ſuſtulit, ἀθέους; ad ſuos autem Cæſarienſes, poſt Nicæni Concilij decretum ſcribens, Arianam hæreſim ἄθεον vocat.

c. Iuſtinus Euſebio multo antiquior, Marcianos, Valentinianos, Baſilidianos, Saturnelianos. & alios hæreticos ἀθέους nominans, eos aſſerit ἄθεα. & βλάσφημα dice-

d. re, ac facere multa docuiſſe: qui cùm illa duo verba cōiungat, ἀθέους & ἀσεβεῖς, quoties ab Irenæo impia & irreligioſa dogmata vſurpantur, eadem verba Græca intelligi ſuſpicor oportere, & dogmata ἄθεα, καὶ ἀσεβῆ ſcripſiſſe illum, interpretem ἄθεα impia, ἀσεβῆ irreligioſa Latine dixiſſe non enim illis aſſentior, qui Latine

e. arbitrantur ſcripſiſſe Irenæum, cum Hieronymus illum manifeſto Græcorum ſcriptorum in numero collocarit. Sed vt vt ille ſcripſit, cum appellationis huius gra-

a. *In li. 3. de vita Conſtāt.* b. *Apud Socrat. ſchol.* *1. hiſt. Eccl.* c. *In Dial. cum Tryph.* d. *In præfat. lib. 1. & 4. aduerſus hær.* e. *In præfat. lib. 18. cōment. in Eſai.*

uiſſi-

uiſſimos habeamus auctores, Euſebium, atque Iuſtinū, videant orationis noſtrę reprehenſores, ne religioſe nimium ἀσεβεῖς, id eſt, impios dicere reformident, quos ἀθέους illi perhibere nō dubitauerunt: quibus ſi tot, ac tales viri lumina orbis terræ parū Chriſtiane videntur eſſe locuti, ſint ipſi per me Chriſtiani quibuſcū velint, ego cū his omnibus Chriſtianus eſſe malo. nemo ſibilet, nemo admurmuret, nemo tumultuetur. quęſo ab omnibus, qui à nobis diſſidetis, ne hoc ipſi cogitationi veſtrę taciti ſubiiciatis: hæreticos nos eſſe clamat; ideo impios recte nominatos eſſe contendit. ego vos, vt ſum ab initio teſtatus, neque hæreticos eſſe dico, neque dicam. occurram his tacitis cogitationibus veſtris ad extremū. & ita occurram, vt vobis ipſis facile probatum iri confidam orationem meam. nunc illud modo colligo; cū hæreticos ἀθέους maiores noſtri appellarint, nihil eſſe cauſſæ, cur homines docti negent, eos ἀσεβεῖς & impios poſſe vocari. At enim hæretici Chriſtiani ſunt. nō Ioanni Euangeliſtæ quidem certe, qui nunquam Antichriſtos dixiſſet, quos Chriſtianos eſſe putauiſſet. non Tertulliano, qui hęreticis quidquam eſſe negat cū Chriſtianis; & qui ſint hæretici, Chriſtianos eos contendit eſſe non poſſe. non Cypriano, qui conſtanter ſeiungit ab hæreticis Chriſtianos; ac de Nouatiano ſcribens, Chriſtianum eſſe negat, qui in Eccleſia nō eſſet; & quod antea fuerat, amiſiſſe contendit, qui nec fraternam caritatem, nec Eccleſiaſticam vnitatem tenuiſſet. non Hieronymo, qui eam in partem interdum diſputādo fertur, vt inficietur hæreticum vllum eſſe Chriſtianum. non Auguſtino, qui perſpicue ſcripſit hæreſes à regula eſſe Chriſtianitatis auerſas, ab hæreticis animos decipi nomine Chriſtiano; & dum Chamo, medio inter filios Nochi, ab vtroq; ſe diuidente, & inter vtrumque rema- nen-

a.

b.

c.

d.

e.

a. 1. Ioan. 2. 4. b. *De præſcri. hæreticor.* Z 3

c. Li. 1. *epiſt.* 3. *et ad Pōpeiū cont. Stepha. epiſt. li.* 4. *epiſt.* 2.

d. *Principio dial. aduerſus Luciſe.* e. *De vera relig. ca.* 5. *l.* 16. *de ciui. Dei c.* 2. 1. *de ſer. Domini in monte non longe à principio.*

ficans,quicunq. hæreticus eſſe cœperit,eum continuo et fidelem eſſe deſinere,& Chriſtianum,Cypriano,& Am- a.
broſio multo minus,qui hęreſim perfidiã,hęreticos au- b.
tem ipſos profanos ac perfidos appellãt. Quid de Optato dicam? ille quidẽ,quos Donatiſtę fefellerant,ex ouibus vulpes,ex fidelibus perfidos factos ait, & explicans illa verba fallẽtiũ,quamdiu te tenes? hoc,inquit,eſt dicere, imitare lapſus meos,imitare tranſitus turpes. quamdiu fidelis vocaris? iam fidem deſere. neque ſane fieri vllo modo poteſt,vt ſit fidelis,qui deſiit eſſe Chriſtianus. atqui literas diuinas accipiũt.ſed ſua interpretatione deprauatas.at habent multa communia nobiſcum.ſed dũ alia reiiciunt,nec Eccleſiam habere magiſtram volunt, fidem, quæ Dei donum eſt, amittunt, opinionem tantum quandam retinent eorum, quæ credere videntur. c.
Et quia Thomæ Aquinatis eximij viri nomine ad me d.
arguendum abuſi ſunt quidam,dico primum me vnius auctoritati multorum auctoritatem opponere, quæ plorata ſunt à nobis ex antiquiſſimis & certiſſimis Græcorum, Latinorumque monumentis, ea velle à noſtris reprehenſoribus infirmari. deinde nuſquam illum docuiſſe aio,inter impium & hęreticum quid interſit. poſtremo hoc addo, non vno eum in loco demonſtraſſe copioſe, hæreticos diuina fide omnino carere. hæreſim partem eſſe quandam infidelitatis: quę duo mirum in modum valent ad noſtram ſententiam confirmandam. Quare ſit illud ratum atque fixum, quod non equidem video,quibus machinis labefactari queat; ἀσεβεῖς & impios omnes illos eſſe, qui aliquo ſcelere violãt vel religionem aduerſus Deum, vel aduerſus patriã, & ſanguine iunctos caritatem. hos inter & hæreticos non aliud eſſe diſcrimen,quã inter virtutẽ & magnanimitatem, vt cum impij ſint omnes hæretici, multi tamen impij reperiantur ab hæreſi remoti, idem inter

a. Lib.1.epiſt.3.lib.2. epiſt. 2.li. de ſimpl. prælat ad Iubaianũ. b. *In præfat.li.1.de fide ad Gratianũ Aug.* c. *Li.6.* d. *Epheſ.2.2.2.q.5.et q.10.ar.5.et q.11.ar.1.*

ἀσεβῆ, hoc eſt, impium & ἄθεον intereſſe. nam cũ ἄθεος proprio nomine vocetur, qui numen diuinum ait eſſe nullum, abutuntur antiqui ſcriptores vſitate iam hoc verbo ad impietatem quamuis in Deum ſignificandã; ex quo etiam hæreticos, ἀθέους aliquando maiores noſtri, tanquam proprio vocabulo nominauerunt. ſed multo latius patet impietatis nomen, quippe quod illos etiam, qui ſcelerate quid dicunt aut faciunt vel in patriam, vel in conſanguineos, comprehendat. Dicet aliquis eorum, qui non ſecus, ac filiolam, religionis formam amplectuntur, fouent, oſculantur nouam. quorſum hæc tam longa, & tam alte repetita ſpectat oratio? quid hæc attinent ad illam reprehenſionem orationis tuæ? dicantur hæretici ἀσεβεῖς, & impij. dicantur etiam ἄθεοι, ſi placet. tu reprehenderis, non quod hæreticos, ſed quod noſtram appellaris impietatis diſciplinam, non hæreticorum loco nos duci vis, vt quæ in illos cõferuntur verba, digna ſcelere ipſorum, eadem in nos exiſtimentur apte conuenire? Ego de vobis, quocunque vos nomine mauultis compellari, ego de vobis, deque veſtra diſciplina profeſſus initio ſum, nihil hodierno die me velle dicere, ſed ad illud ſolum breuiter eſſe reſponſurum, quod nonnulli conſtanter negant, hæreticos ἀσεβεῖς & impios poſſe vocari: quibus ſi ita ſatiſfactum eſt, vt veſtro etiam iudicio obmuteſcere cogantur; ſi planum feci hæreſim quidem, ſtultitiam, ſuperſtitionem, ſuperſtitioſam amentiam, ineptias, inſaniam, peſtem, profanam peruerſitatem, blaſphemiam, ſacrilegam prauitatem, perfidiam, ἀσέβειαν, vel δυσσέβειαν, id eſt, impietatem; hæreticos autem ſacrilegos, hoſtes, & oppugnatores Dei, ἀσεβεῖς, vel ἀθέους, hoc eſt, impios, perfidos, Antichriſtos vocitari, neque aut Chriſtianorum, aut fidelium in numero reponi: ſi hęc omnia ſic à me patefacta, & illuſtrata ſunt, neminem vt tam impudentem futurum putem, qui reſiſtere & repugnare audeat contra manifeſtam veritatem, nihil eſt præ-

terea,

terea, quod à me requiratis. atqui vel hæreticos nos eſſe fateаris, neceſſe eſt, vel illa tibi reprehenſio ſemper hærebit, idem in nos à te, quod in hæreticos dici ſoleat, paulo acerbius eſſe collatum. Non eſt huius tenuitatis & obſcuritatis, meum de re tanta interponere iudiciū. non tantum ipſe mihi ſumo atque arrogo, tam grauem vt controuerſiam eſſe credam diſceptationis, & cognitionis meæ. verum omnes vobis quam longiſſime à vera pietate videmur abeſſe. Capernaitas nos, & hæreticos, & impios, & idololatras nuncupatis: nihil propemodum apud nos integri, nihil ſinceri reliquum eſſe contenditis. cum nos dico, maximam dico partem eorum, qui Chriſtiani vulgo nominantur. veram Eccleſiā, illam, inquam, Eccleſiam ab Apoſtolis inſtitutam, per anguſtis regionibus veſtro nimirum cœtu definitis. ego contra ſequor iudicium orbis terræ: ſequor omnium veterum ſcriptorum auctoritatem, quos fruſtra (mihi credite, qui vidi) fruſtra veſtri magiſtri obtorta gula ad ſe arripere conantur. ſequor Tridentinæ ſynodi frequētiſſimam celebritatem, à qua neſcio quam ob cauſſam diuini iſti doctores tantopere refugerunt, cum & fides eis publica daretur, eiuſmodi concepta verbis, nihil vt videretur eſſe timendum, & homines cœleſti ſpiritu afflatos, pro veritate vltro adire pericula, & ſupplicia etiam extrema ſibi depoſcere deceret. hæc vero cum à me ſtent, Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam ſequi me ducem puto. vos me falli & errare dicitis, ego vos affirmo errore labi. vos pro fide veſtra nullum, credo, recuſabitis mortis genus; ego pro mea religione diuino munere paratus ſum, ſi res feret, ſanguinem vitamque profundere. hic vos ipſos ego iam (quoniam familiarius vobiſcum loqui cœpi) diſceptatores & iudices eſſe volo. non enim mihi venit in dubiū moderatio æquitaſque veſtra, quam hæc ipſa taciturnitas tanta declarat. Sic affectis animis vtriuſque partis, quid vobis videtur eſſe reliquum? quid? nihil aliud profecto dicetis,
nisi

niſi vt liceat vtriſque noſtrum animi ſui iudicium ſequi: vt liceat, quemadmodum quiſque ſentiat, ita de ſua cuique, deque contraria diſciplina loqui: neque aut nos miremur, idololatras à vobis appellari noſtros, aut vobis durum videatur, à nobis impios vocitari veſtros: conuicia tantum illiberalia, verborumque contumeliæ indignæ, noſtro pudore remoueantur; quod & rex Chriſtianiſſimus ſapienter edixit, & ego ſedulo adhuc feci, cum nihil à me, vel in Lutherum, vel in Caluinum, vel in alios paulo aſperius dictum videri poſſit, quod non ipſi laudi ſibi ducant eſſe oportere. nam orationem, à dicentis animo diſcrepantem, & aliud promentem lingua, aliud pectore tegentem, ne vobis quidem ipſis arbitror probabilem videri. Atque in eo ipſo verbo, quod reprehenditur, attendite, quæſo, verecundiam orationis meæ. non enim vos impios eſſe dixi, non diſciplinam veſtram impietatem nominaui. ſed cum ei ſanctiſſimum religionis nomen de ſententia veſtra tribuiſſem, meum iudicium, veſtro iudicio contrarium ſubieci. Quæ cum ita ſint, vos quicunque diuerſis ex diſciplinis ad me audiendum conueniſtis, quoniam mihi ad vos dicenti ſingularem oſtendiſtis humanitatis veſtræ lucem, moneo & hortor, ac ſi veſtra comitas hoc patitur, etiam oro, obſecro, obteſtor, vt verbis illis, peregrinus eſt, Hiſpanus eſt, quæ ſunt plebeiæ leuitatis magis, quam Chriſtianæ grauitatis, omnino neglectis, me tanquam veſtrum ciuem audiatis, neq. poſthac, quemadmodum me loqui velitis, ſed quemadmodum me loqui conueniat, conſideretis. nam nec apud Chriſtianos vllum eſſe debet Hiſpani Gallique diſcrimen: nec peregrinitatem hominis veritati orationis officere, par eſt apud ſapientes viros: nec ſi quid vobis propter opinionem præiudicatam aut in verbis aſpere, aut in ſententiis falſo dictū eſſe videbitur; id animis continuo repudiandum, ſed omni perturbatione ſedata, quam ſint rebus ipſis, & perſonis apta verba & ſententiæ, quibus quid.

quidq́ue rationibus confirmetur, aut refellatur. perpendendũ eſt, tum demum ſi quid vobis contrariam rationem & inſtituta per ſequentibus diſplicebit, tamen animum erga vos meum non probare vos, & laudare modo, verum amare etiam oportebit. An me vllo veſtri odio adductum, cenſetis hunc laborem tantũ ſuccepiſſe? an ſtudio nocendi vobis hæc dicere, quę dico? Chriſtianum meipſe non eſſe ducerem, ſi hoc modo eſſem animatus. odi equidem quam falſam & commentitiã eſſe puto diſciplinam, ſed homines amo ſic, vt neſciam, an ipſi ſe ſaluos eſſe malint, quam ego, deteſtor errores, eosq́ue cupio penitus extinctos: ſed errantes, qua debeo caritate, complector: neque perditos, ſed ab erroribus liberatos velim. vtinam intimos pectoris mei ſinus ac receſſus poſſetis oculis intueri, vtinam perſpiceretis omnes occultiſſimos meæ voluntatis motus. etiamſi falli me & errare putaretis, nemini tamen cariorem eſſe fateremini ſalutem incolumitatemq́ue veſtram. Cupio vos diſcuſſa mẽtis caligine, rurſus pura frui veritatis luce: cupio vos ad Eccleſiæ ſepta, vnde abrepti eſtis, ope diuina reuocari: cupio, vos ab ea diſciplina, quam perniciofam arbitror, abductos magnaq́ue omnium lætitia communis parentis complexu, & oſculo acceptos, imbui ſalutaribus præceptis & inſtitutis: cupio deniq. vos id quod caput eſt, ex anguſto huius ærumnoſæ vitæ curriculo, in illa æternitatis immenſa ſpatia eductos, iucunde ac beate viuere cum Chriſto. Teſtor noctis tenebras, & aſſiduas vigilias meas. teſtor conclaue illud, conſcium meatũm & diurnarum, & nocturnarum cõmentationum. teſtor illum Angelum, quem Ioannes a. diuino ſpiritu excitatus, aureum thuribulum manu tenentem vidit, & preces noſtras veluti ſuauiſſimos odores incendentem Deo. teſtor rectorem ipſum vniuerſitatis Deum optimum maximum, quem ſine intermiſſione humiliter ac demiſſe deprecor, ne vos oues ſuas, ipſius ſigno obſignatas, miſerabiliter interire patiatur:

a. *Apocal*. 8.

quæ

quæ mea vota etſi pro comperto habeo videri vobis ab errore profecta, quo tamen apud me loco ſitis, oſtendũt, cum eadem, quę mihi poſco, ſumma & immortalia bona vobis optem, ac deprecer à Deo. dabit illa ſpero, nobis omnibus aliquando Ieſus Chriſtus, dux & auctor ſalutis noſtræ, ſi & eodem ipſe animo, quo cœpi, vos monere pergam, & vos me deinceps vt amicum, minus prudenter fortaſſe, at beneuole tamen conſilium dantem audietis.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De retinenda veteri religione, & falſa recentium hæreticorum doctrina reiicienda, ad Pariſienſes, Oratio XVI.

SERIVS omnino, quam volebam, & quam vos exſpectabatis, conuenimus, Pariſienſes, non vlla quidem mea negligentia, ſed partim valetudinis imbecillitate, partim (dicam enim quod verum eſt) nonnullo metu, ne eximiæ humanitati veſtræ, nimia aſſiduitate moleſtiam aliquam exhiberem. tametſi cauſſa ea eſt, graue vt videri nemini deberet, ſi multis cõtinuis diebus conuocaremur. Omnibus enim hominibus, qui ſe ſtudent placare Deo, cum nihil magis expedit, quàm fugere prauam de religione doctrinam, tum nulla res eſt difficilior, quam internoſcere rectam, prauamque diſciplinam. Nam & in religionis prauitate ſpes nulla reſidere poteſt diuinæ gratiæ conciliandæ, & tanta eſt

in

in rebus ipſis obſcuritas,tantæ in hominum animis latebrę,tantique receſſus, falſitas vt interdum veritatem ſimulatione & inani oſtentatione vincat. Ac mihi diuinam in voluntatem intuenti, cui nihil eſt odioſius, quam vitia atq. peccata, etſi vitæ improbitas omni ope fugienda videri ſolet, multo ſtudioſius ac diligentius tamen peruerſa doctrina, quam vita corrupta videtur eſſe vitanda: propterea quod qui recte inſtitutus eſt, is, vt ſapienter ſcripſit Aurelius Auguſtinus, & malus eſſe a. poteſt, ſi nolit præcepta ſequi, quæ didicit, & bonus, ſi omnes vitæ ſuæ rationes dirigere velit ad inſtituta rectæ ſalutariſque diſciplinæ. qui vero falſis opinionibus deprauatus eſt, ſiue à doctrina vita diſcrepet, improbus in eo eſt, quod veram illam eſſe credit; ſiue ex præceptis illius vitam agat, eo ipſo fit longe deterior, quod non male modo ſentit, verum contra quam fas eſt, etiam viuit. Vt enim qui viam aliquam ingreſſus nuſquam deflexit iter, etiamſi reſiſtat nonnunquam, aut referat etiam aliquando pedem, multo facilius poteſt, quo intendit, peruenire, quam qui relicta via longius aberrat, ſic qui veram rectamque fidem conſtanter perſequitur, neque diuerticula flexioneſque falſitatis quærit, quamuis contentus ille curſus offenſionibus vitæ ſæpe retardetur, interdum etiam conuertatur retro, minori negotio cœleſtem Hieroſolymam, quo properamus omnes, ingredietur, quam qui falſa opinione velut errore viæ, cum recta ſe credat, gradi quo velit, diuerſam in partem feſtinat imprudens. Atque ego quidem neminem tam parum intelligentem eſſe arbitror, qui non videat, recte de religione ſentientem, Deo gratum eſſe poſſe, ſi facta cum fide congruant, ſecus quam oporet, opinantem, vtcunque viuat, Deo acceptum eſſe nô poſſe. Verum multi ſpecie veri rectiq. falluntur: qui non ſperant illi quidem, contra B. Pauli ſententiam, ſine fide ſe probari Deo, ſed alios omnes errare putant, ſe ſolos fidem in- b. tegram conſeruare. Etenim falſę diſciplinæ eiuſmo-

a. *In lib. de fide & operibus cap. 17.* b. *Hebr. 11.*

di verbis, & ſententiis à ſuis auctoribus adornantur, ita quibuſdam pietatis quaſi pigmentis infucantur, vt imitatione fallaci, ſpeciem illam diuinam adulterent religionis veræ. Præclare ſane magiſter, humano generi
a. diuino munere donatus, zizaniorum, hoc eſt, lolij nomine ſignificauit doctrinæ prauitatem: præterquam enim quod vt lolium ſenſibus, ſic illa mentibus non diſſimilem vinolētiæ ſtuporem affert: & vt lolium oculorum, ſic illa mentis aciem hebetiorem reddit: ex bona diſciplina deprauata cupiditatibus, oritur mala, vt loliū ex tritico, vel hordeo ſeminibus vligine corruptis; atq.
b. vt integris frugibus lolium, ſic illa perſimilis eſt verita-
c. ti. diuinitus idē ille magiſter cœleſtis, & Apoſtoli magi-
d. ſtrum imitati pſeudoprophetas, & pſeudoapoſtolos &
e. pſeudodidaſcalos nominauerunt omnes inuentores, ac principes alicuius nouę falſæque doctrinæ. videlicet, vt pſeudonardus falſam quandam veræ nardi ſpeciē pręfert, ſic illi veritatis, à qua longiſſime abſunt, videntur eſſe doctores. admirabili ſapientia idē diuinus corrector humanæ vitæ, cum lupos eos appellaſſet, addidit, pelli-
f. bus ouium tectos ad nos eſſe venturos. non ſine cauſſa ſuos adhortans, vt eorum fallacias cauerent, eo verbo eſt vſus, quo diſcipulorum cura vehementius intende-
g. retur. *Attendite*, inquit. magna cautione opus eſt. facile vobis illi fucum facient, niſi omnes ingenij contendatis vires. Nihil profecto, Pariſienſes, nihil eſt magis arduum, quam in tanta ſimilitudine falſa à veris, à rectis praua, ab integris corrupta, ſimulata à ſinceris, à natiuis fucata ſecernere. Sed gratia doctori noſtro Ieſu Chriſto, qui non difficultatem ſolum indicauit, non ſollicitudinem tantum noſtram ad cauēdum excitauit, ſed docuit etiam quo modo noxiæ arbores, quamuis eximia ſpecie ac figura, agnoſcantur, ne tam facile ſimilitudine boni caperemur. à fructibus, inquit, eorū cognoſcetis eos. vt arbores peſtiferæ ſępe viriditate atque vmbra ſa-

a. *Matth.* 13. b. *Chryſoſt. homil.* 47. *in Matth.* c. *Luca. Mat.* 7. d. 1. *Cor.* 11. e. 2. *Pet.* 2. f. *Matth.* 7. g. *Ibid.*

lutares, ita pernicioſi doctores imagine veritatis & ſanctitatis adumbrata vtiles vincunt. vos quid quiſque ferat intuemini: arborem fructus indicant, quæ ex diſciplina proueniunt bona vel mala, doctorem. Quanquam hic diligenter videndum eſt, ne fallamur. non enim vita moresque doctorum ſpectandi ſunt. non his ex fructibus iudicium fieri de doctrina debet: ſiquidem ſæpenumero vſu venit, & vt falſa doceant ij, quorum ne leuiſſimum quidem peccatum reprehendas, & vt doctrinam qui veram afferant, turpiter ac flagitioſe viuant. Ex hoc genere fuerunt Iudæorum quondam ſcribæ: ex hoc Phariſæi, quorum monita & præcepta vt ſequeretur, facta vitaret, nunquam populum vniuerſum a fuiſſet liberator noſter adhortatus, niſi iudicaſſet cum improbis moribus probam ſalutaremque doctrinam poſſe eſſe coniunctam. illud quærendum eſt, quosnam ex ſe proprie fructus efferat ipſa diſciplina: qui ſint non damnatæ vitæ, ſed præpoſteræ ac peruerſæ inſtitutionis fœtus. hi nobis oſtendunt, quam vnaquæque doctrina vim habeat vel ad perniciem, vel ad ſalutem. Quare colligant aduerſarij noſtri multa hominum ſcelerate facta: coaceruent omnes malæ conſuetudinis corruptelas: flagitia Eccleſiaſtici ordinis accumulent: dedecora Romanæ vrbis, quæ fuerunt, ſunt, erunt, verbis amplificent: addant etiam, quandoquidem ita libet, quæcunque malitia voluit, ingenium potuit, impudentia auſa eſt fingere. cum hæc mala nata non ſint ex inſtitutis religionis noſtræ, ſed ex deprauatione diſciplinæ, non eſt quod exiſtimētur illi obeſſe debere. Ego vero, Parisienſes, in hac quæ paſſim ac libere volitat, & arceſſitam quandam pulchritudinem oſtentat, nouitate non quæro, quid ſcelerate ac flagitioſe aut fecerint, aut faciant, quicunque eam vetuſtati ante[illegible] ſi quid aliquando priuatim ſuo cuiuſque vitio commiſſum eſt, quod cum eorum inſtitutis omnino [illegible] torum id eis remitto atque condono, ſicut nobis co[illegible]

a. Matth. 23.

terrarum orbis ſub Chriſti ditionem poteſtatemque ſubiectus. ceſſit inconditæ indoctorum hominum voci compta philoſophorum eloquentia. ceſſerunt innumerabiles copiæ prope nudæ paucitati. gladij baculis, haſtæ contis, piſcatoriis nauiculis claſſes ornatiſſimæ ceſſerunt. qui vero ab Apoſtolica doctrina quacumque de cauſſa diſceſſerunt, eorum lõge aliam intelligo fuiſſe rationem, atque viam. nam cum ſpecies illa ſimulationis parum valeret contra veritatem, arma illi, arma & omnia crudelitatis auxilia ſibi adhibenda eſſe duxerunt. Quæ gens vſpiam fera & immanis atrociora ſupplicia in Chriſtianos excogitauit, quam Valentis imperio per vltimas orientis Solis, Auſtrique partes in veros diuinitatis cultores Ariani conſumpſerunt? qui Nero, qui Domitianus, qui Decius, qui Diocletianus tam inhumanus in noſtros, tam ſæuus, tam dirus fuit, vt VVandalorum Arianam impietatem ſequentium furor, non omnem illam barbaram atrocitatem longo interuallo ſuperarit? quam vel hiſtoriis omnium gentium, vel fictis poëtarum fabulis memoriæ proditam ſcelerum immanitatem infinitis partibus Donatiſtarũ tempora nõ vicerunt? teſtis eſt Perinthus, quæ Lampſacenæ Synodi legatos Valenti ſupplices in exilium miſſos, & eorum Eccleſias Arianis Epiſcopis attributas vidit. teſtis Antiochia vrbs Syriæ clariſſima, quæ & ſuarum, & finitimarum Eccleſiarũ rectores cum optimatibus fortunis omnibus euerſos, partim omni ſupplicio cruciatos & necatos, partim in profluentẽ deiectos, partim per agros, & Orontis ripas abſque lare familiari vagantes adſpexit, cum eis eſſet pro domo mundus, pro tecto cœlũ, pro lecto ſolũ, pro pane fructus agreſte, fluuialis aqua pro vino. Teſtes maris gurgites, & gurgitibus vicina litora, vbi diſtãtibus in locis omniũ ordinũ delecti viri cũ nauibus, in quas impoſiti fuerãt, miſerabili incẽdio conflagrarunt, cõtrariis naturis inimicorũ

a.*Niceph.li.*11.*ca.*3.b.*Ibid. et ca.*21.24.25. c.*Niceph.li.*11.*ca.*10.d.*Greg.Nazian.ad Heronem.*

a. arte conſpirantibus ad piorum pœnas. teſtis Ægyptus, quæ Petro Alexandrinorum Epiſcopo primũ in vincla coniecto deinde exterminato, multitudinem bene de Deo ſentiẽtem, omnibus iis malis luxit oppreſſam, quæ vrbe per vim capta euenire ſolent. Luxit Iudæorum, & idololatrarum manum in Eccleſiam triumpentem, ſanctiſſimam Domini menſam nudi ſaltatoris obſceno motu, & voce pollutam, ſacras virgines conſtupratas, cuſtodias ciuibus confertas, optimos quoſque cæſos, Monachos in vaſta ſolitudine bello territos, & in exilium deportatos, cadauera inſepulta obiecta feris, Lucium Arianum, ſuppoſitum in Petri locum ſeptum hominibus armatis, in bonorum cæde bacchantem, cum amicis, propinquis, parentibes ne deplorare quidẽ calamitatem ſuam, & acerbiſſimum dolorem lamentatione minuere per crudelitatem hoſtiũ liceret. Teſtis Africa, quæ Genſerici VVandali tyrannide, cum in miſerando cinere deflagratarum vrbium ſepulta iaceret, non aliud ob crimen, niſi quod veram diuinitatis fidem à maioribus traditam conſtantiſſime teneret, ſæuitiam illam miſera ſuſtinuit, quam niſi Victor, qui funeſtæ tragœdiæ
b. ſpectator fuit, literis mandaſſet, nẽtã crederemus. teſtis Italia, teſtes vero iam omnes inter Italiam, Hiſpaniam, & Africam interiacentes inſulæ, quæ vno impetu illius beſtiæ ſanguinariæ omnem priſtinam dignitatem perdiderunt. teſtis iterum Africa, quæ Iuliano religionis
c. deſertore regnante, cum baſilicas Donatiſtæ recepiſ-
d. ſent, ciuium recte ſentientium ſtrage confecta, Gildonianorum temporum acerbitatem ſenſit, & cum gemitu luctuque pertulit Circumcellionum omnibus latrociniis formidabiliores excurſiones. Non eſt neceſſe omnia conſectari. hæc ſola tam ab humanitate remota, tam longe a diuina Saluatoris noſtri, & Apoſtolorum ratione abhorrentia, fidem nobis tacere poſſunt, Pati-

a. *Theod. l. 4. c. 24.* b. *Vide li. eius de perſc. Afric.* c. *Aug. 2. cõt. literas Petil. c. 83.* d. *Aug. li. 2. cont. duas epi. Gaudẽ. c. 20. et 3. cõt. Creſcõ. Grãm. c. 42. 48. et ep. 48. et 50.*

tien-

ſienſes, vnde natę fuerint, quæ tam exitiabiles tulerunt fructus, diſciplinę: à Deo ne, qui nihil magis odit, quam crudelitatem, an ab illo, cuius facinora egregia cædes eſſe pronunciauit Chriſtus; quem homicidam ab initio fuiſſe dixit, & hominum ſanguine delectari. Nunc vtrâ ad rationem propius acceſſerint noui religionis interpretes, & Euangelicæ libertatis importuni buccinatores, nolo ipſe dicere, ne qui adſunt ab eorum ſchola, iniuriam ſibi à me fieri vociferentur, ipſorum ero ſententiis verbisq́ue contentus. nolo vos exiſtimare ſecus, quã quemadmodum ipſi exiſtimandum eſſe iudicarint. an de Sacramentariorum genere vniuerſo, quos à bello nefario contra ſacras imagines ſuſcepto, iconomachos ille vocat, obſcurum eſt iudicium Lutheri? qui principum & magiſtratuũ animos accendens ad eorum impetum comprimendum, ab imaginum demolitione veniri dixit ad cædem, & quid illis propoſitum ſit, quo ſpectent eorum conatus, vt mihi videtur, vere magis, quam eleganter explicauit. *Non hic eſt*, inquit, *diaboli ſcopus, vt oppugnentur imagines.* aduertite, quæſo, diligenter, Pariſienſes. conſiderate ſingula Martini verba. nos diaboli conſuetudinis ignari, quod videmus, hoc illum agere voluiſſe putaremus; vt ſacris imaginibus euerſis, tantum de animorum pietate diminueret, quantum de externo cultu Eccleſiarum à maioribus noſtris ex Apoſtolica diſciplina conſtituto detraxiſſet. ille vero, qui ſe multos cum ſcelerato dæmone ſalis modios eſſe gloriatur, ſenſus eius omnes pulchre callens, hoc nos errore liberat. ne, inquit, erretis. mali dæmonis conſilia non eo pertinent. non id agit per ſacrarum imaginum oppugnatores: aliud ille machinatur, quod intelligit Deo maxime diſplicere, quod hominum generi exitio futurum non ignorat. Quid illud eſt Martine? dic obſecro te ne nos diutius celes *Vult*, inquit, *ſibi foramẽ fieri, per quod ſanguinem profundat, & cædes faciat in orbe terrarum.* Qui fieri poteſt Martine, vt ad ferrum atque ad

a *Ioan. 8.* b *Lib. 2. cont. cæleſt prophet.*

flammam ſpectent iſtorum hominum cogitationes? nihil eorum exit ex ore, niſi religioſum, pium, diuinum: ſancti ſpiritus inſtinctu ducuntur: cœleſtis Patris admonitu docentur. *Falleris*, inquit, *ſpiritus iconomachorum non eſt bonus*. atqui tollunt idololatriam Martine, reſtituunt veram pietatem, longo interuallo renouant perperfectum illum naturæ diuinæ, verumque cultũ, qui
a. non corpore, ſed animo continetur. *Inanis*, inquit, *eſt hic ſonitus verborum: ſpirant enim cędes, & ſeditiones*. at vultu, motu corporis, verbis nihil niſi moderatum præ ſe ferunt. parum, inquit, intelligis. *Celant, & diſſimulant ad tempus, quamdiu non vident opportunitatem*. O graue iudicium hominis inimiciſſimi religionis noſtræ. quis noſtrum ſeueriorem ſententiam in Sacramentarios tuliſſet? clamabunt iſti, credo, non ęquum eſſe, Lutheri nos de ſe iudicium ſequi. inuidiæ, iræ, odio præter decorũ illum indulſiſſe. vmbram Euangelij quandam hominũ animis obieciſſe, Euangelium ipſum ne ſuſpicione quidem attigiſſe. quibus ego ſi reſponderem; cum ipſi ſuæ de Luthero ſententiæ fidem & auctoritatem à nobis tribui poſtulent, nihil me videre cauſſæ, quamobrem Luthero de ipſis credere non debeamus, quis non ſtultus æxiſtimator improbaret hanc reſponſionem meam? ſed ego Lutherum dimitto, Pariſienſes. nolo ſe quiſquam iniquo iudicio dicat oppreſſum. Quem me iudicem vobis ferre vultis? vobis dico, qui neſcio quo in angulo latentem pietatem inueniſtis, quem ęquiſſimum veſtræ cauſſę iudicem fore cenſetis? vnum aliquem ex eodem grege? tametſi mihi contra iniquum illum futurum, omnibus approbantibus & aſſentientibus, reſpondere poſſum, non faciam tamen, & in tali cauſſa vel infenſiſſimo diſceptatore vobiſcum confligere non verebor. Turnonia illa nauigatio, de qua alio die dixi, multas ad res vtilia nobis exempla ſuppeditabit: de qua & quæ ſunt à me tum commemorata, & quę poſt hac cõmemorabuntur, ſic à vobis accipi volo, vt ſi quid vn-

a. Ioan. 4.

quam

quam finxiſſe me, ſi qua in te mentiri voluiſſe deprehẽſum erit, omnis orationi meæ fides in poſterum abrogetur. non ſum illius miniſtri veſtri ſimilis, qui ſe frequentem apud eos Romæ fuiſſe affirmabat, quorum neque domicilium, neque veſtimentorum colorem teneret. Cum igitur ineunte vere Lugduno Turnonẽ nauigarem, erat in eadem naui quidam tribunus militum bene valens & robuſtus, oblitus Lacus Lemanni cœno, cuius audacia, vt ex nautarum narratione cognoui, in illa perturbatione reip. fuit inſignis. is in contentione de religione intueri me iubebat in Petri Vireti, & aliorum miniſtrorum vitam. ego autem multa me de illis Lugduni didiciſſe profitebar, quæ ſcribere ſi vellem, bene longam hiſtoriam aiebam me poſſe conficere. ferre non potuit homo magni & excelſi animi, huius reſpõſi grauitatem. ardentibus oculis, geſtu omni imminente, vt impetum in me facturus eſſe videretur, vſque ad necem, inquit, cum eo depugnabo, quicunque aliquam Vireti maculam, & labem auſus erit proferre. O defenſionem egregiam: ô nouam & ſingularem alienæ vitæ ſordes eluendi rationem, ex mediis Euangelij viſceribus depromptam. Quærebat ex me idem ille Gnato, qui cum hoc Thraſone nauigabat, ecquẽ Apoſtoli ad ſuos pedes abiectum, eos oſculari paſſi eſſent? ecquando Iacobus armatus equitaſſet, vt in Hiſpania equitum ordo, eius nomine inſtitueretur? ipſe viciſſim à vobis, qui adeſtis ex eadem ſchola, percontor, ecquando Chriſtus fuerit vſus hoc genere ſermonis? ecquis Apoſtolorum, ecquis eorum, qui Apoſtolis ſucceſſerunt, vel Euangelij veritatem, vel innocentiam aut magiſtri, aut ſuam, hoc modo defenderit, vt contra ſentientes ac loquentes, ad certamen prouocarit? illi quidem non ſolum grauiſſimas pro Euangelio pœnas, verum mortem etiam illatam ab impiis alacriter ſubierunt: multi quoque pro interfectoribus Deum clara voce deprecati ſunt; vocẽ autem illam, depugnabo, nunquam emiſerunt; quam

qui multis audientibus vſurpauit, is prorſus declarauit, diſciplinam ſuam non tam argumentis niti, quam armis; nec ad tollerandum, firmum animi robur, quærere, ſed promptam audaciam ad dimicandum. At hominem militarem paulo ferocius eſſe locutum, nemini mirum videri debet non reluctabor vobiſcum. hoc illi peccatum ignoſcamus, modo ſe peccaſſe velit ipſe
a. cõfiteri. Quid? veſtri iſti clamatores, cum illa nobis frequenter inculcant, non veni pacem mittere, ſed gladium; hunc eſſe diuini verbi quendam quaſi genium, vt nunquam emergat quieto ac dormiente Satana, cum libellos clam ſpargunt ad minuendum principum, vt vos dicere ſoletis, Euangelio aduerſantium jus & auctoritatem, videntur ne vobis ad concordiam hortari, an impellere ad ſeditionem? De Lutheranis vero quid Sacramentarij ſentiant, difficile ſcilicet eſt atque arduũ videre. quibus enim furioſum impetum attribuunt, quos omni humanitate ſpoliant, quos tyrannos, Cyclopes, factionem ſuperbam gigantum appellant, eorum, credo, conſilia minime turbulenta volunt videri. At ſunt inimici. dicunt irati. nullam in teſtimonio dicendo, vel ferenda ſententia auctoritatem eos habere par eſt. ergo Euãgelium Euangelio inimicum eſt. pietas eſt aduerſa pietati. veritas cum veritate certat. quanquam in re manifeſta, quid inimicorum vel teſtimoniis, vel ſentẽtiis opus eſt? Exſiſtat nunc ab inferis Lutherus. interrogetur, an illa ſcripſerit cum ruſticorũ coniurationes Muntzero duce, paſſim per Germaniam fieri cœpiſſent: gladium ceruicibus principum imminere, poſtulata ruſticorum eſſe tam æqua, patronis vt iniicerẽt ruborem, effudiſſe Deum in principes irã ſuam: illos auctores eſſe diuini furoris: nihil ipſis ex animi ſententia euenturum: clientes nec poſſe iam, nec velle tyrannidẽ eorum pati: niſi illi facerent, alios fuiſſe facturos: ſi delerentur omnes armis, alios à Deo excitatum iri: nõ ruſticos ipſis reſiſtere, ſed Deum; Chriſtianum hominem,

a. *Matth.* 10. dum

dummodo credat, non poſſe damnari: liberos prorſus ª eſſe Chriſtianos : nullis eos humanis legibus teneri: Euangelium vi quadã atque diſcordia inſtaurari oportere.cum ſe Chriſtus veniſſe fateatur, non vt pacem hominibus afferret, ſed vt gladium immitteret in terras, neque ſpem vllã eſſe reliquã, id ſine grauiſſima ſeditione perfici poſſe, quibuſcumque principes intercedant, eorum inſtitutum à Deo eſſe profectum. Si hęcã ſe ſcripta negauerit, codicibus in medium prolatis conuincetur. eadem ſępe illum pro concione dixiſſe, aſſidui quõdam eius auditores reuiuiſcere ſi poſſent, teſtarentur. quantum autem in his momenti fuerit ad labefactandum ciuitatum Germaniæ ſtatum, qui non videat, cæcum eſſe illum, neceſſe eſt. Iam de Anabaptiſtis & Sacramentarij, & Lutherani pariter fatebuntur. nã à Deo ſe mãdata accepiſſe dictitabant, vt omnes reges ac principes bello ſubactos necarent, impios è medio tollerẽt, ſi qui amantes æquitatis in multitudine reperirentur, illis parcerent, Dauidis regnum toto orbe renouarent, in quo nemini impio futurus eſſet locus. Verum quid ego ſingula conquiro, cum vno argumento liceat probare vniuerſa? Repetite memoria, Pariſienſes, ex quo tempore Lutherus in Germania ſignum ſuſtulit ad Eccleſię Romanæ principatum à Chriſto inſtitutum, ab Apoſtolis confirmatum, ab omnibus antiquis rerum diuinarum ſcriptoribus prædicatum euertendum, qui motus, qui tumultus, quæ bella fuerint exorta, non illa dico, quibus duo ſummi reges inter ſe de imperio cõtenderunt: hæc tantum bella ſignifico ſola de religione diſſenſione conflata, nunquã dubitabitis, quorſum pertineant recentes iſtæ diſciplinæ, ſi modo earum euentus animo eritis & cogitatione cõplexi. Et ſingulæ quidem Germaniæ ciuitates, quoties fuerint in armis, cum ciues à ciuibus pellerentur, miſeris modis acciperẽtur, proſcriberentur, commemorare longum eſſet. quæ latius patuerunt bella, quam multa, quam cruenta, quam

a. In lib. de captiuit. Babyl.

atrocia fuerunt? quid miſerabilius vnquam vidimus, audiuimus, legimus illa infinita ſtrage ruſticorũ? quorum qui numerum poſteritati prodere voluerunt, coguntur ſæpe fateri, numerum iniri nequaquam potuiſſe. Quæ prœlia acerbioribus odiis commiſſa Heluetij viderunt, quam vbi ſtratis cadaueribus impiorum, cũ ipſo impietatis auctore quinque bene ſentientes pagi perpetuam ſibi vitæ tranquillitatem virtute pepererũt? quis in omni barbaria tyrannus immanior vnquã extitit, quam Monaſterij Ioannes Leydanus Anabaptiſta, à forficibus, acu, linis ad imperium repente per vaniſſima ſomnia trãſlatus? aut quod bellum obſtinatis magis animis aliquando geſtum, quam à Monaſterienſibus illius circulatoris præſtigiis miſere deceptis, contra veterem patronum ciuitatis? quando maioribus in Germania viribus certatum eſt: quæ luctuoſior clades accepta, quam cum opulentiſſimi principes coniurarunt aduerſus Carolum V. Imperatorem inuictum? horret etiam nunc ac refugit animus, cum illa recordor, quæ ſi cum Arianorum factis contendere voletis, tanto hæc eſſe grauiora repetietis, quanto deteſtabilius eſt, imperium qui iure obtinent, ab iis oppugnari, qui parere debuerunt, quam quos audiẽtes eſſe dicto, neceſſe eſt, vim ratiſà regibus & principibus inhumaniter afferri. taceo de Gallia, ne refricare videar vix dum obductam antiquiſſimi fideliſſimique regni cicatricem. memoria tenetis, quam turbulenta tempeſtas per omnes eius partes peruaſerit, quæ cum exteris nationibus intolerabilem commouerit dolorem, non difficilis eſt coniectura, quam fuerit vobis ipſis; qui eius vim ſenſiſtis, grauis & luctuoſa. Vtinam integrum Gallis eſſet infitiari, ſtudiis religionis nouæ tumultus vllos excitari. ſed recentium vulnerum dolor omnem hanc vobis eripit facultatem, quorum memoriam etſi vos æterna obliuione delere, & iniurias acceptas Chriſti erga nos omnes caritati condonare, regię maieſtati, ſummo cõſilio, magiſtra-

ſtratibus dictos audientes eſſe; pacem & concordiam amare;pro iis omnibus,qui diſſentiunt à nobis, vt ſalui eſſe poſſint, Deum immortalem aſſiduo placare conuenit,Pariſienſes, perſuaſum tamen habere debetis, quæ tam ſimiles exitus habuerit religionis diſciplina, eius alium, atque Arianorum, & Donatiſtarum doctrinæ, auctorem eſſe non poſſe. nam ſi iſta Euangelij propagandi ratio grata eſt & probata Deo, cur ſuum ille Filium,pacato terrarum orbe, inermem, inopem, alienæ opis indigentem miſſit? cur eo naſcente pacem Angeli denuntiarunt terris? cur ipſe paulo ante mortem ſuos adhortatus,vt gladios emerent,ſi qui forte carerent,cũ illi retuliſſent, duos eſſe gladios in comitatu, ſatis eſſe reſpondit? cur Petrum diſtricto gladio magiſtrum defendere conantem, voce coërcuit? cur diſcipulos item ſuos tanquam oues in medium luporum agmen ſeminudos,dimiſit in omnes terrarum oras, ſicut ipſe miſſus fuerat à Patre? fac nos eſſe impios; habere manufactos, & ſubdititios quoſdã Deos, quod multo eſt ſecus, ſed fac ita eſſe,vt iſti dicunt,quando Apoſtolis in mentem venit ſuadere, aut facere, aut probare, quæ ſcimus ab iſtis eſſe patrata? quando ſe aut illi, aut ſucceſſores eorum in ſuppoſitorum Deorum cultores tam inhumanos præbuerunt? quando vt tollerent idololatriam in alienas fortunas inuaſerunt? ſentio commoueri non neminem. adhibebo modum orationi meæ, omnemq́. animi mei ſenſum ſimpliciter vobis indicabo. ſi omnes recentis iſtius ſiue correctionem, ſiue deprauationem dicere neceſſe eſt, partes approbarem, quas equidem execror,ac deteſtor, ſed ſi probarem, ſi nihil eius non diuinum mihi videretur, ſi decretum iam haberem amplecti & ſequi, me tamen quos extulit ipſa fructus cogerent mutare ſententiam, quos vbi tam acerbos, tamq́. venenatos, & ab Apoſtolorum inſtitutis ac moribus tã alienos eſſe cognouiſſem, quæ eos edidiſſet arborem, ab acerrimo illo optimi agricolæ inimico ſatam, peſti-

feramq́. eſſe minime dubitarem. hoc ipſum vobis quoque videri ſuſpicor, Pariſienſes, quod multo ſare verius putabitis postquã reliquos perſpexeritis præſtantis diſciplinę fœtus. Nam idem ille miniſter religionis nouę, qui mecum Rhodano ſecundo, Turnonẽ verſus nauigabat, fabellam neſcio quam ad contumeliam virginũ ſacrarum callide compoſitam, narrare cœpit: quã, quo ſalſior eſſe videretur, facetiis dignis moribus ſuis condiebat. ſcurram vos negaretis vidiſſe turpiorem, ſi hominem audiſſetis. nullam ille ſuæ, nullã noſtræ dignitatis habebat rationem. illas etiam corporis partes, & earum vſus, quę pudentes viri, ſi quãdo eſt opus, rectius & verecundius ſignificare conſueuerunt, ipſe Stoicorum aut Cynicorum ratione, & modo propriis verbis, ac ſuis impudenter appellabat. os illud hominis diutius ferre non potui, obiurgaui acrius. flagitioſam verborũ licentiam compeſſere ſum conatus. ille non deſiſtere. quęrere qui loqui oporteret, ſi ſuo quidque nomine dicere non liceret. negare Apoſtolos aliter eſſe locutos. ictoſe ridere hominũ vulgus, qui ſi aſinum, aut porcum dicunt, honorem præfantur: ſin adulteria, latrocinia, cędes, non præfantur. ego vero ineptias vulgi nihil me morari dicere: turpiter autem & obſcene loqui flagitium putare? quod equidem, inquam, neſcio an vobis Euangelium
a. Caluini permittat, hoc vnum affirmo, Apoſtolorũ vel conſuetudini, vel ſcriptis, quæ omnem verborum turpitudinẽ damnant. Nihil eſſe magis aduerſum. Neque vero mihi quiſquam dicat: iocabatur ille: riſum voluit concitare. Quid enim? tu te nouum Euangeliſtam eſſe profiteris, emendatorem corruptæ diſciplinæ, magiſtrũ verę pietatis, & eam orationem vſurpas, quam vel lenones ac meretrices paulo pudentiores vitare ſolent? & cum mouendi riſus artifices præcipiant, ne ſit aut ſcur-
b. rilis iocus, aut inimicus, ac præſtare velint oratorẽ ingenuitatem, &ruborẽ ſuum, verborum turpitudine & rerum obſcenitate vitanda: eamq́ue non ſolum nõ fo-

a. Epheſ. 5. b. Cic. 2. de Orat.

ro dignam putent,ſed vix conuiuio liberorum,tu,qui te *θεοδίδακτον*, hoc eſt, diuinitus edoctum eſſe gloriaris, cui Paulus omnem vrbanitatem interdictam eſſe vult, a. vt iis, quos odiſti,infamiam falſam inferas,ita iocetis, vt ſermonis impuritate captes riſum,quem eloquentiæ Romanæ princeps vel tenuiſſimum ingenij fructum eſſe dixit? Valde metuo,Pariſienſes,ne Stoicorum iſtis,& Cynicorum diſciplina vehementius æquo arrideat,qui nihil obſcenum eſſe,nihil turpe dictum arbitrabantur; b. quidquid ſecundum naturam ſit, id verbis apertiſſimis contendebant eſſe dicendum, omnem loquendi verecundiam tollebant ex hominum vita. verendum eſt,ne ſenſim eo progrediantur,quo Cynici quondam peruenerunt,vt quæ non eos pudet aperte loqui,ea ſibi putẽt in oculis omnium palam eſſe facienda. Etſi miles,qui vna vehebatur,veteratoris illius pro petulantia,diſputationem non probauit: ex quo ſuſpicari licet,hæc iſtorum pręceptis prohiberi. Sed quid ſi nouã ille aliquã diſciplinam inſtituit? quid ſi ſe Cynicum videri, quam Caluinianũ mauult? aut, quod mihi vero ſimilius videtur, quid ſi tanto iſti odio flagrant veræ pietatis,nihil vt pẽſi habeant quiduis facere,aut loqui, modo ſanctiſſimas conſuetudines & inſtituta facetiſſime eludant? Eligant vtrum malint: mihi nemo perſuadebit, illam à Deo manaſſe doctrinam,quę vel decretorum petulantia,vel odio religionis veræ ſublato pudore liberali, effrenatam attulerit licentiam quiduis aperte dicendi, quam etiam philoſophi moderati,vt Academici,vt Peripatetici, ſuis præceptis amputarunt: quam etiam rhetores c. philoſophis aliquanto leuiores improbarũt, vſque eo, vt ne verba quidem ita velint in oratione concurrere, vt efficiatur aliquid obſcenum. O Deus immortalis. quæ tanta eſt animis noſtris effuſa caligo? quæ tam cęca nox omne nobis abſtulit mentis lumen? Conterte hanc,quę ſe nobis inuitis infert,diſciplinam,cum illis omnibus,aut cum præcipuis earum,quas iam olim Ee-

a. *Eph.5.b. Ci 9.fami.ep.* ... *et d. offi.c.* ... *Cu.in orat.* cel-

cleſia vniuerſa condemnauit. facta, conſuetudines, inſtituta inter ſe comparate. pleraque imitatione dicetis ex illis expreſſa. Miſſam facio crudelitatem, cuius tanta ſimilitudo eſt, vt vetera illa legens, hæc recentia mala mihi videar intueri. deplorabunt hęc aliquando noſtri poſteri, quibus liberius his de rebus conqueri licebit. illa tantum perſtringam paucis, quæ ipſi gloriãda ſibi eſſe ducunt. Iubent perfugas noſtros nuntium remittere Pontifici Romano, eiuſque obedientiam abiu-
a. rare? habent hoc à Nouato, qui oblatione perfecta, cum partem vnicuique daret, ad iuſiurandũ miſeros adigebat, nunquam ipſo relicto, ad Cornelium, qui tum Ec-
b. cleſię Romanæ præerat, eſſe redituros. Domus iſtorum, quo ſolent conuenire, percrepant virorum, fœminarũ, ſenum, puerorumque vocibus, varia carmina concinẽ-
c. tium? eadem conſuetudo fuit Appollinariſtarũ. Sacrũ ex baptiſmo chriſma tollunt? ſuſtulerunt Nouatiani. ſe genus electum, regale ſacerdotium, gentem ſanctam, populum acquiſitionis eſſe dictitant? nos impiorum,
d. idololatrarum, hoſtium Dei loco habent? noſtras Eccleſias tanquam idolorum templa fugiunt? quid aliud
e. Donatiſtæ faciebant, cum orthodoxorum altaria, in quibus ipſi ſæpe operati fuerant, vel frangebant, vel remouebant, vel radebant? quid aliud Nouatiani, qui ſe puros & ſanctos, cæteros pollutos, & contaminatos eſ-
f. ſe prædicabant? in ædificia religioſa, quam in profana, in Epiſcopos, Sacerdotes, Monachos, quã in alios, ſunt
g. crudeliores? Eccleſias incendunt? euertunt altaria? ſacra vaſa & veſtimenta transferunt ad communes vſus? legite Gregorij Nazianzeni orationes, vnam de ſe, & Arianis, alteram ad Heronem philoſophum præſtantem. le-
h. gite ſextum Optati librum. legite Africanę calamitatis hiſtoriam à Victore conſcriptam. duobus in generibus hære-

a. *Euſeb. l. 6. hiſt. Eccl. ca.* 43. b. *Niceph. li.* 11. *ca.* 12. c. *Theod. li.* 3. *hæret. fabularũ compendij*. d. 1. *Pet.* 2. e. *Epiphan. hæreſ* 5 . f. *Cyp ian. lib.* 2. *epiſt.* 8. g. *Theod.* 3. *compend. hęret. fabularũ*. h. *Optat. lib.* 6.

hæreticorum, Donatiſtis, & Arianis eadem omnia reperietis tanto ante deſcripta. delere penitus nituntur diuinam Liturgiam? annô Genſericus VVandalorum rex a. in Africa, ne miſſæ fierent, interdixit? annon Leo ille b. Magnus queritur, ab Eutychianis omne cœleſtium myſteriorum lumen extinctum? ſacroſancta myſteria manibus comminuunt, pedibus proterunt, vbicunq. poſſunt? Arianos legimus in Africa corpus, & ſanguinem c. Chriſti ſibi tradi coegiſſe, traditum abieciſſe humi, pedibus conculcaſſe. multi ad mortem vltro adierunt, & ea ſcientes commiſerunt, quibus perpetratis compertū haberent, omnium ſuppliciorum diritatem effugere ſe nullo modo poſſe? quid inter hos & Circumcelliones d. illos intereſt, quos inermes accepimus in Africa gregatim ſe idolorum cultoribus armatis trucidandos obtuliſſe? Quæ igitur ſtultitia eſt, diſciplinas illas à malo dæmone ortas eſſe dicere, hanc, earum quaſi germanam imitatione, ad Deum auctorem velle referre? hoc vnum reſtabat ſcilicet, vt quæ deteriores homines feciſſet, eius doctrinæ principem Deum eſſe crederemus. Clariſſimus Saxoniæ dux Georgius, cuius in Chriſtiana religione conſtantiam omnis æternitas prædicabit, in ea epiſtola, qua blandiſſimis Lutheri literis diuina grauitate reſpondit, teſtificatur, nunquam adulteria tā multa fuiſſe commiſſa, quam poſt illud præclarum Lutherani Euangelij decretū, licere mulieri quærere à quo grauida fiat, ſi nequeat à viro. Scribunt alij, poſteaquam in Germania doceri cœptum eſſet, caſtitatem à nemine ſeruari poſſe, adoleſcentes à puellis vltro eſſe petitos. Eraſmus quam multa egregia facinora narrat eorum, e. qui Euangelici falſo dicerētur? qui illud etiam ſcripſit, quod nunquam ex animo nobis effluere deberet, ſe neminem eorum, qui ſeipſo factus non eſſet longe deterior.

a. *Victor. lib* 1. *perſecut. Afric.* b. *epiſt.* 75 c. *Vict. lib.* 1. *perſecut. Afric.* d. *Aug. lib.* 2. *contra* 2. *epiſt. Gaudent. cap.* 10. *& epiſt.* 50. e. *In epiſt. in Pſeudoeuangelicos, & ad fratres Germ. inſer.*

teriot, aliquando vidiſſe. Decreta noua Ludouici Alemanni legimus nuper ad nos miſſa Lugduno, in quibus illud erat, quorum animus aliquo vitio ſic tenetur, vt repugnare omnino non queant, eos, etiamſi faciant, prorſus non peccare: qua voce nefaria iuris, pudoris, officij repagulis perfractis & euulſis, quis non intelligit, quantus pateſiat aditus, et ianua ad omnem improbitatem? Sileo quæ de aliis cognoui, poſtquam in Galliam veni, non tam ne ſe læſos putent, ſi qui eius
a. generis hæc audiunt, quam vt meæ, veſtræque dignitati parcam, Pariſienſes. Non committam, vt aut ſecus, quam debeo, de vobis exiſtimare, aut in hac pudentiſſimorum hominũ frequentia impudens videar eſſe velle. Ac ne quis hoc mihi reſpodeat, ab inimicis iſta magis ac cuſatorie, quam vere iactari, legite Hieronymum Menczelium, legite Ioannem Spangembergium, legite Lutherum ipſum: intelligetis, iſtos ipſos nouitatis amatores non ſenſiſſe modo, ſed etiam ſcripſiſſe, Germaniam, abiecta Pontificis maximi obedientia, infinita vitiorum omnium licentia exſultare, nec vlli omnino velle parere. Galliæ vero moribus quantam hæc labes tũ publice, tum priuatim attulerit commutationem, ſentiunt grandes natu ciues, qui meliora illa tempora recordantes, præſentem rerum ſtatum taciti miſerantur ſecum. ſentiunt homines externi non pauci, qui longo interuallo reuerſi, negant hanc illam eandem ſibi, quam reliquerunt, Galliã videri. ego ipſe etiam ſentio, qui multas præſtantiſſimę gentis laudes ab iis, qui viderant, mihi ſæpe decantatas deſiderare cogor, cum veſtigia tantum quædam earum perobſcura compareant. & dubitamus etiam nunc, a quo ſint ſparſa ſemina religionis nouę, cuius fruge omnia corrupta ac perdita cernamus? quærimus vtrum Deus, an diabolus initium attulerit iſti nouitati, quod orbem terræ infinita cæde funeſtarit, turpitudinem illiberalem in hominum ſermonem induxerit, inſignium hæreticorum veſtigia ſtudioſe per-

a. *De paſtoribus in poſtilla Dom. 1. Aduentus.*

perſequatur, omnium nationum, quarum mentes occupauit, publicos priuatosque mores deprauarit? Si hęc leuia putatis, quæ grauiſſima debent videri: ſi tot, & tam firmas coniecturas contemnitis: ſi argumenta omnia repudiatis, valeat apud vos Pauli auctoritas, qui recentes doctrinas eorum, qui ab Eccleſia deſciſcunt, doctrinas a. ait eſſe dæmoniorum: aut ſi ſe iſti ab Eccleſia deſciuiſſe, noui quid afferre inficiantur, valeat certe apud vos Lutheri vox & oratio. ille improbum dæmonem ſecum de ſacrificio Miſſæ diſputantem induxit, ab eoque ſe argumentis vinci fecit; nos ab alio doctore credemus illum accepiſſe quæ tradidit? ac non ab eo potius, cuius diſputatione ſe ipſe fatetur eſſe ſuperatum? ille primas in dialogo atque in ſermone partes inimico noſtro tribuens, modo non clamat, non eſſe ſua quæ doceat, ſed diaboli, qui eum miſit, nos diſciplinæ illius, ipſo inuito ac repugnante, Deum auctorem faciemus? aut cum Euangelium Lutheri certum exploratumque ſit à Satana ductum eſſe, nos quæ ab vna quaſi ſtirpe Lutheranæ doctrinæ, quamuis inter ſe diſſimiles exſtiterunt diſciplinæ, eas à Deo hominum generi datas & conceſſas eſſe dicemus? Vos vos appello, quicunque ignoratione veſtra, malitia aliena, veteri recentem, verę falſam, ſolidæ inanem religionem prętuliſtis, veſtram prudentiam requiro & efflagito. iudices vos & diſceptatores habere volo. ſi quis me fluctuantem, & vacillantem in vtramque partem ad veſtram diſciplinam conaretur impellere; ei autem ego proponens dubitationes meas, hæc reſponderem: in Eccleſia, quam Papiſticam vos, aduerſarij veſtri Catholicam appellant, etſi multa ſunt mala conſuetudine corrupta, manifeſta eſt tamen, & illuſtris à Chriſto ad nos vſque perpetua & continuata ſucceſſio, veſtræ primordia ſi quæramus ad, vnum aliquem veniemus breui, qui cui ſucceſſerit, dicere nequeat, à ſe ortus. diſciplinæ illius, detractis iis, quę vel malitia, vel peccandi conſuetudo deprauauit, principia &

a. 1. Tim. 4. b. cauſ-

niſi verum puderet dicere, reſponderetis, idem ipſe pro meo ſtudio erga ſalutem dignitatemque veſtram, mea ſponte vos moneo & hortor, quicunq. iam aliena fraude capti, vera falſis per ignorantiam poſtpoſuiſtis. quã enim mihi vos integra re non ſuſcipiendam recte putaretis, eandem ipſe vobis iam ſuſceptam non imprudenter eſſe relinquendam puto. Nemo mihi ſancti Spiritus afflatum, nemo certam animi fiduciam, nemo cõſtantem ſuæ mentis tranquillitatem oratione iactet, hæc omnia mali dæmonis arte aſſimulata poſſunt eſſe. eadem enim dicuntur ab omnibus, qui ſectas contrarias ſequuntur, cum ſuos quique affirment, alios negẽt, ad vitam beatam ac cœleſtem eſſe peruenturos. certus omnino ſibi videbatur eſſe Aurelius Auguſtinus. plane ſibi perſuaſerat veram in Eccleſia, quæ Catholica diceretur, doctrinam inueniri non poſſe. audire cœpit Ambroſium. hominis amauit eloquentiam, vna cum ſuauitate ſermonis hauſit, quam deſperarat apud illum reperiri poſſe, veritatem. ego non ſum Ambroſius, ne vos quidem eſtis Auguſtini. ſed idem eſt ac ſemper erit, qui & dicentem illum inſtruebat, & hunc audientem excitabat, Deus. pateant aures veſtræ ſermonibus bonorũ. ſit apud vos veritati locus. quę ſunt adhuc à me dicta, quę audiſtis ex aliis, quę deinceps audietis, omnia ſedulo cum animis veſtris cõſiderate. precamini à Deo intelligentiæ lumen. nos ab eodem ſine intermiſſione pacem ac veniam petemus. tum ſi qua lux mentibus veſtris diuinitus oborietur, ſi quo ſenſu tacito voluntates veſtrę permouebuntur: ſi vos impelli ſentietis, vt eo, vnde diſceſſiſtis, redeatis, per Ieſu Chriſti ſequeſtris noſtri vulnera, & ſanguinem vos obteſtor, vt neque pudore vos vllo, neque metu, neque amore impediri patiamini, quo minus errorem viæ tantum ante corrigatis, quam ad eum veniatis locum, nullo vt modo queatis corrigere, etiamſi maxime velitis. vos vero, quos Deus Opt. Max. ne vllam in partem ter Hæreticis, ope

a. *Confeſſ. li.* 5 *cap.* 13. *&* 14.

ſua conſeruauit, memores tanti beneficij, eundem ſemper animum, eandem mentem ſententiamque retinere, & exiſtimate, diſciplinam ab infenſiſſimo generis humani hoſte diſſeminatam atque auctam, omnibus, qui eam acceperint, niſi ad ſe redierint, calamitoſam & funeſtam, perpetuo futuram: qui vt erratum ſuum agnoſcant, vt ſempiternis erepti malis, regni cœleſtis hæreditatem nobiſcum cernant, omnes aſſiduo vota facere debemus.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De retinenda veteri religione, & falſa recentium hæreticorum doctrina reiicienda, ad Pariſienſes, Oratio XVII.

MIRARI credo pleroſque veſtrum, Pariſienſes, me, qui profeſſus initio fuerim, de veteri religione retinenda verba facturum, cum tot iam dies effluxerint, toties vos conueneritis, toties ipſe perorarim, nullum adhuc religionis noſtrę caput, ne leuiter quidem attigiſſe. nam qui religionem vnam alteri præponendam eſſe contenderet, eius ille videbantur eſſe partes, vtriuſq. inter ſe capita diligẽter & accurate cõparare, quo facilius ex contentione, quid veriſſimũ eſſet, intelligeretur. Explicãda erat maculæ ortu cõtractæ ratio; aperienda voluntatis noſtræ vis ad bene beateq; viuẽdum, aut ſecus; gratię diuinę demõſtrãda neceſſitas: declarãdus iuſtitię noſtrę modus quantũ in fide, quantũ in recte factis momẽti ſit, exponendũ; myſteriorũ numerus, ordo, natura,

vſus illuſtrandus: de Deo, de Chriſto, de Eccleſia, diuinis de libris, de ſanctiſſima Dei matre, de omnibus, qui cum liberatore noſtro iam regnant, contra male his de rebus ſentientes, paulo ſubtilius diſputandum: vt vbi cognitum eſſet, noſtra contrariis eſſe veriora, tum demum à vobis iure contenderemus, vt diſciplinam ab Apoſtolis nobis per manus traditam, firmiſſimis animis retineretis, inepta falſorum magiſtrorum commenta, ſolita ſententiæ grauitate repudiaretis: quorum nihil cum ipſe fecerim, non immerito mirari ac quærere vos arbitror, Pariſienſes, quæ ſit meæ rationis regio ac via. ſed ea indicata paucis, vna & mirari deſinetis, & conſilium nullum fuiſſe iudicabitis anteferendum meo. Ego enim ſingularum rerum, de quibus exorta diſſenſio eſt, pleniorem explicationem cernens lõgiorem eſſe, quam vt queat paucis non orationibus dico, ſed voluminibus comprehendi, ſtatui propria cuiuſque generis argumenta mihi eſſe prætereunda, cum in his tractandis præſertim quamplurimi, doctiſſimique homines & elaborarint iam, & elaborent: illa colligenda tantum in hac adhortatione mea quæ communia ſunt omnium de religione quæſtionum, magnamque vim habere poſſunt ad multorum animos excitandos. Itaque quam planiſſime veriſſimeque potui, quibus ex cauſſis orta ſit iſta vanitas, quos ipſa ex ſe fructus extulerit, quid ipſi eius auctores de origine ſenſerint, oſtendi: vt quam ab hoſte immaniſſimo natam eſſe perſpexerimus, tanto maiori ab ea ſtudio caueamus, quanto grauius illius odium in nos, & inſaturabiliorem ſcimus eſſe crudelitatem. Quanquam ex his ipſis multa mihi neceſſario prætermittenda fuerunt, ne infinitior eſſet oratio mea: quæ cuiuſmodi ſint, partim ex iis, quæ dixi, coniectura facile conſequi, partim ex defenſione Georgij VVicelij cognoſcere poteſtis, qui de reprehenſoribus ſuis rationem redderet, cur ad Eccleſiæ Romanæ ſocietatem & communionẽ reuertiſſet,

luculenta oratione retexit, quos iſti ſimulationis propemodum innumerabilibus inuolucris atque integumentis, diligenter occultant recentis Euangelij ac diſciplinæ fructus. Venio nunc ad ea, quæ pro ſe dicere ſolent ij, qui per illam eandem fiſtulam diuinum ſpiritũ hauſerunt, per quam è cœlo ſe ſubſtantiam corporis, & ſanguinis Chriſti ſine corpore, & ſanguine, non ſecus atque ſuccum aliquem expreſſum exſorbere gloriãtur, nam & ea, quibus nos vſi ſumus, refellere conantur, & multa afferunt, quibus imperitæ multitudini perſuadeant, ſuam à Deo bonorum omnium parente, noſtram ab improbiſſimo hominum inimico profectam eſſe doctrinam. Non eſt hoc nouum, neque inuſitatum, Pariſiẽſes. meminiſſe debetis, nullam vnquam nec philoſophorum, nec hęreticorum tam abſurdam fuiſſe diſciplinam, cuius amatores, quid pro ſe, quid contra diſſentientes dicerent, non haberent. quocirca non an aliquid aduerſarij noſtri reſpondeant, ſed quale id ſit, quod afferant, vobis videndum eſt. Vt enim nihil eſt tam falſum, cui non aliquis illini poſſit veritatis color; ſed fieri nullo pacto poteſt, vt ficta & commentitia quæ ſint, comprobentur veris. Et Caluinus quidem quæcunque pro fabulis ſuis contra veritatem callide ac veteratorie dici potuerunt, omnia Franciſco Valeſio Chriſtianiſſimo Francorum regi tanta cura perſcripſit, nihil vt eius admiratores fieri, aut cogitari poſſe dicant magis ex omni parte abſolutum atque perfectum. ad ea ſigillatim aliquando me reſponſurum eſſe confido, & ita reſponſurum, vt cum omnes perſpexerint, in illa tam elaborata præfatione infinita eſſe, aut malitioſi deprauata mendaciis, aut arceſſitis obſcurata verbis, aut artificioſa diſſimulatione tecta, aut obruta publico vitiorum odio, & infamia, non refutata, religionem eam, cuius omnes numeros illam aiunt continere, manifeſtæ fraudis, ac pernicioſæ fallaciæ plenam eſſe cogantur confiteri. hæc igitur ad illud tempus integra mihi

reſeruabo. quę vero omnium in ore verſantur, quæ iactantur vulgi ſermonibus, quæ nobis in conuiuiis ab ebriis, in circulis à præſtigiatoribus, in viis militaribus à cuculis, in fluminibus à ranis, in tabernis diuerſoriis à ganeonibus, vel reſpondentur, vel obiiciuntur, ea quam vim habeant, breuiter conſiderandum eſt. Prædicant conſenſionem omnium, qui ſe Euangelicos, quã Chriſtianos appellari maluerunt: negant vllum à ſe bellum exortum: modo paucitate, modo multitudine glorian-tur ſua: iactant neſcio quę martyria ſuorum: ſpeciem oſtentant integerrimæ ſanctiſſimęque vitæ: ſcripta diuina contra nos à ſe ſtare vociferantur. Vos intendite, quæſo, cogitationes veſtras, Pariſiẽſes, & vt corporibus pręſentes eſtis, ſic animis etiam & mentibus adeſte, ſolitoque ſilentio & humanitate accipite quæ dicã. polliceor vobis futurum vt intelligant quicunque non repugnabunt obſtinata voluntate contra veritatem, quid ſit pro ſomniis ægri capitis inania verba fundere, quid ſanorum hominum ſententias ſolida, & grauitatis plena oratione tueri. Eſt illa plane firma coniectura, qua ſum alio die vſus ex varietate & pugna doctorum delirantium petita. nullum indicium veſtigiumque clarius reperiri poteſt, non à Deo, ſed ab aduerſario Dei, & noſtro diſciplinam iſtam inuentam, quam quod eam quicunque ſequuntur, omni concordia ſublata, inter ſe digladiantur. Nam ſi reſpicere volemus animo ſpatium præteriti temporis, ac prima Eccleſiæ initia, progreſuſque recordari, reperiemus doctrinam vere diuinam atque cœleſtem ſemper ſui ſimilem, omnibusque membris aptam, & conſentientem ad poſteros manaſſe; diuidi in contrarias partes, pugnantesque ſententias amplecti, proprium hoc perpetuo fuiſſe eorum errorum, quos inter veras, & nobis à Deo patefactas ſententias, tanquam lolium inter bonas fruges inimicus ille noſter diſſeminauit. Nolo quidquam addere de meo. vtar Irenæi clariſſimi ſcriptoris nõ quidem verbis, quæ ſunt

ab interprete magna ex parte deprauata, ſed ſenſibus, qui in illa caligine corrupti ſermonis velut ſtellæ inter
a. obſcuræ noctis tenebras elucent. Eccleſiam ille longe lateque diffuſam per omnes terrarum oras, aſſerit vnã, eandemque fidem ab Apoſtolis acceptam perinde cuſtodire, ac ſi non modo mœnibus; verum parietibus etiam iiſdem vniuerſa contineretur: eadem omnes non ſecus credere, quam ſi vnus animus, vna mens tam multis in corporibus eſſet diuinitus incluſa: eadẽ prædicare omnes, proinde quaſi vno ore loquerentur: diſſimiles quidem eſſe diuerſarum gentium voces, atque linguas, verum ſucceſſionis vim vnam, & eandem apud omnes eſſe, non aliter aut credere, aut tradere, neque quæ in Germania, neque quæ apud Iberos, neque quæ in Celtis, neque quæ ad Orientem ſolem, neque quæ in Ægypto, neque quæ in Africa, neque quæ in orbe medio ſint Eccleſiæ conſtitutæ. vti ſol vnus omnes mundi partes clariſſima luce colluſtret, ſic idem fidei diuinæ, veritatiſque lumen omnibus, vbicunque terrarum ſint, gentibus lucere. & cum Eccleſiis præpoſiti partim dicendo valeant, partim eloquentiæ ſint expertes, neque illorum copia loquendi fieri acceſſionem vllam, neque horum orationis ieiunitate diminutionẽ. Eorum autem, qui Simonem Magum ſecuti ducem ab Eccleſiæ communitate receſſerant, pugnantia decreta
b. multis verbis perſequitur; & ex eo, quod nihil inter eos conueniret, affirmat poſſe cognoſci & Eccleſiæ ſolidam firmamque veritatem, & ipſorum commentitiam falſamque doctrinam. Neque vero antiquiſſimæ ſolum hæreſes, quibus finem attulit imperium Conſtãtini, multum diſiunctas & repugnantes ſententias habuerunt. Omnes, quæ vel iam exortæ poſt Conſtantinum aliquandiu viguerunt, vel Conſtantino negante, aut poſtea exiſtentes, ad ingentem magnitudinem peruenerunt, in factiones aduerſas diuiſæ non minus à ſe

a. Li.1.ca. 3. et 4 b Iren. l. 1 à c. 2. maxime 33. et dein. in et in præfat. l. 2. Li. 1. c. 5. et ſequẽt. Li. 1. c. 1. extremo.

inuicem quam ab Eccleſia vniuerſa diſcreparunt. Nihil dicam de aliis, ne incerto exitu infinite feratur oratio mea. notiſſimæ illæ ſectæ Nouatianorum, Donatiſtarum, Arianorum, Macedonianorum, Eunomianorum intra paucos annos quam diuerſa fuerunt in capita diſtractæ? nonne Sabatius ex Iudæo factus Christianus, excitata de tempore paſchatis contentione partis Nouatianorum, quam à ceteris abſtraxerat, Epiſcopus fuit? nonne alia multa diſſidia eiuſdem ſectę ab eodem certamine orta ſunt, cum alij ab aliis non de menſe modo, verum de diebus etiam, ac nonnullis aliis tenuibus de rebus diſſentirent? Iam Maximinianus diaconus Donatiſta dum Parmenianum Epiſcopum ſuarum partium Carthaginienſem, á quo damnatus erat, accuſaret, nonne factionem nouam conflauit Maximianiſtarum, non minus Donatiſtis, quam orthodoxis inimicam? Ab Arianis vero Pſathyriani non ita Marino duce diſceſſerunt, vt ſeparatim conuentus agerent, aliasque ſibi domos Dei comprecandi cauſſa ædificarent? hos autem ipſos non Agapius cum Marino dimicans in duas contrarias familias diduxit? non ab iiſdem Arianis & Cyrtiani, & Duliani extiterunt? porro Macedonianos non duo presbyteri Eutropius, & Cartelius diuellerunt? quid? Eunomio theophroniani, & Eunomieutychiani non ſatis aperte declarant, Eunomij quondam impietatem Theophronio, Eutichioque ducibus, in ſcholas contrarias eſſe diſcerptam? Veriſſime à Socrate ſcholaſtico de veteri Eccleſia ſcriptũ illud eſt, diuiſam illam in multas partes aduerſas, in ea, quæ ſemel facta fuiſſet, diuiſione non conſtitiſſe, verum cuiuſque partis homines in ſe mutuo conuerſos ſeceſſiſſe, nactosque modicam ac leuẽ cauſſam, alios ab aliis a. b. c. d. e. f. g. h.

a. *Socrat. hiſt. Eccl. li. 1. ca. 21.* b. *Idẽ ca. 22. extre.* c. *Aug. de geſtis cũ Emerito, non lõge ab extremo.* d. *Socrat. cap. 23 Theo. in compen. fab. hære. li. 4.* e. *Socrat. ibidem.* f. *Thedo. ibidem.* g. *Socrat. lib. 5. cap. 24. Ibidem.* h. *Libro 5. cap. 20.*

aliis fuiſſe ſeiunctos: quod idem in noſtram Eccleſiam, tempore poſteriorem, fide non modo parem, ſed etiam eandem mihi videtur egregie conuenire. Quæ enim tempora maiorem eorum, qui ab Eccleſia defeciſſent, inconſtantiam viderunt? quo ſeculo tot opiniones diuinis de rebus tam diſcrepantes exſtiterunt? quando tot dimicationes, & tam ancipites orbis terrarum adſpexit, quot nunc alpium, Pyrenæorumque iugis, & Oceani fluctibus videmus incluſas? Primus ab Eccleſias ſeceſſionem Lutherus fecit. num integra diu mãſit illa pars, quam à toto corpore illa furia abrupit? mox ab eo, vt Anabaptiſtas prætercam, Caroloſtadius, Zuinglius, Oecolampadius, aliique multi diſſenſerunt. ſingula deinde hydrę peſtiferæ capita contentione ipſa innumerabilia quædam repente profuderunt. certiſſimum hoc argumentum eſt, Pariſienſes, deliramenta iſta recentia non aliunde ortum habuiſſe, quam antiqua; cũ Eccleſia, quæ vna ſchola eſt veræ diuinæque doctrinæ, omnibus partibus apta atque connexa, mirifice habeat conuenientia vltima mediis, media primis. Verum ſentio quid meditentur ac parent, qui muſto magis, quam vino veteri delectantur, animo cernere mihi videor tacitas eorum cogitationes. timeo ne quem ſuo more fallant. Si conceſſerint, quæ ſunt à nobis obiecta, de repugnantia diſciplinarum, quæ ſunt ab ipſis conſtitutæ, ſe captos eſſe vident. nuſquam intelligunt elabi poſſe. Quid igitur cogitant? quid moliuntur? diſſenſionem vllam, inquiunt, inter nos eſſe infitiemur. omnes idem exiſtimare, idem loqui prædicemus. O magnam peccãdi illecebram audaciã, corroboratam impunitate diuturna. Non defuerunt, & quidem ex illis magiſtris, qui Gebennæ ſicut in monte Parnaſſo ſomniarunt, & lacus vicini, quaſi Hippocrenes aquam obbiberunt, ex illis, inquam, è cœlo inter Alpium anguſtias douolutis doctoribus non defuerunt Lugduni, qui vacillanti adoleſcenti, quo facilius eum ſuis verbis impellerent, hoc

affir-

affirmare non vererentur. mihi ipſi eorũ vnus idem aliquando reſpondit; qui tamen ſtatim vt ei controuerſias de Euchariſtia oppoſui, de hoc tantum capite nonnihil eſſe contentionis faſſus eſt, neque illud, tantum, voluit omittere, quamuis aliis de rebus, non paucis, modo eas indicare libuiſſet, cogi potuiſſet eadem ratione confiteri. Sed quid miramur, ore duriſſimo eſſe diſcipulos, quorum doctorem non puduerit, edito libro teſtificari falſo, inter Auguſtanæ confeſſionis homines, & Tigurinos nullum eſſe diſcrimen? quæ ſi vera ſunt, abundabat otio Lutherus, qui contra Caroloſtadiũ toties incredibili acerbitate declamarit; tot ſcriptis libris cum Zuinglio, Sacramentariiſque omnibus decertarit: furebat plane, qui tam frequẽter principes, & magiſtratus inflammare niteretur ad eos, qui cum ipſo facerent, pro imperio ac poteſtate coërcendos. inſaniebat Ioachimus VVeſtphalus, bacchabatur Tymanus paſtor Bremenſis, qui tam multa ſcripſerint, cur Sacramentarios, & Anabaptiſtas hæreticorum in loco haberi, neque tam ſtylo, quam ſecuri refutari oporteret. præcipites amentia feruntur omnes Lutherani qui á ſuis eos cœtibus excludunt, odiiſque maioribus perſequũtur, quam ſtudioſos Pont. Max. defenſores. Caluinus ipſe, ſi quidem omnibus ſenſibus congruebant, operam & oleum perdidit qui libellum compoſuerit, quo nihil intereſſe perſuaderet. an hoc ſatis argumenti. non eſt, magnam opinionem fuiſſe, plurimum intereſſe? quæ vera ne ſit, an falſa, illi viderint, qui eam inſeruerunt, certe ſic in animis hominum inſedit, nullis vt Caluini machinis ac viribus potuerit cõuelli. Beza vero poſtquam ad Othonem Henricum comitem Palatinum Lutheranum in Germaniam acceſſit, quod ſuam confeſſionem ad Lutheranorum de myſterio mentem conformaſſet, eandemque Tygurinorum eſſe dixiſſet, ementitę fidei reus, cur illa defenſione vſus non eſt, quę & grauiſſima, & facillima videtur, eandem eſſe prorſus omnium fidem?

cut lubricam aliá & periculoſam ſui defendendi ratio-nem induxit,probabilem interdum eſſe dolũ atque laudabilem;& pulchrum in primis honeſtumq́ cenſendũ, aliud ſimulare,cum aliud agas?quare veniá eius delicti non prius impetrauit;quã ſe peccaſſe confiteretur?Nunc à Belgis,vbi nupererupit hoc malũ,qui nuntij quotidie ad nos afferuntur? tanta inter Euangelicos dicitur eſſe concordia, prius vt eorum ſanguine patria redundatura videatur,quam arma ipſis a cõmunibus aduerſariis inferantur.Retineant iſti ſane mores,& ingeniũ ſuum: loquantur ſuo illo veteri inſtituto , non quod verũ eſt, ſed quod libet.res ipſa clamat,longius alios ab aliis diſtare,quam à terra cœlũ. At vt diſciplinarum inter ipſas varietas negari non poteſt,ita omniũ , qui in eadẽ ſunt hæreſi,permagna ſimilitudo eſt.O ſimilitudinem incredibilem, Pariſiẽſes.neminẽ vnum ab aliis generis eiuſdem facile ſecernas,niſi quod Sacramentariorum modo ſeptem,modo octo,modo decem factiones enume-
a. rat Lutherus:niſi quod Petrum Martyrem, & Bezam in conuentu Poſiaco, vniuerſa Gallia paucos ab hinc annos ita diſcrepantes vidit, vt cum ad Lutheranos Beza
b. propius accederet, Tigurinos alter pertinaciter defenderet,duas cõtrarias fidei confeſſiones ederent de Domini cœna : niſi quod è Gebennenſi ludo ſcimus exiſſe Janiſtas,qui cõtra ſanctiſſimę Trinitatis fidẽ in Polonia
c. depugnarent,proximoq́. vere Lugdunenſes miniſtros, veluti fœtas gallinas tumultuari conſpeximus , ne ſibi duo milui ab eodẽ orti nido, pullos auferrẽt:niſi quod Oſiander Lutheranorũ ſentẽtias valde diſſimiles ad viginti numerat, quibus ipſe vigeſimã primam adiungit, videlicet ſuam ab omnibus aliis longe diuerſam : niſi quod Oſiandri diſciplinã Pomeranus,Forſterus, & alij falſam iudicarunt,quam Brentius cũ ſuis diſcipulis cõprobauit: niſi quod nõ genera modo generibus aduerſantur;non ſinguli ſolũ aliis eiuſdem generis litem in-

a. In l. quod iſta verba Chriſti adhuc ſtã ,Hoc eſt corpus ten- *amẽ. b. In breui cõſ. de venera. Euch. Sacr. c. In li. cõt Zuingl.*

tendunt(ſi tamen eiuſdem generis putandi ſunt, qui nõ ſentiunt idem) verũ etiam a ſe quiſque diſcrepat, & ſecũ ipſe bellum gerit. An vero, Pariſienſes vos ſoli nihil his de rebus audiſtis? vos nũquam eorum libros attigiſtis, aut qui nouas fabellas literis mandaũt, aut qui ſtudio publicæ ſalutis eas contrariis ſcriptis confutarunt? veſtri peregrinantur animi, neque didiciſtis quę non in legitimis tantum cœtibus, verum in omnibus etiã angulis hominum ſermone celebrantur, quanta ſit cuiuſque ex iſto numero varietas, inconſtantia, leuitas, quam crebræ ac repentinæ ſententiarũ cõmutationes? Exhibe, quæſo, Martine, exhibe volumen operum tuorũ, quibus Euangelium iam diu ſepultum, excitatũ à te & reſtitutum eſſe gloriaris, de cõmunione duntaxt ſub vtraque ſpecie locos XXXVI. repugnãtes indicabo, quos Gaſpar Querhamerus à ſe notatos collegit. exhibe Philippe hypotypoſeis illas tuas, à te non ſemel editas, & emẽdatas. exhibe confeſſionem à te compoſitam, & ſæpius interpolatam. exhibe communes locos, & commentarios in epiſtolã Pauli ad Romanos, non vno à te modo diuerſis temporibus correctos, & immutatos, in prioribus hypotypoſeon libris teſtatũ inueniemus, nihil referre; vtrum ſub vtraque, an ſub altera tantum ſymboli parte diuina myſteria percipiantur, ex poſterioribus hãc ſententiam reperiemus à te fuiſſe ſublatã. in confeſſione, quã anno XXX. emiſiſti, panis, & vini in corpus, & ſanguinem Chriſti mutationẽ aperte poſuiſti; proximis annis eam ſuſtuliſti. tandem anno XL. diſertiſſimis verbis oppugnaſti, panem & vinum, vna cum corpore & ſanguine remanere confirmans. in eadem confeſſione, in locis communibus, in commentariis ab anno XXXVI. voluntatem noſtram in cauſſa liberali copioſiſſime defendiſti, quam antea iuuenili temeritate & arrogantia, conatus eras aſſerere in ſeruitutem. Exhibe Caluine, exhibe Theodore quæ contra nos, quæ contra Lutheranos, quæ ad ſacros libros explanãdos cõſcripſiſti;

mul-

multa de cœna myſtica inter ſe contraria vobis oſtendam, quæ vir ingenio doctrinaque præſtanti Claudius Sanctius collata in vnum apte digeſſit, vt vno quaſi adſpectu, vniuerſa liceat intueri. Tu Caluine omnibus nō
a. Apoſtolis modo, verum etiam poſteris à Chriſto præceptum eſſe tradis, vt ex calice bibant, idem myſterio-
b. rum adminiſtrationem aliis, quam Apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus negas eſſe permiſſam, eundemque diuini magiſtri ſermonem modo dilatas, vt comprehendat multitudinem infinitam, modo cōtrahis, ac perexiguo duodecim hominum & ſucceſſorum numero concludis. tu certo quemque ſtatuere non ſolum poſſe ais, ſed
c. etiam iubes, Deum ſibi eſſe propitium, & placatum per fidem; idem falli ſæpe homines affirmas, vt veram fidē,
d. qua careant, habere ſe credant. tu hos laqueos dum effugere vis, incidis in illas, maiores plagas, vt fiduciam
e. illam tuam, quam certam cognitionem eſſe vis, in ſolis electis vigere dicas, electos autem à reprobatis diſcernere vnius Dei munus eſſe fatearis. tu fidem ad verbum Dei quodam modo affectam eſſe contendis, & hęc
f. inter ſe duo conferri; idem in miſericordiam tantum dicis intueri fidem noſtram, atque in promiſſiones Dei, non in minas & terrores, quæ nihilo certe minus, quā illa, ſunt verbi diuini partes. tu infitiaris opus eſſe ipſam
g. Eccleſiam oculis cerni, manibus ve tractari, eo quod in fide ſita ſit; clamas nihilo minus eſſe cogitandam, dum intelligentiam noſtram fugit, quam ſi palam appareret, neque deteriorem eſſe fidem, quod incognitam ap-
h. prehendat; idem paucis verſibus interpoſitis, Eccleſiæ adſpectabilis & manifeſtæ cognitionem omnino neceſſariam eſſe, multis oſtendis, alium vt ad vit introitum nullum eſſe aſſeras, & extra gremium eius vllam ſalutem ſperandam neges. alia tua decreta prætereo.

a. 4. *Inſtit. 17. ſect.* 47. 48. 49. *&* 50. b. 4. *inſtit* 3. *hac ſect* 6 10. c. 3. *Inſtit ſect.* 7. 10. d. 3. *inſtit.* 1. *ſect.* 7. *et* 4. e. *inſtit. ſect.* 3. f. 3. *inſtit.* 1. *ſect.* 6. 7. g. *in præfat. Inſtit. ad Regem Gall. &* 4. *li ſect.* 3. h. 4. *inſtit.* 1. *ſect.* 4.

hæc ſola ſunt ſatis: quę quanto ſunt accuratius à te ſcripta, tanto nobis apertius declarant, quantus mentem tuam ſtupor oppreſſiſſet, cum ſtudio tanto, & induſtria pugnantia plane loquerere. De te vero, Theodore, hoc vnum dicam, quod ex ore Chriſti exiſſe negare non poteſt, non eſſe diſcipulum ſuo magiſtro ſuperiorem: ſi ſuum quiſque doctorem adæquet, eo debere eſſe contentum. ex quo perſpicuum eſt, quanta ſit conuenientia, & conſenſio doctrinæ tuæ, cum decreta magiſtri ſint inter ſe tam aduerſa atque contraria. eant iſti nunc, & mirificam omnium conſpirationem atque concentum, ſpecioſis verbis imperitis oſtentent, cum ſinguli turpiſſime à ſe ipſi diſſideant; & quod probauerăt, quod decreuerant, quod tanquam arbitri diuinitus dati iudicarant, poſtea reſcindant: niſi eum forte conſenſum doctrinarum ſuarum, quem mundi partium, eſſe dicũt, vt etiamſi contraria ſentiant, loquantur, ſcribant, vno tamen omnes Eccleſiæ Romanæ nocendi ſtudio inter ſe conſtricti teneătur: item vt in hoc rerum ornatu quatuor naturę inter ſe aduerſæ, communi quodam velut occulti fœderis, & ſocietatis vinculo continentur. nam ego neque cœlum vnquam magis varium, neque fretũ, vel Euripum magis incertum, neque ventum iſtorum animis mutabiliorem aliquando cognoui. Quoties id, quod ab Hylario ſcriptum eſt de Arianis, aut lego, aut cogito, noſtrorum temporum repentinas commutationes, & Euangelij nunc demum inuenti varias, quaſi fluctuum agitationes, & recentium diſciplinarum perturbationes atque æſtus, toties mihi videor videre. *Scribendæ*, inquit, *atque innouandæ fidei exinde vſus inoleuit.* Quid aliud ſcripſiſſet, ſi tot partim à diuerſis hominibus, partim ab iiſdem, diuerſis temporibus editas fidei confeſſiones vidiſſet? Pergit ætatis ſuæ conqueri ac deplorare calamitatem. *Quippe quam*, inquit, *non potius cœpit condere, quam accepta retinere, nec vetera defendit, nec innouata firmauit.* O diuinam excellentis viri ſententiā,

a. *Matth.* 10. b. *Lib.* 2. *ad Conſtantium Aug.*

ciſſet Deus Opt Max. ne magna ex parte fide vacuos il-
los videremus, qui ſibi fideliū nomen arrogarunt. Sed,
vt idē ille ſubiecit: *Conſcij nobis inuicē ſumus*, non iā, *poſt
Nicæni conuentus Synodū*. vt apud ipſum eſt, ſed poſt Mar-
tini Lutheri ab Eccleſia defectionē. *nihil aliud, quam fidē
ſcribi*: Et quęnā eſt vtilitas conſecuta? non auderem ipſę
dicere, niſi prior ille dixiſſet. Dū *de verbis*, inquit, *pugna
eſt, dum de nouitatibus quæſtio eſt, dum de ambiguis occaſio
eſt, dum de auctoribus querela eſt, dum de ſtudiis certamē eſt,
dum in conſenſu difficultas eſt, dum alter alteri anathema cœ-
pit eſſe, prope iam nemo Christi eſt*. Quid ita? non omnes à
Chriſto duce & magiſtro Chriſtiani nominamur? non
omnes eius milites, & diſcipulos nos eſſe profitemur?
non omnes eius amplectimur inſtituta? Reſpōdeat ille,
qui cœpit. *Incerto*, inquit, *doctrinarum vento vagamur, &
aut dum docemus, perturbamus, aut dum docemur, erramus*.
hanc ego perturbationem fidei Chriſtianę, hanc inter ſe
pugnantium religionum confuſionem tantam, quanta
haud ſcio, an ſuperioribus ſeculis aliquando fuerit, ad-
ſcribā Deo? quæſo, tribuatis iuſto dolori veniam, Pari-
ſienſes, ſi liberius vobis, quā religioni meę conſentaneū
eſt, hoc vociferari & conqueri videbor. Deum illū, cui
rerum omnium tribuo principatum, quē animo ſuppli-
ci veneror & colo, Deū eſſe infitiarer, ſi hanc tam effre-
natam libidinem contradicendi, ab eo immiſſam eſſe
arbitrarer; & qui tantis tenebris hominum vitā inuol-
uiſſet, ei nullū à nobis officium, nullum cultum exiſti-
marē eſſe tribuendum. Fingite enim animis cœpiſſe me,
vt iſtorum more loquar, Papatus pudere ac tædere: tā-
etſi libenter equidem agnoſco pōtificiam dignitatem:
Eccleſiæ Romanæ fidem tota voluntate complector:
corruptos tārum nonnullorū hominum deteſtor mo-
res. ſed vt dixi, fingite cogitatione, quā Plato ſcripſit, ve- a
luti molliſſimam ceram ad arbitrium noſtrū formari ac
fingi, me noſtrę diſciplinę vehementer pœnitere: nihil in
ea putare eſſe integrum: Euangelium quęrere purum &

incorruptum, in tanta multitudine opinionum & varietate, in tanta partium diſcrepantia, quid me potiſſimum ſequi oportebit? apud ſe quiſque ſincerum Euangelium eſſe profitetur, apud alios negat. ſuam quiſque doctrinam verbum Dei affirmat eſſe, aliorum quoddã tãtum ſimulacrum verbi Dei. ſcripta diuina ad ſe quiſque trahit. Caluinianus pro certo habet, eſſe ſibi Deũ, Chriſti ſanguine placatum: idem ceteri ſibi quiſque exploratum eſſe dictitant, cum alij alios condemnẽt falſitatis. Ego vero tam ancipitem deliberationem Herculea illa multis partibus eſſe difficiliorem puto: ſiquidẽ Herculi, vt apud Xenophontem eſt, duæ res tantum proponebantur, vitiumne mallet, an virtutem ſequi ducem, mihi amplius XXC. ſectæ proponuntur, quas vel memoria ſepire laborioſiſſimum eſt, nedum quæ veriſſima ſit atque optima, diſceptare. decernant ipſi primũ, quæ ſit Euangelio maxime conſentanea ratio & via. conſtituant vnam aliquam ſimplicem, ac ſimilem ſui diſciplinam, vbi diſcordia ſublata, eadem erit omnium & mens, & oratio, tum demum aliquis erit fortaſſe deliberandi locus. nunc dum ſecum acrius ipſi dimicant, quam nobiſcum, dum omnia miſcent clamoribus, dũ ſcriptis contrariis complent librarias tabernas, admirabilem nos veritatis concentum diſcrepantibus mendaciis pręferre patiantur. Atque hæc dicta ſint de concordia prędicata vulgo circulatorum. nam vereor, ne ſim longior quam æquum eſt. Pauca quędam de bellis adiungam, quibus confectis, breui perorabo. Reficite, obſecro veſtros animos, Pariſienſes, & humanitatem illam veterem ad ea cognoſcenda, quæ reſtant, eo ſtudioſius renouate, quo magis iſti putant, hoc loco ſe de nobis omnibus triumphare. Motum enim vllum à ſe ortum eſſe, conſilia ſua ſpectare ad reſpub. perturbandas infitiantur, quod nos in grauiſſimis argumentis ponebamus, cum iſtarum præſtigiarum inuentorẽ, principem tenebrarum eſſe probaremus, rectam ſe viam in cœlum

hominibus indicare dicunt; Euangelium à tenebris ad lucem reuocare: collapſam Eccleſiam reſtituere in antiquum dignitatis gradum: nemini vim afferre. verum Satanam Euangelio è tam diuturnis tenebris emergente quieſcere non poſſe quo maior conſtetur inuidia naſcenti veritati, non abſurdas eum opiniones modo per adminiſtros ſuos in mentibus multorum inſerere, ſed frequentes etiam concitare armorum motus. interea ſe vndique telis peti, oues eſſe neci deſtinatas. inexplebilem multorum crudelitatem corporibus animiſq; perferre. quaſi vero nos Deum tantorum malorum machinatorem eſſe prædicemus. improbum dæmonem non ſine diuino permiſſu omnium ſeditionum architectum eſſe non negamus, verum cum non ille ipſe per ſe bellum geſſerit, ſed per ſatellites ſuos dimicarit, nunquam in acie viſus ipſe fuerit armatus, ſed homines ad arma capienda concitarit, non quærimus cuius inſtinctu & impulſu, ſed quorum audacia & ſcelere fuerint vbicunque gentium editæ tantæ ſtrages. Multa ſuperiore oratione bella religionis cauſſa geſta memoraui: multa ſilentio præterij. Quærite vnde nata ſint omnia, ab aduerſariis, an à noſtris? illos prouocaſſe, noſtros non niſi defendendi ſui cauſſa arma cepiſſe, intelligetis. Quis non audiit, quæ coitio facta ſit in Belgis? quis nõ exſpectat animo ſuſpenſo, quo illa coniuratio erũpat? quis non exiſtimat idem illi prouinciæ, quo ceteræ iã defunctæ ſunt, periculũ impendere? ea vero tela ſi quæratis, à quo texta ſit, non alium quam inimicum generis humani nominabo; ſi quis veſtrum per quos homines percontetur, nemo, credo, erit tam imperitus rerũ, qui non reſpondeat, per inſanos amatores religionis nouæ. An compulerint aliquãdo minis, & malo quemquam, non eſt neceſſe curioſius inueſtigare: tabulas publicas vidi Lugduni, in quibus perſcriptum erat, ciuem neſcio quem atrociſſimo illo tempore in vincla coniectum, cum dimitteretur liber, promiſiſſe, eamque promiſſio-

nem ſuam iureiurando confirmaſſe, quandocumque iuberetur ſe ad defendendã religionem regis (neſcio quẽ illi regem appellabant, (ſed ita ſcriptum erat) ſe ad religionem regis tuendam quandocumque iuberetur, arma ſumpturum. verum hæc inueſtigare nolo diligentius. illud dico, Pariſienſes, cuius ego, quacumq. per Galliam iter feci, impreſſa vidi, & prope ad ſempiterni tẽporis memoriam fixa veſtigia, ouiculas neci deſtinatas, vbi vbi poſuerunt pedem, ea feciſſe, quibus grauiora lupi feri & immanes nunquam antea fecerunt. quarum rerum inuidiam ſi conferam in verbum Dei, cuius nihil prorſus apud iſtos eſſe credam, amens ſim. non ego verbum Dei fuiſſe dico, ſeminarium & cauſſam tantæ cladis, ſed eorum temeritatem & audaciam, qui ſua
a. commenta, vt boni poetæ verbis vtar, *velut ægri ſomnia*, pro cœleſti doctrina venditant imperitis rerum. nam etſi multas quondam turbas infeſtiſſimus hoſtis excitauit, nec earum tamen principium à bonis vnquam natum eſt, nec Apoſtoli, aut eorum ſucceſſores, quamuis eſſent vel ab idololatris, vel ab hæreticis multa dictu grauia perpeſſi, quidquam aliquando ſimile fecerunt, at hominum hoc vitium, non diſciplinæ fuit. Audiui equidem ex homine iſta imbuto prauitate, cum diceret illa non recte, neque ordine fuiſſe facta, neque minus Caluino diſplicuiſſe quam nobis. Verum quid ſi alij, neſcio an doctrina, militari quidem certe diſciplina non inferiores Caluino, vel approbarunt, vel etiã iuſſerunt? non omnia enuntianda, multa diſſimulanda ſunt. hominum peccata prætermittamus, quæ nihil officere doctrinæ debent apud ſapientes viros. quid Caluinus ipſe ſcriptum reliquerit, attendamus, & quidem
b. in eo opere, quo ſummam religionis Chriſtianæ diuitus à ſe putauit eſſe comprehenſam. multa ille verba facit, quanta obſeruantia & obedientia regibus, principibus, magiſtratibuſq. debeatur. Verũ ſuſpecta mihi eſt
c. extrema hominis oratio. foramẽ illud, quod Lutherus

a. Hor. de arte poet. b. 4. *Inſt. ſect.* 12. *et deinceps.* c. *Sect.* 31 per

periconomachos aperire ſibi diabolum velle dixit, ad ſanguinem fundendū, tanto mihi periculoſius, quanto tectius patefacere videtur. nā poſt illa pręclara atq. diuina, quibus magnā ſperabat orationi ſuæ conciliari poſſe auctoritatem, nullū nobis aliud, quam parēdi, & patiendi datum eſſe mandatū; addit ea, quibus, quę fuerāt exorſa, ac prope detexta, retexātur, ſed de priuatis tantū hominibus loqui: quoſdā eſſe populares magiſtratus, oppoſitos aduerſus libidinē regum: in comitiis magnā eſſe trium ordinum auctoritatem: ſcilicet, vt per hos in ordinē redigi poſſe principes ac reges, opinemur, ſi qui Caluinianis quiſquiliis vehemētius aduerſentur. exaggerat ad extremū, quantopere fugiendū ſit ne hominū imperia diuinis præponamus. quæ etſi genere ipſo falſa non ſunt, exempla tamen atq. verba mihi magnā ſuſpicionē mouēt, eo longam illā diſputationem pertinere, ne ſibi quis contra Lutheri, vel Caluini decreta regibus obtēperandum arbitretur. quid enim attinebat ex tāta copia illa potiſſimū exempla deligere? Danielē regi, vt ſtatuam auream coleret, imperanti magna cū laude reſtitiſſe? contra decē Iudæorum tribus Ieroboamo, vitulos aureos à ſe conflatos in Dei locū ſupponenti cū ęterna ignominię nota paruiſſe? obſcurūne eſt, Dathanem iſtum, & Abironem id agere: vt reges noſtros, ac principes Nabugodonoſoris, & Hieroboami ſimiliores puteмus, quā Moſis, & Dauidis? Non liquet confirmari ab eo ſuorum audaciā aduerſus eorū religioſiſſima & neceſſaria edicta? quo ſpectat aulicorum, vt vir ſcilicet modeſtiſſimus appellat, adulatorum acerba reprehenſio, quod negent ſeſe regum imperia recuſaturos? nō apparet adulatores ab eo dici, qui contra voluntatē ipſius religionem principum noſtrorū amplectuntur? quid neceſſe erat, illā conſolationē adhibere: *Obedire oportet Deo magis quā hominibus*? perinde quaſi regum optimorum iuſſa ſint contraria diuinis. non luce clarius eſt ſua illū commenta diuina imperia velle videri, quibus qui re- a. b.

Deo! denique illa vox, tum iis, qui præſunt, debitam obedientiam præſtari, dum quiduis perperi quiſque mauult, quam à vera pietate deflectere, quid aliud ſignificat, niſi hoc: impios eſſe omnes reges: ſolas Caluini fabellas veram eſſe pietatem: ab iis ne diſcedatur, quiduis eſſe ſuſtinendum mali: boni vero diſcipuli, vt illud
a. Chriſti dictum *Non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum*, oſtenderent eſſe falſum, plus etiam aliquanto, quam ille ſuſcipiendum opinabatur, ſuſceperunt; & quiduis nõ perpetiendum modo, verum faciendum etiam ſibi eſſe putant, ne ab illa ſententię obſtinatione deducantur. Deſinant igitur accuſare Satanam, qui ei ſe ſatellites atque adminiſtros ad perturbandum orbem terræ præbuerunt. doceant, ſi poſſunt, à noſtris omnes tumultus ortos eſſe, non à ſuis; aut ſi à ſuis natos eſſe negare non queunt, etiamſi velint, vnum proferant exemplum, quando Apoſtoli, vel eorum ſucceſſores ad obtinendã, aut tuendam libertatem religionis regum, & magiſtratuum imperia, quamuis iniqua contempſerint; contra vim eorum arma ceperint: cædes paſſim fecerint, omnia ferro flammaque vaſtarint: me victum eſſe confitebor: ſin eiuſmodi nihil inuenire poſſunt; ſi Caluinus ipſe veritatis vi coactus dixit, nullum nobis aliud, quam parendi, & patiendi datum eſſe mandatum, agnoſcant ipſi tandem aliquando errorem ſuum, & tam turbulẽtam ſeditioſamque doctrinam à Deo profectam non eſſe fateantur. Habetis ad id, quod de ſeditionibus aduerſarij reſpondere ſolent. adderem etiam ad alia, ſi tẽpus pateretur: quæ ne ſim nimius, ad alias orationes reſeruabo. quanquam eas ante Kal. Octob. habere non potero. nam & ſcholis noſtris conſtituendis non parum temporis tribuendum eſt; & diuinorum librorum aliquis, quem audire volentibus explanem, locis omnibus & ſententiis inſtruendus. Sed ſpero tamen, aliquãdo me, licet longioribus interuallis, quæ reliqua ſunt, explicaturum. Vos interea, Pariſienſes, quidquid iſti dicant,

a. Matth. 10.

ſant,quamtumuis obſtrepant & exclament,eorum diſſidia doctrinarumque diuortia, & quæ vidiſtis,quæq. audiſtis bella recordantes, illis quidem, qui errorem ſuum amant, tanto maiorem tribuite miſericordiam, quanto minus eam ipſi expoſcunt & efflagitant;neque ceſſetis vnquam Deum clementiſſimum Patrem, pro eorum ſalute deprecari:peſtē autem iſtam fugite,quæſo,diligenter ac deteſtamini, quæ & diuinam Eccleſiæ coniunctionē,omniumq. rerum admirabilem ſocietatem miſerabiliter dilacerarit, & cæde atque incendio funeſtarit orbem terrę. quem enim malorum finem putatis fore, niſi caueamus? quem exſpectandum cenſetis exitum tragœdiæ tam luctuoſæ,niſi repente Deus,tanquam ex machina vim ſuam diuinumque nobis numen oſtendat?Graues ille quidem & acerbas à populo Chriſtiano pœnas expetiuit,qui tot ſectas contrarias vigere tot hominum millia cædi paſſus eſt. ſed vitæ noſtræ turpitudo & infamia,grauiores in dies poſtulat & acerbiores. vix iam vlla diſſentio maior, quam exorta eſt,videtur poſſe cogitari. non hic tamen conſiſtet immodica repugnandi, & contradicendi libido, non hic conſiſtet alię totidem, aut etiam innumerabiles excogitabuntur diſciplinæ, niſi quis effrenatæ licentiæ imponatur modus. omnes enim, qui ab Eccleſia deſciuerunt,ſicut ab Irenęo ſapientiſſime dictum eſt,volunt eſſe doctores:quod cum in ſocietate aſſequi ſe non poſſe intelligant,in qua priorum diſcipulos eos videri neceſſe ſit,ab ea quidem, quam antea ſecuti ſunt, ſecta diſcedunt,aliam autem ex alia ferentes diſciplinam, nouam docere inſiſtunt, ſeque principes, & inuentores eius, quam ſibi ipſi adornarunt & inſtruxerūt, doctrinæ,eſſe profitentur.nihil eſt diſcordia fœcundius.aut opprimatur neceſſe eſt, aut vt Africa, ſic illa quotidie pariet aliquid noui.quo progreſſus fuerat annis ſuperioribus Michael Seruetus ab hoc ſtudio immoderato reſiſtendi? quo nunc partim in Gallia, partim in Polonia pro- a

a. Lib.1.cap.30.

ceſſerunt ij,quos alij Trinitarios, alij Deitas vocant?legi ipſe Lugduni Gentilis medici libellum manu ſcriptum,qui cum Symbolum Athanaſij refelleret,nos autem irridens Athanaſianos nuncuparet,omnem Trinitatis fidem, quam ne Sacramentarij quidem attigerũt, incredibili arrogantia, philoſophicis argumentatiunculis conuellebat. Quid reliquũ eſt,niſi vt aliquis Diagoras,aut Theodorus exiſtat,qui vim diuinam penitus tollat?Vtinam pauciores huius ſententiæ amatores haberemus . multo ſane melius nobiſcum ageretur. nunc metuo,Pariſienſes,non quidẽ ne Eccleſia deficiat, quod fieri nullo modo poſſe certo ſcio , ſed ne à nobis repellentibus eius preces ad gentes antea ignotas , quæ proximis annis eam cupide amplecti cœperũt,intra exiguũ ſpatium temporis transferatur, ac nobis qui iam errorum nocte delectamur, auferatur Euangelij cœleſte lumen,illis incipiat lucere, qui tot ſecula in denſiſſimis ignorantię tenebris cœci iacuerunt. Atrociores calamitates,quam acceptæ ſunt per hoſce annos, ne fingi quidem iã poſſe videntur. ſed non hæc erunt extrema,non erunt moneo,prædico,antedenuntio; niſi conſtantiſſimis animis in fide maiorum perſiſtentes, longe aliam inſtituerimus vitæ rationem, ea mala conſequẽtur breui, vt omnia illa ſuperiora tam horribilia , tam formidoloſa optabilia putemus. Auertat à nobis Deus Opt. Max.hanc peſtem, & cuius beneficio ſingulari etiam nunc in vera fide,& Eccleſiæ communitatæ ſtamus,idẽ illam nobis det mentem, vt neque ab ea diſcedere, nouasquę ſuperſtitiones vnquam colere velimus, neque retentam & conſeruatam flagitioſę vitæ ſordibus inquinemus quos autẽ error à veritate ſemitis diuerſis abduxit eos bonus ille paſtor , qui oues perditas inueſtigatũ venit,rurſus collectos aggreget, & in vnũ cogat, vt vno omnes ore,vno animo,vna ſentẽtia beneficentiã ipſius erga nos dies, noctesque prædicentes , pariterque poſt mortẽ in cœlũ euocati perfruamur vita beata & ęterna.

a. *Cicer.1.de Nat.deor.*

PETRI

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De diuina & humana philoſophia diſcenda, ad Pariſienſes. Oratio XVIII.

QVOD Athenienſium inſtituto, quondam in Areopago voce præconis denuntiabatur oratoribus, vt ſine proœmiis, & epilogis cauſſam perorarent, idem mihi nunc tacito quodam præconio res ipſa videtur propemodum imperare, Pariſienſes. Nam ſiue naturam cauſſæ propoſitæ ſpectemus, ſiue intueamur hodierni diei celebritatem, ſiue oculos in hanc vrbem clariſſimam conuertamus, ſiue quæ veſtra ſint ſtudia, quæramus, omnia eiuſmodi reperiemus, vt ſola per ſe, ſine cuiuſquam commendatione vos ad ea, quæ dicam, audienda ſatis accendant. Dicendum enim eſt de laudibus humanæ diuinęque philoſophiæ, cuius eximia ſpecies mirificum quendam in omnium cernentiũ animis excitat amorem ſui: & eo tempore dicendum, quo vtriuſque ſtudia, perpetuo totius anni curſu languentia, interpoſita modica quiete renouantur: & in ea vrbe dicẽdum, quæ cum aliis magnitudine, imperio, nobilitate, copiis, religione certat, hac vero laude vincit omnes, quod in his antiquiſſimis auguſtiſſimisque ſedibus, iã olim domiciliũ & humana & cęleſtis philoſophia collocauit: &, quod ego maximum duco, dicendum apud vos, qui pulchritudinem eius adamaſtis ab ineũte ætate ſic, vt ne hanc quidem huius vitæ lucem, atque hunc cœli ſpiritum exiſtimaueritis vobis iucũdum eſſe poſſe, ſi mens vtriuſque ſapientiæ luce & quaſi ſpiritu careret. Quare vos tantum breuiter oro & obteſtor, vt mihi de pulcherrimo Dei munere ac dono, cuius potiundi non tam reſtinctus, quam ſopitus ardor, hodierno die ruſ-

cur lubricam aliã & periculoſam ſui defendendi rationem induxit, probabilem interdum eſſe dolũ atque laudabilem; & pulchrum in primis honeſtumq́ cenſendũ, aliud ſimulare, cum aliud agas? quare veniã eius delicti non prius impetrauit, quã ſe peccaſſe confiteretur? Nunc à Belgis, vbi nuper erupit hoc malũ, qui nuntij quotidie ad nos afferuntur? tanta inter Euangelicos dicitur eſſe concordia, prius vt eorum ſanguine patria redundatura videatur, quam arma ipſis a cõmunibus aduerſariis inferantur. Retineant iſti ſane mores, & ingeniũ ſuum: loquantur ſuo illo veteri inſtituto, non quod verũ eſt, ſed quod libet. res ipſa clamat, longius alios ab aliis diſtare, quam à terra cœlũ. At vt diſciplinarum inter ipſas varietas negari non poteſt, ita omniũ, qui in eadẽ ſunt hæreſi, permagna ſimilitudo eſt. O ſimilitudinem incredibilem, Patiſiẽſes. neminẽ vnum ab aliis generis eiuſdem facile ſecernas, niſi quod Sacramentariorum modo ſeptem, modo octo, modo decem factiones enume-
a. rat Lutherus: niſi quod Petrum Martyrem, & Bezam in conuentu Poſiaco, vniuerſa Gallia paucos ab hinc annos ita diſcrepantes vidit, vt cum ad Lutheranos Beza
b. propius accederet, Tigurinos alter pertinaciter defenderet, duas cõtrarias fidei confeſſiones ederent de Domini cœna: niſi quod è Gebennenſi ludo ſcimus exiſſe Ianiſtas, qui cõtra ſanctiſſimę Trinitatis fidẽ in Polonia
c. depugnarent, proximoq́. vere Lugdunenſes miniſtros, veluti fœtas gallinas tumultuari conſpeximus, ne ſibi duo milui ab eodẽ orti nido, pullos auferrẽt: niſi quod Oſiander Lutheranorũ ſentẽtias valde diſſimiles ad viginti numerat, quibus ipſe vigeſimã primam adiungit, videlicet ſuam ab omnibus aliis longe diuerſam: niſi quod Oſiandri diſciplinã Pomeranus, Forſterus, & alij falſam iudicarunt, quam Brentius cũ ſuis diſcipulis cõprobauit: niſi quod nõ genera modo generibus aduerſantur; non ſinguli ſolũ aliis eiuſdem generis litem inten-

a. *In l. quod iſta verba Chriſti adhuc ſtã', Hoc eſt corpus meũ.* b. *In breui cõſ. de venera. Euch. Sacr.* c. *In li. cõt Zuingl.*

tendunt (ſi tamen eiuſdem generis putandi ſunt, qui nō ſentiunt idem) verū etiam à ſe quiſque diſcrepat, & ſecū ipſe bellum gerit. An vero, Pariſienſes vos ſōli nihil his de rebus audiſtis? vos nūquam eorum libros attigiſtis, aut qui nouas fabellas literis mandarūt, aut qui ſtudio publicæ ſalutis eas contrariis ſcriptis confutarunt? veſtri peregrinantur animi, neque didiciſtis quę non in legitimis tantum cœtibus, verum in omnibus etiā angulis hominum ſermone celebrantur, quanta ſit cuiuſque ex iſto numero varietas, inconſtantia, leuitas, quam crebræ ac repentinæ ſententiarū cōmutationes? Exhibe, quæſo, Martine, exhibe volumen operum tuorū, quibus Euangelium iam diu ſepultum, excitatū à te & reſtitutum eſſe gloriaris, de cōmunione duntaxt ſub vtraque ſpecie locos XXXVI. repugnātes indicabo, quos Gaſpar Queihamerus à ſe notatos collegit. exhibe Philippe hypotypoſeis illas tuas, à te non ſemel editas, & emēdatas. exhibe confeſſionem à te compoſitam, & ſæpius interpolatam. exhibe communes locos, & commentarios in epiſtolā Pauli ad Romanos, non vno à te modo diuerſis temporibus correctos, & immutatos, in prioribus hypotypoſeon libris teſtatū inueniemus, nihil referre; verum ſub vtraque, an ſub altera tantum ſymboli parte diuina myſteria percipiantur, ex poſterioribus hāc ſententiam reperiemus à te fuiſſe ſublatā. in confeſſione, quā anno XXX. emiſiſti, panis, & vini in corpus, & ſanguinem Chriſti mutationē aperte poſuiſti; proximis annis eam ſuſtuliſti, tandem anno XL. diſertiſſimis verbis oppugnaſti, panem & vinum, vna cum corpore & ſanguine remanere confirmans. in eadem confeſſione, in locis communibus, in commentariis ab anno XXXVI. voluntatem noſtram in cauſſa liberali copioſiſſime defendiſti, quam antea iuuenili temeritate & arrogantia, conatus eras aſſerere in ſeruitutem. Exhibe Caluine, exhibe Theodore quæ contra nos, quæ contra Lutheranos, quæ ad ſacros libros explanādos cōſcripſiſti;

multa de cœna myſtica inter ſe contraria vobis oſtendam, quæ vir ingenio doctrinaque præſtanti Claudius Sanctius collata in vnum apte digeſſit, vt vno quaſi adſpectu vniuerſa liceat intueri. Tu Caluine omnibus nō
a. Apoſtolis modo, verum etiam poſteris à Chriſto præceptum eſſe tradis, vt ex calice bibant, idem myſterio-
b. rum adminiſtrationem aliis, quam Apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus negas eſſe permiſſam, eundemque diuini magiſtri ſermonem modo dilatas, vt comprehendat multitudinem infinitam, modo cōtrahis, ac perexiguo duodecim hominum & ſucceſſorum numero concludis. tu certo quemque ſtatuere non ſolum poſſe ais, ſed
c. etiam iubes, Deum ſibi eſſe propitium, & placatum per fidem; idem falli ſæpe homines affirmas, vt veram fidē,
d. qua careant, habere ſe credant. tu hos laqueos dum effugere vis, incidis in illas, maiores plagas, vt fiduciam
e. illam tuam, quam certam cognitionem eſſe vis, in ſolis electis vigere dicas, electos autem à reprobatis diſcernere vnius Dei munus eſſe fatearis. tu fidem ad verbum Dei quodam modo affectam eſſe contendis, & hęc
f. inter ſe duo conferri; idem in miſericordiam tantum dicis intueri fidem noſtram, atque in promiſſiones Dei, non in minas & terrores, quæ nihilo certe minus, quā illa, ſunt verbi diuini partes. tu infitiaris opus eſſe ipſam
g. Eccleſiam oculis cerni, manibus ve tractari, eo quod in fide ſita ſit; clamas nihilo minus eſſe cogitandam, dum intelligentiam noſtrum fugit, quam ſi palam appareret, neque deteriorem eſſe fidem, quod incognitam ap-
h. prehendat; idem paucis verſibus interpoſitis, Eccleſiæ adſpectabilis & manifeſtæ cognitionem omnino neceſſariam eſſe, multis oſtendis, alium vt ad vit introitum nullum eſſe afferas, & extra gremium eius vllam ſalutem ſperandam neges. alia tua decreta prætereo.

a. 4. *Inſtit.* 17. *ſect.* 47. 48. 49. & 50. b. 4. *Inſtit* 3. hæc *ſect* 6 10. c. 3. *Inſtit ſect.* 7. 10. d. 3. *Inſtit.* 1 *ſect.* 7. et 4. e. *Inſtit. ſect.* 3. f. 3. *Inſtit.* 1. *ſect.* 6. 7. g. *in præfat. Inſtit ad Regem Gall.* & 4. *li ſect.* 3. h. 4. *Inſtit.* 1 *ſect.* 4.

hæc ſola ſunt ſatis: quę quanto ſunt accuratius à te ſcripta, tanto nobis apertius declarant, quantus mentem tuam ſtupor oppreſſiſſet, cum ſtudio tanto, & inſtuſtria pugnantia plane loquerere. De te vero, Theodore, hoc vnum dicam, quod ex ore Chriſti exiſſe negare non poteſt, non eſſe diſcipulum ſuo magiſtro ſuperiorem: ſi ſuum quiſque doctorem adæquet, eo debere eſſe contentum. ex quo perſpicuum eſt, quanta ſit conuenientia, & conſenſio doctrinæ tuæ, cum decreta magiſtri ſint inter ſe tam aduerſa atque contraria. eant iſti nunc, & mirificam omnium conſpirationem atque concentum, ſpecioſis verbis imperitis oſtentent, cum ſinguli turpiſſime à ſe ipſi diſſideant; & quod probauerát, quod decreuerant, quod tanquam arbitri diuinitus dati iudicarant, poſtea reſcindant: niſi eum forte conſenſum doctrinarum ſuarum, quem mundi partium, eſſe dicūt, vt etiamſi contraria ſentiant, loquantur, ſcribant, vno tamen omnes Eccleſiæ Romanæ nocendi ſtudio inter ſe, conſtricti teneãtur: item vt in hoc rerum ornatu quatuor naturę inter ſe aduerſæ, communi quodam velut occulti fœderis, & ſocietatis vinculo continentur. nam ego neque cœlum vnquam magis varium, neque fretū, vel Euripum magis incertum; neque ventum iſtorum animis mutabiliorem aliquando cognoui. Quoties id, quod ab Hylario ſcriptum eſt de Arianis, aut lego, aut cogito, noſtrorum temporum repentinas commutationes, & Euangelij nunc demum inuenti varias, quaſi fluctuum agitationes, & recentium diſciplinarum perturbationes atque æſtus, toties mihi videor videre, *Scribendæ*, inquit, *atque innouandæ fidei exinde vſus inoleuit.* Quid aliud ſcripſiſſet, ſi tot partim à diuerſis hominibus, partim ab iiſdem, diuerſis temporibus editas fidei confeſſiones vidiſſet? Pergit ætatis ſuæ conqueri ac deplorare calamitatem. *Quippe ſi quæ, inquit, non potius cœpit condere, quam accepta retinere, nec vetera defendit, nec innouata firmauit.* O diuinam excellentis viri ſententiā,

a. Matth. 10. b. Lib. 2. ad Conſtantinum Aug. piæ-

eſſet Deus Opt Max. ne magna ex parte fide vacuos illos videremus, qui ſibi fideliũ nomen arrogarunt. Sed, vt idẽ ille ſubiecit: *Conſcij nobis inuicẽ ſumus*, non iã, *poſt Nicæni conuentus Synodũ*, vt apud ipſum eſt, ſed poſt Martini Lutheri ab Eccleſia defectionẽ, *nihil aliud, quam fidẽ ſcribi*. Et quęnã eſt vtilitas conſecuta? non auderem ipſe dicere, niſi prior ille dixiſſet. *Dũ de verbis*, inquit, *pugna eſt, dum de nouitatibus quæſtio eſt, dum de ambiguis occaſio eſt, dum de auctoribus querela eſt, dum de ſtudiis certamẽ eſt, dum in conſenſu difficultas eſt, dum alter alteri anathema cœpit eſſe, prope iam nemo Chriſti eſt*. Quid ita? non omnes à Chriſto duce & magiſtro Chriſtiani nominamur? non omnes eius milites, & diſcipulos nos eſſe profitemur? non omnes eius amplectimur inſtituta? Reſpõdeat ille, qui cœpit. *Incerto*, inquit, *doctrinarum vento vagamur, & aut dum docemus, perturbamus, aut dum docemur, erramus.* hanc ego perturbationem fidei Chriſtianę, hanc inter ſe pugnantium religionum confuſionem tantam, quanta haud ſcio, an ſuperioribus ſeculis aliquando fuerit, adſcribã Deo? quæſo, tribuatis iuſto dolori veniam, Pariſienſes, ſi liberius vobis, quã religionĩ meę conſentaneũ eſt, hoc vociferari & conqueri videbor. Deum illũ, cui rerum omnium tribuo principatum, quẽ animo ſupplici veneror & colo, Deũ eſſe infitiarer, ſi hanc tam effrenatam libidinem contradicendi, ab eo immiſſam eſſe arbitrarer; & qui tantis tenebris hominum vitã inuoluiſſet, ei nullũ à nobis officium, nullum cultum exiſtimarẽ eſſe tribuendum. Fingite enim animis cœpiſſe me, vt iſtorum more loquar, Papatus pudere ac tædere: tãetſi libenter equidem agnoſco põtificiam dignitatem: Eccleſiæ Romanæ fidem tota voluntate complector: corruptos tãtum nonnullorũ hominum deteſtor mores. ſed vt dixi, fingite cogitatione, quã Plato ſcripſit, veluti molliſſimam ceram ad arbitrium noſtrũ formari ac fingi, me noſtrę diſciplinę vehemẽter pœnitere: nihil in ea putare eſſe integrum: Euangelium quęrere purum &

incorruptum. in tanta multitudine opinionum & varietate, in tanta partium diſcrepantia, quid me potiſſimum ſequi oportebit? apud ſe quiſque ſincerum Euangelium eſſe profitetur, apud alios negat. ſuam quiſque doctrinam verbum Dei affirmat eſſe, aliorum quoddã tãtum ſimulacrum verbi Dei. ſcripta diuina ad ſe quiſque trahit. Caluinianus pro certo habet, eſſe ſibi Deũ, Chriſti ſanguine placatum: idem ceteri ſibi quiſque exploratum eſſe dictitant, cum alij alios condemnẽt falſitatis. Ego vero tam ancipitem deliberationem Herculea illa multis partibus eſſe difficiliorem puto: ſiquidẽ Herculi, vt apud Xenophontem eſt, duæ res tantum
a. proponebantur, vitiumne mallet, an virtutem ſequi ducem, mihi amplius XXC. ſectæ proponuntur, quas vel memoria ſepire laborioſiſſimum eſt, nedum quæ veriſſima ſit atque optima, diſceptare. decernant ipſi primũ, quæ ſit Euangelio maxime conſentanea ratio & via. conſtituant vnam aliquam ſimplicem, ac ſimilem ſui diſciplinam. vbi diſcordia ſublata, eadem erit omnium & mens, & oratio, tum demum aliquis erit fortaſſe deliberandi locus. nunc dum ſecum acrius ipſi dimicant, quam nobiſcum, dum omnia miſcent clamoribus, dũ ſcriptis contrariis complent librarias tabernas, admirabilem nos veritatis concentum diſcrepantibus mendaciis præferre patiantur. Atque hæc dicta ſint de concordia prędicata vulgo circulatorum. nam vereor, ne ſim longior quam æquum eſt. Pauca quędam de bellis adiungam, quibus confectis, breui perorabo. Reficite, obſecro veſtros animos, Pariſienſes, & humanitatem illam veterem ad ea cognoſcenda, quæ reſtant, eo ſtudioſius renouate, quo magis iſti putant, hoc loco ſe de nobis omnibus triumphare. Motum enim vllum à ſe ortum eſſe, conſilia ſua ſpectare ad reſpub. perturbandas infitiantur, quod nos in grauiſſimis argumentis ponebamus, cum iſtarum præſtigiarum inuentorẽ, principem tenebrarum eſſe probaremus, rectam ſe viam in cœlum

a. ὑπομνημονευμ. β'.

hominibus indicare dicunt; Euangelium à tenebris ad lucem reuocare: collapſam Eccleſiam reſtituere in antiquum dignitatis gradum: nemini vim afferre. verum Satanam Euangelio è tam diuturnis tenebris emergente quieſcere non poſſe quo maior conflaretur inuidia naſcenti veritati, non abſurdas eum opiniones modo per adminiſtros ſuos in mentibus multorum inſerere, ſed frequentes etiam concitare armorum motus. interea ſe vndique telis peti, oues eſſe neci deſtinatas. inexplebilem multorum crudelitatem corporibus animiſq; perferre. quaſi vero nos Deum tantorum malorum machinatorem eſſe prædicemus. improbum dæmonem non ſine diuino permiſſu omnium ſeditionum architectum eſſe non negamus, verum cum non ille ipſe per ſe bellum geſſerit, ſed per ſatellites ſuos dimicarit, nunquam in acie viſus ipſe fuerit armatus, ſed homines ad arma capienda concitarit; non quærimus cuius inſtinctu & impulſu, ſed quorum audacia & ſcelere fuerint vbicunque gentium editæ tantæ ſtrages. Multa ſuperiore oratione bella religionis cauſſa geſta memoraui: multa ſilentio præterij. Quærite vnde nata ſint omnia, ab aduerſariis, an à noſtris? illos prouocaſſe, noſtros non niſi defendendi ſui cauſſa arma cepiſſe, intelligetis. Quis non audiit, quæ coitio facta ſit in Belgis? quis nõ exſpectat animo ſuſpenſo, quo illa coniuratio erũpat? quis non exiſtimat idem illi prouinciæ, quo ceteræ iã defunctæ ſunt, periculũ impendere? ea vero tela ſi quæratis, à quo texta ſit, non alium quam inimicum generis humani nominabo; ſi quis veſtrum per quos homines perconctetur, nemo, credo, erit tam imperitus rerũ, qui non reſpondeat, per inſanos amatores religionis nouæ. An compulerint aliquãdo minis, & malo quemquam, non eſt neceſſe curioſius inueſtigare: tabulas publicas vidi Lugduni, in quibus perſcriptum erat, ciuem neſcio quem atrociſſimo illo tempore in vincla coniectum, cum dimitteretur liber, promiſiſſe, eamque promiſſio-

nem ſuam iureiurando confirmaſſe, quandocumque iuberetur ſe ad defendendã religionem regis (neſcio quẽ illi regem appellabant, (ſed ita ſcriptum erat) ſe ad religionem regis tuendam quandocumque iuberetur, arma ſumpturum. verum hæc inueſtigare nolo diligentius. illud dico, Pariſienſes, cuius ego, quacumq. per Galliam iter feci, impreſſa vidi, & prope ad ſempiterni tẽporis memoriam fixa veſtigia, ouiculas neci deſtinatas, vbi vbi poſuerunt pedem, ea feciſſe, quibus grauiora lupi feri & immanes nunquam antea fecerunt. quarum rerum inuidiam ſi conferam in verbum Dei, cuius nihil prorſus apud iſtos eſſe credam, amens ſim. non ego verbum Dei fuiſſe dico, ſeminarium & cauſſam tantæ cladis, ſed eorum temeritatem & audaciam, qui ſua
a. commenta, vt boni poetæ verbis vtar, *velut ægri ſomnia*, pro cœleſti doctrina venditant imperitis rerum. nam etſi multas quondam turbas infeſtiſſimus hoſtis excitauit, nec earum tamen principium à bonis vnquam natum eſt, nec Apoſtoli, aut eorum ſucceſſores, quamuis eſſent vel ab idololatris, vel ab hęreticis multa dictu grauia perpeſſi, quidquam aliquando ſimile fecerunt, at hominum hoc vitium, non diſciplinæ fuit. Audiui equidem ex homine iſta imbuto prauitate, cum diceret illa non recte, neque ordine fuiſſe facta, neque minus Caluino diſplicuiſſe quam nobis. Verum quid ſi alij, neſcio an doctrina, militari quidem certe diſciplina non inferiores Caluino, vel approbarunt, vel etiã iuſſerunt? non omnia enuntianda, multa diſſimulanda ſunt. hominum peccata prætermittamus, quæ nihil officere doctrinæ debent apud ſapientes viros. quid Caluinus ipſe ſcriptum reliquerit, attendamus, & quidem
b. in eo opere, quo ſummam religionis Chriſtianæ diuitus à ſe putauit eſſe comprehenſam. multa ille verbã facit, quanta obſeruantia & obedientia regibus, principibus, magiſtratibusq. debeatur. Verũ ſuſpecta mihi eſt
c. extrema hominis oratio. foramẽ illud, quod Lutherus

a. *Hor. de arte poet.* b. 4. *inſt.* *ſect.* 12. *et deinceps*. c. *Sect.* 31 per

per iconomachos aperire ſibi diabolum velle dixit, ad ſanguinem fundendū, tanto mihi periculoſius, quanto tectius patefacere videtur. nā poſt illa pręclara atq. diuina, quibus magnā ſperabat orationi ſuæ conciliari poſſe auctoritatem, nullū nobis aliud, quam parēdi, & patiendi datum eſſe mandatū; addit ea, quibus, quę fuerāt exorſa, ac prope detexta, retexātur, ſed de priuatis tantū hominibus loqui: quoſdā eſſe populares magiſtratus, oppoſitos aduerſus libidinē regum: in comitiis magnā eſſe trium ordinum auctoritatem: ſcilicet, vt per hos in ordinē redigi poſſe principes ac reges, opinemur, ſi qui Caluinianis quiſquiliis vehemētius aduerſentur. exaggerat ad extremū, quantopere fugiendū ſit ne hominū imperia diuinis præponamus. quæ etſi genere ipſo falſa non ſunt, exempla tamen atq. verba mihi magnā ſuſpicionē mouēt, eo longam illā diſputationem pertinere, ne ſibi quis contra Lutheri, vel Caluini decreta regibus obtēperandum arbitretur. quid enim attinebat ex tāta copia illa potiſſimū exempla deligere? Danielē regi, vt ſtatuam auream coleret, imperanti magna cū laude reſtitiſſe? contra decē Iudæorum tribus Ieroboamo, vitulos aureos à ſe conflatos in Dei locū ſupponenti cū æterna ignominię nota paruiſſe? obſcurūne eſt, Dathanem iſtum, & Abironem id agere: vt reges noſtros, ac principes Nabugodonoſoris, & Hieroboami ſimiliores putemus, quā Moſis, & Dauidis? Non liquet confirmari ab eo ſuorum audaciā aduerſus eorū religioſiſſima & neceſſaria edicta? quo ſpectat aulicorum, vt vir ſcilicet modeſtiſſimus appellat, adulatorum acerba reprehenſio, quod negent ſeſe regum imperia recuſaturos? nō apparet adulatores ab eo dici, qui contra voluntatē ipſius religionem principum noſtrorū amplectuntur? quid neceſſe erat, illā conſolationē adhibere: *Obedire oportet Deo magis quā hominibus*? perinde quaſi regum optimorum iuſſa ſint contraria diuinis. non luce clarius eſt ſua illū commenta diuina imperia velle videri, quibus qui re- a. b.

a. *Daniel* 4. b. *Actor.* 5.

 pugnet,

Deo? denique illa vox, tum iis, qui præſunt, debitam obedientiam præſtari, dum quiduis perpeti quiſque mauult, quam à vera pietate deflectere, quid aliud ſignificat, niſi hoc? impios eſſe omnes reges: ſolas Caluini fabellas veram eſſe pietatem: ab iis ne diſcedatur, quiduis eſſe ſuſtinendum mali? boni vero diſcipuli, vt illud
a. Chriſti dictum *Non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum*, oſtenderent eſſe falſum, plus etiam aliquanto, quam ille ſuſcipiendum opinabatur, ſuſceperunt; & quiduis nō perpetiendum modo, verum faciendum etiam ſibi eſſe putant, ne ab illa ſententię obſtinatione deducantur. Deſinant igitur accuſare Satanam, qui ei ſe ſatellites atque adminiſtros ad perturbandum orbem terræ præbuerunt. doceant, ſi poſſunt, à noſtris omnes tumultus ortos eſſe, non à ſuis; aut ſi à ſuis natos eſſe negare non queunt, etiamſi velint, vnum proferant exemplum, quando Apoſtoli, vel eorum ſucceſſores ad obtinendã, aut tuendam libertatem religionis regum, & magiſtratuum imperia, quamuis iniqua contempſerint; contra vim eorum arma ceperint: cædes paſſim fecerint, omnia ferro flammaque vaſtarint: me victum eſſe confitebor: ſin eiuſmodi nihil inuenire poſſunt; ſi Caluinus ipſe veritatis vi coactus dixit, nullum nobis aliud, quam patendi, & patiendi datum eſſe mandatum, agnoſcant ipſi tandem aliquando errorem ſuum, & tam turbulẽtam ſeditioſamque doctrinam à Deo profectam non eſſe fateantur. Habetis ad id, quod de ſeditionibus aduerſarij reſpondere ſolent. adderem etiam ad alia, ſi tẽpus pateretur: quæ ne ſim nimius, ad alias orationes reſeruabo. quanquam eas ante Kal. Octob. habere non potero. nam & ſcholis noſtris conſtituendis non parum temporis tribuendum eſt; & diuinorum librorum aliquis, quem audire volentibus explanem, locis omnibus & ſententiis inſtruendus. Sed ſpero tamen, aliquãdo me, licet longioribus interuallis, quæ reliqua ſunt, explicaturum. Vos interea, Pariſienſes, quidquid iſti di-

a. Matth. 10.

ſant, quamtumuis obſtrepant & exclament, eorum diſſidia doctrinarumque diuortia, & quæ vidiſtis, quæq. audiſtis bella recordantes, illis quidem, qui errorem ſuum amant, tanto maiorem tribuite miſericordiam, quanto minus eam ipſi expoſcunt & efflagitant; neque ceſſetis vnquam Deum clementiſſimum Patrem, pro eorum ſalute deprecari: peſtē autem iſtam fugite, quæſo, diligenter ac deteſtamini, quæ & diuinam Eccleſiæ coniunctionē, omniumq. rerum admirabilem ſocietatem miſerabiliter dilacerarit, & cæde atque incendio funeſtarit orbem terrę. quem enim malorum finem putatis fore, niſi caueamus? quem exſpectandum cenſetis exitum tragœdiæ tam luctuoſæ, niſi repente Deus, tanquam ex machina vim ſuam diuinumque nobis numen oſtendat? Graues ille quidem & acerbas à populo Chriſtiano pœnas expetiuit, qui tot ſectas contrarias vigere tot hominum millia cædi paſſus eſt. ſed vitæ noſtræ turpitudo & infamia, grauiores in dies poſtulat & acerbiores. vix iam vlla diſſentio maior, quam exorta eſt, videtur poſſe cogitari. non hic tamen conſiſtet immodica repugnandi, & contradicendi libido, non hic conſiſtet. alię totidem, aut etiam innumerabiles excogitabuntur diſciplinæ, niſi quis effrenatæ licentiæ imponatur modus. omnes enim, qui ab Eccleſia deſciuerunt, ſicut ab Irenęo ſapientiſſime dictum eſt, volunt eſſe doctores: quod cum in ſocietate aſſequi ſe non poſſe intelligant, in qua priorum diſcipulos eos videri neceſſe ſit, ab ea quidem, quam antea ſecuti ſunt, ſecta diſcedunt, aliam autem ex alia ſerentes diſciplinam, nouam docere inſiſtunt, ſeque principes, & inuentores eius, quam ſibi ipſi adornarunt & inſtruxerūt, doctrinæ, eſſe profitentur. nihil eſt diſcordia fœcundius. aut opprimatur neceſſe eſt, aut vt Africa, ſic illa quotidie pariet aliquid noui. quo progreſſus fuerat annis ſuperioribus Michael Seruetus ab hoc ſtudio immoderato reſiſtendi? quo nunc partim in Gallia, partim in Polonia pro-

a. Lib. 1. cap. 30.

ceſſerunt ij, quos alij Trinitarios, alij Deitas vocant? legi ipſe Lugduni Gentilis medici libellum manu ſcriptum, qui cum Symbolum Athanaſij refelleret, nos autem irridens Athanaſianos nuncuparet, omnem Trinitatis fidem, quam ne Sacramentarij quidem attigerũt, incredibili arrogantia, philoſophicis argumentatiunculis conuellebat. Quid reliquũ eſt, niſi vt aliquis Diagoras, aut Theodorus exiſtat, qui vim diuinam penitus tollat? Vtinam pauciores huius ſententiæ amatores haberemus. multo ſane melius nobiſcum ageretur. nunc metuo, Pariſienſes, non quidẽ ne Eccleſia deficiat, quod fieri nullo modo poſſe certo ſcio, ſed neà nobis repellentibus eius preces ad gentes antea ignotas, quæ proximis annis eam cupide amplecti cœperũt, intra exiguũ ſpatium temporis transferatur, ac nobis qui iam errorum nocte delectamur, auferatur Euangelij cœleſte lumen, illis incipiat lucere, qui tot ſecula in denſiſſimis ignorantię tenebris cœci iacuerunt. Atrociores calamitates, quam acceptæ ſunt per hoſce annos, ne fingi quidem iã poſſe videntur. ſed non hæc erunt extrema, non erunt moneo, prædico, antedenuntio, niſi conſtantiſſimis animis in fide maiorum perſiſtentes, longe aliam inſtituerimus vitæ rationem, ea mala conſequẽtur breui, vt omnia illa ſuperiora tam horribilia, tam formidoloſa optabilia putemus. Auertat à nobis Deus Opt. Max. hanc peſtem, & cuius beneficio ſingulari etiam nunc in vera fide, & Eccleſiæ communitatæ ſtamus, idẽ illam nobis det mentem, vt neque ab ea diſcedere, nouasque ſuperſtitiones vnquam colere velimus, neque retentam & conſeruatam flagitioſę vitę ſordibus inquinemus quos autẽ error à veritate ſemitis diuerſis abduxit eos bonus ille paſtor, qui oues perditas inueſtigatũ venit, rurſus collectos aggreget, & in vnũ cogat, vt vno omnes ore, vno animo, vna ſentẽtia beneficentiã ipſius erga nos dies, noctesque prædicentes, pariterque poſt mortẽ in cœlũ euocati perfruamur vita beata & æterna.

a. Cicer. 1. de Nat. deor.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De diuina & humana philoſophia diſcenda, ad Pariſienſes. Oratio XVIII.

QVOD Athenienſium inſtituto, quondam in Areopago voce præconis denunciabatur oratoribus, vt ſine procœmiis, & epilogis cauſſam perorarent, idem mihi nunc tacito quodam præconio res ipſa videtur propemodum imperare, Pariſienſes. Nam ſiue naturam cauſſæ propoſitæ ſpectemus, ſiue intueamur hodierni diei celebritatem, ſiue oculos in hanc vrbem clariſſimam conuertamus, ſiue quæ veſtra ſint ſtudia, quæramus, omnia eiuſmodi reperiemus, vt ſola per ſe, ſine cuiuſquam commendatione vos ad ea, quæ dicam, audienda ſatis accendant. Dicendum enim eſt de laudibus humanæ diuinęque philoſophiæ, cuius eximia ſpecies mirificum quendam in omnium cernentiũ animis excitat amorem ſui: & eo tempore dicendum, quo vtriuſque ſtudia, perpetuo totius anni curſu languentia, interpoſita modica quiete renouantur: & in ea vrbe dicẽdum, quæ cum aliis magnitudine, imperio, nobilitate, copiis, religione certat, hac vero laude vincit omnes, quod in his antiquiſſimis auguſtiſſimiſque ſedibus, iã olim domiciliũ & humana & cęleſtis philoſophia collocauit: &, quod ego maximum duco, dicendum apud vos, qui pulchritudinem eius adamaſtis ab ineũte ætate ſic, vt ne hanc quidem huius vitæ lucem, atque hunc cœli ſpiritum exiſtimaueritis vobis iucũdum eſſe poſſe, ſi mens vtriuſque ſapientiæ luce & quaſi ſpiritu careret. Quare vos tantum breuiter oro & obteſtor, vt mihi de pulcherrimo Dei munere ac dono, cuius potiundi non tam reſtinctus, quam ſopitus ardor, hodierno die ruſ-

ſus excitatur: de maximo huius vrbis ornamento, in quo excolendo tantum operę temporiſque conſumendum eſſe iudicaſtis, verba facienti, beneuolentiam humanitate veſtra dignam tribuatis, hoc etiam maiorem, quam tribuiſtis adhuc, quod ſuperiorem illam cauſſam neceſſe erat diſplicere multis, hæc vero nihil habet, quod vlli hominum generi aut gratum eſſe non debeat aut probatū. Laudo magnitudinem animi veſtri, Pariſienſes, quod plerique ſapientiæ amore capti, omnibus vel commoditatibus, vel iucunditatibus honeſtatem & laborem antepoſuiſtis. laudo cōſtantiā, quod neque rei vos difficultates à ſuſcepto cōſilio deterruerunt, neque vitæ ſuauitates ab inſtituto curſu auocarūt, neque otij priſtini deſiderium ab incredibili celeritate retardauit. miror induſtriam, quę ita verſatur in hoc doctrinæ curriculo, vt non longe à ſumma laude abeſſe videatur. Sed videte per Deum immortalem, nequando ardentiſſima illa ſtudia, quibus tantam gloriam eſtis adepti, refrigeſcant. digna eſt plane ſcientia humanarum diuinarumque rerum, & quam hominum labor non ſine ope cœleſti reperit, auxit, adornauit; & quam hominum generi in tenebris iacenti lux diuina patefecit; cuius cauſſà vtilia ęque ac iucunda contemnatis, ſi modo aut vtilia, aut iucunda poſſunt eſſe, quæ nos hoc tam diuino bono priuant. nulla enim res neque dignitatis plus, neque veræ vtilitatis affert: nec tantum illa difficultatis habet, quin poſſit ingenio diligētiaque ſuperari. Et quoniam magno & excelſo animo præditi qui ſunt, vt vos eſtis, eos dignitate maxime par eſt, atque integra ſolidaque laude commoueri; complectēda vobis eſt vtraque philoſophia, Pariſienſes, & omnibus tū animi, tum corporis opibus tuenda, quę à Deo vna cum hominibus profecta atque propagata, & ſecundum naturam eſt maxime, & nos quoad mortalitas noſtra fert, efficit quam ſimillimos Deo. Non enim apud Romanos primum exorta eſt, ante quorum rempub. & in ea

Ita-

Italiæ parte, quę magna Græcia eſt appellata, & in pleriſque Græcię ciuitatibus tam multi fuerunt magna cũ laude philoſophati. non apud Græcos nata eſt, quos vnus de ſacerdotibus Ægypiis, vt Critias commemorat apud Platonem, Soloni præſenti pueros animis eſſe dixit, quod veterem opinionem, fama & auditione acceptam nullam haberent, nullam antiquitate caneſcentem diſciplinam, neque ſcirent omnino, quid antequã nati eſſent ſuperioribus illis ſeculis, vel apud ipſos, vel apud alios accidiſſet: ad quos per Orpheum vetuſtiſſimum poëtam, qui ſe Memphim, ceteraſque Ægyptiorũ vrbes vidiſſe, totamque regionem illam peragraſſe gloriatur; per Solonem, qui multos ibidem audiuiſſe fertur philoſophiæ magiſtros, per Pythagoram, qui Polycratis tyranni literis, ab Amaſi Ægypti rege, cuius ille hoſpes erat, impetrauit, vt particeps fieret ſacerdotum diſciplinæ, per Platonem, & Eudoxum, quorum domicilia, vbi diu fuiſſent cum ſacerdotibus verſati, Strabo narrat ſuis temporibus exſtare, denique per alios diligentiſſimos viros omnis ab Ægiptiis magnarum rerum ſciẽtia permanauit Neq. vero apud Ægyptios inuẽta eſt, qui vel ab Hebræis illam, vel à principe ſuę gentes acceperunt, aut apud Hebræos, quorum eſt ex Chaldæorum libris omnis hauſta ſapientia, aut apud Chaldęos, quibus ab aliquo traditam eſſe, neceſſe eſt. In primis illis generis humani ſedibus, apud omnium hominum parentes primus eius ortus procreatus eſt, ibidem, ſtatim vt edita eſt in lucem, ſuam maturitatem eſt aſſecuta. inde per omnes partes longe ac late fuſa, iiſdem aucta eſt, quibus vniuerſum genus hominum, incrementis. Etenim creauit illa præſtans æternaque natura principem humani generis, quem in mundum à ſe conditum cum induxiſſet, tanquam eorum, quæ feciſſet, contemplatorem ac Dominum, in amœniſſimo loco deliciarumque pleniſſimo collocauit: præpoſuit terræ, mari, ceteris, quæ ad hominum vſum comparata erant, a.

a. In Timæo.

eique tantam ſapientiam attribuit, quanta præditum eſſe debuit diuinum illud animal, quod non aliis modo rebus imperaturum eſſet, verum initium etiam allaturum eis, qui in omni perpetuitate conſequentis temporis imperarent. Viderat ille effectorem ſuum, molitorem vniuerſitatis & rectorem: fuerat cum eo collocutus: adſpexerat illa naſcentis mundi principia progreſſiones animaduerterat ac notarat: perſpexerat mente penitus rerum cœleſtium, aëriarum, terreſtrium, aquatilium naturã: aliarum æternitatem constantiam, celeritatẽ: aliarum ortus & interitus, repentinas commutationes, tarditatem. nihil eum latebat, quod homini cognoſcere fas eſſet: eique homini, qui cum familiariſſime colloqueretur Deus. ille cœlo & ſtellis, ille quatuor rerum fluentium initiis, ille auibus, ille terrenis marinisque beſtiis, ille fontibus, fluminibus, lacubus, ille ſtirpibus, ille rebus omnibus nomina poſuit, & vniuſcuiuſque partes, vires, motus, cantus, voces ex ſua quidque vi ac natura, certis propriiſq. vocabulis deſignauit. O Deus immortalis, quæ ſcientiæ copiæ, quam multiplex & varia cognitio rerum erat in illo pectore incluſa, vnde tam diſſimiles, & tam diſcrepantes appellationes, ſuis quæque generibus congruentes profluxerunt? quanta in ipſo illo fonte vis continebatur, ex quo tantum ſapientiæ flumen erupit? nulla res prorſus in terris, numẽ poteſtatemque diuinam ſic declarabat, vt ſingulare illud humani lumen ingenij, quod in primo hominum parente ſupra modum eluxit, & eximia gloria ſcientiæ mirabilis, qua Deus illius mentem adornarat. Itaque non ſolum dum in ea felicitate vixit, quod certe perexiguum quiddam fuit, ſed poſteaquam etiam violata diuina lege, in exilium eiectus eſt, cum cõiuge hominum matre, cum liberis, nepotibus, poſteris de Deo frequentes habebat ille ſermones, de hac tanti operis admiranda fabrica, de dæmonibus, de naturis rerum, de priſtinis illis iucundiſſimiſq. ſedibus, de cauſſis, cur

inde

inde fuiſſet exterminatus: de iis, quæ amiſiſſet bonis: de miſeriis, in quas incidiſſet, hic totus erat animo defixus. deplorabat illam hoſtis verſutiſſimi fallaciam: lamentabatur cum ſuum, tum vniuerſi generis humani peracerbum caſum: clementiam diuinam prædicabat, quæ ſui contemptores tamen conſeruandos iudicaſſet. Nam ſi Cornelia Gracchorum mater, florentiſſimis liberis per ciuiles diſcordias, crudeli & immatura morte amiſſis, nihil aliud in ore, nihil in animo habebat, niſi triſtem & luctuoſam vtriuſque exitum; tantumque potuit in animo matris indulgentia liberum efficere, voluptatem vt hanc ſummam eſſe duceret, commemorare omnibus ad ſe adeuntibus, eorum virtutẽ, gratiam eruditionem non ſolum patriam, ſed peregrinã etiam & exquiſitam, ac deflere lamentabiles exitus indignos principibus ciuitatis: quanto id magis in primo parente generis humani effecturam fuiſſe arbitramur vim inauditam ſapientiæ, & illam incredibilis fabricationis admirationem, ac vehementiſſimum tranquillitatis eius, & ſinceræ voluptatis deſiderium, de qua nonnihil antea breui illa quidem, ſed ex omni ferme parte beata vita deguſtarat, vt nihil niſi de diuinis humanisque rebus, de amiſſa vitæ requiete & dignitate loqueretur? Acceperunt hæc ſine dubio à vetuſtiſſimo parente liberi, nepotes, omnis poſteritas: quæ quaſi per manus tradita, quoad licuit per hominum impietatem atque ſcelus, ad ſempiternam memoriam temporis propagata ſunt. Hæc ille, qui diutiſſime vixiſſe fertur, Mathuſala non ex parentibus modo ſuis, verum ex ipſo etiam Adamo potuit audire. hæc Noheus Mathuſalæ progenies, hominum in illa terrarum eluuione conſeruator, diſciplina patria cognouit. hæc ipſe liberos ſuos principes humani generis edocuit. hæc ipſius nepotes, ac pronepotes per omnes pæne terrarum oras inſulasq; diſſipati, poſteris ſuis prodiderunt. Hinc ad Chaldæos omnis humanarum diuinarumque rerum ſcientia per-

uenit;

uenit: à Chaldæis per Abrahamum ad Hebræos: ab his,
a. vel à Miſraimo Chami filio, qui Ægyptum obtinuit, ad Ægyptios: ab Ægyptiis ad Phœnices, Græcos, Romanos, ſimilique ratione aliqua ad ceteras gentes ab illo principio deriuata eſt. nam & in Arabia, quæ deſerta nominata eſt, exſtitit Iobus vir ſanctiſſimus, & rerũ ſciẽtia, & animi virtute ſingulari prçditus: & in Perſide Sybilla Sambethe Noe progenies, de Chriſto, de ſuæ gentis origine, de mundi ortu quatuor & viginti libros
b. conſcripſit. Ac Iacobum quidem illum Iſraelitarum patrem, quantum naturæ cognitione valuiſſe creditis, qui naturali certaque ratione perfecit, vt ouium caprarumque grege, quales ipſe vellet, ederent fœtus? quantum
c. eius patrem Iſaachum, qui inclinato iam in poſtmeridianum tempus die, in agrum ad meditãdum exibat, atque ad inſpiciendam hanc cœli terræque deſcriptionem, hanc ſpeciem, hanc pulchritudinem, à cuius admiratione mens paulatim, quodam quaſi gradu facto adſcenderet ad auctorẽ omnium rerum? quantum vero eiuſdẽ filium Ioſephũ, qui ſic inter Ægyptios enituit, vt homo ætate adoleſcens, domo externus, cõditione ſeruus, facile principem apud Pharaonem gratiæ locum obtineret? Prætereo ceteros, qui in ipſis generis humani primordiis, vtroque ſapientiæ genere præſtiterunt. hoc tantum intelligi volo, Pariſienſes, cum rerum humanarum nulla ſit hominibus ipſis antiquior, nihil cũ philoſophia poſſe de vetuſtate contendere, qua ne ipſi quidem homines vetuſtiores eſſe potuerunt. nam etſi Moſes antiquiſſimus eſt eorum, qui nobis aliquid de ſapientia diuina ſcriptum reliquerunt, tamen intelligendum eſt, id quod ex ipſius narratione peſpicitur, iã inde vſque à primo mundi ſatu atque ortu, viros fuiſſe permultos eodem diuino munere excellentes. Neque vero antiquitate ſolum, ſed diuina etiam auctoritate, vtriuſque philoſophię partus & origo commendatur.
d. vt enim de humana prius loquar, non eã Timæus apud

a. Ibid. b. Gen. 30. c. Gen. 34. d. In Timæo. Pla-

Platonem diuinum donum eſſe confitetur, dum affirmat nullum maius bonum Dei conceſſu mortalibus neque donatum eſſe, neque tribuendum?non idem doctiſſimi homines fictis fabulis indicarunt?qui ſiue Muſas filias Iouis eſſe dixerunt, nihil aliud ſignificauerunt, niſi omnem ingenuarum artium doctrinam, quam vno Muſarum nomine comprehendebant, diuino munere ac dono, ad homines perueniſſe: ſiue Mineruam ſapientiæ præſidem, vel potius ipſam ſapientiam, cuius monitis Vlyſſes è tot periculis emerſiſſet, è cerebro Iouis exortam eſſe commenti ſunt: profecto declarare voluerunt, non aliunde, quam ex diuina mente fuiſſe humanæ vitæ lumen effuſum. Quod ſi ea philoſophia, in qua & inuenienda, & conſtituenda, & ornanda multũ certe valuit hominum labor & induſtria, cœleſte donum exiſtimanda eſt, propterea quod hominum ingenia ſine aliquo numine diuino, rem tantam non videntur moliri potuiſſe: quid de philoſophia illa iudicandum eſt, quam idcirco vere diuinam nominamus, quia in mentes hominum ſine vlla ipſorum opera iniecta eſt & incluſa diuinitus? Ille quidem, quem nihil pęne fugit, Salomon dicere non dubitauit, è diuina virtute afflari ſapientiam, & quaſi emanare ex claritate & maieſtate Dei. a. quæ cum ita ſint, exiſtimate vos, quantum ei ſtudij, curæ, operæ impertiendnm ſit, cuius diuinum ortum hominum generi conſtet æqualem ac parem exſtitiſſe. Nunc quemadmodum cum noſtra natura congruat, conſideremus. Non enim, vt tardæ lãguidęque pecudes ad obſequium, & indulgentiam corporis illud animal natum eſt, quod vnum ex omnibus particeps diuinæ mentis, plenum conſilij, libera voluntate præditum videmus. facti ſumus ab illo ſapientiſſimo mundi architecto, multis que præſtantiſſimis muneribus exculti tum ad intelligendum, tum ad agendum. ſuſpicere nos ille iuſſit hunc pulcherrimum ornatum, & admirationem tantarum rerum, inueſtigare

a. Sap. 7.

ipſius numē, inueſtigatum autem non venerari ſolum, vti par eſt, ſed tanquam exemplar etiam propoſitum habere ad imitandum, vt non ſecus nos ipſos, noſtraque omnia, priuatim ac publice tueamur & gubernemus, atque ab illo cernimus omnes mundi partes regi & cōſeruari, ita viuentes, in altiſſimas & illuſtriſſimas beatorū ſedes adſcendere voluit, & aliā quandam ſecum vitā agere, æternis refertam & cumulatam bonis. Et quoniā parentem vniuerſitatis inuenire difficile eſſe intelligebat, difficillimum autem vbi iam inueneris, in vulgus indicare, ſeipſe quondam, quibus voluit, & quoad neceſſe eſſe iudicauit, oſtendit, reconditaque myſteria patefecit, vt quoſcunque illi inſtituiſſent, facile ab hoc aditu ianuaque patefacta, ad illam conſtantis perpetuęq́. voluptatis plenam vitam peruenirent. Itaque non eandem nobis, quam ceteris animantibus, attribuit corporis figuram, ſed ingenio noſtro habilem atque aptam: cumque illas prono corpore ad paſtum, & reliquas corporis voluptates abieciſſet, nos tanquam ſpectatores tātæ fabricæ, ad cœli & aſtrorum conſpectum excitauit, vt illud ipſum domicilium erecti contueamur, quo nobis eſt omnis huius vitæ curſus dirigendus. Quæ vero res conſentanea ſit magis & congruens iis, qui ad contemplationem tantæ pulchritudinis, & honeſtas actiones orti & procreati ſunt, quam & humanę & cœleſtis philoſophiæ doctrina? quæ in duas diuiſa partes, altera ponit ante oculos terras, maria, aërem, cœlum, & partim ex his, partem ex illis, quæ ſunt hominibus enuntiata diuinitùs, fabricatorem tanti operis inueſtigat; altera demonſtrat, quemadmodum illum iam cognitum, & debito cultu proſequamur, & ſapientia, conſilio, generis humani caritate, iuſtitia, clementia, ceteriſque virtutibus, quoad per naturam fas ſit, exprimamus. Abeant nunc, abeant pecudum ſimiles homines ac terarum naſdem, quibus illæ, ſe voluptatibus obijcient: paſcant oculos atque animum belluarum ſpectaculis: ibi ſunt

qmni-

omnibus ſenſibus, atque omni cogitatione defixi. Qui congruenter velit hominum naturæ, & pro ea, quam omnes accepimus à Deo, dignitate viuere, ambas vtriuſque philoſophiæ partes amplectatur; & quæ in contemplatione rerum, & quæ in actione verſatur. hic ſe diligenter exerceat, hic elaboret, hic tota mente peruolutetur. hęc ſunt hominis nobilitate digna ſpectacula: hæc hominum naturæ veræ conſentanea voluptas, quæ ex humanarum diuinarumque rerum cognitione, & actionum honeſtate capitur, quibus duabus partibus, omnis humana & diuina ſapientia continetur. Quid enim illuſtrius ad veram ſolidamque gloriam nobis poteſt contingere, quam vt illius præſtantiſſimæ naturæ, quam diuinam vocamus, nonnullam ſimilitudinem conſequamur? atqui efficit hoc humanæ ac diuinę philoſophiæ cognitio, vt qui naturæ diſſimilitudine à Deo, velut infinito interuallo diiungimur, imitandi ſtudio ad eum quaſi quibuſdam paſſibus propius accedamus. Neq. enim audiendi ſunt, vt excellentis poëtæ verbis vtar, *Epicuri de grege porci*, qui timentes, ne plus Deo negotij darent, quam quantum poſſet viribus ſuſtinere, ſi tam multæ res ei & videndæ, & prouidendæ forent, omnem ipſi rerum humanarum tum ſcientiam, tum procurationem ſtulti ademerũt. Fuerint ſane multis etiam ante Epicurum ſeculis, qui poſtquam inexpiabiles fraudes commiſiſſent, vt eſt in libro Iobi, Deum cœlo ſe ac ſtellis continere dicerent, neque per immẽſum prope ſpatium interiectum diſpicere ac diiudicare poſſe, quæ apud nos geruntur: in nubibus eum deliteſcere, non cernere res humanas; omnem eius & ſcientiã ac prouidentiam, cœli gubernatione concludi. Exorti ſint poſtea, vel legimus in libro Pſalmorum, qui cum populum à Deo delectum vexarent omnibus modis, viduas, pupillos, aduenas opprimerent, ſeque inſolentius intollerantiusque iactarent; nihil omnino Deum videre affirmarent, nihil ſcire noſtrarum rerum. nos di-

a. *Horat. lib. 1. epiſt.* 4. b. *Cap.* 22. c. *Pſal.* 93. d uina

a. uino concionatori paremus, admonenti, ne diuinam prouidentiam tollamus. ne forte impia oratione irritatus Deus, omnes conatus laboresq́. noſtros inanes reddat. Nobis valde videtur abſurdum, vt cum ſpalmographo
b. pho humano more loquar, eum, qui fabricatus eſt aures, non audire, neque videre qui oculos finxit. Patent illi ſupremę naturæ non hominum dicta modo atque facta, ſed tacitæ etiam & occultæ cogitationes. omnia
c. nuda & aperta ſunt oculis eius, vt Paulus ait. ſiue ſedeamus, ſiue ſurgâmus, ſiue quid aliud agamus, loquamur, cogitemus, omnia longe proſpicit Deus: ſiue conſcendas in cœlum, ſiue te abdas in altiſſimas terræ partes, ſiue traiecto mari, in extremis oris deliteſcas, ſiue noctis obſcuræ latebras quæras, numinis diuini omnia complentis, tenebraſque iuxta ac lucem æſtimantis notitiam effugere non potes. idem ille, qui mundum architectatus eſt, ſuum opus abſque labore & moleſtia, tuetur & regit: ille non vniuerſa genera ſolum, vt quidam aliquando ſomniarunt, ſed res etiam ſingulas & omnes earum actiones integre procurat; neque res vlla, maxima, minima, ſine ipſius voluntate geritur.
d. Quam exigui pretij ſunt paſſeiculi? at ne vnus quidem eorum occidet ſine cœleſtis patris nutu. quid eſt vilius capillis noſtris? at omnes numeratos eſſe Deo, Chriſtus affirmauit. Viderunt hoc etiã veteres poëtæ, qui & Deũ
e. à nemine cerni, ipſum autem omnia intueri dixerunt, & bona malaque omnia ab eo proficiſci teſtati ſunt, vt aurea Homeri libra, qua Græcorum, & Troianorũ pon-
f. derantur fata: & illa duo dolia, vnde Iupiter modo bo-
g. na mortalibus, modo mala diſtribuit; & Deucalionis
h. fabula declarat. hinc illa præſtantis viri verba, ſocios ad ferendos labores adhortantis,

i. *O paſſi grauiora, dabit Deus his quoque finem.*

Hinc illa Veneris pro Ænea filio ad Iouem oratio, *O qui*

a. *Eccleſ.5.* b. *Pſal.93.* c. *Hebr.4.* d. *Matth.10.* e. *Orpheus ad Muſæum filium.* f. *Iliad.8.* g. *Iliad.24.* h. *1. Metamor.* i. *Æneid.1.*

O qui res hominúmque deorúmque
Æternis regis imperiis & fulmine terres. a.

Hinc apud Melicum poëtam illud inſigne Iouis elogium, *cuncta ſupercilio mouentis*, quo breuiſſime laboris, b.
& moleſtiæ, & difficultatis expers mundi gubernatio demõſtratur. hinc illa ſummi vatis in opere ludrico grauitatis plena vox, ἔχει θεὸς ἔκδικον ὄμμα, hoc eſt, ha- c.
bet Deus vindicem oculum, qui breuius adſcribere nõ potuit & humanarum actionum ſciẽtiam, & animaduerſionem ſcelerum, & recte factorum remunerationẽ Deo. Quocirca etiam qui bella deſcribunt, Deum con- d.
ſtituunt ſpectatorem præliorum, vt victoriam tribuat vtri parti malit. Ac mihi certe nihil prorſus videtur intereſſe, diuinam ne quis è medio prouidentiam tollat, an Deum omnino nullum eſſe dicat: ſiquidem ceſſanti, & nihil agenti Deo, à quo nihil ſperaremus boni, mali nihil timeremus, nullus honos, nullus cultus videretur eſſe tribuendus. his igitur duabus functionibus cum maxime vigeat cœleſtis illa, beataque natura, contemplatione & gubernatione rerum, tametſi nunquam, vt ſcripſit Homerus, ſimilis eſt natio immorta- e.
lium deorum, atque hominum humi gradientium, & qui proxime ſibi videntur ad diuinam ſimilitudinem acceſſiſſe quam longiſſime à Deo abſunt, tamen quoad ferre poteſt naturæ mortalis infirmitas humanæ diuinæque philoſophiæ doctrina nos Deo quodammodo ſimiles reddit, dum facit, vt illius veſtigia perſequentes, & ſupera, infera; humana, diuina cernamus; & nos ipſi, familiasque noſtras, atque ciuitates optimis inſtitutis ac legibus temperemus. Recte Plato, cum mala f.
negaſſet ex hominũ vita poſſe funditus exſtirpari, propterea quod neceſſe ſit aliquid eſſe contrarium bono: eaque dixiſſet, nec apud deos vſquam poſſe conſiſtere, & mortalem naturam, atque infimum hunc mundi locum neceſſario circumire; conandum eſſe monuit, vt

a. *Ibid.* b. 3. *Carm. ode* 1. c. Homer. *in Batracho myomachia*. d. *Æneid.* 10. e. *Iliad.* 5. f. *In Theæteto.* d 2 quam

quam citiſſime hinc illo, videlicet ad Deum, fugiamus. ac ne quis impelli ſe putet, vt ſibi ipſe manus afferat, fugam eſſe docet ſimilitudinem Dei, quoad eius fieri poteſt. ne vero iuſſus dubitemus, qua ratione Deo ſimiles effici queamus, addit, eam ſimilitudinem iuſtitia, ſanctitate prudentia contineri. neque vero aut improbitatem fugiendam, ne mali; aut virtutem ſequendam, vt boni eſſe videamur, ſed vt Deo ſimiles euadamus. Deū enim iniuſtitiæ penitus expertem eſſe, omni ex parte iuſtiſſimum; nec ſimilius quidquam ei reperiri poſſe, quam ſi noſtrum aliquis quam iuſtiſſimus fiat. huius rei cognitionem, ſapientiam eſſe virtutemque veram; ignorantiam autem, inſcitiam & vitioſitatem manifeſtam. Ex quo vere colligi putauit Ammonius, hanc eſſe de ſententia Platonis philoſophię definitionem, vt ſit ſimilitudo Dei, quoad homini fas eſt, atque ad huic finem referri oportere vniuerſam philoſophię doctrinā, vt & ſcientia, & actione ſimus, quam ſimillimi queamus, illius ęternæ ac beatiſſimæ naturæ. Quanquam ſi rem volumus penitus intueri, non his duabus modo rebus hominū cum Deo ſimilitudo à philoſophia profecta continetur. neſcio an quod informatum habeo cogitatione, verbis, vti conuenit, eloqui poſſim. vos intendite, quæſo, animum ad ea, quæ dicam, ſi forte inchoatam hanc, & vix dum primis lineamentis, adumbratam rationem melius ipſi queatis cogitatione cernere, quam ego verbis explicare. Quænam res eſt diuina vi & poteſtate mirabilior, quam ſacræ profanæque literæ, dum omnipotentem Deum appellant, ſummam eſſe confitentur, quam hęc tam incredibilis molitio, rectioque tantarum rerum oſtendit omni & oratione, & cogitatione ſuperiorem: quis autē non intelligit, quanto propius, quam idiotę, à diuina vi & poteſtate abſint, qui præditi ſunt omni genere ſcientiæ? non videmus eos, qui Mathematici vocantur, multa facere ſolos, quę ingens hominum multitudo coniunctis viribus non

feciſſe?quæ illi pondera, cum nulla vi poſſent commoueri, perleui momento non conuellerunt modo, ſed quo voluerunt etiam emiſerunt?quam multis machinationibus, quam variis,quam inauditis orbiũ cœleſtium imitati motus,ea effinxerunt manibus,quæ ceteri ne intelligentia quidem comprehendere potuerũt? Nota eſt Archimedis illa fiduciæ plena vox, qui ratione innita, qua pondus quantumcumque quantalibet vi pelleretur,ſua demonſtratione fretus, audiente Hierone rege,exclamaſſe dicitur, ſi terram alteram haberet, cum in illam tranſiſſet,hanc ſe, in qua nos ſumus, fuiſſe moturum loco neque de illa eiuſdem ſphæra ætas vlla conticeſcet,in qua vnius hominis artificio, non ſecus atque in mundo,imperio diuino,ſeptem ſtellarum diſcrepantes motus vna conuerſio regebat. Phyſici vero quam multa perficiunt præter omnium hominum opinionem? ſi vobis incredibilia videntur, quę de aliorum metallorum in argentum & aurũ mutatione prędicantur,illud certe nemo negabit, quod ſacrarum literarum monumentis teſtatum eſt, & auctoritate diuina confirmatum, Iacobum Abrahami nepotem naturæ cognitione eſſe conſecutum, vt modo vnius coloris,modo maculoſi eſſent caprarum ouiumque partus. Quid de medicis dicam?quotum in ſeruandis hominibus artem & vim ſæpe miramur ? quorũ in corporibus incidendis, & in minimas quaſque particulas diſſoluendis induſtria,proxime ad naturę ſolertiam,hoc eſt, ad diuinam artem, qua ſunt eadem coagmentata, videtur accedere ? Non ſine cauſſa regum ſapientiſſimus omnia ſcripſit, poſſe ſapientiam; quam idcirco læuiſſimum & nitidiſſimum ſpeculum diuinæ virtutis nuncupauit,quia nuſquam maior, quam in ſapiente, ſimilitudo diuinæ poteſtatis elucet . iure igitur ſimilitudo Dei nominata eſt humana,diuinaque philoſophia,per quam ſcientiæ dignitas,honeſtas actionis,magnitudo poteſtatis, quæ maxime propria ſunt illius immortalis a.

b.

c.

a. Plut. in Mar. b. Cic. 1. Tuſcul. quæſt. c. Sap. 7.

diuinæque naturę, cum hominibus communicantur, quo quid maius, quid admirabilius, quid ingenuæ ac liberaliter educatæ iuuentuti magis expetendum cogitari poteſt? quaſi Deum quendam inter homines verſari, vt de Hectore ſuo Priamus ob eximiam virtutē prę-
a dicat apud Homerum, neque ſatu mortalis alicuius generatum atque editum videri, ſed omnia tuentis ac regentis Dei. Huc per Deum immortalem, huc ſtudia veſtra conuertite, quorum animi, dies atque noctes gloriæ ſtimulis concitantur. hic omnes ingenij neruos contendite, quicunque eam vnam ducitis veram eſſe laudem, quam ſua cuique parit induſtria. materiam & ſegetem ſempiternæ glorię nacti eſtis, cuius amore diuinus magiſter generis humani mentes omnium noſtrum inflammare voluit, cum hortatus eſt, vt cœleſtis
b. parentis exemplo, in omni officij ratione, ac pręcipue in hominibus diligendis abſoluti ſimus atque perfecti.
c. ſane quam prudenter Apollinem Homerus ita cū Diomede ſe acrius inſequente, loquentem fecit: vide etiam atque etiam Tydide, ac recede: noli te Diis exiſtimare parem & æqualem. oportebat enim reprimi hominis furentis audaciam, qui ita cum Deo certaret, vt eum à ſe vinci poſſe arbitraretur. At vero nos, qui de nobis nō aliter, quam par eſt, ſentientes, longiſſime diſtare confitemur humilitatem noſtram ab altitudine diuina, iure optimo non Platonis modo, verum cœleſtis etiam magiſtri verbis excitamur ad aliquam præſtantiſſimæ naturæ ſimilitudinem imitatione, quoad mortalitatis noſtrę conditio patiatur exprimendam. Qua in re quātum ſemper elaborauerint, Pariſiēſes, Academiæ alumni, illuſtre apud exteras nationes huius ciuitatis nomē oſtendit; & multitudo ſapientium, qui omnibus ſeculis hinc velut ex arce doctrinæ prodeuntes, omnes propemodum terras liberalibus diſciplinis artibus que cōplerunt. Anni circiter DCCC. ſunt, cum ſummi imperatoris Caroli Magni ſingulari conſilio, humanarum

a. Iliad. 24. b. Matth. 5. c. Iliad. 5. &

& diuinarum artium eſt in hác vrbe ſedes conſtituta: ætates ab eo tempore ſingulas animo luſtrate:eũ ſemper ingenij, induſtriæ, eruditionis fuiſſe florem inuenietis, exterarũ vt nationum homines cateruatim huc, tanquam ad vtriuſque ſapientiæ fontem tam longe à patria conuenirent. Atque vt omnes intelligant, plus me veritati dare,quam patriæ caritati;tantumq́ue peregrinum hominem huic Academiæ tribuere laudis, quantum haud ſcio, an ab vllo ciue fuerit aliquando cõceſſum: dico perpaucas eſſe ſcholas bene conſtitutas, quę & ortum, & incrementa ſua, Pariſienſi ſcholæ accepta referre non debeant.Complutum in Hiſpania celebratur doctiſſimorum hominum frequentia? omnia fere illius conuentus inſtituta ſunt tranſlatitia,ex Academiæ veſtræ moribus & inſtitutis, magno ſtudio deſcripta. Eſt in prætio,& in honore Salmantica? etſi non hinc videtur ſcholæ ſuæ formam tam diſſimilem expreſſiſſe, tamen illud, opinor, vobis debet, quod exemplo veſtro, Hiſpanię reges ad colenda doctrinæ ſtudia excitaſtis. Valentia ciuitas clariſſima,eruditiſſimis hominibus, liberaliſſimisq́ue ſtudiis affluens,quodcũque ſibi propoſuerit exemplũ,non prius tantam elegantis doctrinæ famam, quanta nunc floret, conſecuta eſt. quam ſuos ciues inſtructiores, quam venerant, ex hac vrbe recepit. Vidi Conimbricę, quod oppidum eſt in Luſitania, gymnaſium regio ſumptu ædificatum, tam ſalutaribus inſtitutis ac moribus,vt affirmare audeam, nullum ei par neque in reliqua Hiſpania, neque in tota Italia reperiri. ſi quęratis per quos fuerit cõſtitutum, partim per veſtros homines comperietis, partim per ciues, verum ex his optimarum artium ſedibus aduocatos. Non dubito, quin ceteris quoque gentibus idem acciderit,apud quas vigent ſtudia ſapientię, ſiue hinc tranſtulerint omnem inſtitutionis rationem,ſiue exemplo tantum impulſæ fuerint ad imitandum. recte igitur hæc vna ſcholarum mater eſt, vnde vel om-

nes, vel plurimæ vbicumque gentium ſcholæ ſunt profectæ. Neque mirum videri debet, omnes, qui liberales doctrinas vſquam attigerunt, tanto huius Academiæ quaſi communis parentis viſendæ ſtudio flagrare, vt non prius, quam viderint, conquieſcant; aut ſi facere prohibeantur, vitam ſibi eſſe acerbam putent. quę quo maior eſt laus, Pariſienſes, eo ſtudioſius vobis retinenda eſt, ne quando amiſſa tantò dedecoris plus ignominięque afferat, quanto maiorem conſeruata dignitatem gloriamque peperiſſet. tametſi ne ampliſſimum huiuſce glorię patrimonium vobis à maioribus relictum, negligentia perdatis, non eſt timendum. Eſt in hac Academia eruditiſſimorum hominum frequentia, digna huius ciuitatis amplitudine, digna Gallico nomine, digna antiquiſſimi regni maieſtate. ea porro diſciplina, tantus in ſingulis labor, tantaque induſtria, ſperandum vt ſit, poſteros maioribus ſuis præſtantiſſimis viris, ornamento ac decori futuros. Verum meminiſſe vos oportet, quod agricolas neceſſariis præceptis inſtituens,
a. admonuit prudentiſſimus vates: *Omnia fatis*
In peius ruere, ac retro ſublapſa referri.

Nihil eſt in rebus humanis, quod non fiat vetuſtate deterius, niſi aſſidua cura naturæ vim quandam afferat, & quantum temporis diuturnitas detrahat, tantum quotidianus labor adiungat. ſemina longo tempore ſelecta, & probata vitiantur, & exiliora fiunt, niſi ſingulis annis arator optima quæque & robuſtiſſima ſeponat. greges imbecilliores in dies euadunt, niſi paſtores matrum patrumque corpora ſæpe deligant ad ſpem ſobolis propagandæ. ipſæ reſpublicæ quamuis potentiſſimę, niſi orientia quotidie vitia diſciplinæ ſeueritate corrigantur, nequeunt eſſe diuturnæ. quare, vt qui lembum aduerſo flumine ægre remis impellit, ne impetu profluentis aquæ feratur, quo nolit, nihil vnquam de ſumma vi contentioneque remittit; atque ibi bracchia contendit vehemētius, vbi curſum amnis incitatiorem vi-

a. *Virgil. 1. Georg.*

videtis, ſic vos, quibus in conſeruanda præſtanti ſcholæ veſtræ dignitate cum profluentia conditionis humanæ reluctandum eſt, cauere diligentiſſime debetis, ne ſtudia paululum curamque relaxetis, niſi vultis florentiſſimam Academiam incitatiſſimo rerum humanarũ curſu ad interitum rapi. nos quidem, quantum ſitum erit in nobis, dabimus operã, ne noſtræ partes deſiderentur. quintam hoc anno claſſem adiecimus, quo melius adoleſcentes erudiamur. frequentes exercitationes inſtitutæ ſunt, ſine quibus fallitur, qui ſe quidquam promouere poſſe confidit. præceptores pro ſe quiſque ſine intermiſſione laborabunt; neque minus aliorum, quicunque ſeſe penitus tradiderint in noſtram diſciplinã, vtilitati conſulent, quam eorum, qui nobiſcum etiam viuunt. Reſtat, vt qui nobis operam dare vultis, vos eorum, qui ſcholis præerunt, conſilio regi patiamini; neque aut turpe ducatis, eis ingenij eruditionisque veſtræ ſpecimen præbere, à quibus veſtra ſtudia, niſi his cognitis, dirigi probe non poſſunt; aut reſpondendi, ſcribendi, diſputandi conſuetudinẽ exercitationemque fugiatis, ſine qua manca profecto ac debilis eſt omnis inſtitutio futura. quæ ſi vos admonitione mea permoti ſedulo feceritis quicumque animum ad ſapientiæ ſtudium appuliſtis, vt omittam alia, quæ à me initio propoſita; quoniam nunc non potuerunt, altera oratione tractabuntur; & donum iam inde à rerum ortu mortalibus diuinitus datum, conſequemini; & vitam conuenienter naturæ traducetis; & cognitione, actione, poteſtate propius ad naturæ diuinæ cognationem accedetis; & nobiliſſimæ ſcholæ nomen vſque a Carolo Magno omnium gentium ſermone celebratum, immortale reddetis & æternum.

Altera oratio, quæ hic promittitur, deſideratur; quam auctor morte præuentus, conſcribere non potuit.

ORATIO STEPHANI TVCCII SOCIETATIS IESV

habita in exequiis Gregorij XIII. Pontificis Maximi.

ETSI Gregorius XIII. ob præclara Pontificatus ſui monumēta, Patres ampliſſimi, ita ſuperſtes adhuc & in mortalium animis, & in concilio viuit immortalium, vt ex hac funeris pompa, velut ex aromatum ſylua, nō tam mortalitatis, quam immortalitatis odores efflati videantur: hic tamen publicus lugentis Eccleſiæ tanquam viduæ ſqualor, Antiſtitum pullæ veſtes, Vrbis iuſtitium, populi mœror, lugubres cantus, Cenotaphij moles, ſepulchrales faces, atrati parietes, atque atræ obturbant aciem oculorum: & fauſtæ quantum acclamationis ac lætitiæ rerum geſtarum gloria, & æternitatis lux, qua nunc, vt pie ſperandum eſt, ille perfruitur, exigunt: tantum hæc mœſti conſeſſus veſtri noua forma, & patēris optimi deſiderium oratorem angunt, dicentem retardant, acclamantem frangunt, pectus effodiunt gratulantis. Verum me ipſe redarguo, & animum, qui ſubinde recurrit ad funus, ad panegyricum reuoco, vt non tam lamentationi, quam laudationi deſeruiat. Nam & vobis, Principes illuſtriſſimi, pium quidem eſt lugere demortuum, audire vero, quæ vos imitari deceat, ſalutare: & Deo Opt. Max. earum rerum, quas ipſe Gregorij opera geſſit, commemoratio, quam fletus noſter, glorioſior. Dum enim Gregorium collaudamus, Dei benignitatem prædicamus, ac numen, non ſolū, quod feſſum iam annis Pontificem ad beatæ vitæ tranquillitatem ex hac colluuione, & ærumnis euocarit,

carit,ſed multo etiam magis,quod in noſtræ memoriæ Gregorio Gregorij Magni formam atque imaginem effinxerit, nec paucas eius expreſſerit virtutes: vt quarum memoria vetuſtate conſenuerat, & nouo Paſtore refloreſceret, & futuris Eccleſiæ Romanę Paſtoribus prælüceret. De iis Gregorij laudibus dicere dum cogito, mirari ſatis non poſſum,ex tot eximiis oratoribus,quibus & vrb:,& aulæ veſtrę clareſcunt, me vnum fuiſſe delectum,qui quantam præſtare poſſum Gregorij celebrandi voluntatem ac ſtudium,non ſolum publico Eccleſiæ nomine,ſed priuato etiā ſocietatis noſtræ, de qua ſemper ille optime meritus eſt,tantum,ne illius amplitudini nihil magis, quam infantia laudatoris officiat, pertimeſco. Illud quidem me recreat, ac reficit, quod eius res geſtæ tam illuſtres, ac peruagatæ ſunt, tamque ſua ipſę luce ſplendeſcunt,vt non tā amplificandi,quā percenſendi,nec exornātis,ſed indicantis munus expoſcāt.

Verum vnde primum hæc mea proficiſcetur oratio? Nihil hîc de Gregorij adoleſcentis ingenio, atque indole, quę perinde ac ver nouum, reliquæ vitę prouentum denuntiauit vberrimum. Nihil de bene morata iuuentute,de egregia iuriſprudētia, de Bononienſis Academiæ magiſterio. Nihil de conſtantiore iam ætate, quam per medias laudes quaſi quadrigis vehentem & vrbs Roma gradatim ad honorum omnium, ac publicorum munerum functiones euexit: & Apoſtolicæ ſedis Legati,cum irent ad Reges,in ſuo ſtuduerunt habere comitatu. Porro quid attinet exornare dicendo egregiam eius operam in decretis Tridentinę Synodi conformandis,idque tam Pauli III.quam Pij IIII. Pontificatu? quo præclaro ad eum delato munere, quid de Gregorio Tridentini Patres ſentirent, facile declaratū eſt. Quid, quanta omnium approbatione, quanta celſioris adhuc dignitatis ſpe ac præſagitione diuina in purpuratorum Patrum ordinem à Pio IIII. non minus auſpicato,quam ſapienter ſit relatus: à quo etiam Legatus

tus ad Hiſpaniarum Regem miſſus, quam inſigne fuerit ſui ordinis hominibus virtutis, antiquitatis, prudentiæ documentum, adhuc prędicant, & admirantur Hiſpani. Nam fidem, integritatem, ſolertiam ſuam quantum is Romanæ curię probarit, teſtatum ſatis eſſe voluere duo Pij Pontifices IIII, & V. cum Apoſtolicis illum literis, quę Breuia nominantur, obſignandis prępfecerunt.

His inſtructus artibus, his munitus præſidiis, quid mirum eſt, ſi veſtrum omnium maiore ne dicam conſenſione, an celeritate renuntiatus, Pont. Max. ante populi totius præiudicio, quam veſtris ſuffragiis: prius omnium votis, & clamoribus, quam comitiis, ſummo dignus Sacerdotio declaratur? Quanta, Deus immortalis, tunc fuit Romæ plaudentis hilaritas? Quam effuſa omnium ordinum voluptas? Quam illuſtre quaſi ſignū gentibus vniuerſis ad bene de omni republica ſperandum videbatur eſſe ſublatum? Neque ſpem fefellit Gregorius: cœpit in omnes Eccleſiæ partes excubare, vt quod nouo nomine præ ſe ferebat, id certis rerum, ac factorum firmaret euentis. Animaduertebat eorū, quorum gerebat curam, alios ab Eccleſiæ legibus, ac diſciplina deſciuiſſe: alios eſſe quidem orthodoxæ fidei cultores, ſed in morum, ac vitæ rationibus claudicare. Has vtraſque ſui gregis partes complexus inſtitit peruigilare prouidus Paſtor, ſua ſingulis vel medicamenta, vel papula ne deeſſent.

Ac primum quam incenſis ſemper ſtudiis contendit oues, quæ à veræ Religionis ſeptis aberrabant; in ouile, ſuis ſi potuiſſet, humeris reportare? Vidit ab aliis armorum motus ad Hæreticorū impietatem profligandam ſępe tentatos plus cladis retuliſſe, quam prędæ: & diuturnitate, vel inauſpicato exitu bellorū non magis hoſtiles, quam in Chriſtianas opes acciſas. Itaque pugnandi rationem aliam ſibi putauit ineundam: parcendum armis, ad probitatis, & eruditionis præſidia confugiendū:

non

non telis, ac machinis, ſed ſapientia decernendum: non externum militem conſcribendum, qui in impiorum caſtra cataphractus inuaderet, ſed è transfugarum parentum domibus, ac complexu abſtrahendos adoleſcentes, qui credendi, viuendique optimis legibus inſtituti cum ſuis poſtea ciuibus, gentilibus, neceſſariis, pedem non vulnerando, ſed bene viuendo, diſputandoque conferrent, vt quos neque centurio, neque turma valeret, ſapiens, ac pius Sacerdos debellaret: & quo gladius non poſſet, penetraret oratio. O admirabilem viri ſapientiam! ô inuentum ſalutare! Fremat, licet, Lutherus? inſaniat Caluinus? debacchetur Zuinglius? fertuminent Centurias: aliud cudant Euangelium: nouos inuehant Chriſtos: vnus vos lacerat ô nocturni prędones, vnus vos cruentat Gregorius: & excitatis per Germaniam, Galliam, Sarmatiam, Pannoniam iuuenum Seminariis, tanquam aggeribus fidei, vias veſtras satellitiis intercludit, veſtris vos implicat retibus: & intra fines, ac parietes veſtros veſtris vos liberis, veſtris vos alumnis oppugnat. Neque vero vnum ille vel alterum vobis oppoſuit propugnaculum, ſed ſuum ſingulis pene gentibus exſtruxit: Prutenis, & Suecis Bransbergenſe, Vilnenſe Lituanis, Bohemis Pragenſe, Morauis Olomucenſe, Auſtriacis Viennenſe, Grægenſe Stiriacis, Dilinganum Germanis, Fuldenſe Saxonibus, Muſſipontanum Scotis, & Hibernis, Heluetiis Mediolanenſe, Britannis Rhemenſe, Claudiopolitanum Tranſyluanis. Sed quid ego tam longinqua commemoro? Quot in Vrbe videtis contubernalium iuuenum Collegia tanquam Religionis arces, ad quas externæ gentes quotidie ex Oceano, ex Alpibus, ex Peloponeſo, ex Synagoga, ex Paleſtina confugiunt? O te felicem Gregorium: quoties vel vrbem, vel orbem terrarum ſpectabis è cœlo, toties de alumnorum tuorum domiciliis, toties de caſtris tuis aduerſus Madian & Amalech, toties de ſingulari ſapientia tua cogitabis; qua non ſolum ætatis noſtræ

ſtræ portenta, ſed priſcos etiam Neſtorios, Euticheteſ Dioſcoros, Seueros, Oriente pene toto perſecutus es, dimiſſis Alexandriam, Antiochiam, Hieroſolymam, Cōſtantinopolim, & in vrbes alias legationibus: quibus, laceſſiti ſunt ad pugnam Monophyſitæ: inuitati ad renouandum priſcum fœdus Armenij: Græci, ac Maronitę ad Romani cœli cultum ac mores euocati: Subalpinæ gentes exultæ: Suetiæ Rex ſui muneris, ac religionis admonitu: Dalmatis, & Epirotis Chriſtiana pietas, quę multis iacebat locis, reſtituta. Hæc cum recordabere Sanctiſſime Pontifex, tuę nō parum liberalitati, ac prouidentiæ gratulabere: & Pontificibus aliis quæ ſint boni Pontificis partes tanquam viuus, ac ſpirans interpretabere de ſepulchro.

Verum longius quam voluiſſem, dicendo progreſſus ſum in iis, quę cōtra religionis oppugnatores acta ſunt: ad Catholicorum nunc res accedamus. Mitto, quam multa, quæ ſiue populi, ſiue Cleri vitio dilapſa iam defluxerant, nouis curauerit decretis, ac ſeueris legibus vincienda. Mitto & Pontificij Iuris, cuius vt erat conſultiſſimus, ita fuit & in candorem priſtinum reſtitutor: & œcumenicorum Conciliorum, Tridentini præſertim, auctoritatem in rebus gerendis, Eccleſiaq. adminiſtranda ſartam tectam quam caſte, integreque conſeruarit. Mitto, quod ab illo iudicia grauiſſimis de rebus conſtituta, & multis ſiue temporum, ſiue cauſarum difficultatibus impedita, inſperato pene exitu concluſa ſint. Teſtes quamplurimi, Colonienſis in primis Archiepiſchopus, quem ſacrilegis inhiantem nuptiis, & aduerſus Imperium, ac religionem, non pauca molientem, Gregorij tum ſententia, tum ſubſidium ab Eccleſiæ gubernaculis deiecit: deiectum, in anguſtam compulit munitionem: inde vero profugientem, in terras vltimas exturbauit. Atque hæc iudiciorum ſunt, ac forencis ſtrepitus: quid illa pacis ſtudia? Fuitne alius Pontifex vllus amantior concordiæ, aut diligentior publicæ quietis

fun-

fundator? Gratulamur tam Genuenſium, quam Melitẽtium Equitum diſſidia, & ſimultates, quod malum indies manabat latius, nec ſine aliarum gentium tumultu, æquiſſimo iure ſublatas? Suſtulit Gregorius. Admiramur Polonos inter, & Moſchos, homines ad armorũ fragorem, ad perpetuas inter ſe diſſenſiones atque odia, ad mutuam internecionem natos, amicitiã ſtabili fœdere conciliatam? Conciliauit Gregorius. Lętamur tam diuturna pace per omnem Italiam, vt quæ crebertimis ardere bellis ad vaſtitatem vſque, ac ſolitudinem ſolebat, ad humanitatis cultum, & ad priſtinæ pietatis conſuetudinẽ reuocata videatur? Reuocauit Gregorius: qui cunctando maluit, ſi quid emerſerat diſcordiarum, ſedare, quam eorum, quos adamabat vt Pater, fortunas ac ſalutem in diſcrimen adducere. Hęc fuit Gregorij mãſuetudo, hic tranquillitatis amor, hęc quieta conſilia.

Sed quid ago, Patres ampliſſimi? laudationem hanc, quę decurſo iam ſpatio calcem videbat, vix dum è carceribus emiſſam animaduerto, cum cogitationem refero ad eorum multitudinem, quos ita Gregorij beneficia deuinxere, vt ei ſe nec minora, nec pauciora, quam parentibus accepta referre teſtentur. Vultis vniuerſos hominum ordines omnia publicarum rerum genera, quãtum Gregorio debeant, percunctemur? Quid vrbs Roma? Quantum nouis illa fontibus, baſilicis, repertis atque inſigni pompa tranſlatis diuorum corporibus, horreis, pontibus, palatiis, gymnaſiis, viis, porticibus, quæ, tanquam rerum mutarum linguę, Gregorij nomen in omnem loquentur æternitatem, in priſtinum videtur excitata ſplendorem? Quid clariſſimus, ac ſacroſanctus Senatus veſter, patres ampliſſimi? Quanta Gregorij fuit cunctatio, quanta conſiliorum tarditas, cum rei magnitudinem ſecum reputaret, in hominibus veſtrum in ordinem cooptandis? Ab iis vero, quos cooptauit, quãtis laudum ornamentis, quam variis virtutum luminibus collegium veſtrum, velut cœlũ ſyderibus illuſtratur?

tur? Et quidem ſi genus ſpectatur, a gente Gregorio, conſeſſus veſter non Dynaſtarum modo, ſed Regum etiam, ac Cęſarum ſanguine purpuraſcitur. Duo hæc maxima profecta ſunt à Gregorio in Senatum veſtrum beneficia, infrequens vſus aggregandi in Senatum, & ſagax in aggregando delectus: digna plane, quæ reliquorum etiam Pontificum conſuetudine ſanciantur. Sed in percenſendis, quibus ille beneficiis obſtrinxit pleroſque omnes, illud admiror, Gregorio non modo bene merendi nunquam voluntatem, ſed ne felicitatem quidem defuiſſe, vt ad curſum incitatiſſimo, hoc etiam calcar diuinitus videatur admotum. Id quod cũ cęteris ex rebus planum ſit, tum ex eo, quod in eius Pontificatum, ſtati temporis vertente curriculo, incidit Iubeleum, religioſiſſima celebritas expiationum: quam effuſis conuenarum centuriis frequentiſſimam, quanto ille Templorum apparatu, & expoſitis palam Diuorum oſſibus conſecrauit? Quantum viis ſiue aperiendis, ſiue ſternẽdis, ſiue amplificandis honeſtauit? Quanta commeatus annonæ, frugum omnium copia cumulauit? Quot inſtitutis, religioſiſque inuentis peregrinorum non aluit modo, ſed inflammauit pietatem? Quanta Xenodochiorum, Sodalitatum, Sacerdotum, Optimatium ſedulitate perfecit, vt ab iis, qui ex quacunque cœli plaga conueniſſent, nihil ad ſecuritatem, nihil ad hoſpitium, nihil deſideraretur ad victum? Ex quo non iniuria factum eſt, vt ab vrbe recedentes externi, Romã gentium patriam, Apoſtolicã ſedem, matrem populorum, Gregorium autem veriſſimum omniũ parentem, diſſimillimis quidem vocibus, ſimillimis vero ſententiis prędicarẽt.

Vetera ſunt hæc, dicet aliquis. Quid recens illud Gregorianę felicitatis exemplum? Ab inſulis Iaponiis, quarum propter diſiunctiſſima terrarum, ac maris interual la vix nomen ad Romanas aures peruenerat, miſſa eſt officij, & obſequij cauſſa ad Gregorium Pont. Max. ſub extremum pene ſui ſacerdotij diem illuſtris, & prima

poſt Chriſti principatum, ac hierarchiam, legatio, hoc eſt, Iuuenes duo Regie ſtirpis, præclaræ indolis, eximiæ pietatis laude florentiſſimi. Quos viciſſim quanta Gregorius complecteretur beneuolentia, cognoſcere non ita pridem potuiſtis. Vidiſtis longæuum ſenem in Iaponiorum iuuenum complexus ruentem. Vidiſtis collachrymantem, cum primas ex remotiſſimis hortis Antipodum decerptas Deo fruges offerret. Vidiſtis apparatum, Antiſtites, pompam, veſtium ſplendorem, cæteraſque & honoris, & amoris ſignificationes, vt acerbiſſimum tanti parentis obitum adoleſcentes regij optimo iure complorent. Porro quid miramur, in omnes terras Gregorij manaſſe beneficia? Ad cœlum quoque (ſi dicere fas eſt) pertinuere Solis, ac Lunæ curſus, quo annorum ſpatia, & feſtorum dierum viciſſitudines internoſcuntur; aſſidue à Mathematicis obſeruatus, frequenter agitatus in Synodis, à ſanctiſſimis Patribus non oſcitãter exploratus: fluctuare tamen nunquam deſiit, donec Gregorius inſignium Aſtronomorum opera, rogatiſq; regnorum, ac Rerumpublicarum ſententiis, ita C. Iulij Cæſaris anno, & Nicenæ Synodi decreto ſequeſter intercurrit, vt indiſſolubili lege nobis cœli conuerſiones, & temporum, celebritatumque recurſus, atque interualla conſtarent. O prouidentiam viri ſingularem, quæ nõ terras modo complexa eſt, ſed aſtrorum quoque curſus ad Eccleſiæ vſum redegit, iuſſitque, vt ita loquar, cœlum Chriſtianæ diſciplinæ ritibus deſeruire.

Iam vero ſi placet, orationem plus nimio vagantem deuocemus è cœlo, & in vrbem, Italiamque retrahamus: in qua ſi Gregorianæ ſedulitatis, ac beneficentiæ monumenta conquirantur, & voce præconis omnes, quos Gregorij liberalitas ſubleuauit, ſe prodere iubeantur, tendent manus continuo pupillorum, viduarum, ægrotantium, vinctorum, aduenarum, captiuorum greges, quorum nomina etiam deſcripta ſeruabat Gregorius, & velut amantiſſimus Pater alimẽta, veſtes, hoſpi-

tium,

tiūm,ſumptus in alias res,pro vt ſingulis opus erat, etiā non rogatus diuidebat. Hinc vrbe tota collachrymatio pauperum,& velut ad commune funus eiulatio. Tendent virgines nubiles,& adoleſcētes ingenui: quorum illas à dedecore,ac maximis pudicitiæ periculis, collata in earum dotes pecunia, vindicauit: hos vero non paucos vel orbatos parentibus, vel euerſa patria profugos,dum recte litteris, ac moribus inſtituerentur, attributo reditu ſuſtentabat.Tendent & Neophytorum domus,quam in vrbe fundauit,& Dalmatæ, quos ad ędē Lauretanam,& virtutūm, doctrinarumque ſtudiis vacarent,collocauit,ſpem gentis Illiricæ,magna ſacerdotum & inſcientia,& penuria laborantis.Tendent Religioſorum hominum familiæ, de quarum ſingulis ſi dicere non vacat:at mihi nequeo temperare, quin ſociorum meorum omnium nomine, qui voces ſuas in mea vnius voce litas eſſe percupiunt, immortales agā gratias beneuolentiſſimo Parenti cuius magnificentiſſimis decretis ornati ſumus: tutela ac præſidio defenſi: auctoritate communiti: ope,ac facultatibus recreati:& in hac pulcherrima orbis terrarum arce, ac domicilio, inſigni extructo Gymnaſio, longe pluſquam mereremur,honeſtati:tandem multiplici beneficiorum genere ſubleuati per omnem Chriſtianam orbem ad extremos vſque Indos,atque inſulas Iaponias,ad quas etiam vel maximis difficitas locorum interſtitiis Gregorianæ munificentiæ lux penetrauit, easque Collegiis aliquot exornauit, & Seminariis regiorum etiam puerorum. Miſericordem Tabithæ induſtriam maiores noſtri demirati ſunt,quam & commendauit Apoſtolorum princeps,& viduæ prædicauere complures, eique vitam atque incolumitatem expolitis eleemoſinarum pretiis redemere. At quantula hęc omnis benignitas eſt,ſi cum Gregoriana conferatur? Circumſtent Gregorij tumulum, quos Gregorij ſolabatur ærarium: lachrymis & precibus in cœlum fuſis reponant gratiam,quam ab eis

Gre-

Gregorij largitas iniit pignore benefactorum. Quam exiſtimamus abunde, quam luculenter ac facile Gregorio Deum, Deique immortalitatem demerebunt tot puellarum conſeruatus pudor, tot viduarum recreata ſolitudo, tot liberatio vinctorum, educatio tam multorum adoleſcentium, ſuſcepta tot gentium patrocinia, tot denique martyrum triumphi? Martyrum, inquam. Quid enim aliud eſſe dicam tam Romanum, quã Rhemenſe Anglorum domicilia Gregorij cum ſenſibus, tũ conſiliis inſtituta, quam duo martyrum Seminaria? vt in quo ſolo Gregorius Magnus Chriſtianæ religionis ſementem fecit, ex eodem Gregorius noſter glorioſiſſimam piorum meſſem, et vberem ſanguinis vindemiam inter compedes, vngulas, ſcorpiones, equuleos, cruces, cæteraque tormentorum fulmina, ac tonitrua retuliſſe videatur. Æquum enim fuit, vt Gregorij pontificatum, quem inſtiterant inferorum furiæ veterum rurſus tyrannorum immanitate, & procellis tanquam denuo naſcentis Eccleſiæ perturbare, eundem præpotens Deus priſca Catholicorum virtute, veteris patientię tropheis, antiquæ fortitudinis monumentis, & clariſſimis martyrum victoriis illuſtraret.

Te nunc appello Pont. Max. te inquam, nobis quidem extinctum, de cælo tamen (vt religioſe opinamur) collucentem. Enauigaſti tandem ex terrarum Syrtibus, & vitæ huius ſcopulos prætervectus in optatiſſimo portu conquieſcis. Multa nobis reliquiſti, quæ collaudemus: multa, quæ imitemur: laboris tolerantiam, indefeſſam operam in cognoſcendis tranſigendiſque negotiis, ſingulari comitate conditam grauitatem, amplificandę religionis ſtudium, frugalitatem, parſimoniam, pietatem in orando Deo, in procurandis ſacris aſſiduitatem, æquitatem iudiciorum, atq. innocentiam. Ego vero nihil admiror magis, quam incredibilem tuam mãſuetudinem nullis labefactatam offenſionibus, & inauditam in ſumma poteſtate rerum omniũ moderationem animi

mi, vt in tantæ dignitatis faſtigio nihilominus, quam cum priuatus ageres, intemperantiam oderis, & inſolentiam, nullo ſacerdotij culmine, nullis adulatorum vocibus, nullo plauſu populi acclamantis elatus. Rerũ, opinor, humanarum ille imbecillitatem, fragilitatemque cogitabat, & adfuturum aliquando extremũ diem, quo quicquid vſpiam honoris, gloriæ, celebritatis eſt, euaneſceret. Hæc ipſa vrbs, hæc Baſilica Principis Apoſtolorũ, hæc Patrũ corona, qui Gregorium videre quõdam, hexaphoris, aurata, & tanquam curuli ſella, ceteriſque pontificiæ Maieſtatis inſignibus coruſcantem, iidem per hoſce dies illum vident exanimem, redactum in aliorum mortalium ordinem, in feretro iacentem, & de Pontificij celſitudine ſolij in pædores tumuli ſqualentis abiectum. Hic exitus, hic occaſus eſt honorum omnium: ad hunc ſcopulum quæcunque admirantur homines, illiſa franguntur: in has tenebras, ac ſolitudinem redigendum, quicquid in mortalium oculis eniteſcit. Continenter ac pie viuendi norma mors eſt: nec vitæ ſtadium recta decurrit, qui in ſtadij metas non defigit obtutum. Hæc laus, hic apex ſapientiæ eſt, ea viuentem appetere, quæ morienti forent appetenda.

FINIS.

In lectulo meo [illegible] nocte [illegible]

1.005.268

Giovanni
Zenilli 156